This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Digitized by Google

THE
UNIVERSITY
OF CHICAGO
LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

OGLEDALO ILIRIE,

ILITI

DOGODOVŠTINA

ILIRAH, ZATIM SLAVINAH, A NAJPOSLĚ HORVATAH I SERBALJAH ZVANIH,

OD POTOPA, TO JEST GODINE SVĚTA 1656.

NA ČETIRI STRANE RAZDĚLJENA,

I PO DUGOTERPNOM POSLU NA SVĚTLO DANA

OD

Ivana Šveara,

ŽUPNIKA U SVESVETIH KOD POŽEGE.

STRANA IV.

(Od god. Isukersta 1114 do god. 1790.)

U ZAGREBU,
tiskano kod Franje Župana.
1842.

Digitized by Google

DR 36
.S12
v.4

SLAVFHOSL

Digitized by Google

Poglavje I.

Dogadjaje Horvatah od god. 1114—1131., koje godine je kralj Stěpan II. preminuo.

Stěpan II. sin Kolomana, postade po smerti otca svoga, 13 godinah star, kralj ugarski i horvatski, nu radi njegove mladosti kraljevinu ravnahu velikaši i biskupi. Ovo viděći Mlečani, koji su uvěk za Dalmaciom hlěptili, odlučiše zgodnu ovu priliku upotrěbiti, i spomenutu kraljevinu osvojiti; jer da u vrěme Kolomana kralja nikakvo vladanje ondě neimadiahu, to sam već u III. Strani ove dogodovštine obilato pokazao. Sada pako pripovědati ću, kako su u vrěme Stěpana kralja někoje dalmatinske varoše osvojili, i opet jih izgubili. Dandulo dogadjaj ovi slědećimi rěčmi (kod Lucia *Lib. 3. cap. 5.*) pripověda:

„Vojvoda dakle Ordelaf naměravajući Dalmaciu osvojiti, god. 10. pošalje patriarku s 14 ladjami u Carigrad k caru Aleksiu ko poklisara, i zapovědi mu, da si daje uzrok navaljenja kraljeva, proti obećanomu savezu učinjenoga, razsvětliti, i potrěbitu pomoć od njega iskati, tim više, buduć da Mlečani činom pokazaše, da su oni najvěrnii vojnici njegovoga carstva. Cesar, privolivši na njihovu molbu, za izveršenje naměre odvlak je podělio, i ovako poklisar zadobivši, što je hotio, k vojvodi se povrati.“

„Godine 13. (t. j. 1115.) měseca Augusta Ordelaf s velikom morskom vojskom u Dalmaciu navali i osvoji Zadar, osim grada, ter Biograd, koje varoše on utverdi, za

Digitized by Google

da Ugri Zadarski grad čuvajući pomoći nedobiju, zatim pako, primivši poruke, kući se povrati.“

Slědećega měseca g. 1116. cesar Henriko V., došavši u Mletke, u vojvodskoj palači bi nastanjen, i cerkvu sv. Marka i druga Svetih města je posětio, ter položaj varoša, lěpotu kućah i pravednost vladanja mnogo putah je pohvalio. Na deržanom sa svojimi principi saboru mnogim samostanom privilegie slobode njihovih posědovanjah u kraljevini latinskoj poděli, u kojih vojvodsku pokrajinu kraljevinu imenovaše. Dakle iza kako su mu i vojvoda i Mlečani veliku čast izkazali, obeća jim pri svom odlazku pomoć proti Ugrom u Dalmaciu opet navalivšim.“

„Vojvoda pako slědećega měseca Maja, sakupivši od svih stranah vojsku, i budući podupert pomoćnimi četami cesarah Henrika i Aleksia, krene se u Dalmaciu proti Ugrom, koji se povratiše, za izbaviti grad Zadar, i na dan sv. Pavla 30. Julia, vojvoda, zametnuvši s Ugri boj na kopnu, bana njihovoga u běg natěra, mnoge ugarske plemiće uhvati, i ovako pobědu zadobije; čuvari pako grada, dvojeći na pomoći, dobrovoljno su mu grad i sebe predali. Zatim odišavši vojvoda dalje, nepredobljivi grad Šibenik zadobi i poruši, Split takodjer i Trogir po predanju osvoji, i ovako podloživši svojoj vlasti Dalmaciu, i primivši poruke, s plěnom i sužnji u Mletke se povrati.“

„Vojvoda ovi Ordelaf bio je petnaeste godine svoga vojvodovanja, izišavši s konjaniki i mornarstvom proti Ugrom, koji opet u Dalmaciu nepriateljski navališe, i zametnuvši s njimi boj, polag volje Božje ubijen. Oni pako, koji su uzmakli, Zadar pod vladanjem vojvodskim uzderžaše. Martvo tělo vojvode bi u Mletke odneseno, gdě kod sv. Marka sahranjeno leži.“

Da su se varoši dalmatinski Mlečanom dobrovoljno poddali, to potverdjuju privilegie, koje se u arkivu manastira SS. Kosme i Damiana i cerkve Rabske nahode, i koje (kod Lucia *Lib. 3. cap. 4.*) ovako glase:

1. Iz arkiva manastira SS. Kozme i Damiana.

„Godine Gospodina i Spasitelja našega Isukersta 1116. Indikcie 9. Ja Ordilaf Faletro Božjom milostju vojvoda Mlečanah, Dalmatinah i Horvatah, privilegiu manastiru sv. Ivana u Biogradu od Krešimira kralja poděljenu pohvaljujem i u njezinoj krěposti ju potverdjujem, tak, da se neusudi nijedan biskup, župan ili gradjanin spomenutoga manastira slobodu oskvernuti, koju sam ne samo ja potver-

Digitized by Google

dio, nego i spoznao, da ju je i blaženi Gargur papa rimski u svojih odlukah ukrěpio. Potverdjujem to dakle po vojvodskoj mojoj oblasti, da ako se tko podarenje ovo slobode iz preuzetnosti prekeršiti usudi, neka plati 1 funt zlata u kraljevsku blagaonicu. Na jednaki način pohvaljujem i potverdjujem i cerkvu SS. Kozme i Damiana, budući da sam spoznao, da je bila ozbiljno vlastitost manastira sv. Ivana u Biogradu, po nadarenju biskupa onoga varoša, imenom Prestancia, i drugih takodjer biskupah i gradjanah istoga varoša, ter potverdjenje poklisarah rimske stolice duhovničtvu i puku pohvaljujem i u posědovanju uje na věke potverdjujem. Koigod pako biskup ili drugi koi čověk odluku ovu prekeršiti se usudi, ili druge privilegie iste cerkve oskverni: onomu neka se sve, što posěduje, otme, pa u vojvodsku i kraljevsku blagaonicu stavi. Ove odluke to jest povlastjenja manastira predajem tebi opate Fusko i tvojim naslědnikom, za da je na věke posědujete."

2. *Iz arkiva cerkve Rabske.*

„Godine Gospodinova uputjenja 1116. Indikcie XI. Epakte 26. Mi puk rabski, župan i cěla občina izpovědamo istinu i stanovitost toga (što se našim takodjer odvětkom i naslědnikom izručiti ima) da se je nam Ordilaf Faledik vojvoda sa svojimi plemići: Ivanom Tervisanom kaprulanskim biskupom, Dominikom Paulanom, Dominikom Mihailom i Marinom, Longiferarom, i s mnogimi drugimi zakleo. Spomenuti vojvoda išao je u Zadar sa svojom vojskom, a mi poslasmo Baptistu i Madia, Sege sina, diakona k rečenomu vojvodi i njegovoj vojski, kažući: „hoćemo se vladanju vašemu podložiti, akoprem Zadrani nebi hotěli, ili nebi mogli, ako je vaša volja, nas uvěk zaderžati u naših običajih, stališu i u slobodnom posědovanju naše zemlje." Ovo im je vojvoda obećao, i povrativši se u Rab, zakleli su se se vojvoda i spomenuti plemići slědećim načinom: „Prisegom potverdjujemo vam Rabčanom, ter vašim naslědnikom i odvětkom na věke vaše običaje, vaš stališ i slobodu vaše zemlje, ter oblast, koju, kano što velite, od starine imadiaste pod cesarom aarigradskim i pod kraljem ugarskim, izabranja t.j. biskupa i župana varoškoga; potverdjenje župana za nas i za naš dvor ostavljajući. — Verhu toga ćemo vas ravnati i upravljati, kano druge naše varoše u krajini Rivoalta, i kano što se je vam Dalmatincom Koloman kralj ugarski sa svojimi arcibiskupi, biskupi i župani zakleo, kako u povelji onoj stoji. Ovo bi načinjeno

Digitized by Google

pred rabskom cerkvom u vrěme gori spomenutoga biskupa i župana.“ Nu ime ovoga biskupa i župana neznade se, možebit da je Lucio imena ova izpustio.

Iz ovih svědočanstvih očito se izvodi, da su se primorski varoši dobrovoljno Mlečanom podložili, buduć da se nemogahu nadati pomoći iz Ugarske, jerbo kralj biaše mlad, a ravnitelji kraljevine nisu se mnogo za varoše ove brinuli. Ali najviše je ovo nagnutje Dalmatincah k Mlečanom i merzost pram ugarskomu vladanju uzrokovao urok ugarskoga zapovědnika od jedne kule u Splitu, naměravajućega gradjane naprasno oružja lišiti, i onda varoš ugarskomu kralju podpunoma podložiti. Arcibiskup Manases obeća svoju pomoć k izveršenju, cerkvena něka svečanost imala je izdajicam ovim pružati priliku, za lišiti silom nedužne gradjane njihove slobode. Izvan varoša to jest, na gori Kirieeleison, bila je cerkva jedna sazidana, i dan njezinoga posvetjenja bil je odredjen za oskvernenje pravicah varoša: jer ugarski vojnici dobiše nalog, da medjutim, dok gradjani u spomenutoj cerkvi Boga moliti budu, na njihove kuće nasernu i nje popléne. Nu himbena ova tajna bi gradjanom izdata, i oni sa svojim poglavarom Adrianom ovakve naredbe načiniše, da je ova lukava osnova istim početnikom svojim propast donila. U oči bo svečanoga onoga dana unidje mnogobrojna četa oboružanih Trogiranah u varoš, i sakrije se u kućah gradjanah. Sutradan pošalju Splitani samo svoju děcu, žene i starce u spomenutu cerkvu, sami pako se oboružaju i nepriatelja očekivaju. Čim se u cerkvi služba Božja poče: dade trublje glas znamenje k nasernutju i robljenju. Jedna čast ugarske posade osvoji varoške zidine i razvije ondě ugarsku zastavu, a druga čast navali na kuće. Sada sakriveni gradjani iz zasědah na izdaice nasernu: jedna strana od njih zapali kulu, druga predobije varoške zidine, i pobaci Ugre u more, ili jih poséče. Manases sam od stida iz deržave je poběgo, niti se je više povratio.

Od sada su Dalmatinci merzili na vladanje ugarsko, zato su se radi Mlečanom priklopili, čim se je Ordilaf s iojskom pokazao, što se je dogodilo g. 1115. Ali već slěveće godine Ugri i Horvati veću stranu Dalmacie osvojiše: dnda Mlečani, poduperti pomoćju istočnoga i zapadnoga oara, u Dalmaciu navališe i hametom pobivši ugarsku vojcku, gospodari od Dalmacie postadoše. Nu Ugri i Horvati s. 1117. s mnogobrojnimi četami u Dalmaciu su se povratili, za osvetiti smert svoje bratje. U boju s Mlečani biše ovi skupa s Ordelafom poséčeni, i ovako Dalmacia ugarskoj

Digitized by Google

kruni opet povratjena; Mlečani u slěd načinjenoga mira samo Zadar i morske otoke zaderžaše. U ovom dakle obziru mogo se je Ordilafov naslědnik Mihail pisati: „vojvoda horvatski i dalmatinski;“ nu smešno bi bilo iz ovoga naziva zaključiti, da je cěla Horvatska i Dalmacia pod vlastju Mlečanah bila. Da su ovi samo Dalmaciu vladali, to svědoče i rěči Dandula, koi opisujući oružanje Mlečanah proti caru gerčkomu Kalo Ivanu, ovako veli: „Dočim su se ova radila, vojvoda mletački měseca Augusta godine 5. svoga vojvodovanja s pripravljenimi ladjami u Dalmaciu je odišao, i primivši od njih (razumij ladje i vojnike u pomoć) pram Korfu (*Corcyra*) se je odputio, da otok ovi, u vlasti carigradskoga cara budući, obsědne; ali dok obsědjeni ljutimi nasertanji neprestance biahu napastovani, stigo je iz Sirie glasonoša sa zapovědju, da mornarstvo dalje ide.“ Iz ovih rěčih vidimo i to, kak neobhodno potrěbito za Mlečane biaše posědovanje Dalmacie: odanle bo su oni većom stranom i svoje brodove i svoje vojnike dobivali.

Nadalje pripověda Dandulo ovako od spomenutoga mletačkoga vojvode: „Zatim došavši u Dalmaciu, Split i Trogir, koje je osvojila běsnoća Magjarah, protěravši ove, natrag je dobio, i običnu věrnost izkazati si dao. Protěrani Magjari u Biograd otidoše, i braniti se počeše. Ali vojvoda je varoš osvojio i porušio. U Zadru bi vojvoda od duhovničtva i puka kano njihov gospodar primljen, kod Zadra je i plěn najprie Bogu zatim pako vojnikom podělio, i ovako poslě dvě godine i deset měsecah danah od svoga odlazka, měseca Junia srěćno se je u Mletke povratio.“ Ali ovim rěčim Dandula odporuje privilegia Stěpana II. kralja ilirsko-ugarskoga (vidi Strane III. list 343.), koju je on g. 1124. gradjanom splitskim i trogirskim podělio. Jer ako je Dominik vojvoda mletački god. 5. svoga vojvodovanja t. j. g. I. 1122. u měsecu Augustu iz Mletakah odišao, i poslě dvě godine t. j. 1124. měseca Junia iz predobljene Dalmacie i Horvatske u Mletke se natrag povratio: dakle Stěpan kralj nebi bio mogo iste g. měseca Julia Trogiranom i Splitčanom privilegiu poděliti. Niti ono nemože biti istina, što Dandulo od porušenja Biograda i predobljenja Zadra i Trogira pripověda; ovo se je mnogo kasnie god. t. j. 1202. dogodilo, onda bo Mlečani pomoćju križarske vojske Zadar i ostala města osvojiše, oda šta ćemo doli niže obilnie govoriti. — Ali to takodjer stojati nemože, što u životopisu sv. Ivana čitamo, da su g. 1124. měseca Julia Saraceni Trogir porušili, jerbo iste godine i měseca bio je Stěpan kralj, kano što već rekosmo, u Trogiru, i podělio je varošanom onu privilegiu.

Digitized by Google

Poglavje II.

Dogadjaji Serbaljah od godine 1114 — 1131.

Juraj sin Bodina, postao je kralj po smerti Vladimira g. 1115. Ovi po nagovoru materi Jakinte odlučio je pohvatati i ubiti rodjake svoje, sinove Miroslava a unuke Radoslava, imenito Predisnu, Petrislava, Dragmu, Dragilu i Grubešu. Ali ovi, saznavši opaku njegovu namĕrn, pobĕgoše k stricu svomu Goislavu zapovĕdniku od Drača; nu najmladiega imenom Grubešu je Jure ipak ulovio, u grad Skadar ga odveo, i ondĕ u tavnicu stavio. Slĕdeće pako godine, sakupivši vojsku, proti Goislavu je otišao, budući de je ov svoje gori imenovane sinovce k sebi primio. Ali u isto vrĕme izveo je i car carigradski Kalo Ivan svoje čete u boj proti Serbljem, koji grad njegov Rasu biše osvojili: s ovimi dakle Goislav i njegovi sinovci svoje vojnike sdruže, udare na Juru, i razbiju mu vojsku, on sam pako jedva je u serbski grad Oboleno uteko. Zatim otide Kalo Ivan k Skadru, predobije ga, izvede Grubešu iz tavnice, pa ga okruni s privoljenjem Dalmatinah za kralja. U ovo vrĕme bio je Uroš, sin Ljubomira, poglavica tarnavski; Ljubomir pako biaše sin Stĕpana sveštenika istočne cerkve u bosanskom varašu Tuhlu, i bi radi svoga junačtva i vĕrnosti od zahlumskoga župana za poglavicu od Tarnova naimenovan, u kom dostojanstvu Juraj kralj i njegovoga sina Uroša, budući da mu je vĕrno služio, potverdio. Ovo sam zato pobilježio, jerbo iz pokolĕnja Uroševa proizlaziše mnogi kraljevi, koji dugo vrĕme u Serbii carevaše.

Grubeša sin Branislava, kojega Bodin kod Dubrovnika dade smaknuti, bi od Kalo Ivana za kralja postavljen; a brat njegov Dragina postade ban od Rascie, uhvati Uroša i zatvori ga u tavnicu. Jurina mati Jakinta bi takodjer u Skadru uhvaćena i u Carigrad odvedena, gdĕ je tugujući opaki svoj život sveršila. Grubeša kraljevaše mirno i srĕćno sedam godinah; ali Jure, za krunom sveudilj hlepteći, sakupi vojsku, otidje s njom u Dalmaciu, i na polju Antivari zametne boj s Grubišem, u kom je ovi poginuo; njegovo tĕlo počiva u cerkvi sv. Juraja u Antivaru, kod jezera skadarskoga. Jure pak onda opet zadobi krunu. — Ovo se dogodi g. 1138. Ovo je on rat cara carigradskoga s Iliri, od kojega Nicetas i drugi gerčki pisci pripovĕdaju.

Digitized by Google

Poglavje III.

Dogadjaji Horvatah od godine 1131 — 1173.

3) Bela II., zvan slěpi, stupi na prestolje ilirsko-ugarsko g. 1131. Biaše sin Alma, kojega i sa sinom Koloman kralj dade oslěpiti. Bela je bio u Pečvaradskom manastiru marljivo odhranjen, i od Stěpana, koi neimade odvětka, za naslědnika odabran, ter s Jelinom, kćerju spomenutoga Uroša — za onda velikoga župana od Serbie, na koju i Bosna spadaše — oženjen. Preminu u 10. godini svoga vladanja, ostavivši za sobom dvě kćeri: Sofiu i Gertrudu; i tri sina: Gejzu, Ladislava i Stěpana, od kojih pervi slědio je za otcom na prestolju ilirsko-ugarskom, drugi postade vojvoda od Srěma, najmladji pako zadobi od svoga děda Uroša Bosnu, koja se je zvala i Rama; od ovoga vrěmena služiahu se kralji ugarski naslovom kraljah od Rame. U vrěme Bele bio je u Topolcih u zagrebačkoj biskupii pervi cistercianski manastir podignut. Isti kralj naimenova Gaudia za arcipiskupa splitskoga, i poděli splitskoj cerkvi slědeću privilegiu:

„U ime G. N. I. godine od uputjenja njegovoga 1138. Indikcie 2. Ja Bela Božjom milostju kralj od Ugarske, Horvatske, Dalmacie i Bosne, dajem za spasenje moje i mojih naslědnikah duše cerkvi splitskoj i tebi Gaudio, spomenute matere cerkve arcibiskupu, cerkvu sv. Marie u Solinu sa svimi na nju spadajućimi, gibućimi i negibućimi stvari, ter s dohodki mlinah, tak, da se od njih nikomu osim spomenutoj cerkvi daća neplati. Tkogod se pako privilegii našoj protiviti bude hotio, neka serditost trojjedinoga Boga, i prokletstvo svetih Otacah zadobije: sverhu toga neka i našu serdbu neprestance spoznade, ter neka plati deset funtih zlata, polu kraljevskoj blagaonici, a polu cerkvi, kojoj krivicu će učinit; ovi list pako neka ostane u svojoj jakosti.“ — Ova privilegia bělodano čini, da je bio Bela gospodar od Horvatske i Dalmacie, drugačie nebi bio mogo povlastjenja cerkvi splitskoj děliti, niti arcibiskupa od Dalmacie naimenovati, kojega je i rimski papa Inocencio II. potverdio, poslavši mu po kardinalu Ubaldinu biskupsku haljinu. Bludi dakle Lucio, pišući, da su u vrěme Bele Mlečani Dalmaciu posědovali, buduć da neima privilegie od rečenoga kralja izdane, koja bi se na Dalmaciu pretezala.

Digitized by Google

4) Gejza II., sin Bele II., bio je g. 1141. tretji dan po smerti svoga otca krunjen. Imade mnoge neprilike dapače i rate s Borisom, věrojatno kopilanom Kolomanove supruge. Ovi bo tražio je od istočnoga i zapadnoga cara pomoć, hoteći se na ugarsko prestolje popeti. Nu promašivši sverhu, k Ludoviku franačkomu kralju se je uteko, i u njegovoj vojski, koju je u Palestinu proti Saracenom spremao, služio. Ali kada je Ludovik vojsku svoju kroz Ugarsku vodio, iskao je od njega Gejza, da mu Borisa preda. Premda je pako Ludovik molbu ovu uzkratio: ništarmanje Boris, razuměvši Gejzinu želju, uplaši se i poběže k carigradskomu caru Manuelu. Ov ga je g. 1154. s vojskom proti Pečencom poslao, u kom ratu je i poginuo. I s gerčkim carom Manuelom imao je Gejza mnoge rate, osobito iza kako su njegovi brati Stěpan i Ladislav u Carigrad pobĕgli. Poslědnji dobio je Mariu carovu sinovku za ženu, i popeo se je kasnie pomoćju Manuela na prestolje ugarsko. — Gejza je preminuo g. 1161.; kako Kerčelić iz stare horvatske kronike piše: „imel je četiri sine, Stěpana, Belu, Arpada i Gejzu;“ — drugi pisci Arpada nespominjaju — i dvě kćeri: Jelinu i Jalšabetu. — Da je Gejza Horvatsku i Dalmaciu pod svojom vlastju imao, to svědoče slědeće njegove privilegie.

„Godine uputjenja G. N. I. 1143. Ja Gejza Božjom milostju kralj ugarski, dalmatinski, horvatski i bosanski, potverdjujem cerkvi splitskoj i tebi Gaudiu arcibiskupu vlast posědovanja cerkve sv. Marie, u Solinu pokraj rěke stojeće, sa svimi na nju spadajućimi zemljami, vinogradi, mlini i ljudmi, kano što ste vlast ovu od predměstnikah mojih Kolomana, Stěpana i na novo od otca moga Bele dobili, a ovo naredjenje s privoljenjem svih naših biskupah i velikašah potverdjujemo. Ako li pako tko privilegiu ovu prekeršiti, ili potajno proti njoj raditi bude hotio, izgubit će dobročinstvo kraljevske milosti.“ — Druga privilegia ovako glasi:

„Godine Gospodinova uputjenja 1143., Indikcie 5., epakte 22., 3. Maja, godine 2. kraljevanja moga. Ja Gejza kralj ugarski, horvatski i dalmatinski prisežem na svetom križu poglavicam varoša Splita stalni mir i slobodu, takodjer da niti meni, niti naslědnikom mojim harač ili daću platiti nećeju. Biskupa ili župana, kojega duhovničtvo i puk izabere, potverdit ću, i dopustit, da s vašim sudcom po zakonih od starine uvedenih živite; osim da dvě strane malte od inostranih brodovah u varošku luku ulazećih platjene, kralj dobije, a tretju varoški župan. Nijednomu Ma-

Digitized by Google

gjaru ili inostrancu neću dopustiti, da u varošu vašem stanuje, osim kojega vi iz drage volje izprosit ćete. Kada pako k vam dojdem, da se okrunit dajem, ili da poslove kraljevine overšim, neće se nijednomu varošanu radi konakah sila učiniti, osim koga vaša ljubav bude primila. Hoću takodjer, da sudac od mene vam predpostavljen sveudilj s vami u varošu stanuje, niti dopustim, da odišavši iz varoša po svojoj zapovědi ili pečatju vaše pravde ravna. Ako tko od vas po moru ili po kopnu u mojoj kraljevini tergovinu bude těrao: niti meni, niti komugod od mojih ljudih platit će od svoje robe daću. Poruke od vas na nikakov način neću primati: nego u dvoru našem služiti hotećim javiti ću, da imaju slobodu po svojoj volji ili ostati, ili otići, niti ću komu u ovom obziru nepriliku uzrokovati. Ako bi se pako někomu moje gospodovanje težko vidělo, i on bi se želio iz vašega varoša izseliti, imat će slobodu sa svojom ženom, děcom, obitelju i svim svojim imanjem kuda mu drago otići. Ova pako sva obderžavat ću bez svake prevare i lukavštine, koja bi varošanom i varošu nauditi mogla. Zakletva ova potverdjena bi od kralja i arcibiskupa Mika (Mihaila). Ja bački arcibiskup hvalim i potverdjujem. Ja Martin biskup jagerski hv. i potv. Ja Pavao biskup vesprimski hv. i potv. Ja Verblen zagrebački biskup hv. i potv. Ja Zakeus Tavar. hv. i potv. Ja Ivan pečuski biskup hv. i potv. Ja Pavao čanadski biskup hvalim i potverdjujem.“ — Tretja privilegia ovako glasi:

„Ja Gejza Božjom milostju vojvoda ugarski, dalmatinski, horvatski i bosanski, dajem i potverdjujem blaženomu Domniu i tebi Gaudiu arcibiskupu splitskomu selo zvano Srenina, s livadami, šumami, pašami, lugovi, mlini, i sa svim ostalim na nju spadajućim, počemši od Mazera, zvane Zavala, pokraj rěke zvane potok, pram strani polnočnoj do bližnje gore Rupačah; pram istoku uprav stazom kroz Stěnicu do velikih zidinah, slavinski Gomile Lipe zvanih; odanle pram poldnevu do vode zvane Brisnić, i poslě do kamena, na kojem je križ izrězan, do druge gore Zavale. Sva takodjer sela, zemlje i posědovanja, koja su Branimir vojvoda horvatski i njegovi roditelji sv. Domniu ili poklonili, ili potverdili, skupa i sa spomenutim selom Srenine, sa slugami i služkinjami, koje je cerkva sv. Domnia u istih selih, zemaljah i posědovanjih imala, kano i njihove sinove i kćeri vam predajem, i u vlastitosti ovoj vas potverdjujem: odredjujući po kraljevskoj oblasti, da nije dozvoljeno nijednomu banu, vojvodi, županu i ostalim mojim službenikom istoga arcibiskupa i njegovu cer-

Digitized by Google

kvu u spomenutom nadarenju i potverdjenju uznemiriti, oskvernuti ili prevariti. Tkogod pako se usudi nazočni poklona list prekeršiti, serditost svamogućega Boga i kraljevsku nezadovoljnost neka spoznade. Isto pako nadarenje i potverdjenje neka svoju krěpost na věke zaderži. Dato po rukah Barnabe, dvora kraljevskoga kancelara, u nazočnosti Luke arcibiskupa, Arpe bana i ostalih principah godine uputjenja 1158.“ — U ovoj privilegii zove se Gejza vojvoda, u priašnjih pako zvao se je kralj. Odanle Kerčelić izvodi, da je ovu privilegiu pisao sin Gejze kralja, koi biaše možebit vojvoda od Dalmacie i Horvatske. Nu mněnju ovomu odporuju rěči „s kraljevskom oblastju:“ ja dakle mislim, da se je Gejza ovako pisao, gledeć na starinski običaj, kada su se isti kralji vojvode zvali. Nadalje iz iste povelje vidimo, da je bio u ono vrěme ban horvatski i dalmatinski Arpa, možebit od g. 1145., kada bi Beluš na dostojanstvo nadvornoga župana (palatina) podignut. Dakle po mom računu biahu u Ilirii, poslě njezinoga sdruženja s Ugarskom slědeći bani: u vrěme Kolomana i Stěpana II. Martin Lapsanović, u vrěme Bele Slěpoga i Gejze Beluš, od g. pako 1145. Arpa. — Četverta privilegia Gejzina ovako glasi:

„U ime nerazděljenoga jedinstva sv. Trojstva. Ja Gejza po Božjoj milosti kralj ugarski, horvatski, dalmatinski i bosanski dajem i potverdjavam blaženomu Domniu i tebi Gaudio, věrnomu našemu arcibiskupu, za moju i roditeljah mojih dušu, cerkvu sv. Bartola od Knina sa svim na nju spadajućim, ter manastir sv. Stěpana i Mojsie od Solina sa svim, što amo prinadleži; odredjujući po kraljevskoj vlasti, da nijednomu banu, principu, županu ili drugomu kojemu od naših službenikah slobodno nebude istu cerkvu ili arcibiskupa u spomenutom nadarenju bantovati, uznemiriti, pomanjšati ili prevariti. Tkogod pako se usudi ovi moj nadarenja list oskvernuti: serditost svamogućega Boga i kraljevsku nezadovoljnost neka spoznade, isto pako nadarenje neka ništarmanje svoju krěpost zaderži. Dato po ruki Barnabe, dvora kraljevskoga kancelara, u nazočnosti Luke arcibiskupa, Arpe bana i ostalih principah g. uputjenja Isukerstova 1158.“

Što Kerčelić nadalje piše, za pokazati, da su Zadar i ostali varoši dalmatinski pod ugarsku krunu spadali, netrěba meni opetovati, buduć da sam već gori od toga govorio. Samo ono, što iz Farlata popisa, vrědno je, da to čitateljem mojim sobćim; rěči Farlata (*Tomo 3. pag. 185*). ovako glaše: „Godine Gospodina našega Isukersta

Digitized by Google

1164. Indikcie 12., u vrěme gospodina Stěpana ugarskoga kralja, i Ampudia njegovoga bana. Mi Petar Božjom milostju arcibiskup cerkve solinske — pred Belušom, koi u ono vrěme naměstnik bana biaše, i spomenutim Albeom, vidivši uzrok, dade nam pristojnika (pristalda) Bogdanicu. Poslě došao je Stěpan brat Cipe, sa županom Petruna, koi u ono vrěme biaše podložen kralju ugarskomu, i poslao je njega ban s bratom svojim na one strane. — Cuvši mi dakle ovo, potverdili smo ona, koja spomenuti Stěpan banov brat i Petar župan sudiše."

Od ovuda znade se, da g. 1164. biaše Ampudio Cipa ban horvatski i dalmatinski. — Kerčelić, spominjajuć Borića bana i Beluša bana, veli, da je bilo više banah od Horvatske, ali u tom bludi, jerbo Borić biaše ban od Bosne, imajući samo imanja u Horvatskoj, što će pokazati dogadjaji kralja Bele IV. g. 1259., kada je bio Filip biskup zagrebački od Pavla, sina nědgdašnjega bana, poradi zemlje sv. Martina na sud pozvan. Na jednaki način bludi Kerčelić spominjajući u ono vrěme Slavoniu, jerbo vidět ćemo, da ime Slavonia napervo dolazi stopram u dogadjajih Andrie II., koi bi od brata svoga Mirka nazvan vojvoda od jedne strane Horvatske, koja je ime Slavonie zadobila.

Poglavje IV.

Dalješnji dogadjaji od Horvatske do g. 1173.

5) Stěpan III., sin Gejze II., bi po smerti svoga otca g. 1161. u Stolnom Biogradu za kralja krunjen. Puku je sve daće na tri godine oprostio, i tim si ga je prignuta načinio; ali od pogibeli, koju mu njegovi strici kod cesara gerčkoga Manuela osnovahu, nije se mogo osloboditi. Manuel t. j. cesar namisli kraljevinu ugarsku pod svoje vladanje zpraviti. Za dostići svoju naměru, hotio se je kano crudjem služiti Stěpanom, bratom pokojnoga Gejze, kojega je sa svojom sinovkinjom Mariom oženio. Ovoga je on hotio ugarskim kraljem načiniti, kažući, da se na prestolje moraju prie bratja, i sinovi pokojnoga kralja onda podići, ako nije brata ostavio. Buduć da ga Ugri nisu slušali, odputi se s vojskom u Ugarsku. Viděći to Ugri, da domovinu u rat nezapletu, odlučiše Manuelu zadovoljiti; ali ipak nis- Stěpana, na kojega je cěli narod merzio, nego

Digitized by Google

6) Ladislava II. njegovoga brata za kralja izabrali (g. 1162.), nu ovaje već poslě 6 měsecih preminuo, ostavivši kćer Mariu, koja se je za Nikolu rabskoga župana udala.

7) Stěpan IV. sin Bele II. a brat Ladislava II. silom se je po smerti ovoga Ugrom za kralja narinuo, i buduć da ga ovi nisu hotěli za svoga gospodara spoznati, Manuela cara za pomoć je molio, koi je taki Aleksia Kontostefana s vojskom u Ugarsku poslao, sam pako s većom još vojskom kod Filipopolja osta. Ovim si je načinom Stěpan još više odtudjio serca Ugarah, koji nisu hotěli gerčkomu podložniku pokorni biti, nego su opet pristali k Stěpanu III. sinu Gejze II., kod Brětislave (Požuna) sa svojimi priatelji se zderžavajućemu. Ovi podigne vojsku, razbije čete svoga strica, i protěra ga iz Ugarske, iza kako je ondě pet měsecah gospodovao. — Po svoj priliki je privilegiu zagrebačke cerkve, od koje Kerčelić u vrěme Bernarda biskupa na g. 1163. piše, isti Stěpan IV. njoj podělio: jerbo se ondě zove sin Belin, Stěpan pako III. bio je sin Gejzin a unuk Belin.

Dakle Stěpan III., preobladavši takmaca, opet se je popeo (g. 1162.) na prestolje svoga otca, protěrani pako njegov stric, poběgo je k cesaru Manuelu, koi se je u to vrěme u varošu Sardiki, sada Sofia zvanom, bavio. Cesar, žaleći svoga podložnika, odredi ga vojskom i novci pomoći, tim više, jerbo je još sveudilj nadu gojio, da će ovim načinom Ugarsku sebi podložiti. Pošalje dakle vojvodu svoga Aleksiu Kontostefana s vojskom u Ugarsku, on sam pak otišao je s ostalimi vojnici u Serbiu, da Dešu (Tehomila), onděšnjega velikoga župana, koi se je hotio s Ugri sdružiti, pokori; od ovoga rata dojti će obilnii razgovor u dogadjajih Serbie. Odanle otišao je Manuel s vojskom k Biogradu, hoteći Ugre poplašiti; nu vidivši, da su ovi mladomu svomu kralju věrni, i da se na rat spremaju, izmisli drugu lukavštinu. Pošalje t. j. poklisara vojvodu Jurju Paleologa k Stěpanu III., i poruči mu, da brata svoga Belu u Carigrad pošalje, Manuel bo hoće mu kćer svoju Mariu za ženu dati, i buduć da mužkoga odvětka neima, njega odhraniti, i za svoga naslědnika oprěděliti. Stěpan III. radosno privoli, misleći, da car iskreno govori, i da će s njim odsada u miru živiti. Posla dakle brata svoga Belu u Carigrad, car pako mu ime Aleksia nadenu, nazva ga despotu, i primi od gerčkih velikašah za njega i kćer Mariu, kano svojih budućih naslědnikah, zakletvu věrnosti; od Ugarah pako potrěbova, da se Beli njegova dědovina t. j. današnja Slavonia preda.

Digitized by Google

Cinamus od ovoga dogadjaja (*Lib. 4.*) slědeća piše: „Nastojao je (Manuel) pod svoju vlast zpraviti Huniu (Ugarsku), u sred zapadnih narodah ležeću. Namisli dakle Beli, koi biaše za Stěpanom sin Iatzin (Gejzin), svoju Mariu za suprugu dati. Huni predaju mu Belu, i krajinu, koju mu biaše još njegov otac za života svoga dao, dragovoljno za njegovu dědovinu odrede. Isti děčko, promenivši ime, zvaše se Aleksio, i dobi naslov *despota* (gospodar)." Ovo se je dogodilo g. 1163. — Ali lukavština Manuela na skorom je izišla na světlo. Jerbo ovi pod izlikom, da dědovinu zeta svoga Bele osvoji, u istini pak, da njegovoga strica Stěpana IV. na ugarsko prestolje podiže, navali s vojskom u Ugarsku; nu poslě kak je Vladislav českí vojvoda ugarskomu kralju sa svojimi četami na pomoć došao, nije se usudio cesar na tako jakoga nepriatelja udariti, nego ostavivši mu svoju pertljagu za plěn, u svoje deržave je uzmako. Nakon toga bi mir načinjen s ovimi pogodbami: da Ugri Beli Slavoniu predaju, Manle pak da neće više Stěpana IV. u njegovih naměrah pomagati, nego da će se s vojskom u Carigrad povratiti. Medjutim lukavi cesar ostavi ipak jednu stranu vojske pod zapovědju vojvode Kalufe u Srěmu. Ovoga Stěpan različnimi obećanji nagovori, da u Bačku udari, što čujući Ugri strašno se razljute, i sakupivši vojsku, osvoje Srěm, i zatvore Stěpana s Kalufom i njegovimi četami u Zemun. Razuměvši car stisku svoje vojske, pohiti njoj na pomoć, nu medjutim bi Stěpan IV. otrovan, i Zemun predobljen.

Za osvetiti uterpljeno preobladanje spremao se je cesar cělo godište, g. pako 1164., pozvavši u pomoć Pečence i Serblje, s jednom stranom vojske u Ugarsku preide i Zemun obsědne, s drugom pako stranom vojvode Ivana Duku i Nicefora Kalufu u Dalmaciu pošalje, da ju osvoje. Iste dogadjaje Cinamus ovako opisuje:

„Oni pak (razumij ugarske poklisare) obećavši sve pod zakletvom, odanle (razumij Sardiku, gdě bi mir načinjen) k svojim, a cesar u Carigrad se povratiše. Medjutim je Ivan Dukas predobljenu po sebi Dalmaciu Niceforu Kalufi polag zapovědi cesarske predao, jerbo onamo bi s vojskom poslan, da krajinu ovu ili silom, ili pod uvěti osvoji, kano da su Ugri ovu takodjer deržavu za odvětstvo Bele odredili. On dakle prešavši překo Serbie, u kratko doba sve je cesarskoj vlasti podložio. Onda biše i Trogir, Šibenik, Split i narod Kačićah, zatim slavni varoš Klis, koi Dioklecian cesar sazida, takodjer Skradin, Ostrovicu i Solin ter sve ostale varoše dalmatinske u broju 57 rimskomu (razumij gerčkomu) vladanju podloženi."

Digitized by Google

U oprědělјenju godine, kada se je ovo predobljenje Dalmacie dogodilo, neslažu se pisci; ja s Luciom deržim, da se je to sbilo g. 1168. i 1169., jerbo Stěpan III. podělio je g. 1167. privilegiu Šibeničanom, što nebi bio mogo učiniti, da su Gerci Dalmaciu posědovali. — Privilegia, koju je Stěpan III. splitskoj cerkvi podario, ovako glasi:

„U ime svetoga i nerazděljenoga Trojstva. Ja Stěpan sin gospodina kralja Gejze, Božjom milostju kralj ugarski, dalmatinski, horvatski i bosanski, potverdjujem skupa s gospojom kraljicom mojom, i s principi mojimi, blaženomu Domniu i tebi Petru arcibiskupu zapovědničtvo, koje ti je světli naš otac podělio, i podložnost svih biskupah u Dalmacii postavljenih. Sve takodjer župe, koje predměstnici tvoji deržahu, osobito župu Karbavu, Baranu, Plasi, Vinodol, Modrušu i Novigrad, kapelu takodjer SS. Stěpana i Mojsie od Solina, sa svim na nje spadajućim, što je otac naš odpustio istoj cerkvi sv. Domnia, po kraljevskoj vlasti potverdjujemo zapovědajući, da neće bit dozvoljeno nikomu od ljudih, nijednomu banu, principu, županu, ili kojemugod od naših službenikah, istu cerkvu ili arcibiskupa u spomenutom zapovědničtvu, podložnosti biskupah, ili u spomenutih stvarih bantovati, uznemiriti, pomanjšati ili prevariti. Tkogod pako se usudi list ovoga našega potverdjenja oskvernuti, neka serditost svamogućega Boga i našu kraljevsku nezadovoljnost oćuti, otčinsko pak naredjenje i zapověd, naše takodjer potverdjenje neka svoju jakost zaderži. Dato po ruki Stěpana, kancelara i gospoje kraljice kapelana, u parokii Tituli, u nazočnosti biskupah Rodana ninskoga, Lampredia skradinskoga i Dede horvatskoga; zatim u nazočnosti županah: Martina splitskoga, Gargura sina Slavinova i Kotromana, godine kraljestva našega 2., a uputjenja Isukerstova 1163.“

Što Kerčelić ovdě opet od Slavonie piše, to stojati nemože, jerbo nijedan pisac niti kralj ovoga vrěmena nespominja ime Slavonie, nego se u svojih privilegiah zovu samo kralji ugarski, dalmatinski, horvatski i bosanski. Da je pako Slavonia bila osobita kraljevina, nebi se bili ugarski vladaoci propustili pisati kralji od Slavonie. Manuel je pervi put Horvatsku i Dalmaciu nazvao Slavoniu, što ću dole niže pokazati. Kasnie je kralj Mirko bratu svomu Andrii Horvatsku i Dalmaciu odpustio, i nazva ga vojvodu od Slavonie. Dakle pod imenom Slavonie razuměvala se je s početka sva današnja Dalmacia, Horvatska, Slavonia i Srěm, i ova Slavonia spala je okolo g. 1168—70. pod gerčko vladanie. Jer da je g. 1181. pod vladanjem cesara Manuela

Digitized by Google

stojala, to svědoči privilegia manastiru opaticah sv. Benedikta splitskoga poděljena, koja ovako počimlje:

„U ime svetoga i nerazdruženoga Trojstva. Godine svete iza kako je Isukerst put primio od Děvojke 1171., Indikcie pako 3., u vrěme velmožnoga cesara našega Manuela, kada je zapovědao u varošu našem splitskom i u cěloj kraljevini horvatskoj i dalmatinskoj Konstantin Sebasto.“

Prie ovoga Konstantina zapovědao je u ovih pokrajinah Nicefor Kalufa, kako sam već gori iz Cinama pokazao. Ovaj Kalufa bi od Ugarah uhvaćen, što se je moralo prie g. 1171. dogoditi. Od toga dogadjaja Cinamus slědeća bilježi: „Nicefor Kalufa razuměvši, da je u ovu pokrajinu ugarska vojska došla, sakupivši malo od svojih vojnikah, iz Splita je otišao, ali budući da su mnogi od zadnjih pomalu medju putovanjem poběgli, načinili su, da ga je nepriatelj lahko ulovio. Budući dakle obkoljen, viteški se braneći, bi najposlě uhvaćen i odveden. — Za Konstantinom Sebastom slědio je g. 1178. Rogerio, što se znade iz jednę povelje cerkve splitske, gdě se ovako podpisa: „Ja Rogerio Slavin Božjom i cesarskom milostju vojvoda Dalmacie i Horvatske.“ — Dalmacia ostade pod vladanjem Manuela tia do njegove smerti g. 1780. Medjutim je on više dobrotom i dari, nego silom i vojskom Dalmaciu u svojoj vlasti zaderžao, kano što svědoče rěči Tome arcidiakona splitskoga. On *(cap. 22.)* ovako piše: „U to vrěme vladaše u Carigradu slavne uspomene Emanuel. Cěla pako Dalmacia i malo ne cěla Horvatska biaše podložna njegovomu vladanju. On pak sam biaše veoma milostivni prama svim svojim podložnikom, ne poreza potrěbovatelj, nego svoga bogatstva darežljivi dělitelj. Sve, koji su k njemu došli, počitovaše, svim troškove iz kraljevske peneznice davaše. Dobivši pako popis glavah varoša Splita, svim je plaću slao: istoj takodjer děci u zibki ležećoj zapovědi po jedan dukat dati. Pošiljao je pako vojvode svoje s velikom množinom oružja i novacah za troškove; koji dolaziše, za da upravljaju varoše primorske i veliku stranu od Horvatske.“ Ova velika strana od Horvatske biaše današnji Srěm i Slavonia, odkuda opet očito je, da Arcidiakon od nikakve Slavonie nije znao, i da je krajina medju Dunavom, Dravom i Savom ležeća, samo kasnie ime Slavonie zadobila.

Digitized by Google

Poglavje V.

Dogadjaji Serbaljah od godine 1138—1180.

Jure, sin Bodina, preobladavši i ubivši Grubešu, dobi opet vladanje od Serbie (vidi Pogl. 2.) Ali znajući, da mu ostala bratja Grubešina: Predina i Dragilo, koji se biše po njegovoj smerti razbežali, osobito pako Dragina, koi biaše zapovědnik od Serbie, s vrěmenom nahuditi mogu: u svoj dvor jih pozva, i povrati jim njihove krajine, navlastito pako Dragili, koi biaše na glasu vojnik, preda svoju vojsku, i pošalje ga s njom u Podgorje i Onogost, koje županie on na skorom u pokornost natěra. Malo poslě iznevěri se Juri Rascia, on dakle i onamo Dragilu s vojskom posla, koi ju zaisto u kratko vrěme opet na pokornost natěra, i za platju svoga junačtva istu pokrajinu od Jurja dobije, Dragina pako u Cerkomanu uteče. Ali bojeći se Jure, da mu slava Dragile nahudi, i da mu ov ili njegova bratja prestolje otmu: odluči jih pogubiti. Dragilu dakle i njegovoga sinovca Mihaila, sina Vladimirova, dade u tavnicu zatvoriti, svoje pako věrne vojnike pošalje, da mu Draginu sa sinovi i Predinu uhvate. Nu ovi razuměvši, što se je s njihovim bratom dogodilo, poběgoše u dobar čas u Dubrovnik. Ovo se je sbilo okolo g. 1143., kada je Manuel već carevao, jerbo Dragina poběže k Perigordu, vojvodi Manuela cara u Draču, kako Diokleas piše. Perigord ganut udesom Dragine i Predine, sdruži svoju vojsku s njihovimi četami, udari na Jurju, razbije njegovu vojsku, osvoji njegove krajine tia do Vari i Antivari, i bio bi ga još dalje progonio, da nebude od cara natrag pozvan; s njim je otišao i Dragina. Jure pako, za osvetiti preterpljeno zlo, dade jadnomu Dragili i Mihailu oči izbosti; sam pak obsěde sa svih stranah grad Obliku, u koi se je bio Uroš zatvorio. Ovi obznani svoju stisku stricom u Draču se saderžavajućem, koji stvar Aleksiu Kontostefanu, sinovcu Manuela i vojvodi od Drača, priobće, i s njegovom pomoćju na Jurju iznenada navale, vojsku njegovu razbiju i gradove osvoje. Juraj uteče izperva u grad Carminica, a iza kako su ga Serblji ostavili, i Draginu za svoga kralja izabrali, zatvori se u grad Obleo, ali i ov grad je Dragina predobio, Jurja pak uhvatio i u Carigrad poslao, gdě je i svoj život doveršio. — Ovako pripověda Du Fresne ove dogadjaje iz Niceta *(Lib. 5. cap. 1.)* i Cinama *(Lib. 5. nro. 8.)*

Digitized by Google

Dragina, sin Branislava, kojega dade Bodin kod Dubrovnika smaknuti, biaše 49. kralj. Polag Du Fresna kraljevaše 11. godinah u miru; nu to se s godinami i dogadjaji neslaže, jerbo je okolo g. 1144. kralj postao, a okolo 1149. preminuo, ostavivši tri sina: Radoslava, Ivanišu i Vladimira, od kojih

Radoslav okolo g. 1150. na prestolje otčinsko stupi. Du Fresne piše, da se nije hotio zvati kraljem, nego samo velikim vojvodom, i da je s velikimi pokloni k cesaru Manuelu u Carigrad otišao, njemu se priporučio i molio, da ga čuva i brani. Kačić pako piše, da je poslao veliko blago Manuelu, za da mu ovi bude dobar pomoćnik u svih potrěbah. Za malo vrěmena (piše Diokleas, kojega kronika „Od kraljevine slavinske“ se s pripovědanjem ovoga dogadjaja doveršuje) odmetnuše se mnogi od Radoslava, i pozvaše u deržavu Dešu sina Uroševa, pa mu predadoše Cetinju i Tribinj. S Dešom sdružiše se i brat njegov Primislav, zatim bosanski ban Borić, kojega sestru imao je Primislav za ženu, i vojvoda serbski Vlakin, kojega sestra biaše supruga Beluša Uroša, ugarskoga nadvornoga župana. Ov jih je nagovorio, da se stave pod krilo ugarskoga kralja Gejze, i budući da se je Radoslav, kako sam već spomenuo, Manuelu poddao, zato su na njega udarili, te mu Cetinju i Tribinj oteli, i samo Kotor i primorske varoše do Skodre mu ostavili. — Radoslav utečo se k Manuelu caru, koi bojeći se, da Deša nepostane odveć jak i onda i njemu pogibeljan, podigne vojsku, navali na Dešu, pobije ga, i oduzete mu županie Cetinju i Tribinj preda Radoslavu. Pokorivši ovako, nu nepreobladavši sasma Dešu, pozva svoju vojsku natrag u Carigrad, ostavivši ove dvě poglavice da se biju i kolju, za da nje oslabljene tim laglje obadva poda se metne. Evo lukavštine Gerkah, kojom su se služili, za da ilirsko vladanje upropaste! — Deša ozbiljno s Borićem i Vlakinom na Rodoslava i brata njegovoga Ivanišku navali, i otme mu opet Cetinju i Tribinj, gdě Primislav ostade vojvoda, Radoslavu pako sam Kotor ostave. Zatim udari Deša na Vladimira vojvodu od Rascie i 3. brata Radoslavova, u boju kod varoša Pristine Vladimir bi preobladan, i težko ranjen u Dubrovnik je uteko, gdě i preminu. Od ovo doba biaše varoši grad Pristina stolno město serbskih vladaocah.

Čuvši Manuel što se je sbilo u Serbii, i da Deši isti Ugri na pomoć idu, ostavi Rogeria vojvodu od Sicilie, proti kojemu je vojsku podigo, i krene se s njom put Vlakinu velikomu župauu od Serbie, kojega je za poglavitoga

Digitized by Google

početnika ovih bunah deržao. Vlakin viděći, da nije mogući carsku silu odbiti, odide u pokornoj oděći u carski tabor, moleći za miloserdje i oproštenje, koje i zadobi. Ovo se dogodi g. 1152. — Ovako Du Fresne iz Cinama *(Lib. 3. nro. 7—11.)* Cinamus krivnju ovoga rata meće na jednoga Dalmatinca, kojega ime nezna, i na njegovoga brata Belsu t. j. Beluša Uroša, kojega brati biahu Deša i Primislav. Da je pak ovim bunam bio Beluš uzrok, to i odanle znademo, jerbo biaše ugarski palatin, ov je dakle pobunio bratju svoju Dešu i Primisliva, ter Borića i Vlakina, i budući svi zmožni, lahko su Radoslava preobladali. U ovom je dospělo starinsko kraljevsko koleno, ili se je možebit na prosto pleme obalilo. Tak igra sréća s ljudmi! Pokolenje pak Urošovo podiglo se je na prestolje serbsko, i dade mnoge glasovite vladaoce serbsko-ilirskomu narodu.

Deša, sin Urošà, 51. vladalac serbski, postade veliki **župan** od Serbie g. 1152., s privoljenjem Manuela cara, pod ovom pogodbom, da Gerkom podložan bude, i da krajinu Dendru, koja blizu Nicee leži, Gerkom preda. Ovako Du Fresne iz Cinama *(Lib. 3. nro. 9.)* Deša biaše veoma prignut katoličanskomu věrozakonu, on je dao sazidati i manastir na otoku Mlitu na čast sv. Bogorodice. Ostavi za sobom tri sina: Nemana ili Nemanju, Miroslava i Konstantina. Umro je okolo g. 1163., tělo njegovo sahranjeno leži u Tribinju u cerkvi sv. Petra.

Neman ili **Nemanja**, sin pervašnjega, biaše u broju 52. serbski vladalac. Mnogi pisci one dogodjaje, koje sam ja u životopisu Deše popisao, imenito rate njegove s Radoslavom, ovomu njegovomu sinu Nemanji pripisuju, tak, da se pravo nezna, što je otac doveršio, a što sin. Bilo kako mu drago, to je istina, da je Nemanja svoju dědovinu razširio; bratja njegova Miroslav i Konstantin vladahu u krajini Zahlumskoj. Nicetas *(in Isaac. Lib. 3. nro. 4.)* piše, da je Nemanja Friderika I. zapadnoga cesara, u Palestinu putujućega, s bratjom svojom u Nicei dočekao, i dostojnu čast mu izkazao. Brienio i Cinamus imenuju ovu bratju Nemanje Krazimira i Mechilava, velike knezove od Serbie i Rascie, koji su nedavno ove krajine izpod gerčkoga vladanja oteli. Ovo se dogodi g. 1185., jerbo Du Fresne piše, da je Isacio Angelo Nemanjinu vojsku sbog Radislava slědeće godine kod rěke Morave pobio, Isacio Angelo pak postao je cesar g. 1195. Nadalje pišu pisci, da je bio Miroslav od Dubrovčanah protěran po vojvodi Mihailu Bobalu, i da je u Serbiu otišao, gdě je poslě, kano i brat njegov Konstantin, bez odvětka preminuo. Zahlum-

Digitized by Google

čani pak izabraše si za svoga župana Petra, koi bi u istoj krajini rodjen, i koi je mirno i pametno vladao do g. 1234. Nemanja preminu okolo g. 1186., ostavivši dva sina: Tihomila i Simeona.

Poglavje VI.

Dogadjaji Horvatske od godine 1173 — 1204.

8) Bela III. sin Gejze primi kraljevsko žezlo god. 1173., po smerti brata svoga Stěpaňa III., koi bez odvětka preminu. Mnogi velikaši merzili su na njega, što je bio u Carigradu odhranjen, ali veća strana, slědeća starinski ugarski običaj, preoblada, u slěd šta biše u Gerčku poklisari odpravljeni, koji su Manuela s Belom u Sardiki zatekli, i ovoga u Ugarsku odveli. Budući da je Manuel Belu zakleo, da neće ništa raditi, što nebi Gerkom prudilo, zato nije hotio za života Manuela u Horvatskoj i Dalmaciі ništa proti Gerkom poduzeti. God. 1176. posla Manuelu proti turskomu sultanu pomoćnu vojsku, koja biaše većom stranom iz Horvatah i Sedmogradčanah sastavljena: polag Praya bio je čeonik pervih ban Ompodin, a drugih Leustakio. Ali privilegia, koju je Bela zagrebačkim kanonikom podělio, pokazuje, da je bio g. 1175. ban Subat. — Od ovuda bi nadalje slědilo, da Zagreb nije bio pod gerčkom vlastju.

Pray piše, da je Bela poslao horvatsku vojsku pod vojvodstvom Ompodina Manuelu na pomoć; Arcidiakon pako svědoči, da je sva skoro Horvatska Manuelu bila podložna: ovi protigovor moramo tak razložiti, da je današnja Slavonia i Primorje na Gerke spadala, ostala pako Horvatska Ugrom biaše podložna. Da pak ono, što Kerčelić ovdě opet od Slavonie spominja, stojati nemože, to sam već gori pokazao. Po smerti Manuela g. 1180. Splitčani su se pervi a za njimi Zadarčani izpod gerčkoga vladanja oteli, i dobrovoljno se Beli predali, što svědoči privilegia jedna iz arkiva sv. Krisogona, koja polag Lucia (*Lib. 2. cap. 12.*) ovako počimlje: „G. 1181. měseca Februara, kada je u Zadru kraljevao gosp. Bela Božjom milostju kralj ugarski, dalmatinski i horvatski. Odsudom g. Maura Božjom i kraljevskom milostju župana, i cěle primorske krajine revnoga upravitelja, kada je tabor načinio i t. d.“ Da su u isto vrěme i otoki Brac i Hvar pod ugar-

Digitized by Google

skom krunom bili, to svědoči takodjer Lucio u istom poglavju iz staroga někoga pisma; da su pak Ugri s Mlečani boj imali i pobědu oderžali, to svědoči privilegia iz arkiva sv. Krisogona koja ovako počimlje: „God. 1190. 19. Maja, poslě rata s Mlečani deržanoga i predobitja grada na artu Trani — sv. Krisogonu hvalu uzdajući radi oslobodjenja od velike pogibelji i poděljenja poběde, i za sva primljena dobročinstva pobožno se zahvaleći, kada se je izabrani naš Petar u Ugarskoj sderžavao, i Nikola hvarski biskup te cerkve naše naměstnik sv. misu služio, i govor po navadi na puk deržao i t. d.“ Isto potverdjuju rěči Dandula pišućega na g. 1191.: „Iste godine biše izveršene pogodbe mira opet na dvě godine ponovljene.“

Da su pako Mlečani svakako tražili k sebi primamiti primorske varoše, to svědoči pismoglasje cerkve rabske na g. 1193., u kom se čita, da je Petar Fuskareno, budući poslan od Dandula Henrika mletačkoga dužde, u varoš Rab došao, za da věrnost rabskoga puka zadobije, ali da nije ništa opravio. Da su pako varoši Rab i Kerk pod vladanjem kralja Bele stojali, to svědoči i privilegia, koju je rečeni kralj Bartolu županu od Kerka g. 1193. podělio, i koja ovako glasi: „U ime svetoga i nerazděljenoga Trojstva. Bela Božjom milostju ugarski, dalmatinski, horvatski i bosanski kralj. Da se věrnost objači poděljenjem njoj vrědnoga poklona kano plaće: za vrědno deržimo, da ruku kraljevske darežljivosti pram onim obilatie otvorimo, koje njihovo dugovrěmeno pokazivanje věrnosti našemu nagnutju i milosti sveudilj preporučuje. Promatravši dakle milostivnim okom istinitu priverženost věrnoga i ljubljenoga našega Bartola župana od Kerka: predali smo njemu i njegovim odvětkom pravom naslědničtva, za věkovito vladanje, svu zemlju na županiu Modrušu spadajuću sa svimi dotičnimi dohodki, pod tom pogodbom, da spomenuti župan nakon primljenoga dobročinstva, procěnivši našu miloštju, nam u medjah naše kraljevine s 10 oklopniki, a izvan kraljevine s 4 oklopniki služi; ali samo u ono vrěme pozvan će biti, da dojde, kad se bude sva horvatska vojska po kraljevskoj zapovědi na boj pozvala. Ovu takodjer pogodbu oprědělismo, da ako bi spomenuti župan bez odvětka preminuo, neka jedan od sinovah njegovoga brata, ako pogodbe našega saveza bude oderžao, pod gospodstvom naše jasnosti zemlju pokorno i mirno poseduje. Osim toga hoćemo, i po kraljevskoj vlasti odredjujemo, da nijedan od njegovih ljudih na nikakov sud dojti nemora, osim ako će biti ban u zemlji: ovi neka imade vlast u osobi jih suditi,

Digitized by Google

nu drugamo jih nesmě pozvati. Ali ako gospodar tužiteljem svojih ljudih nebi hotio pravicu načiniti, i tužba sbog toga pred bana dojde, u takvom dogadjaju deržani budu pred istim banom odgovarati. Ako pako spomenuti župan s toliko oklopniki, koliko je po svědočanstvu pogodbe na se uzeo, k našoj vojski nedojde, i dokazat će se našoj jasnosti, da se je to po njegovoj lěnosti i nemarnosti dogodilo: u bližnjoj slědećoj vojski mora pomanjkanje ovo dvojstrukim brojom falećih oklopnikah nadoknaditi. Da pak ovi naš nadarenja list věkovitu jakost i krěpost zadobije, i da se nitko neusudi od ovoga našega nadarenja štogod oduzeti ili pomanjšati: dali smo ga udarenjem zlatne, našom prilikom providjene pečati utverditi. Dato po rukah majstora Katapana stolnobiogradskoga prepušta i dvora kraljevskoga kancelara, god. Gospodinove 1193., u nazočnosti poštovanoga Joba arcibiskupa ostrogonskoga, poštovanoga Saula arcibiskupa koločkoga, Kalana biskupa pečuskoga, zajedno ravnitelja od Dalmacie i Horvatske, Krispina biskupa čanadskoga, Dominika biskupa zagrebačkoga, Dominika i dvornoga i bodrogskoga župana, Andrie šopronskoga žup. Bota biharskoga žup. Egida saladskoga žup. Fulka železnanskoga žup. i žup. šimegskoga."

U ovoj privilegii čini se uspomena od Kalana, ravnitelja ili gubernatora od Horvatske i Slavonie, koi je zapovědio g. 1193., da se daje biskupu zagrebačkomu desetina po cěloj biskupii od svih vojvodstva dohodakah. To opet pokazuje, da u to vrěme Slavonia još nije bila posebna kraljevina, kako Kerčelić bišc, drugač bi se Kalan bio zvao ravnitelj od Horvatske, Dalmacie i Slavonie. Kano što sam rekao, neima povelje tia do Andrie II., u kojoj bi bila uspomena od Slavonie, ov se je pervi služio naslovom vojvode od Horvatske i Dalmacie, ili jednom rěčju od Slavonie.

Bela dade sina svoga Mirka već g. 1185. za kralja kruniti, to svědoči privilegia iz arkiva kaptola trogirskoga (kod Lucia *Lib. 3. cap. 13.)*, koja ovako glasi: „U ime svetoga i nerazdělienoga Trojstva. God. uputjenja Gospodinova 1185. Indikcie 3., kada je Lucio III. na apostolskoj stolici sědio, gosp. Bela III. ugarsku kraljevinu ravnao, gosp. Henriko (razumij Mirka) njegov sin, za njegovoga života bio krunjen, i gosp. Petar Ugar prečastni arcibiskup splitsku stolicu ravnao, ovo bi načinjeno." Privilegia ova bila je izdata prilikom duhovnoga sabora. U njoj razredjuje arcibiskup biskupie na njega spadajuće, i opredělјuje njihov kotar i medje. Onda biše i biskupie senjska i karbav-

Digitized by Google

ska podignute, kojih kotar spadaše prie pod vlast karčkoga biskupa.

Po smerti Kalana, ravnitelja od Dalmacie i Horvatske, postade vojvoda ovih pokrajinah Mirko Belin sin. Jer da je ovi g. 1194. ondě već vojvodovao, to svědoči slědeća privilegia *(Farlat. Tom. 3. pag. 225. — Kerčelić pag. 168.)*: „ U ime svetoga i nerazděljenoga Trojstva. Godine uputjenja G. N. I. 1194. dana 9. Julia, na početku Indikcie 12. kod Knina, kada je kraljevao naš prejasni gospodin Bela kralj od Ugarske, Dalmacie, Horvatske i Bosne, u Dalmacii pak i Horvatskoj vladaše sin njegov Mirko, kada smo se mi Petar arcibiskup splitske cerkve, s Matiom biskupom ninskim, Damjanom biskupom zadarskim, i ostalimi plemići — kojih imena ćeju se doli popisati — po zapovědi kraljevskoj sakupili. — Svědoci od Zadra biše Petrona Kucile, Pertiz Vitake. Ja Basilio diakon i zadarskoga varoša bilježnik, popisao sam ova s običajnom biljegom.“ — Od ovuda vidimo, da je bio Mirko vojvoda od Dalmacie i Horvatske, i da je bio onda Zadar ugarskomu kralju Beli podložan. Pray piše, da je Bela g. 1185. mladjemu svojemu sinu Galiciu za ravnanje predao, god pako 1194. zetu svomu Isaciu Komnenu vojsku na pomoć poslao proti Bugarom, koji su se u ono vrěme opet izpod gerčkoga jarma oteli, od kojega boja doli ću obilatie pisati. Poslě ovih dogadjajah g. 1196. Bela je preminuo, ostaviyši tri sina: Mirka, naslědnika prestolja, koi bi još za njegovoga života krunjen, Andriu, kojemu je s mnogim blagom izveršenje svoga zavěta — rata proti Saracenom — izručio; ime tretjega se neznade.

9) **Mirko** sin Bele III. stupi na prestolje ugarsko g. 1196. Otac mu u miru kraljevinu ostavi, nu tim više uznemirivašě ga mladji njegov brat Andria. Ovi t. j. dobi od svoga otca veliko blago, nu on na město da sakupi vojsku, novce potroši, i potrěbova od brata razděljenje kraljevine. Odanle je medju njimi kervavi rat postao, dok se je najposlě posrědovanjem pape Inocencia III. mir načinio, pod ovom pogodbom, da Andria zadobije s nazvom vojvode Dalmaciu i Horvatsku. Andria podloži zatim svojemu vladanju i pokrajinu zahlumsku, i počeo se je onda zvati vojvoda zahlumski, kasnie pako, kano kralj, sazidao je ondě grad Omiš, od ovoga dogadjaja dojti će obširnii razgovor u dogadjajih Serbie. — Ovo je bio pervi rat Andrie, od kojega Lucio *(Lib. 3. cap. 3.)* slědeće piše: „G. 1198. 6. Maja, poslě srětnoga slavodobitja i slavnoga nastupljenja pobědnoga vladanja presvětloga Andrie, sina Bele III.,

Digitized by Google

koje mu svamogući njegovoga vojvodstva zaštitnik nad Dalmaciom i Horvatskom velmožno podĕliti dostoja, i potle oderžane glasovite pobĕde nad Zahlumjem i Bosnom, kada se je ko slavodobitnik u Zadar povratio, razredjujući pravde svoga vojvodstva.“

Drugi put podigo je Andria boj proti svomu bratu g. 1199.; ali onda je bio od Mirka preobladan i u Austriu protĕran; najposlĕ bi po poklisaru němačkih principah, Konradu arcibiskupu mogučkom, mir sklopljen, pod ovimi pogodbami: da obadva brata, Mirko buduć da je već papi obećao, Andria pak iz zavĕta otčinoga u Palestinu otidju, a Ugarska neka se medjutim izruči vojvodi austrianskomu; koi se iz Palestine živ povrati, on neka onda kraljevinu ravna, dotle će Mirko brata svoga u miloštju primiti. Ali nijedan nije u Palestinu odišao, jerbo Mirko pomagaše onda Vlakina, brata Stĕpana velikoga župana od Serbie, koi je Inocenciu papi obećao, da će na rimski věrozakon prestupiti, ako njega bude za kralja krunio, oda šta ćemo u dogadjajih Serbie obilatie govoriti. — Pray piše, da je u ono vrĕme Mirko u Bugariu navalio, i pet biskupiah od nje odcĕpio, što se on pokazati tersi iz dopisa Kalo Ivana kralja bugarskoga, Inocenciu papi poslanoga. Gdĕ se je ovo dogodilo, jeli u Serbii, ili Bugarii, i bile su li one biskupie u Bugarii, radi kojih se je Kalo Ivan papi tužio, to ću u dogadjajih Bugarie pokazati.

Da je Andria imao vlast, kano vojvoda od Horvatske i Dalmacie, naimenovati biskupe, to svědoči slědeća njegova privilegia: „U ime svetoga Trojstva i nerazdĕljenoga jedinstva. Ja Andria kralja Bele III. sin, Božjom milostju věkoviti vojvoda od Dalmacie, Horvatske, Bosne i Zahlumja. Buduć da je vojvodskoj jasnosti slobodno prava i naredbe kraljevine svoje urediti. Zato obilazeći Dalmaciu našli smo, da hvarska (*Pharensis*) biskupia pastira svoga neima. Dakle da cerkva u svojih pravicah nebude ograničena, marljivim iztraživanjem, kojoj arcibiskupii podložni su sufragani, razumĕli smo od dalmatinskih biskupah i svih horvatskih principah, da je polag starinske naredbe na splitsku arcibiskupiu spadala. Mi dakle njihovo svědočanstvo poslušavši, podarili smo spomenuti biskupat stanovitomu splitskomu kanoniku Miku, i potverdili smo isti biskupat cerkvi splitskoj. Ove pako naredbe list načinjen bi sa svědočanstvom ovih: Andrie bana, župana Makaria, župana Josipa, župana Marka, župana Andronika sina banova, Venceslava vojvode komornika, Gutifreda prepušta, Teobalda majstra. Dano po rukah Petra sina Milke, bilježnika dvora vojvodinoga.“

Digitized by Google

Poslě ovoga dogadjaja hotio je Nikola, koi je zadarski arcibiskupat pograbio, skradinsku i ninsku biskupiu od splitske arcibiskupie odcěpiti. Na tužbu kaptola splitskoga u slěd toga načinjenu posla jim Mirko kralj slědeće pismo: „Mirko Božjom milostju kralj ugarski, horvatski, dalmatinski i bosanski, Splitskomu kaptolu i cěloga varoša spravištu pozdrav i miloštju. Primivši vaše obćine pismo i glasonoše, nastojali smo, da ono, što su nam javili, razuměmo. Spoznali smo pak iz njihovoga pripovědanja, da se Zadarčani s kraljevskom zapovědju i vlastju hvastaju, u slěd koje ćedu odsele vašo biskupie skradinsku i ninsku posědovati. Buduć pako da smo mi deržani iz primljene veličanstva visosti pravice svih naših věrnih, po glasu privilegiah, neoskvernjene i nepogažene začuvati, zato niti to nećemo, da vi na vaših pravicah ušterb terpite, nego vam, iza kako ste vašu stalnost pokazali, sve vaše pravice potverdjujemo, a podložnim vam biskupom svim u obće i svakomu pose po kraljevskoj oblasti zapovědamo, da dužnu čast i počitovanje splitskoj cerkvi izkazuju, i nikakvim prekeršenjem věrnosti, koju su istoj cerkvi dužni, nju više nerazljute.“ —

Ovo se je dogodilo (kako Lucio piše) g. 1200., u ko vrěme biaše arcibiskup splitski Bernardo, još g. 1198. od Inocencia pape naimenovan i potverdjen. Od njega pisa Mirko Splitčanom slědeće pismo (kako Kerčelić iz Farlata na strani 270. bilježi): „Mirko Božjom milostju kralj ug. horv. dalm. i bos. svojim ljubljenim i věrnim věćnikom i puku splitskomu pozdrav i milost. Providnost vašu u mlogoverstnih zahvalnosti dělih spoznavamo, jerbo ste věrnost koju ste našemu kraljevskomu veličanstvu dužni, uzderžali, i vrědnoga našega Bernarda, po našoj ljubavi vašega arcibiskupa, dostojno poštovali. Ovoga vam što bolje možemo, preporučamo, jerbo ga najviše počitujemo i ljubimo, ter město medju većjimi kraljevine principi pokraj kralja opredělujemo. Radi toga zapovědamo i zahtěvamo, da mu se sasma poddate. Dali smo njemu zapověd, da vas od naše strane često opominje i naputi, da k službi našoj tak budete pripravljeni, da spoznavši, koliko nas ljubite, odlučimo vaše slobode i dostojanstva braniti.“

God. 1201. postao je opet nemir medju ovom kraljevskom bratjom, jerbo Mirko kralj, koi se je u Palestinu spremao, da sinu svomu naslědstvo od prestolja osigura, dade ga, prie nego se je na put krenuo, za kralja kruniti. što se je dogodilo (kako ja iz Arcidiakona izvodim) god, 1202, jerbo je poslě, kako Arcidiakon piše, Andria vojsku

Digitized by Google

proti bratu svomu podigo; ali je bio od njega dvaput pobijen i tia do mora protěran. Kad je pak i tretji put vojsku proti bratu podigo, i ovoga veća strana velikašah ostavila, tak da je na pobědi dvojio: onda je sam u tabor nepriateljski odišao, i uplašenoga Andriu vlastitom rukom uhvatio, odveo, i u grad Kneginec, blizu Varaždina zatvorio. Ovo se dogodi g. 1203., lahkim su dakle poslom medjutim Mlečani Zadar predobili, dočim su svi vojvode i župani ilirski u domaći rat bili zapleteni, i ovako nitko nije mogo gradu na pomoć iti. G. 1204. poslao je Inocencio papa kardinala Leona s krunom i kerstom u Bugariu, da onděšnjega vladaoca Ivana, koi se je bio rimskoj cerkvi pridružio, na kralja od Bugarie kruni; ali Mirko dade Leona uhvatiti, i u grad Kevi zatvoriti, jeli pravo i zašto, od toga ću u dogadjajih kraljah bugarskih govoriti. — Sada pako priobćiti ću mojim čitateljem, što naš Arcidiakon od rata medju kraljem Mirkom i bratom njegovim Andriom, ter od osvojenja Zadra po Mlečanih pripoveda. On u poglavju 24. ovako piše:

„U to vrěme po smerti kralja Bele sin njegov Henriko (razumij *Emericus* t. j. Mirko) na prestolju ga je izměnio, radi šta je arcibiskup Bernardo čestie u Ugarsku putovao, i od kralja častipuno bio primljen, te mnogimi pokloni nadaren. Jerbo kano svoga otca kralj ga počitovaše, i štogod je arcibiskup zahtěvao, bez svakoga suztezanja od njega dobivaše. Na njegovu dakle molbu poklonio je kralj cerkvi sv. Domnia dohodki melinah na solinskom potoku, koji na tjeden spadaše na bana. Buduć pako da je kralj Mirko svoga maloga sina za naslědnika imati želio, i njega za života na kralja pomazati hotio: zato je Bernardo, budući od kralja pozvan, u Ugarsku odišao, i ondě je s ostalimi biskupi cerkavah kraljevine ugarske, koji se biše na ovu svečanost kraljevskoga veselja sakupili, sina kraljevoga krunio, i mnogimi od kralja nadaren pokloni, u cerkvu svoju se je povratio. U to vrěme postao je razdor medju Mirkom kraljem i bratom njegovim vojvodom Andriom, i bio je Andria dva puta tia do Primorja protěran, kojemu je arcibiskup dosta dobro i pošteno služio. Ali iza kako se je ov u Ugarsku povratio, počela se je medju brati većja buna dizati. Jerbo svi kraljestva velikaši i malo ne čitava ugarska vojska kralja ostaviše i vojvodi Andrii nepravedno se priklopiše. S kraljem jih je jako malo ostalo, pa i ovi, tolikom bunom uplašeni, nisu se usudili kralja nagovarati da se nada, paće su mu běžanje savětovali. Pripeti se pako, da su se něki dan obě strane približile, i

Digitized by Google

brižljivo se za boj pripravljale. Ali budući da kraljeva strana gledom na drugu ništa nije bila, počeo je sasma klonuti, i u duhu razmišljivati, šta da čini u tolikoj pogibelji. Najposlě po brižljivom iztraživanju, kano od Boga nadahnut, nadje koristni put, kojim i kraljevine vladanje bude zadobio, i od proljivanja kervi čist ostao. Onda veli k svojim drugom: „Nemojte me slěditi, nego ostanite malo ovdě!“ Zatim položivši oružje uzme u ruke šibu, i otidje lagano u nepriateljski tabor, i idući sred oboružane množine jasnim glasom vapiaše: „Sada ću vidět, tko se usudi ruku svoju na kerv kraljevskoga odvětka pružati!“ Viděći njega svi su uzmicali, i neusudivši se něšto započeti, prostran put mu s jedne i druge strane načiniše. Došavši pako k bratu, uhvati ga, i vodivši ga izvan bojnih verstah, dade ga zatvoriti u něki grad. Onda su svi sa stidom i strahom, položivši oružje i padnuvši pred kralja na koléna, njega za oproštjenje molili, kralj pako, koi biaše uvěk milostivni, svekolike je u milost primio.“

„Poslě toga, prie nego je godina danah iztekla, pade Mirko u smertnu něku bolest. Znadući dakle, da se njegova skrajnja ura približuje, poslao je što najberže glasonošu, i zapovědio je brata svoga iz tavnice pustiti, pa k sebi dovesti. Kada je pak ovi došao, načini kralj u njegovoj nazočnosti oporuku (testament), izručivši mu s tutorstvom svoga sina i upravljanje cěle kraljevine, dok pitomac punolětan postane. Zatim je kralj Mirko preminu, i malo danah poslě i njegovo jedino dětе umro. Onda Andria viděći, da je na njega samoga vladanje cěle kraljevine spalo, dade se od svih ugarskih biskupah kruniti. Posla pak i po Bernarda arcibiskupa splitskoga, i pozva ga, da k ovoj kraljevskoj svečanosti dojde. Ali Bernardo misleći, da sin Mirka kralja jošte živi, nije poslušao kraljevski poziv, koje zanemarenje je mu kralj zamĕrio.“

Od porušenja pako Zadra isti Arcidiakon u 25. poglavju svoje dogodovštine ovako piše:

„U ono vrěme izdao je gospodin Inocencio papa proglas, da se svi Kerstjani na pomoć Svetoj zemlji spremaju, i podělio je odrěšenje svih grěhovah onim, kojim bi se pripetilo, da ondě u nadi věčnoga života preminu. Onda se je malo ne cěli svět podigo, osobito pak je iz zapadnih deržavah veliko mnoštvo, uzamši znamenje križa, u Mletke došlo iskajući, da im se daju iz pogodjenoga mletačkoga mornarstva ladje za prebroditi se. Poslě kad su se pogodili u plaći za brodare i ladje: izručili su jim Mlečani 50 manjih, toliko većih, i toliko drugih brodovah, za odvoze-

Digitized by Google

nje konjah, hrane i oružja. Osim ovih pako bile su još i od posebnih ljudih mnoge ladje pogodjene, i ovako postade morska vojska veoma četna. Ovu takodjer pogodbu nastojali su Mlečani Frankom primetnuti, da se cěla vojska ondě izkerca, gděgod budu oni hotěli, i da Mlečanom polag pogodbe proti svakomu na pomoć idu. Biahu pako Mlečani u to vrěme od Zadarčanah često napastovani: jer gdě su samo mogli navaljivahu na Mlečane, dobra njhova grabeći, nje uvrědjujući, ubijajući, i sve moguće zlo jim iz svih silah uzrokujući. Bogatstvom izobiljujući, mnoga su iz prokšie pograbili, biahu bo od oholosti naduti, radi svoje vlasti gizdavi, svojimi nepravdami se ponoseći, i sverbu zločinstvah plesajući, izsměhavahu nižje, prezirahu višnje, i mišljahu, da se š njimi nitko uzporediti nemože. I akoprem biahu mnogimi grěhi izopačeni, tim su još velikoću svoje malovrědnosti nadopunili, što su katoličanski věrozakon odbacili, i krivověrstva ljagom se poganili. Jerbo svi skoro plemenitii i poglavitii Zadarčani krivověrnike rado primahu i uzderžavahu."

„Dakle sva množina morske vojske krenula se je g. 1203. měseca Oktobra iz Mletakah, i brodivši pokraj Istrie, u Dalmaciu je stigla, i nedaleko od Zadra se usidrila. Biahu pako poglavitii vodje iste vojske od strane Franakah stanoviti grof Simon de Monte forti, od strane pako Mlečanah dužda Henriko Dandulo, čověk verlo junački i providni, koi premda je tělovima očima zlo vidio, nu pametju znao je dosta bistro gledati. Zadarčani dakle, viděći se od vojske obkoljene, veoma su se uplašili, neznajući, što bi bilo probitačnie raditi. Taki zatim uzbudi se pošast toli ubitačna, da nije ostalo u varošu toliko živih i zdravih, koji bi bili mogući mertve pokopati. Ležahu bo u cervih i kućah mertva těla kukavicah nesahranjena, tak, da ubogi gradjani nisu znali, što da prie overše, jeli dužnosti gradjanske, ili sprovode, i ovako se dogodi, da je bio nesrětni, od nikakve posade nebranjeni grad na skorom i lasno od nepriateljah predobljen, i na dan sv. Krisogona, kojega su oni najviše slavili, božanska osveta je na nje pala. Jerbo onda Mlečani, izišavši iz ladjah, gomilami su na varoš navalili, i osvojivši ga u čas, te stanovavši ondě něko vrěme, pred svojim odlazkom sasma su ga opustošili. Jer porušivši sve bedene naokolo, i sve kuće unutra, ništa nisu ostavili osim cerkavah. Odanle pako odjadri sve mornarstvo u Carigrad i predobi ga. Onda su se Zadarčani, budući iz domovine protěrani, po moru razběžali, i Mlečane, gděgod mogahu, ubijali. Ovi pako, poslavši la-

Digitized by Google

dje, sazidali su na otoku pred Zadrom něki gradić, i providivši ga mnogobrojnom posadom, nisu dopustili Zadarčanom u varoš uniti, nego su jih svuda po moru proganjali. Ovih danah došli su Kajetani s deseti brodovi u Dalmaciu. Onda Bernardo, arcibiskup splitski, posětivši jih, nagovaraše nje, da Zadarčanom pružaju pomoć proti Mlečanom, koji su spomenuti gradić branili. Kajetani prizvoliše, Arcibiskup pako, pogodivši se s njimi radi plaće, koju jim dati mora, u Vranu je odišao, i uzamši množinu srebra, koju biaše ondě kralj kod templarskih vitezah položio, izplati pogodjenu plaću. Kajetani pako, sdruživši se sa Zadarčani, odišli su k Zadru, i počeli su se junački borit s Mlečani, koji biahu u kuli. Najposlě Mlečani, nejednaki u sili i umoreni, nisu se mogli oslabljenimi od boja desnicami dulje braniti. Onda Zadarčani i Kajetani, oderžavši pobědu, sve Mlečane u gradu najdjene pod sablju okrenuše, i porušivši sve sgradje od iste kule, u Zadar unidoše, podertine svojih stanjah koliko moguće popraviše, i ondě se nastaniše. Zatim su poslali u Mletke poklisare, i sklopili mir s njimi, obećavši pod zakletvom, da jim ćeju stalnu věrnost pokazivati, i podložni biti. U isto vrěme dojdoše Mlečani s ladjami, hotěći se arcibiskupu osvetiti, i porušiše toranj i palaču, koju je isti arcibiskup sazidao na otoku proti Solinu ležećem.“

Prie nego životopis Mirka kralja doveršim, priobćiti ću još mojim čitateljem privilegiu njegovu, koju je zagrebačkomu biskupu podělio, po kojoj biskupi zadobiše vlast svoje podložnike suditi. Original od ove privilegie nahodi se u kaptolu stolnobiogradskom, odkuda bi po zapovědi Stěpana kralja, na molbu biskupa Timotea, za prepisati ga poslan. Glasi pak ovako:

„U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga jedinstva. Mirko Božjom milostju kralj ugarski, dalmatinski, horvatski i bosanski na věke. Čim izvišenia su dobročinstva, koje vidimo, da kraljevsko veličanstvo s neba dobiva: tim deržanie je, da za nje Bogu svoju zahvalnost pokaže; tim deržanie je, da njegovu darežljivu miloštju uzaimno obilnostju dobarah, koje po volji najvišnjega razdělitelja za privrěmeno uživanje primi, ili uklonenjem potrěbočah cerkve, ili svim mogućim overšivanjem drugih bogoljubnih dělah počituje. Hoteći dakle na městu sadašnjega prognanstva i tuge marljivo sějati, što ću u budućoj plesanja domovini po darežljivosti Gospodinovoj s mnogoverstnim plodom žeti: deržao sam za bogoljubno kvar i izgubljenje vrěmenitih dobarah, koje je zagrebačka cerkva u vrěme

Digitized by Google

rata sbog svoje stalne našoj kruni dělom izkazane věrnosti podnela, nadoknaditi. Naredjujemo dakle, da nijednomu banu nebude dopuštjeno ljude spomenute cerkve vožnjom, potrěbovanjem kožah od kunah, ili daće napastovati; nego sve ovo dužni su kak Začesani i Dubravčani, tak i ostali cerkve ljudi, samo svojemu biskupu. Odredjujemo takodjer i hoćemo, da odluka naša u napred u neoskvernjenom stališu ostane, da zagrebački biskupi od naših kunskih kožicah, ili od dohodakah, koje se na město kunovine plate, kano takodjer od kermakah, koji se u zagrebačkoj biskupii love, podpunu desetinu bez ikakvoga protigovora dobivaju. Da pak ova našega kraljevskoga veličanstva odluka věkovite vrědnosti krěpost zadobije, obskerbili smo nazočni list pečatom našega obraza. Dato po ruki Desideria dvora našega kancelara god. uputjenja Gospodinova 1199., kada biaše prečastni Job ostrogonski arcibiskup; poštovani Saul koločki arcibiskup; Kalan pečuski biskup; Ugrino gjurski bisk.; Adrian sedmogradski bisk.; Dominiko zagrebački bisk.; Katapan jagerski bisk.; Ivan čanadski bisk.; Kalenda vesprimski bisk., palatin i bački župan; Nikola ban i saladski župan; Nika biharski župan; Fulkon bodrogski žup.; Kefano šopronski žup.; Ampudin solnokski žup.; Dionisio viarski župan. Dato g. 1272. dana 18. Maja, kada biaše majstor Demetrio cerkve naše prepušt, Nika kantor, Felician kustos, Sebastian dekan.

Poglavje VII.

Dogadjaji Serbie od godine 1185 — 1204.

Tihomil sin Nemanje, poglavica serbski u broju 53. Du Fresne piše, da niti godinu danah nije živio. Preminu bez odvětka, ostavivši vladanje mladiemu bratu

Simeonu. Ovi postade serbski poglavica u broju 54. okolo g. 1187., i imade pod svojom vlastju ne samo Serbiu, nego i dolnju Dalmaciu, Tribinj i Zahlumje, i zato se je pervi zvao (kako Orbin piše) kraljem od Serbie. Du Fresne piše, da je imao za ženu Eudokiu, sinovku Isacia gerčkoga cesara. Nu nije dugo vladao, jerbo izručivši kraljevinu sinu svomu Stěpanu: obuko je habit i odišao u manastir na goru Papiciu, gdě čineći pokoru život mirno sverši. S pervom ženom rodio je tri sina: Stěpana, Vukšu i Savu. Stěpan postade naslědnik prestolja, Vukša dobi

Digitized by Google

vojvodstvo od Rase, Sava pako, pogerdivši slavu ovoga světa, slědio je primĕr otca svoga i odišao je u samostan, gdě je sveto živio i sveto umro, radi šta ga Iliri istočnoga věroizpovědanja i dan današnji kano Svetoga počituju.

Stěpan I.. sin Simeona, biaše 55. poglavica serbski. Pisci od njega pišu, da je bio bistre pameti, velikoga duha i junačkoga serdca. Na skorom po smerti otca uzpiri se nesloga medju bratima Stěpanom i Vukšom, i buduć da je Stěpan brata svoga veoma počeo proganjati, ov se je k Ugrom uteko i od njih pomoć molio. U slěd ovoga poziva odišao je Andria s vojskom u Zahlumje, gdě Vukšanova brata preoblada i u Serbiu protěra. Ovo potverdjuje gori popisano svědočanstvo od Andrie II. na g. 1108. 6. Maja, gdě se veli: „poslě slavnoga preobladanja Zahlumja i Rascie.“ Po svoj priliki je Vukša nakon ovoga rata Rasciu, Diokleu i Primorje za sebe zaderžao, a Zahlumje Andrii odpustio, Stěpan pak ostade veliki župan od Serbie. Ov poslědnji, za da vladanje svoje učversti, posla pismo Inocenciu papi, moleći duhovnike, koji bi njegov puk u naručaj rimske cerkve priveli, i da mu poděli kraljevsko dostojanstvo. Nu to nebi po ćudi Mirka kralja: nagovori dakle Vukšu, da isto učini, što brat njegov, Mirko pako sam pisa takodjer papi i nagovaraše ga, da Vukšu daje za kralja kruniti, a ne Stěpana, ali i Vukša neka priznaje verhovnu vlast kralja ugarskoga. Nu iz toga nebi ništa: jerbo Asan kralj bugarski dodje Stěpanu na pomoć, i onda je Vukša možebit u boju poginuo, jerbo ga pisci više nespominjaju. Stěpan pako postade vladalac od cĕle Serbie, i zvao se je veliki župan od Serbie i Rascie; kašnie pako, kano što arcidiakon splitski svědoči, bi po poklisaru pape Honoria III. svetačno za pervoga kralja od Serbie krunjen. U dopisu, koi zatim papi pisa, služio se je već slědećim naslovom: „Stěpan Božjom milostju krunjeni kralj serbski, duklanski, tribinjski, dalmatinski i zahlumski.“ (vidi *Hon. Lib. 3. epist. 681. apud Raynold. ad ann. 1220. nr. 37.*)

Ove dogadjaje, kano što to svaki pozorni čitatelj lahko opazi, verlo pomĕšano su pisci popisali, jer mnogi od njih smatraju Simeona i Nemanju kano jednu osobu, dokazujući, da je Nemanja poslĕ svoga ulaza u manastir ime Simeona primio, i da sve dogadjaje onomu Simeonu pripisane njegovomu sinu Stěpanu pripisati se moraju. Na ovi način može si već čitatelj sve protigovore razrĕšiti.

U ovo vrĕme biaše Bosna pod ugarskom krunom, a ban njezin zvao se je Kulin. To svědoči dopis Vukše papi Inocenciu III, poslan, u kojem slědeće čitamo: „Najposlĕ

Digitized by Google

hoćemo, da vaše otčinstvo znade, da u zemlji ugarskoga kralja, imenito u Beseni (t.j.) Bosni krivověrstvo počimlje proiznikati.“ U odgovoru na ovo pismo zvao ga je Inocencio *Bacilinus* t.j. *Ban Kulinus*. — Na sveršetku ovoga poglavja spomenuti ću još na kratkom imena banah, kojt ovoga stoletja u Bosni vladahu.

1) Stěpan, koi bi naimenovan za bana od Bodina, i vladaše okolo g. 1080—1115.

2) Tvartko, kojega ja deržim za Tverdoslava sina Branislava, koi bi po zapovědi Bodina kod Dubrovnika pogubljen. Vrěme njegovoga vladanja nemože se točno opreděliti.

3) Borica. Iz kojega koljena je proizlazio, to se nezna, někoji pisci ga derže za Kolomanova kopilana. Vladao je okolo g. 1156.

4) Borić, možebit sin pervašnjega, primio je vladanje od Bosne 1157. Njegovu sestru uzeo je Miroslav brat Nemanje za ženu. — Živio je do g. 1171.

5) Kulin, po svoj priliki sin Borića, biaše po svědočanstvu Lukaria već g. 1171. ban od Bosne. Iz početka je bio verlo priveržen katoličanskoj cerkvi, nu kasnie je počeo nauk razkolnikah, Pataranah zvanih, slěditi, radi šta mu je Inocencio pisao, opominjajući ga, da se opet k rimskoj cerkvi povrati, i kada je opomena njegova bez uspěha ostala, prětio mu je, da će ga iz banie ukinuti, u sled šta je Kulin najposlě izpovědanje pataransko opozvao. Kulin je toli pametno i razložno vladao, da je u njegovo vrěme Bosna na sve potrěbne stvari bogata bila, i da su tergovina i znanosti u cěloj deržavi procvětale. Zato se je i uspomena njegovoga vladanja dugo slavila, i kad je bilo plodno lěto, kazivahu ljudi, da se je vrěme Kulina povratilo.

Poglavje VIII.

Dogadjaji Bugarah od godine 1185—1207.

U poglavju 39. strane III. pisao sam, da je bio Bodin kralj bugarski g. 1074. od Gerkah uhvaćen i Bugaria osvojena. Pod ovim gerčkim jarmom stenjala je Bugaria tia do g. 1185., dakle kroz 111 godinah. Onda se je opet izpod gerčke vlasti otela, što Du Fresne iz Niceta (*In Isaac. Lib. 1. nro. 4—6.*) ovako na kratkom izpisuje. Buduć da se je iz Bugarie odveć mnogo marhe odtěralo, počeli su se

Digitized by Google

Bugari, već prie na gerčko vladanje merzeći, još više ljutiti i buniti, kolovodje pak ove bune biše dva brata iz kraljevskoga roda imenom Petar i Asan. Ovi, da se nečini, kano da se bez uzroka bune, posěte Isacia cara, bavećega se onda u Cipseli, i pomole ga, da jih u svoju vojsku primi, i da jim da imanje jedno kod gore Hema, za da živiti mogu. Nu budući od cara pogerdjeni i odtěrani, povratili su se kući, i primamivši mnoge Bugare na svoju stranu, javno su se proti gerčkomu caru podigli. Da pak onim, koji su se bojali k njim pristati, vas strah oduzmu, a slědbenike svoje još više obodre, sazidali su cerkvu na čast sv. Demetria, i zatvorili u nju mnoge (kano što oni kazahu) od běsa obsědjene obojega spola, koji su ondě počeli vapiti: da se je Bogu dopalo, da se narod bugarski od gerčkoga jarma izbavi, i da svoju priašnju slobodu zadobije; zatim, da je sv. Demetrio Tesaloniku i Gerke ostavio, i k Bugarom došao, da je u tom poslu pomaže. Ovako Bugari primamljeni, pridruže se spomenutoj bratji, obuču Petra u cervene čižme, i okrune ga za kralja. Polag drugih pisacah pak izabrali su Bugari za svoga kralja Asana. — Isti dogadjaj gerčki pisac Akropolita (kod Kerčelića *pag. 177.*) malo drugačie izpisuje, on ovako veli:

„Isacio car carigradski zavětova se po smerti svoje gori spomenute žene sa kćerju ugarskoga kralja (Bele III., kako Niceta svědoči). Kad se je pako k piru pripravljao, odredio ga je veličanstveno i s kraljevskimi troški proslaviti. Za tu sverhu kupili su se iz svih krajinah gerčkih marha, kermci i volovi, i budući da je Bugaria na ove stvari najplodnia bila, zato se je jih najviše iz nje tražilo. Bugari, već odprie nepriatelji Rimljanah (t. j. Gerkah), kano počětnikah od mnogih već godinah tolikih ratovah, robljenja, porušenja varošah i drugih neizbrojenih nesrěćah, morali su od vrěmena Basilia cara, koi se zato, što jih preoblada, *Bugaroktonos* (t. j. ubojica Bugarah) zvaše, tia do vrěmena Isacia Gerkom harač platiti. Radi ovoga dakle, što spomenusmo, Bugari su se, neznam po čijem nagovoru, pobunili, i pod vojvodstvom Asana sve krajine od Balkana tia do Dunava osvojili. Po tom bi gerčko carstvo u veliku smutnju i nevolju stavljeno: jerbo Bugari, zadobivši pomoć od Skitah (Vlahah i Pečenacah) mnogu su žalost Gerkom uzrokovali. Razljutjen sbog toga cesar Isacio sakupi svu svoju vojsku, i prošavši kroz Primorje i varoš Mesembriu, dojde u gore Balkanske (gerčki *Hæmus,* planine ove děle Serbiu od Bugarie), gdě se je Asan u varošincu Strinabo zvanom sa svojom vojskom zaderžavao. Cesar zapovědi ovdě ša-

Digitized by Google

tore razpeti i varoš obsěsti; ali bi od Bugarah strašno prevaren. Jer Bugar něki, za uskoka sebe izdajući, najavi cesaru približavanje vojske vlaške istim putom, kojim je gerčka vojska došla. Cesar ovim glasom smutjen, akoprem bi bio mogo već sutradan varoš osvojiti, taki je obsědjenje dokinuo, i po nagovoru lukavoga Bugara nije se istim putom povratio, kojim biaše došao, nego stranputicami, gdě su na njega u jednoj těšnjavi Bugari iznenada navalili, vojsku mu razbili, i svu bojnu spravu, istu takodjer carsku pertljagu zarobili. Od Gerkah biše premnogi izsěčeni; mali samo broj jih je s cesarom uteko, pa ovi biše takodjer sasma goli i oplěnjeni. Poslě ovoga preobladanja postali su Bugari veoma oholi: jerbo su mnoge dragocěne gerbe zadobili, osim toga pako mnoge druge kraljevske kupe, zděle i novacah nebrojeno množtvo, isti takodjer carski križ od čistoga zlata, koi biaše malo prie sveštenik u potok bacio, nadjoše. Križ ovi imade u srědini iz presvetoga derva, na kojem Isukerst razpet visaše, izrězanu priliku. — Car pak Isacio u Carigrad je uteko.“ — Sada pako ću dogadjaje pojedinih kraljah napose popisati.

Asan polag Kačića Jasen, 25. kralj bugarski, stupi na prestolje bugarsko g. 1187. Kako je i sa svojim bratom Petrom pomoćju Vlahah domovinu svoju od gerčkoga jarma oslobodio, i Isacia cesara preobladao, to smo već viděli. G. 1192. podigo je Isacio opeta vojsku proti Bugarom, ali i sada su ga ovi nadvladali; kada se je pak slědeće godine tretji put proti Bugarom spremao, bi od brata svoga Aleksia Komnena uhvaćen, očiuh lišen, i u tavnicu bacen, gdě je g. 1195. i preminuo. Aleksio car je g. 1195. takodjer strašnu vojsku proti Bugarom podigo, nu i ovu je Asan razbio, a njezinoga velikoga vojvodu imenom Sebastokratora uhvatio. (Ovako pripověda Du Fresne iz Niceta *lib. 1. nro. 4. in Alex.*)

Poslě ovoga boja Asan nije dugo živio, budući od někoga bugarskoga plemića (polag Akropolite od svoga stričevića) imenom Ivanka ili Ivana, neznade se kako, ubijen. Englezki pako pisac Radulf. de Diceto *(in Imaq. hist. nro. 1189.)* piše, da je poginuo od carske oděće otrovane, kad ju je obuko, što se je moglo lahko po gerčkoj lukavštini dogoditi, i to okolo g. 1166. — Asan ostavi za sobom, po svědočanstvu Akropolite, dva sina Ivana i Aleksandra.

Petar 26. kralj bugarski, izměnio je brata svoga na prestolju bugarskom, i da smert brata svoga osveti, protěrao je njegovoga ubojicu Ivanka u Carigrad. Ali njega je takodjer Bugarin něki ubio.

Digitized by Google

Ivanko 27. kralj bugarski, biaše sin (polag někojih pisacah brat) Asana, zauze prestolje okolo g. 1147. — Nicetas od njega piše, da je izperva živio u Carigradu kano bugarski poruk, i poslě kad je odanle uteko, primi ga Petar kralj za svoga pomoćnika u vladanju. Čim je kralj postao, taki se je pod obrambu rimskoga pape Inocencia III. stavio, poslavši mu veoma pokorni dopis, iz kojega někoje zlomke, kako se kod Kerčelića *(pag.178.)* čitaju, priobćiti ću mojim čitateljem.

„Kalo Ivan cesar bugarski najsvetiemu gospodinu věre kerstjanske patriarki, rimskomu papi. — Obznanujem svetosti tvojoj, da je prošlo 6 godištah, od kada sam ja pervi, drugi i tretji put k vam poslao; ali poslanici moji nisu mogli stići k svetosti tvojoj, i napervo staviti moju molbu. — Iza kako su to Gerci saznali, poslaše meni patriarku, po kojem mi cesar poruči: Dojdi amo, okrunit ćemo te za kralja, i izabrat ti patriarku, jerbo kraljevina bez patriarke stojati nemože. Ali ja nisam hotio, nego sam se uteko k tvojoj svetosti, jerbo ću biti sluga sv. Petra i tvoje svetosti. I neka tvoja svetost znade, da sam ja k tebi poslao mojega arcibiskupa sa svim naredjenjem, s novci, svilenimi sagi, voskom, srebrom, konji i mazgami — i molim po molitvi blaž. apostola Petra, da ti šalješ kardinale, koji mene okrune, i u mojoj državi patriarku naimenuju, da sam tvoj sluga dok budem živio.“

Na ovu poslanicu odgovori papa izmed ostalih slědeće: „Molio si takodjer ponizno, da ti cerkva rimska poděli krunu, kano što ju je, po svědočanstvu tvojih knigah, tvojim predjem, slavne uspomene Petru, Samuelu i drugim podělila. Mi dakle, da se o tom bolje ubavěstimo, zapovědismo naše lětopise pročitati, odkuda se očito vidi, da u podloženoj tebi zemlji mnogi kralji biše krunjeni. Osim toga čita se ondě, da je bio u vrěme dobre uspomene predměstnika našega Nikole pape kralj bugarski, na kojega pitanja je on često odgovarao, po njegovom propovědanju okerstjen, i da je od njega isti kralj arcibiskupa molio. Takodjer i poklisar Mihaila bugarskoga kralja predměstniku našemu Adrianu papi s kraljevskimi dari i kraljevsko pismo predao, i molio ga je, da někojega od kardinalah odpravi za izabranje arcibiskupa, kojega bi on, poslě njihovoga odobrenja, povrativšega se k stolici apostolskoj posvetio. Iza kako je pak isti Adrian dva biskupa i jednoga subdiakona onamo poslao, Bugari pokloni Gerkah podmitjeni, i obećanji prevareni, protěravši rimske, gerčke duhovnike su primili.“ Nadalje pripověda papa u istom do-

Digitized by Google

pisu, da sbog ove nestalnosti nešalje Ivanu kardinala, nego svojega kapelana, koi bude ono, što popravljenje trčba popravio, što narediti trčba naredio, arcibiskupa plaštom nakitio, misnike redio, biskupe posvetio. Onda veli: „zapovědamo mu takodjer, da marljivo iztraživa, tak u stariih knjigah, kak u drugih svědočbah, istinu poděljenja krune tvojim predměstnikom po rimskoj cerkvi.“ — Što je spomenuti kapelan u Bugarii opravio, to opisuje Ivanko u svom listu po istom kapelanu i biskupu Brandizuberskom rimskomu papi poslanom, koi ovako glasi:

„Najsvetiemu gospodaru i sveobćemu papi, sědećemu na stolici blaž. Petra, i gospodinu otcu kraljevine moje, Inocenciu III., papi stolice apostolske i cerkvè rimske, te učitelju čeloga světa. Nadam se po Bogu spasitelju svih, da se tvoja svetost sa svimi kardinali rimske cerkve okolo prestolja svetosti tvoje sědećimi verlo dobro ima. Neka znade velika tvoja svetost, da se ja, tvoj i cerkve rimske sin, ter svih Bugarah i Vlahah car, sa svimi velikaši mojega carstva, po Bogu i tvojoj molitvi, dobro nahodim. Mnogo putah je moje carstvo poslalo poklisare k tvojoj svetosti; ali ovi doista zato nisu mogli projiti, buduć da oni, koji s mojim carstvom nisu mir imali, pute strażahu. Najposlě je prošastoga měseca Junia carstvo moje u ime Bugarah poslalo arcibiskupa mojega i čele bugarske deržave, poglavara svete i velike cerkve u Trinovi, i velikaša moje deržave, zvanoga svim pravom primasom i arcibiskupom od čele Bugarie. Ovi došavši u Drač, nije bi puštjen k tvojoj svetosti, za da izposluje izveršenje moje želje kod tvoje svetosti, polag navade mojih predměstnikah i predjah, bugarskih i vlaških carah, Simcona, Petra i Samuela i ostalih bugarskih carah. Nu Božjom pomoćju, i posrědovanjem molitvah tvoje svetosti, stigo je k meni nazočni poklisar apostolskoga prestolja Ivan, poglavite stolice rimske kapelan, predao je meni pismo i ogernuvši plaštom rečenoga arcibiskupa, po zapovědi tvoje svetosti i apostolske stolice, naimenova ga za primasa od čele Bugarske i Vlaške. Donio je meni takodjer dopis od tvoje svetosti, i razložio sve, štogod mu je svetost tvoja naručila; moje pako serdce biaše velikom radostju napunjeno, buduć da je Bog i tvoja svetost molbu moju uslišala. Molim pako svetost tvoju, da izpuni želju mojega carstva, i pošalje pastirski štap za skupiti ovce, kano i ostalo, što se patriarku šilje, nazočnoga pako primasa neka naimenuje za patriarku od velike cerkve u Trinovi, stolnom gradu od čele Bugarie, i neka ista cerkva i potle smerti nazočnoga

Digitized by Google

patriarke, po zapovědi tvoje svetosti, patriarku na věke imade. I buduć da bi bilo sbog daljine puta i razbojnikah veoma mučno po smerti svakoga rimsku cerkvu za novoga moliti: neka poděli rimska cerkva trinovskoj cerkvi vlast izabiranja i posvetjenja patriarke, da u njegovom nepribitju deržava neostane bez blagoslova, i tvoje posvetjenje nesaveršeno, i da nepane grěh na svetost tvoju. Sada pak još molimo, da se u svetoj i velikoj cerkvi grada Trinove po zapovědi tvoje svetosti načini sveta pomast za okerštjenje Kerstjanah. Jer neka tvoja svetost znade, da kada budu Gerci razuměli, da smo od tvoje svetosti posvetjenje primili; nećeju nam dati svetu pomast. Ovo takodjer molim od tvoje svetosti, da šalješ kardinala u carstvo moje, ili ovoga, koi je k meni došao, ili drugoga kojega od apostolske stolice, i predaj mu krunu i žezlo po apostolskoj stolici i poglavitom apostolu blagoslovljeno, skupa i s privilegiom zlatnim pečatom providjenom, za da se na věke čuva u cerkvi trinavskoj. Ova pako sva neka meni pošalje tvoja svetost, za da mene posvete i okrune. Neka nastoji nazočni poklisar, biskup brandizuberski, da uzmože meni kazati, štogod ti vlastitom rukom pisao budeš. Ako tvoja svetost sve ovo izverši, onda ću se ja i cělo pleme kraljah bugarskih i vlaških za ljubeznoga sina pravověrne svete cerkve rimske deržati. Oprědělјenje granice medju Ugarskom, Bugarskom i Vlaškom sudu tvoje svetosti izručujemo, ravnaj ovi posao pravo i pravedno, da nesagrěši svetost tvoja, da ja imam vladanje u Bugarii i Vlaškoj, kano što ima kralj ugarski u Ugarskoj, i da prestane ubojstvo Kerstjanah u mojom carstvu. Jer neka znade tvoja svetost, da onih pet biskupiah Bugarie na moje vladanje spada, koje je kralj ugarski osvojio i dosada deržiš s pravicami cerkve, sama pako biskupstva su ukinuta; ali ako je to pravedno, neka bude tak. Štogod ti nazočni moj poklisar, Blaž biskup brandizuberski, kazao bude, deržiš to za istinito, jerbo će za mene govoriti.“

Ovomu pismu na Inocencia papu upravljenomu priklopio je Ivanko kralj i privilegiu zlatnim pečatom *(chrysobolum)* obskerbenu, u kojoj svečano očituje, da sebe i sve svoje carstvo rimskoj vlasti podlaže, i da će službu Božju u cělој deržavi po predpisu rimske cerkve obsluživati. Rečena privilegia ovako glasi:

„U ime Otca, i Sina, i Duha svetoga Amen. Kada se je dopalo gosp. našemu Isukerstu mene gospodara i cara od cěle Bugarske i Vlaške načiniti, iztraživao sam u knjigah i pismih naših predjih, ter u zakonih naših blažene

Digitized by Google

uspomene predměstnikah, odkuda su oni dobili kraljestvo bugarsko i potverdjenje carsko, krunu naime na glavu i patriarkalski blagoslov. Iztražujući pako marljivo našli smo u njihovih pismih, da slědeći blažene uspomene bugarski i vlaški cari i naši predměstnici: Simeon, Petar i Samuel kraljevsku svoju krunu i patriarkalski blagoslov dobiše od presvete Božje rimske cerkve, i od apostolske stolice poglavitoga apostola Petra. Zato sam hotio i ja potverdjenje mojega vladanja po kruni na glavi i patriarkalski blagoslov od cerkve rimske, od stolice apostolske poglavitoga apostola Petra i od presvetoga otca našega sveobćega pape Inocencia III. primiti, i dopustio sam, da komugod gosp. papa dozvoli u Trinovi, gradu mojega carstva, patriarkalski blagoslov dĕliti, arcibiskupe, mitropolite i biskupe posvetiti, takodjer druge cerkvene svetačne obrede obsluživati, ov će vlast ovu u svih carstva mojega stranah podpuno zaderžati. Dakle svi carstva mojega patriarka, mitropolite, biskupi, arcibiskupi i svi duhovnici neka su podložni rimskoj cerkvi, i neka obderžavaju sve zakone i običaje, koje su obderžavali blažene uspomene cari od sve Bugarie i Vlaške, naši predměstnici, kano i mi, njihove stope slědeći. Udaram pako zlatni moj pečat za sigurnost toga, da se moje carstvo od rimske cerkve i od apostolske stolice poglavitoga apostola Petra nikada neće odcĕpiti, niti ostali kraljevine moje knezi oddružiti, nego ću biti ljubleni sin presvete apostolske stolice poglavitoga apostola Petra. I kojegod kerstjanske ili poganske krajine u naprědak mojoj kraljevini pridružim, sve ćeju biti pod vlastju i zapovĕdju presvete rimske cerkve i apostolske stolice. Da pak ova moja privilegia vrědnost i krĕpost zadobije, predao sam ju u ruke poklisara presvete rimske stolice, i kapelana gosp. pape, koi je ondě mene, Bogom načinjenoga kralja, podpisao. God. 6712., Indikcie 7.“ (t. j. g. I. 1203.)

„Kad je ovo Inocencio papa od Ivanka kralja primio, poslao je tamo Leona kardinala presbitera s krunom i slědećom privilegiom: „Kalo Ivanu slavnomu bugarskomu i vlaškomu kralju i njegovim takodjer naslědnikom u kraljestvu i u pokornosti pram apostolskoj stolici na věke — Budući da smo po zapovědi Gospodinovoj deržani ovce njegove pasti, zato hoteći i narodom bugarskomu i vlaškomu, koji već dugo vrěme od persih matere svoje biahu udaljeni, s otčinskom brižljivostju podpomoći, poduperti u vlast onoga, po kom Samuel Davida za kralja pomaza, tebe za kralja spomenutih narodah odredjujemo, i šaljemo ti po dragom našem sinu Leonu, kardinalu presbiteru od

Digitized by Google

naslova sv. Križa i poklisaru apostolske stolice, čověku providnom i poštenom, nam pak izmed ostale bratje osobito dragom, kraljevsko žezlo i kraljevsku krunu, da ti ju svojima rukama tak na glavu stavi, kano da mi to činimo, iza kako bude od tebe zakletvu primio, da ćeš nam, našim naslědnikom i rimskoj cerkvi pokoran i poslušan ostati, i sve krajine i narode vladanju tvomu podložene u pokornosti i poslušnosti pram apostolskoj stolici uzderžati. Osim toga dajemo ti, na molbu poštovanoga našega brata Blaža biskupa brandizuberskoga, kojega si k stolici apostolskoj poslao, slobodu, novce tvojim kipom providjene u kraljevini tvojoj kovati. Poštovanomu pako našemu bratu arcibiskupu trinovskomu poděljujemo povlastjenje primasa u svih zemljih, u kojih ti vladaš, on pako i njegovi naslědnici ćeju u naprědak tvoje naslědnike, primivši od njih spodobnu zakletvu, po vlasti apostolske stolice kruniti, i u tvojoj deržavi neka zaderže dostojanstvo primasa, ter neka su jim svi mitropolite, nahodeći se u Bugarii i Vlaškoj, podložni, izkazujući jim, polag predpisa kanoničkoga, ko primasom dužnu čast i t. d. Dato u Ananjii po ruki Ivana, sv. rimske cerkve subdiakona i bilježnika dana 7. Martia Indikcie 7. g. uputjenja Gospodinova 1204., vladanja pako gosp. pape Inocencia III. god. 7.“

Osim kraljevskoga žezla i krune poslao je jošte Inocencio Ivanku i barjak križom i cerkvenimi ključi nakitjen, arcibiskupu pako trinovskomu poslao je privilegiu, u kojoj mu poděljuje duhovnu povlast u Bugarii. Sva ova poslao je papa Ivanku po svom poklisaru Leonu, koi je kroz Ugarsku putovao. Ovdě je onda Mirko kralj vladao, koi bojeći se, da nebi Ugarska ušterb terpila podignutjem Bugarie na kraljevinu, akoprem je Leona lěpo primio, i potrěbite provodnike mu podělio, nu razuměvši kasnie njegov nalog, dade ga obustaviti, i u grad Keve odpratiti. Ovdě mu Mirko javi, da on samo onda može na krunenje Ivanka prizvoljiti, ako ga će Leo na otok Dunava Haram pozvati, za da prie razpru, koju je imao s ugarskim kraljem sbog medjah doveršio. Nu Leo se je postojano kratio zahtěvanju Mirkovu zadovoljiti, kažući, da on samo duhovnu oblast imade. Radi ovoga dogadjaja imao je Mirko s Inocenciom papom razpru, ov bo ga je svakojako, lěpim načinom i prětnjami nagovoriti nastojao, da njegovoga poklisara izpusti. Ovo je Mirko samo onda učinio, iza kako mu je papa obećao, da će Ivanišku zapověditi, da ono, što nepravedno posěduje, Mirku povrati.

God. dakle 1204. dana 15. Oktobra došao je kardinal Leo u Ternovu. Dana 7. Novembra posvetio je arcibiskupa

Digitized by Google

ternovskoga ili trinovskoga za primasa od sve Bugarie i Vlaške, a poslě tri dana okrunio je Ivanku za bugarskoga i vlaškoga kralja.

Poslě svoga krunjenja imao je Ivanko opet rat s Gerci, i preobladavši jih opeta, obsěo je Tesaloniku, gdě je g. 1207. poginuo.; Gerci su razglasili u velikom veselju nad njegovom smertju, da ga je sam sv. Demetrio odvětnik varoša Tesalonike ubio. — Njegova jedina kći udala se je za carigradskoga cara Henrika, jerbo, kako sam već gori kazao, Mlečani i Franci otidoše poslě porušenja Zadra g. 1203. u Carigrad, i osvojiše ga, u slěd šta su něko vrěme němački cari u Carigradu gospodovali.

Ivanko biaše, po svědočanstvu pisacah, čověk veoma okrutni i kervoločni, kojemu ništa nije bilo sveto, što je njegovu pohlepu za vladanjem umiriti obećalo. Veoma bi se varao, koi bi scěnio, da je on bio revni Katolik, budući da je sebe i svoju kraljevinu rimskoj cerkvi pridružio, i to je samo lukavost bila. Ovim činom hotio je on samo svojoj častiželjnosti zadovoljiti, i svoje nepravedno vladanje osigurati, kano što je to svaki čitatelj, koi njegove dopise na papu čita, opaziti mogo. Znao bo je Ivanko dobro, da od Gerkah kraljevsku krunu očekavati nemože, i da ga rimski papa, ako se mu podloži, braniti će i od Ugarah, njegovih velikih nepriateljah. Da bugarska kraljevina pod vladanjem takvoga kralja procvěsti nije mogla, to je očito, dapače se je sve više k svojoj propasti približavala, kano što to ćemo dalje niže viděti.

Poglavje IX.

Dogadjaji Horvatah od godine 1264 — 1235.

10) Andria II. stupio je na prestolje ugarsko god. 1205., kako je vladanje dobio, to sam već gori pripovědao. Kraljevao je malo ne 30 godinah, nu nipošto srěćno. Njegova nedoslědnost i nestalnost, kano i to, što je sve želje svoje preduzetne, nu svojevoljne i pristrane supruge Gertrude izveršio, mnoge mu je neprilike uzrokovalo. Ova bo je svojim rodakom sa zanemarenjem drugih zaslužnih Ugarah, velika dostojanstva, gospoštine i blago dělila. Ovako je svoga brata Bertolda, akoprem još nije bio 25 godinah star, za koločkoga arcibiskupa naimenovala. Buduć pako da ga papa u ovom dostojanstvu nije hotio po-

Digitized by Google

tverditi, načini ga bana horvatskoga i dalmatinskoga, vojvodu sedmogradskoga i najposlě bačkoga i bodrogskoga župana. Starii brat Gertrudin, kojega je papa Inocencio, kano dionika ubojstva němačkoga kralja Filipa, s biskupske stolice u Bambergu skinuo, uteko se je u Ugarsku, i bi takodjer od sestre i šurina blagom nadaren. Sbog ovih nepravdah mnogi ugarski velikaši ostaviše kralja i načiniše okletvu, koje naměra biaše, kralja s prestolja skinuti, kraljicu pak i svc njezine slědbenike izsěći. Za tu sverhu odpraviše kolovodje ovoga kovarstva glasonoše k Gejzi, najmladiemu sinu Bele III., koi je u Carigradu živio, pozivajući ga, da otčinsko prestolje prime. Nu glasonoše ovi biše po Domaldu, splitskom županu uhvatjeni, i k Andrii kralju u verigah dovedeni.

Već prie toga g. 1207. odišao je Andria s vojskom u Galiciu, gdě se je bila velika buna podigla, i natěra ju opet skupa i s Lodomeriom pod ugarsko vladanje. G. 1213. Andria drugi put u Galiciu otidje, da sina svoga Kolomana, kojega su Galičani za svoga vladaoca izprosili, za kralja kruniti daje. Prie nego se je na put odpravio, izručio je ravnanje Ugarske svojoj suprugi Gertrudi i njezinomu bratu Bertoldu. To je ugarske velikaše još više proti kraljici pobunilo, i iza kako je jedan od njezine bratje suprugu palatina Banka oskrunio, odlučiše kraljicu izsěći, sumnjajući, da je ovomu sramotnomu činu ona kriva. Buntovnici dakle, zadobivši sgodu, navališe u kraljevsku palaču, izsěkoše kraljicu, i popléniše cěli grad. Bratja kraljičina, pograbivši veliko blago, poběgoše u Němačku. — Děcu kraljevsku, pervorodjenoga i okrunjenoga već Belu, i kćer Mariu, izbavio je njihov odhranitelj Salomon.

U ovo vrěme vladaše u Bugarii Ivan Asan, koi biaše sin kralja Asana, i zadobi prestolje po smerti svoga strica Ivanka. Proti njemu podigo se je sestrić Ivankov Vorila, i Asan bi primoran u Rusiu poběći. Nu zadobivši ondě pomoć, povrati se g. 1208. s vojskom u Bugariu, Vorilu preoblada, i u grad Ternovu protěra. Ovdě se je Vorila i njegovi vojnici sedam godinah proti nasertanju Ivana, koi biaše grad obsio, verlo junački branio, najposlě su se gradjani, nemogavši se dalje braniti, g. 1215. Ivanu podložili; Vorila bi uhvaćen, očiuh lišen i u tavnicu bacen.

Kano što već rekesmo, dao je Andria g. 1215. sina svoga Kolomana za kralja od Galicie, a slědeće godine sina Belu za kralja od Ugarske po ostrogonskom arcibiskupu Ivanu okruniti, za da jim u slučaju, ako bi u Palestini, kamo se je baš spremao, poginuo, naslědstvo prestolja

Digitized by Google

osigura. Zatim izručivši upravljanje Ugarske Ivanu arcibiskupu ostrogonskomu, a ravnanje Dalmacie i Horvatske Ponciu *de Cruce*, magistru templarskih vitezah u Slavonii i Ugarskoj, odputi se u Palestinu, kamo je i srěćno stigo. Nu dočim je on ondě proti Mosleminom vojevao, počeo je u njegovoj kraljevini veliki nered i razuzdanost vladati. Jer podložan jemu veliki župan od Serbie, Stěpan Nemanjić dade se s privoljenjem pape za kralja kruniti; Koloman bi od novgorodskoga kneza Mstislava Mstislavića iz Galicie protěran, sama pak Ugarska bi mnogim robljenjem razprami i svakojakim nasiljem u najveću smutnju metnuta. Razuměvši to Andria, podigne ostanke svoje vojske, i povrati se kući. Na svom putu kroz Bugariu obustavi Andriu spomenuti gori bugarski kralj Ivan Asan, i primora Andriu, da mu ov svoju kćer Mariu za ženu obeća; poslě dvě godine danah bi venčanje deržano.

Došavši kući podigo je vojsku proti spomenutomu Mstislavu, nu ova bi sva izsěčena i sam Koloman sa svojom zaručnicom uhvaćen, i na grad Tversk odpravljen. — Nakon mnogoga dogovaranja bi najposlě mir načinjen pod slědećimi pogodbami: da Andria, najmladii sin Andrie II., kada postane punolětan, Mstislavovu kćer za suprugu uzme, Galiciu pak neka medjutim Mstislav pod krilom ugarskoga kralja upravlja, a nakon tri godine, kad se bude Andria s njegovom kćerju Mariom věnčao, neka ju ovomu izruči. Ali nijedna od ovih pogodbah nebi izveršena, jerbo spomenuta zaručnica na skorom preminu, i niti Koloman, niti Andria nije nikada više u Galicii vladao, i kraljem ugarskim ostade samo naslov „kraljah od Galicie i Lodomerie.“

Poslě ovih dogadjajah postale su razpre medju Andriom i njegovim sinom Belom, kojih početnica biaše većom stranom jalna kraljica Jolanta. Bela, da se u javni rat s otcom nezaplete, primoran bi i sa svojom lěpom suprugom, na koju su Andria i Jolanta najviše merzili, k austrianskomu vojvodi Leopoldu poběći. Posrědničtvom pape pomiriše se sin i otac: Bela se povrati u Ugarsku, i postade vojvoda od Horvatske i Dalmacie, i podělio je ondašnjim stanovnikom mnoge privilegie, koje ću u slědećem poglavju popisati. Nu već poslě dvě godine izměnio ga je ondě brat njegov Koloman, Bela pako postade vojvoda od Sedmogradske.

Du Fresne piše, da je Andria imao rat s Bugari, i to najviše po nagovoru pape Gregoria; uzrok ovoga rata se nezna, ili možebit Du Fresne je razumio one Bugare mu-

Digitized by Google

hamedanskoga věrozakona, koji su se u Ugarskoj naselili, i malo po malu, na veliku štetu cěle kraljevine, u sva skoro skoro dostojanstva za kraljevske dohodke i blagaonicu urinuli, i narod nemilo globili. Radi toga bi na deržavnom saboru odlučeno, da se spomenuti Bugari kano i Židovi od dostojanstvah ukinu, i da se svaka ženitba i pogodba s njimi prěpovědi.

Gori sam spomenuo, da Andria, hoteći zavět svoga otca izveršiti, u Palestinu se je odputio. Od ovoga dogadjaja naš domorodni pisac Arcidiakon Tomas obširno govori, i ja scěnim, da neće bit čitateljem mojim nepovoljno, ako jim njegove rěči sobćim. On u 26. poglavju svoje dogodovštine ovako piše:

„U to vrěme Andria kralj ugarski, hoteći zavět svoga otca izveršiti, uzeo je znamenje križa, za da Svetoj Zemlji na pomoć pohiti. Poslao je dakle glasonoše i najmio je u Mletkih, Jakinu (Ankoni), Zadru i drugih varoših na obali mora Adrianskoga velike ladje, pa zapovědi svim, da se u splitskoj luki usidre. Svu pak bojnu spravu i hranu s velikom množinom kolah i marhe poslao je napervo, koji došavši zauzeli su svu okolicu varoša. Prie kralja i ugarske vojske stiglo je amo gomilo množtvo Saksonah, koji svi biahu mirni i ponizni, čekajući s velikom pobožnostju i željom odjadrenje kraljevo, budući svi križom zaznamenovani. Na molbu kralja izručiše Splitčani putnikom cělo podvarošje za stanovanje, i izselivši se iz kućah, ostavili su nje priredjene prihodnikom. Na skorom pak tak su se ljudmi napunile, da nije bilo prostora za prolaz. Ali niti sve podvaroške kuće nisu jih mogle svih primiti, akoprem su stisnuti stanovali: veća strana kraljevskoga dvora morade se izvan grada u šatorih na polju razastertih nastaniti. Od gradjanah pako jedni se bojahu, a drugi s udivljenjem gledahu neobičnu množinu ljudstva. — God. spasenja našega 1217. dana 23. Augusta došao je u Split sam kralj Andria. Izidjoše pak gosp. kralju u procesii na susrět svi gradjani, prihodnici i cělo množtvo njegove vojske slavu mu iz svega glasa vapijući. Za ovimi išlo je duhovničtvo, sve u svilene oděće obučeno, s križevi i kadionicami tia do podvarošja, pěvajući takodjer kraljevskomu veličanstvu dostojno. Sam pako sjajni kralj, ugledavši svečanu procesiu, taki je s konja sišao, i obkoljen množinom svojih vojvodah, ter sprovadjen od sakupljenih biskupah, pěšice je tia do cerkve sv. Domnia stupao. Ondě poslušavši sv. Misu, dade na oltar dar i otidje na svoj konak. Isti dan prigotovila je občina kralju velikolěpni sobet, u kući zvanoj

Digitized by Google

Mata, izvan zidinah sěvernih vratah. Govorahu pak, da se je onda u kraljevskoj pratnji više nego 10,000 konjanikah nahodilo, osim ostale neizbrojne vojske. Onda je počeo kralj veliku dobrotivnost pram Splitčanom pokazivati, pozivajući jih sam, da od njega mole, štogod scčne, da je za obćinsko blago koristno. Hotio je naime kralj k tverdjavi varoša i grad Klis priklopiti, i županiu otočku jim podĕliti. Ali Splitčani biahu po svojoj navadi za obćinsko dobro nemarni, tražeći svaki samo svoju posobnu korist. Ništarmanje akoprem su gradjani kraljevska dobročinstva zametnuli, koja jim je kralj, pobudjen vlastitom milostju, bogoljubno i darežljivo podĕliti naměravao, nije hotio ipak spomenuti grad nĕkojemu od svojih velikašah izručiti, dobro znajući, koliko napastovanje iz onoga grada Splitčanom dolazi: nego pozvavši stanovitoga Poncia, majstra vitezah templarskih u Ugarskoj, izruči mu čuvanje i obrambu ovoga grada, i zapovědi mu, da ondě opet bratju od svojega reda nastani.“

„Dočim se je pak Andria kralj sbog pripravljenja ladje ondě bavio, preminu arcibiskup Bernardo, i sahranjen bi pokraj cerkve sv. Domnia. Kralj je dakle odmah glasonošu ka splitskim kanonikom poslao, moleći jih, i savětujući jim, da nčkojega od duhovnikah, koji s njim biahu, za svoga arcibiskupa izaberu; najviše jim je pako priporučao stanovitoga Aleksandra mudraca, koi biaše čověk učen i pošten, po kojem je mogla cerkva mnogu korist steći. Nu želja kralja nebi primljena, buduć da je teženje starešinah drugamo směrilo. Medjutim kralj, unišavši u ladju, krenuo se je na odlučeni put, Splitčani pako dadoše mu tia do Drača dva broda za pratnju. Buduć pako da kralj nije mogo zadovoljni broj ladjah za prebrodjenje svih križarskih vojnikah dobiti, mnogi od ovih primorani biše u svoju domovinu se povratiti, ili do slědeće godine čekati.“

Odanle je očito, da Mlečani nisu osim Zadra i nčkojih otokah ništa drugo u Dalmacii posědovali. — Andria se malo ne pred svojom smertju tretji put oženio s Beatricom, kćerju Aldrovanda markgrofa od Este: g. 1234. měseca Maja vodio je on svoju zaručnicu u cerkvu, a iste godine měseca Novembra pratila je ova njegovo mertvo tělo na grobje. Beatrica porodi zatim sina Stěpana, otca Andrie III., koi biaše poslědnji ugarski kralj iz Arpadova koléna. — Sada ću još nčkoje privilegie od Andrie i njegovih dvuh sinovah izdate popisati.

Digitized by Google

Poglavje X.

Nèkoje privilegie Andric II. i njegovih sinovah Bele i Kolomana.

Domorodni naš pisac Kerčelić popisa u svojoj dogodovštini mnoge diplome u latinskom jeziku sastavljene, koje su Andria i njegovi dva sinovi Bela i Koloman izdali; i buduć da povelje ove mnoge dogadjaje od nas pripovědane bolje razjasnjuju, zato jih ovdě mojim čitateljem u našem narodnom jeziku priobćujem. — Druge godine svojega vladanja podělio je Andria splitskoj cerkvi slědeću privilegiu:

„U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga Jedinstva. Andria Božjom milostju kralj ugarski, dalmatinski, horvatski, bosanski, serbski, galički i lodomerski. Brižljiva kraljah razložnost mora ne samo ono, što je koristno, narediti, nego i sa svom dužnom pazljivostju preprečiti, da to, što je zakonito naredjeno, svoju krěpost nikakvom prilikom niti najmanje neizgubi. Radi toga stalnom molbom prečastnoga otca Beruharda arcibiskupa splitskoga dostojno pobudjeni, sve pravice svete cerkve splitske, sav njezin imetak duhovnih i svetovnih stvarih, pravomoć takodjer biskupiah i pojedinih cerkavah: pače sve u obće, štogod ili odprie pravedno posěduje, ili u napréd zakonito zadobije, istoj cerkvi s punim pravom podlažemo, kanoti privilegia cerkve rimske: imenito pak biskupie senjsku, ninsku, skradinsku, trogirsku, karbavsku, kninsku, hvarsku, bozensku; i cerkve sv. Mojsie i sv. Stěpana od Solina, sa svim što na nje spada, zatim major zvani Srenine, major Gete, goru Debelu, major sv. Jurja, i cěli major zvani Ostrohe, sa svim što tamo spada; nadalje cerkvu sv. Stěpana pred Splitom, cerkvu sv. Bartolomea od Knina, major zvani Korica, major Lavena, sa svim prinadležećim, i cělo kraljevsko imanje Bihač zvano, sa svim što tamo spada, naime šumami, livadami, nivami, vinogradi i mlini, koji se možebit ondě nahode, imenito pako cěli kotar sv. Vitala, koi na isto imanje spada, bez obzira na privilegiu, koju smo, budući lažljivo naputjeni, Trogiranom podělili, kad smo bili vojvoda. Osim toga naredjujemo: da gori imenovani arcibiskup i njegovi naslědnici od platjanja daće za mline, koji se na potoku Solina podignu, na věke prosti budu. Za ukinuti pako njihovu oskudnost,

Digitized by Google

odredjujemo, da se sve šestake brašna, koje je ban svaki tjedan dobivao, spomenutoj cerkvi za njezinu potrěbu davaju. K ovim priklopljujemo i Ziminu, Citinu, cěli Mazar i sve, što se u privilegii rimske cerkve nahodi, odredjujući: da tkogod se usudi krěpost nazočne privilegie prekeršit, neka se po kraljevskoj odsudi prisili na platjenje 50 funtih zlata, sama pako privilegia neka ništarmanje krěpost svoju zaderži. Da pak sve ovo u naprědak u neporušivoj stalnosti ostane, ukrěpili smo nazočni list našim pečatom. Dato po rukah Roberta stolnobiogradskoga prepušta, i dvora kraljevskoga kancelara, g. uputj. Gosp. 1207., kada je bio Ivan arcibiskup ostrogonski, Bertold izabrani arcibiskup koločki, Kalan, biskup pečuski, Boleslav biskup vacki, Katapan biskup jagerski, Simon bisk. varadinski, Desiderio bisk. čanadski, Vilhelmo bisk. sedmogradski, Kalenda bisk. vesprimski, Gothard bisk. zagrebački, Petar bisk. gjurski, Čepan, sin Stěpana, bački i nadvorni župan, Stěpan, sin Mie, ban i šimegski žup., Marcelo dvorni i čanadski žup., Tiburtio aven. žup., Moh biharski žup., Jula šopronski žup., Ohuc brětislavski (požunski) žup., Aleksander molimski žup., Nikola nitranski žup. God. druge našega kraljevanja."

Druga privilegia Andrie, sinu Bartolomea župana karčkoga (Frankopana ili Frangepana), poděljena, ovako glasi: „U ime sv. Trojstva i nerazděljenoga Jedinstva. Andria Božjom milostju vekivečni kralj ug., dalm., horv., bos. i serbski. Na kraljevsko veličanstvo spada, i naravna pravednost zahtěva, da se postara, da se ne samo njegove naredbe od svih potrěbovane obderžavaju, nego da se i kralj tersi odluke svojih predměstnikah s istom točnostju izveršiti, tak, da se ono u starini takodjer neuništi, što je on svojim naslědnikom zapovědio potverditi. Dakle buduć da je blaž. uspomene naš otac kralj Bela věrnomu našemu županu Bartolu u banii zemlju s tom slobodom podělio, da ju, u pomanjkanju vlastitoga sina, kojemugod od svojih rodakah poděliti bude mogao: radi toga i mi slobodu ovu potverdjujući i molbu njegovu izveršujući, njegovomu netjaku Jerindonu županu od Karka, kojega je on za svojega naslědnika oprědělio, dozvoljujemo, da u slučaju, ako rečenoga svoga strica Bartola preživi, i stric ovi bez odvětka premine, zemlju, koju je isti Bartolo od kraljevske dobrotivnosti polučio, Jerindo sam istim pravom na věke posěduje. Da pak spomenuto naše potverdjenje věkovite stalnosti krěpost zadobije, zapovědeli smo na nazočni list kraljevski naš pečat udariti, i za znanje potomakah čuvati. Dato po rukah Roberta stolnobiogradskoga prepušta, i kra-

Digitized by Google

ljevskoga kancelara, g. uputj. Gosp. 1209., kada su bili Ivau arcibiskup ostrogonski i Bertoldo izabrani arcibiskup koločki. Kada su srěćno cerkve Božje ravnali: Kalan pečusku, Boleslav vacku, Katapan jagersku, Simon varadinsku, Desiderio čanadsku, Vilhelmo sedmogradsku, Gothardo zagrebsku, Petar gjursku. Kada biahu: Musumer nadvorni župan, Banko ban, Benedikto vojvoda, Marcelo — Jula bodrogski, Mihailo biharski, — baranjski, Nikola dvorni, Moh brětislavski župani. Godine pete našega kraljevanja."

Iste god. 1209. podělio je Andria i varošu Varaždinu privilegiu, po kojoj ga je na čast slobodnoga i kraljevskoga varoša podigo, koja ovako glasi:

„U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga Jedinstva. Andria Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal. i lodom. Red prava zahtěva i pravednost potrěbuje, da zakonite pogodbe věkovitu stalnost zaderže, i da se ono po prevari zločestih ljudih neukine, što je iz pravednosti proizišlo. Radi toga smo na molbu Poha, věrnoga našega nadvornoga i mošonskoga župana, najviše iz obzira na věrnu službu prihodnikah naših, u selu Varašd stanujućih, koju su nam věrno i pobožno izkazali, dok smo bili na gradu Kene (Kneginec) u tavnici zatvoreni: podělili smo svim, koji ondě sada stanuju, i u buduće se nastane, za navěk ovakvu slobodu, i zapovědili smo, da se jim kotar naokolo medjami providjen odkaže. Sloboda ovih naših prihodnikah (priselacah) je slědeća: župan, ili njihov dvorni župan neće imat slobodu jih suditi, nego neka si sami kojega jim drago od njih za sudca, koi se kod njih Rithard (t. j. Richter) zove, izaberu. Nijedan gradjan nemora porez ili harmicu platjati, samo oni, koji voze tergovačku robu u Němačku, platit ćeju od svakih natovarenih kolah 3 denara, od svakoga prodajnoga konja 2 denara, od dvih volovah 1 denar, od trih kermakah 1 denar, u dravskoj luki od svakih kolah 1 denar. Ako tko bez odvětka premine, slobodno neka svoj imetak ili cerkvi ili někojemu od svojih rodakah prikaže. Ako se tko bude hotio iz varoša izseliti, prodavši sve svoje kuće, slobodno može odići. Ako bi pak inostranac někojemu od gradjanah kvar uzrokovao, a gradjan bi istoga zlotvora u svom selu na sud zvao, neka jih sudi rithard istoga sela. Perva medja kotara počimlje se na istoku od sela Ivanec, i ide pram poldnevu do derveta topola, pa se pruža do potoka Pluc, pod kapelom sv. Petra, zatim se proteže iznad vode pram zapadu do potočca, koi se navadno zove Blizna, i pokraj

Digitized by Google

pokraj potoka kretje se pram poldnevu, i ide tja do stanovite doline, zatim gori drumom, koi u Toplice vodi, gdě se medjaši sa Zelkom i kotarom Toplice; odanle iduć iznad druma dojde se do dva derveta brezta zvana, odkuda se proteže pram gori Pečce, u kojoj ima špiljah, i pruža se pram zapadu do povišenoga druma, i medjaši se ondě na někom močvarnom městu s Vekoslavom i Gurdonom, i iduć zatim istim povišenim drumom pram sěveru, prolazi kroz zidani most i dvě jezera, uz Biskupca, s kojim se kod jednoga jezera medjaši; zatim iduć pram poldnevu, stiže do spomenutoga potoka Plinc, i počimlje prěko njega kod stanovitoga povišenoga druma, kojim idući, dosiže do potoka, koi se navadno zove Breznica; pokraj ovoga ide pram zapadu, pa se medjaši sa selom Bere; odanle ide k izvoru potoka, gdě se medjaši s Radomirom; zatim proteže se pram sěveru tja do gorirečenoga potoka Plinc, gdě se medjaši sa selom Domse, i pruža se do druma, koi vodi u križevski kotar, s kojim se medjaši, zatim ide se do germja Lěska, pokraj kojega je hunka, odanle ide k putu, gdě se nahodi takodjer medjašnik od skopane zemlje (hunka), do velikoga druma u Nemačku vodećega, gdě stoji opet hunka: zatim ide do derveta brezta, gdě je hunka, a medjar je ondě plemić Iner; onda se proteže do luke velike rěke Drave, koja obkoljuje otok, navadno Zrepicar (sada Medjumurje) zvani, koi nikada nesmě voda od naših priselacah razstaviti, zatim idući uz većega velike rěke rukava, dojde do gori rečenoga sela Ivanc, gdě se s pervašnjom medjom sastane. Pristojnika pako našega Gurdona od grada Grebin i Zelko rodno město selo Pritice. Da pak ovo kraljevsko podarenje oni i njihovi potomci na věke zaderže, zapovědismo ga na nazočni list popisati, i našim pečatom potverditi. Dato po ruki majstra Tome, kraljevskoga dvora kancelara. God. uputj. Gosp. 1209."

Osim ovih spominja Kerčelić jošte dvě privilegie, koje je Andria cerkvi zagrebačkoj podělio; perva ovako glasi:

„U ime sv. Jedinstva i nerazdělenoga Trojstva. Andria Božjom milostju věkoviti kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal. i lodom. Da došavši pred nas Ciriako cerkve zagrébačke prepušt, sa svojimi sukanoniki, tak sbog različnosti knjigah, kano i radi davnoga vrěmena, ili takodjer podarenja novote, ako gděkoje nikakve vlasti svědočanstvom nebiahu potverdjena, i buduć da se nemogahu dobro začuvati, od rěči do rěči prepisana, kada smo na preduzeti put odlazili, u ovom redu su nam predočili. — Zemlja podarena na uvěk cerkvi zagrebskoj od otca našega

Digitized by Google

Bele. — Zemljište, koje je něki Totar poklonio. — Toplica, koju něgdašnji ban Aleksio poděli. — Rabuč, koje otac naš Bela prikaza. — Premla, koju, něki plemić imenom Petar podari. — Zaveršje, koje Ivan, ujak prepušta Ciriaka pokloni. — Opor, koje blaž. uspomene Blaž, něgdašnji opat sv. Martina, prikaza. — Kašina, koje stanoviti Uta sa svojom bratjom poděli. — Podgorsko imanje, koje Martin věrni naš ban cerkvi zagrebačkoj, u obziru na njezinu oskudnost, poděli. — Zemljište, koje něki Zamar, sin Daislava, podari. — Zemljište, koje Nadislav pokloni. — Blata, koje Endo prikaza. — Zemljišta, koja stanoviti djakon Reznik pokloni, naime: Reznik, Zepnica, Brezt, Siheneh Vete, Tarnova, sa zemljištom Ceani i Dolšica, koje Nues bakački prepušt istoj cerkvi podari.“ — Osim ovih, spominjaju se još i mnoge druge zemlje, i prepověda se, da se nijedan ban ili njegov naměstnik neusudi na rečenih zemljištih někakvu daću potrěbovati. Izdata bi ova privilegia g. 1217.

Drugo od spomenutih povlastjenjah ovako glasi: „U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga Jedinstva. Andria Božjom milostju věkoviti kralj ugarski i t. d. Odvětci častnoga kraljevskoga koléna moraju marljivu i razložnu providnost pokazivati pram podarenjem i naredbam svojih predměstnikah. Ako opaze, da se někom stranom, ili po mnogogodišnjem vrěmena tečaju, ili po nepriličnom zlotvorah nasertanju, klimaju: neka nastoje, ne samo na bolje jih proměniti, nego i proměnjene po svojoj oblasti za navěk potverditi. Budući dakle ovom razboritosti naukom opomenuti, obznanujemo živućim i potomkom, da, kada smo uzamši križ, u svetu zemlju putovali, za da krivicu Razpetoga osvetimo, došli smo u biskupiu i manastir zagrebački, podignuti od kralja sv. Ladislava, blažene uspomene predměstnika našega, koi krajinu Slavoniu ili Baniu od bludah neznabožtva na věru kerstjansku obrati, i ugarskoj kruni pridruži. Ovaj je u istoj banii takodjer i biskupiu podigo, i manastir sv. Stěpana kralja sazidao, koi smo po poštovanih biskupih dali posvetiti. Biskup dakle i kaptol iste cerkve ponizno su nas molili, da sve njihove privilegie sverhu selištah, imanjah, slobodah i drugih dohodakah, od svetoga Ladislava, pervoga utemeljitelja iste cerkve, kano i od drugih naših predměstnikah njoj poděljene, zlatnim našim pečatom potverdimo. Mi dakle, hoteći pravednu njihovu želju dragovoljno izpuniti, nakon deržanoga savěta sa svimi našimi velikaši, zapovědili smo sve privilegie gori rečene cerkve napervo donesti, i po kancelaru našem Ugo-

Digitized by Google

linu u pribitju cěle skupštine od rěči do rěči pročitati. I buduć da se ondě ništa protigovorenja vrědno nije našlo, sve naše i predměstnikah naših privilegie ponavljamo sa svim, što saderžuju, i zlatnim našim pečatom jih potverdjujemo. Osim toga pako po kraljevskoj našoj vlasti naredjujemo, da se nijedan ban, bio on kraljevski odvětak, ili ugarski velikaš, neusudi spomenute ljude někom prilikom preda se na sud zvati, ili něčije stvari iskati, ili kunovinu oli drugu ikakvu daću pod kojimgod imenom potrěbovati; dapače banu ili vojvodi na městu i vrěmenu postavjenomu moćno zapovědamo, da od svih kunovinah i daćah, bile oni kakvogagod imena, biskupu podpunoma i bez svakoga odpora i odvlaka, kak daleko medja biskupie zasiže, desetinu plati. Naredjujemo takodjer, da se mu plati i desetina od poreza za terge i luke, i ako bi se vlastnici ovih platiti kratili, neka jih k tomu strogim sudom primora, za da se drugi jim spodobni uplaše. Naredjujemo takodjer čversto, da se podložnici cerkve, biskupa ili kaptola nesměju nigdě natěrati na platjenje poreza od piace. Solari kraljevski neka se takodjer neusude proti volji biskupa ili njegovih častnikah, radi prodaje svoje robe, na něku biskupsku piacu dojti, i ako budu ondě najdjeni, neka se za 40 danah u tavnicu zatvore, i sve stvari, koje budu onda kod sebe imali, neka izgube. Ovo pako posebno naredjujemo: da akoprem nijedan kralj nije dao u Banii ili vojvodstvu novce kraljevske kovati: ništarmanje, ako bi to koi kralj učinio, što medjutim nevěrujemo, podložnici cerkve, tak biskupa kak i kaptola, nebudu morat za nje svoju robu kupiti ili prodati. Peneznici pako neka se neusude na kojugod biskupovu piacu, radi tergovanja s novci, dojti; ako pak ondě najdjeni budu, neka se po častnikih biskupovih za 40 danah u tavnici zaderže, i neka sve stvari izgube, koje se onda kod njih najdu. Dakle zapovědamo, da naši odvětci i naslědnici sve ove naše i predměstnikah naših naredbe, koje oni i mi obderžavasmo, takodjer na věke overšuju, tak da nijednu od spomenutih slobodah nepogaze, koje smo mi, blaž. uspomene brat naš kralj Mirko, sveti osnovatelj kralj Ladislav, ili drugi kralji i vojvode gori rečenoj cerkvi podělili. Ako se pako něki ban ili vojvoda rečene pravice napastovati usudi, što nećemo da věrujemo: akoli bude kraljevski odvětak, neka bude na věke kaštigovan neizkazanom gorčinom otčinskoga prokletstva, i neka nikada nedobije krunu, koju bi bio imao pravom naslědničtva dobiti, nego po sve dneve života neka se tepa i bludi, neimajući sam ništa, čim bi glad utišio, neka od drugih

Digitized by Google

prosi. Ako pako bude ugarski plemić, i bude od biskupa pred kralja na sud pozvan, prie nego biskupu odgovori, neka mu na zapověd kraljevu 50 markah plati. Dakle da sve ovo, što smo mi i naši predměstnici podělili i poklonili, naši naslědnici u věkovitoj i neporušivoj krěposti ostave, dali smo ove privilegie našim zlatnim pečatom potverditi. Dato po rukah majstra Ugolina, dvora kraljevskoga kancelara, godine uputjenja 1217. Kada su bili: Ivan arcibiskup ostrogonski, Bertold arcibiskup koločki, Kalan biskup pečuski, Vilhelmo bisk. sedmogradski, Simon bisk. varadski, Robert bisk. vesprimski, Desiderio bisk. čanadski, Jakob bisk. vacki, Petar bisk. gjurski, Stěpan bisk. zagrebski, Toma naimenovani bisk. jegerski, cerkve svoje srěćno ravnajući. Kada su bili Jula palatin, Dionisio blagajnik i župan od Novoga Grada, Okuc dvorni župan, Banko ban, Roso vojvoda, i ostali župani u pratnji našoj budući. Godine 13. našega kraljevanja."

U ovoj privilegii to je najviše uspomene vrědno, što se odanle očito vidi, da su Iliri i poslě svoga sdruženja s Ugarskom imali pravicu svoje vlastite novce kovati, dapače nisu morali ugarske novce primati. Ovo potverdjuju mnoge novce, koje se i dan danas kadkada izkapaju, i slědeći napis imaju: *Moneta regis P. Slavoniae*, t. j. novac kralja slavonskoga. Da pak Iliri nisu hotěli ugarske novce primati, tomu biaše poglaviti uzrok, što su ugarski kralji svoje rude i peneznice većom stranom Židovom i Bugarom, od kojih smo gori govorili, iz arende dali, ovi pako su zločeste, sprostom rudom poměšane novce kovali i ovako svět varali.

Gori sam spomenuo, da je Andria prie svoga odlazka u Palestinu svojega pervorodjenoga sina Belu za svoga naslědnika, a mladiega Kolomana za kralja od Galicie dao kruniti. Bela je okolo g. 1222. postao vojvoda od Horvatske i Slavonie, u ko vrěme je i mnoge privilegie podělio, jednu njegovu privilegiu, u kojoj Turopoljce plemstvom nadari, evo čitateljem mojim priobćujem:

„U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga Jedinstva. Bela Božjom milostju kralj, pervorodjeni sin kralja ugarskoga, svim, koji će ovaj list čitati, pozdravu i milost. Vrědno je i sasma prilično, da oni, koji svojim vladaocom izkazaše poslušnost, nebudu lišeni plaće za svoj trud, osobito zato, da njihov primĕr i druge pobudi k stalnosti u neutrudljivoj věrnosti, kada budu viděli, da oni plaću za svoj trud polučiše. Zato smo Radu, njegovu bratju od Klokoča Zorjan Vest i rodjenoga njegovoga brata Damiana s

Digitized by Google

njegovom bratjom, Kristanu s njegovom bratjom, Simeonu s njegovom bratjom, Sladečú s njegovom bratjom, Blažu s njegovom bratjom, Frideriku s njegovom bratjom, Dobrogostu s njegovimi, Vlkanu s njegovom bratjom, koji od sinovah plemićah svetoga kralja iz Gorice proizlaze, radi zaslužbah věrnosti, s kojom našemu otcu i nam služiahu, toliko podělili preimućtvo i slobodu, da se od sada ne drugač, nego da su od naše kuće i obitelji, smatraju. Darovali smo jim takodjer na věke kotar Klokoč, tak, da od sada nikakvi obzir nemoraju uzeti na rečeni grad. Zemlja pako njihova ovimi medjami je oprědělјena. Perva medja je medju Goricom i Gajom, koju stanovnici zovu Glava. Odanle ide po putu do polja Berzopolje zvanoga, pa ide iznad vrutka Ilajbec tia do izvora potoka Knežev potok, pokraj kojega potoka snilazi tia do potoka Korane, i uz isti potok do pete gore, koja se zove Ozliče. Zatim stupa verhom iste gore i sidje kod potoka zvanoga Ivanpotok. Odanle ide putom do polja zvanoga Čilto polje, i dojde k šumi, koja se imenuje Velike Greče, zatim ide putom, i prešavši na mostiću Gluju, dolazi k izvoru potoka Pestenoga. Odanle ide putom, i dolazi k městu zvanomu Položište, gdě biaše u staro doba cerkva. Odanle pruža se do gore Kerker, odtuda pako do gore zvane Utoka verh, odkuda dojde na město, gdě se Tolsti potok uliva u Koranicu. Prešavši zatim goru Suho, stigne do potoka zvanoga Gerstina, prejde ga, i dojde do Verbe iznad Gline, koju takodjer pregazi i dojde k izvoru rěke, koja se imenuje Skopčno. Odanle se proteže do puta, koi iz Senja dolazi, rečenim putem dojde iznad šumu, koju imenuju Krot Bukovja, a istim putom povrati se najposlě k pervoj medji, koja se zove Glava. Nadalje priselci, koje budu gori rečeni ljudi u okružju popisanih granicah imali, moraju jim 10 denarah na město kunovine platjati. Ovako će svaki od gori rečenih slobodnih ljudih tretjinu kunovine od svojih ljudih dobivati, dvě pako tretjine kunovine iz cěle zemlje, koja je na nas spadala, podělili smo na věke Radu i njegovim naslědnikom, za njegovu věrnost i mnogoverstne službe našemu otcu i nam izkazane. Kolikogod putah pako potrěba bi zahtěvala, dati ćeju u našu vojsku 15 oklopnikah i 100 narodnih pěšakah. Dali smo dakle, kano što je običaj naše kraljevine zahtěvao, rečeno zemljište i spomenute slobode imenovanim slobodnim ljudim od Klokoča po našem pristojniku Petru, sinu Jorče od Zagreba odkazati. Dapak naše podělјenje i potverdjenje slobode od nas podarene věkovite stalnosti krěpost zadobije, dali smo ga nazočnim, na -

Digitized by Google

šim kraljevskim pečatom providjenim listom na znanje potomkom. I da ovi čin još veću jakost poluči, biahu i slědeći svědoci pozvani: Čak bodrogski župan, Alader majstor, Martin ban, Bakia župan zagrebački, Andria majstor. I slědeći ove zemlje domorodci *(indigenae)*: Guncelin arcibiskup splitski, Martin biskup karbavski, Miko biskup kninski, Herebert opat od Toplice, Bonceslav župan gorički, i drugi, kojih imenovanje bi dosadu uzrokovalo. Data pako bi ova privilegia po rukah Matie prepušta zagrebačkoga, za onda kancelara kraljevskoga dvora, g. uputjenja Gosp. 1224. dana 24. Decembra."

Iza kako je Bela u Ugarsku odišao, postao je vojvoda od Horvatske i Dalmacie brat njegov Koloman, protěrani kralj galički i lodomirski (g. 1228). Ovo svědoči Toma arcidiakon, u poglavju 31. ovako pišući: „Koloman sin Andrie, vojvoda slavonski, došao je s velikom pratnjom knezovah do mora, i bi od Splitčanah verlo dostojno dočekan." On se je pisao (n. p. u svojoj donacii zemljišta Konska) „Koloman Božjom milostju kralj Rusinah *(Ruthenorum)* i vojvoda od cěle Slavonie." Pod Rusini razumeva Galiciu i Lodomeriu.

Slěde bani horvatsko-ilirski od Kolomana kralja.

1) Martin Lapsanović, kano što to svědoči privilegia g. 1105. od Kolomana kralja njemu poděljena. — 2) Aleksio, koi pokloni Toplice cerkvi zagrebačkoj, po svědočanstvu privilegie Andrie II. na g. 1214. — 3) Beluš, ujak Gejze II., g. 1143. Iza kako je pak ovaj god. 1156. palatin postao, naimenovan bi za bana 4) Arpa, kano što to gori popisane privilegie Gejzine pokazuju. — 5) Ompudin ban spominja se na g. 1160. — 6) Suban dolazi napervo u privilegii na g. 1163. — Poslě g. 1168., iza kako su Gerci Dalmaciu osvojili, vladahu ondě gerčki poglavice, imenito 7) Nicefor Kalufa, bio je od Manuela gerčkoga cara za vojvodu od Slavonie naimenovan, i g. 1171. od Ugarah uhvaćen. 8) Konstantin Sebasto, postao je vojvoda spomenute godine. — 9) Rogerio g. 1174. — Poslě g. 1180. dobili su Ugri opet Iliriu, i onda vladahu ondě slědeći bani: 10) Dionisio, kojega Bela III. u svom pismu od g. 1181. spominja. — 11) Kalan biskup pečuski biaše ravnitelj od Ilirie do g. 1193.; onda je postao ban — 12) Mirko Bele III. sin. 13) Andria, brat pervašnjega, postao je vojvoda ilirski g. 1193., njemu biahu podložni bani: Nikola, za ovim Andria i Dominik. — 14) Martin

Digitized by Google

g. 1207. — 15) Banko ili Benk g. 1208. — 16) Okuc g. 1209. — 17) Bertold g. 1210. — 18) Bela IV., kasnie kralj ugarski, pod njim pako vladahu bani: Jula g. 1219., Okuc 1221., Martin 1224., Aladar 1225. i Iren g. 1227. — 19) Koloman, bivši kralj od Galicie, izměnio je brata svoga u vojvodstvu ilirskom, njemu biahu podložni bani: Salamon g. 2228., Jula g. 1230., Benedikt 1235., Opoj 1236. i Stěpan 1240. — Ovako piše Du Fresne u pogl. 5. od banah horvatskih i dalmatinskih.

Poglavje X.

Kralji serbski, bani bosanski i kralji bugarski od god 1204 — 1250.

Stěpan II. Nemanjić, sin Stěpana I., 56. kralj serbski, biaše nakon smerti svoga otca, okolo g. 1228. na blag dan uzkersa, po patriarki pristinjskom okrunjen, kojom prigodom naredi, da u napred svi serbski kraljl kod krunenja ime Stěpana zadobiju. Od njega pišu, da je bio bogoljubna života. Imade rate s Bugari, Gerci i Ugri: nu sréćno preoblada sve svoje nepriatelje, osvoji mnoge gerčke pokrajine; Ugrom pak ote Srěm, gdě je za onda vladala udovica něka iz koléna kraljevskoga, imenom Urica. Ova, hoteći deržavu svoju natrag dobiti, otidje s vojskom proti Stěpanu, nu pobivši se s njim, bi od njegovih vojnikah uhvatjena i vojska njezina izséćena; napokon na molbu Dubrovčanah poděli njoj Stěpan opet slobodu. (Du Fresne iz Lukaria *Lib. I.*) Isti pisac veli, da je vladao 22 godine, dakle preminu okolo g. 1250.

U ovo vrěme vladaše u Bosni ban Sibislav, kojemu Gregor 9. pisa pismo g. 1236, u kom mu zahvaljuje na tom, da je věru katoličansku proti Patarenom branio.

Kralji bugarski.

Vorila, 28. kralj bugarski, stupi na prestolje po smerti svoga ujaka Ivanka okolo g. 1207., i da kraljevsku krunu, koju je nepravedno pograbio, tim sigurnie zaderži, uzeo je za ženu svoju tetku a sestru Ivanka. Imade rat s Franki, koji onda u Carigradu gospodovahu, i bi od njih g. 1228. preobladan, i od Ivana Asana s prestolja sbacen.

Digitized by Google

Ivan Asan, 29. kralj bugarski, primoran bi u Rusiu uteći, iza kako je Vorila krunu pograbio. Zadobivši ondě pomoćnu vojsku, udari na Vorilu, sbaci ga s prestolja, i dade mu oči izbosti (vidi str. 42.). Perva njegova supruga Maria biaše kći Andrie kralja ugarskoga; po smerti ove pak oženi se s kćerju Teodora Angela, istočnoga cara. (Ovako Du Fresne *Hist. Franc. Byzant. Lib. III. nr. 12. 16.*) G. 1244. načinio je savez mira s cesarom Vatatzem, i udao je svoju kćer za njegovoga sina; slědeće pako godine obsio je u družtvu s istim cesarom Carigrad, gdě je onda vladao Ivan Brienski, kano franački kralj. Dva puta su se pobili, u drugom boiu biše Gerci i Bugari preobladani. — Asan preminu g. 1241., ostavivši sina Kolomana, svoga naslědnika, i dvě kćeri: Jelinu, udatu za Todora Lasciari, poslě franačkoga cara u Carigradu, i Tamaru. Ovu je děcu rodio sa suprugom Mariom; Irena pako rodila mu je takodjer sina Mihaila, i dvě kćeri Todoru i Mariu.

Poglavje XI.

Dogadjaji Horvatah pod kraljem Belom IV. od godine 1230 — 1275.

11) Bela IV., sin Andrie II., dao se je po smerti svoga otca g. 1270. u Stolnom Biogradu na novo kruniti: ovom prigodom brat njegov Koloman nosio je pred njim mač, a rusinski vojvoda Daniel vodio je konja, na kom je kralj jašio. Ovako pripověda pisac Rogerio, koi je bio nazočan. — Slědeće g. 1236. poslao je Frideriko cesar poklisare k Beli, ištući neplatjeni od 30 godinah harač němačkomu caru, ali Bela zahtěvanje njihovo, kano nepravedno i netemeljito, uzkrati. S ovimi poklisari utekla je trudna udovica Andrie Beatrica, bojeći se bez svakoga razloga od Bele, u mužkoj opravi u Němačku, i porodila kod svoga strica Azona u Talianskoj sina Stěpana. Kada je ovaj odrasto, otišla je majka u Gemule, u manastir sv. Ivana, gdě je sveto život svoj doveršila. Stěpan pako tersio se je izperva stricu svomu vojvodstvo pograbiti, nu budući od njega preobladan, poběgo je u Aragoniu k svojoj polsestri Jolanti. Kasnie su ga Ravenčani za svoga poglavara izabrali, nu na skorom opet protěrali. Odanle je uteko Stěpan u Mletke, gdě se je oženio s Tomasinom, kćerju zmožnoga

Digitized by Google

velikaša Morosini, i rodio je s njom sina Andriu, poslě stražnjega kralja ugarskoga iz Arpadova koléna.

Buduć da je Bela mnogim ugarskim velikašom gospoštine, koje su ovi nepravedno pograbili, natrag uzeo, načiniše mnogi od njih okletvu, i pozvaše Friderika austrianskoga vojvodu na ugarsko prestolje. Ov misleći, da mu ovi volju céloga naroda jave, otidje s 30,000 vojske na ugarsku granicu, za da se ondě s četami buntovnikah sdruži; ali došavši na oprédéljeno město, nijednoga ugarskoga plemića nije ondě našao: jerbo Bela medjutim kovarstvo odkri, i kolovodje pohvata. Viděći dakle Frideriko, da se je u svojoj nadi prevario, poče iz ljutosti bližnju okolicu od Ugarske robiti; nu prie nego što je ovaj mislio, doleti Bela sa svojimi četami. Friderikovi vojnici nenadanim Belinim dolazkom uplašeni, ostaviše svoga vodju, i poběgoše kud koi, a Bela, porobivši Austriu, podje k Beču, i primora Friderika za veliko blago mir kupiti.

God. 1237. spremao se je Bela poslě dugoga nagovaranja od strane pape Gargura, na rat proti svomu šurjaku Asanu kralju bugarskomu, buduć da se je ovaj od rimske cerkve odcépio, Patarene pod svoju zaštitu uzeo, s gerčkim cesarom Vatacom pogodbu sklopio, i proti latinskim cesarom u Carigradu stanujućim rat podigo; ali Bela se je tak dugo zatezao s nasernutjem, dok je čuo, da se je Asan pomirio. Ovako je izběgo blizku pogibelj rata, ali na skorom pade u pogibelnii, za njega i njegovu kraljevinu veoma nesrěćni rat.

U ovo vrěme vladao je u Asii junački nu kervoločni Džingis-Han, gospodar Mongolah i Tatarah, koi u kratko vrěme célu skoro Asiu osvoji. Po njegovoj smerti razděle neizměrno carstvo njegovi sinovi i unuk medju sobom, nu tako, da je Oktai verhovnu vlast nad svimi zaderžao. Ovaj, hoteći primér svoga otca slěditi, sakupi svoju gemilu vojsku od jedan i pol miliona, i odluči Europu svomu vladanju podložiti. Za tu sverhu pošalje veću stranu svojih četah, pod vojvodstvom netjakah *Batu, Manku, Baidar* i sina *Kajuk*, pram zapadu. Ovi osvojivši mnoge asiatske krajine, navališe na Ruse, kojih vojvode baš u najvećoj neslogi živiahu, i akoprem su proti Tatarom do poslědnje kaplje kervi vojevali, ništarmanje budući osamljeni i zato slabi, nisu mogli odoléti sili Tatarah, koji célu Rusiu ovako podložiše, i odanle stenjahu Rusi punih 200 godinah pod jarmom tatarskim. Taki plod nosi nesloga!

Iz Rusie otidju Tatari u krajinu Polovacah (Uzah ili Kumanah), koja se je od današnje Sedmogradske tia do

Digitized by Google

Kaukasa i Rusie protezala. Dva puta je polovski kralj Kuten njihove nasernutje odbio, ali u tretjem boju bi od Batua preobladan, i za da slobodu spasi, pobĕgo je s 40,000 drugih polovskih obiteljah u moldavske gore. Odanle posla poklisare k Beli ugarskomu kralju, moleći, da mu dopusti nascliti se u njegovu kraljevinu, i obećajući mu, da ćedu kraljem ugarskim podložni biti i kerstjanski vĕrozakon primiti. Bela se dragovoljno na molbu poklisarah skloni, i poděli jim plodnu ravnicu medju rĕkami: Temeš, Maroš, Körös, koja je zatim ime Velike Kumanie zadobila; Kutena pako primi u svoj dvor.

Medjutim približavaše se sve više tatarski salauk. Mnogi ruski i poljski knezovi, od Tatarah preobladani, dolažahu, i pripovĕdahu s užasom neizkazanu surovost i okrutnost blizkoga nepriatelja, koi, kamo bi stigo, sve bi porobio, varoše i sela poharao, stanovnike pod sablju okrenuo, ili kano sužnje sa sobom odveo, i svuda potoke kervi i opustošene zemlje, tolike znake svoje kervoločnosti, ostavljao. God. 1241. stigo je glas u Belin dvor, da Batu-Han s 450,000 svoje vojske na granici od Ugarske stoji. Bela sakupi sabor u Budimu, za da sa stališi kraljevine vĕća o najprikladniih srĕdstvah za uklonutje očividne pogibelji; ali ovi, na mĕsto da se postaraju za lĕk bolestne domovine, posluže se ovom prigodom za nasitjenje svoje pohlepnosti za osvetom. Odlikovanje t. j., koje Bela svojim polovskim prihodnikom očitovao, za da jim ljubav k njihovoj novoj domovini ulije, kano i gděgdĕ surovost Kumanah, velikom jošte stranom u bludih poganstva ponorenih, probudila je jal i serdu u mnogih Ugrih. Ovi raznesoše glas, da su Polovci u porazumljenju s Tatari, da jih je Batu u Ugarsku napervo poslao, da krajinu idvidjaju, i onda, kada on u Ugarsku navali, iza ledjah na Ugre navale. U slĕd toga bilo je na saboru zaključeno, da se Kuten zatvori, i Bela bi primoran, ovu nepravednu i škodljivu naredbu izveršiti. — Već prie je Bela poslao palatina Dionisia na granicu od Ugarske sa stranom vojske, da nepriatelja dotle obustavi, dok se ugarska vojska sakupi; osim toga zapovĕdi granične tverdjave popraviti, a tĕsnjave dervjem založiti. Još je skup trajao, kada je glas stigo, da je Batu u Ugarsku navalio, i palatina Dionisia pobio: jer sve naredbe Beline biahu zahman, budući da je Batu 40,000 tesarah sobom vodio, koji njegovoj vojski putove napravljahu. Čuvši ovu turobnu vĕst, razpusti Bela odmah sabor, i zapovĕdi stališem, da se što berže sa svojimi vojniki u Pešt povrate. Dana 16. Marcia biahu Tatari već samo pol

Digitized by Google

dana puta od Pešta udaljeni, arcibiskup koločki Ugrin izidje s malom četom proti savětu kralja put njih: nu bi od njih u zasěde privabljen i sa svimi vojnici izsěčen. U to vrěme sbio se je i slědeći turobni dogadjaj, koi je veoma zle poslědice za Ugre imao. Batu naime uzeo je u svoju vojsku i ostanke kumanskih četah, koje je po odiazku Kutena u starinskoj Kumanii našao. Čim su to Ugri razuměll, nisu niti najmanje dvojili, da je sumnja njihova temeljita: da je Kuten u porazumljenju s tatarskim hanom, radi šta razljutjeni, prie nego što je to mogao Bela zazapréčiti, navališe na grad, u kom se je Kuten saderžavao, te ga izsěkoše i cělu njegovu obitelj. Dočim se je to sbilo, putovali su dobro oboružani Kumani u Pešt, za da u družtvu s Ugri proti obćenitomu nepriatelju vojuju, nu čuvši od okrutne smerti svoga kralja, i od drugih zločinstvah, koje potle spomenutoga ubojstva Ugri Polovcom uzrokovaše, proměne priašnju odluku, i okrenu oružje proti istim Ugrom, pobiju mnoge, porobe i poharaju sela i varoše, zatim pako s bogatim plěnom u Bugariu uskoče. Na ovaj su se način Ugri ne samo velikoga broja junačkih vojnikah lišili, nego su osim toga sami načinili, da su mnogi od ugarskih plemićah, budući od razjarenih Polovacah obustavljeni, ili kasno k vojski kraljevskoj stigli, ili sasma izostali.

Kada se je ugarska vojska sakupila, krenu se Bela po mnogom nagovaranju sa 100,000 vojnikah proti Tatarom, koji su nemilo svu Ugarsku tia do Pešta robili. Tatari počeli su na izliku uzmicati tia do potoka Šaja, na kojega lěvoj obali tabor načiniše; Bela se je na desnoj strani nastanio, i svoje čete obilazio, obećajući jim stanovito preobladanje, ako budu složno, uredno i junački vojevali. Isti još dan došao je k bratu Belinomu Kolomanu, koi je takodjer s ilirskimi četami Ugrom na pomoć doletio, Rus něki běgunac iz tatarskoga tabora', i javio mu je, da Tatari naměravaju noćas iznenada na Ugre nasernuti. Tatari zaista dojdu, ali budu od Kolomana i viteških Ilirah junački dočekani i odbijeni. Onda su se umorni vojnici malo počivati hotěli, misleći, da su za ovu noć svaku pogibelj već uklonili; nu dočim ovi spavahu, Tatari pred zorom opet na nje udare, i prie nego su se ovi za boj prigotovili, tabor njihov obkole, a kola, kojimi Ugri na način bedemah biahu okruženi, upale. Cěli dan trajaše boj, ali s različnom naměrom i srěćom. Ugri, nenadanim nasernutjem uplašeni i u nered metnuti, imali su samo běg na pameti, i tersili su se samo probiti se kroz nepriateljske

Digitized by Google

verste; Tatari pako viděći njihov strah i nered, smicali su jih svojimi, u spodobi plahe kiše izpružanimi strělami, kao što hara bura uvehlo listje u vrěme jeseni. Bela kralj je zdrav k věrnim Slovakom uteko, i na gradu Znio u turčanskoj varmedji utočište našao; Koloman brat njegov smertno ranjen, s někojimi vojniki u Slavoniu je uskočio, i ondě preminuo; ostala vojska je većom stranom na bojištu poginula, tam nadjoše smert i arcibiskupi Mate i Ugolin s premnogimi drugimi biskupi i velikaši; Tatari pako poplaviše, na način poburenih morskih valovah, cělu Ugarsku, harajući i ubijajući sve, štogod najdu.

Bela kralj je zatim u Brětislavu (Požun) odišao, odanle ga je Frideriko austrianski vojvoda na grad jedan namamio, pod izlikom veće sigurnosti. Nu kada je k njemu Bela skupa sa svojom obitelju, s kraljevskom krunom i ostalim blagom došao, javi mu Frideriko, da ga neće prie odpustiti, dok mu nepovrati novce, za koje Frideriko god. 1236. od njega mir kupi, buduć da Bela nije imao kod sebe toliko novacah, prisili ga Frideriko, da mu morade tri varmedje: mošonsku, šopronsku i železnu, u zalog dati. Oplěnjeni i od svih stranah proganjani Bela odputio se je iz Austrie u Iliriu, i našao je kod junačkih Ilirah věrnu pomoć i obrambu, kano što ćemo u slědećem poglavju viděti.

Poglavje XII.

Dogadjaji kralja Bele IV. u Horvatskoj.

Bela je srěćno sa svojom obitelju u Zagreb stigo, i bi od ondašnjega biskupa Stěpana gostoljubno primljen. U Zagrebu je Bela razumio, da biskup vacki, kojega biaše k papi i cesaru poslao, za da od njih pomoć moli, i da cesaru obeća, da će mu Bela Ugarsku podložiti, ako odanle Tatare protěra — bez pomoći se povrati. Medjutim se je Dunav smerznuo, a Batu je sa svojimi četami na desnu stranu prešao, i u Iliriu hitio, jerbo je čuo, da se ondě Bela kralj zaderžava. — Martin Dragoš (praroditelj slavne kuće Draškovićah), starosta i upravitelj gradovah Hudine i Rudine, branjaše s odabranom četom svojega roda i plemena, kano takodjer i sa mnogimi drugimi ilirskimi plemeni, Dravu medju Varaždinom i Věroviticom. Nu Tatari pri Sopju prebrode Dravu, i prešavši prěko potoka Ilove, navale na Začešje (Časmu) i vas okoliš naokolo porobe

Digitized by Google

i popale, ter opatovinu Začešku, a napose pako cerkvu reda propovědnikah razore, gdě bi malo pred tim položeno tělo vojvode Kolomana. Grob vojvodin bio je po okrutnih Tatarah razvaljen, i trup mertvi neuljudno na sablje raznešen.

Starosta Dragoš pobije, istina, pri Brodarih i Zdencih tatarske čete, koji su pri Kamarči i kroz Železna vrata u dolinu Veliku zvanu žestoko navaljivati počeli; ali nisu baš niti ratoborni Iliri čitavi ostali. Jerbo Tatari na priliku poplave, kad se sněg u gori naglo okopni i u dolinu hukom i žamorom svaljivati počme, obastru cělo polje varaždinsko, popale svu okolicu, ter kano gladni vuci plěn plěnjaju i silno robje zasužnje.

Poslě nego Tatari Dravu prebrodiše, odděli se Bela IV. s obitelju i dvorom put Splita, kamo ga zagrebački biskup i množina drugih duhovnikah i velikašah sprovadjahu. Kaptolska pismoshrana (arkiv) bi na otok Rab, a ostanci u dalmatinsku, na stermoj klisuri ležeću tverdjavu Kliš veće sěgurnosti radi prenešeni; ovamo je i Bela kraljicu i svoju děcu preměstiti dao, i junačkoj desnici ilirskoj nje pověrio.

Medjutim dok je jedna strana božjačkih (templarskih) i hospitalitskih vitezah kralja u Split sprovadjala, branjahu njihovi drugovi s ostalim ilirskim plemstvom gradove i varoše od gornje Horvatske, bijući se junački s tatarskimi četami. Napokon, nemogavši neizměrnoj množini dušmanah odolčti, ostave Zagreb svomu jadnomu udesu, prebrode Savu, i dospiju tia do špilje glasovite planine Gromače, koja na istočnoj strani Vinodola leži.

Batu-han udari zatim sa svojom glavnom vojskom (okolo 150,000 Tatarah) na Zagreb i razbije ga, misleći, da će ondě kralja i njegovu obitel najti i zasužniti. Kad je vidio, da se je u svojoj nadi prevario, posla jedan odděl svoje vojske za běžećimi četami u potěru pram Kočevju, a s drugim većim oddělom udari kroz Karčku dolinu prěko Ribnice pram jezeru Cirkveničkomu, i pristane u Taboru, njegova pako vojska razasula se je paleći i robeći po Jelenskom polju (koje se malo kasnie — radi mnogih grobovah — Grobničko nazove), i prosterla se je, kano jato gladnih kobilicah, po cěloj okolici medju Rěkom (Fiume) i Bakrom (Buccari).

Drugi tatarski vojvoda Kadam, popalivši Srěm i krajinu medju Savom i planinom Ozlicom (Kapelom), i porušivši opatovinu Topusko, kano i ostale slabie gradove, udari na Liku i Karbavu, a napokon prěko Babje Gore u Dalmaciu, gdě se na sadašnjoj tako zvanoj Tatarskoj Gori

Digitized by Google

— medju Šibenikom i Trogirom ležećoj — utverdi; odkuda je malo potlam više taštih nasertanjah na Trogir i Split, a osobito na Kliš — gdě se kraljevska obitel nalazaše — pokušavao, i cělu okolicu medju Cetinjom i Zarmanjom porobio, za Zadar si baš ni malo glave netarući.

Šubići od Bribira izkazaše se u Dalmacii svojim junačkim sercom neizkazano dobro, tako isto Trogirci, Šibeničani, Splitjani i Božjaci (Templari) na Vrani i Klišu, a Pogorci, pod vojvodstvom Torkvata Božidara i Butka Prodana (praotca Nadaždiev), na Velebiću. Makarštani u Primorju, Radobilci i Petropoljci, pod upraviteljstvom hrabrih Lapsanovićah (kasnie Oršićah) i Šubić-Marmonjah, izlazahu iz svojih klisurah i špiljah, biše i sěkoše Tatare veoma žestoko, i učiniše, da Tatari krajinu medju Cetinjom i Neretvom nedotaknuše.

Bela kralj, neviděći se dosta sěgurna u Splitu, odjadri na otok Buju, i kasnie na otok Ozer. Ovamo dojde i knez Frankopan sa mnogim iz Dalmacie plemstvom i ostalim oboružanim pukom, kojih broj do 20,000 ilirskih vitezah, novcem i hranom obskerbljenih, naraste. Isto tako pridružiše se k vojski kraljevskoj Kačići, Nelipići i obitel kuće Kelada (kasnie Keglevića) sa svojom rodbinom, pod upraviteljstvom Vojnića, primorskoga bana. — Po Kumanih protěrani vojvoda srěmski Ivan Angelo uteče se takodjer k Beli u Zagreb. Ovaj imadiaše u svojoj družbi tri plemenita Srěmca, kojih imena biahu: Kreč, Kupiša i Rak sa njihovih 38 rodakah, koji se na vlastite svoje troškove k vojsci kralja Bele, bez ikakve platje pridružiše, za da bi samo svojimi junačkimi desnicami kralja, vojvodu i premilu svoju ilirsku bratju branili, i svaku pogibelj, na koliko je moguće, od njihovih osobah i imetka odvernuli, i kano što ćemo malo poslě viděti, takodjer i odvernuše. Budući je za toliku vojsku otok Ozer preuzak bio, zato je dio jedan na otok Kark (*Veglia*) odjadrio.

Medjutim dok je Batu-han čopore svoje na Jelenskom (sada Grobničkom) polju sakupljao, približi se kraljevska vojska, i š njom stanovnici od svih stranah. Kada su se Tatari vojski kraljevskoj, koja dvornu družbu jur sdvajajuću biaše okružila, u šiljatih bojoredih pod svakoverstnimi bojnimi lukavštinami približavali, i zajedno po obodvojih stranah stojeće horvatsko-dalmatinske čete, koje po hrabrom odporu izgubivši mnogo ljudih u goru Kosić ustupiti moradoše, probili bili: malo da i kralja Belu živa neuhvatiše. Jerbo Tatari počeše već perve redove ilirskih četah nemilo mlatiti i na sablje raznašati, a i ostalu kra-

Digitized by Google

ljevsku vojsku biahu tatarski čopori već obkoljili. Mnogi junaci padoše mertvi polag kralja na bojištu. Jur se gibaše jezičak na vazi sudbine amo i tamo, za da bi se ili verige na viteška ilirska i ugarska udesa nametnule, ili zajedno s kraljem Belom smert u valovih morskih, oli pod strělicami i mačevi tatarskimi tražila.

U najvećoj bědi i jauku ranjenih i po zemlji se valjajućih ilirskih junakah, i u najvećem veselju tatarskih slavodobitnikah, junake naše pram Karku proganjajućih: udari iznenada iza herbta na Tatare srěmsko-ilirska vojska pod upravljanjem spomenutih trih junakah: Kreča, Kupiše i Raka. Po došastku ovih uslobodjene ilirske čete slože se s njimi, ter silno kano gora na Tatare udare, na što dospije i kraljevska vojska iz Karka, i tak uskup Tatare razbiju i protěraju. — Glas tatarski umuči, a ilirski se uzdigne tako, da se radosna vika po cělom Vinodolu razlěže, na što jošte prispie sa Senjani i novo nadošavšimi horvatsko-slavonskimi četami Dragoš Hudina, i ovako bi poběda Ilirah saveršena.

Na vrat i na nos běžeće Tatare počmu naši slavodobitni junaci složno proganjati, koje poradi stermih klisurah běžati nemoguće ter puta neznajuće dostignu, i pod svoje viteške sablje okrenu. — Nu ovdě malo da nepoginu Bela IV., pokraj kojega junački Kreč silnom rukom sablju okretaše. Na jednoč ti navali na kralja jedna tatarska četa, koja běžećim u pomoć došla biaše. Skoči hrabri Kreč kano zmaj na oriaškoga vodju tatarskoga, i iztepši mu oštrom strělicom oči, odsěče mu u jedan mah na očigled Bele kralja svojom britkom ćordom glavu, i baci ju niz duboke stěne u more ribam za hranu.

Tim činom kano popareni, poběgoše bez obzira Tatari u dolinu Vinodola, nu u zao čas jih je porodila majka; jer jih Dragoš Hudina ondě dočeka, i sve na sablje raznese. Na to se i hrabri Senjani s planinah Gromače, Berinčeka i Ličin-Kamena sa svojimi čeonici u Vinodol spuste, i udare na zaostavše Tatare, koji su prama Rěci běžali; ma nebi utekli, da su iz gorice vile: jer stanovnici po špiljah Kupin-Kamena sakriveni, dočekaju jih na městu Rěčina zvanom, obaspu jih kamenjem, kano krupom iz neba, i sve nje potuku, tako da od cěle vojske 30,000, koju Batu-han u Vinodol dovede, jedva ostade několiko stotinah, koji se ka glavnoj vojski povratiše.

Šubići boriahu se medjutim s Kadamom i njegovimi čopori u Dalmacii, gdě se je ugarsko-ilirska posada, kraljevsku obitel u gradu Klišu čuvajuća, veoma dobro der-

Digitized by Google

žala, jer ne samo što je tri jurišе, koje su Tatari na grad učinili, junački odbila, nego je i čestiim i smělim izhrupljenjem i nadskakivanjem, osobito u dolini Prugvi i u klanjcu Klapavcu, Tatare primorala, da su se samo radi vlastite sěgurnosti u bitve upuštjali.

Istom što Iliri Tatare od Karka odtěraše i Bela IV. slavodobitnik postade, plamen i dim na Velebitu nazvěstiše Dalmatinom: da su Tatari pobijeni i domovina oslobodjena. To viděći Kadam, berže bolje tabor ostavi, i na vrat na nos sa svojimi četami pram izvoru Une poběgne, ter popalivši u Bosni sela i gradove, u Bugariu ka glavnoj tatarskoj vojski se povrati.

Tako se doverši pretežki ovaj i veoma pogibeljni rat s Tatari, koji su strah i trepet cěloj Europi zadali, i koji groziahu svu izobraženost i věrozakon izkoreniti i uništiti, a čověčanstvo u pervašnji ponor neznanosti i surovosti baciti. — Od ove propasti oslobode ga Slavjani; bez slavodobitja Jaroslava Zvězdogorskoga, koi je Tatare na sěveru, kod Olomuca u Moravskoj, pobio, i bez pobědе Ilirah na jugu nad istimi poganjskimi čopori, bila bi cěla Němačka, pače Europa, tatarske verige nosila.

Za potverdjenje i razjasnenje ovih dogadjajah staviti ću amo privilegiu, koju je Bela kralj spomenutim trim vitezom: Kreču, Kupiši i Raku podělio, i koju su poslě mnogi ugarski kralji potverdili. Rečena privilegia (kod Kerčelića *Hist. Ecclæ. Zagrab. pag. 329.*) ovako glasi:

Bela, Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal., lod., kumanski i bugarski. Svim, koji ćeju nazočno pismo gledat, pozdrav u tom, koi poděljuje dična slavodobitja, koi je dopustio cěloga světa kraljem, vojvodam i poglavarom, u njega věrujućim srětno gospodovati i vladati. Pristoji se za kraljevsko veličanstvo, da se po prirodjenoj sebi darežljivosti veseli nad svimi njemu priverženimi narodi i nad njihovim množtvom, bili oni kojegagod koljena i jezika, i da se za nje ovako postara, da se u napred svi živući potomci njihovim primerom k činom velike věrnosti pobude, i da jih serdčanostju za spodobna děla napuni. Dostojno je takodjer i vrědno, da onim, od kojih slavni glas pripověda, da su se za vladaocah čast, sreću i blago često znojili, darežljivu ruku obilato pruža. Pravednost pako zahtěva, red ište i razum potrěbuje, da se to, što bi iz iskrene dobrotivnosti poděljeno i poklonjeno, razgovetno popiše, da radi toga tečajom vrěmena nikakve neprilike neproizniknu, da se milostivnima očima gleda, i za věčnu uspomenu poslědnjim potomkom srěd-

Digitized by Google

stvom pisma ostavi. Dakle i mi dajemo na znanje nazočnimi verstami svim sada i u buduće živućim: Da kada se je sbog mnogih gnjusnih grěhovah čověčanskoga roda, iz velike serditosti našega stvoritelja, neizměrna množina běsnih Tatarah, po kraljevini našoj razišla: mi smo takodjer bili s mnogimi našimi věrnimi velikaši i plemići od njih ljuto tia do mora progonjeni, i na morski jedan otok blizu Karka natěrani; dapače tersili su nas i odanle izvući, i na nas i našu vojsku svakojakimi načini navaliti, za da kraljevsku našu glavu posěću, ili u pogansko sužanjstvo nas odvedu. Ondě smo se u jednom boju derhtajući sakrivali, i približavajuću se sverhu na věke proklinjali, budući od svih stranah množinom tatarskih vojnikah okruženi, koji su u neprestanom navaljivanju svojimi preoštrimi strělami, silnimi udarci i britkimi mači čete naše sěkli, i svoje sulice i strěle kervju pobijenih napajali. Od svuda kano zidom obkoljeni, ili kano ribe u zatvoru uhvaćeni, nepovoljnimi udarci mučeni, bez da smo ili napervo iti, ili natrag poběći mogli, gledajući prostor medju našimi i Tatari mertvimi těli naših vojnikah napunjen, i viděći život naš u najvećoj pogibelji: onda smo, kano Rakel, duboke uzdahe k Bogu slali, i plačući vapili: „Kirie eleison, Bože i zaštitniče naš obazri se!“ i život naš i naših iz svih silah spasiti nastojali; napokon budući na zemlju povaljeni, očekavali smo svaki čas ljutu smert. Najposlě je dostojao otac svega miloserdja i gospodin bogoljubna razveseljenja, u kom je nada svih věrnih, svoju pomoćnu ruku nam pružati, jerbo su na višnju zapověd tri slavna junačka mladića, imenom Kreč, Kupiša i Rak, rodom iz Srěma, ko junački vitezi, sa 38 svoje najhrabrie bratje i rodakah, obskerbljeni najboljom bojnom spravom, kano da su iz nebesnih oblakah od Duha svetoga poslani, nam na pomoć doletěli; i akoprem jih niti pozvali, niti za plaću pogodili nismo, ipak su se, kano věrni Kerstjani, iz věrnosti prama kralju, k vojski našoj priklopili, i uslěd naše kraljevske želje s ljutimi tatarskimi četami se pobili, nastojeći više našu kraljevsku, nego li svoju vlastitu glavu spasiti, bijući sa svojimi drugi Tatare u isti njihov obraz, i leteći viteški tamo, gdě su moćnie dušmanah čete opazili. Kraljevski naš barjak, u srědini naših věrnih od derhtajućih dvorjanikah deržan, srěćno su na věkovitu našu kraljevsku i kraljevine naše čast i korist občuvali.“

„Medjutim je gori rečeni Kreč, jednomu čudnovitomu, od svih ostalih hrabriemu i ljutiemu vojniku, motreći ga marljivo s napetim lukom potajno, oštrom svojom

Digitized by Google

strělom obědvě oči iztepo, i glavu njegovu u našoj kraljevskoj nazočnosti u dubljinu je bacio morsku, zatim pako navalivši smiono na druge ljute vojnike, kano marhu jih je na sve strane mačom sěkao, i nogama na zemlji gazio, i kano guske na obali morskoj, ubijao. Onda po volji Najvišnjega, koi sam sva odredjuje, dobivši opet svoju snagu, za obodriti i okrěpiti našu kraljevsku dušu, i pomoć doněti našoj osobi, navali opet kano plaha kiša sa svimi našimi velikaši i s drugimi našimi puki na Tatare, i protěraše jih kano vatreno ždrielo od obali tia do potokah Kerka i Bresce. — Mi smo odanle na sigurnie město odišli, zahvaljujući na věke Višnjemu, ondě bo su spomenuti naši věrni Kreč, Kupiša i Rak nam, našoj kraljevini i našoj svetoj kruni u istini toliku věrnu službu izkazali, koliko biaše vrědna naša kraljevska glava. I akoprem smo to mučeć propustili, za nedosaditi čitateljem, nu toliko vrěde, koliko je vrědila jedna strana Kerštjanstva: radi šta su od našega veličanstva zaslužili ne samo prostranu i plodnu zemlju, dapače stranu jedne varmedje i kraljevske časti u našoj kraljevini. Jerbo i isti Kreč, Kupiša i Rak zadobiše u ovih žestokih bojevih na glavi i ledjah velike rane, i 25 od svoje bratje i rodjakah izgubiše. Dakle da spoznaju, da smo barem stranom njihovu věrnu službu, prolivenu kerv, bědnu smert njihove bratje i rodjakah, i znamenite troškove nadariti nastojali: podělujemo istomu Kreču, Kupiši i Raku ovu milost i slobodu: da se ćeju odsele na věke medju prave plemiće i dvorjanike brojiti, i da mogu sva vojnička vězbanja u našoj nazočnosti, ili gděgod drugdě obavljati. Radi toga smo někoje naše prostrane kraljevske zemlje: jednu to jest susědnu kotaru manastira sv. i neoskrunjene Bogorodice Marie u Topusku, drugu u susědstvu imanja roda Salac, i u susědstvu imanja roda Dreznik, sve u zagrebačkoj varmedji ležeće, po častnom pako, od našega veličanstva posebito za nas odredjenome mužu magistru Farkašu, cerkve stolnobiogradske prepoštu, věrnoga i ljublenoga dvora našega kancelara, obidjene, od imanja drugih ljudih po medjah razlučene i razstavljene, ter svim susědom i medjarom javno, očito i razgovetno obznanjene, sa svimi njihovimi koristmi, sa svim, što na nje spada, kano i sa svim uživanjem, bilo ono kojegagod imena, gori rečenim našim věrnim Kreču, Kupiši i Raku iz Srěma, i njihovim odvětkom, naslědnikom i cělomu potomstvu, na zahtěvanje i s odobrenjem svih prelatah, baronah i velikašah naše kraljevine dali, poklonili i podělili, dapače na věke dajemo,

Digitized by Google

poklanjamo i poděljujemo, i srědstvom ovoga našega pisma potverdjujemo, da zemljišta ova věkoma i neopozivno zaderže i vladaju. Radi toga svo takodjer naše naslědnike, srětne kralje ugarske, u Isukerstu věčnom kralju svečano zaklinjemo, da se postaraju, da gori rečeni verni naši Kreč, Kupiša i Rak i svi njihovi potomci, ovaj naš darežljivi poklon, věkoma, bez ušterba i oskvernenja poseduju. Za ove pako zemlje dužni budu isti Kreč, Kupiša i Rak i njihovi potomci nam i svim našim naslědnikom, kraljem ugarskim na věke slědećim načinom služiti: da kolikogod putah će se obćenita i ukupna vojska kraljevine na granice iste kraljevine ili drugamo proti buntovnikom pozvati, i mi ili naši naslědnici u osobi onamo dojdemo ili dojdu: onda budu rečeni naši plemići uvěk dužni, iza kako jih ban, stotinik ili vodja opomine, sa trimi oklopnici o svom trošku, za 15 danah ka kraljevskoj vojski dojti. Poslě ovih 15 danah pako deržani budu o naših i ostalih kraljah troškovih za običnu plaću tamo pojti, kamo jim mi i ostali naši kralji, bani, stotinici ili kraljevski vodje zopovědit ćeju, i dotle nam služiti, dok se vojska kući nepovrati. Desetinu od rečenih zemljištah oni i njihovi podajnici samo onda davat ćeju, kada jih svojimi puki nasele; u kotaru pako manastira sv. Bogorodice děvojke Marie u Topusku deržani budu platjati navadnu desetinu. Dužni budu takodjer sve sude i svoje pravde kod stolice zagrebačke varmedje, kano i ostali plemići iste stolice, tražiti, těrati i obderžavati. Sve pak ostale svojih podajnikah pravde i razpre, koje se u njihovom kotaru i medju njihovimi podajniki kakvimgod načinom pripete, kanoti: ubojstva, nasilje, tatbine i sva druga svetovna zločinstva, mogu rečeni Kreč, Kupiša i Rak i svi njihovi potomci kod svoga sudbenoga stola, u koigod zakonito po njih odredjeni poslen dan suditi, i zločince seljake, po velikoći njihovih pregrěšakah, pedepsati; od svekolikih pako globah do trih markah (60 forintih srebra), kano i od globe mira navadnih 100 denarah, mogu i smědju jednu polovinu gori rečeni plemići, a drugu polovinu zakonito po njih na nekoje vrěme odredjeni sudci tražiti, potrěbovati i primiti. Na věkovitu pak uspomenu i potverdjenje ovoga poklona podělili smo ovu privilegiu, dvojverstnom pečatom obskerbljenu. Dato po rukah častnoga magistra Farkašia, cerkve stolnobiogradske prepušta, ljubljenoga i věrnoga kancelara našega veličanstva, godine uputjenja Gospodinova 1264., dana 4. Oktobra, godine pako kraljevanja našega 26.“

Digitized by Google

Poglavje XIII.

Nčkoje privilegie od kralja Bele IV. podělјene.

Kad su se Tatari u Asiu povratili, odišao je Bela u svoju razorenu kraljevinu, i tersio se iz svih silah njezine rane zaléčiti. Za tu sverhu pozvao je onamo mnoge naselce iz susědnih pokrajinah, i nastanio je ih u opustošenih varmedjah. Buduć da su u vrěme rata sve skoro svědočbe i privilegie poginule, za to je po svih stranah kraljevine naredio sudce, koji moradiahu živućim njihova pervašnja imanja oprědělіti i novimi privilegiami potverditi; one pako zemlje, kojih vlastnici u ratu poginuše, poklonio je svojim vojnikom, koji su se u ratu junački deržali. Někoje od njegovih privilegiah, koje se naše domovine tiču, ovdě ću popisati. — Privilegia Ivanu opatu od Toplice podělјena ovako glasi:

Bela Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal., lod. i kum. Svim, koji će ovaj list imati, pozdrav u gospodinu Isukerstu. Da ono na znanje potomakah dojde, što se providno i pozorno od někoga naredi, a najpače kad se posao stranah s kraljevskom savěstju zakonito doverši; od potrěbe je, da se to obrambom lista potverdi. Radi toga hoćemo, da na znanje sviuh dojde: da došavši pred nas ljubleni naš u Isukerstu Ivan opat od Toplice, ponizno i stalno nas moljaše, da razdělјenje kotara grada Gore, medju njim s jedne a Blinenci s druge strane, učinjeno po županu Marku sinu Boroća, odredjenomu na to od věrnoga našega i ljubljenoga bana Dionisia, kojemu mi osobito naručismo, da to izverši, u pribitju takodjer věrnoga našega klerika Magistra Nikolina, naimenovanoga od nas za taj posao pristojnika, kano i svědakah od strane zagrebačkoga kaptola, od strane blagajnika Božjakah na Gori, od strane naših prihodnikah u Perni i Petrinji i mnogih drugih věre dostojnih ljudih, da se više — — — Imena pako selah, koja na opata spadaju, su slědeća: Kratka i t. d. Da pak naredba gori rečenoga razdělјenja stalna i neoskvernjena ostane, potverdili smo ju nazočnim, dvojstrukim pečatom obskerbenim listom. Dato u Segnethu (možebit Senju) god. uputjenja Gespod. 1242.“

Iste godine podělio je Bela i gradu Zagrebu slědeću privilegiu: „U ime presvetoga Trojstva, i u ime Otca, i Sina, i Duha svetoga. Bela Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal., lod. i kum. na věke. — Kraljev-

Digitized by Google

sko Veličanstvo zahtěva, i izvišenih dostojanstvu pristoji se, da se tim više nad množinom svoga puka veseli, čim veće ga oblastju previšuje. To je uzrok, da ovimi redi svim sada i u napréd živućim očitujemo: da budući da se je našoj volji dopalo u Zagrebu, na brežuljku Greč slobodnu varoš podignuti, i onamo prihodnike sazvati, i onu čast kraljevine za sěgurnost krajine i radi drugih koristih objačiti i utverditi: priobćivši naměru našemu věrnomu i ljubljenomu Dionisiu banu od cěle Slavonie, ter drugim velikašom, ovu našu volju i naměru odobrujućim, izverśismo ovo naše preduzetje. Dopuštjajući, da se podigne na rečenom brežuljku slobodna varoš, da se prihodnici slobodno sakupe, i da sve zemlje, sela, pogodbe i slobode od nas odkazane i popisane, neoskvernjene imadu, zaderže i čuvaju. Pogodbe dakle i slobode onih, koji ćeju na rečenom brežuljku stanovat i naselit se, jesu slědeće (slěde redom sve pogodbe, koje medjutim Kerčelić nije popisao, i zato jih niti ja nemogu čitateljem priobćit. Diploma se ovako doveršuje) Dato kod Věrovitice, po rukah magistra Benedikta, prepušta stolnobiogradskoga, dvora našega kancelara, naimenovanoga koločkoga biskupa. Kada ravnahu cerkve Božje: Bartolo pečusku, Kleto jegersku, Stěpan zagrebačku, Bartolo nitransku, Blaž čanadsku, Benedikto, tražen i za biskupa gjurskoga, varadsku, Stěpan, tražen i za arcibiskupa ostrogonskoga, vacku. I kada su bili: ljubljeni naš rodjak Ivan Angelo gospodar srěmski i župan bački, Ladislav nadvorni župan, Mate verhovni blagajnik i šopronski župan, Sol verhovni ubrusar (*dapiferorum magister*) i župan železnanski, Stěpan verhovni konjušnik, Arnoldo šimežki župan, i Pavao stolnobiogradski župan. Godine uputjenja Gospodinova 1242. 16. Novembra, kraljestva našega godine 8."

Iz ove privilegie vidimo vrěme, kada je bio Zagreb na čast slobodnoga kraljevskoga varoša podignut; nu zato nitko neka nemisli, da prie neimade Zagreba. Dapače ja velim, da je Zagreb već u vrěme Rimljanah bio, akoprem se neusudjujem tverditi, da se je onda Soraga zvao, od kojega varoša starinski pisac Ptolome u svojom zemljopisu uspomenu čini. Što se pak imena "Zagreb" tiče, to se izvodi iz slavinskih rěčih „za" i „breg" ili „greb, grib," što takodjer breg znači. Zaisto neimenovani Bele kralja bilježnik spominja u svojih pismih „Zabrag," po kom razumi današnji Zagreb; i starinska jedna oltaria, od kanonika Persin učinjena, zove se „Cebreg." Rafael Levaković, zagre-

Digitized by Google

bački kanonik i poslě biskup smendrevački, piše od Zagreba u jednom od svojih ostavljenih rukopisah slědeće: „Jedna grana alpinskih gorah, pruža se kod grada Susěd, gdě Krapina u Savu utiče, kano da se će sa Savom natecati, pram izhodu, — i zove se slavinski Medvednica, iz ove pako gore teče potok, koi se u privilegii od Mirka kralja g. 1201. Dominiku zagrebačkomu biskupu podĕljenoj, zove Cirkunica (danas Cirkvenščak), medju ovim pak i Vlaškom ulicom stoji brežuljak Zagreb zvani, od kojega su varoš i varmedja ime svoje zadobile, a ne od plodnosti zemlje, ili od studenca izpod istoga brežuljka izvirajućega.“ — Da je pak Zagreb već prie poglaviti varoš od Horvatske bio, to se vidi odanle, što je ondě sv. Ladislav biskupiu podigo, i što je ondě svagda župan stanovao.

Osim toga potverdio je Bela i privilegie Samobora i Petrinje, koje je pokojni njegov brat Koloman istim gradom podělio. — Slědećih godinah nadario je Bela mnoge ilirske viteze gospoštinami, za věrnu službu njemu i njegovoj obiteli u vrěme tatarskoga rata izkazanu, izmedju ostalih Martina Pousa i Martina Dragoša. U diplomi, koju je knezu Hudini podělio, veli: „buduć da je u vrěme tatarskoga nahrupljenja kralju u Slavoniu putujućemu svojimi troškovi na pomoć bio, i kada je kralj u Primorje putovao, Tatare je u boju, u kom i mnoge svoje rodjake izgubi, junački razbio i preveliku množinu puka obranio.“

Zagrebački kaptol dobio je od Bele takodjer privilegiu, u kojoj mu ulicu jednu imenom Gradić poklanja. Izmed ostalih veli ondě Bela: „buduć da je nje t. j. Kaptol, strah od prevelike tatarske okrutnosti, ili od navaljenja drugoga kojega nepriatelja, koje na nje u napréd čeka, pobudio, da ištu ili sazidaju tverdjavu, u koj bi sebe i svoje sakriti, braniti i sačuvati mogli: zato smo jim dostojali podĕliti i predati goru něku Gradić zvanu i u zagrebačkoj varmedji, polag Zagreba, ležeću, od koje gore jedna strana spada na varoš prihodnikah naših na Greču, a druga na Vanlegan. Jerbo neimaju u tolikoj buri, dapače občenitom strahu od smerti města, gdě bi svoje i svojih glave mogli sakriti, ter svoje i zagrebačke cerkve imanje sěgurnom tverdjavom obezběditi. — Mi smo dakle — — rečenu goru sa zemljom okolo ležećom, koja bi bila dostatočna za nastanenje i sgodu jedne ulice, istomu kaptolu za navěk dali, i s podpunom pravicom podělili.“

Ako ove rěči dobro promotrimo, vidět ćemo, da se po spomenutoj gori Gradić razuměva on brežuljak, na kom

Digitized by Google

je dan danas Kaptol i Nova ves. Po svoj priliki bio je na onom městu, gdě sada biskupski grad stoji, u staro vrěme kraljevski grad, od kojega možebit i cěli brežuljak ime Gradića zadobi: jer poznato je, da su kralji u svih krajinah svoje gradove imali, gdě stanovahu, kad su poslove iste krajine obavljali. Varoš pak pod istim bregom ili gribom stojeći nazvan bi Zagreb. U vrěme tatarskoga rata bio je kraljevski grad porušen, zato je Bela Gradić biskupu i kaptolu poklonio, a kraljevski grad saziđao je na protivnom brežuljku, Greč zvanom.

Za probuditi u narodu mom věrnost prama zakonitom kralju i želju za slavom i junačtvom, popisati ću ovdě privilegiu, koju je Bela knezom Frideriku i Bartolu Frankopanu sbog njihovoga junačtva podělio, i koja ovako glasi: „Bela Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., gal., gorički, lod., i kum. Svim věrnim Isukerstu, koji ćeju nazočni list gledati, pozdrav. Buduć da kralji kraljuju, i kano gospodari krajinami i kraljevinami vladaju: dužnost njihova je, s kraljevskoga prestolja svaki kojegagod jezika narod, koi se dragovoljno podloži, tak obskerbiti, da se njihovim priměrom i naukom potomci i odvětci k većoj i revnioj pokornosti natěraju, i da to čine, što věrnost prama kralju zahtěva. Iz ovoga uzroka svim i posebnim, sada i u buduće živućim našim věrnim obznanujemo: Da buduć da je zloća i množina grěhovah svih pod našom vladom stojećih narodah na toliko nadvladala, i bez svega straha od vraga, roda čověčanskoga nepriatelja, kano pesak u dubljini morskoj se razmnožila: Bog, nehoteći njihova zločinstva i nepravde bez pedepse ostaviti i razširivati, pobudio je Tatare na pogubu Kerstjanah. Po kojih Tatarah, za da se spozna Božja osveta verhu ljudih zloće i prevare punih, pokarao je nas Bog radi ovih zločinstvah i grěhovah slědećim načinom. Kada smo u boju s Tatari na polju Su— od njih sasma bili preobladani i razbijeni, nedobivši nikakve pomoći, viděli smo se primorane běžati, kano što smo zaisto poběgli u krajine primorske, ištući kod mora utočište, i promatrajući ondě s plačom, kano Rakel, pogubu i smert naših věrnih. Ali Bog miloserdja i Bog utěhe, on, koi sve njega iskreno věrujuće u svakoj tugi i žalosti těši, izvolio je nam otvoriti i pokazati studenac svojega miloserdja, i posla, kano s neba, za našu utěhu, presvětle, velmožne i viteške ljude Friderika i Bartola Frankopana. Ovi nam pokloniše kupe i čaše sreberne i zlatne u vrědnosti od više nego 20,000 markah u novcih, jednom rěčju kupe od velike vrědnosti. Kad je pako

Digitized by Google

Bog svoju serditost utišio i od nas odvratio, imajući obzir na službu i dostojnost ovih světlih ljudih, poklonili smo jedno naše selo pokraj mora, imenom Vinodol, sa svim, što tamo spada, ter sa svimi dohodki prinadležećimi gori rečenim Frideriku i Bartolu, jim i njihovim naslědnikom i odvětkom s věkovitom pravicom, tako, da se od njih nikada oduzeti nesmědu, i da nje ovako derže i vladaju, kao što smo nje mi deržali i vladali. Obznanujući takodjer i to, da ako jedan od njih bez odvětka premine, onda neka naslědnici drugoga ovim selom vladaju. — Medje njegove od strane Zagorja su: najviše potok i selo Rika, počemši od morske gore, i naša slobodna voda Ričina do mostića kod Prohova. Přěko vode je perva medja kamen, na kom je izrězano pisme *A*, i za njim slobodna voda, koja iz susědne naše gore Grobničke izvira. Zidina počimlje se odzgor u Jilievicih, i zove se Prezum, druga zidina je u ribnjaku kod Paprutišta, s one strane Terstenika, cělo pako selo Terstenik biti će naše. Od Kupin-Kamena do Lisen-Kamena, od Lisen-Kamena do Běle Vode u dolini Paprut; od doline Paprut do gore Berinček; od gore Berinčeka do Gromače; od Gromače do Brezida na Babinom polju. Ovo su prave medje od morske gore do Babina polja. Za veću vrědnost gori rečenoga dali smo istim Frideriku i Bartolu za věčnu uspomeuu ov naš otvoreni list, potverdjeni dvojstrukim našim pečatom. Po rukah providnoga našega čověka Magistra Farkašia, naimenovanoga kancelara našega dvora. Dato u Dobri g. Gospodinove 1260. kraljevanja našega g. 26.“

Kerčelić sobćuje još jednu privilegiu, koju je Bela IV. istim knezom Frideriku, Bartolu i Jerintu Frankopanu podělio, nu koju ja ovdě radi njezine obširnosti izpuštjam, samo někoje reči ću ovdě popisati. Izmed ostalih piše Bela: „buduć da ljubleni i věrni naši Frideriko, Bartolo i Jerinto, sinovi kneza (župana) Jerinda, župana od Karka, slědeći marljivo stope věrnosti svoga otca, od pervih našega i njihovoga dětinstva godinah, svuda neprestance nastojahu nam tolike věrnosti službe izkazati, i u vrěme tatarskoga progona, kada smo se u Primorju zaderžavali, služiahu nam ne samo na moru s oboružanimi ladjami, nego i na kopnu s oboružanimi vojnici, kao što je doba ili kakvoća posla zahtěvala, čuvajući našu osobu, ili proganjajući nepriatelje naše, — tak věrno i postojano, da su radi izveršene věrnosti zaslužili, da jih medju ostale věrne naše kraljevine brojimo.“ — Izdata bi ova privilegia god. 1251.

Digitized by Google

Spomenuo sam gori, da je Bela IV. Zagreb na dostojanstvo slobodnoga kraljevskoga varoša podignuo. To se je dogodilo, iza kako je Bela stari grad Zagreb biskupu i kaptulu podělio. Jer buduć da je Bela kasnie s Otokarom českim vojvodom radi Štajerske rat imao, i Česi Samobor sazidaše, odanle pako cěli okoliš, isti takodjer Zagreb napastovaše: zato je Bela Zagrebčanom dopustio, da na gori Greč, t. j. gdě je sadašnji gornji varoš, grad sazidaju, odkuda bi se i od dušmana i od pustajah lasnie braniti mogli. Da je grad ovaj g. 1266. već bio gotov, to potverdjuje slědeća privilegia: „Bela Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., gal., lod. i kum. Svim sada i u buduće Isukerstu věrnim pozdrav u tom, koi poděljuje blago. Na kraljevsku brižljivost i providnost spada, da bdi nad koristju i mirom svojih podložnikah, i da nje nadari obilnom darežljivostju i osobitom milostju: da iz věrnih tim věrnii, i iz poniznih tim poniznii postanu, čim veće bude dobročinstvo slobode od kraljevske blagodarnosti njim poděljeno. Zato dajemo po ovom listu svim na znanje, da buduć da je odprie krajina naše kraljevine ili vojvodstva slavonskoga od pustajah i čestim nasertanjem sveudilj bila uznemirivana: odlučili smo, za da sebi i ondašnjim stanovnikom bezbědnost pribavimo, grad na gori Greč pokraj Zagreba, za veću sigurnost ove krajine podignuti. Věrni pak naši gradjani istoga grada podněli su věrno zidanjem i prenašanjem onamo svojih kućah znamenite troškove, neprestane poslove, preveliku štetu, izstavljajući se za čast kraljevine ili vojvodstva čestim pogibeljim i nesrěćam. Mi dakle hotěći jim ovu njihovu pokornost i velike troškove uzaimno nadoknaditi, podělili smo jim slědeće povlastenje slobode: da niti po drugih niti u osobi nemoraju dojti k vojski, koju ćemo ikada mi ili ljubleni naš sin gospodin Bela, slavni vojvoda od cěle Horvatske i Slavonie podignuti, i da nam radi toga, ili ovom prigodom ništa nemoraju platit. Hoćemo takodjer, da nikakvi danak, porez, občinsku něku službu, ili drugi teret stanovnikah iste kraljevine, nepodnose, nego da budu od ovih dužnostih na věke prosti i slobodni. Nu ovako, da budu isti gradjani deržani gori rečenomu vojvodi Beli, našemu predragomu sinu, 40 markah u običnih novcih, od kojih 200 penezah spomenutih 40 markah vrědnost imadu, na dan Novoga lěta, i ne prie, niti kasnie, po svojih poslanicih točno i bez svakoga odylaka šiljati, i za godišnju daću platjati. Uvěti dakle i slobode prihodnikah ili gradjanah u istom gradu stanujućih, koje oni sami medju sobom načiniše, i mi odo-

Digitized by Google

brismo, jesu slědeće: ako isti prihodnici ili gradjani u okružju Ugarske, Dalmacie, Horvatske i Slavonie po razbojnicih ili drugih zločinih budu oplěnjeni: neka gospodar one zemlje, gdě budu ubijeni ili porobljeni, načinivši procěnbu u novcih po sudu dobrih ljudih, i zakletvi gradjanah za to odabranih, ili ukradene stvari naplati, ili zločina pokaže, ili kervinu (globu za ubojstvo) plati, po odobrenom običaju istoga slavonskoga vojvodstva. Maltu neka takodjer nigdě u okružju kraljevskoga kotara neplate. Zatim, ako někoi izmed gradjanah drugoga gradjana bude ružio, psovao ili gerdio, ako bude za krivca najdjen, neka plati uvrědjenomu 10 penezah, i u ime troškovah 100 denarah. Ako se nakon tretjega pokaranja nepoboljša, neka se sve njegove stvari na korist občine obrate, i on neka se, kano nepošten, pogerdno iz varoša protěra. Ako će tko drugomu pljusku dati, ili ga zlobno za čupe vući, neka istu pedepsu terpi. Ako se tko usudi ovo onda učiniti, kad sudac na sudbenoj stolici sědi, ili gděgod drugdě u njegovoj nazočnosti, neka se dvojverstnom globom pedepsa; ako se pako tko isti prestupak na osobi sudca ili njegovoga prisědnika izveršiti usudi, neka plati globu od deset markah u običnih novcih, i ako nebude mogo platiti, neka izgubi ruku. Ako tko drugoga nožom, mačom, sulicom, strělicom, ili drugim spodobnim načinom bude ranio, i ranjen se bez sgubitka udesah izlěči: neka lěkara za lěčenje nadari, i neka ranjenomu deset markah, u varašku pako blagaonicu dvě marke plati. Ako tko čověka ubije i uteče, dvě strane njegovoga imetka neka dobiju ubijenoga roditelji, a jednu stranu varaška blagaonica, ako pak bude uhvaćen, neka se po običaju pedepsa; osim ako bi tko u igri i nehotice ubio, u tom slučaju neka plati rodjakom ubijenoga 100 penezah i u občinsku blagaonicu 20 penezah, i ako njegov imetak toliko neiznosi, neka se izruči na volju gradjanah. Nadalje, ako koi inostranac, unišavši u varoš, na ulici, ili u kući, ili na tergu, něšto spodobnoga, kao što je gori pobilježeno, učini, neka se sudi po sudcu grada, i neka bude podveržen istim pedepsam.“

„Ako někoi od stanovnikah ili — — pomankanje bude, neka ga sudac varoša kaštiguje. Ako inostranac stanovnika varoša radi dugovah ili učinjene krivice bude hotio tužiti, neka ga takodjer kod varoškoga sudca tuži: nijedna pako pravda, bila ona medju inostranci ili domaćimi, nesmě se po dvoboju razsuditi, nego se mora po svědcih ili zakletvi doveršiti, isti pako zakleti svědci, kad svědoče, neka se napose i marljivo propitavaju. Svědoci

Digitized by Google

pako samo onda se primaju, ako su istoga stališa i iste slobode s ostalimi gradjani. Na jednaki način, ako bi inostranac kod stanovnika, ili stanovnik kod inostranca ukradenoga konja,vola, ili drugu koju stvar našao, svagda se moraju svědoci, kano što smo gori rekli, dovesti. Gradjani istoga varoša, kano i podajnici u selih na isti varoš spadajućih, i na blizu varoškoga kotara ležećih, nemoraju na nikakov sud iti, osim pred varoškoga sudca. Akoli bi tužitelj iz zakonitih, napervo stavljenih razlogah od sudca sumnio, neka se u skupu svih staresinah varoša, u nazočnosti sudca pravda razsudi. Ako bi se dogodilo, da bi nje tužitelj, sumneći od njihove odsude i nezadovoljan s njom, pred kralja na sud zvao, deržan bude sam sudac na město svih ostalih pred kralja iti. Na isti način ako bi nětko varoškoga sudca i gradjane, ili samo gradjane pred kralja na sud pozvao, nemoraju tamo pojti, osim varoškoga sudca. I ako tkogod, netražeći prie od sudca varoškoga pravicu, gradjana ili gradjane kod kralja tužio bude, onda mora za njega sam sudac iti, a tužitelj mora mu troškove naplatiti, budući je, prezrěvši vlast poznate sebi kraljevske privilegie, i nejavivši sudcu svoju tužbu, uzrokovao ovomu mnoge nepotrěbne troške i posle.“

„Gradjani imat ćeju slobodu, onoga, koga hoćeju, za varoškoga sudca izabrati, nam predočiti, i proměniti ga svaku godinu po svojoj volji; ali on, komu se je očito pokazalo, da je klevetnik, ili da je lažljivo svědočio, nesmě se više za sudca, njegovoga prisědnika, ili věćnika izabrati. Ako koi od gradjanah bez odvětka premine, imat će vlast ostaviti svoj gibući imetak komugod hoće; negibuće pako stvari, kanoti: kuće, dvor, vinograde, zemljišta i zgrade, neka nakon deržanoga savěta sa svojimi sugradjani, ostavi svojoj ženi, ili někojemu svomu rodjaku. Ako tko bez oporuke (testamente) premine, i niti ženu, niti děcu, niti rodjake za sobom neostavi; onda neka ljudi věrodostojni, od gradjanskoga savěta za to odredjeni, dvě tretinje njegovoga odvětstva medju siromake i cerkvu istoga varoša razděle. Odredjujemo takodjer, da se u istom gradu dva puta kroz tjedan, naime u poneděljak i četvertak javni sajam deržì, i osim toga neka je svaki dan sajam. Za uzderžavanje pako prihodnikah, u istom gradu stanujućih, odkazali smo zemlju okolo gore Greča, koju je naš nědgdašnji ljubljeni i věrni ban Dionisio, kano što smo to iz njegovoga pisma razuměli, istim varošanom pod stanovitimi i oprědělenimi medjami, na věke podělio. Medje iste zemlje ovim redom slěde: Perva medja je u luki

Digitized by Google

Save, koja se zove „Kraljevska Luka," pokraj velikoga druma, po kojem ide tia do potoka Zoiska. Zatim istim putom — tia do Mlake, gdě je brežuljak, koi děli njihovo zemljište — Odanle, prešavši manju Mlaku, ide do velikoga druma, koi se obično zove Eteven, kojim stupajući stigne do potoka —, gdě je most. Od ovud ide iznad gore Greč uz medjah upravo pram sěveru do vrěla, koje se zove Kubal, pokraj njega pako je hunka, od koje se ide kroz potok Cirkvenicu pram sěveru do potoka Zopotinka. Prešavši zatim brežuljak, pruža se po někoj dolini do — potoka; odanle ide gori do medje Kaptula zagrebačkoga, i ondě su tri hunke: jedna zagrebačkoga kaptula, druga prihodnikah od Greča, i tretja Dobčanah, od pokolěnja Age. Onda ide pram zapadu varhom iste gore Medvedice do — Plešivica, gdě je hunka (medja od zemlje). Zatim ide s varha iste gore uz medjah pram poldnevu do kestenovoga derva, na kom se nahodi kerst, a pokraj njega hunka, od koje ide na verh gore, koja čini medju kotara cerkve zagrebačke. Odanle na okolo pram zapadu — do potočca Sleznića, i iduć uzberdice do zemljišta Endre, dolinom, do verha něke gore, gdě je hunka. Odanle, razdělivši zemlju Germlje po starih medjah, sidje do derveta Ihor, gdě je hunka, i ide do puta —; pram poldnevu pako pruža se po polju do hunke. Zatim skrenuvši se malo na lěvo, dolazi do barah Mlaka zvanih, pokraj kojih je hunka. S lěve pak strane ide do derveta oraha, gdě je hunka, zatim do bazike, pod kojom je —, i proteže se do rěke Save, uz koje se do perve medje povrati, i ondě se doveršì. U ostalom, buduć da smo razuměli, da isti gradjani imaju sverhu svojih zemaljah i selah i druge još privilegie od nas jim poděljene: odredjujemo, da ove privilegie neporušive ostanu, i da nje naši naslědnici i podložnici neoskvernjeno oderžavaju. Na uspomenu pak i věkovitu stalnost ovoga izdasmo nazočni list, dvojstrukom našom pečatom potverdjen. Dato po rukah Magistra Farkašia, stolnobiogradskoga prepušta, dvora našega podkancelara, věrnoga i ljubljenoga. God. Gospodinove 1266., 20. Novembra, kraljevanja našega god. 31."

Digitized by Google

Poglavje XIV.

Ostali dogadjaji kralja Bele IV. u Horvatskoj, do godine 1270.

U vrěme Bele sbiše se mnogi, za Ilire veoma važni dogadjaji, od kojih najvažnii je odcěpljenje velike strane od Ilirie za navěk od njezinih sestarah. Da se pak ovo lasnie može razuměti, pripovědati ću sve redom.

Iza kako je Bela pomoćju junačkih Ilirah Tatare iz Horvatske protěrao, i mnoge dalmatinske varoše i otoke radi njihove věrnosti i priverženosti privilegiami bogato nadario: podložiše se njegovomu vladanju i Zadarčani, koji od vrěmena porušenja Zadra Mlečane za svoje gospodare spoznavahu. Da Zadarčani već u tatarskom ratu Beli na pomoć dodjoše, to svědoči Arcidiakon naš po slědećih rěčih: „U ovo vrěme zadarski gradjani mnogimi srětnimi dogadjaji oholi učinjeni, počeše derzovite nakane gojiti, i zabacivši starinske naredbe, po kojih su u cvatućem stanju živili, hotěli su nove i neizvěstne osnovati: jer pobunivši se proti mletačkomu vladanju, naumiše se izpod njihovoga jarma sasma otuzeti. Zato, budući da su od svoje srodne bratje na kopnu i na moru zmožnii i bogatii postali, dosadi im se mornarstvom dobitak tražiti, i oni naumiše izpraznu vojničku slavu pokušati. Sazidavši naime sela i tergovišta, hotěli su se s konjaničkom vojskom proslaviti, zato prekinuvši starinski savez sa svojimi gospodari, i pogazivši zakletvu, ukazaše se kano javni nepriatelji Mlečanah.“ —

Odanle je očito, da su Zadarčani Mlečane ostavili, i pod krilo Bele se stavili: to potverdjuje i privilegia, koju je Bela Zadarčanom podělio, koja se ovako doversuje: „Dato god. Gosp. uputjenja 1243., kraljestva pako našega god. 7.“ U isto vrěme podělio je i Hvaranom slědeću privilegiu: „U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga Jedinstva. Bela Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal. i lodom. Svim, koji će ovaj list gledati, pozdrav u pravom Spasitelju. Iz starinskoga otacah pripovědanja naučiše potomci, da se ono, što kralji i knezi odrede, na pismu na věke čuva, da se tečajem vrěmena nezaboravi, i da se ono, što bi već popravljeno, opet nepokvari. Radi toga, budući da su nam plemići od Hvara (Lesina, *Pharus*) premnoge věrnosti usluge u shodno vrěme izkazali, i zapovědi naše věrno i pazljivo oderžavali: zato veličanstvo

Digitized by Google

naše, nastojeći jim njihovu věrnost nadariti, i hoteći nje i druge, po vrědnom nadarenju k věrnosti prama nam i našoj kruni moćnie pobuditi, naklonivši se nakon deržanoga savěta na njihovu, navlastito pako na častnoga otca Nikole biskupa, i Zerpanje, ondešnjega župana hvarskoga i bračkoga, pravednu moljbu, odredismo: da, kada napokon cerkva hvarska bude izpraznjena, izabiratelji, na koje ova pravica spada, slobodno izaberu jednoga izmed naših věrnih, pod kraljevinu Ugarsku spadajućih, za svoga biskupa, koi će jih naukom i izglednim životom ravnati; nu kada bude izabran, neka se predoči kraljevskomu veličanstvu, za da od njega biskupske pravice prime. Dozvoljujemo takodjer, da biskup sa županom od pokolěnja Givićah slobodu imaju izabrati si kneza iz Ugarske, i ugarskomu kralju podložnoga, koi se jim bude vidio sposobnii, samo ako je kralju i kruni věran, i zapovědim njegovim po sve poslušan. Naimenovani pako knez mora se kralju predočiti, za da se od njega potverdi; rečeni pako knez izabrati će si sudca, koga hoće. Nadalje odredjujemo, da se župan svagda iz roda Givićah izabere, i izabran, da se radi potverdjenja knezu predoči, i biti će župan od obadvih otokah Hvara i Brača, svagda pako će stanovati na rečenih otocih, osim ako bi bio iz zakonitoga razloga ukinut. Dozvoljujemo takodjer, da se nesmě nikada nikakva daća ili harač od plemićah na istom otoku stanujućih potrěbovati, nego da njihova sloboda sa svim neoskvernjena ostane, osim ako bi hotěli sami iz časti něšto dati.“

„Kada se pak ugarskomu kralju dopade vojsku podići, onda budu deržani plemići od Givićah sa dvěma malima, o njihovom trošku i kraljevskomu veličanstvu dostojno oboružanima, ter mornari i veslari obskerbljenima ladjama služiti. Njihovi pako tergovci ili opravnici po cěloj kraljevini ugarskoga kralja tergujući, od svake daće biti ćeju prosti. Imajući na njihovu věrnost obzir, i to jim dopuštjamo, da nijedan od rečenih plemićah na ovom otoku stanujućih nemora pred někojega sudca izvan varoša na sud iti, osim ako bi slučajno sam kralj u Dalmaciu došao. Ako bi pako tko od njih, budući obterašen, ili iz drugoga pravednoga uzroka drugamo se hotio preseliti, slobodno može sa svojom suprugom, sinovi, obitelju i svim svojim imetkom kamo mu drago otići, bez da mu mi u tom něku zapréku stavimo. Gori rečeni pako plemići iz roda Givićah imat ćeju istu slobodu, koju imaju plemići od Splita i Trogira. Da se pak ova naša odluka u naprědak neoskvernjeno obderžava, i ovih sloboda na věke neporušiva osta-

Digitized by Google

ne: dali smo nazočni list našom pečatom potverditi. Dato po rukah častnoga otca Stěpana biskupa vackoga, g. uputjenja Gosp. 1243. d. 10. Maja. God. pako kraljevanja našega 7., kada biahu: častni otac Bartolo biskup pečuski; č. o. Benedikto biskup varadski; Benedikto prepušt stolnobiogradski, i dvora kraljevskoga kancelar; Dionisio ban i vojvoda od cěle Slavonie; Arnoldo, nadvorni župan; Pavao stolnobiogradski župan; Mate verhovni blagajnik; Rolando, verhovni ubrusar. Ovo bi dato kod Trogira.“

Po svoj priliki je Bela u ovo isto vrěme i Zadarčane pod svoje krilo primio; ali niti sada nisu dugo pod njegovim vladanjem stojali, jerbo Mlečani, kojim je o Zadru mnogo stalo, znali su ga na skorom opet pod svoju vlast spraviti. Arcidiakon predobitje ovo slědećimi rěčmi pripověda: „Ali Mlečani, ljudi svagda providni i brižljivi, propuštjahu izperva krivice, i podnašahu mirno kvare, dok su sve sužnje i novce, koje u Zadru imadiahu, primili. Onda pripravljahu polagano jaku i veliku morsku vojsku, i načinivši mnoge bojne sprave i orudje, okolo Petrova s gomilom ladjah k Zadru dojadriše, i počeše žestoko njezine zidine od svih stranah svojimi zidoderi i bojnimi makinami boriti. Zadarčani načiniše takodjer bojne makine proti Mlečanom, i imadiahu na pomoć množinu slavinskih i ugarskih vojnikah, s kojimi, koliko moguće nepriateljska nasertanja odbijaše. Poslě osam danah pako sluči se, da bude Dionisio ban od strělice malo ranjen. Ovoga je kralj Zadarčanom na pomoć poslao, da bude vodja njihove vojske; on pak od ove rane uplašen, dade se izvan varoša od vojakah iznesti. Viděći ovo Zadarčani, i misleći, da je ban preminuo, sasma su se uplašili i onesvěstili, nenadajući se, da uzmogu bez pomoći Ugarah mletačku silu odbiti. U slěd šta, ostavivši odmah boj, okrenu ledja, i pograbivši, što su mogli, iz svojih kućah, poběže k vratim, obore jih, i izidju na polje; ali buduć da jih je bila velika množina, i radi toga veliko těsnenje, mnogi od njih izišli su na zidine od grada, spustili se po konopcih i poběgli. Mlečani pako viděći, da nepriatelj běži, siđjoše odmah oboružani s ladjah, i stupajući polagano, nikoga nisu ubili, nego su sve pustili, da otidju. Na ovaj način bio je cěli grad predobljen, malo ne bez poraza od jedne ili druge strane.“

Kada se je medjutim glas raznio, da se Bela s vojskom k Dalmacii približava, poslaše Mlečani poklisare k njemu, za da s njim mir sklope, što jim i za rukom podje. Pogodbe ovoga na deset godinah oprědělјenoga savcza bile

Digitized by Google

su slědeće: da Mlečani Zadar u svojoj vlasti zaderže, nu dvě tretjine vratarine gradske Beli ćeju platiti, kano znamenje spoznanja njegove verhovne vlasti u Dalmacii. — Izseleni Zadarčani da se četiri milje daleko od mora nastane. — Da Bela s nepriatelji Mlečanah u nikakov savez nestupi, i da njihovim poklisarom i četam uzkrati prolazak kroz svoje deržave; Mlečanom pak da bude na pomoć proti svim njihovim dušmanom i buntovnikom.

Kerčelić mnogo od ovoga rata piše, za da pokaže, da Mlečani nisu u Dalmacii vladali, nego da su samo družbenici Dalmatinacah bili. Sve ovo směri proti Luciu, koi hoteći se Mlečanom prilizati, tersi se pokazati, da su oni od starine pravedni gospodari od Dalmacie bili. Dapače hoće, da pokaže, uzperkos věrodostojnim od nas gori popisanim i baš suprotivno pokazujućim diplomam, da su i Frankopani knezovi od Karka Mlečanom bili podložni. Ja ostavljam oštroumnosti svakoga čitatelja oproverženje izpraznih rěčih Lucia.

Gori smo viděli, da je bio Dionisio od kralja Bele za bana ili vojvodu od Slavonie odabran, po imenu pako Slavonie razuměvale su se već onda sve ilirske deržave na ugarsku krunu spadajuće. Iza kako je Dionisio palatin postao, naimenovan bi za bana g. 1245. Ladislav něki; iz kojega je koléna proizlazio, to se nezna. Za njim slědio je Stěpan Šubić, kojemu je Bela radi njegove věrnosti i junačtva u vrěme tatarskoga rata izkazanoga, cělu Bribirsku gospoštinu podělio, odkuda su poslě naslov knezovah od Bribira primili. Na koliko je Bela rečenoga Stěpana Šubića počitovao, to pokazuje njegovo pismo, koje u isto vrěme Trogiranom posla, i koje ovako glasi: „Bela Božjom milostju kralj ugarski svojim věrnim i ljubljenim sudcu i ostalim gradjanom varoša Trogira pozdrav i milost. Buduć da se vaša dugovita věrnost prama nam tečajem vrěmena sve više uzmnožava, kano što ste to vašimi čini pokazali, i sada pokazujete: za vrědno je deržalo naše kraljevsko veličanstvo vam zahvalnostju i děli naše nagnutje očitovati. Radi nevoljah, koje vam biše uzrokovane, kao što smo to iz vaše tužbe razuměli, bio je smetjen našega serca mir, koi smo uživali sbog mnogih srětnih i ugodnih dogadjajah, kojimi je dobrotivni Bog našega kraljevskoga duha po svojoj blagodarnosti razvedrio, ukrěpivši mnogoverstno našu kraljevsku desnicu. Medjutim nismo deržali za potrěbno vam pomoć poslati, misleći, da vi što najprie — — ako bi se radi vaših manjih, naši važnii poslovi zakasnili, i naše veličanstvo, koje za vaše i

Digitized by Google

svih ostalih naših podložnikah blagostanje mora brigu imati, radi někih neznamenitih stvarih, obustavilo. Nu hoteći ovo i drugo, što na na naših ledjih leži, popraviti: evo šaljemo u Primorje věrnoga našega i ljublenoga Stěpana bana od cěle Slavonie, čověka zaisto polag našega serdca, dajući mu podpunu oblast, za da poštene i dobre ljude pomaže i razmnoži, zlotvore pak izkoreni. Ovaj će biti zaisto vaš osnovatelj, a ne razoritelj; skupitelj, a ne raztěratelj; i po svojoj prirodjenoj věrnosti i razboritosti, vaš velikodušni čuvar, a ne grabitelj, kojemu, kano nam, budite u svem pokorni, pomagajući ga, po svom običaju, što najmarljivie svojimi razboritimi savěti i svojom snagom. Mi pak smo mu osobito zapovědili, da vas brižljivo brani i ljubi. Mi ćemo takodjer, ako Bog dopusti, u ovu stranu krajine dojti, i istomu Stěpanu banu, koi je sada već u vašoj varoši i na blizu vas, kada bude od potrěbe, dragovoljno pomoć pružati. Dato u Vaski 22. Aprila."

Da je Stěpan g. 1251. još ban bio, i da je veliku oblast imao, to pokazuje slědeća njegova privilegia Rabčanom podělјena, po kojoj jim dade povlast, da na gori Jablanić grad i varoš podignu: „Mi Stěpan ban od Slavonie dajemo svim na znanje, da ćemo na gori Jablanić, imajući obzir na njezinu jakost i korist, novu varoš na čast gospodina ugarskoga kralja podignuti. Stanovnici pak otoka Rab, poslavši svečano svoje poklisare, sudca naime Andriu od Kotopanja i Dominika Gambeta, javno od nas moleći, da onim izmed njih, koji se budu hotěli u rečeni grad Jablanić nastaniti, město ondě podělimo, i obećajući, da ćeju u isti grad i varoš narod naseliti, i město ovo našom pomoćju učiniti ugodno, ter služeće gospodinu kralju na korist i čast. Mi dakle deržali smo za prilično, da po njihovoj molbi onim, koji se ćeju ondě nastaniti, město podělimo, tako, da će se na verhu iste gore sazidati grad o mom trošku za gospodina kralja, na okolo pako podignuti ćeju ondašnji stanovnici kuće za svoju potrěbоću, i uživati ćeju istu slobodu, kojom se služe Trogirani, Šibenićani i ostale primorske varoši. To pak osobito naredjujemo, da ćeju imati slobodu izabrati kogagod izmed věrnih kraljevih podložnikah za svoga kneza ili župana. Sudce pak i věćnike neka izaberu iz Rabčanah u ovom varošu stanujućih, i ovako neka učine Rabčani našom pomoćju město ovo Jablanić ugodno i koristno, kao što su obećali. Mogu ondě i sajme deržati, a četverta strana dobitka i daće, koja se će za gospodina kralja i gosp. bana u istom varošu od terga i od druguda brati, neka se obrati

Digitized by Google

na korist Rabčanah; koji ćeju ondě i sa svojom obitelju na čast gospodina kralja stanovati; tri pako strane neka se za potrěboću kralja i bana primu. Ako koi Rabčan bude hotio radi tergovine po deržavi gosp. kralja putovati, imat će slobodu odići i povratiti se, i neka se nitko neusudi zapréčiti ga ili kakogod napastovati. Ako se pako sluči, da nětko od njih u kraljevini gosp. kralja svoja dobra izgubi, iskreno i ozbiljno ćemo se tersiti, da se ukradene stvari skupa i s tatom najdu. Protivnici i nepriatelji Rabčanah, hoteći se u istom gradu nastaniti, neka se pod nikakov način neprimu; rabski pako tergovci nećeju u ovom varošu nikakvi porez platjati. Zemljišta pak na Jablanić spadajuća, naime od Skronice do Skrise, ostavljamo stanovnikom Jablanića, da nje u miru posědnju, i da nje bez njihovoga dozvoljenja niti marha stranska popašati, niti inostranci obradjivati nesměju. Da pako pismo ove naredbe neoskvernjeno ostane, potverdili smo nazočni list našim pečatom; a presvětli gosp. kralj ugarski potverditi će ga svojim kraljevskim pismom, kad k njemu dojde, i njegovu zadovoljnost zadobije. Dato u Brezanu, g. gosp. 1251.“

Privilegia, po kojoj je Bela spomenutomu Stěpanu Šubiću županiu bribirsku poklonio, ovako glasi: „U ime svetoga Trojstva i nerazděljenoga jedinstva. Bela Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal., lod. i kumanski. Kraljevsko veličanstvo zahtěva, i višnje dostojanstvo potrěbuje, da tim prijaznie pogleda na věrne sebi, čim više se mora věrnost, po kojoj se kraljah i kraljevinah jakost utverdjuje, drugim krěpostim predpostaviti, i znamenitimi darovi izvisiti, počitovati i ljubiti, osobito u našem pokvarenom věku, gdě se sve redjie kod ljudih nalazi. Ovim dakle promotrenjem ganuti, obznanujemo svim glasom ovoga lista: da, buduć da su věrni nam Stěpko knez (župan) i Jakov sin Stěpana kneza, Gargur, Daniel i Obrad knez, sinovi kneza Bribinje, kano i njegovi unuci, sinovi naime Budislava kneza, plemići od Bribira, slědeći od dětinstva otčinske stope, svagda věrno nam pred našima očima služili; Damalda, Bojzina i njegove rodjake, koji biahu odstupili od dužne věrnosti, preobladali i protěrali, kano takodjer i proti mnogim drugim, proti kraljevskomu veličanstvu se pobunivšim, na moru i na kopnu prečesto vojevali, i dičnu pobědu i slavodobitje oderžali; ter buduć da su nam kroz sav tečaj vrěmena u svojoj službi prama nam stalni ostali, osim toga pak kada su nas potěra Tatarah i okolovštine u Primorje prognale, primivši nas dobrohotno, kano věrni naši podložnici, predali su sve,

Digitized by Google

što su imali, na našu potrěboću i zapověd, stavili su se u boju s Tatari i u drugih nevoljah u mnogoverstne pogibelji, i pokorili su hvalevrědno někoje, koji se počeše u istoj pogibelji proti nam buniti. Mi dakle, kojih kraljevska dužnost je měriti svakoga zaslužbe, imajući na pameti nastavljenje ovakovih verlih činah, odlučismo jim vladanje županie bribirske, od naših predjih jim sa svimi dohodki i svim, što na nju spada, poděljeno, a od našega bl. uspomene otca privilegiom potverdjeno, opet potverditi, — buduć da se je rečena priviligia, kano što govore, izgubila — tako, da tak oni, kano i njihovi naslědnici i naslědnikah odvětci, rečenom županiom s věčnim pravom vladaju. Na věkovitu pak uspomenu i krěpost ovoga potverdjenja izdali smo ovu povelju, zlatnim našim pečatom potverdjenu. Dato po rukah častnoga otca Benedikta, arcibiskupa koločkoga, i dvora našega kancelara, kada biahu: Stěpan arcibiskup ostrogonski, Raško biskup čanadski i t. d. God. Gospod. 1251., dana 23. Novembra, kraljestva pako našega g. 16.“

Iza kako je Bela IV. Dalmaciu i Horvatsku umirio, spremao se je na rat proti Frideriku vojvodi austrianskomu, koi ga je u vrěme tatarskoga rata tako nemilo oplěnio, za da mu one tri varmedje, koje je nepravedno vladao, silom natrag uzme, buduć da nje lěpim načinom nije hotio povratiti. Sakupi dakle vojsku, nu nipošto same iz Ugarah i Kumanah, kao što Pray piše, ta isti pisac svědoči, da su Tatari cělu Ugarsku opustošili, i da nju je Bela ilirskimi i moravskimi prihodniki naselio, dakle mnogo Ugarah ondě nije bilo. — S ovimi četami navalio je Bela na Friderika, i kod řěke Lajte zametnu se boj. Za da nepriatelja u nered stave, počeli su Ugri běžati, a neprovidni Friderik poče jih s malom jednom četom žestoko proganjati, i u pogubu terčati, jer iz nenada bude od Kumanah okružen i od kneza Frankopana zakoljen. Smertju vojvode Friderika doverši se boj, Bela pak, osvojivši rečene tri varmedje, povrati se s vojskom kući. — Spomenuta lukavština ugarskih vojnikah dala je někojim němačkim kronikarom povod, da su Němce za pobědditelje proglasili, nu sverha je najbolji svědak dobitnika.

Poslě ovoga rata deržao je Bela sabor u Stolnom Biogradu, i dao je ovom prigodom sina svoga Stěpana za kralja kruniti, što mu kasnie mnogu žalost uzrokovalo. — Smert Friderika vojvode austrianskoga, koi biaše poslědnji odvětak slavnoga roda Babenbergah, zaplela je Belu malo kasnie u dugotrajni rat. Friderik naime neostavi za sobom mužkoga odvětka, nego samo sinovicu Gertrudu,

Digitized by Google

udatu za Vladislava, sina Vaclava českoga kralja, i markgrofa moravskoga; ter sestru Margaretu, udovicu pokojnoga rimskoga kralja Henrika VII., koje su si obědvě osobovali pravo naslědstva u Austrii; nu Frideriko cesar proglasio je Austriu za izpraznjenu carsku feudalnu deržavu, i posla tamo Otona Eberstein, da ju u ime carstva i cara osvoji i upravlja. Čuvši ovo papa Inocencio IV., koi biaše veliki nepriatelj cesarov, sve je upotrěbio, da cesaru ne samo carsku krunu, nego i Austriu otme. — Radi toga izposlova, da je bio Frideriko na duhovnom saboru u Lionu s prestolja skinut, i Vilhelmo grof od Holandie za rimskoga kralja izabran. Zatim nazva Margaretu zakonitu naslědnicu od Austrie, i ponudi ju Vilhelmu za suprugu, ali ovaj ponudu ovu odbaci. Najposlě sakupiše se stališi austrianski u Triebensee, i odlučiše Henrika markgrofa od Mišnja (*Misnia*) moliti, da jim jednoga od njegovih sinovah, koje mu je njegova supruga Konstancia, sestra pokojnoga austrianskoga vojvode Friderika, rodila, za vojvodu daje. Nu poklisari njihovi biše u Pragu od ondašnjega českoga kralja obustavljeni, i najposlě nagovoreni, da njegovoga sina Premisla Otokara za vojvodu izaberu, i da ovaj, za pomiriti sve strane, gori rečenu Margaretu za svoju suprugu uzme, što se i dogodi.

Medjutim su se štajerski stališi, nebivši pozvani na spomenuti sabor u Triebenseeu, od Austrianacah odcěpili, i Belinomu vladanju podložili. Gertruda, viděći, da za sebe vojvodstvo austriansko osvojiti nemože, preněla je svoje pravo naslědstva u Austrii i Štajerskoj takodjer na Belu, pod tom pogodbom, da njoj ovaj potrěbna srědstva za življenje poděli. Bela ju uda za svoga unuka Romana, sina Romana Danilovića kralja galičkoga, i dade im imanja u Štajerskoj, sam pako spremaše se na rat proti Otokaru, za da odpuštjeno mu od Gertrude pravo naslědstva pomoću oružja traži. — Kervavi ovaj rat započeo se je g. 1252. i trajao je do g. 1254., ove bo godine dana 1. Maja bio je mir sklopljen. Po glasu uvěta zaderžao je Bela Štajersku, koju biaše Stěpan ban predobio, a Otokaru ostade Austria. Vojvodstvo od Štajerske predao je Bela svomu pervorodjenomu nu krunjenomu već sinu Štěpanu, i budući da ovaj još odveć mlad biaše, naimenova do njegove punolětnosti verloga svoga bana Stěpana Šubića za upravitelja od Štajerske. Ali štajerski plemići nebiahu s ugarskim vladanjem zadovoljni, i načiniše kovarstvo proti Ugrom, kojega kolovodje biahu Hertnajd od Ptuja i Sajfrid od Merenberga. Dugo je buna pod pepelom

Digitized by Google

klila, dok najposlě g. 1257. u plam buknula. Jer kada je Stěpan ban, ništa zla nesluteći, s malom samo pratnjom u Maribor putovao, navale na njega Hertnajd i ostali buntovnici, i Stěpan je samo s najvećim napreganjem prěko Drave preplivao, i ovako očevidnu smert izběgo. Za da ovo zločinstvo osveti, poslao je Bela sina svoga Stěpana s vojskom pred Ptuj (Pettau), gdě su se bili buntovnici zatvorili. Dočim je Stěpan zidine varoša junački bio, i obsědjene u veliku stisku stavio, došao je u tabor arcibiskup salcburgski Ulrik iz Italie s pismom od pape, molećega, da Stěpan varošu oprosti; budući da Ptuj na arcibiskupovo vladanje spada. To je Stěpan obećao, ali pod tom pogodbom, da mu varoš 3000 markah srebra plati, i dok se ova suma neizplati, da će zaderžat isti grad u zalogu, buntovnici pako da se iz Štajerske protěraju. Stěpan se se zatim sa svojom obitelju u Ptuju nastani, i poče mirno i pravedno pokrajinu ravnati; nu ipak nije bio mogućan razdražene po Otokaru Štajerce utažiti i umiriti. Ovi bo, iza kako je Stěpan kralj u Ugarsku odišao, i ravnanje Stěpanu banu izručio, na město da se u Ptuju po Ugrih dobro čuvanom na sabor sakupe, udare u odlučeni dan na gradove, u kojih biaše ugarska posadka, i pobiju ili protěraju sve Ugre, pa pozvu na vojvodsko prestolje Otokara. Radi toga nazvěsti Bela Otokaru rat, i sakupivši silnu vojsku otidje s njom na granicu od Austrie. Tamo je došao i Otokar s vojskom od 100,000, i kod rěke Morave zametnu se strašan boj, u kom Otokar Ugre hametom pobije, i svu krajinu tia do Bretislave (Požuna) pohara. Bela posla k Otokaru poklisare, za da s njim mir sklope, što se i dogodi g. 1250. Pogodbe ovoga mira bile su slědeće: da Bela kralj i njegovi sinovi Ptuj i cělu Štajersku Otokaru za navěk predaje, i da će Bela, mladji sin ugarskoga kralja, za veće utverdjenje prijateljstva, Kunegundu Otokarovu netjakinju za suprugu uzeti. Uvět ovaj bi od istoga pape potverdjen, i odredjeno, da on, koi ga prekerši, platiti će globu od 11,000 markah srebra. Dok je Bela živio, bio je mir obderžavan, ali po njegovoj smerti ponovio se je rat s Otokarom, kano što ćemo kasnie viděti.

God. 1265. naimenova Bela svojega mladjega sina, takodjer Belu zvanoga, vojvodu od cěle Slavonie. Kada ga je kraljica njegova majka s velikom pratnjom tamo sprovadjala, dogodi se, da su se njezini konjanici sa splitskimi gradjani svadili, kojom prilikom biše dva Ugri ubijeni. Radi toga se je kraljica toli razserdila, da je zapovědila mloge odličnie gradjane uhvatiti i u tavnicu staviti,

Digitized by Google

njihova pako polja i kuće poharati i porobiti, niti su ubogi gradjani prie mir dobili, dok nisu 12 porukah kralju poslali. (Ovako piše Pray iz Tome Arcidiakona.)

Bela vojvoda živio je do g. 1269., koje godine je na veliku žalost svoga staroga otca, kojega ljubimac biaše, preminu, i nakon nekoliko mesecih slědio ga je u grob i raztuženi njegov otac, u 64. godini svoga života, iza kako je 35 godinah ugarsku kraljevinu pametno i pravedno ravnao. Bela bi bio zaisto jedan od najslavniih vladaocah, da nije više putah zaboravio dužnosti otca i supruga od dužnostih kralja razlučiti.

Poglavje XV.

Od Koruške, Štajerske i Krajnske.

U pervašnjih dogadjajih spomenuo sam više putah Korušku, Krainsku, bez da sam obilnie od njih govorio, vrěme je dakle već, da moje čitatelje s ovimi ilirskimi deržavami i s njihovimi dogadjaji na kratkom upoznam.

Pervoselci ovih deržavah zvali su se se Karni, i došli su u ove strane u najstarie doba pod vojvodom Belovozom. Livio piše, da su Karni ovo svoje ime iz starinske domovine u ove strane doněli (v. Strane I. pogl. 9.) Ja scěnim, da iz ove rěči Karni kasnie postade današnje ime ove deržave, naime Krajina ili Krainska. Istočna strana one zemlje, u kojoj stanovahu Karni, dobila je kasnie ime Štajerske, po svoj priliki od potoka Štajer. Sve pak ove krajine i njihove stanovnike zvali su ostali Slavini i Iliri Gorotance, t. j. stanovnici gorah, odkuda su Rimljani načinili njihovo *Carantania*. Kada su Rimljani ove pokrajine predobili, nazvaše jih Panoniu. Ova se je dělila na Panoniu Savsku ili Medjupotočnu, koja biaše medju Dravom i Savom; Panonia Valeria saderžavala je krajinu medju Dunavom i Dravom; ostale pako gornate strane tia do Austrie zvahu se Norikum. Stanujući ondě narodi bili su — istina — od Rimljanah veoma ugnjetani, nu nipošto uništeni, kao što to někoji pisci pripovědaju: jer što bi bili Rimljani s tolikimi praznimi pokrajinami činili? Sveudilj dakle stanovahu u ovih pokrajinah i odvětci starinskih njezinih stanovnikah, naime Iliri, koji biahu razmnoženi novimi srodnimi prihodnici iz sěvera: ovako se je u vrěme Konstantina Velikoga 300,000 Slavinah na desnu stranu

Digitized by Google

Dunava preselilo. Okolo g. 400. osvojio je Alarik kralj Gotah Karantaniu, i iza kako je ovaj u Latinsku odišao, vladahu u Gorotanskoj ilirski vojvode, nu vladanje njihovo biaše veoma nemirno i žalostno. Jer budući da su sa svojom ostalom ilirskom bratjom sveudilj u neslogi živili, nisu od njih pomoći proti nepriateljem dobili, i zato biše na skorom stranom od Avarah, stranom od Frankah preobladani. Ovo se dogodi pod vojvodom Borutom (g. 748.). Ovaj pozva Franke na pomoć proti Avarom; nu Franci proteravši Avare, primoraše Boruta, da franačko vladanje spozna, ter da sina svoga Karata i netjaka Hotimira u zalog dade. Po smerti Boruta bio je sin njegov Karat, i iza kako ovaj preminu, Hotimir za vojvodu koruškoga naimenovan, nu obadvojica moradoše verhovnu vlast franačkoga kralja spoznati. Po smerti Hotimira osvoji Korušku Tasilo vojvoda od Bavarske. Ovoga je g. 788. Karlo Veliki preobladao, i zemlje onděšnjih Slavinah na tri deržave razdělio: na Krajinu Istočnu (Oſtmark), odkuda je kasnie postala današnja Austria (Öſterreich); na vojvodstvo Koruško; i na Krajinu Slovinsku (Windiſch-Mark), kamo je spadala današnja Krainska, i jedna strana od Koruške i Štajerske. U ovih deržavah vladahu posebni vladaoci, ali ovi biahu franačkomu kralju podložni. God. 1073. dobio je Korušku s pravom naslědstva vojvoda Markvard, i od ovo doba vladahu ondě neodvisni vojvode, koji biahu svagda svečano izabrani i posvetjeni, kojom prigodom, kano i vazda drugdě, služiahu se ilirskim jezikom. — Slavinska krajina biaše s početka furlanskomu vojvodi podredjena, ali kasnie dobila je takodjer svojega vlastitoga vojvodu. — Današnja Štajerska postala je iz Krajine Štajerske, koju je Otaher grof Trungavski okolo g. 974. utemeljio; kasnie pak, iza kako se je mnogimi gospoštinami, od bližnje Koruške odcěpljenimi razširila, bila je na dostojanstvo vojvodstva izvisena. Sve ove krajine spadoše kasnie okolo g. 1361. pod vladanje austrianskih vojvodah, u kojih vlasti i dan danas stoje, kako se je to dogodilo, od toga ću u slědećih dogadjajih obilnie govoriti. — Někoji pisci pripovědaju, da je Krainska i Koruška u vrěme slavnoga horvatskoga kralja Krešimira Petra na Horvatsku spadala; nu izvěstno se to kazati nemože; to je medjutim istina, da Krešimir Petar imade rat s vojvodom koruškim, u kom ovaj bi preobladan i vojska njegova razbijena.

Digitized by Google

Poglavje XVI.

Dogadjaji Serbaljah i Bugarah od god. 1250—1305.

Stěpan III. kralj serbski 57., zvao se je i Uroš Nemanjić, i primio je ravnanje kraljevine po smerti svoga otca Stěpana II. okolo g. 1250. Iz perva je mirno vladao, ali za malo vrěmena bio je od Ivana Angela, vojvode od Drača uznemiren. Ov bo sakupivši vojsku udari na Cetinju; ali niti Stěpan nije kasnio, nego udarivši na Ivana, vojsku mu izsěče, a njega uhvati živa, nu na molbu njegovoga rodjaka gerčkoga cesara pusti ga zdrava pojti kući svojoj. Zatim načinivši sa svimi susědnimi vladaoci savez mira, pozove iz Němačke věšte rudare, za da kopaju i razstavljaju zlatnu i srebernu rudu, kojom njegovo kraljestvo obilovaše, što jim i za rukom podje, i ovako postade Stěpan do malo vrěmena bogat i zmožan. Za suprugu je uzeo Jelinu, kćer kralja franačkoga, koja se ne samo tělesnom lěpotom, nego i duhovnimi krěpostmi, a navlastito miloserdjem odlikovaše. Stěpan imade s njom četiri sina: Dragutina, Predeslava, Milutina i Stěpana. Dragutin imao je za ženu Jalšabetu, kćer Bele IV. ugarskoga kralja, i bio je još za života svoga otca za kralja ikrunjen. Ovo svědoči Rajnaldo i uvět medju Stěpanom i Otokarom učinjen, ovdě bo Stěpan naročito spominje „Stěpana Uroša kralja od Serbie, pa Stěpana njegovoga sina i mladiega kralja od Serbie, svoga miloga zeta."

Stěpan IV. Uroš Dragutin nehti imati uzterpljenje čekati, dok mu otac pojde s ovoga světa, za primiti vladanje kraljevine, nego poběgavši od njega, sakupi vojsku, i pograbi na silu kraljevinu svomu otcu, koi onda od tuge i žalosti na skorom preminu. Nu do malo vrěmena poznajući zlo, koje bišе učinio, poslavši svoga dobroga otca prie vrěmena s ovoga světa, pokaja se i unidje u manastir, ostavivši kraljevsku krunu svomu mladiemu bratu.

Kralji bugarski do godine 1323.

Po smerti Ivana Asana stupio je na bugarsko prestolje sin njegov Koloman, Belin netjak. Nu nije dugo vladao, budući već g. 1245. otrovan, kano što to gerčki pisac Akropolita svědoči. Za njim je slědio njegov polbrat

Mihail Asan, 31. kralj bugarski. Ovoga mladost upotrěbio je gerčki cesar Ivan Vatacces na to, da je u nje-

Digitized by Google

govu kraljevinu s vojskom navalio, i mnoge gradove u Traciji osvojio. Kada je Mihail odrastao, oženio se je sa kćerju zmožnoga Rastislava bana od Mačve. Onda udari na Teodora gerčkoga cesara, i osvoji sve deržave do gore Rodope. Nu iza kako je sam cesar s velikom vojskom proti njemu izišao, sklopio je s njim Mihail mir, najviše po svom tastu Rostislavu, pod ovom pogodbom, da će Mihail sve deržave, koje je u ovom ratu osvojio, cesaru povratiti. Ali Bugari, nebuduči zadovoljni s ovim mirom, ubiše Mihaila. Kada je čuo Rostislav od smerti svoga zeta, odišao je s vojskom u Bugariu, i predobivši stolni varoš Ternovu, postavio je za kralja od Bugarie:

Mitču *(Mitzes)*, koi je imao Mariu sestru pokojnoga kralja Mihaila za ženu, i bio je, kao gospodar mnogih varošah i gospoštinah, jedan od najzmožniih bugarskih velikašah. Buduć da je bio Mitča tiha i miroljubiva serca, nisu bili s njim ratoborni Bugari zadovoljni, i zato su ga s prestolja skinuli, i na njegovo mĕsto Konstantina Tohu ili Tehu (polag Kačića Žeku) izabrali. Ovaj je odmah Ternovu, kamo je Mitča uteko, obsio i predobio, a Mitču i s njegovom obitelju u Mesembriu odpravio. Mitča je odanle k Teodoru Laskaru gerčkomu caru uteko, i njemu Mesembriu predao, od cesara pako na mĕsto toga nĕkoja druga mĕsta kod Troje i Skamandrie zadobio.

Konstantin 34. kralj bugarski, za da prestolje svoje osigura, učinio je s gerčkim cesarom Todorom savez prijateljstva, i uzeo je njegovu kćer Todoru za ženu. — U to vrĕme preminu Teodor Laskar, a na njegovo mĕsto postade gerčki cesar sin njegov Ivan. Ovoga je Mihail Paleolog car od Nicee uhvatio, oslĕpio i carstvo mu oteo. Kad je to sestra njegova Todora bugarska kraljica čula, nagovori svoga supruga, da brata njezinoga osveti, koi zaisto sa silnom vojskom u Traciu navali; Paleolog pak učini savez s prognanim Mitčom, i dade njegovomu sinu Ivanu Asanu kćer svoju Irenu za ženu. Mitča dakle podigne se sa svojimi četami proti Konstantinu, i obsĕdo varoš Stenimaku, kamo se biaše Konstantin zatvorio. Ali kada je Mihail Teho s jakom vojskom obsĕdjenim na pomoć doletio, povrati se Mitča u Troju, gdĕ je i preminuo; Konstantin pako pomiri se s Paleologom, i buduć da je baš onda žena njegova umrĕla, oženi se s Irenom netjakinjom Paleologa. Ova pripovĕda Du Fresne iz gerčkih pisacah.

Dočim se je Konstantin u Gerčkoj borio, bugarski nĕki čoban, imenom Lahan, čovĕk pun junačtva i lukavosti, sakupivši mnoge čobane, poče sela i varoše robiti i

Digitized by Google

paliti, i do malo vrěmena silnu je vojsku sakupio, s kojom je na Konstantina udario. U ovom boju bio je Konstantin ubijen, vojska njegova raztěrana, i ovako je postao kralj od Bugarie:

Lahan, od Bugarah, kojih 34. kralj biaše, Kordokubas zvan. Kano što sam već reko, proizlazio je iz prostih roditeljah, nu potištenost svoga roda, znao je junačtvom i razboritostju razsvětliti. Za suprugu uze Mariu udovicu pokojnoga kralja. Kada je to razumio Paleolog carigradski cesar, pozva Ivana Asana svoga zeta, i pokojnoga Mitče sina, koi je u Troji živio, i pošalje ga na čelu silne vojske u Bugariu, za da Lahana preoblada, i bugarsko prestolje za sebe osvoji, što mu i za rukom podje. Jer razbivši Lahanove čopore, protěra ga iz Bugarie. Lahan se je uteko k Nogaju, tatarskomu vladaocu, nu ovi ga je dao ubiti.

Ivan Asan 35. kralj bugarski, biaše miran i pravedan. Ali nije dugo mirno vladao, jer Terter něki, rodom Kuman, junak na glasu u vojski bugarskoj, namisli ga prestolja lišiti. Asan kralj, hoteći Terterovu priverženost zadobiti, dade mu svoju sestru za ženu, i kasnie ga naimenova za despotu, t. j. kraljića. Ali ovo nije nipošto Terterovu pohlepu za vladanjem udusilo, dapače nju je povekšalo, i on je počeo kralju zasěde praviti. Kada je to Asan saznao, za da se pogibelji ovoj ukloni, raznio je glas, da će tasta svoga u Carigradu posětiti, i skupivši blago, što je veće mogo, ka gerčkomu cesaru je poběgo, koi ga milostivno primi, i poglavara od Romanie načini. — Od ovo doba nije više ni jedan odvětak pokolěnja Asanah na bugarskom prestolju sědio.

Juraj Terter 36. kralj stupio je na prestolje bugarsko nakon odlazka Asanova u Carigrad, i odpravivši odmah svoju suprugu, sestru Asana, i s kćerju k njezinomu bratu u Carigrad, pozva k sebi natrag svoju pervu ženu, koja je u Nicei živila. Ali nije dugo zaderžao nepravedno pograbljenu kraljevinu, jer Nogaj tatarski han navalio je sa svojimi čopori u Bugariu, i protěrao Tertera u Drinopolje.

Smilče 37. kralj bugarski, bio je za kralja naimenovan od Nogaja tatarskoga hana; ali nije dugo vladao, jer Ceha, sin i naslědnik Nogajov, protěra ga iz Bugarie, i pozva na njegovo město Svetislava Terterovoga sina, kojega sestru je uzeo za suprugu. Dakle

Svetislav sin Terterov biaše 38. kralj bugarski. Da je g. 1271. već kraljevao, to potverdjuje spomenuta gori pogodba medju Stěpanom i Otokarom učinjena, ondě bo se

Digitized by Google

medju nazočnimi svědci i Svetoslav imenuja. Odmah po svom na prestolje podignutju odkupio je svoga otca Tertera iz sužanjstva, poslavši na město njega cesaru někoje gerčke velikaše, koje běše Bugari uhvatili, otac njegov živio je poslě u miru za sebe u stanovitom bugarskom varašu. G. 1303. podigo je rat proti Androniku gerčkomu cesaru; Andronik posla proti njemu sina svoga Mihaila, nu Bugari ipak mnoge gradove osvojiše, zato bi mir učinjen, u sled kojega je Svetoslav kćer Ivana vojvode od Patrike, koju biaše izprosio, ostavio, i Teodoru Mihailovu kćer za ženu uzeo. Nakon toga živio je u miru do g. 1323., koje godine je naravnom smertju preminuo. — Od ovih dogadjajah pišu slědeći gerčki pisci: *Pachimeres lib. 9—12.; Cantacuzenus lib. 1. & 2.; Gregorius lib. 8.*

Poglavje XVII.

Dogadjaji Horvatah pod kraljevi: Stěpanom V., Ladislavom III., Andriom III. i Vaclavom Čehom; od godine 1270—1310.

12) Stěpan V. biaše 31 godinu star, kada je po smerti svoga otca Bele g. 1270. ravnanje kraljevine primio, i bio je iste godine svečano za kralja drugi put krunjen, kojom prilikom je dosadanjemu naslovu ugarskih kraljah i titul kraljah od Bugarie primetnuo. Ove još godine zapleo se je u rat s Otokarom. — Ana naime, njegova sestra i udovica Rostislava, pograbivši veliko blago, poběgla je iz bratova dvora k Otokaru; na jednaki način i drugi velikaši, bojeći se od Stěpanove osvete sbog svoje věrnosti pram pokojnomu kralju, predadoše svoje gradove Otokarovim vojnikom, i poběgoše u njegov dvor. Kada je to Stěpan kralj razumio, iskao je od Otokara, da mu běgunce i pograbljeno po njih blago predaje; nu zahtěvanje njegovo bi mu uzkratjeno. Kada je dakle Otokar u Korušku odišao, za da nju osvoji, budući da ga pokojni vojvoda Ulrik za svoga naslědnika opreděli: Stěpan kralj navali iznenada u Austriu. Od ovoga dogadjaja kronika manastira Najburga slědeće pišc: „Otokar kralj češki, načinivši sa Stěpanom ugarskim kraljem savez mira i prijateljstva, koi bi s oboje strane zakletvom utverdjen, došao je sa svojom vojskom u Korušku, i osvojio je gra-

Digitized by Google

dove, koje mu Ulrik vojvoda koruški u skrajnoj odluki ostavi. Ovomu je Stěpan kralj sa svojimi Ugri i Kumani zasěde prigotovio, za da ga ubije ili uhvati, kad se bude u Austriu povratjati. Nu Otokar, saznavši pogibelj, uzmako je drugim putem u Austriu. Kada su zasědnici razuměli, da jim je kralj izmako, poharaše sav okoliš medju Bečom i Neustadtom, i počiniše veliku kervoločnost na misnicih i ženah, na mladih i starih."

Otokar, hotěći uzrokovanu mu štetu osvetiti, sakupi iz svih stranah svoje kraljevine vojsku do 100,000, i navalivši u Ugarsku, porobi svu pokrajinu tia do Gjura, bez da mu se Stěpan na odpor stavi; nu oskudnost hrane primora ga u Austriu se povratiti. Ovomu uzaimnomu robljenju učini sverhu mir, koi su iste godine oba kralja sklopili: Stěpan se je svega prava na Korušku i Štajersku za navěk odreko, a Otokar je sve ugarske gradove, koje biaše osvojio, povratio.

Kada je medju arcibiskupom splitskim i biskupom ninskim radi desetine likanskoga preděla pravda postala, i pred kralja došla, dosudio je ovaj desetinu od Like ninskomu biskupu, kao što to svědoči slědeća njegova privilegia, koju je g. 1272. u ovom poslu izdao: „Stěpan Božjom milostju kralj ugarski i t.d. Na znanje dajemo svim, da buduć da je bila taki poslě našega krunjenja medju poštovanimi otci bratom Ivanom iz roda Buzadah arcibiskupom splitskim s jedne strane, i Stěpanom biskupom kninskim s druge strane, radi preděla od Like i njegove desetine i pravicah težka pravda pred nami podignuta i t. d." — Ova privilegia bělodano čini, da je bila Dalmacia ugarskomu kralju podložna, drugačie Stěpan nebi bio mogo arcibiskupu splitskomu zapovědati. Uspomene je i to vrědno, da je Stěpan dostojanstvo bansko samo na čuvanje krajine ograničio, i zato je bilo u njegovo vrěme više banovah. To potverdjuje privilegia Stěpanova poděljena Marcelu jobagju (t.j. kraljevskomu vojniku) Železnoga grada (Eisenburg), gdě su izmed ostalih svědakah podpisani: Joakimo ban od Slavonie; Laurencio ban od Severina; Pavao ban, župan bački; Ponić ban, župan saladski. — Stěpan je preminuo već tretje godine svoga trudnoga vladanja naime g. 1272., ostavivši za sobom dva sina: Ladislava i Stěpana.

13) Ladislav III., bio je dvanaest godinah star, kada je na prestolje stupio. Odmah poslě svoga krunenja poslao je Trogiranom slědeće pismo: „Ladislav Božjom milostju kralj ugarski svojim věrnim sudcem, věćnikom i čeloj trogirskoj obćini pozdrav i milost. Neka znade vaša

Digitized by Google

věrnost, da smo mi kraljevine naše krunom urešeni i krunjeni po Božjoj milosti, i da svi kralji i vladaoci naokolo ležećih deržavah s nami u miru i slogi žive. Dakle čvrsto zapovědamo, da u onom, što se dotiče mene i Joakima našega ljubljenoga bana taku věrnost pokažete, za da vam sve dobro poděljimo. Jer znajte, da akoprem smo još sada u dětinskom věku, ništarmanje imamo s pomoćju Gospodinovom snagu za pokoriti buntovnike. Zato ako se u vaših sercih misao nevěrnosti probudi, nećete niti na moru, niti na zemlji našim rukam uteći. Hoćemo dakle, da starešine vaše berzo i bez straha k nam dojdu, kano k svomu zakonitomu gospodaru, i da se neusude drugo što učiniti. Dato u Stolnom Biogradu 15. dana poslě svetoga Stěpana kralja." (v. Lucia *lib. 4. cap. 9.*)

U vrěme Ladislava sbiše se u našoj domovini mnogi uspomene vrědni dogadjaji, koje ću ovdě redom popisati. G. 1273. povratio je natrag Ladislav biskupu i kaptolu zagrebačkomu Medvedgrad. Grad ovaj dade Filip biskup zagrebački o svom i kaptula trošku iznad Zagreba podignuti, g. 1254. počeo se je zidati, i g. 1255. bio je već gotov. Kada su Tatari u Ugarsku navalili, odpusti ga biskup na něko vrěme kralju Beli IV. za čuvanje kraljevskoga blaga, kasnio pako stanovahu ondě vojvode i bani horvatski, za da odanle kraljevinu od Otokara, koi je Samobor podignuo, bolje mogu braniti i čuvati. Kada je dakle pogibelj izčeznula, povrati Ladislav Medvedgrad njegovim pervašnjim gospodarom, naime biskupom zagrebačkim, kao što to svědoči slědeća zagrebačkomu biskupu Timoteu i kaptulu poděljena privilegia: „Ladislav Božjom milostju kralj ug., dalm., horv., bos., serb., gal., lod., kum. i bug., svim, koji ćeju nazočno pismo gledat, pozdrav u pravom Spasitelju. Na znanje dajemo svim sada i u buduće živućim: Da buduć da je glasoviti naš děd bl. uspomene kralj Bela grad něki polag Zagreba ležeći, imenom Medvedgrad, u vrěme prenešenja gosp. Filipa ondašnjega biskupa zagrebačkoga u cerkvu ili arcibiskupiu ostrogonsku, za čuvanje kraljevskoga blaga, od cerkve zagrebačke na něko vrěme primio — akoprem je bio poslě isti grad ovako oduzet, i po banih i i vojvodah od Slavonie tečajem vrěmena naimenovanih, u vrěme rata medju gosp. Stěpanom našim predragim bl. uspomene otcom, i českim kraljem, za obranu ove pokrajine zaderžan i občuvan, buduć da je na granici kraljevine slavonske sazidan — ništarmanjo saznavši izvěstno od velikašah i plemićah naše kraljevine, da je rečeni častni otac, ondašnji biskup cerkve zagrebačke, spo-

Digitized by Google

menuti grad o svom i iste naše cerkve trošku sazidao i utverdio: povratili smo rečeni Medvedgrad, sa svim što na njega spada i sa svimi dohodki, rečenomu častnomu otcu i kaptulu njegove cerkve s pravicom věkovitoga vladanja: nehoteći něčiji, a navlaštito pravice cerkve pomanjšati, najviše pak iz obzira, što je častni otac Timoteo rečene cerkve zagrebačke biskup, naš věrni i ljubljeni, radi njegove prevelike věrnosti i pokazanih nam uslugah, ne samo toga vrědan, što na njega i njegovu cerkvu spada, nego osim toga je zaslužio, da jemu i njegovoj cerkvi još veće i važnie poklone poděljimo. Na věkovitu pak ove stvari uspomenu i krěpost izdali smo nazočni list, potverdjen našim dvojstrukim pečatom. Dato po rukah magistra Benedikta prepušta cerkve orodske, i podkancelara našega kraljevskoga dvora, věrnoga i ljubljenoga našega, god. Gospodinove 1273., našega pako kraljevanja godine 2. Kada je bila metropolitanska ostrogonska stolica izpraznjena.— Kada su bili častni otci Stěpan koločki i Ivan splitski arcibiskupi. Kada su ravnali cerkve Božje: Lampert jegersku, Briktio čanadsku, Job pečusku, Pavao, dvora našega kancelar, vesprimsku, Filip, predrage naše zaručnice kancelar i novogradski župan, vacku, Ludoviko varadsku, Timoteo zagrebačku i Petar sedmogradsku. Ter kada su bili: Rolando palatin, Henriko ban od cěle Slavonie, Nikola vojvoda sedmogradski i župan od Zonuka, Joakim verhovni blagajnik i piliški župan, Egid mačvanski i bosanski ban, Pavao severinski ban, Renold verhovni ubrusar i zalagagenski župan, Ugrin verhovni konjušnik i srěmski župan, Laurencio verhovni peharnik, ter kevski i krašovski župan, Ivan šopronski žup., Gargur železnanski žup., Moys simežski žup., Dedalo zaladski žup., Mihail nitranski žup., i drugi premnogi kraljevine naše župani i častnici.“ — (v. *Kerčelić Hist. Eccl. Zagrab. pag. 67.*)

Da je Timoteo u velikoj milosti kod Ladislava kralja stojao; to već popisana diploma svědoči, nu nije bio Medvedgrad jedini dokaz kraljevske milosti, jer g. 1273. potverdio je istomu Timoteu imanje Poljanu blizu Varaždina, koje biaše ovaj kupio od stanovitoga Ilie od Varaždina, i oslobodio ga je s odobrenjem Stěpana varaždinskoga župana, od svih službah pram gradu Varaždinu. — Slědeće godine oslobodio je Ladislav sve podajnike biskupa i kaptola zagrebačkoga od platjanja kunovine ter 11 i 7 denarah. — G. 1275. poklonio je zagrebačkoj cerkvi zemljište Fajic ili Kraljevec; i poslě dvě godine podario je spomenutomu biskupu županiu Gerzence, ili kao što se

Digitized by Google

sada zove, Berzence, kojom su prie slavonski vojvode vladali, i koja i dan danas na zagrebačku biskupiu spada, samo jedna strana do Breznice, od koje ista župania ime zadobi, prinadleži sada Gjurgjevačkoj regimenti. Kao što sam kazao, pokloni ju Ladislav jošte g. 1274. zagrebačkomu biskupu, nu budući od někojih plemićah prevaren, podari ju i drugim; ali godine 1284. saznavši prevaru, uništi i opozva ova podarenja, i preda ju opet zagrebačkomu biskupu, kao što to slědeća njegova privilegia svědoči. Izpisavši Ladislav svoju pervašnju privilegiu, veli nadalje: „Mi dakle imajući na pameti našu kraljevsku dužnost, nakon svečanoga i pomnjivoga věćanja i potrěbne dobe, došavši već pomoćju Božje milosti u godine punolětnosti, budući naklonjeni k praveduim molbam rečenoga častnoga otca gosp. Timotea biskupa, věrnoga i ljubljenoga našega, ter promotrivši, da je gori rečena donacia zakonita, pravedna, blagonosna i poštena: ponavljamo, odobravamo, hvalimo i po kraljevskoj oblasti neopozivno i s věkovitom krěpostju potverdjujemo gori spomenutu, ovdě od rěči do rěči popisanu privilegiu, sa svimi i posebnimi slobodami, pravicami i povlastmi, koje su ondě popisane. Dapače budući punolětni, kao što smo već kazali, za da se svaka sumnja od dvojbe i promenlivosti ukine, sve poklone i podělienja, u kojegod vrěme velikašom ili plemićem kraljevine naše po nepriličnosti molećih od nas podarene, i privilegie ili povelje kadagod i s kakvomgod lukavostju izmoljene oli podělјene opozivamo, uništujemo i proglasujemo, da nećeju biti od nikakve vrědnosti i koristi, ter da se oni, koji se budu hotěli s njimi služiti, kano pokvaritelji i prevarice obsude. Istu pako župu s popisanimi gori slobodami, povlastjenji, pogodbami i dohodki predajemo, podělјujemo i poklanjamo sada iznova, kano věkovitu milostinju, spomenutomu častnomu otcu Timotcu biskupu zagrebačkomu, radi njegove věrnosti, pokazanih nam neumorno uslugah i njegove bogoljubnosti, te po njem njegovim naslědnikom i zagrebačkoj biskupii s pravom věkovitoga vladanja. Za uspomenu pak i věkovitu krěpost ovoga podělismo na pravednu i stalnu molbu gori rečenomu biskupu Timotcu nazočni list dvojstrukim našim pečatom obskerbljen. Dato po rukah častnoga otca Tome s Božje milosti biskupa vackoga i dvora našega kancelara, věrnoga našega i ljubljenoga. God. Gospodinove 1284., dana 7. Junia, god. pako kraljevanja našega 12.“

Nakon toga izdade Ladislav svim plemićem brezničke županie slědeću zapověd: „Ladislav Božjom milostju

Digitized by Google

kralj ugarski i t. d. Svim svojim věrnim plemićem i drugim kojegagod stališa ljudim u Breznici stanujućim pozdrav i milost. Buduć da smo Brezničku županiu častnomu otcu Timoteu, s Božje milosti zagrebačkomu biskupu, kano prie i sada s podpunom našom milostju poděljili: zato vašim věrnostim oštro i moćno zapovědamo, da sve dužnosti i dohodki, koje ste vi županu brezničkomu dužni, činovniku istoga častnoga otca bez ušterba i prevare podpunoma činite dati i platiti na isti način, kao što ste u vrěme gosp. Bele vojvode i blažene uspomene brata našega činovnikom istoga vojvode Bele običavali davati, i da se neusudite drugačie raditi: jer ako drugo učinite, težko ćete našu serdbu osěćati, i ništa nemanje dali smo istomu častnomu otcu oblast, da vas na to s vašom štetom primora. Dato u Segnedu dana 15. Septembra 1284."

Iste godine podělio je Ladislav Timoteu i grad Garić, od kojega se podertine i dan danas na gori Gareščici u križevačkoj regimenti vide. — Medjutim imade Stěpan i nepriatelje, imenito Jalšabetu, majku kraljujućega Ladislava, koja je g. 1274. postala vojvodkinja od Srěma, i nastanila se je u Veroviticih. Ova, budući zločesto uputjena, da se onda nemora od kraljevskoga imanja biskupu desetina platiti, kada ondě nětko od kraljevske kervi stanuje, zaderžala je desetinu za sebe, i osim toga je otela zagrebačkoj cerkvi imanje Vaska. Radi toga biše stanovnici verovitički i lipovnički od Filipa papinskoga poklisara opomenuti na platjanje desetine, i iza kako je opomena bez uspěha ostala, iz cerkve izobćeni.

God. pako 1281. izobćio je Timoteo biskup Nikolu bana od cěle Slavonie, kano i njegove drugove Ivana i Henrika sine Henrika pokojnoga bana, i njihove sukrivce, imenito stanovitoga Vruić, kojega nazva lupeža od cěle kraljevine i javnoga razbojnika, buduć da su po njem gori rečeni knezi podajnike biskupove opleníli. Ovo prokletstvo Timotea potverdio je i Lodomir arcibiskup ostrogonski

Napokon g. 1283. poděljila je kraljica Jalšabeta Timoteu privilegiu, po kojoj mu desetinu iz spomenutih imanjah povratja i skupa očituje, da njoj biaše kazano, da desetina i sve ostale daće i dohodki na nju spadaju, nu budući sada bolje uputjena, da nje povratja i poklanja Timoteu i njegovim naslědnikom, i obećaje, da će sverhu toga i od sina svoga Ladislava privilegiu nabaviti, što je i učinila. Spadajuće amo privilegie, za nas od manje vrědnosti izpisuje Kerčelić *(Hist. Eccl. Zagrab. pag. 92. & 835.)*

Digitized by Google

Sada ćemo promotriti, u kakvom stališu biaše onda Dalmacia. Viděli smo gori, da je Ladislav nakon svoga krunjenja Trogiranom knjigu pisao i njim prětio, da ako se iznevěre, nećeju ni na kopnu ni na moru njegovim rukam uteći. Nu ovo pismo biaše od male koristi, bolje bi bio Ladislav načinio, da je onamo poslao bana s vojskom, za da dalmatinske varoše umiri i u věrnosti pram ugarskomu kralju utverdi. Jer iza kako je Bela IV. Stěpana Šubića, koi ove krajine ko ban veoma pametno ravnaše, s vojskom u Štajersku proti Otokaru poslao, koi se je ondě dugo saderžavao: Dalmacia, budući bez poglavara, biaše neprestance od lupežah uznemiravana, dapače više putah su se isti gradovi medju sobom zaratili. Ali najviše zalah uzrokovaše primorskim varošom knezovi od Bribira, sinovi spomenutoga bana Stěpana. Ovi bo, ostavivši plemenite stope svoga otca, počeli su samo za blagom i zlatom hleptiti, i zato ostaviše Omišane i Policane, u gorah masarskih kod potoka Cetinje stanujuće, na kopnu i moru slobodno robiti i plěniti. Radi toga primorani biše mnogi primorski varoši stupiti u savez, za da se mogu laglje braniti proti ovim gusarom i pustajom. — To svědoči slědeća pogodba medju varoši Splitom i Trogirom ter Martinom Bntkom primorskim banom učinjena: „U ime Isukersta Amen. Godine njegove 1259., Indikcie 2., u Srědu 13. Marcia, u vrěme kraljevanja gosp. Bele Božjom milostju prejasnoga ugarskoga kralja, i u vrěme gospodina Rogeria arcibiskupa splitskoga, kada biaše naš počitovani gospodin Gvido župan od Karka, Modruše i Vinodola, poglavica istoga varoša, i kada su rečeni gosp. župan Gvido poglavica sa sudci, věćniki i obćinom splitskom, kano i sa sudci, věćniki i obćinom trogirskom, za čast i iz věrnosti pram kraljevskoj kruni u veliki rat s Policani, koji se istoj kruni iznevěriše, zapleteni bili: zaveza se i obeća pod zakletvom župan Butko, Božjom i kraljevskom milostju primorski ban, da će u istom ratu deržati i obstojati s rečenim poglavicom i obćinami proti rečenim iznevěricam, i da će njim bez svake lukavštine i prevare očiti rat navěstiti, i da neće s gori rečenimi nevěrnimi niti primirje niti mir učiuiti bez odobrenja, dozvoljenja i savěta rečenoga gosp. poglavice i spomenutih obćinah. Ako pako rečeni savez javno ili potajno prekerši, dopušta, da se onda za uvrěditelja veličanstva smatra. Osim toga je obećao, da će sve kraljevske věrne, koji su njemu podložni, u isti savez pozvati, i ako nětko od njih nebi hotio u ovaj savez stupiti, da će proti njemu silu upotrěbiti. Suprotivno gori rečeni gosp. po-

Digitized by Google

glavica, kano i sudci, věćnici i obćine spomenutih varošah obećaše i obvezaše se istim načinom, da ćeju pod kaštigom nevěrnosti, spomenuti rat sa svom snagom i moćju nastaviti, i da neće ju niti primirje oli mir bez odobrenja i savěta župana Buteka sklopiti, niti ga u ovom ratu pod nikakov način ostaviti. Sve ovo bi potverdjeno od Šebastiana priora reda propovědnikah u Splitu i t. d.“

Ova pogodba bi u trih izgledih popisana, od mnogih svědakah potverdjena i pečati obskerbljena: jedan izgled ostade kod varoša Splita, drugi kod Trogira, i tretji kod Butka primorskoga bana. — Gusarstvo Omišanah i Poličanah dalo je povod, da su talianski vladaoci svim Dalmatincem prepovědili tergovinu těrati u njihovih deržavah, budući da su sve Dalmatince za Omišane deržali. Radi toga poslali su Splitčani i Trogirani poklisare k Manfredu kralju od Sicilie, za da mu ovi njihovu nedužnost pokažu, i od njega slobodu tergovine izprose. To svědoči Manfredova privilegia, koja ovako glasi: „Manfred Božjom milostju kralj od Sicilie. Obznanujemo svim sada i u buduće živućim, da akoprem su svi Dalmatinci, predavši se grěšnomu življenja načinu, našemu blažene uspomene otcu i našim věrnim preveliku štetu uzrokovali, osobito pako gusarovanjem stanovnike kraljevine naše sicilianske oštetili; nu budući varoša Splita poklisari, věrni naši, došavši pred nas, obećali, ter od svoje i drugih iste deržave gradjanah strane svetim Evangjeliom se zakleli, da neće ju podložnike naše niti na moru porobiti, niti drugim načinom jih uvrěditi: podělismo jim ovu milostju, i dasmo jim dozvoljenje, da mogu u rečenu našu kraljevinu siciliansku sa svojimi ladjami pod našom obrambom sěgurno dolaziti. Oštro pako zapovědamo svim našim věrnim, da se nitko neusudi iz vlastite oblasti, kada u našu kraljevinu dojdu, ovdě se baviti budu i opet otidju, njihove osobe, robu i ostale stvari oštetiti, obustaviti ili zapréčiti; jer dok věrnost prama nam oderžavati, i od prodane robe porez u blagaonicu platjati budu, dotle ćeju imati istu slobodu, koju imaju drugi podložnici naše kraljevine, i koju su oni sami imali u vrěme našega bl. uspomene otca tia do sada. Na uspomenu pak i vrědnost ove naše milosti, dasmo nazočno pismo načiniti i našim pečatom potverditi. Dato kod Orte po rukah Gvalteria od Orte kraljevinah sicilianske i jerusalemske kancelara, god. uputj. Gosp. 1259. měseca Marcia.“

Isti dan podělio je Manfred i Trogiranom spodobnu privilegiu; nu Omišane su sveudilj brode osobito mletačke robili, kao što to potverdjuje slědeći dopis, koi je Rajne-

Digitized by Google

rio mletački dužda splitskim gradjanom poslao: „Rajnerio Geno Božjom milostju vojvoda mletački počitovanim i plemenitim ravniteljem varoša Splita i njegovoj občini pozdrav i sve dobro. Budući da je Dragan od Omiša ovih danah s jednom oboružanom ladjom providnoga čověka Nikolu Blonda našega podajnika sa svim njegovim imetkom na moru Slavonskom (Adrianskom) uhvatio: molimo vašu providnost, da, ako slučajno někoji Omišani k Vam dojdu, izposlujete vašim činom i molbom oslobodjenje gosp. Nikole i povratjenje oduzetih mu stvarih, za da isti Nikola osěti uspěh naše molbe, i da vašim dělovanjem pervašnju slobodu opet zadobije, mi pako ćemo vašu providnost radi ovoga hvale vrědnoga děla priporučiti. Dato u našoj vojvodskoj palači dana 5. Januara Indikcie 10. 1268.“

Isto gusarstvo Omišanah potverdjuje i svědočba, koju je pisao u Trogiru Henriko biskup cefalonski, i koja ovako glasi: „G. 1273. 15. Decembra izpovědio je gosp. Henriko biskup cefalonički i jacinski, rodom iz Padue, sderžavajući se u Trogiru, pod zakletvom, slobodno, bez da je bio prisiljen, dapače iz drage volje, i kazao je: da je bilo sve ono, što su mu ban Stanoj i Saraceno omiški gusari s njihovimi drugovi oteli, njegov imetak, osim stvarih Mlečanu Alberigu poklisaru gosp. Matea Sanuta oduzetih, koje istomu Albertu biše povratjene. — Koi gosp. biskup namiri gori spomenute ljude glede svih stvarih, koje mu biše oteli. — — Dato u Trogiru u nazočnosti slědećih svědakah i t. d.“

Budući da su Omišani i Poličani pod obrambom bribirskih županah sve derzovitii bili, i svojim gusarstvom tergovinu i brodarstvo na moru Adrianskom veoma obustavljali i prěčili, učinio je Karlo kralj od Sicilie proti njim savez sa Splitčani i Sibeničani, pod slědećimi pogodbami: „U ime Gospodina, god. njegovoga uputjenja 1274., kada je kraljevao presjajni naš gosp. Karlo kralj od Sicilie, vojvoda od Apulie, princip od Kapue, věčnik izvišenoga grada (Rima), grof od Andegavie, Provincie i Folkolkerie, i rimskoga carstva po sv. rimskoj cerkvi u Tuscii verhovni naměstnik, godine kraljevanja njegovoga 10., dana 15. Septembra, indikcie 3., kod jezera Pensila. Mi Bartolo od Strafis i Redžo, ter Jakov od Varduna i Albe velikoga kraljevskoga dvora sudci, i Mate Barabolo od Gajete istoga velikoga dvora bilježnik, i podpisani svědci, zato posebno pozvani, oglašujemo po nazočnom pismu: da su bili medju rečenim gosp. kraljem s jedne strane, i sudcom Dobrenom i sudcom Iliom odabranimi zato poklisari občine

Digitized by Google

Šibenika, ter gosp. Vulcinom Strece i gosp. Privolavom odabranimi zato poklisari varoša Splita s druge strane, pred nami — zakonito učinjeni i svečano potverdjeni slědeći uvěti i pogodbe:"

„1. Gosp. kralj i rečene občine navěstiti ćeju rat Dalmasinom (Omišanom) i svim njihovim zaštitnikom i pomoćnikom."

„2. Nijedna od ovih občinah neće sklopiti uvět, mir ili primirje s Dalmasini i njihovimi zaštitnici bez dozvoljenja i odobrenja gosp. kralja; i ako bi isti kralj s omiškom občinom uvět ili primirje učinio, deržan bude i rečene občine u ovaj mir ili primirje zaključiti."

„3. Za ovaj rat deržati će gosp. kralj tia do sverhe istoga rata dva dobro oboružana, ljudmi i bojnom spravom zadovoljno obskerbljena broda, i to svake godine od 1. Aprila do svih Svetih, ondě, gdě se bude vodjam istih brodovah najpriličnie vidělo boj biti."

„4. Gosp. kralj uzaime rečenoj občini splitskoj dva broda sa svom spravom osim ljudih, tia do sverhe rata."

„5. Gosp. kralj posuditi će i šibeničkoj občini tia do sverhe rata jedan oboružani i svom potrěbnom spravom obskerbljeni brod bez ljudih."

„6. Rečene občine ćeju spomenute tri brode, koje jim rečeni kralj posudi, o svom trošku tia do sverhe rata hraniti i oboružane deržati, i s brodovi gosp. kralja s nepriatelji vojevati, na sversi pako rata gosp. kralju rečene brode povratiti."

Osim ovih biše još učinjene mnoge druge pogodbe glede na ravnanje brodovah, razděljenje plěna i sužanjah i t. d. Ovo pako bilo je naročito naznačeno, da će ovaj uvět samo onda valjati, ako ga ugarski kralj odobri, i ako ovaj uvět nebi se dopao ugarskomu kralju, onda neće popisane pogodbe nijednu stranu obvezati. — U ovom uvětu zovu se Omišani Dalmasini: ovo ime postade iz talianske rěči *d' Almisi*, t. j. Omišani, odkuda je kasnie ono mnenje proizišlo, da su svi Dalmatinci gusari. Iz istoga uvěta vidimo nadalje da su Omišani veoma jaki i zmožni bili, buduć da nje niti sicilianski kralj niti Mlečani nisu mogli pokoriti. To takodjer odanle slědi, da u ono vrěme Dalmacia stojaše pod vlastju ugarskih kraljah, i da Lucio zaisto bludi, hoteći Mlečanom vladanje od Dalmacie posvojiti. — Više putah su zatim Mlečani pokušali Omišane utamaniti, poslavši proti njim svoju morsku vojsku, nu Omišani znali su svagda njihovo nasertanje odbiti. Viděći dakle Mlečani, da silom ništa nemogu opraviti, pozvali su na pomoć lu-

Digitized by Google

kavštinu. Nastojali su naime iz svih silah primorske varoše od ugarske krune odcěpiti, obećajući jim svakojake slobode, ako se s njimi sdruže. Mi se nesměmo čuditi, da su Mlečani tako žestoko za Dalmaciom vapili i hleptili: primorske bo ove krajine, ne samo što su bile za tergovinu veoma prikladne, nego verhu toga biahu naseljene narodom za boj i za brodarenje prikladnim; urešene gustimi šumami, najbolje dervje za zidanje ladjah pružajućimi; nakitjene žirnimi pašami, množinu marhe hranećimi: dočim Mletke, na pećinah i otocih sazidane, ništa neproizvode. Najprie je dakle g. 1279. (kano Dandulo piše) biskup brački i hvarski u Mletke odišao, mletačkoga vojvodu za gospodara od Dalmacie spoznao, i otoke Hvar i Brac pod njegovo krilo stavio. Zatim poslaše Mlečani poklisare k Trogiranom, nagovarajući nje, da Mlečana za svoga župana odaberu, i Trogirani odabraše zaisto Firma Mlečana. Viděći Pavao župan bribirski i ban primorski, da su Trogirani Mlečana za svoga poglavicu izabrali, dade Firma uhvatiti, i narinu jim brata svoga Gargura za župana. Nu ovo Mlečane nije uplašilo, jer g. 1290. poslaše opet poklisare u Trogir i Split, kao što to svědoči slědeći odlomak njihovoga pisma: „1290. — 8. Novembra. — Javimo — — občini splitskoj i trogirskoj, i biti ćemo pet godinah njihovi priatelji, ako Splitčani izaberu poglavicu ili župana, koi neće biti rodom iz Slavonie. — Nećemo primiti njihove nepriatelje u naš varoš, niti s njimi tergovati, ostavivši neoskvernjenu čast Mletakah. Občine pako splitska i trogirska isto ćeju nam činiti, naime pomagati nas proti svim, koji bi nas hotěli uvrěditi, i naše nepriatelje u varoš neprimati, niti s njimi tergovati, začuvavši čast gospodina ugarskoga kralja neoskvernjenu. Nadalje ako podignemo morsku vojsku, mi ćemo dati tri čověka, Splitčani dva i Trogirani jednoga, — — u rečenoj pako vojski imati će pervo město občina zadarska, ili naš naměstnik. Ovo potverdi zakletvom na zahtěvanje spomenutih poklisarah 30 poštenih Zadarčanah."

U ovom stališu biahu naše ilirske krajine pod vladanjem razbludnoga kralja Ladislava III., koi neimajući odvětka, pozva u kraljevinu Andriu unuka Andrie II., onda u Mletcih živućega, naimenova ga za vojvodu od Slavonie, i oprěděli ga za svoga budućega naslědnika. — Ladislav bi g. 1290. d. 10. Julia od tri Kumana, imenom: Arbuz, Turtul i Kemenče u svom šatoru ubijen.

14) Andria III. biaše unuk Andrie II., i sin Stěpana, kojega mu je rodila Beatrica. Ugarski velikaši po-

Digitized by Google

zvaše ga odmah po smerti Ladislava na prestolje. Andria je onda stanovao u Ilirii, odputi se dakle i sa svojom suprugom Fenenom u Ugarsku, ali na putu pao je u zasĕde nĕkojih nezadovoljnih velikašah, i bio je samo onda u slobodu stavljen, iza kako je jim veliku sumu novacah obećao, i poruke dao. Ovo spominja kraljica Fenena u svom pismu na g. 1293., gdĕ ovako veli: „Mi dakle imajući obzir na zasluzbe istoga magistra Teodora, stolnobiogradskoga prepušta — kada biasmo i s gospodinom našim kraljem u prĕkodravskih stranah od nĕkojih velikašah silovito obustavljeni: isti magister Teodoro je sva naša dobra, navlastito pako zlatne i sreberne kraljevske posude ter dragocĕnu našu i gosp. kralja opravu od silovitoga nahrupljenja ljute čete branio, i podpuno nam povratio. Nadalje kada je bio gosp. kralj prigodom istoga nasernutja gerdno trapljen, za da gosp. kralja iz ove nevolje oslobodi, ostavio je isti Teodoro prepušt svoja tri sinovca i svoga jedinoga rodjenoga brata grofa Ladislava za poruke, koji biše na mĕsto gosp. kralja težkimi verigami okovani.“

Jedva što se je Andria ovoj pogibelji izmako, i u Stolnom Biogradu ugarsku krunu primio: nagovoriše buntovnici nĕkakvoga lažljivca, da se izdaje za vojvodu Andriu, brata pokojnoga Ladislava, i da ugarsko prestolje osvoji. Proti ovomu posla Andria s vojskom junačkoga grofa Jurja Šoša od Šovara, koi na skorom buntovnike razbije, njihov pako vodja utopi se u rĕki Nidri.

Mnogo veća pogibelj prĕtiaše Andrii od strane nĕmačkoga cesara Rudolfa: ovaj bo, iza kako je Ladislav bez odvĕtka preminuo, hotio je ugarsku kraljevinu, kano izprazujeni feudum osvojiti i sinu svomu Albrehtu podĕljiti. Kada je to razumio rimski papa Nikola IV., odpravi k njemu poklisare, i poruči mu, da od svoga zahtĕvanja odustane, budući da je Ugarska rimskoga pape feudum. — Ništa nemanje Rudolfo navali u Ugarsku, i osvoji mnoge gradove. Medjutim bi u Napulju s dopuštjenjem pape Karlo Martelo, sin Karla II. kralja od Sicilie i Marie sestre pokojnoga ugarskoga kralja Ladislava, za kralja od Ugarske krunjen. — Da se je nakon krunjenja naslovom ugarskoga kralja služio, to svĕdoči njegova diploma, koju je Splitčanom podario, i koja se ovako počimlje: „Karlo pervorodjeni sin jerusalemskoga i sicilianskoga kralja, Božjom milostju kralj od Ugarske i Dalmacie, knez od Salerna i verhovni naměstnik u istoj sicilianskoj kraljevini.“ G. 1292. poslao je Karlo Martelo poklisare u Dalmaciu, potrĕbujući od ondašnjih stanovnikah zakletvu vĕrnosti. Nu

Digitized by Google

Trogirani poručiše, da stranom bez znanja bana na ovo nemogu odgovoriti, stranom pako, da oni samo onoga za svoga vladaoca spoznavaju, koi bi u ugarskom varošu ugarskom krunom krunjen. Zato je Karlo Martel svakako tražio, da bude ugarskom krunom krunjen. Nu prie nego što je mogao učiniti, kugom bi umoren i sa svojom suprugom (g. 1296.). Za naslědnika i zajedno ugarskoga kralja naimenova papa Bonifacio njegovoga sina Karla Roberta, koi bi ozbilja g. 1300. od Pavla bribirskoga župana, u ime drugih velikašah, kojim se pravedno vladanje Andrie nedopadaše, u Horvatsku dopratjen, i u Zagrebu iste godine měseca Oktobra po Garguru ostrogonskom arcibiskupu za ugarskoga kralja (ali nipošto ugarskom krunom) krunjen.

Tomko piše, da je Karlo Martel u Zagreb došao, i da se je ondě (možebiti na onom městu, koje se dan danas „Kervavi most" zove) s Andriom III. pobio, ali od ovoga bi preobladan. Drugi pisci od ovoga boja ništa nepišu, nu to se za stalno zna, da je bio Andria g. 1292. u Zagrebu. Ovo svědoči privilegia, koju je rečene godine zagrebačkomu kaptulu podělio, po kojoj je istomu kaptulu radi njegove věrnosti poklonio maltu od zagrebačke piace; kano i druga jedna povelja, kojom je někakvoga Pavla Slavina iz Vlaške ulice za plemića uzvisio. Obědvě privilegie date biše u Zagrebu.

G. 1295. preminu Ivan biskup zagrebački, na njegovo město naimenova Andria za biskupa zagrebačkoga, po naputku Ivana arcibiskupa koločkoga, Mihaila, koi mu biaše prignut, i da mu protivna strana zapréke nemože staviti, dade ga s vojskom u Zagreb dopratiti. — Mihail je odmah potle svoga dolazka potrěbovao od Gardina zmožnoga velikaša gradove Medved i Garić, od sinovah pako nědgdašnjega bana Henrika županiu brezničku, koja biskupska imanja oni pod pervašnjim biskupom biše osvojili, i buduć da nje lěpim načinom nisu hotěli povratiti, silom jih natěra, i ovako se je Mihail god. 1297. slědećim naslovom služio: „Mihail Božjom milostju biskup zagrebački, župan od Gerzence i Garića." Nu kada se je biskup u kraljevski dvor povratio, Gardin, hotěći se osvetiti, potrěbovao je od kanonikah, da ga hranom obskerbe, i kada mu ovo bi uzkratjeno, pobuni zagrebački puk, osvoji Zagreb, oplěni stolnu cerkvu, pohara i porobi kuće kanonikah, Dominika lektora ubi, někoje kanonike pohvata i u Medvedgrad odvede, druge pako u njihov major, koi jim Bela pokloni, dade zatvoriti i po gradjanih čuvati. Čim je to Mihail razumio, odmah je Zagrebu s vojskom na pomoć letio, Gar-

Digitized by Google

dina u Medvedgradu obsio, napokon i uhvatio, te kralju predao. Andria kralj poklonio je Medvedgrad obitelji Torustiah, što se je pako s Gardinom nadalje dogodilo, nespominjaju pisci.

Medjutim dok su ovo Andria i Mihail radili, nastojaše, kao što sam već gori kazao, svakako Bonifacio papa Karla Roberta na ugarsko prestolje podignuti. God. 1297. otišao je Pavao župan od Bribira u Rim, za da Karla Roberta na ugarsko prestolje pozove. Kazao je takodjer, sasma lažljivo, da Horvatska i Dalmacia od vrěmena Zvonimira kralja, Ugarska pako od sv. Stěpana, kojemu je Silvester II. kraljevsku krunu poslao, na rimsku stolicu spadaju, i zato da drugi nemože biti kralj od ovih kraljevinah, osim kojega rimski papa izabere. Radi toga pošalje papa kardinala Bokasina od Tarvisia u Ugarsku s tim naputkom, da ondašnje biskupe na stranu Bonifacia i Karla Roberta privuče, da Gargura naimenovanoga arcibiskupa ostrogonskoga i slědbenika papinoga u dostojanstvu potvrdi, i da izvidi, na koliko su serca Ugarah Karlu priklonita. Bokasin je iste g. 1298. u Dalmaciu stigo, i bi od Pavla Šubića dostojno primljen. Odanle se je odputio u Zagreb k Mihailu biskupu; ovaj ga je takodjer lěpo dočekao, ali pod nikakov način nije se dao od věrnosti pram Andrii kralju odvući. Gargura nije hotio takodjer za arcibiskupa ostrogonskoga prie spoznati, dok ga svi ostali biskupi nebudu spoznali, u ostalom savětovaše kardinalu, da za života Andrie niti uspomenu od Karla nečini. Zatim ga lěpo nadari i u Ugarsku odpravi, zajedno pak odmah kralja i arcibiskupa koločkoga o svem izvěsti.

Gori sam kazao, da je bio Robert za ugarskoga kralja krunjen. Pisac Spondano je slědeće istinite rěči od toga dogadjaja zabilježio: „Iste god. (1299.) dade papa Karoberta (tak su pokratjenim imenom Karla Roberta običajno zvali; někoji Taliani zvahu ga takodjer Nomberta, drugi su mu prezime Strabona pridavali; Ugri pako imenovahu ga prosto Karla), sina Karla Martela ugarskoga kralja i Klemencie kćeri Rudolfa habsburgskoga, unuka Karla hromoga sicilianskoga kralja, još detića, od několiko ugarskih velikašah proti Andrii za kralja izprošenoga, kruniti, i proglasi ga za naslědnika otčina u ovoj kraljevini. Nu od ostalih nije bio bolje primljen, nego njegov otac, i zato je samo nakon deset godinah vladanje zadobio.“ Ovim činom pobunio je Bonifacio još više ugarske velikaše, već prie toga nemirne, i razcěpio je cělu kraljevinu na dvě strane: Ivan arcibiskup koločki i svi ostali biskupi, duhov-

Digitized by Google

ničtvo i plemstvo stali su za Andriu kralja, Gargur pak naimenovani od pape arcibiskup ostrogonski, zatim bratja Ivan i Henrik grofi od Gisinga, zvani lupeži od kraljevine, kano i někoji drugi jim spodobni, bili su na strani Karla Roberta, jerbo su se ne bez uzroka nadali, da pod vladanjem ovoga dětića bolje još budu mogli robiti i plěniti. — God. 1299 deržao je Andria sabor blizu Pešte na polju Rakoš, i pozvao je onamo i arcibiskupa Gargura, koi na pervašnji sabor nije došao; nu Gargur ne samo što nije tamo došao, dapače je sam buntovnike u Vesprim sakupio, i onim biskupom prokletstvom prětio, koji bi na Rakoš došli, ali buduć da k njemu nitko nije došao, odputio se je u Križevce, gdě je dogovore imao s ostalimi buntovniki, kojih broj se je opet pomnožio, buduć da je bilo na Rakošu zaključeno, da se sva nepravedno pograbljena dobra zakonitim vlastnikom povrate. Buntovnici dakle pozvaše Karla Roberta u kraljevinu, oda šta Madio, očiti svědak; *(cap. 3.)* slědeće piše: „God. Gosp. 1300. měseca Augusta u vrěme pape Bonifacia, gosp. Karlo, unuk Karla kralja od Sicilie, dojadri na moru s ladjami u Split, gdě se je malo ne dva měseca bavio, zatim pak ostavivši Split, odputio se je, pratjen od Pavla bana, pram Ugarskoj, da rečenu kraljevinu Andrii kralju otme, i došao je u Zagreb, gdě je bio rukam magistra Hugrina pověren. — Čuvši pak Andria kralj u Budimu, da je došao Karlo, za da mu pograbi kraljevinu, preminu, i bi dostojno sahranjen.“ U Zagrebu bi Karlo od Gargura za kralja pomazan, kojom prigodom dao je novce kovati i medju puk děliti, da njegovo nagnutje zadobije. Gargur je scěnio, da je Karlovo prestolje sada već obezbědjeno, nu drugačie su mislili stališi ugarski. God. 1301. bio je Andria po svom komorniku Dominiku, rodom iz Italie, otrovan; poslě sprovoda sakupili su se odmah stališi, da kralja izaberu. Bokasin poklisar stolice apostolske poče jih nagovarati, da spoznadu za svoga kralja Karla Roberta, kojega je Bonifacio papa već kruniti dao. Ali baš ovo nije se dopalo stališem, da je papa iz svoje volje Karla dao kruniti. Arcibiskup dakle koločki Ivan podignu se i očitova, da se to pod nipošto nemože dopustiti, da jim papa kralja naimenuje, buduć da po starinskom običaju, kada neima zakonitoga kralja, stališi si ga sami izaberu. Na ovo stališi jednoglasno izviknuše, da rimski papa niti sada imade, niti je ikada imao pravicu naimenovanja ugarskoga kralja. Onda jim arcibiskup predloži, da si izaberu za svoga gospodara Vaclava českoga i poljskoga kralja, na što svi izkliknuše: „Neka

Digitized by Google

živi kralj naš Vaclav!“ Odmah biše poklisari u Česku odpravljeni, da Vaclava na ugarsko prestolje pozovu; nu ovaj, imajući osim toga dvě velike kraljevine za ravnanje, zahvali se i ponudi jim na město sebe sina svoga od 12 godinah takodjer Vaclava zvanoga. Ovoga su dakle poklisari u družtvu mnogih českih plemićah u Stolni Biograd dopratili, i ondě u nazočnosti ugarskoga plemstva svečano okrunili. — Pray piše, da je Karlo Robert nakon krunjenja Vaclavova u Beč odišao, Korčelić pako piše, da se je u Napulje povratio, nu nijedan nepotverdjuje rěči svoje svědočanstvi pisacah. To se medjutim izvěstno znade, da je krunjenje Vaclava (Venceslava) papu veoma razserdilo, jerbo je zabranio Ugrom svete sakramente, ovi su pak uzaimno Bokasina kardinala izobćili, tako, da je pomoćju Mihaila zagrebačkoga biskupa jedva uteko.

15) Vaclav Ceh (Venceslav), sin Vaclava kralja českoga, bio je g. 1301. za ugarskoga kralja krunjen, ali takodjer nije dugo vladao. Poslě njegovoga krunjenja povratio se rimski poklisar kardinal Bokasin u Rim, i na njegovo město poslao je papa Nikolu ostienskoga biskupa u Ugarsku; ali ovaj nije mogo takodjer ništa opraviti, i zato je slědeće godine opet u Rim odišao. — Medjutim vladaše u Ugarskoj veliki nered i razuzdanost, jerbo obadva kralja, još nevěšti mladići, nisu znali sebe upravljati, a kamoli kraljevinu. U ovo nemirno vrěme bio je Gargur, naimenovani ostrogonski arcibiskup, od sinovah Nikole Kolomne ubijen, i iste godine preminu i Ivan arcibiskup koločki. Čuvši ovo Vaclav, naimenova, s odobrenjem svih ugarskih biskupah i velikašah, za primasa i arcibiskupa ostrogonskoga Mihaila, dosadanjega biskupa zagrebačkoga; na stolicu pako koločku podigo je Stěpana. Mihail je odmah sve ovo kardinalu Bokasinu javio, koi je bio medjutim za papu izabran, pod imenom Benedikta XI. Ovaj je obadva arcibiskupa u njihovom dostojanstvu potverdio, za biskupa pako zagrebačkoga naimenova Augustina Gazotti, rodom Trogirana, dakle našinca. Osim toga opomenuo je Mihaila, da na stranu Roberta, od stolice apoštolske potverdjenoga kralja prejde, i njega svojom vlastju podupira, proglasujući Vaclava za nezakonitoga kralja.

Kada se je Mihail g. 2303. u Ostrogon prenio, sbio se je u Zagrebu slědeći turobni šlučaj. Spomenuti naime Ivan i Henrik, sinovi Henrika bana, hotěći se Mihailu osvetiti zato, što jim je županiu brezničku oteo, zadobivši sgodu, kada je ovaj sa svojimi četami u Ostrogon odišao, pobuniše prosti puk od Zagreba i druge podajnike zagre-

Digitized by Google

bačkoga biskupa pokloni i prětnjami proti duhovničtvu. S ovimi buntovnici sdružiše se i Torustii, vlastnici Medvedgrada, dapače isti gradjani osim poglavarstva namisliše cerkvu upropastiti. Pankracio ondašnji kantor i vikar viděći ovu pogibelj, zapovědi svim duhovnikom, istim takodjer redovnikom, da se oboružaju. Duhovničtvu priklopilo se je i poglavarstvo varoša s mnogimi gradjani, ovim pako poslalo je višje plemstvo pomoć. Buntovnici, osvojivši dolnji varoš, s najvećom halabukom na gornji grad navale, nu kod potoka Medvednice dočekaju jih kanonici sa svojom četom. Kervavi se boj ondě zametnu, s oboje strane bišc mnogi posěčeni, tako, da je bio čitav most, na kojem biašc boj bijen, kervju zaliven, radi šta je ime „Kervavoga mosta“ dobio, i ovako se i dan danas zove. Napokon duhovničtvo preoblada, buntovnike razbije, i ovako grad i cerkve od porobljenja oslobodi.

Na sversi g. 1304. došao je Vaclav kralj češki s vojskom u Ugarsku, pod izlikom pohoda sina svoga, u istinu pako, da ga sobom u Česku odvede, jerbo se je bojao, da će u ovoj domaćimi rati razkidanoj, i najvećimi zlotvori uznemirenoj državi poginuti. Zato uzamši kraljevske dragocěnosti, naimenova Petermana za ravnitelja od Ugarske, i povrati se sa sinom kući.

Budući da nije bilo kralja u državi, a ravnitelja nitko se nije bojao, sakupiše gori spomenuti Ivan i Henrik god. 1305. veliko množtvo svakojakih pustajah, lupežah i lopovah, naměravajući se osvetiti duhovničtvu, imenito arcibiskupu Mihailu, poradi oduzetoga zemljišta, i preterpljenoga prošaste godine poraza. S ovim čoporom navale na Ostrogon, predobiju ga, arkivu porobe, cerkve opléne, monake i duhovnike porobe, opatice i děvice obsile, i onda se kući povrate, bez da jim tko put prepréčio. — Pray i Španjik pripisuju porobljenje ovo Vaclavu češkomu kralju, nu věrojatno je, da je Vaclav samo kraljevski ures sobom uzeo.

Nezadovoljni s Vaclavom stališi, sakupiše se onda, za da od drugoga kralja věćaju, i većinom odvětah izabran bi za ugarskoga kralja:

16) Oto bavorski vojvoda. Ovaj, zadobivši od Vaclava krunu i ostale kraljevske urese, došao je u Ugarsku i bio je g. 1305. u Stolnom Biogradu od Benedikta biskupa vesprimskoga i Antuna biskupa čanadskoga krunjen. Nu dugo nije vladao: jer kada je po kraljevini putovao, pao je u zasěde Ladislava vojvode sedmogradskoga, koi ga uhvati i otme mu kraljevsku krunu. Napokon poděli mu

Digitized by Google

— istina — slobodu, ali bez krune. Medjutim postade i njegova strana tako slaba, da je on za probitačnie deržao prestolja se odreći i kraljevinu ugarsku ostaviti. — Kada su to slědbenici Karla opazili, poslali su poklisare po njega, g. dakle 1308. měseca Junia došao je Karlo Robert kroz Dalmaciu do Save, i načinio je ondě tabor; u isto vrěme stigo je u Dalmaciu i kardinal Gentili, poklisar pape Klemensa V. Od ovoga piše Madio, očiti svědak ovih dogadjajah, (*cap. 5.*) slědeće: „God. Gosp. 1308. měseca Junia dojadrio je u Split gosp. poklisar Gentili, gdě je bio od svih varošanah dostojno primljen, zatim pak odišao je u Ugarsku, gdě je dao Karla za kralja kruniti.“ O u Karlovu nazočnost u Horvatskoj svědoče osim Ivana Arcidiakona i privilegie, koje je ovom prigodom izdao. Ovako je poklonio Pavlu horvatskomu banu i njegovim odvětkom za naviek Bosnu i primorsku baniu. Na molbu biskupa Augustina potverdio je zagrebačkomu kaptolu privilegiu sverhu zemljišta Kašina, koju mu biaše Andria II. podělio, sela pako Stankovec i Lasteč nadario je slobodom.

Čuvši dakle Karlo, da je vojvoda Ladislav Otona uhvatio, i da je sada najshodnia prilika za osvojiti sasma Ugarsku: odmah se je skupa i s kardinalom Gentilim odputio u Ugarsku. Nu ovaj je Karlu svojom nesmotrenostju više škodio, nego koristio: jerbo je počeo sve po svojoj i rimskoga pape vlasti raditi. On je, bez da palatina pita, sabor kod Pešte razpisao, radi krunjenja Karlova, i proglasio je, da ćeju biti duhovnimi i svetovnimi kaštigami pedepsani svi oni, kojigod se budu kratili Karla za svoga gospodara spoznati. Kazaše bo isti kardinal, da je Karlo već prie osam godinah za ugarskoga kralja naimenovan, i da je on sada samo zato došao, da ga potverdi. Ladislavu vojvodi pod .prětnjom izobćenja zapovědi, da u prepisano vrěme ugarsku krunu Karlu povrati. Buduć pako da su se někoji samo zato vladanju Karla protivili, jerbo nije bio navadnom krunom krunjen: zato kardinal očitova, da je to samo predsud i znamenje ugarske prostote misliti, da drugi nije zakoniti kralj, osim onoga, koi je bio krunom sv. Stěpana okrunjen.

Ovimi rěčmi i čini, najviše pak izobćenjem palatina odtudjio je Gentili Karlu onih takodjer Ugarah serca, koji mu dosada biahu nagnuti, najveći pako nepriatelji Karla bili su palatin Mate grof od Trenčina i Ladislav vojvoda sedmogradski. Radi toga je samo malo velikašah i plemićah na navěštjeni po Gentiliu sabor došlo, i ovi počeli su takodjer mermljati. Vidivši ovo Toma arcibiskup ostrogon-

Digitized by Google

ski prijavi kardinalu, da niti za Karla, niti za njega neće biti prie dobro, doklegod nebude učinjene naredbe opozvao. Zatim otidje Toma k palatinu, i nagovori ga, da on sam stališe za okrunjenje zakonitoga kralja sakupi; palatin to s tom pogodbom učini, da papin poklisar nesmě biti nazočan, za da se nečini, kao da je papa ovoga kralja Ugrom narinuo. Odanle otidje Toma k Ladislavu i nagovori ga, da Karlu Robertu krunu povrati. Navěštjeni sabor se je zaisto g. 1309. dana 27. Augusta u Stolnom Biogradu sakupio, i isti dan bio je Karlo Robert svetom krunom (dakle četverti put) krunjen. Jer pervi put ga je krunio u Napolju poklisar pape Bonifacia VIII., drugi put ga je krunio u Zagrebu Gargur arcibiskup ostrogonski, tretji put u Budimu Toma primas novom krunom, četverti put pak sada deržavnom krunom. Ali niti sada nije bio mir: jerbo, kao što sam već kazao, palatin Mate pod ovom samo pogodbom prizvolio je na krunjenje Karla, ako papin poklisar neće biti nazočan. Kada je dakle razumio, da je Gentili ipak u Stolni Biograd stigo, razljuti se, i porobi sva imanja arcibiskupa ostrogonskega. Dapače kasnie je istomu Karlu Robertu rat navěstio, i bio je od njega samo poslě dugotrajnoga rata g. 1312. preobladan. Ovako pripověda naš Kerčelić iz starih pisacah i rukopisah ove dogadjaje. — Prie nego što nastavím dogadjaje Karla Roberta, popisati ću na kratkom cesare zapadne i istočne, zatim bane horvatske i bosanske.

Poglavje XVIII.

Cesari zapadnoga carstva.

Konrad III. sestrić Henrika V., postao je cesar po smerti Lotaria. Imade sina Henrika, koi je na město otca proti Gvelfi vojevao: odanle su dobili ime glasoviti po svojih věkovitih bojevih i uzaimnoj neprimirnoj merzosti Gvelfi i Gibelini. Jer cesar ovaj bio je obično zvan „Konrad od Vaibelinge", od varoša Weibelingen, latinski *Geblinga*, odkuda je kasnie postala rěč „Gibelini." — Preminu u Bambergu g. 1152. d. 15. Febr., na povratku iz Palestine.

Frideriko I. od Talianah zvan *Barbarossa* t. j. ridjobradac, radi svoje cervene brade, bio je g. 1152. d. 4. Marcia u Akvisgrani, kasnie pak u Rimu od pape Hadriana za cesara krunjen. Na ovoga se je malo poslě, sbog

Digitized by Google

privilegie Vilhelmu kralju od Sicilie poděljene, veoma razljutio, i dugotrajni nemir u cerkvi uzrokovao, koi bi samo s velikim trudom g. 1177. u Mletcih doveršen. Zatim je otišao u Palestinu; nu kada se je u Cilicii radi velike vrućine u potoku Ferri kupao, prehladio se je i umro g. 1190. d. 10. Junia. Drugi pisci kažu, da se je ovaj potok zvao Serra, u starinsko pako doba *Cidnus*, u kom se je Aleksander Veliki kupao, i jedva život spasio. — Tělo Friderikovo bilo je u gradu Tiru sahranjeno.

Henriko VI., sin Friderika, bio je g. 1190. za cesara izabran, i slědeće godine od pape Kalista III. krunjen. Ovaj je cělu Siciliu osvojio, i g. 1197. d. 28. Septembra u Mesini preminuo. Někoji kažu, da je bio otrovan, drugi pako pripovědaju, da je na lovu, budući veoma ugrijan, kraj studenca lego, i u slěd nagloga prehladjenja umro. — Po njegovoj smerti razcěpilo se je carstvo na dvě strane: jedna je izabrala za svoga cesara Filipa pokojnoga Henrika brata, druga Otona saksonskoga vojvodu; god. 1208. probo je Oto Filipa, i od ovoga vrěmena vladao je sam

Oto IV., kojega je g. 1209. papa Inocencio III. krunio, ali poslě kad je Oto někoje rimske deržave osvojio, g. 1214. iz družtva Kerstjanah izobćio. Iste godine ga je Filip kralj francezki kod Bovina u Belgii pobio, onda bi s prestolja sbacen, i g. 1218. preminu.

Frideriko II. sin Henrika VI. postao je cesar, iza kako je bio Oto prestolja lišen, i bio je od Honoria III. okrunjen. Ovaj bi više putah od rimskih papah iz cerkve katoličanske izobćen, i napokon g. 1255. s prestolja skinut. Ostavljen oda svih priateljah, umro je g. 1250. u velikoj nevolji; po njegovoj smerti nije bilo cesara tia do g. 1273., ove pako godine izabran bi za cesara:

Rudolfo Veliki grof od Habsburga, slavni praotac vladajuće austrianske kuće. Ovaj je Otokara českoga kralja i svoga takmaca srětno preobladao, i oduzetu mu Austriu sinu svomu Albertu podělio: od ovoga vrěmena ostade vladanje od Austrie do dana današnjega kod njegove obitelji. Osim ovoga imao je Rudolf mnoge druge rate, koje sve srěćno doverši, i ovako pomirivši cělu Němačku, g. 1291. d 1. Augusta preminu.

Adolfo grof od Nasave bio je nakon Rudolfa za cesara izabran, ali g. 1298. radi mnogih zločinstvah s prestolja skinut, i na njegovo město dobi carsku krunu:

Albert vojvoda austrianski sin Rudolfa. Ovaj imade samo jedno oko, ništa nemanje znao se je zato, kano Ha-

Digitized by Google

nibal junački boriti, i srětno je preobladao spomenutoga Adolfa. G. pako 1208. bio je od svoga sinovca Ivana probodjen. —

Cesari istočnoga carstva.

Ivan Komnen sin Aleksia Komnena, vladao je od god. 1118—1143.

Manuel, sin pervašnjega, od g. 1143—1180.

Aleksio, sin Manuela, 12 godinah star bio je od svoga tutora Andronika g. 1183. ubijen.

Androniko ubojica bio je g. 1185. od puka mučen i ubijen.

Isacio Angelo postao je cesar po smerti Andronika; nu poslě deset godinah bio je od brata svoga Aleksia Angela oslěpljen i u tavnicu zatvoren, gdě je i preminuo.

Aleksio Angelo dobio je g. 1195. prestolje, g. pak 1203. bio je s njega od svoga sinovca i sina Aleksie Angela sbacen, i na město njega postade car isti:

Aleksio Angelo mladji, ali ovaj takodjer nije dugo gospodovao, budući g. 1204. od Aleksia Duke zagušen.

Aleksio Duka primi god. 1204. carsko žezlo, nu iste još godine izgubio je i prestolje i život: jer Mlečani rečene godine, iza kako su Zadar porušili, dojadriše k Carigradu, osvojiše ga i ubiše cesara. Tada bi s privoljenjem svih za istočnoga cesara izabran Balduin knez od Flandrie. Onda se je razcěpilo gerčko carstvo na četiri strane, od koje svaka imala je svoga cesara, koji su se uzaimno proganjali i bili. Jedan od ovih cesarah stanovaše u Carigradu, drugi u Trapezu u Kapadocii, tretji u Nicei gradu od Bitinie, četverti u Drinopolju gradu od Tracie; i ovo razcěpljenje trajalo je do g. 1261., kada je Mihail Paleolog Carigrad osvojio i opet malo ne sve gerčke deržave pod jedno žezlo sjedinio.

U Drinopolju i u Nicei vladahu od g. 1204. slědeći: Teodor Laskari sin Aleksia Angela, za njim zet njegov Ivan Duka Vatacia, poslě ovoga sin njegov Teodor Laskari mladji, najposlě sin ovoga Ivan, kojega je spomenuti Mihail Paleolog g. 1260. uhvatio, oslěpio i carstvo njegovo osvojio.

U Trapezu vladahu Amnena, odvětak Aleksia sina Emanuelova, i njegovi potomci tia do Davida Komnena, kojega je g. 1462. Mahumet II. preobladao i carstvo mu oteo.

U Carigradu gospodovahu poslě Balduina, kojega je g. 1205. Ivanko kralj bugarski ubio, brat Balduinov Hen-

Digitized by Google

riko, koi je g. 1216. preminuo. Onda postade cesar Petar grof antisiodorski, koi medjutim slědeće već g. preminu, ostavivši prestolje sinu svomu Rupertu, koi bi g. 1228. ubijen. Za njim slědio je brat njegov Balduin II., koi je g. 1261., kada je Mihail Paleolog Carigrad osvojio, jedva život spasio.

Mihail Paleolog predobivši rečene godine Carigrad, protěrao je odanle Latine, koji su ondě 57 godinah vladali, i ravnao je obnovljeno gerčko carstvo u Carigradu do g. 1280. Za njim je slědio sin njegov

Andronikо, koi je bio g. 1327. od svoga sinovca Andronika mladjega s prestolja bacen i u tavnicu zatvoren.

Bosanski bani od god. 1286—1322.

Za Sibislavom banom, od kojega sam u Pogl. 11. govorio, slědio je:

Bela 7. ban bosanski, koi biaše sin Konstancie kćeri Bele IV., i supruge vojvode ruskoga Daniela. Ovoga spominjaju Pray i Stěpan V. u svojoj pogodbi, koju je g. 1271. učinio. Malo poslě je preminuo, jerbo g. 1274. bila je već

Jalšabeta, mati Ladislava III. banica od Bosne i Mačve, gdě je živila do g. 1286. Po njezinoj smerti naimenova Ladislav za vojvodu od Slavonie, ter bana od Bosne i Mačve:

Andriu Mlečana, koi je ondě do g. 1290. vladao, ove pako godine bio je pod imenom Andrie III. na ugarsko prestolje uzvišen. — Ali nijedan od ovih banah nije cělom Bosnom vladao, većja bo strana od ove krajine spadala je na Serbiu.

Pavao sin Stěpana bana, i unuk Stěpka Šubića, kojega je Bela IV. bribirskom županiom nadario, kao što to svědoči njegova privilegia na sversi 11. pogl. priobćena, gdě je i njegov rod popisan. — Pavao postade ban još pod Ladislavom kraljem, nu buduć da se je kasnie Karlu Robertu pridružio, bio je po Andrii ovoga dostojanstva lišen, i na njegovo město Henriko grof postavljen, a tast Andrię Alberto postade vojvoda od Slavonie. Nu to nije vlast Šubićah dokinulo, jerbo Pavao imade u svojoj vlasti malo ne svu Horvatsku i Bosnu, kao što to svědoči slědeća njegova privilegia: „Mi inokupni kaptul stolne cerkve bl. Děvice Marie od Skradina obznanujemo svim, na koje spada, i koji ćeju nazočni list gledat: Da su pred nas došli plemeniti ljudi i gradjani skradinski, naime: Lubovac i sin Bartodruci, Kosmar i Mihail, i sinovi Dobruša, prez-

Digitized by Google

imenom Tvardouh, Pribina, Bosan, Berislav, Dominiko, Laurencio i Zune od strane svoje i svih skradinskih gradjanah; od druge pako strane poštovani plemić imenom Purtio i Streimeri na město gosp. Pavla bana, za da pogodbu načine. Jerbo stanovnici istoga varoša deržani biahu u gradu Skradinu někoje službe izveršavati, kanoti: stražu deržati, vinograde i njive obradjivati, vodu nositi, na putove iti, i druge navadne službe obavljati: želeći se dakle od ovih i drugih osloboditi, sasma prosti biti i gradjansku slobodu uživati, pogodiše se s rečenim gosp. banom i obvezaše se, da mu ćeju svake godine na věke 2000 funtih, za stražu vratah pak istoga grada, za ribariu, za mesarnice, za jadrila u luki i za brodjenje barkih 500 funtih malih mletačkih novacah platjati. Isti plemići obvezaše se na věke, da ćeju manastiru sv. Jalšabete, gděno stanuje gospoja Stanislava opatica i sestra gosp. Pavla bana, za potrěboću istih gospojah i njihovih kapelanah, četiri puta na godinu, naime k svetkom Svesvetih, božića, u korismu i na duhovo, svaki put četiri barke dervja, naški bastašice zvane, dopratjati, nu to samo onda, iza kako budu gradjani gori rečenoga varoša, imenito Vladislav sin Petra, Stojislav, Luka i sinovi Berizća i župana, namireni od gosp. bana za zemljišta, šume, polja, senokoše, potoke i vodove žlebe, koje su prodali isti gradjani i skradinska občina gosp. Pavlu banu i njegovoj suprugi Urši banici za 3144 funta, medjc pak ove zemlje od rečenih gradjanah i župana prodane, jesu slědeće: — — kano što je u pismu zabilježeno, koje bi učinjeno sverhu ove prodaje, i svake godine neka se izplatja dug od 2600 funtih po namirah, dok budu obědvě strane namirene. Ako bi pako rečeni gradjani drugo što učinili, ili spomenutomu uvětu protiviti se usudili, obvezaše se, da ćeju dvojstruko platiti, i na pervašnje službe se povratiti: u nazočnosti častnoga otca i gosp. Damiana, Božjom i apostolskom milostju skradinskoga biskupa; kano takodjer plemenitih ljudih župana Nelipca sina Jurja, župana karbavskoga Budislava i t. d. Dato u Skradinu 1284. Indikcie 2. 11. Februara."

Osim toga podělio je Pavao ban stanovnikom Raba slědeću privilegiu: „Pavao ban horvatski i gospodar od Bosne svim věrnim Kerstjanom, na koje čitanje ovoga pisma spada, pozdrav u Spasitelju svih. Budući da se pristoji vrědnim molbam dobrohotno prizvoljenje poděliti, i ono, što se u vrěmenu učini, srědstvom pisma potverditi, za da to s vrěmenom opet nepogine: zato obznanujemo svim nazočnimi redi, da promotrivši vrědne i pravedne molbe vitež-

Digitized by Google

koga, providnoga i mudroga čověka gosp. Marka Mihalja čestitoga župana rabskoga, kano i sudacah, věćnikah i svih stanovnikah istoga grada, jim, njihovim naslědnikom i odvětkom, věkovito, neopozivno i mirno vladanje svih zemljištah, selah, pašah i šumah, koje u okružju našega vladanja imaju, kao što je to u njihovih kraljevskih i banskih privilegiah sverhu grada Jablanića i drugih obilnie popisano, bez svakoga odpora od strane naše i naših naslědnikah, potverdjujemo, pohvaljujemo, odobravamo i neopozivno ukrěpljujemo. Za uspomenu pak i veću krěpost ove stvari podělismo jim nazočni pečatom našim potverdjeni list. Dato u Skradinu d. 4. Januara 1307.“

Slědeće godine dopratio je Pavao ban Karla Roberta do Save, i dobio ondě od njega privilegiu, u kojoj jemu i svim njegovim potomkom baniu od Bosne potverdi, kao što sam već u pervašnjem poglavju spomenuo. — Pavao imade tri sina: Mladina, Jurja i Pavla. Pervoga načinio je još za svoga života bana od Bosne, a Juraj postade župan od primorskih varošah: ovako je rod Šubićah u velikoj strani Ilirie malo ne neograničeno gospodovao.

Mladen sin Pavla Šubića zvao se je „drugi ban od Bosne,“ jerbo otac njegov biaše pervi, kojemu je Karlo Robert privilegiom baniu bosansku potverdio. Da se je Mladen još za života svoga otca vlastju bana služio, to potverdjuje slědeća njegova privilegia, koju je Splitčanom podělio: „Mi Mladen ban bosanski, obznanujemo svim, na koje spada, po glasu ovoga pisma, da imajući obzir na věrnost i usluge, koje su nam plemstvo i občina splitska dosada pokorno pokazali, i u napréd takodjer, koliko moguće, pokazivati ćeju, ovu jim osobitu našu milost dajemo, darujemo i potverdjujemo: da svi splitski tergovci po cělom našem horvatskom i bosanskom kotaru slobodno mogu i smědju kupovati, prodavati, robu dovoziti i izvoziti. Ništa nemanje tergovci, robu svoju u Split donositi želeći, neka iste milosti nebudu lišeni, što mi istim tergovcom pod zakletvom veselo obećajemo obderžavati. Radi toga oštro zapovědamo ovim pismom svim našim županom, upraviteljem, častnikom i privrěmenim stražarom putovah u Horvatskoj i Bosni, da se pod nikakov način neusude spomenute tergovce i druge ljude u rečeni grad Split s robom dolazeće i odlazeće napastovati, nego da jim u shodno vrěme svoj dobar savět i pomoć poděle, za da milostju našu podpunie dobiju. Ako pak nětko iz derzovitosti drugač bude činio, i prekeršitelj ove naše zapovědi postane; neka za stalno znaje, da se je u pogibelj stavio. Buduć

Digitized by Google

da naša banska pečat nije bila onda još gotova: zato smo nazočno pismo starom našom pečatju potverdili. Dato u Hokući u oči Duhovah g. 1302.“ (v. Lucia *lib. 4. cap. 13.*)

Kada je pako Zadar Pavla bana i poslě njegove sine za svoje župane ili grofe izabrao, to svědoči Madio *(c.6.)*: „God. Gosp. 1311. měseca Marcia oteo se je Zadar izpod vladanja mletačkoga i izabrao je za svoga poglavara Pavla bana i njegove sinove. Slědeće godine měseca Maja odputova Pavao ban plemeniti Horvat k Isukerstu, za bana pako bi odredjen sin njegov Mladen.“

Kasnie biše Šubići i od ostalih primorskih varošah za župane izabrani; nu velika ova zmožnost učini je ohole i nepravedne, i oni počeše podložene sebi varoše ugnjetati, prěkoměrne daće potrěbovati, i onih gradjanah, koji njihovo zahtěvanje zabaciše, polja robiti i paliti. Varoši dakle ovi, da se uzmogu proti Mladenu bolje braniti, sklopiše medju sobom savez, i najposlě su iste takodjer Mlečane u svoje družtvo primili, odkuda je Lucio nepravo izvodio, da su se primorski varoši Mlečanom podložili. — Istina je, da su spomenuti varoši više putah rodjene Mlečane za svoje župane izabrali: nu u dotičnih uvětih svagda je bilo naročito oprědělěno, da pravica ugarskoga kralja mora na věke neoskvernjena ostati.

Kako su se varoši Šibenik i Trogir proti Mladenu pobunili, to Madio ovako izpisuje: „God. Gosp. 1322. dana 16. Januara sklopiše varoši Šibenik i Trogir savez proti banu Mladenu i njegovoj bratji, i podloživši varoše svoje mletačkomu vladanju, podignuše rat proti njim. Čuvši ban Mladen odcěpljenje varošah Šibenika i Trogira, veoma se je zabunio, i s vojskom k Šibeniku došao. Ondě je měsec danah stojao, harajući šibenička polja i verte, izsěkajući derveta i vinograde. Nu viděći, da nemože varoš osvojiti, namisli osvetiti se gradjanom. Poslao je dakle po sinove Ilie bratju Kose imenito Saracena Mihaila i Iliu, brat pako Kosa preminu u tavnici gosp. bana Mladena, i dade jih isti gosp. ban na rečenom polju mačem pogubiti. Zatim porobivši šibenički kotar, odišao je na polje Trogiranah, za da ga takodjer pohara, što je i učinio. Nu viděći, da Trogiranom nemože nauditi, ostavi trogirski kotar, hotěći s horvatskimi velikaši dogovor imati. Někoji bo njegovi velikaši, kanoti: sinovi Kuriaka, sinovi Stefanića od Bosne, sinovi Mihalovića od Hlivna i Jurja Isana, sdružiše se s grofom Pavlom bratom spomenutoga bana, iz straha pred ovim, budući jim je prětio, kažući, da su bili u kovarstvu s Kosom i njegovom bratjom, naměravajući, kao što kažu, ubiti

Digitized by Google

istoga bana Mladena. Ovi dakle odstupiše od njega, sklopiše medju sobom družtvo, i podignuvši vojsku, protěraše pomoćju sinovah Babonića i bosanskih banah Mladena tia do Blište. Kada se to dogodi, Trogirani i Šibeničani, odjadrivši s ladjami, koje jim Mlečani posudiše, jednom noćju Omiš i Skradin osvojiše, i porobivši jih, kuće popališe, a imanje, ljude, čamce i ladje, koje su ondě našli, s velikom slavom u Trogir i Šibenik odvedoše."

Medjutim je kralj Karlo, razuměvši zločinstva Mladena, s banskoga dostojanstva ga skinuo, i na njegovo město spomenutoga Ivana Babonića za bana naimenovao, i zapovědio mu, da Mladena pokori. K ovomu se pridruži i Mladenov brat Pavao, koi je kasnie ban postao, i ovako su sa sdruženimi silami Mladena lahko nadvladali. Kako se je nadalje sam Karlu predao, to Madio *(cap.18.)* ovako pripověda:

„Najposlě viděći ban, da je bez rata preobladan, posla brata svoga Jurja k ugarskomu kralju, da od njega pomoć moli, naslanjajući se takodjer na pomoć Vlahah i Poličanah. Nu Božja milost, koja neostavlja nijedno zločinstvo bez pedepse, i nijedan dobar čin bez platje, nije hotěla terpiti tolika zločinstva, koja biahu po činovnicih i ravniteljih istoga bana u Horvatskoj i Dalmacii svaki dan činjena. Jer cerkvene su dohodke osvojavali, zakonite ženitbe gazili, děvojke i žene obsilili, zemlje i imanje primorskim i dalmatinskim gradjanom otimali i medju sobom dělili, govoreći, da je sve njihovo, što se izvan grada nahodi, i to pravom naslědstva i pravicom moći, koju jim Bog poděli. Dapače su iste poruke dali věšati i plemiće smicati. — Dakle Ivan Babonić ban progonio je Mladena sa svojom vojskom tia do Blište, ondě zametnu boj s Vlahi, i uhvati veliko množtvo surovih ovih ljudih i marhe. Ban pako Mladen uteko je u Polic, i zatim u Kliš, gdě se je 15 danah bavio, i iza kako su Ivan ban i ostali Horvati sa svojimi četami odišli, i brat Mladenov Juraj se povratio, spremao se je Mladen s velikolěpnimi pokloni na put k ugarskomu kralju."

U poglavju pako 19. piše isti Madio ovako: „Ovih danah došao je gosp. Karlo kralj ugarski do grada Kuina, ondě je bana Mladena k sebi primio, i sa svojom pratnjom u Zagreb odveo, zapovědivši ga stražiti po vojnicih. Najposlě, kada je glas iz Ugarske stigo, da je vojska, koju biaše kralj vojvodi austrianskomu na pomoć poslao, pobijena, povratio se je i sa zasužnjenim Mladenom u Ugarsku."

Digitized by Google

Bani od Horvatske ili Slavonie.

U pogl. 11. popisao sam u redu sve bane, koji vladahu od vrěmena sv. Ladislava do g. 1240., kada je bio ban Stěpko Šubić; nu budući da se je ovaj kano vojvoda većom stranom u Štajerskoj s vojskom bavio, zato Bela IV. naimenova g. 1258. někakvoga Aleksandra za bana.

Rolando postade ban g. 1260. U vrěme ovoga biaše Martin Butek primorski ban, kao što to mnogi pisci svědoče. Za ovimi postade vojvoda od Slavonie:

Bela, kojega spominja Du Fresne na g. 1260. Od ovoga sam već u dogadjajih Stěpana V. pisao i pokazao, da je bio zajedno ban od Mačve i Bosne. Někoji pisci pišu, da je bio sin Bele IV.; istina je, da je ovaj imao sina Belu, kojega je majka njegova u Dalmaciu dopratila, oda šta sam već gori pisao, nu ovaj je na skorom preminuo, i na njegovo město dodje onaj drugi Bela, koi biaše unuk Bele IV. i sin njegove kćeri Konstancie.

Poslě ovoga bilo je više banah u Horvatskoj. Ovako znajemo, da su bili g. 1472. bani Joakim župan bribirski Henriko grof od Gisinga. G. 1280. biaše ban Nikola grof bribirski i Petar od Pukura (ovako pišu Du Fresne i Kerčelić). —

G. 1282. biaše ban od Slavonie Stěpan sin Stěpka Šubića. Ovaj je kupljenjem mnogih imanjah od horvatskih velikašah zmožnost bribirskoga roda veoma povekšao.

G. 1288. bio je ban Radoslav župan od Glasa, Urbaca i Zana. Za ovim biaše něko vrěme vojvoda Andria, kada je pak ovaj kralj od Ugarske postao, naimenova za bana Pavla Šubića. Ovaj je serbskomu kralju Bosnu oteo, i zato bi nazvan od Karla Roberta: „věkoviti ban primorski i horvatski ter gospodar od Bosne.“ Mlečani naime, koji bez Dalmacie nisu mogli živiti, nagovorišе Pavla Šubića, da se je od Andrie odvratio, i na stranu Karla Roberta prešao. Kada je to Andria razumio, naimenova za bana Demetria, kojega rod se nezna.

God. 1292. bio je od strane Andrie ban Nikola, koi je Henrika Karlovoga bana ubio. Sini njegovi Ivan i Henrik, od kojih sam već govorio, podigoše manastir u Koprivnici.

Po smerti Pavla Šubića odabran bi za bana sin njegov Mladen, nu ovaj bi radi svojih zločinstvah dostojanstva lišen i na njegovo město Ivan Babonić za bana naimenovan, kao što sam to gori iz Madia popisao. Što se je s njim dogodilo, to ćemo poslě viděti.

Digitized by Google

Dosada sam dogadjaje Ilirah popisao, bez da sam na stolětje prizrenje imao: nu odsele ću dogadjaje Horvatah u svakom věku skupa pripovědati, na isti način ću i dogadjaje Serbaljah i Bugarah popisati.

Poglavje XIX.

Dogadjaji Horvatske pod Karlom Robertom od godine 1310 – 1342.

17) Karlo Roberto, unuk Karla I. kralja od Sicilie, a sin Karla Martela i Marie kćeri Stěpana V. ugarskoga kralja, bio je g. 1310. dana 27. Augusta za ugarskoga kralja krunjen, oda šta sam već gori obširno govorio. Slědeće godine protěraše Zadarčani Mlečane, i podložiše se vladanju Karla Roberta. Ovo potverdjuje Madio slědećimi rěčmi: „God. Gosp. 1311. měseca Marcia pobunio se je varoš Zadar proti Mlečanom, i podložio se je Pavlu banu i njegovim sinom, slědeće pako godine měseca Maja preminu u Isukerstu Pavao ban, plemeniti Horvat, za bana pak odabran bi sin njegov Mladen.“ Od ovuda znajemo, da se je to šesti měsec poslě Karlova krunjenja dogodilo, onda bo su Zadarčani poslali poklisare ka Karolu Robertu, moleći, da nje u svoje krilo primi, i da jim njihove starinske pravice potverdi, ovaj pako poděli jim slědeću privilegiu:

„Karlo Božjom milostju kralj ug., dalm, horv., bos., serb., gal., lod., kum. i bug. Svim i posebnim, na koje spada čitanje ovoga pisma, pozdrav u Spasitelju svih. — Pristoji se za kraljevsko veličanstvo, da pravedne molbe svojih podložnikah usliša, i kraljevsku svoju milost jim poděli, za da se broj věrnosti činah pomnožava i raste. Dakle obznanujemo po ovih redih svim sada i u buduće živućim: da su duhovni čověk Stěpan iz reda propovědnikah, i plemić Martin zadarski gradjan, pravdoznanci i poklisari istoga varoša, u ime i na město gradjanah i občine rečenoga varoša pred nas došli i ponizno molili, da rečeni varoš, občinu i gradjane zadarske u onih slobodah i pravicah ostavimo, koje su jim naši predji slavni kralji ugarski, osobito gosp. kralj Bela podělio i podario. Osim toga mogu si uzeti ili izabrati za ravnitelja, koi bi jih po običaju i slobodi istoga varoša upravljao, kogagod ćeju, bio

Digitized by Google

on rodom i istoga grada ili iz druge krajine. Mi dakle želeći bděti nad blagom i mirom istih naših gradjanah i njihove občine, kano i iz obzira na to, da je molba njihova pravedna i zakonita, uslišali smo njihovu prošnju, obećavši jim polag njihove želje, da nje ćemo u njihovih pravicah i slobodi ostaviti, koje su jim naši dědovi, imenito gori rečeni presjajni kralj Bela, podělili, i da nje nijedan privrěměni ban, ili njegov činovnik nesmě suditi ili pred sebe na sud zvati. Na uspomenu pak i za věkovitu sěgurnost ove milosti podělismo jim nazočnu privilegiu, dvojstrukom našom pečatju potverdjenu. Dato po rukah razboritoga čověka prepušta stolnobiogradske cerkve i dvora kraljevskoga podkanclara, ljubljenoga i věrnoga našega, d. 12. Oktobra 1311.“

Poslě toga pisao je Karlo Mlečanom, i opomenu jih, da Zadarčane u miru ostave, i da jih nenapastuju, budući da su se oni iz drage volje k svomu starinskomu i zakonitomu gospodaru povratili. U svom odgovoru tersili su se Mlečani pokazati, da Zadar na njih od starine spada, i da kralj ugarski samo polovinu mita ima potrěbovati, koju su mu oni svagda platili. Poklisaru pako svomu u dvoru Karlovom naručiše, da on kralju iz starih mletačkih kronikah i pogodbah medju Mlečani i Zadarčani učinjenih pokaže, da ima 319 godinah, od kada su se Zadarčani mletačkomu vladanju iz drage volje podložili. Medjutim su Mlečani silnu vojsku na moru kupili, za da Zadar opet pod svoju vlast natěraju. Dočim je pako Karlo s palatinom Mateom u rat bio zapleten, poslaše k Zadru svoju vojsku pod zapověđju vojvode *Beletta Giustiniani*. Mletački něki kronikar ove dogadjaje slědećim načinom izpisuje: „Zadar se je iznevěrio, i gradjani protěraše župana Mihaila Maurocena, kojega su staresine u kući Saladinia sakrili, koi je zatim u redovničkoj oděći uteko. Dva pako njegovi savětnici Ivan Justiniani i Marko Dandulo biše uhvatjeni i u tavnicu stavljeni.“

Niže pak isti pisac veli: „God. 1312., Ivan Superantio dužda, terseći se Zadar natrag dobiti, sakupio je morsku vojsku, i predpostavio njoj Beletta Justiniana, koi se je dugo kod obsědjenja Zadra bavio, i ondě se i razbolio, radi šta je pod krovom ladje spavao. Kada su to Zadarčani saznali, priprave svoje ladje, čekajući dok postane salauk, radi kojega su se mletačke trojveslove ladje na daleko jedna od druge nastanile. Kada je pako tamna noć nadošla, Zadarčani izišavši sa svojimi oboružanimi i neoboružanimi čamci, vojvodski i drugi trojveslarski brod,

Digitized by Google

skupa s vojvodom, podvojvodom i svimi brodari uhvatiše, prie nego što su jim mogle ostale mletačke ladje na pomoć doletěti. Zasužnjene ljude staviše u tavnicu, gdě je zapovědnik, stranom od bolesti, stranom od tuge radi ove nevolje preminuo, prie nego je bio mir sklopljen. Kada je to razumio mletački dužda, veoma se razljuti, oboruža više trojveslovih brodovah, i naimenova za vojvodu Vitala Kanala; nu ponositi Zadarčani prezirali su samo mletačku republiku. Napokon, budući da su obědvě strane mir želile, ovaj bi sklopljen, i izmed ostalih ova pogodba učinjena, da se Zadarčani ćeju predati, i da će ravnanje varoša ostati u napréd kod župana i trih sudacah, koje si Zadarčani izaberu, nu silnike, grabitelje i palitelje suditi će sam župan polag zakonah. Ovo bi zaključeno g. 1313. měseca Septembra, i onda bi odabran za pervoga župana Vitalis Mihail.

Naš pako pisac Madio od ovoga rata slědeće bilježi: „God. Gosp. 1313. měseca Junia gospoda Almasio (možebit Omišan) i Bonpaon iz Katalonie vojaci najmljeni za plaću od Mletačke republike, dojadriše na mletačkih brodovih, s 1000 dobro oboružanih vojakah, s 1000 pěšakah s dugačkimi sulicami, 1000 zidoderci (vojaci, koji zidine ruše) i 15 ladjami poslanimi od mletačke deržave za obsědjenje Zadra, k otoku ninskomu, koi se zove Vra, gdě izidjoše na kopno, i probavivši ondě osam danah, ostaviše rečeni otok i putovaše k Zadru, bez da se je gosp. ban protivio. Kada su došli na město nad vodometom, gdě je u staro vrěme varoš Zadar stojao, nastaniše se ondě, načinivši tabor iz dervenih tornjih i kamenitih zidinah. — Čuvši pako ban Mladen, da su Katalonci s velikom vojskom stigli, sakupi takodjer slavinske i němačke čete, to za plaću, to za priateljstvo, i podignuvši onda vojsku, otidje s njom k Zadru, i učini tabor iznad luke kod cerkve sv. Jakova, 2000 koračajah daleko od Katalonacah.“

Ovo je Madio dobro zabilježio, nu od samoga boja ništa negovori: ja ću dakle opisanje istoga rata dragim čitateljem iz Albertina Musata priobćiti, koi ovaj dogadjaj (*De gestis Italic. Lib. 2.*) obširno ovako pripověda:

„Obědvě strane su se ovo lěto u različnih bojevih umorile, bez da su što važnoga doveršile, na veliku nezadovoljnost Mlečanah, jer dočim su ovi s pretežkim trudom i s velikimi troškovi rat deržali, imali su oni u svih kućah na blizu sve, što su trěbali. Kada je dakle vrěme opominjalo, da se tolika vojska potrěbnom hranom za zimu obskerbi, i tri měseci, za koje je Almasio plaću pri-

Digitized by Google

mio, iztekoše: posla ovaj poklisare u Mletke po pogodjenu plaću za slědeća tri měseca. Mlečani tolikimi troškovi uplašeni, i oskudnost u novcu imajući, sceněći takodjer, da Almasio bez njihovih brodovah od Zadra odići nemože, odgovoriše: da mu trojměsečnu plaću radi pomanjkanja novacah izplatiti nemogu, nego da bude zadovoljan plaćom na jedan měsec, i četiri dukati za svakoga vojaka sa sulicom, na město osam dukatah na glavu, kao što bi u pervom ugovoru pogodjeno. Almasio bi po tom u veliku brigu i nemir serdca metnut, i poslao je više putah poklisare u Mletke, moleći, da pogodbe izverše, i napervo jim stavljajući svoju i svoje vojske pogibelj, ako mu potrěbna srědstva za zimu nebudu dali. Nu sve ovo nije ganulo tverdokorne Mlečane, ili radi oskudnosti, ili radi tverdokornosti njihove."

„Kada je ban sve ovo po uhodah razumio, poslao je u Mletke potajno poklisara, nagovarajući nje: da Zadarčane u svoje priateljstvo primu, da jim ovi ćeju u slobodi věrnie služiti, nego ako jih budu hoteli silom na pokornost natěrati; nadalje, da jim Mlečani činom, a ne tek rěčju slobodu daju, ovo da će biti i Zadarčanom povoljnie, i Mlečanom koristnie. (Ovo je ban samo iz osvete savětovao, buduć da je Karlo kralj Zadarčane u poděljenoj jim privilegii od vlasti bana oslobodio.) — Nu Mlečani, koji su za potištenje deržali s podajnici pogodbe činiti, odbaciše ponudu banovu, dapače biše radi zahtěvane slobode još većma razljutjeni. Ban Mladen dobro znajući, da je prevareni od Mlečanah Almasio u velikoj nuždi, okrene se k njemu, i posla poklisara, pozivajući ga na dogovor. Almasio otidje k Mladenu; Mlečani pako biše ovimi rěčmi prevareni: da se Almasio s banom će sastati, za da rat na korist Mlečanah doverše. U sklopljenom i zakletvom potverdjenom uvětu bi zaključeno, da Almasio sa svojom vojskom mletački tabor ostavi i u Zadar predje, gdě će taki nakon došastja 1000 dukatah od bana dobiti; i isti varoš ravnati, s godišnjom platjom od 1000 dukatah i stanovitom količoćom žita, vina i marhe, za njegovu i njegove vojske potrěboću. Ovo će dotle trajati, dok bude Almasiu povoljno, i sasma će na njegovoj volji stajati, ondě ostati, ili u Apuliu se povratit. Kadagod pako bude ovo drugo želio: biti će prebrodjen na ladjah i o trošku bana, sa svimi njegovimi i njegovih ljudih oružjem i konji."

„Povrativši se Almasio, kao razljutjen radi zlo doveršenoga dogovora s banom, zapovědi kasno na večer svojim četam, da se na juriš pripravljaju. Svoje pako čeo-

Digitized by Google

nike je potajno podučio, što će sutra raditi. Kada je dakle svanuo 1. September g. 1313., Almasio ostavi u bojnih verstah tabor, i dojde srećno i s vojskom u Zadar, začudjeni pak i uplašeni Mlečani, pograbivši pertljagu, na brode utekoše, i bili bi i ondě nasernutje spoznali, da nisu naglo iz luke odjadrili. — Almasio, da izdajstva ovoga nepoštenost u krěpost pokornosti obrati, poče Zadarčane težkim ovim ratom veoma oštetene na mir nagovarati. Kada bi nje za pomirenje pripravne vidio, odpravi odmah poklisare k Mlečanom, i naruči onim, da ovim kažu, da on iz nikakvoga drugoga uzroka nije u Zadar unišao, nego za da ono savezom mira poluči, što nije mogo silom kano poběditelj zadobiti, i da Mlečani njegov ulazak nepripisuju lukavštini ili prevari, nego hvale vrědnoj naměri. Mlečani primiše u tolikoj pogibelji dragovoljno njegovu ponudu, i zahvališe mu se kano priatelju i čověku toli providnomu, ali da se u nikakove dogovore upuštati nemogu, doklegod to duždi i mletačkomu poglavarstvu nepriobće. Odmah dakle poslaše poklisare k mletačkim poglavicam. Ovi viděći, da na drugi način nemogu Zadar predobiti, radostno primiše ove glasove, i zapovědiše vojvodi vojske, da sa Zadarčani mir načini, prie nego se raznese glas o preobladanju Mlečanah. Mir dakle bi sklopljen i svim narodom objavljen, neoboružani pako Mlečani bili su u Zadar primljeni, da se od pojedinih mira pogodbah dogovore. — Ali kada su se u ovih dogovorih na obadvih stranah serdca preveć ugrijala, tako da su i na kavge i psovke došli, i Zadarčani počeli su od iskrenosti Almasievih rěčih sumnjiti. Kada je to Almasio saznao, bojeći se, da njegovo izdajstvo na světlo neizidje, sazva u oprědělјeni dan obědvě strane, i razloživši jim u dugačkom govoru one koristi, koje je oběma dvěma stranama pribavio, očitova, da se on želi u Apuliu povratit, i zamoli, da mu daju potrěbne brode za prebrodjenje svojih četah i pertljage. Obědvě strane mu se onda lěpo zahvale i odrede pet ladjah za njegovu potrěbu, nu ove biše u vrěme nepogode od obale morske odtěrane i na klisure bacene. Almasia je ovo pripetjenje još više zabunilo, jer lažljivcu njegova savěst nikada mira nedaje: dakle za ukloniti se svakoj zasědi, noću je na ladji iz Zadra uteko."

Ovako pripověda Musato; što se je pako s vojskom Almasia dogodilo, to nijedan pisac nespominja. Pogodbe mira medju Zadarčani sklopljenoga već sam popisao gori iz Madia. — Ovako su se Mlečani sa Zadrom opet pomirili, nu ni sada nije jim bio Zadar podložan, nego samo

Digitized by Google

njihov družbenik. Zašto su pako Mlečani iz svih silah o tom radili, da Zadarčane sebi podlože, ili barem u družtvo natěraju, to nam tumače rěči Mlečanah: „da Zadar, imajući u svojoj vlasti zatok mora adrianskoga i tim sěgurnost mornarah, Mlečanom brodarenje zapréčiti može, i zato da se ovaj pogube povod i početak ukloniti mora.“ *(Lucius Lib 4. cap. 12.)* Zaisto, da su ugarski krali primorske varoše imenito Zadar bolje čuvali i branili, mletačka deržava nebi bila nikada onaj stupaj zmožnosti polučila, kojom se je kasnie ponosila.

Što se je zatim u Horvatskoj dogodilo, kako su Šibeničani i Trogirani pod zapovědju bana Pavla Šubića, Mladenova brata, ovoga preobladali, i gnjezda gusarah porobili, to sam sve već pripovědao. Kada je to razumio brat Mladenov Jure, koi se je onda na Klišu saderžavao, veoma se je razljutio, i porobio je polje splitsko, nu malo kasnie bio je od kninskoga župana Nelipića uhvatjen. — Ali gusarstvo Omišanah niti onda još nije bilo udušeno, dapače njihovim primérom oslobodjeni, počeli su i drugi primorski stanovnici, imenito Januenci, na moru robiti, radi šta su Trogirani i Šibeničani proti njim rat podigli, kao što to svědoči dopis mletačkoga dužde Trogiranom pisan, gdě jih nagovara, da imaju uvěk pripravne ladje za potěru, i javlja jim, da je s mlětačkom skupštinom dosudio, da kolikogod putah ladje proti gusarom pošalju, dobit će svaki brodar i vojnik po jedan grošić, vodja po tri, i kormilnik po dva grošića na dan, dotle, dok bude rad trajao, koje novce ćeju se platit iz mletačke penecznice.

God. 1324. navalio je kninski župan Nelipić iznenada na vojsku Jurja Šubića, i razbivši mu čete, istoga Jurja uhvati. Slědeće godine sklopljen bi mir medju Nelipićem i suprugom Jurja Šubića, u slěd kojega bi od strane Nelipića Juraj Šubić, od strane pako ovoga supruge zasužnjeni splitski gradjani na slobodu stavljeni. Nu budući da Splitčani niti onda nisu imali mira od horvatskih velikašah, zato su s Mlečani u družtvo stupili, ovo bi medjutim naročito odredjeno, da ovim uvětom niti čast ugarskoga kralja, niti sloboda istoga grada ušterb neterpi. — Sada ćemo gledati, što je Karlo Robert uspomene vrědnoga u našoj domovini doveršio.

Spomenuo sam u dogadjajih bana Mladena, da ga je Karlo Robert radi njegovoga silničtva dostojanstva lišio; na njegovo město podignut bi Ivan Babonić župan od Velican, nu ovaj je do malo vrěmena takodjer kralja ostavio i s Jurom Šubićem se sdružio. Zato bi od kralja izobćen, u

Digitized by Google

dostojanstvu pako banskom izměni ga Nikola župan šoproński. Ovaj je g. 1323. s velikom vojskom u Horvatsku došao, i buduć da mu je Ivan Babonić put hotio zapréčiti, zato Nikola na njega navali, vojsku mu razbije i grade poruši. Onda došavši u Split, deržao je sabor, u kom Horvatom sve pravice od pervašnjih kraljah jim poděljene potverdi, nepokornim županom oproštjenje od strane kralja podari, upravljanje pak Ilirie s naslovom vojvode Jurju Miholoviću izruči, i onda se u Ugarsku povrati. Nu jedva što je Nikola s vojskom otišao, počeo je Juraj Šubić opet nemir činiti, dok je bio najposlě od Nelipića preobladan i uhvatjen, oda šta sam gori pisao. Kada je to Karlo kralj razumio, posla g. 1326. Mikića (ili Mihaila) bana s vojskom u Horvatsku, za da sve bune utaleži, nu ovaj ništa drugo nije uradio, osim što je gradove Babonićah osvojio.

God. 1330. malo što nije život izgubio Karlo Robert i njegova obitelj. Brat naime kraljičin Kasimir obsilio je kćer zmožnoga ugarskoga velikaša Feliciana Zaba, i onda je kraljevski dvor ostavio. Kada je nesrěćni otac oskvernjenje svoje ljubljene kćeri razumio, strašno se je razljutio, i misleći, da je kraljica ovomu gerdnomu činu kriva, u najvećoj jarosti stupi u kraljevsku sobu na Višegradu, gdě su kralj i kraljica s njihovom děcom baš obědovali. Felician, izvadivši mač, navali na nje, odsěće kraljici četiri persta, rani kralja, koi je hotio suprugu svoju pomoći, zatim pako zamahnu s mačem na kraljevsku děcu, dok ga je dvorjanik jedan s traga na zemlju povalio, i doterčavši službenici na komade posěkli.

God. 1333. putovao je Karlo Robert sa svojim sinom Andriom u Napulje, da sina svoga s Mariom kćerju Roberta kralja od Sicilie zavětuje. Dana 16. Julia bio je u Modrušu, ovamo su došli i poklisari Splitčanah, očitujući kralju podložnost varoša Splita, i moleći, da jim privilegie njihove potverdi. Karlo neimajući sada vrěmena, buduć je u Napulje hitio, slědeće jim je pismo poslao. — „Karlo kralj ugarski itd. věrnim svojim: Jakovu Gradoniku županu, sudcom, savětu i obćini varoša Splita pozdrav. Častni otac gosp. Dominiko, po kraljevskoj milosti arcibiskup splitski, i plemeniti ljudi Teodosio Alberti i Petar Francisci, od vaše věrnosti poslani, došavši pred nas, javiše nam naručak svoj, koi ste vi jim dali, što smo mi pozorno slušali, i predadoše nam poslane dare, koji su nam veoma povoljni bili; nu povoljnia jošte biaše nam stalna vaša věrnost. Da je očitovanje vaše podložnosti iskreno, to smo iz mnogih dělah spoznali, i zato vas uvě-

Digitized by Google

ravamo, da berželi nazočni put pomoćju Gospodinovom srěćno doveršimo, i vi k nam poklisare vaše pošaljete: nadarit ćemo vas obilniom još milostju, i uslišat sve vaše pravedne i zakonite molbe. Zašto nismo mogli někoje vaše privilegie potverditi, to će vam rečeni gosp. arcibiskup i njegovi drugovi objaviti. Dato u Modrušu 16. Julia 1333.“ Od došastja kraljeva u Napulje piše Ivan Villano slědeće: „Karlo Roberto kralj ugarski došao je g. 1333. dana poslědnjega Julia u Vestu varoš Apulie, skupa i sa svojim mladjim sedmogodišnjim sinom Andriom, koi se je zavětovao dana 27. Septembra s najstariom kćerju vojvode od Kalabrie; kralj pako se je malo poslě povratio.“

Buduć da su někoji horvatski velikaši, osobito bribirski grofi u Horvatskoj mnoge bune činili, zato je Karlo g. 1338. Trogiranom slědeće pismo poslao: „Karlo Božjom milostju kralj ugarski itd. věrnim svojim upraviteljem, sudcem i čeloj obćini trogirskoj pozdrav i milost. Nedvojimo ni najmanje od vaše věrnosti, jerbo ste svagda bili našemu veličanstvu i svetoj kraljevskoj kruni s neporušivom věrnostju priverženi. Buduć pako da naše dobre vam takodjer mir i srěću prinosi, i naopako: zato vas ljubezno molimo, opominamo i uputjujemo, da nijednomu našemu buntovniku, ili onim, koji nas uvrědjuju, vaše nagnutje, savět i pomoć nepoděljujete, osobito pako nijednoga na stan neprimete. Dato na Višegradu u Subotu pred drugom Neděljom korizmenom g. 1338.“ — Ova pisma Karla Roberta očito čine, da su primorski varoši Split i Trogir Karla Roberta za svoga gospodara spoznavali, i Lucio opet nepravo piše, kada veli, da su bili ovi varoši Mlečanom podložni. —

Ovo se je za vrěmena Karlova dogodilo u našoj ilirskoj domovini. — Karlo kralj preminu g. 1342. dana 16. Julia, i bio je u Stolnom Biogradu svečano sahranjen. Tri puta se je oženio: perva njegova supruga biaše Maria, Poljakinja, preminuvši g. 1316.; druga Beatrica, kći kralja rimskoga, koja je g. 1318. umrěla; tretja Jalšabeta, kći kralja poljskoga. Samo poslědnja mu je děcu rodila, naime: Karla i Ladislava, koji su medjutim već u mladosti preminuli, i Ludovika, koi je otca svoga na prestolju zaměnio, i radi svojih slavnih činah prezime „Veliki“ polučio. — Da si je Karlo mornarstvo pribavio, i većju brigu za Primorje imao, lahko je mogo (kao Pray piše) Ugarskoj kraljevini sicilijansku pridružiti.

Digitized by Google

Poglavje XX.

Dogadjaji Horvatah pod kraljem Ludovikom Velikim, od godine 1342—1347.

18) Ludoviko I. zvan Veliki, sin Karla Roberta, bio je odmah šesti dan po smerti svoga otca t. j. 23. Julia 1342. u Stolnom Biogradu za kralja krunjen. Perva njegova briga biaše, da bratu svomu Andrii sicilianskо prestolje osegura, jer odkada je sicilianski kralj Robert umro, pojaviše se u Napolju mnoge bune i nemiri. Za dostići svoju sverhu posla Ludoviko onamo svoju majku, za da što najskorie krunjenje i věnčanje Andrie izposluje. Ovom prigodom pisao je Ludoviko Zadarčanom slědeće pismo: „Ludoviko itd. ljubljenim svojim županu, sudcem i občini zadarskoj pozdrav i sve dobro. Obznanujemo vašoj dobroti, da se je presjajna gospoja kraljica naša preljubezna majka, želeći posětiti gospoju kraljicu Jovanu, naumila prebroditi u Napulje. Buduć pako da za isto prebrodjenje sebe i svoje družbe ladje trěba: radi toga vas userdno molimo, da za potrěboću naše gospoje majke i njezine pratnje dvě dobro oboružane vaše ladje prigotovite, i bez štente u Senj odpravite. Jer ista gospoja mati krenuti će se put Senju u tverdnoj nadi, da će ondě poslane od vas ladje već najti, jerbo bi njoj i njezinoj družbi mučno bilo baviti se u primorskih varoših radi očekivanja ladjah. Dato u Višegradu d. 15. Maja.“ Zadarćani su zaisto spomenute ladje kraljici posudili, i mletačkogu duždu o tom ubavěstili.

God. 1343. preminuo je Mihail ban horvatski, i na njegovo město uzdignut bi Nikola Lacković. Ovoga pošalje Ludoviko s vojskom u Horvatsku, da bune i nemir ondě sveudilj vladajući potiši. Nu horvatski velikaši biahu odveć oholi, nego da bi bili hotěli bana poslušati: zato je g. 1345. Ludoviko sam na čelu od 20,000 oklopnikah u Bihač došao, oda šta spisatelj dogodovštine zadarske slědeće bilježi: „Dalmatinski varoši odrediše ka kralju, koi se je onda u taboru kod Bihača bavio, svečane poklisare s dragocěnimi pokloni. — Osobito je pako Zadar tri plemenita poklisara odabrao, kojih imena su: Martinusio od Butovan, Mihail od Blaža Soppe i Nikola Mači od Galelah, s bogatimi darovi za gospodina kralja. Ovi putovali su dostojno nu polagano, i kada je k njim glas stigo, da je rečeni kralj ove pokrajine ostavio, i u Ugarsku se povratio, povratiše se i ovi poklisari u Zadar. Povratkom

Digitized by Google

njihovim svi su se verlo razžalostili, ukoravajući nje radi toga, tim više, buduć da se je jedan od poklisarah povratjenju ovomu protivio, nu morao je dvojici svojih drugovah, kano većini, prizvoljiti. Mlečane pak obuzela je neizměrna radost, što je kralj iz Horvatske odišao, bez da je njegova nazočnost Zadarčanom koristila. Kazali su takodjer Mlečani, da se će Zadar kralju podložiti, i da su se horvatski gradovi po njegovom naputku kralju predali, koje sada isti kralj junački ravna. Po ovom razdraženi Mlečani, izlivali su strašnu svoju jarost na Zadarčane, što sam nakanio ovdě objaviti."

Lucio piše, da se ove rěči nemogu bez tumačenja razuměti, i onda nje sam ovako tumači, da bi se misliti moralo, da su se svi horvatski varoši kralju iznevěrili, i Mlečanom podložili. Nu mi već znamo, šta trěba misliti od spodobnih Luciovih izvodah. — To je istina, da je ovaj dogadjaj povod dao merzosti, koju su Mlečani pram Zadru gojili, kao što to spomenuti pisac potverdjuje. Jer Mlečanom biaše žao, što su horvatski gradovi tako svečano ugarskoga kralja primili, i što je isti takodjer Zadar poklisare k njemu poslao. Odlučiše dakle osvetiti se Zadru. Kako lukavo i bezdušno nakanu svoju izvedoše, to opisuje gori rečeni spisatelj zadarske dogodovštine, kano očiti i zato věrodostojni svědak, u poglavju 16. svoje kronike ovako: „Kada je svanuo dan 12. Augusta došao je Petar verhovni vojvoda na zapověd dužde sa deset brodovah k zadarskoj luki, i obsio je Zadar, tako, da je za izlazeće i ulazeće samo veoma těsni put ostao. K ovomu je odišao Marko Kornario, ondašnji župan zadarski, sa dvěma družbenici, od kojih se jedan zvaše Bivaldo Gargur od Botona, drugi pak Gargur Francisci od Karbonosis. Viděći Zadarčani, da se njihov župan niti najmanje nebrine za upravljanje varoša, s udivljenjem gledahu ovaj njegov čin, jerbo nitko nije pamtio, da se spobobna něšto ikada dogodilo. Ondě je imao rečeni vojvoda mnoge potajne dogovore s Markom županom, i zaderžao je njega i njegove drugove na ladji, niti jim je dozvolio povratiti se u varoš. Napokon je, na savět i molbu rečenoga župana, Bivalda u slobodu stavio, i u Zadar odpratiti dao; ali njegovoga druga Jurja nije hotio odpustiti. Dade takodjer cělu obitel i pokućtvo županovo na njegovu zapověd na brod odpraviti." — I iza kako je pisao, da su Zadarčani izabrali tri poklisara, za da nje ovi u Mletcih izpričaju, veli nadalje u poglavju 17.:

Digitized by Google

„Isti dan dao je rečeni vojvoda na svojih ladjah po glasonošah zapověd proglasiti, da svi Mlečani, koji se u Zadru bave, za četiri dana sa svim svojim pokućtvom varoš ostave.“

Poslě izpisuje, da je Nikola monak iz reda propovědnikah dan 13. Augusta k vojvodi došao, i molio, da Zadarčani poklisare u Mletke slati smědju, onda mu objavi vojvoda slědeću odluku mletačkoga poglavarstva:

„Od dvojega jedno neka Zadarčani izaberu: ili neka sve zidine i bedeme svoga varoša poruše, kule te tverdjave unutra i izvan varoša se nalazeće, bez svakoga zatezanja i zapreke, u ruke dužde i mletačke deržave predaju, i verhu toga podpuno i neograničeno vladanje i ravnanje varoša županu od mletačke občine naimenovanomu izruče, ništarmanje onako, da svoj imetak svaki smě na svoju korist obratiti; — ili neka mletačku silu junački odbiju, nu on (vojvoda) da sceni, da će biti za nje mnogo koristnie, ako pervo izaberu. Kada je to poklisar razumio, povrati se sa svojom pratnjom u varoš, i javio je onu odluku gradjanom. Ovi odlučiše, da se vole mletačkoj sili na odpor staviti, nego li porušenje varoša gledati, i takvu pogodbu primiti.“

Onda obširno izpisuje, kako su se Zadarčani na boj spremali, zidine popravljali, bojne makine pravili, i hranom obskerbili; zatim pako nastavlja: „Dana 16. Augusta odpraviše poklisara k ugarskomu kralju, moleći pomoć od njega, s Mlečani pako počeli su se opet od mira dogovarati. Nu mletački vojvoda isto jim odgovori, zatim pak varoš strogie obsědne, sve Zadarčane, koji se na mletačkom zemljištu baviahu, zasužnji, otoke njihove opleni, a nalazeće se ondě kuće popali, i 200,000 marhe odprati. Medjutim je mletačka vojska u Ninu sakupljena i 20,000 pěšakah i konjanikah brojeća, tri dana polja robila, i sela palila. Progonjeni zemljodělci poběgoše u varoš, i ovako je poskočio broj obleženih mužkoga spola do 28,000, izmed kojih biaše 6000 oboružanih. Onda načiniše iz gredah tako zvani lanac, i zatvoriše s njim dana 30. Augusta morsku luku, i dana 1. Septembra k Andrii neapolitanskomu kralju poklisara potajno odpraviše. Dana 8. Septembra stiglo je u Zadar pismo od ugarskoga kralja, u kom jim je pomoć obećao: kada je bilo ovo pismo pročitano, Zadarčani odbacivši mletačko ime, metnuše na svoje ladje i štite gerb ugarski. Dana 16. istoga měseca primi Andria kralj milostivno zadarskoga poklisara, i obeća berzu pomoć, nu sutra dan bio je od svojih neprialeljah nemilo ubijen. Radi

Digitized by Google

toga Zadrani cerne oděće obuku; jerbo su veliko ufanje u istom kralju imali, i da se nije takov nesrětni dogodjaj pripetio, Zadrani bi bili oslobodili svoju domovinu. Nemili i nenadni dogodjaj, i smert Andrie kralja od Sicilie, premda je Ludovika kralja ugarskoga veoma smutio i ražalostio, ali sa svim tim nije zaboravio Zadrane; nego kano ljubezni otac i branitelj svojih věrnih sprot je zapovědio, buduć da sam nije mogo: da Nikola Lacković ban od sve Horvatske, i Stěpan ban od Bosne vojsku, što veću mogu, sakupe, i Zadranom na pomoć idu. Skupili su istina je, i došli su do Vrane, ali što nečini prokleta lakomost za blagom. S dukati mletačkimi podmitjeni i zamazani, natrag s vojskom potegnuli su se: i što još žalostnie jest, stid me je popisati, ali moram istinu kazati: Gàrgur knez Kerbavski, Pavo knez Ostrovički, i Mladen knez Kliski vojsku za mletačke dukate na pomoć Mletčanom poslali su. Od ovuda dvadeset hiljadah vojske kod Nina za Mletčane jest se skupilo, koja je polja i sela zadarska robila i palila. Oh nevěro, dabi te nebilo! Ovako onaj glasovit Zadar, i posle svi primorski gradovi porušeni, na ništa su došli. Jao narodu koj sam protiva sebi vojuje. Ova sva Lucio (*Lib. 4. c. 15.*) iz zadarskoga pisca, i iz Karolda Mletčana, koj (*c. 7.*) piše, kako izplaćanje novacah banu Horvatskomu, Bosanskomu i ostalim knezovom od zbora mletačkoga bilo je odredjeno; ovako su Zadrani junački branili se, i Mletčanom mlogo kvara učinili na moru i njihovih ladjah, i mloge boje imali su sve ono lěto, Godine 1345.

G. J. 1346. měseca Sěčnja posle mlogoga kervavoga boja, predobili su Mletčani kastele sv. Damiana i sv. Mihovila, koji su na otocih kod Zadra stojali; zatim prekinu lanac, kojim su Zadrani luku zatvorili bili, i dojdu sa svojimi bojnimi brodovi u luku. Zadrani sad opet pošlju poklisara k Ludoviku, moleći ga za pomoć, koju im je i obećao. Zadarski pisac piše dalje od toga ovako:

G. J. 1346. 26. Svibnja donešena je knjiga kralja obećajućega, da će dojti sa svom jakostjom svojom u Zadar; i Mletčani čujući pripravljanje hrane za kraljevsku vojsku, bastilu, t. j. tverdi kastel, kojega su načinili od iztočne strane, sa višjimi još tornići utverde. Bio je pako ovaj kastel iz dervetja od trih stranah načinjen na duljinu skoro dvisto koračajah, na širinu sto koračajah. Od Istočne strane imao je tornjevah deset, od zapadne takodjer deset; od sěvera pako četernaest tornjevah jakih i tverdih, i lěpo majstorski načinjenih. Od podnešne strane, gdě su

Digitized by Google

brodovi stojali, bila je prazna, i brez svakih bojnih spremah. Bilo je vojske dvadeset i pet hiljadah, osim onih, koji iz dalešnjih stranah biahu došli. Dana 16. Svibnja sa trideset i šestimi galliami, i s drugimi različitimi ladjami, na kojih tornjevi bihu načinjeni i ostale najmudrie bojne sprave, na Zadar udare, i izišavši iz malih ladjicah na suho, na zidove penjati se, i nje rušiti počmu i tako iz mora i iz suha varoš strašno biju: ali Zadrani svagdi junački braneći se, osam stotinah Mletčanah potuku, i nje u beg natiraju. Dana 27. Svibnja, budući došao kralj, Mletčani manji kastel, iznad brodišta poruše. Dana 2. Lipnja kralj sa sto hiljadah konjanikah u Zemuniku, sedam miljah daleko od Zadra, tabor načini. Dana 10. Lipnja sa dvima hiljadama izabranih konjanikah blizu varoša Zadra dojde, k kojemu Zadrani došavši veselo primiti biahu, i njima je obećao preobladati ilí ondě poginuti, i povrati se k taboru. Dana 11. Juna Poklisari zadarski svetačno pohode kralja i ključe od varoša predadu. Dana 16. došo je kralj sa svom vojskom, koja je bila, iz Ugarah, Hervatah, Bošnjakah, Kumanah, Čehah i Němacah sastavljena, i bastillu je obseo, i spreme iz varoša za biti bastillu iznčti je dao, koje dve hiljade konjanikah, i osam stotinah pěšakah zadarskih branili su. Dana 20. Bernardo Akvilejenski Patriarka u varoš unide. Kralj pako nije hotio, dokle neoslobodi Zadar. Mletčani onda traže dogovor s kraljem, ali kad im se to nedopusti, učine prijateljstvo s banom bosanskim i s Lackovićem, koji podmitjeni, bili su uzrok, da je ovaj rat bio nesrěčan po Zadrane. Dana 1. Lipnja udare tri tisuće Zadranah i s njima pedeset Ugarah pod zastavom Sv. Krisogona na bastilu, u kojoj su Mlečani šestnaest tisućah vojske imali. Boj biaše žestok, i već se zapali jedan toranj, kad Mletčani, pogasivši oganj, sa šest tisućah pěšakah i šest sto konjikah iz bastile izidu, i budući da je sva ugarska vojska mirna sa strane gledala, protěraju Zadrane i sve njihove bojne sprave popale na očigled ugarske vojske, koja se osobito po lukavštini Lackovića ni ganula nije. Zadrani dakle izgubivši sve ufanje, da će se od obsědnutja oslobodit, pohode kralja, i umole ga, da bi ih pomirio s Mletčani, što je on i obećo. Pošalje zato poklisara u Mletke, da učini primirje s republikom, ali ne sbog ovoga uzroka, kako se je posle vidělo. Dana 30. Lipnja povrati se kralj u Vranu, a odanle u Ugarsku.

Vidiš dragi štioče, što zlato i nevěra rade! Tko bi smio i tko bi mogo izkazat one uzroke, zašto je Kralj Lu-

Digitized by Google

dovik tako popustio? — Zadarski pisac ovako nadalje piše: „Kada su otišli Ugri, Zadrani brez pomoći ostavljeni sve junačko serce izgube, i bogatii od prostih gradjanah bunit se počmu dana 19. Serpnja. Grad ravnali su tri poglavice, ravnitelji zvani, sa 12 mudrih ili viećnikah, koji su podpunu vlast imali. Ovi pošlju dva plemića i jednoga pučanina k Mletčanom, ali buduć da su odgovorili ono, što i prie, ništa nebi dokončano. Na to se prosti puk tim većma uzbuni, pak kad ga niti stanoviti broj novacah medju siromašnie razdělјen umiriti nije mogo, biahu něki pedepsani, a ostali su zamuknuli. Dana 5. Kolovoza predobe Mletčani kastel Sv. Mihovila na otoku pri Zadru. Zadrani čuvši, da im ban na pomoć ide s vojskom, popišu hranu, i po malo na svaki dan razdělе, da mogu živiti, dok im pomoć dojde; a u svem Zadru nije bilo neg 80 plaćenih vojakah. Dana 1. Listopada Mletčani podignu i drugu bastilu, i grad najoštrie obkole, tako da se od pomoći banove ništa više čuti nije moglo, i tad poče veliki glad u gradu bivati. Dana 25. Studenoga kupilo se je višeputah věće od okolo 200 ljudih, a puk je na pijaci oboružjan vapio, da se pogodbe mira načine; najposle s plačem dokončaju, da će se poddati. Izabere se šest poklisarah, koji pojdu u Mletke, predadu svoj grad, i ondě kao taoci iliti poruci ostanu. Mletčani dadu sada Zadranom privilegije, a ne više pogodbe mira. Dana 21. Prosinca budu otvorena vrata dosle zazidana i mletačkoj vojski s tornjovi i tverdjavami predana, kraljevska pako zastava s piace dignuta i mletačka svetačno postavljena. Zatim su Mletčani nove uredbe proglasili. Dana 23. sazvano věće učini zakletvu věrnosti, a dana 24. Prosinca zakune se i sav puk na piaci na jednaki način. G. 1347. dana 24. Sěčnja bi oružje gradjanom oduzeto: dana 27. po zapovědi vojvode mletačkoga pedeset plemenitih Zadranah biaše poslano u Mletke, zatim su obedvě bastile porušene, a za čuvanje grada 400 pěšakah a 200 konjanikah odredjeno. Dana 18. Ožujka odprati se još deset plemenitih u Mletke.“

Ovako Zadrani junaci ne od straha već od glada prisiljeni poddati morali su se, jerbo izdajica ban Nikola Lacković, kojega vrědno bi pisati Lažković, od kralja naredjen, da Zadranom na pomoć bude, s dukati podmazan nije hotio na pomoć dojti, zato, kako Ludovik Kralj začuje, da je Zadar Mletčanom se prědao, sproti Nikolu iz banie izbaci. Posle ovoga posto je opet Nikola Zecs Ban Horvatski. Iz ovih od Zadra dogodjajah, mislim, da svaki lasno viděti more; da Mletčani nikada prie vladanje u Zadru imali

Digitized by Google

nisu: nego samo da su s Zadrani stanovite pogodbe i savez družtva imali, što se dotiče tergovine. Ali sada sa svim pod vlast Mletčanah morali su se poddati. Veliki strah svim gradovom primorskim zadade Zadra preobladanje, jer im je posle svaki grad bio u strahu; i one pogodbe, koje su načinili s Mletčani, sada već pretezale su se tako nadaleko, da su kralja od Horvatske kano nepriatelja za volju Mletčanah morali spoznavati, i vojsku mletačku u gradove primiti, i skupno protiva kralju ugarskomu, horvatskomu i dalmatinskomu vojevati. Sada već nije ništa valjalo ono zaključenje, da pravda i vladanje kralja od Ugarske neoskvernjeno ostane, već oni pušćali su vojsku u gradove, i prisilili su protiva svomu zakonitomu Kralju boj biti: ali kako lukavo radili su, tako su takodjer posle sve izgubili; samo kvar što oni plemeniti varoši Dalmatinski, koji prie niti kneza mletačkoga, niti nikoga stranskoga u svojih okoliših nisu terpeli, od sele sve više i više od svojih starinskih pravicah izgubili su, dokle su najposle nato došli, da nikoga od pokolenja Slavinskoga nisu terpěli, nego akoje koj bio, morao je svoje pokolenje zatajiti i kazati, da je Mletčanin, ako je hotio kod Mletčanah primit biti. Vidiš, stoje svět —.

Poglavje XXI.

Od dogodjajah u Horvatskoj nadalje pod Ludovikom Kraljem, do G. I. 1382.

Ludovik I. došo je poradi nemile smerti brata svoga Andrie u veliku smetnju; s jedne strane hotio je osvetiti se Mletčanom, što su mu Primorje i Zadar oteli; s druge pako strane smert Andrie brata i njegovo pravo na kraljestvo od Sicilie zvahu ga u Italiu, da se osveti ubojicam, i svoje pravo neizgubi. Dakle Mletčane za vrěme propuštati odredi, i vojsku skupivši g. I. 1347. po suhom u Italiu otide. Iste godine dana 22. Prosinca dojde s vojskom u Akvileju. G. I. 1348. dana 17. Sěčnja došo je srětno u Aversu varoš u Apulii. Što je tamo radio, to meni nije od potrěbe popisati. Iste godine 1348. na sverhi měseca Svibnja dojedri iz Barlete po moru Adrianskom u Vranu u Dalmacii, i onde kratko vrěme zaderžavši se, u Ugarsku se povrati. Berže li Ludovik iz Sicilie otide, Jovana, koja pred Ludovikom bila je utekla,

Digitized by Google

Avenion vâroš Papi Rimskomu prodavši, za one novce brodove pokupi, i u Siciliu povrati se; vojska Ludovikova, koju je u Sicilii ostavio, naravski bila je u pogibeli; Ludovik poznao je pervašnje godine sam, kako je težko poslati pomoć u Siciliu po suhu, a po moru, jedno što galiah nije imo; drugo što s Mletčani mira nije načinio, poslati nije mogo. Dakle kanoti providan kralj s Mletčani mir na osam godinah načini g. I. 1348. dana 5-a Kolovoza, koje dana 8. Rujna potverdi. Od ovih dogodjajah Villan pisac Splitski, i Rajnald. n. 12. kod Lucia *(Lib. 4. c. 16.)* pišu.

Ovako slobodno brodarenje po moru imajući; dobie od Rimskoga Pape nepovoljan glas poradi kraljestva Sicilie g. I. 1350. i zato vojsku u Dalmaciu napervo pošalje, on sam malo posle s mlogimi velikaši dojde tamo, i u brodove, koji su ga pripravni čekali s vojskom unidje, i u Apuliu za malo vrěmeua dojde, i svu Siciliu opet pod svoju vlast metne, ali malo da nije tamo život izgubio. Do měseca Listopada ostane u Sicilii, kako Kartusuj piše *(Lib. 9. c. 13.)*, — a istoga měseca dojde u Rim u vrěme jubileuma, gdi je kroz Citadelu prolazeći s hiljadom oklopnikah jašio, lasno povraćajući se u Ugarsku. — Neznade se jeli po suhu ili po moru u Ugarsku se povratio. Jošter nije došo u Ugarsku; kada već Genovenci Liguri, sa Mletčani rat su započeli, u koji su takodjer Ludovika kralja povući tersili se: ali jedno što na moru Adrianskom brez pomoći gradovah dalmatinskih s Mletčani boja deržati nije mogo: a drugo što poslove Sicilie jošter nije doveršio, ništa nije hotio s Mletčani započimati. Dakle g. I. 1352. kadà je već svu pravdu poradi Sicilie doveršio, i svoju vojsku iz Sicilie natrag dozvao: onda druge brige neimajući, počeo je briniti se, da kraljestvo svoje Ugarsko u red metne. Kralj Ugarski družtvo obetavši Genovencem, tražio je od Mletčanah, da bi mu povratili Zadar, i ostale gradove i města, koja su osvojili u njegovoj kraljevini. Mletčani s pametnim odgovorom odpravili su poklisare, medju sobom izmihavajući kraljevu molbu: u ostalom ne brez straha biahu, i brižljivo, i s velikimi troškovi, s dvostrukom vojskom objačali su sve gradove, koje deržali su u onoj krajini". — Liguri kad dobe Ludovika za družbenika u ratu protiva Mletčanom, taki svoje bojne brodove pošalju u more Adriansko (Villan c. 67.), i premda je mletačka pomorska vojska, koja je čuvala adriansko more, bila jačja nego genovenska, sasvim tim nije směla s onom udarit se, jer se je premogućega kralja bojala, da je on uebi sasvim uništio; i tako su bojni brodovi genovenski

Digitized by Google

težke kvarove brodovom mletačkim načinili i mnoge i potopili, ter brez svake štete povratili se čitavi, učinivši veliku sramotu imenu mletačkom. Mletčani nehoteći primorskih gradovah kralju povratiti, priprave se koliko bolje mogahu na odpor, i gradove one utverdc, pak ujedno i poklisare k cesaru pošlju, neka bi on pri kralju radio, da se na molbe Genovenacah u rat proti Mletčanom nepušta, i tako je cesar kralja od rata uztego. Ova sva dogodila su se do g. I. 1353. U to vrěme Mletčani sdružc se sa Aragonci, i genovenske brode na moru raztěraju g. I. 1353. dana 30. Kolovoza. Genovenci uteku se Arcibiškupu Milanskomu, protiva ovomu opet Mletčani s cesarom savez načine: ali Genovenci s pomoćjom Arci-Biskupa jake galie oprave, i na moru adrianskom Poreč grad i druga mloga města od Mletčanah otmu, i mletačke galie kod Sapiencie stignu, razbiju i rasteraju g. I. 1354. měseca Kolovoza. Od to doba Mletčani za Dalmaciu bojeći se, u svakake pogodbe s banom bosanskim, s kraljem od Rascie, i s bližnjimi knezovi hervatskimi puštaju se. Splitjane, Trogirane i Šibeničane nagovarali su, da se kralju suprot stave. Jerbo pako Lelka udovica, mati Mladena děteta još, a kneza od Klisa i Skradina, kralju od Rascie bila se je poddala: Mletčani ona města pod svoje vladanje spraviti tersili su se, kako Karold pisac mletački svědoči: „Poslan je bio Jakob Dolfino k kralju od Rascie, za zadobiti gradove Skradin i Klis, s punovlastjom ponuditi sto hiljadah malih funtih, ili za Klis funtih šestdeset hiljadah, a za Skradin funtih četerdeset hiljadah. Što je za Klis dokončano, to se nezna; ali da su Skradin zadobili, to svědoči Anonim mletački ovako „Bernardo Justiniano Prokurator Sv. Marka, i kapitan generalski došo je s brodovi u Dalmaciu, i posle mlogih pogodbah, najposle s Lovrencom Celsom Prefektom generalskim Pasenatić i Markom Justinianom knezom od Šibenika i s drugimi věćnici i vlastnici mletačkimi zadobili su grad Skradin, i unišli su u njega g. I. 1355. dana 10-a Sěčnja po někakovih pogodbah; u kojemu gradu spomenuti Pasenatić sa svojom vojskom je ostao". S kim su ove pogodbe načinili, i kakove su pogodbe bile, to se nezna: ali od ovuda vidi se, da su Mletčani naj jače gradove u Hervatskoj hotěli imati; da se ovako od kralja Ludovika mogu bolje braniti, i Primorje zaderžati; ali svi ovi neizmerni troškovi bili su jim izprazni; jerbo kako već godine mira izlazile su, tako poslali su k Ludoviku kralju poklisare, s někakvimi pogodbami, koje Kralj odbaci, hoteći podpuno sve gradove i města, koja na kraljevinu Slavonie, ili Horvatske spadala su. Da-

Digitized by Google

kle g. I. 1356. Ludovik Kralj dvi vojske podigne velike, i strašne, da Mletčane od dvih stranah pograbi: jednu pod banom Eustakiom pošalje u Hervatsku, i zapovědi banu, da sva polja i sela robi i pali varošah primorskih, koji neće da se iz dobra prědadu: on pako načinivši družtvo s patriarkom Akvilejskim, i s kraljićem padovanskim Mle čane u Markii Tarviskoj pobije, několiko městah osvoji, i Tarvis varoš obsěde, oda šta Kartusio *(Lib. 11. c. 8.)* ovako piše „Pověda se: da u vojski kralja ugarsk. kod Tarvisa bilo je sto hiljadah konjanikah, radi toga opet nije prěstala vojska protiva Zadru, Ninu, Istrii, i ostalim varošem, koje Mletčani zaokupili su u Horvatskoj i Dalmacii". Ban horvatski po zapovědi kralja palio je polja i sela onih morskih gradovah, koji se nehtedoše predati, sve do zidinah gradskih; iz druge strane na moru gusari uvěk brodili su tako, da gradjani od svega zla u gradovih zatvoreni već pogibali su. Mletčani od svih stranah pritisnuti opet kralju mir ponude. Od ovoga piše Villan *(Lib. 6. c. 63.)* ovako:

„U měsecu Augustu spomenute godine 1356. videći Mletčani, da su sasma u zločest stališ natěrani po boju s kraljem ugarsk. tako mogućnim, i opazujući, da porad boja gradjani štetu terpe neizrečenu, i da druge pomoći nema nego u miru; zato izaberu mloge iz plemenitijih gradjanah, i kralju ih u tabor kod Tarvisa pošlju s podpunom vlastjom, koji dostojno primiti su bili, i kralju obećali su, ako im mira podari da ćeju Zadar u svoju pervašnju sloboštinu postaviti, i stanovita města imenovana u Dalmacii povratiti, druga pako zaderžati pod stanovitom svake godine daćom, kako on bude hotio, i za troškove boja da ćeju platiti, koliko se pogode. Kralju se nije dopadalo, da Mletčani od njegove kraljevine Zadar odkinu, i slobodan učine: i dabi po pogodbi morao ostaviti svoja města Mletčanom, što njegovom dostojanstvu nebi se pristojalo; zato privoliti nije hotio drugačie, neg da se sva města povrate." Mletčani opet, kako Villan *(Lib. 7. c. 82.)* svědoči, na novo poslali su poklisare, moleći, da ćeju sva města povratiti, samo neka im Zadar odpušća, i da ćeju veliki broj novacah platiti; navlastito imenovali su, da ćeju Trogir i Split povratiti: što Splitjani čuvši, sami su se predali, što splitski pisac ovako izpisuje:

„Splitjani pako nehoteći dulje tolika zla i kvarove podnositi i terpeti od puka ugarskoga, nego boljma voleći za sgodno oslobodjenje gledati, dokončali su medju sobom skupa sa Trogirani, da će odstupiti od gospodovanja Mletčanah, i povratiti se k vladanju naravskomu, pervašnjemu,

Digitized by Google

i odredili su i odkazali sat, u kojem tako Splitjani, kako i Trogirani bi pohvatali obnoć sve vojake mletačke, koji onda u gradovih Splitu i Trogiru nahodili su se, za čuvati one gradove. Indi godine Gosp. našega Isukersta 1357. dana 8-a Lipnja svi plemeniti, i mlogi od puka Splitskoga u dan subote prie zore potajno i sakrito oboružjani skupili su se u cerkvu sv. Dujma, i ondi su se razredili, da idu po kućah i městih, gdě su plaćnici stanovali, i da jih pofataju. Išli su dakle, i njih tako mudro i pametno pofatali su sve brez uboja i buke, i zatvorili su jih u cerkvu s. Matie, i u cerkvu s. Tome, i u cerkvu s. Ivana Kerstitelja od Splita, i onda išli su plemeniti od Splita u palaču skupštine, gdě je vladavac stajo, i molili su od vladavca, da bi jim dao ključeve od grada, govoreći: da će dati grad gospodinu kralju ugarskomu. Onda gosp. vladavac videći, da jim nemore suprotì stati brez vojakah plaćenih mletačkih, oboružjao se je sa svim oružjem, i izašao je iz sobice, i bacio je špadu golu pred njih, i molio je oproštenje, da mu prikažu život, i povratio je sproti njima ključeve od grada. Trogirani pako dan sutrašnji, kada je otišo na misu k Fratrom Minoritom vladavac od Trogira, prie ure tretje, onda oni videći, da vladavac njihov je izišo iz varoši, sproti zatvorili su vrata od grada, i nisu pušćali kneza to jest vladavca u varoš: onda vladavac misleći, da se nisu Splitjani pobunili, otišo je u Split. Splitjani pako obadva kneza, splitskoga i trogirskoga dostojno primili su, sa svimi njihovimi službenici, i na troškove skupštine, u barkah oboružanih sproti poslali su u Mletke. Onda sproti Splitjani poslali su svoje poslanike po gospodina Ivana Zuus bana, i podigli su barjak s gerbom gospodina Ludovika kralja ugarskoga, i taki gosp. ban došo je u Split sa svojom vojskom, i Splitjani dali su mu vladanje u ime i na město spomenutoga kralja ugarsk., i posle spomenuti ban išo je u Trogir, i zadobio je Trogir. Koj zaisto Ivan Zuus ban u stranah dalmatinskih i horvatskih podpunu imao je vlast od spomenutoga kralja, dati i pokloniti na uvěke sela, posědovanja i gospodovanje kakovegod stvari, tako negibuće, kako gibuće; i hoteći dati i pokloniti od strane spomenutoga gospodina kralja poradi věrnosti Splitjanom posědovanje někih otokah na uvěke: Splitjani pako misleći, da nebi bilo ono punovlastno, što bi gosp. ban dao i podario njima, nisu hotěli primiti, govoreći: mi hoćemo, da gosp. kralj sam nami dade; i poslě kralj nije imao brigu toliku na Split, i drugim je one otoke poklonio.“ Poslě, kad to začuju drugi varoši primorski, svi su se Ludoviku

Digitized by Google

kralju redom poddali, Mletčani pako Splitjanom osvetili su se na otoku Šolti: što isti splitski pisac izpisuje nadalje ovako: „Taki posle za malo danah, kada su saznali (Veneti) da Split i Trogir oddružili su se od njihovoga vladanja, poslali su nekoje galie svoje sa Šibeničani, i došli su do otoka Šolte, koja je na Splitjane spadala, i porobili su, sterni popalili, ljude i žene poubijali, i mloga zla načinili su sve na sramotu i osvetu Splitjanah; poslě za nekoliko danah svi varoši odběgnuli su od Mletčanah, govoreći da nije dobar stališ njihov pod vladanjem Mletačkim, jerbo su već dosadili bili Mletčani Dalmatinom, poradi njihovih plaćennih vojakah." Ova je popiso pisac domaći. Iste godine 1357. Zadar je predobljen, ovo Kartusio *(lib. 11. c. 10.)* ovako izpisuju:

„Medjutim opat s. Mihaila od Zadra po listvah uveo je prěko zidinah vojsku kraljevsku u Zadar, ali pervi unišli su najjači, i vojaci družbenici gospodina od Padove predobili su grad osim kastela dana 17-a Rujna 1357. Ove godine Ludovik kralj Trogiranom i Splitjanom starinske privilegie dana 28-a i dana 30-a Kolovoza je potverdio. U ovo vrěme mletački brodi k Šibeniku i Skradinu potegnuli su se, i Šibeničani poradi njihove navale Andriu Justiniana kneza, i Gergura Dragojia, koji su za Mletčane bili, iz grada potěraju su, i onda k banu, koj Nin obsědjen je deržo, otidu, i njemu varoš prědadu, što njegov privileg. svědoči, koj ovako glasi: „Mi Ivan čitave Horvatske i Dalmacie Ban, uspomenu čineći po glasu ovoga lista obznanjujemo svim, na kojih spada, kako su svi plemeniti, gradjani i skupština grada Šibenika po plemenitom, poštovanom Radoslavu Krasuvenačić istoga graga poslaniku, i glasonoši njihovom odabranom imajući prignutje k gospodinu Kralju, i njegovoj svetoj kruni prepokorno od nas tražili sloboštine i milošte, podarenja i običaje, odzdola imenovane: Mi dakle pravednim, vrednim njihovim molbam prignuti u osobi spomenutoga Gospodina našega Kralja dole popisane slobošćine, pravice, milošće, podarenja, i običaje istim gradjanom i skupštini gorespomenutoj grada Šibenika, zaklinjajuć se sverhu zlamenja spasonosnoga križa, svetih Božjih Evangjeliah, i kostih *(Reliquia)* svetiuh, dopustismo i podasmo, i dajemo i poklanjamo za pravdu věkovitu, i nepovratno, imati, deržati, i posědovati, pervo navlastito: da sve krivde, uvredjenja i prekorednosti po istih Šibeničanih učinjene, i uradjene protiva kraljevskomu veličanstvu, ili njegovim podložnikom, ili drugim kojim godir tiam do ovih vrěmenah na kakovigod način; oprašta-

Digitized by Google

mo, odpuštamo, oslobodjujemo; i dopuštamo, da niti iste gradjane niti kogagod iz medju njih, tko god porad istih prěkorednostih i prěgrěškah može pravdati ili obterašiti, u kojegod posle vrěme. Takodjer sva odsudjenja, dokončanja i poslove pismene po knezu, izboru, ili po věću istoga grada u vrěmena pervašnja načinjena i naredjena, potverdjavamo, i za dobra nahodimo, da se na uvěke obderžati imadu. Takodjer sva privilegia, mlošće, podarenja, i sloboštine istoga varoša po izvišenih principih, někodašnjih světlih kraljih ugarskih dane i dopušćene, nepokvareno i stalno hoćemo, da se obderžaju: u onih zaisto sloboštinah i poklonih iste gradjane povećati, a ne pomanjšati hoteći. Takodjer dva otoka Srimac i Zuri zvana sa na njih spadajućimi, koje něko doba skupština Zadarska nepravedno je bila osvojila, u kojih deržanje i posědovanje vladanje mletačko njih iste jest uvelo, povraćajuć njima izručujemo po pravdi odvěčtva da posěduju. Takodjer da u ostalom poradi spomenutih otokah isti Zadrani, ili kojigod drugi njih na nikakov način nemogu uznemiriti. Takodjer mline, slap, na potoku Kerki, koje sada posědovati poznadu se, njima, da za uvěke zaderže, izručili smo. Takodjer nikakvoga kastela i nikakove tverdjave u spomenutom Šibeniku, niti u okružju njegovom, kojebi bile blizu spomenutoga grada na kvar istoga grada u nijedno nikada vrěme, sagraditi po nikom nedamo. Takodjer sve, što po vladarstvu istoga grada jest, i na posle biti će odsudjeno i dokončano, neka bude odobreno i stalno, i neoskvernjeno, brez suprotivštine kojih god u gradu, i u okružju obderžavano: niti takodjer isti gradjani moći će se pozvati i prisiliti pred nazočnost kojih god sudacah izvan spomenutoga grada. Takodjer, ako je po kojih banih ili tiranih u vrěmena prošastna u varošu ili njegovom okružju komu što oteto, i zaderžano, ono neka ostane onim, koji sada ono isto posěduju, niti poradi vrěmenah kakova neprilika u onom da se neučini. Takodjer vlahi (ili seljani, to je selski stanovnici) u okružju istoga grada bez dopuštenja i volje gradjanah, paše njihove ili trave popasti da nemogu, i nesmiu. Takodjer, da Mi, ili drugi koj god pod vladanjem napred spomenutoga Gospodina našega Kralja postavljen, nikakovoga duga, i nikako pobiranje plaće, od skupštine spomenutoga grada, ili njegovoga okružja osim pravdu kraljevsku od vratah, što daća zove se, kako se u privilegiah njihovih zaderžaje, iztraživati, i izterivati nemoremo: niti takodjer Mi, ili drugi koji god u spomenuti grad Šibenik s rukom mogućnom (to jest s mlogom vojskom) dojti moremo, nego

Digitized by Google

u množtvu, koje dopane se gradjanom, ili poglavarstvu od grada. Jedan ručak samo na godinu, i ne više, ista skupština dati dužna jest nama, i ako dulje u istom gradu budemo hotěli ostati; ob našem trošku, i iz dobre volje našega gospodara od kuće brez uznemirenja ostalih gradjanah moramo se zaderžati u istom gradu. Takodjer spomenuti gospodin naš Kralj, i Mi u osobi njegovoj sa svom jakostju i mogućnostju od svih protivnikah i nepriateljah isti grad i njegovo okružje braniti i čuvati s pomoćjom i krěpostjom obećajemo, i zauzimamo se. Takodjer, ako bi kada gospodin naš Kralj, ili njegovi naslědnici, od vlastitostih i sloboštinah spomenutoga grada štogod oduzeli i drugomu pridali; ista oduzimanja, on isti gos. Kralj, nevaljana proglasiti će. Takodjer spomenuti gospodin naš Kralj, ili Mi, ali drugi u imenu istoga gospodina našega Kralja peruke od istoga grada na nikakov način tražiti, i primiti nemore. Takodjer da spomenuti grad Šibenik svu milošću slobodu sveobćinsku, i posebnovlastnu, kako drugi gradovi kraljestva imadu, još veću imade. Sverhu toga pazeći na věrnost gradjanah spomenutoga grada Šibenika, sela Rakitnice, Dazline, i Grabrovec s ove strane potoka Kerke, sa strane zapadne stojeće; takodjer sela Nevest, Koparno, Peremić, i Sitnicu stojeća iz druge strane istoga potoka, imanja, istoj skupštini grada Šibenika pridajuć k njihovom okružju, dasmo i podarismo na uvěke, da poseduju. Na koje stvari uspomenu dadosmo ovi list, s visećom pečatjom našom potverdjen. Dano u obsedjenju varoša Nina, dana 14-a měseca Prosinca godine gospodina 1357." Ovu privilegiu Ludovik Kralj je potverdio dana 16-a Prosinca g. I. 1358.

G. I. 1358. predali su se Bračani, kako kronik piše: měseca Sěčnja. Bračani odstupili su od vojvode mletačkoga, u koje vrěme Omišani, Splitjani i Trogirani napali su Hvar. Ondi vladavac bio je Nikola Kornelio, koj se je potegnuo u grad, i ondi sačuvan jest.

G. I. 1358. měseca Sěčnja Nin od bana predobljen; što Kartuzio piše: „Predade se Nin kralju od glada obladan tako da su konjsko meso jěli. Kralj pako s veseljem iz Budima došavši u Zadar, koj dao je mlogo puta grad biti." Ali prie nego se grad pridobio mir jest načinjen: što Kartusio ovako piše:

„Kralj na molbu gospodina Franje de Karario, dao je mir ovako: da gosp. vojvoda i skupština mletačka sve gradove i kastele stojeće u Horvatskoj i Dalmacii dobrovoljno moraju predati: i da u svojih napisih odsele za

Digitized by Google

gospodu od Dalmacie i Horvatske nesmiju se pisati; isti pako kralj sve je odpustio, što je deržo u biskupatu od Tarvisa. Ovaj mir većma potrěbit, neg hasnovit gosp. vojvoda, i svi gradjani hvalili su; druge pogodbe nepišem, koje mloge bile su.

Kronik pako mletački ovako piše: „Isti kralj načinio je spomenuti mir u gradu Zadru dana 18-a Veljače 1358., koj je bio pervi dan nedělje korizmene, i u isti dan bio je navěstjen u Mletcih, dana 23-a i zakletvom potverdjen dana 25. i sva su izveršena, to jest Zadar, kojega poglavica biaše Andria Zane, i Skradin predana bila su u ruke kralja ugarskoga; zapovědano takodjer biaše Jakobu Korneliu knezu od Raba, Jakobu Ciuranu knezu od Kerka, Nikoli Korneliu knezu od Hvara, Juri knezu od Korčule i Marku Sanudo knezu od Dubrovnika, da od spomenutih městah odlaze, i sa svimi svojimi domaćimi da dodju u Mletke i ovako načinjeno jest, poradi kojega mira i preobratjenja vladanja bio je proměnjen napis vojvode „Ivan Dolfino po božjoj milosti vojvoda Venecie &c. a ne Dalm. Horvat. kako prie.“

Mira ovoga pogodbe Lucio *(Lib. 5. c. 17.)* na sverhi obilno izpisuje, koje ja izpuštam, i samo saderžaj onih pogodbah u kratkom popisati ću, kako kod Lucia *(Lib. 5. c. 1. pag. 238.)* nahode se, i u ovih četirih pogodbah mir ovaj je potverdjen:

1-o. Da se na piacu s. Marka (u Mletcih) u većih svetkovinah zastava kralja ugarskoga podigne.

2-o. Da Mletčani plate za troškove boja pet sto hiljadah dukatah na odredjena vrěmena.

3-e. Da se svaki novoizabrani vojvoda mletački od kralja ugarskoga ima potverditi.

4-o. Da se platja kralju svake godine harač petdeset hiljadah dukatah.

Od ovuda vidiš moj štioče! kako su oholi Mletčani bili poniženi: da su morali poddati se pod vladanje kralja ugarskoga Ludovika I. drugačie bio bi mogo Ludovik kralj iste Mletke lasno predobiti; jer Mletčani, da ih je zatvorio, nebi se bili mogli dugo obderžati.

Ludovik dakle kralj, razširio je Hervatsku tja do Drača; i sve otoke kako u staro doba spadali su pod kraljestvo horvatsko je zadobio.

Digitized by Google

Poglavje XXII.

Od dogodjajah u Horvatskoj pod Ludovikom I. Kraljem nadalje do g. 1382.

Spomenuo sam, kako je nemilo poginuo Andria brat Ludovikov u Sicilii; imao je Ludovik kralj još Stěpana brata. Ovoga je g. I. 1350. za vojvodu od sve Slavonie, Horvatske i Dalmacie postavio. Ovaj vojvoda imao je vlast sverhu bana, i on sam bana Ugal je imenovo, koj se je ovako piso: „Pavo de Ugal, po gospodinu Stěpanu, po božjoj milosti čitave Slavonie, Horvatske i Dalmacie vojvodi, u spomenutih kraljevinah Dalmatinskoj i Horvatskoj ban postavljen. Evo vidiš moj štioče ovaj ban već dvě kraljevine, Dalmatinsku i Horvatsku spominja, ali od Slavonie ne spominja, znajući dobro, da Horvatska i Dalmatinska s jednim imenom zvala se je Slavonia. Stěpan vojvoda posěduvao je grad Kemlek, dvorski grada zvao se je Herbolt. Stanovao je u Zagrebu; to se znade iz knjigah kaptola zagrebačkoga, koje je g. I. 1353. potverdio, gdě se ovako nahodi: Stěpan vojvoda od Dalmacie, Hervatske i Slavonie na uvěke. Da kada smo dan tretji posle svetkovine těla Isukerstova (što se Brašančevo zove) iz grada, města to jest stanovanja našega cerkvu stolnu s. kralja Stěpana pohodili, iste cerkve kaptol izdavši više knigah, od s. Ladislava utemeljitelja i ostalih kraljevah danih, molio je potverditi. Onda spominja službe od kaptola sebi izkazane, medju ostalimi: „da najmre u došastju našemu u Zagreb, město to jest ostanka našega, věrnosti najveće s nagnutjem, kanoti u kraljevskoga plemena dohodku bogoljubni sa svetimi odkritimi ostanci *(Reliquie)* naproti došli su, sa svetačnim pěvanjem nas primajući, i dostojne darove, i svakakovu hranu brižlivo pribavljajući; i poradi drugih takodjer službah věrnoga uvěk kaptola na nekakovu nadokladnost.“ Stěpan vojvoda g. I. 1355. umro je u Zagrebu, u stolnoj cerkvi je sahranjen, brez svakoga napisa; ostavio je udovu Margaretu, i Ivana sina, obodvoje rado u Zagrebu umerlo; stojali su u gornjem gradu Greč. G. I. 1356. varošu Koprivnici dao je privilegiu sledeću:

„Mi Ludovik po božjoj milosti Ugarski, Dalmatinski, Horvatski, Ramski, Serbski, Gallički, Lodomerski, Kumanski i Bugarski Kralj, Princip Salernitanski, i poštenja Berda s. Angjela Gospodin. Svim u Isukerstu věrnim sadašnjim

Digitized by Google

i budućim, ovih znanost imajućim pozdravljenje, u svih spasitelju, na kraljevsku obzirnost i brižljivost spadati mora. Dakle na svačie znanje po ovoga lista glasu hoćemo, da dojde: da mi hoteći varošane i stanovnike naše věrne Koprivnice (da oni věrnost takodjer povećaju) na priliku ostalih varošah naših kraljevskih poglavitih, sa slobošćinami, i milošćami kraljevskimi nakititi, na molbu njihovu poniznu i prignutu; sloboštine dolé popisane, koje imao je takodjer medju ostalimi grad naš Grečki od vrěmena postanka svoga, odredili smo njim dopustiti tako: da odsele, i na posle spomenuta Koprivnica kanoti slobodni i poglaviti grad kraljevski derži se, i gradjani njegovi dole popisane sloboščine na način varošanah grečkih, po sva vrěmena uživaju. Vlastitosti indi i slobošćine stanovnikah ili varošanah u spomenutom varošu stanujućih, i zaderžavajućih se takove neka se imadu. Varošani slobodnu vlast neka imadu, odkuda god budu hoteli, izabrati si sudca varoškoga. Nama moraju njega napervo staviti svaku godinu: Plebanuša (paroka) takodjer, koj njim hasnovit bude se vidio, izabrati će za cerkvu njihovu po svojoj volji. Takodjer naredjujemo: da u istom varošu, sajam svetačno u ponedělјak obslužava se, i posle ovoga sajam svakdanji da se imade. Dano po ruke poštovanoga u Isukerstu otca gosp. Nikole, po božjoj, i apostolske stolice milosti Arci-biskupa izabranoga, i potverdjenoga Koločkoga, dvora našega kancellara, ljubljenoga i věrnoga našega. Godine gospodina 1356. dana 4-a Novembra, kraljestva pako našega godine petnaeste; kada poštovani u Isukerstu otci bili su: Nikola Strigonski, istoga města knez věkoviti, Ugolin Splitski Arci-biskup, Nikola Agrianski, Demetria Varadinski, Nikola Pećuhski, Koloman Jaurinski, Ivan Veski, Petar Bosanski, Stěpan Zagrebački, Toma Canadski, Mihail Vacki, Tom Srěmski, Stěpan Nitranski, Blaž Kninski. Velikodični Ljudi: Nikola Kont, palatin, sudac Kumanah: Cyko Meštar Tavernikah naših i Andria vojvoda Transilvanske. Knez zonuk: Knez Nikola sudac dvora našega, Nikola ban od Mačow, Mestar Beustakio knez Simegski, Albenski, Tolnenski, i Ban čitave Slavonie; Leukeu Dapiferah i Pincernah: Dionis Agazonah, i Toma Janitorah naših meštri, i Simo knez Požunski; i drugi premlogi dostojanstva varmedjah naših deržeći."

Ludovik Kralj Zadranom privilegiu je podario g. I. 1359. koju Lucio *(Lib. 6. c. 2.)* je popiso u četernaest članakah, koje sam ja u dogodjaih Kolomana kralja spomenuo. U onom Poglavju 2-om Lucio mloga je popisao, koja

Digitized by Google

ti moj Štioče, ako pozorno moju dogodovštinu štio budeš, moreš lahko za neistinska spoznati. Lúcio je zlo piso, gdě on Dalmatine za starinske Rimljane ili Latine je deržo; zaisto ja već u strani drugoj moje dogodovštine pokazo sam, da u Dalmacii, to jest Primorju ilirskom prie Rimljanah premlogi varoši bili su, i da su Rimljani nèkoje od onih varošah porušili, nèkoje pako zaderžali i još većma povećali: da u one varoše mlogi Rimljani naselili su se, to je istina, ali da mlogi i od starinskih Ilirah ostali su, i da ostali prosti puk po svem Primorju i po svoj Ilirii Rimljani zaderžali su, to svaki pametan dopustiti mora, jerbo drugačie Rimljani svoje silne vojske susderžati i popunjivati nebi bili mogući. Ovo isto od Panonie kazati se mora. Oni ilirski i panonski puci neprestano u vrěme Rimljanah u svojih krajinah ostali su, i póslě g. I. 400. sa Getti i Vandali slavinskimi puci sdružili su se, i Rimljane iz svojih krajinah pomogli su protěrati, i sveudilj pod vladanjem Getah stojali su do g. I. 540. kad pod Justinianom carom sa Geti skupa postali su Slavini, koji su i prie bili, samo što ih pisci nisu imenovali prie Slavine. Od ono doba imali su svoje vlastite kralje, koji su se imenovali kralji slavinski, posle hervatski i dalmatinski. Odkuda Dalmacia samo sedam varošah je brojila, i zvala se je od gerčkih carah Dalmacia, ali ona Dalmacia bila je slavinska, i Slavini one varoše podignuli su, i s pukom napunili, premda nèki i od starinskih Rimljanah bili su u njih, ali oni morali su se poslaviniti, i posle pohervatiti. Od ovuda vidi se, kako je Lucio u spomenutom poglavju zlo piso iz Vilielma Tiria, da su Dalmatini do g. I. 1200. svi latinski govorili. Zaisto ako je to Vilielmo piso, on dogodovštinu Slavinah i Hervatah niti izdaleka nije poznao: bolje bi bio piso, da je kazo, da posle g. I. 1200. Dalmatini, koji su bili starinski Slavini i Hervati, postali su Taliani, jerbo od posle kako su Mletćani g. I. 1202. Zadar predobili, počeli su se sve većma i većma sa Mletčani měšati, i njihove knezove primati, i njihov jezik govoriti. Pod kraljevi horvatskimi zaisto bio je njihov zavětni običaj i poglavita sloboština, da nikoga stranskoga nisu puštali u svojih varoših nastaniti se. Ovo svědoče iste privilegie od Kolomana kralja i ostalih ugarskih kraljah, u kojih medju ostalim kano poglavita pogodba bila je, da niti Magjar, niti koji drugi inostranac u njihovih varoših nastaniti se nesmie. Ove pako sloboštine nisu primorski varoši, kako Lucio zlo piše, od starinskih Rimljanah zaderžali, nego su je od svojih naravskih slavinskih i horvatskih kraljevah za-

Digitized by Google

dobili: što privilegie i Krešimira Petra očito svědoče: jerbo sam Lucio (*c. 4.*) svědoči, da su starinski Dalmatini, koji su Rimski ostanci bili, postali sluge Slavinah, od kojih mloge Ivan 4. Papa je izkupio, što se je dogodilo g. I. 640. do 642.; dakle Rimljani u Dalmatii svi su bili, ili pobijeni, ili prodani, ili kano sluge Slavinom morali su služiti, i posle Slavini postali su!

Vidiš moj dragi štioče, kako je Lucio mloga sam sebi suprotivna popiso. Ovako u istom poglavju piše: da je Ludovik kralj mloge sloboštine Zadranom, i drugim varošem dalmatinskim ukinuo, što se tersi iz privilegie Zadranom dane pokazati. Privilegia kod Lucia ovako glasi: „Ludovik i t. d. svim u Isukerstu věrnim. Pristoji se kraljevskoga veličanstva miloserdju: da one izvisi s vlastitostmi većimi poklonah, od kojih se znade, da su izkazali junačtva, i zasluge učinili, jerbo nagnutje, koje takovim viteško ukaže se, i njih u nastojanju dobrih dělah potverdjava, i druge na istinske věrnosti stalnost, dužno ponukuje, vuče i podžiže. Zato na svačie znanje po ovom pismu hoćemo da dojde; da došavši pred našu nazočnost velikodični ljudi, plemeniti, providni i razborni: Jakob od Cessano, dvora našega vojak, poglavica naš primorski, i knez otokah naših Hvara i Brača; Daniel od Varikassa, i Gergur sin Pavla Giorgia, gradjani varoša našega Zadra, u svoje, i ravniteljah zakletih, i čitave skupštine varošanah, i stanovnikah od istoga varoša ime, našemu ponizno molili su se veličanstvu: da, kada někoje sloboštine i milosti, koje se izkazati doli imaju, nahode se kako najviše sgodne, njih i varoš naš s njimi nadariti i povlastiti, po dobrotivnosti običajnoj bi dostojali one iste, spomenutih ravniteljah zakletih, i varošanah naših Zadarskih, tverdnu i stalnu, čistu i istinsku věrnosti stalnost, koju roditeljem našim světlim kraljem ugarskim i nam željno i zažgano, brižlivo i obstojno, sa dobarah svojiuh pogibeljom pokazati tersili su se, i još sverhu toga za kraljevskoga i kraljevine poštenja povećanje premlogo puta smerti, ubojstva, sužanstva, i štete neizrečene u osobah i stvarih, u kervoločnom i prokletom progonstvu Mletčanah, varošanah naših i kraljestva našega provikanih nepriateljah skoro do ovih vrěmenah, u kojih nam božja milost podariti je dostojala nad istimi Mletčani odičeno proslaviti se, i iste Zadrane i čitavo kraljestvo naše Dalmacie osvojiti, i na starinsku pravdu kraljevsku povratiti, pred našega veličanstva očima izpovědanim ovim, premda oni mlogo veća, i obilatia zaslužili su, za někakovu opet nado-

Digitized by Google

kladnost s gora spomenutih, milosti i slobošćine dole popisane njima odredili smo dopušćati:

1-o. Da isti Zadrani i stvari svoje, iliti varoša njihovoga bližnje, i okružja s istimi medjami, s kojimi pred malo prošastnim ratom mirno, pokojno, i pravoredno jesu posědovali, takodjer posědovati mogu i na poslě, koje njima po ovomu svědočanstvu potverdjujemo, i valjane činimo, njima sve ukaze občinske do sada svetačno načinjene medju njimi sverhu njihovih pravdih, tako medju njihovimi okružji na njihove pravice spadajućih, kako takodjer izvan njihovih okružjah gdigodir, da na poslě ona ista valjadu, kako i dosada valjala su: ona pako, koja posle medju njimi, i medju njihovimi okružji, i sverhu njihovih pravicah, i na njih spadajućih, načinjena budu, neka valjadu medju njima: ali medju Horvati i stranjskimi neka se obderžaje u načinjanju knjigah po njih i naših baronih, koje za pravde naše izveršiti odredili smo poslati, jest naredjeno.

Najposle dopuštali smo, da varošani naši Zadarski i njihovi stanovnici pervo spomenuti, pred nikoga na pravdu i sud nisu iti dužni, osim kneza, i sudacah njihovih izabranih; akoli pako koja strana bi se ćutila, da je obterašena, hoćemo da pred našega veličanstva nazočnost more pozvati. Na koje stvari uspomenu, i tverdnost věkovitu ovaj podali smo list s dvostruke pečati naše jakostjom potverdjen, dano po ruke &c. godine gospodina 1359. dana 10. Februara." Iz ove privilegie očito je da Ludovik sve pravice Zadranom je potverdio; što pako u dogodjajih, kada koja strana bi se ćutila obterašena, dao je njima slobodnost, da pred kralja pravdu prineti mogu, to i u staro doba jest bio običaj, to svědoči privilegia Mucimira kralja, pred kojega Petar arci-biskup Splitski, i Aldófred Ninski biskup pravdu svoju doneli, i pred kraljem razpravili su, na g. I. 892. Lucio se je dakle i ovdi prebacio, ali i u mlogih městi ovako *(lib. 5. c. 1.)* na početku piše, da Zadranom starinske pravice nije potverdio; da što će reći „Njima potverdjujemo, i valjane činimo sve ukaze občinske, do sada svetačno načinjene." Ali nije njemu zaměriti, on je u ono vrěme piso, kada su bili Mletčani vlastnici, morao je indi na njihov mlin vodu navadjati, on je drugačie bio učen čovek, koji je sva dobro dokučio; i zato mloga svědočanstva je popiso, iz kojih lasno istina se more izvoditi.

G. I. 1361. mati Elisabete s někojimi velikaši pošla je u strane primorske, da pazi na Mletčane, jerbo je

Digitized by Google

Ludovik iste godine imao boj s Karlom cesarom i vojvodom od Austrie. Dozove k sebi Ludovika, sina Maloga Karla g. 1. 1362., da ga odhrani, i po smerti svojoj naměstnikom u kraljevini ugarskoj načini. G. I. 1371. dana 17. Studenoga bio je u Krakovu za kralja poljskoga krunjen. Godine iste načini Karla dračkoga za bana od sve Slavonie, i iste godine Margaretu Karla dračkoga vojvode kćer za ženu mu dade

G. I. 1373. u Zadar je došo, i motrio na Ivana Konstantina cara, koj je brodio na mletačkih galiah po moru adrianskom.

G. I. 1374. poslo je Karla Dračkoga sa ženom i vojskom, i Ivanom Chuz, ili Zuuz banom u Siciliu.

G. I. 1378. sdruži se s Genovenci protiva Mletčanom njim rat navisti, Karla iz Sicilie natrag u Dalmaciu dozove, i za bana vojski u boju predpostavi. Ivanu pako Chuz banu, i Demetrii biskupu Zagrebačkomu izruči upravljanje od Sicilie. Iste godine ponudi Urban papa Ludoviku kraljestvo od Sicilie, koje Ludovik Karlu odpusti.

G. I. 1379. poslědnjega Kolovoza Karlo Drački dodje s vojskom do Tarvisa, hoteći pomirit Mletčane s Genovezi, ali kad to nije mogo, poslao je stranke k Ludoviku kralju.

G. I. 1381. mir načinjen je s Mletčani; ovo svědoči Pavao de Paulo zadarski pisac ovako: „1381. dana 15-a Kolovoza dojdoše u Zadar knjige od poklisarah naših, to jest gospodina Jakoba Radičića i gosp. Pavla Gjorgje od potverdjenja mira medju gosp. našim kraljem, Genovezi, i Mletčani. Iste godine dana 15-a Rujna otišo je gosp. Leonard Guaro kapitan vojske genovezke sa svojimi galiami iz Zadra, s odlukom u domovinu povratiti se.“ Pogodbe mira gori popiso sam četiri, k onim naš Kerčelić iz različitih pisacah pridaje: 5-o Da se ukine napis pečata Mletčanah, kojim su se pisali, gospoda od mora adrianskoga. 6-o stvari gibuće u boju zadobljene svakomu ostanu; ufaćeni pako po zakletvi izpuščaju se. 7-o Mletački kastel u Tunedu poruša se, i do Tanaja potoka tergovina zabranita neka ostane.“

Karlo Drački došavši g. 1379. u Rim, učinjen bi od Urbana za senatora rimskoga. G. I. 1380. Urban papa snimi Jovanu kraljicu i Karla za kralja od Sicilie postavi g. I. 1381. Karlo u Neapol je došo dana 16-a Serpnja. Vojsku Jovane, i njezinoga čověka Ottona od Brunzvig je razbio, i obodvojicu pofato, Jovanu u kastel varoša Muri u Lukanii je zatvorio, i g. I. 1382. dana 22-a Svibnja dao je nju obisiti, ili utušiti. Ludovik Andegavenski da osveti Joannu,

Digitized by Google

podigne vojsku i mloga města u Kalabrii i Apulii osvoji; ali Karlo s pomoćjom Ludovika kralja, koju mu je iz Horvatske i Primorja poslo, Ludovika Andegavenskoga preoblada i protěra.

Ludovik umro je dana 12-a Rujna g. I. 1382. imao je dvě kćeri: Mariu, koja je za njim za kralja krunjena, i Hedvigu mladju, koja posle bila je kraljica od Poljske. Pavao de Paulo pisac Zadarski ovako od smerti Ludovika piše: „1382. dana 12-a Rujna u zoru umro je prijašni princip Ludovik kralj ugarski, i to u Ternavi, odkuda bilo je prenešeno tělo njegovo u Belu Stolicu, gdě 16-a měseca Rujna bilo je sahranjeno. Zatim sutrašnji dan, to jest 17-a měseca tekućega gospoja Maria kći staria prie spomenutoga kralja u varošu spomenutomu bila je krunjena za kralja, kod koje krunjenja mlogi vitezi načinjeni su.

Poglavje XXIII.

Od dogodjajah u Horvatskoj pod Mariom kraljem, Karlom Dračaninom, i Ladislavom sinom Karlovim od g. I. 1372. do g. I. 1409.

Maria I. kći Ludovika I-a velikoga nazvanoga, Kralj 19-i od Horvatske, krunjena je 17. Rujna 1382. umerla je g. I. 1395. Pervi Zadrani, i po njihovom nagovoru knezovi od Bribira i Kerbave podložnost vernosti Marii ukazali su. Zadrani navlastito tri poklisara izabrali su, i svoju věrnost Marii oglasili su na slodeći način:

„Prejasna i preizvisena Principovica, i gospoja naša naravska! Šaljemo pred vašega veličanstva pogled věrne naše plemenite ljude; Andriu od Krisogoni, i Marina od Orani, sugradjane i poslanike naše, oviuh nositelje, kojim smo izručili, da skupa s poštuvanim u Isukerstu otcem gosp. Petrom arci-biskupom Zadarskim, u dvor jasnosti vaše u njegovih vlastitih poslevih idućem, kojega verhu ovih osobito molili smo, da poslaničtvo njim izručito, veličanstvu vašemu ponizno iztomačiti moraju. Poradi šta vašemu veličanstvu ponizno mlimo se, da bi dostojali rěčim spomenutoga gosp. arci-biskupa i poslanikah, koje će od strane naše učiniti, věru, i pověrovanje věrnosti našoj prikazati. Dano u Zadru 10-a Listopada Indict. 6. 1382.“ Ova-

Digitized by Google

ko pisali su gosp. Markionu Brandeburgskomu. gosp. vojvodi Opul., gosp. Kardinalu., gosp. Palat., gosp. biskupu Pečuhskomu., gos. bis. Zagrebačkomu., gosp. Nikoli de Zeech., gosp. Gregor. Bubek., gos. Petru Banu, gos. Stipanu Vojvodi. Ovo su bile najjače glave u kraljevini. Elisabeta starja kraljica, mati Marie, na město kćeri svu kraljevinu je ravnala, s palatinom Nikolom Gara. Ovo vladanje žensko, i odveć prekoredna palatinova ponosnost, někojim velikašem nije bila povoljna, osebujni medju ostalimi bili su: Pavo biskup Zagrebački, Stipan vojvoda Transilvanie, Lacković, i njegov brat Andria, Stipan od Simontornja, Ivan Horvat i Ivan Palisna prior od Vrane i ban; ovi potajno počeli su se dogovarati, kako bi Karla III. kralja od Sicilie, za kralja od Ugarske načinili. Ali drugačie sva mirna bila su, nego da kraljice sumnju imale su, to svedoči knjiga kraljice na Zadrane pisana, koja ovako glasi: „Elisabeta po božjoj milosti kraljica Ugar. Polon. Dalm. Horv. i t. d. věrnim svojim ravniteljem, věćnikom i skupštini varošah našìuh od Zadra, Šibenika, Trogìra, Splita, Nina i ostälih u kraljevinah Dalmat. i Horvatske stojećih, pozdravljenje i miloštu. Znajte, da mì velikodičnoga Ivana Bissena kneza Vesprimskoga u stanovitih naših i kraljestva našega poslovih, i za izveršiti podpuno od našega nakanjenja podučenoga k vašoj věrnosti, odredili smo poslati. Zato vašu věrnost molimo i istoj zapovědamo, da rěčim i govorenju spomenutoga meštra Ivana Bissena od strane naše vami izkazanim pověruvanje ukažete, drugačie za našu milošću da ne učinite. Dano u Nitri, 25-a dana měseca Listopada god. gospodina 1382.“ Na ovu knjigu Zadrani odgovorili su ovako, gospoji kraljici starjoj!

„Presvětla i t. d. Došavši k nama od strane veličanstva vašega velikodični čověk meštar Ivan Bisseno, poslanje jasnosti vaše njemu izručeno po krěposti knjigah izvišenosti vaše pověrovanih nami pametno, i obilato je razložio, navlastito od věrnosti naše verhu někojih, koja na občuvanje oviuh stranah spadaju, iztraživajuć, koja zaisto, kada poštenja vrědno i priklonito čuli smo, i razuměli, i dobro promotrili, premda naša malena mogućnost na toliko neproteže se; ali opet iz dužnosti naše věrnosti njemu kazali smo na svaka posebna: kako mi poradi poštenja veličanstva vašega i svete krune Ugarske, i za koristnije občuvanje oviuh stranah sudili smo; i kako on isti, koj u ovom času od Zadra pram drugim gradovom od Dalmacie putuje, veličanstvu vašemu podpunie dokazati će. Dano u Zadru dan 2-a Prosinca 1382.“

Digitized by Google

Premda su Zadrani sami od věrnosti svoje kraljice sěgurne učinili, i drugi morebiti na jednaki način, ali opet kraljice poslale su odabrane svoje pred kojimi gradjani i skupštine gradovah zakletvu věrnosti kraljicam morali su položiti. Na to odredjeni bili su, Nikola prepust cerkve s. Petra od Požege, Detrić Bubel na město bana Emerika Bubel. Ovo se je dogodilo dana 2-a Veljače g. l. 1383. Ova sva Pavao pisac Zadarski je popiso, kako sledi: „1383. dana 2-a Veljače gosp. Nikola prepust od Požege, i gospodin Detrić Bubel, u zboru občinskom, u kojem bilo je věćnikah 78. poslani za stranu prijašnih kraljicah, starije, i mladje Ugarske, to jest Elisabete i Marie primili sù od svakoga izmedju nas u spomenutom zboru budućih zakletvu podložnosti i věrnosti spomenutim kraljicam gospojam na sveta četiri Evangjelia ruku na misalu postavljajuć.

1383. dana 8. měseca Veljače bila je svadja medju Zadrani i Ugri, koji morali su jadriti u Apuliu na pomoć kralju Karlu, s Ivanom banom i sinovcem spomenutoga priora od Vrane.

Dana 19-a spomenute godine i měseca, branili su Zadrani žito, meso, i ostale stvari, koje spomenuti Ugri porobili su u selih Zadarskih, i ovo je bilo na polju arcibiskupa blizu vratah.

1383. dana 1. Kolovoza došo je u Zadar ban, to jest Stěpan Lacković. Iste god. dana 24. Listopada došla je u Zadar gosp. Elisabeta kraljica staria, i gosp. Maria kraljica mladja, i gos. sestra Draga (i Hedvige) sestra njezina, sa drugimi biskupi i baroni, to jest s kardinalom biskupom, Lez banom, i Henrikom Lackovićem banom, i s mlogimi drugimi.

Iste godine dana 8. Listopada preda se grad od Vrane, koj malo prie bio se je iznevěrio, po zapovědi Ivana de Palisna prie priora od Vrane.

Iste godine i měseca kraljica spomenuta zapovědila je Henriku banu spomenutomu dati jedan ključ škrinje srcberne, gdě je ležalo tělo s. Simona spomenutoga.

Iste godine dana 4. Studenoga odišli su iz Zadra spomenuta kraljica s biskupi i baroni gorespomenutimi u Vranu.

Iz ovih znademo, da je Vrana bila se iznevěrila, to jest prior vlastnik od Vrane Ivan Herikad, drugačie Palisna, i opet Horvat zvan. Ovomu su kraljice Vranu uzele, kad su nešto od njega čule; njegov sinovac Ivan takodjer bio je ban, i otišo je s vojskom u Apuliu. Od ovih počela se je

Digitized by Google

buna, jerbo Pavo biskup Zagrebački bio je brat bana priora. Dakle to je bila velika i jaka familia, ali još nije se znalo na koju stranu Ivan Horvat ban, i Ivan prie prior od Vrana prignuti su bili, ali dojduću godinu već su se kovarstva očitovala, kako to isto Pavao Zadarski piše:

1384. dana 15. měseca Svibnja došo je u Zadar novi ban knez Toma od s. Gjurača, valjada knez Gjurgjevca, od kojega i dan danas Gjurgjevački regement zove se.

1384. dana 8-a měseca Serpnja izdano bilo je kovarstvo, koje su načinili Zanania Draper, Dankarol njegov rodjak, i Petar Frankalanka, skupa s Miskolom Miletićem.

Dana 11. spemenutoga měseca spomenuti Zanania Dankarol, i Petar u jutro biahu vodani kroz grad, i glave njihove bile su odsěčene na piaci u Zadru, i tělesa njihova onako ostala su kroz čitav dan tja do večera.

Dana 18-a spomenutoga měseca, bili su odabrani od sudacah i věrovnikah spomenutih izdaicah, fratar Ivan de Petrizo, fratar Damjan de Regna, i ja Pavo de Paulo, kojima dana jest povlast prodati njihova dobra, i naplatiti věrovnike.

1384. dana 18. Serpnja načinjen je savez medju gosp. Tomom od s. Gjurača, Dalmatinskim i Hervatskim banom, i skupštinom grada Zadra, za věkovitu věrnost s. krune Ugarske, i gospojah naših kraljicah, to jest gosp. Marie kraljice Ugarske, gosp. Hedvige sestre njezine, i gosp. Elisabete matere njihove, koj savez bio je potverdjen po zakletvi onaj isti dan načinjenoj pred desnicom s. Krisogona mučenika, i ostalimi svetinjami, koje na oltaru u cerkvi s. Barbare po istomu gosp. banu osobno, i po fratru Saladinu de Saladinis, Franji de Cedia i Koksi de Begna ravniteljih Zadra, s dvadeset i trimi plemenitimi od sbora spomenutoga grada bile su taknute. Ovako Lucio iz Paula pisca Zadarskoga *(Lib. 5. c. II. pag. 244.)* Od ovuda sledeća izvode se: da godine 1384. kovarstva, koja su se potajno prošastne već godine bila započela, izišla su na světlo: najpervi počětnik ovih kovarstvah bio je Ivan Palisna, drugačie Herikart i Horvat zvan, prior od Vrane, i ban pod Ludovikom od Dalmacie i Horvatske; drugi bio je njegov sinovac Ivan, koji posle strica postao je ban, i koj kano ban išo je s vojskom ugarskom g. I. 1383. dana 8. Veljače u Apuliu Karlu kralju na pomoć poslan od kraljicah. Ovaj s Karlom rado dokončao je, ali sam nije od sebe, već je morao od strica svoga priora od Vrane, i opet od Pavla biskupa Zagrebačkoga, koj bio je brat Ivana priora, jeli pako Pavo biskup Zagrebački s Ivanom banom sinovcem

Digitized by Google

svojim u ovo vrěme išo u Apuliu, ili kasnie, to nigdi nisam mogo najti, ali naš prepoštovani Kerčelić piše iz Turocia i Spondana, da je on nogovorio Karla da uzme krunu ugarsku. Govorenje koje Turoc je popiso, i koje Pavo biskup da je deržo kod Karla u Apulji, ja izpušćam: jerbo ja mislim, da, ona, koja Pavo biskup Karlu kralju je govorio, potajno morao je govoriti, i nitko nije mogo ona znati, još manje popisati. Dosta je, da Pavo biskup Zagrebački bio je jedan od pervih puntarah, ali od njega još kraljice nisu ništa sumnjile: nego za Ivana bana, i Ivana priora od Vrane već su začule, zato na město Ivana bana, poslale su u Zadar kano bana Stěpana Lackovića god. iste 1383. koj 1. Kolovoza u Zadar je došo, jerbo pako isti ban Lacković u kovarstvo puntarah puštao se je, zato iste kraljice došle su u Dalmaciu, i Ivanu prioru uzele su Vranu, Ivana pako bana iz banie, i Stěpana Lackovića posle skinule su, i na město ovih postavile su za bana Tomu kneza od s. Gjurača. Ovaj iznašo je kovarstvo, i gore spomenute Zadrane dao je smaknuti. Ovako kovarstvo za vrěme u Zadru bilo je potaženo, jerbo isti ban Tomo knez od s. Gjurača zakleo se je i svi Zadrani da ćeju věrni ostati kruni ugarskoj i kraljici, zato Karlo nije smio u Zadar dojadriti, već je u Senj dojadrio, kako ću doli pokazati. Odkuda očito je, da Dalmacia i Horvatska sva nije Karlu privolila, već samo nčkoji velikaši, a ovako i iz Ugarske samo nčkoji iz perva, ali poslě kada je Karlo u Zagreb došo, onda većom stranom svi. Ovako kovarstvo ostalo je potajno, i nezna se kad je Pavo biskup Zagrebački u Apulii kod Karla bio, i jeli po njegovom nagovoru, ili pako po knjigi Ivana bana Karlo ganut u Ugarsku se odputio. Praj na g. I. 1385. donosi knjigu Ivana bana Karlu pisanu, koja ovako glasi: „Ivan ban čitave Slavonie skupštini od Trogira pozdravljenje. Zahtěvamo od vas marljivo, da knjigu našu gospodinu kralju Karlu pisanu, po jednomu od vas čověku njemu pošaljete, i t. d. Dano u Zagrebu *in quindena* s. Mihajila 1385.“ *Quindena* naški će reći petnaesti dan, jeli prie, jeli posle Miholja, to ja pravo kazati nemogu. Ovu knjigu Praj iz Lucia *(pag. 328.)* napervo donosi, i zajedno piše, da Karlo kralj Sicilie na ovu knjigu jest se ganuo više, nego po nagovoru Pavla biskupa. Ali i Kerčelić i drugi pisci pomĕšano od ovih dogodjajah pišu. Kerčelić iz Spondana piše: da Karlo kralj Sicilie g. I. 1385. dana 4. Rujna iz grada Barleta svoga jest se krenuo, i osmi dan da je u Senj dojadrio, odanle po suhu u Zagreb je došo, i u Zagrebu da je od Pavla biskupa i drugih zakletnikah

Digitized by Google

bio radostno primit, i tri měseca u Zagrebu jest se zaderžavo, kroz koje vrěme surotnici vojsku sakupljavali su, i po svoj kraljevini razglašivali, da je Karlo samo kano gubernator Ugarske došo, da bune potiši, i kraljevinu umiri. Ovako s vojskom objačan u Budim je išo, na kojem putu sve više, i više četah k njemu se je pridruživalo, tako, da mnoštva veliku vojsku već načinila su. Praj pise, da u tom vrěmenu Elisabeta dala je nafriškom da se Sigismund sa Mariom věnča, koja dosada to je odvlačila, samo da dulje sama kraljevati more, ali ja mislim da věnčanje Sigismunda s Mariom posle se je dogodilo, kada Maria iz sužanstva se je povratila, jerbo Sigismund sproti u Česku se je odneo, kako Kerčelić spominja, da se zasědam surotnikah ukloni. Elisabeta starija kraljica poslala je poslanike naproti Karolu, da ga pitaju, dali kano priatelj, ili nepriatelj s tolikom vojskom k Budimu približava se, kojim Karlo odgovori, da kano priatelj dolazi, i da će se u Siciliu povratiti, kako berže nemir i nosloge potiši. Zato kraljice njega sa svom dostojnostjom dočekale su, i molile, da u kraljevski dvor astani se, ali on se zahvali poradi čednosti i dostojanstva, koje je na izliku prama kraljicam ukazivo. Tako licuměrci rade! Za malo posle dade kraljicam obznaniti, da je on privoljenjem svega naroda za kralja izabran, i da kraljicam světuje, neka krunu i vladanje kraljevine njemu iz dobra izruče, da nebi drugačie štogod nevrědnoga s njima more biti dogodilo se. Maria na ovaj glas gorko je zaplakala, i to samo dopustiti molila, da joj slobodno bude k svojemu zaručniku u Česku otići. Elisabeta mati, koja žalost serdca sakriti bila je mogućnia, odmah Karla pohodi, i njemu sve vladanje kraljevine izruči, i svaku sréću i napredak čestituje. Ovo surotnici tražili su, da kovarstvo pod izlikom dobra občinskoga sakriju, taki dakle Karla za kralja po ulicah varoša provi u, i da bi kovarstvo tako srětno započeto što berže doveršili, sproti u Bělu stolicu Karla odvedu, i dana 31. Prosinca g. I. 1385. po arci-biskupu ostrogonskom za kralja krune (ovako Kerčelić). Praj Karlovo krunjenje g. I. 1385. bez dana i měseca spominja: Elisabeta, kad se od krunjenja u Budim povrati, nemoguća odoliti, počme misliti, kako bi se Karlu osvetiti mogla, i što namisli, to palatinu Gari uvěk věrnomu zaufa, on pako Blažu Forgaču, kako sveršiti ima, izruči. Kad biahu sva pripravna, Elisabeta Karla pod izlikom, da joj je Sigismundo njezin zet, knjigu piso poradi věnčanja i Pira, i mlogih na kraljestvo spadajućih stvarih, na razgovor k sebi pozove. Dana 6. Veljače g. I. 1386. Karlo u

Digitized by Google

družtvu nekoliko svojih vojnikah pod večer dodje, i budući da se je do duboke noći u razgovoru s kraljicami zaderžo, njegovi vojnici od sna preuzeti razidu se, a Forgač na to odredjen u sobu doleti, udari sabljom Karla po glavi, i razseče mu glavu do očih, onda palatinovi vojaci sva vrata obsednu, i obnoć sve Karlove vojake izseku, a kad je svanulo, sve surotnike pod sablju okrenu. Ali Ivan Horvat ban Hervatski sakupi svoje Hervate i kroz kapiu zvanu Sabati, sada Bečku, sa desnicami i sabljami put si otvore, i živi utcku. Karlo bi u tamnicu bačen, a rana mu otrovnim lekom zaviena, pa kad mu je veliku bol zadala, zaterpaše mu usta, i ovako je utušen poginuo. Tělo u manastir s. Andrie bez svake svetčanosti je sahranjeno. Ali malo posle je opet izkopano, i onako neukopano ostalo, jerbo je od pape proklet umro. Ovako Kerčelić *(Part. 1. c. 13. pag. 141.)* Karlo bio je sin Ludovika vojvode od Drača, odkuda je zvan Dračanin, bio je rodjak Ludovika kralja Ugarskoga, koi ga je posinio g. I. 1362. i hranio za naslědnika. G. I. 1371. načinio ga za bana od sve Slavonie, to jest od sve Horvatske i Dalmacie. Od ovuda on Dalmatinom i Hervatom bio je dobro poznan, ali od svih nije bio nikada za kralja spoznan, niti od njega u kronikah varošah primorskih uspomena nahodi se, zato ga ja u broj kraljevah i ne postavljam, dosta neka bude njegove dogodjaje popisati. Kraljevó je od 31. Prosinca 1385. do 6. Veljače 1386.

Maria kraljica i Elisabeta mati njezina po smerti Karlovoj primile su opet vladanje kraljestva s Palatinom Garom. Nijedan pisac nespominje, da se je Sigismund u Ugarsku povratio, i vladanju štogod pripomogo; odkuda ja izvodim, da Sigismund nije bio s Mariom još věnčan, jer nije moguće da bi svoju zakonitu kraljicu u onih težkih dogodjaih bio sasvim ostavio. Dakle što god Praj spominja od njihovoga pozakonjenja, ja kažem da oni tiam posle oslobodjenja Marie bili su pozakonjeni. Maria indi, koja od matere Elisabete jest visela, u najvećoj brigi bila je poradi Hervatske i Primorja, znajući dobro da Ivan Horvat ban, sinovac Ivana priora od Vrane, i Pavla biskupa Zagrebačkoga sa svojimi Hervati zdrav je otišo, i bojeći se, da oni kao poglavice ostale knezove i plemenite nepobune, i ovako još veće zlo u kraljevini ne načine, svetuju se s palatinom, kako bi mogli Hervate umiriti. Palatin u zao čas svetova kraljicam, da one same idu tiam do mora, i da će se po njihovoj nazočnosti svi varoši i ostali velikaši umiriti. Kraljice palatina poslušaju, i vojsku skupiti, i ostala na put potrěbita pripraviti zapověde. Kojega měseca

Digitized by Google

i koj dan, g. I. 1386. kraljice na put su se odpravile, nigdi nisam mogo najti. Naš Kerčelić piše, da na dan s. Jakoba, to jest 24. Serpnja bile su ufaćene, premda něki pišu, da se je to u Svibnju dogodilo, něki pako da se je dana 25. Serpnja. Pověrovanie indi more se kazati, da su u měsecu Serpnju na put se odpravile; put pako kroz dolnju Slavoniu uzele su, jerbo ondi, kako već od Elisabete kraljice, matere Ladislava III. kralja spomenuo sam, bila su dobra kraljevska *(Bona Regalia)*, koje kraljice udove, ili principi i principovice od kraljevske kervi za svoje uzderžanje posědovali su, i više puta su kralji věrnim svojim banom i palatinom někoje od ovih dobarah za života njihovoga podarili. Ovako posědovanje Gara (sada Gorjani) palatin u dolnoj Slavonii od Ludovika kralja je zadobio i pisao se je Nikola de Gara palatin. Ali i Ivan ban imao je Požegu, kako Kerčelić spominja, i isti Pavo biskup Zagrebački imao je grad Gomneč, sada Skomnić selo imenuje se, u župi Straženman, što pod Jankovića Pakračkoga i Daruvarskoga spada, ostale rado sve krajine kanoti, sav Srěm, Vukovar, Ošěk, Valpovo i Věrovitica spadale su pod Elisabetu kraljicu. Kroz ove indi krajine Nikola de Gara palatin kanoti njemu, i kraljici starijoj Elisabeti podložne puta kraljicam je svetovao, ali u zao čas, jerbo kada su došli, do Gare (to je Gorjana) onde Ivan ban sa surotnici svojimi, i s vojskom, koju su skupili bili, iz zasědah udare iznenada na vojsku kraljicah: Nikola Palatin s bratom svojim Ivanom i sa ostalimi baroni taki karuce kraljicah obkoli, i protiva Hervatom junački brani: ali něki od Hervatah pod karuce kraljicah podvuče se, i palatina junački branećega noge podseče, i on na zemlju pade, onda svi prepadnuti predadoše se. Nikoli palatinu i Ivanu bratu njegovom, Ivan ban zapovědi glave odsěći, i nje u Apuliu je poslao kraljici od Sicilie Karlovoj ženi. Kraljice zatvorio je u Gomneč grad biskupa Zagrebačkoga; a ostale velikaše i barone dao je u gvoždje okovati, i u različite gradove po Hervatskoj zatvoriti, kraljice pako iz Gomniča u Novigrad dao je odpratiti i ondi zatvoriti, i njih čuvarstvu Ivana Henrika priora od Vrane je izručio, gdě su Elisabetu kraljicu pred očima Marie kćeri, smaknuli. Da su sva ova istinita, svědoči sama Maria kraljica u svojoj knjigi pisanoj g. I. 1387. na dan izviščnja s. križa, to jest 14. Rujna.

Jerbo indi kraljice bile su zasužnjene, Palatin je poginuo, zato su velikaši sami ravnali kraljevinu. Ovo svědoči pečat od g. I. 1386. na kojoj bile su izrezane ove rěči: „*Sigillum Reg-*

Digitized by Google

nicolarum Hungarie.“ to jest po naški „Pečat stanovnikah Kraljevine Ugarske.“ Koji pako imali su najveću vlast, to samo misliti, ali pravo kazati nemogu, da arcibiskup ostrogonski Stěpan Lacković, Transilvanie vojvoda od Ugarske strane, Ivan Horvat ban Hervatski i Pavo biskup Zagrebački i Ivan prior od Vrane od Hervatske strane najveću vlast imali su. Ali što i kako se je radilo g. I. 1386. u Ugarskoj i Hervatskoj pokle su kraljice zasužnjene, to nijedan od pisacah nespominja. Varoši primorski u svojih odlukah pisali su: *„Maria Regina impedita“* t. j. kad je Maria kraljica bila obustavljena. Sledeću godinu 1387. Pavao de Paulo Zadarski pisac i poglavica već bolje svaka je pobilježio, kako slědi: „Dana 13. Sěčnja 1387. ban je otišo, i dana 16. istoga měseca povratio se je u Zadar. Onaj isti dan, to jest 16. Sěčnja puko je glas, da gospoja kraljica starija umerla je u Novom gradu u sužanjstvu.

1387. u subotu dana 9. Veljače bio je glas, da tělo spomenute gospoje kraljice bilo je doncšeno u Zadar, i sahranjeno u manastiru s. Krisogona.

Dana 22. Veljače gosp. biskup Zagrebački, i knez Tomo, brat gospodina priora i bana, odjadrili su u Apuliu, s kojimi je otišo gosp. Pavo de Gregoriis, i ostali drugi plemeniti od Zadra, i sutra dan sledeći (to jest 23. Veljače) otišo je pram Hervatskoj gosp. Ivan ban.

1387. dana 4. měseca Lipnja u jutro prijašnja principovica, Maria kraljica Ugarska, oslobodjena jest od sužanjstva, i izišla je iz grada Novoga, u kojemu bila je zatvorena, i slědeći dan u petak išo sam k njoj u Nin, i sutrašnji dan govorio sam s njezinim veličanstvom, i u poneděljak taki slědeći otišo sam iz Nina odpušten od nje. Posle na dan subote slědeće, to jest 15-i dan spomenutoga měseca otišla je od Nina na galiah mletačkih, i dojadrila je u Senj sutrašnji dan u nedělju, odkuda je otišla u poneděljak dana 1. Serpnja, i u četvertak u imenu s. Trojstva sdružila se je s kraljem presvětlim drugom svojim.“ Po svědočanstvu Pavla pisca i poglavice varoša Zadra, koji je s Mariom govorio, Maria kraljica dana 4. Lipnja bila je iz sužanjstva izpušćena, dana 15. Lipnja otišla je iz Nina, dana 1. Serpnja došla je u Senj, u ponedeljak i četvertak to jest dana 4. Serpnja sdružila se je sa Sigismundom. Od ovuda očito je, da što Karesin piše, stajati nemore; jerbo on pise da su 19. Lipnja čestitali njoj poklisari mletački, što je oslobodjena od sužanjstva, a ona već 15. Lipnja odjadrila je iz Nina na galiah mletačkih. Da pako Maria kraljica 4. Lipnja iz sužanjstva je oslobodjena, to svědoči nje-

Digitized by Google

zina knjiga, koju isti dan je pisala gradovom primorskim, i koja ovako glasi:

„Mi Maria po božjoj milosti kraljica Ugarske, Dalmatinske i Hervatske, vami věrnim našim, ljubljenim knezovom gradovah naših Šibenika, Splita i Trogira pozdravljenje i milošću. Odredili smo k vašoj věrnosti poslati plemenitoga čověka Tomu Sovića od Šibenika poradi někojih naših poslovah, koje on vami kazati će, kojemu podpuno věruj e. Dano u Luke u selu Dolac, dana 4. Lipnja měseca 1387. s pečatom Butka kneza Kèrbavskga, dvora našega meštra Ofpatina, s ovim zato hotěli smo dati zapečatiti pečatom spomenutoga Ofpatina dvora našega, zašto bo zasada pečata nemamo.“

Evo moj štioče svedočanstva domaća i zadovoljna za pokazati 1-o. Da Maria kraljica dana 4. Lipnja bila je oslobodjena, i da isti dan, kad je iz Novogagrada izišla u selu Dolac, koje selo je bilo medju Novimgradom i Ninom varošem, pisala je knjigu na varoše primorske, i poslala je po Soviću plemenitomu od Šibenika varošanu, i da je knjigu onu s pečatom Butka kneza od Kèrbave zapečatiti dala, jerbo pečati svoje nije imala, zašto bo su ju porobili i sva kraljici su oduzeli još na putu, kada su ju zasužnjili. Od ovuda lasno moremo si misliti, zašto je pisala na varoše primorske, da joj u potrěbi postavljenoj pomoć u novcih za uzderžavanje dadu, i da ladje ili svoje ili pako od Mletčanah najmu, kako sěgurno bi se bila mogla u Ugarsku povratiti. Ovo mislim ja po Soviću, knezovom varošah primorskih ona je naručila, što isti Pavo poglavica od Zadra dosta očituje, kada kako sam gori popiso svědoči. Ovo su isto i ostalih Primorskih varošah poglavice radili, čim su kraljici s novci i drugimi potrěbitimi pripomogli već prie dok je zatvorena bila; odkuda pověrovano mogu kazati. 4-o Da nije po Mletčanih kako Karesin piše; nego po věrnosti najvećma Butka Kneza od Kèrbave, prie Prodanić, posle pako Nadažd zvanoga, i po věrnosti Knezovah Primorskih varošah, i ostalih knezovah, i plemenitih bila je sačuvana i oslobodjena, jerbo ona sama spominja, da je imala svoj dvor, to jest dvorjanike, kojega dvora bio je meštar Butko knez od Kerbave, medju ostalimi dvorjanici bio je plemeniti Sović od Šibenika, koga je zaufano poslala po varoših: od kuda pametno misliti moramo, da i drugi knezovi i plemeniti od Hervatah i od varošah Primorskih čuvali su kraljicu, i njoj dvorili, i da je Maria kraljica bila dostojno u Novomgradu deržana; jer

Digitized by Google

bo je zaisto Maria u svojoj osobi bila nedužna. Kada ova sva znademo, ja po mojem umu kažem, da Mletčani Marii kraljici u ničemu nisu pomogli, nego jedino, da su svoje galie dali, na kojih kraljica mogla je segurno u Senj dojadriti, i za one galie rado da su varoši primorski Mletčanom platili: zatim da je mloga vojska Hervatah i primorskih varošah Mariu Kraljicu sprovadjala od onuda misliti si moremo, jerbo Karesin piše, da su Mletčani petnaest galiah za kraljicu odredili; (Du Fresne Tract. Post. c. 3. §. 7.) u petnaest galiah moglo je mlogo vojske stati. Sada moramo promotriti, kada je Sigismundo krunjen. Učeni Pray piše, da je 31. Ožujka 1387. Karesin da je stražnjega Ožujka 1387., dakle ja protiva ništa pisati nemogu, jerbo ista knjiga Sigismunda svědoči, koju je na varoše primorske kao kralj piso, slědeća: „Sigismundo po božjoj milosti Ugarske, Dalmatinske i Hervatske kralj; věrnim svojim svim plemenitim i drugoga stališa ljudma, u kraljevinah naših Dalmatinskoj i Hervatskoj stanujućim pozdravljenje i milošću. Věrni naši ljubljeni! Premda Ivan de Herikart, prie toga Ban, i Ivan - - - i deržeći se za Priora od Vrane, svete krune i kraljestva Ugarske, i našega veličanstva osobiti protivnici, u kraljevinah naših, neizměrne dosada načinili su pogreške, i takodjer, kako u občinskom kaže se, da praviti zla, što nevěrujemo, terse se: ali opet s pomoćjem previšnjega na skoro skupa s věrnimi našimi velikaši kraljestva Ugarskoga odredili smo prigodne potrěboyati obrambe, i takove naše puntare poradi njihove tverdokornosti vrědno popraviti, zato iztraživamo vaše věrnosti skupštine, i vama oštrie izručujemo, da u věrnosti, s kojom do sada u svetih kraljah vrěme vaši predji i takodjer vi věrni bili ste, i da vi jeste, tverdno ufamo se, obstojati morate: istim onim suprotivnikom junački suprotiveć: poradi šta od vas, i od svakoga iz medju vas hoćemo blagodarnie sěćati se. Dano u Budimu na veliki četvertak, godine Gospodina 1387.“ Od ovuda istinito znademo, da je Sigismund prie velikoga četvertka god. 1387. za kralja od Ugarske bio krunjen. Velika je pravda medju učenimi, kada je bio s Mariom kraljicom věnčan; učeni Pray piše, da je bio onda kada je Karlo s vojskom već u Zagrebu bio, i k Budimu se približavo; ali čast i poštenje Praju; neznam bili bilo moguće onda, i ako bi, to bi bilo potajno, i neznam bili bio Sigismundo Mariu svoju pozakonjenu kraljicu hotio onako ostaviti u Budimu; i kako, i zašto nije poslě smerti kralja Karla, kada već kraljice od svake pogibeli proste bile su u Budim kra-

Digitized by Google

ljici, i svojoj ženi došo, da njoj u onih nemirnih vrčmenih i savětom i činom pomore; ova koj dobro promotri, lasno samnom kazati će, da je Sigismundo posle kako je Maria iz sužanjstva bila oslobodjena, s njom bio venčan: i to rado u Zagrebu, gde je Sigismundo Mariu s velikim množtvom velikašah dočeko, kako sam preučeni Pray piše, i Karesin svědoči, da je u Zagrebu velika svetačnost ohslužavana, gdě se je rado Sigismundo s Mariom kraljicom věnčo. Oda šta i Lucio iz věća varoša Trogira svědoči, da je bilo dosudjeno u zboru: „Neka se deset zlatnih dukatah poklone Ivanu Družbeniku gospodinu markionu naše gospoje Marie Kraljice Ugarske poradi novinah od sveršenja ženitbe njihove.“ Ovo preučeni Pray takodjer spominja na g. I. 1387. dakle nije bila ženitba sveršena g. 1385. kako je one godine spomenuo.

Poglavje XXIV.

Slěde nadalje dogodjaji pod Mariom i Sigismundom od g. I. 1387. do g. I. 1409. i 1437.

Sigismundo Markez Brandeburgski, kralj 20-i od Hervatske, g. 1387. dana 31. Ožujka u Stolici Běloj je za kralja Ugarske krunjen, kada bi iste g. 1387. dana 4. Serpnja u Zagrebu s Mariom svetačno bio se pozakonio za kralja Hervatskoga od svih stališah Hervatskih, i varošah Primorskih bio je poštovan: perva njegova briga bila je da stališe, i sve plemenite kraljestva Hervatskoga i Dalmatinskoga sebi i kruni věrne zaderži, zato u pervašnjem poglavju popisanu knjigu je na sve plemenite i drugoga stališa ljude u Hervatskoj i Dalmatinskoj stanujuće piso, da u věrnosti krune Ugarske, kako i njihovi predji, i oni dosada bili su, nadalje ostanu. Ivanu pako Herikartu něgdašnjem Banu hervatskom i Ivanu Palisni, banovom stricu i prioru Vrane neka se suprotstave oružjem. Što su oni i učinili, dočim su Mariu zdravu u Nin, odatle u Senj a napokon u Zagreb doveli i kralju izručili. Posle doveršene u Zagrebu svetačnosti Sigismundo kralj s Mariom kraljicom u družtvu hervatskih i ugarskih velikašah u Budim je otišao: i s kraljestvom upravljati stao, odredivši Nikolu od Garc, da Ivana Bana s vojskom progoni,

Digitized by Google

i ufati. Spomenuo sam u poglavju pervašnjem, da je Ivan ban po svědočanstvu Pavla Zadarskoga pisca, od Primorja pram Hervatskoj dana 23. Veljače otišo, i u Požegu došo, i ondi se zaderžavo u gradu kano svojem: iz njega motreći što se po Kraljestvu radi, i s někojimi svojimi puntari, koje ću ja s vrěmenom dole niže iz Marie kraljice, i Sigismunda poveljah imence naznačit. Nikola indi Gara, sin Nikole Gare Palatina začuvši, da se Ivan ban u gradu Požežkom nahodi, s vojskom bana u gradu obsědne. Nu glad ga prisili, da se je Gari pridati morao, ali od čuvara nevěrnoga bio je izpuščan, i u Bosnu k kralju Tvarku je uteko, koj njega pod svoju ohrambu je primio, i poslě mloga městа po njegovom nagovoru, u Hervatskoj i Primorju je osvojio; što ću sve redom popisati dole niže. S drugom vojskom poslao je Sigismundo Alberta od Unga u Dalmaciu, da Ivana Horvata, Palisnu zvanoga ufati, koi je opet Vranu oteo. Nu poslě dugog i jakog borenja morao je grad ostaviti, jer se je Ivan hrabro branio. Ove iste godine 1387. pred svetkovinom blaženoga Lovrinca, to jest 9. Kolovoza u Križevcih podarila je Maria kraljica povelju Stěpanu de Kaniža, koja ovako glasi:

„Mi Maria i t. d. od viteškoga plemena, dobre ćudi mladiću Stěpanu, sinu někdašnjeg meštra Ivana, sina Lovrenca od Kaniže, koj godine prošastne u okružju od Gare, kada najmre po punti Ivana někdašnjeg bana, i drugoga Ivana Priora od Vrane ruke silovite na nas i mater našu, prijašnju Elisabetu kraljicu postavili su, i mloge velikaše naše onda s nami putujuće pobili su; medju kojimi i isti Stěpan ufaćen i kroz svu godinu u negvah okovan bio je — — —. Njemu, i bratji njegovoj posědovanje Barat, u varmedji Jaurinskoj, od grada Gesteš oduzeto podarujemo i t. d.“

U ostalom moram spomenuti da po svoj Hervatskoj neizměrna zla počela su se raditi od kada kovarstvo Pavo biskup Zagrebački, s Ivanom banom, i Ivanom priorom od Vrane protiva kraljici Marii, i materi njezinoj započeli su; zaisto ubojstva i robljenja ovih vrěmenah, koja su se u Zagrebu samo dogodila, koj želi znati, neka štije našega prepoštuvanoga Kerčelića. Godine pako 1387. kakova su se progonstva i ubojstva medju varošani Zagrebačkimi i Kapitulom Zagrebačkim dogodila, strašno je čitati. Na početku ove godine od stališah Hervatskih (razumi čitavu Slavoniu, to jest Hervatsku i Dalmatinsku) bio je izabran Ladislav de Lošonc, ban Severinski za kapitana čitave Hervatske, Dalmacie i Slavonie, i njemu jest od

Digitized by Google

svih stališah, koji svi Marii kraljici i Sigismundu bili su prignuti, izručito, da sve koigod su sa gore spomenutimi kovarstva poglavicami u kakovom suglasju i progoni; od ovuda slědilo je, da je Ladislav ban, i kapitan od čitave Slavonie upućen od někojih zločestih, da je i Kapitul Zagrebački s Biskupom Pavlom u ovo kovarstvo bio zapleten; zato je dao zapověd varoščanom Zagrebačkim da na Kapitul udare, njega poruše i porobe, što iz pisma spomenutoga Ladislava bana očito znade se, koje ovako glasi:

Ladislav od Lošonc, kapitan občinski kraljevinah Dalmatinske, Hervatske i sve Slavinske, ban Severinski (Severin je bio grad u Varaždinskom generalatu današnjem, i sada kompania severinska) pametnim, i razboritim ljudem, sudcem i zakletima, i svima stanovnikom berda Greč blizu Zagreba, pozdravljenje. Jerbo nami znano jest, iz dokazivanja pověrovanja vrědnoga, da Ivan pervašnji ban Mačovie, i drugi Ivan pervašnji prior od Vrane, s Hervatom, sa mlogimi drugimi puntari pred surotnici i naslědnici skupili su strašnu i veliku vojsku, protiva svim věrnim kraljičinoga veličanstva, i navlastito protiva vašemu varošu, koj sverhu svih u věrnosti světi se, kanoti měsec sverhu zvězdah; i kada zaisto znademo, da kaptolom Zagrebački jest sasvim ostavljen bez svakoga čuvarstva, poradi nenazočnosti kanonikah, jerbo su priklopljeni istim puntarom gorespomenutim, i vidimo, i očivesto spoznajemo, da, ako spomenuti kaptolom tako morebiti dojde, u ruke istih takmacah (æmulorum) sva kraljevina Slavinska bi se pocernila, i sverhu svega isti varoš berda Greč bi se zatamanio. Zato poradi toga provideći vama i izinedju vas svakomu pod pedepsom nevěrnosti zapovědamo, da kakoberže ove zapovědi razuměte, sproti hiteći u kaptolom snidjete, istu zidinu, i svu gradju srušajući do temelja izčupate, i u kuće vaše odnesete. Drugačie, ako milost kraljičinu i Markezovu protiva vama neželite ljutu spoznati, da neučinite. Dano na berdu Greč blizu Zagreba dana 1. Ožujka 1387.“

Kolika su zla u Zagrebu posle ove zapovědi bana učinjena, to ja izpisati nemogu; samo to kažem, da je Ladislav ban bio zločesto od zločestih ljudih uputjen, jerbo poslě iznašlo se je, da su kanonici bili nedužni, i bili su u Zagrebu od Biskupa Ivana III-a iz skupštine kerščanah izključeni, i nijedan od misnikah, niti duhovnikah nije smio niti mise govoriti varošanom, niti druge s. Sakramenta njima poděliti. Da je pako zločest nčki lažac bana uplašio, to

Digitized by Google

mi odonuda znademo: jerbo Pavo pisac zadarski piše, da je Ivan ban měseca Sěčnja bio u Zadru, da je 13. otišo iz Zadra i opet se 16. povratio; i onda je glas puko, da je Elisabeta umerla. Posle piše Pavo Zadarski, da je biskup Zagrebački Pavo s někojimi gore spomenutimi u Apuliu odjadrio dana 22. Veljače, dana pako 23. istog, da je Ivan ban pram Hervatskoj otišo, koji rado uvěk imao je svoju vojsku sobom; ovoga někoi vidio je pram Požegi putovati s njegovom vojskom. Biskupa pako, koi je neprestano nove savěte s priorom cd Vrane i banom Ivanom kovao, nebiaše u biskupii. Naravno je, da je Kapitul s njom upravljo, uslěd česa su kanonici u duhovnom se poslu po biskupii razišli. Odatle je nětko izveo, da biskup koi je već u Apulii bio, s kanonici novu vojsku kupi, a za Ivana bana su znali da je u Požegi, i da će ju k njemu u Požegu dovesti; ovako Ladislav ban prenaglo prepao se je, i na one sumnje je došo, koje su lažljive bile; u ostalom tako bana Ladislava kako i varoša Zagrebačkoga i svega naroda Hervatskoga věrnost pram Marii kraljici očito pokazuje se iz ovih dogodjajah. Zaisto ovo sada drugi put pokazali su svoju věrnost pram kruni ugarskoj; pervi put u vrěme Bele 4-a kralja, i sada Mariu izbavivši, dočim su Ladislava bana od Severina odabrali, da sve surotnike protiva kruni progoni, poradi šta i Pavo biskup zagrebački morao je iz Zagreba uteći: zaisto, dabi se svi s Ivanom banom i s kraljem bosanskim Tvartkom bili sdružili, Bog sam znade, što bi se s Ugarskom onda bilo dogodilo.

G. I. 1388. Ivan ban, koi je u Požegi ufaćen, od čuvara izpušten u Bosnu je uteko, i Tvartka kralja bosanskoga je nagovorio, da na Hervatsku i Dalmaciu udari i osvoji; Tvartko ga posluša, premda je Maria kraljica njegova tetčina, Elisabeta pako kraljica njegova tetka bila; što ću u dogodjaih kraljevah bosanskih izvoditi. Tvartko dakle pošalje vojsku, Klis i Kotar osvoji, i u okružja primorska navaljivati počme, navlastito Splitjane je na suhu i na moru progoniti počeo; zato Splitjani sa Šibenikom, Skradinom i Bribirom savez načine protiva Tvartku kralju Bosanskomu, jerbo u Sigismundovu pomoć uzdati se nisu mogli. Albert pako od Unga, od Vrane vojsku nije smio odvoditi, da Ivan prior Vranski, koi je bio zatvoren, neuteče. Tvartko hotio je s dobrim gradove primorske pod svoju vlast spraviti, dakle kneza Hervoju pošalje kano poklisara, da gradove primorske nagovori, da se poddadu. Ovaj je mislio, da će se Trogirani pervi kralju pridružiti, jerbo su oni s Tvartkom u velikom priateljstvu živili,

Digitized by Google

ali kada je Hervoja knez došo u Knin i varoše skup pozvao, Trogirani se takodjer nisu hotěli Tvartku poddati, nego samo poslali su svoga poklisara, i tražili su, kako bi mogli Tvartka s ostalimi varoši primorskimi pomiriti, i zato niti jednoj, niti drugoj strani nisu se hotěli pridružiti. Ovako je ovu godinu ostalo, niti je Tvartko kralj bosanski hotio ove godine više boja deržati, jerbo Sigismundo biskupa senjskoga naměsto sebe u Dalmaciu je poslo; Ladislav pako Lošonc ban Severinski, i čitave Slavinske, to jest Hervatske i Dalmatinske s vojskom velikom na Bosnu je udario, da Ivana bana i njégove surotnike pohvata, ili pobije, koji su se neprestance u strane Hervatske iz Bosne naterkavali, robili, i mloga zla činili; ovo piše Du Fresne u dogadjaih Sigismunda, vadeć iz poveljah podarenih od Marie i Sigismunda, kako naš Kerčelić (pag. 337.) svědoči, po svědočanstvu gosp. Adama Raičani.

G. I. 1388. u Višegradu, Maria i Sigismundo kralj skupa, Ivanu od Kaniže, arci-biskupu izabranomu strigonskomu, i meštru Nikoli Saladinskomu, šopronskomu, i grada gvozdnoga knezu, i Stěpanu, sinovom negdašnjeg meštra Ivana de Kaniža, za odvětke i sve posledke podarili su posědovanja Korpad i t. d. po nevěrnosti Ivana i Ladislava sinovah Stěpana od spomenutoga Korpad, koji na strane Ivana bana, i drugoga Ivana priora od Vrane, koji bijahu krivci uvrědjenoga veličanstva, pridružili su se; navlastito pako spomenuti Ivan Korpad, na strane zemlje bosanske utekavši, i s Hriščani bosanskimi strane kraljestva ugarskog robeći, najposle s Dominikom Datoš i Nikolom Harapk morao se je pobiti, gdě u boju bio je uhvaćen, i u negve okovan u Budim je doveden, ondi po sokacih i križoputju na repu konjskom bio je po svoj varoši vučen, od preoštrog kamenja sve tělo njegovo poderano, onda iz van zidinah grada bio je odvučen, glava mu odsěčena, i tělo na četiri strane razsěčeno kano smerdeća mercina ostalo je.

G. I. 1388. u Višegradu Maria i Sigismundo podarili su posědovanje Haršan meštru Stěpanu sinu Filipa od Konog banu Mačovskomu, po nevěrnosti Ivana, sina Petra Horvata, Ladislava, sina Filipa Zuglaga, Stěpana, sina Nikole Hedervara, rodjakah spomenutoga Ivana Horvata, i Ivana Berisla Graborja priora Vranskoga, sinovca istoga Ivana Horvata, i Franje Berislo, s pomoćjom viteških Gjurja, sina negdašnjeg Andrie Bajnod, i meštra Pavla, sina nekagdašnjeg Ivana bana od Alsana, i Nikole sina istoga meštra Pavla. Vidiš dragi štioče imena mlogih

Digitized by Google

puntarah, i zajedno kako velika bila je obitelj spomenutih Hervatah, koji mloga imanja, i mloga nazivanja od istih posědovanjah imali su, kako po nevěrnosti sramotni i nesrětni postali su.

G. I. 1389. iz početka taki Turci, koji već Romaniu, t. j. negdašnju Traciu, i svu Serbiu pod harač su natěrali, počeli su opet kupiti se, i car Amurat, hoteći sa svim Lazara despotu, pod svoju vlast spraviti, boj navěsti. Lazar nemogući sili turskoj suprot stati, Tvartka kralja od Bosne u pomoć pozove, i ovako srětno Turke dana 20. Lipnja priobladali su; što Tvartko kralj Trogiranom obznanjuje kano svojim priateljem, kako Lucio iz pismospravah Trogira varoša je izpiso na sledeći način:

„Plemenitim i providnim ljudem, gospodi knezu, sudcem i zboru varoša Trogira, priateljem najdražjim Stěpan Tvartko po božjoj milosti Rascie, Bosne i Primorske i t. d. kralj. Priatelji najdražji! da ovih danah kralj kraljah, i gospodin sviuh, čuvar naš, koi uvěk svoje pomaže, čuva, brani i zaštituje, nam puku svomu ukazao je svoju milost, da se spominja, da se slavi sverhu toga i štuje od sviuh vas, navlastito njegovih zakonošah, jerbo nam dopusti predobiti onoga ponositoga Sotone sina, i dušmana kerščanskoga imena, i svega čověčanskoga pokolenja, najvećma kerščanskoga, i spasonosne věre nepriatelja nevěrnoga Amurata, koi sebi već mloge podložio bijaše narode, i svaki dan glavu kano Aspis zmia podiže, i kano slipić (vipera) priljuta zmia, iz otvorenih ustah jed izbljuvati sa svom snagom tersi se, bori se, nakanjuje sve kerščane, i zakonoše spomenute věre pobuniti, nasernuti, saterti i iztemeljiti, i koi već bijaše došo krajine naše u dělu da pobuni, odredivši i naumivši i poslě napadati na vaše sa dvěmi sinovi i naslědnici svojimi Turci. Ali evo kad s njima boj započesmo dana 20. měseca Lipnja, sad prošastoga dana s božjom desnicom, pomoćnicom našom, i nama milostivno na pomoć budućom, pobismo ih sa svim proslavljenjem, na polju preobladasmo i na zemlju bacismo izsěčene, i malo je od njih živih ostalo, Bogu slava, premda i s pomorom někojih od naših, ali opet ne mlogih, što vami, kano našim dobrovoljnim priateljem iz stanovite zaufanosti prama priateljstvu vašemu, po našemu čověku, i poslaniku javljamo i vami na radost i veselje obznanjujemo, i nas prikazujemo na sva vami draga dragovoljno učiniti. Dano u dvoru našemu Sutište dana 1. měseca Kolovoza godine 1389."

Ove godine iz početka Ladislav Lošonc ban Hervatski, kada su Bosanci s Turci boj deržali, iz bosanskih

Digitized by Google

stranah s vojskom je u Primorje došo, i tělo Elisabete kraljice iz Zadra u Ugarsku odpremio, kako Kerčelić iz Pavla zadarskoga pisca piše, i Du Fresne to isto spominja. U isto vrěme vojsku svoju pram Vrani je poslo, koju Albert Ung je obsedjenu već čitavu godinu dana, i Ivana Palisnu priora zatvorena u njoj deržo. Ondi je oštar boj bio; knez Anc, koga Ladislav ban Albertu na pomoć je bio poslo, hotio je silom Vranu osvojiti, ali Ivan Palisna iz grada s svojom vojskom udari, sam kneza Anca svojom rukom ubije, ali i on ljutu ranu zadobije; vojsku opet Alberta i Anca odbije, i u grad se zatvori. Ali Albert opet Vranu obsědjenu je deržo, dokle Tvartko kralj od Bosne, ponosit što je Turke pobio, svoju vojsku nije poslo, koja vojsku Sigismundovu od Vrane je odbila, i u Nin odneti se je prisilila; onda Ostrovicu i Klis je zadobio, koji gradovi iz dobra kralju Bosanskomu predali su se, poslě je u polja Zadarska i Splitska navaljivo. Ovako se je vojska Sigismundova, koja je većom stranom iz Hervatah i Primoraeah bila sastavljena, razišla, jerbo varoši primorski svoje okružje morali su braniti.

G. I. 1390. Ivan Palisna prior od Vrane, koi prošastne godine bio je ljuto ranjen, jest umro; ovako Du Fresne. Ove godine varoši primorski, koje Tvartko kralj bosanski jednako je silio, da se poddadu, poslali su poklisare k Sigismundu kralju, da im pomoć pošalje; ali Sigismundo koi u Poljskoj imao je posla, pomoći dati nije mogo; odkuda je slědilo, da svi varoši Primorski Tvartku kralju Bosanskomu predali su se; onda svu Albaniu, Hercegovinu zvanu, sve Primorje, kanoti Klis, Ostrovicu, Split, Trogir, Šibenik, Hvar, Brač, Kotor, i sva města zadobie, i varošem primorskim povelje i pravice potverdi, poslě toga Detrić Bubek ban od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmatinske s vojskom Knin grad obsědne. G. I. 1391. Tvartko kralj Bosanski je umro, na město njegovo Stěpan Dabiša, sin kopilan Stěpana, brata Tvartkova, kralj postane. Ovaj nije bio iz perva od sviuh Bosanacah za kralja spoznan, ali Dabiša Sigismundu kralju pod obrambu uteče se, i ovako drugu stranu predobie, jerbo Vukša ili Vulko ban Bosanski Sigismundu prignut je bio, koi je u Zadru věčnik prie još u vrěme Tvartka postao. Ovako se je Dabiša kralj utverdio i počeo s Sigismundom dokančati, da njemu krajine Hervatske i Primorske povrati, ali jedno za drugim, zlo je slědilo.

G. I. 1392. Maria kraljica umerla je, kako naš Kerčelić piše, u měsecu Svibnju i u Varadinu sahranjena, a

Digitized by Google

preučeni Pray piše, da je g. I. 1395. umerla, ali gledom na dogodjaje, koje Sigismundo s Hedvigom sestrom Marie, porad kraljestva Ugarskoga je imo, to stajati nemore, jerbo preučeni Pray u mlogih městih u kroniki je falio; zaisto poslě smerti Marie u kraljevini Ugarskoj i Hervatskoj velika buna nastala je; Hedviga kraljica Poljska, sestra Marina, po pogodbi g. I. 1382. učinjenoj hotěla je kraljica ugarska biti; za nju je bio primas i arci-biskup Strigonski. Druga strana za Alberta vojvodu od Austrie je stala; Papa pako s odvětkom Ivana bana, i Palisne priora Vrane za Ladislava Napuljskog su stranku radili: nu svi ostali velikaši od hervatske kraljevine i plemeniti stajali su za Sigismunda kralja, i to pravedno, jer su se svoje zakletve deržali i njega kao zakonitog kralja spoznavali. Sigismundo od Hervatah siguran naj prie s Hedvigom je bez svakoga boja doveršio: zatim hotio je s Dabišom kraljem bosanskim mir načiniti, i već Vukša ban Bosanski g. I. 1393. města někoja u Hervatskoj Sigismundu je povratio, kada na jedanput glas dobie, da Bajazet car Turski svu Valakiu je zaokupio: Sigismundo onda vojske koliko je trebalo sakupi i u Valakiu otide, gdě s vojvodom od Valakie Mirčetom dogovore najprie imade, s njim savez učini, i primi ga pod obrambu, zatim s vojskom proti Turčinu podje; što čujući Turci na drugu stranu Dunava odneli su se, i ovako svu Valakiu od Turakah oslobodi, Nikopolje otme, i u ruke vojvodi od Valakie predade. Ova Pray da su g. I. 1395. dogodila se, piše, ali da je falio, dole niže pokazati ću.

G. I. 1394. načinio je mir, i Dabišu kralja Bosanskoga pod svoju obrambu primio, koj bojeći se i sam Turaka, sve krajine i města od Hervatske pod krunu kralja Sigismunda je povratio, za města pako primorska jesu pogodbu načinili, da poslě smerti Dabiševe kralj Ugarski sva města zadobie, ovo isti Sigismundo u svojoj povelji svědoči ovako: „Dabiša kralj od Bosne k našemu u osobi došavši veličanstvu, sebe i svoje podložnike nama i svetoj kruni ugarskoj je podložio i izrekao, koja izveršivati imade.“ Pray in Not. 35. peg. 189. Uslěd toga je iste godine Sigismundo Trogiranom povelju dao, a Splitjani su ga u obćih poslovih kao zakonitog kralja spoznavali, kako Farlat piše: „G. 1394. Ind. II. 17. Aug. kada je kraljevao prejasni princip i gospodin naš naravski, gospodin Sigismundo po božjoj milosti Ugar. Dalm. Hervat. kralj slavni.“ Zločesto indi piše Lucio, da nisu Splitjani od g. I. 1394. nikakvoga kralja u svojih věćih spominjali; pověrovano ondi znademo, da Sigismunda Hervati i Primorci za svoga naravskoga kralja

Digitized by Google

spoznavali su, ali i Dabiša kralj bosanski, i svi Bošnjaci njemu bili su prignuti, jerbo on svom snagom pomogo je Dabiši kralju Bosanskomu Turke iz Bosne protěrati; što se je po svoj prilici dogodilo g. I. 1391. kako Pray spominja, da je Turke iz Srěma protěrao: u ono zaisto vrěme poslao je Sigismundo Gojka Marnjavića vojvodu s hervatskom vojskom Bosancem na pomoć, koi se je tako junački s Hervati deržo, da je Bajazeta cara Turskoga pobio, i iz Bosne protěro: poradi šta Dabiša kralj Bosanski, i svi vojvode Bosanski spomenutoga Gojka Marnjavića načinili su za plemića od Bosne, i podarili su mu Fojnicu, i Godalsko polje u Imotskom okružju, blizu Posušine, i podario mu je Dabiša kralj povelju slědeću: „U ime otca i sina i svetoga duha, Amen. Stěpan Dabiša, po milosti božjoj kralj od Serbie, Bosne i Primoskih stranah, na znanje dajemo svakomu, komu ovo znati potreba će biti: da po milosti gospodina moga Kèrsta prigodilo se je meni gospodovati u zemljah otacah i dědovali naših, podarujuć milošće naše po pismih, navlastito věrnim slugam: onda takodjer predstavio se je pred kraljevskim veličanstvom čověk plemenit, svakoga poštenja vrědan, knez Gojko Marnjavić moleći veličanstvo kraljevsko, da njemu bi podario na pismu plemenštinu za njegovu věrnu službu; navlastito, nami je služio Gojko Marnjavić, sluga Sigismunda kralja, i onda Nami je posluživo, kada je došo Bajazit s Turci, i porobio je Bosnu strašno, i stajo je u Naglasinci, i pokvario je Bosnu, i onda je došo Gojko Marnjavić, i pomogo je nam Turke pobiti, i mlogo službih je učinio Sigismundu kralju od Ugarie, i meni kralju Dabiši, i svoj deržavi kraljevine Bosanske, koje službe je učinio po rěči Sigismunda kralja, i ja kralj Dabiša bio sam skupa sa svom deržavom Bosanskom, i sa svimi Bosanci, i s podpunim věćem učinio sam sa svom deržavom kraljevine Bosanske, i jesam dao i prikazo, i zapiso Gojku Marnjaviću Fojnicu, i Godalsko polje, u Imotskom okružju, blizu Posušine: na pismenom dao sam Gojku Marnjaviću, i njemu, i njegovomu poslědku, i poslednjemu odvečtvu, na věke věkah Amen. Na pismeno dao sam Fojnicu, i Godalsko polje, sve sa svima, ništa neoduzimajuć, sa svimi zemljišći, sa svimi medjami, sa svimi berdinami, sa svimi vodami, sa svimi zvěrališćih, šumami, sa svimi lovinami zvěradi, sa lovinom ptica, sa ribariom, sa svimi dobri spadajućimi, koja su sverhu zemlje i u zemlji stalno zapiso sam Fojnicu, i Godalsko polje Gojku Marnjaviću, njemu, i njegovom ostanku, i posledkom slědećem na

Digitized by Google

věke věkah Amen. I svaki kralj Bosanski nje mora čuvati, i braniti od svakoga čověka, i svaki kralj Bosanski mora za njega pravdati se protiva čověku svakomu, i pismovlastje ovo potverditi i braniti, Gojka Marnjavića, i njegovo posledničtvo, i ostale naslědnike na věke věkah amen, posědovati Fojnicu, i Godalsko polje uvěk. Koje stvari jesu svědoci, deržave Bosanske; zbornici kraljevine Bosanske: princip Pavo Radinović s bratjom, Palatin Sandali s bratjom, princip Marko Radojević s bratjom, princip Priboje Masnović s bratjom, princip Radoslav Pribinić s bratjom, Tepak Batalo s bratjom; od doljnih stranah: Palatin Hervoja s bratjom, Pavo Klesić s bratjom, princip Stěpan Ostoić s bratjom; dvorski Tribocio: Palatin Vladko s bratjom; od Helmske zemlje: Gjuraj Radivojević s bratjom, princip Gjuraj Milatović s bratjom; od dvora, Marsalko dvorski: Ostojića Obrinović s bratjom; iz Hervatske pako Marsalko princip Ivan Čubretić s bratjom. I ovemu potverdjenju nikada suprotiviti pod věrom kraljevskom: i za veće svědočanstvo ovoga lista dali smo pod našom visećom pečatjom. U godinah gospodina našega Isukersta hiljadu tristo devedeset četverc, měseca Travnja drugoga dana, u našemu dvoru u Sutiski. Kralj Stěpan gospodin Dabiša i t. d. u imenu gospodina Amen" Ovo pismeno vlastje bilo je popisano na pargameni slovim Cirilskimi u jeziku ilirskom. (Kerčelić Per. 3. str. 248). Iz svědočanstvih gori navedenih moj štioče moreš znati stališ Hervatske i Bosne i skupa da je Sigismundo mloge i težke kod kuće ratove s puntari, i poslě s dušmani Turci imo, dapače i sveudilj od velikašah uznemirivan bio po smerti Marie. Medju ovimi bio je najpreuzetnii Stěpan Konti, nu skupo je platio svoju preuzetnost. S ovim je sva nezadovoljnost u Hervatskoj prestala, te kada bi na taj način od strane Hervatah i Dabiše kralja Bosanskoga bio sěguran, navěstiti dade občinski obodviuh kraljevinah sabor u Križevcih; od ove godine pisci različito pišu: učeni Pray na g. I. 1398. ovaj sabor spominja: ali Kerčelić iz Pavla Zadarskoga očito pokazuje, da je bio g. I. 1395. oda šta Pavo pisac ovako piše:

G. I. 1395. u utorak dana 26. Veljače u Križevcih, koi varoš, kano slobodni i kraljevski opet od Sigismunda potverdjen, kako se iz povelje Sigismunda vidi, u kojoj očituje, da je onaj varoš od Kolomana kralja ugarskoga na slobodni i kraljevski varoš bio podignut: u dvoru Gospodina našega kralja bio je izsěčen Stěpan Lacković, sa sinovcem svojim od někojih baronah ugarskih. Od šta došla je věst u Za-

Digitized by Google

dar dana 6. Ožujka.“ — Od ovuda očito je, da je sabor u Križevcih měseca Veljače g. I. 1395. deržan, i jako strašan i kervav bio, jerbo Lackovića nekdašnjega bana i vojvodu Transilvanie po imenu Stěpana, i njegovog sinovca velikaši izsěkli su, i njihova tělesa kroz prozore na ulicu bacili. Što su u onom skupu dokončali, Kerčelić u kratkom spominja, on bo je pri ruci imao saborske odlučke; samo žali, da ih je nesmotreno izgubio; nu na koliko se spominja: bio je na ovom saboru palatin Eustakio Ilšva, pokolenje Garah, knezovi od Cilja, primas kraljevine i mlogi biskupi, odredili su i dokončali 1-o da Sigismundo pravoredni i zakoniti kralj od Ugarske, i sve Slavonie jest, i ostane. 2-o Povelje su i pravice posebno za kraljovinu Ugarsku, a posebno za kraljevinu Slavonsku potverdjene. 3-o Sudbeni sastanki, koi su već bili zapušteni, opet su naredjeni, i za Dalmatine město sudbenih poslovah varoš Knin odredjen, i za komisare kraljevske Ivan Gara biskup zagrebački, i brat njegov s knezom od Kerbave odredjeni. 4-o Ban od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmatinske Detrić Bubek bio je imenovan, za strane ugarske palatin i primas Ivan Kanižaj kano sudci bili su naredjeni. U ovom skupu Hervati od Sigismunda tražili su, da oni u sudbenih dogodjajih samo na sud Bana svoga dužni su dojti, što već i od Ludovika I. zadobili su, kako u njegovih dogodjajih spomenuo sam, gdě oni očito pokazali su, da Hervatska i Dalmatinska jest posebno vlastno za sebe kraljestvo, koje pod svojimi pravdami ubstajati mora, zato isti Ludoviko kralj njim povelju je podario, da Hervati s ove strane Drave nijednomu sudcu nisu podložni, ako ne u onih, koja po Banu nebi se mogla raspraviti, uprav na kralja mogu molbu dati, i pred samoga kralja na sud iti. Na jednaki način i Sigismundo kralj različite kraljevine Ugarsku i Slavonsku (razumi Slavonie čitave, to jest Hervatske i Dalmacie) spominja ovako u odredjenju svomu (dekretu) milostivomu g. I. 1403. Odredili smo: sa svima puntari, takmaci i suprotivnici našimi u kraljevinah Ugarskoj i Slavonskoj, i u stranah Erdeljskih postavljenimi pravi mir načiniti.“ Zaisto u vrěme Sigismunda Erdeljci (Transilvanci) više s Hervati, nego s Ugri bili su sdruženi, dapače Hervati vlastite svoje sabore osebice deržali su: kako to odredjenja kraljestva Slavonie čitave svedoče, od g. I. 1398. 1403. 1412. 1415. 1418. 1429. i 1434. Ovu godinu 1434. Sigismundo kralj dao je osobitu zapověd, da zapovědi zapovědajuće (Mandata praeceptoria) palatina, i arci-biskupa, za što bo pravoredni sudci bi bili, kano i ban prime se u Slavonii: ali na ovo taki Hervati odgovorili

Digitized by Google

su: da u saboru god. 1395. u Križevcih deržanom odredjeno je, da palatin i primas, to jest arci-biskup oštrogonski, pravoredni sudci odredjeni su samo za kraljevinu Ugarsku, za kraljevinu pako Slavonie pravoredni sudac da je odredjen ban od čitave Slavonie, to jest od sve Hervatske, i Primorske ili Dalmacie. Od ovuda g. I. 1435. u odredjenju 6-om (Decreto 6-o) članku 1-om (Art. 1.) poznan.ence pravoredni sudci naredjeni su, medju kojimi je ban Dalmatinske i Hervatske, i opet Slavonie i Mačovie. Ovo videći Dalmatini zahvalili su se, i nisu hotěli biti gori od Slavonie, zato i oni hotěli su imati svoju sloboštinu i svojega bana, odkuda i Dalmatini bana svoga Nikolu Gara dobili su. — Evo vidiš, dragi štioče! kada i kako iz jedne nerazdělje-ne kraljevine Hervatske, postale su tri, Slavonia, Kroacia, Dalmacia; i ove sve tri kraljevine nisu niti polovicu starinske Hervatske kraljevine činile, jerbo Běla Hervatska u staro doba svu Krajnsku, Štajersku, Karintiu i sve do vrila Dunava je zasěgala, ali i ovo razdělјenje Hervatske Ugri su uzrokovali, jerbo I otěli su nad Hervati vladati, i i protiva njihovim običajem s njima gospodariti, oni pako nisu se niti u najmanjemu popušćati hotěli, jerbo bili su jaki, i u poglavicah, i u množtvu puka. Ova u naprodak zato sam popiso, da se znade, kada se je razdělјenje u Hervatskoj započelo; posle vidit ćemo, kako još veća nesloga i razterganje hervatske kraljevine je postalo.

G. I. 1396. Sigismundo, od Manuela Paleologa II. cara Carigradskoga pozvan na pomoć protiva Turkom, koji već svu Bugarsku i Traciu zadobili su, i Carigrad obsěsti odredili, po svoj kraljevini vojsku je skupio, u Dalmaciu došo, u Ninu se je zaderžo, i Zadranom poslanika odpravio, i dobio od njih jednu trojveslarku galiu u pomoć, ovako s jakom vojskom blizu Nikopolja dana 20. Serpnja nesrětno se je s Turci pobio: vojska njegova izsěčena i rastěrana a on jedva sa svojimi dvorjanici u ladju sědnuvši, po Dunavu u cerno more, i odanle u Carigrad je uteko. Ove iste godine Stěpan Dabiša kralj Bosanski je umro; na město njegovo Tvartko Tvartković, sin, ali kopilan Tvartka kralja pravoredno za kralja je posto, ali Ostoja Kristić, iz pokolenja Jablanovićah velikaše bosanske pobuni, njima na nos bacajući, da Tvartković nije sin Tvartkov, već da je podmetnut, odkuda na tri strane Bosanci razdělјeni bijahu; jedni Tvartku pram Serbie, drugi Hervoji vojvodi pram Hervatskoj, ostali pram Primorju Ostoji ostali su věrni, zato i Ivan, ban nekdašnji Hervatski, i sa svojimi surotnici postao je sada slobodnii, i s Ivanom, sinom pokoj-

Digitized by Google

noga Palisne priora Vrane, koj takodjer Vranu je posědovao, počeli su Hervate i Primorce puntati protiva Sigismundu, da, jerbo Maria bez odvětka je umerla, drugoga za kralja odaberu, što s tim lasnie na svoju stranu okrenuli su, jerbo Sigismundo se je nesrětno s Turci pobio, i u kraljevini nije bio, niti se je znalo gdi je.

Ove iste godine kada Ivan biskup Zagrebački, i Ivan Gara knez Kerbavski, i brat bana Nikole u Zadru su se zaderžali: varošani gornjeg varoša zagrebačkoga u nedelju taki slědeću prie svetkovine blaženoga Tome apostola (neznade se iz kojega) uzroka po dogovoru prie deržanom, skupili su se i oboružjali, i kako zvona s. Marka cerkve za zvonila su, svi skupa oboružjani s barjaci na Kaptolom Zagrebački udarili su, sve kuće kanonikah porobili, někoje porušili i popalili, mloge duhovne i světovne nemilo izbili, izmercvarili, i někoje do smerti pobili; poslě na grad biskupov, i istu cerkvu stolnu s. Stěpana kralja, hoteći i grad i cerkvu porobiti, ali od biskupovih ljudih bijahu odbieni i protěrani. Ovako spominja Kerčelić (Part. 1. c. 13. pag. 145.)

G. I. 1397. Sigismundo iz Carigrada po mlogih neprilikah težko u Dubrovnik dojde, odanle u Knin, gdě povelje dane 6-o Veljače potverdi. Ovde Sigismundo budući, Nikoli Gari banu Hervatske i Primorja rado dao je zapověd, da vojsku sakupi, i na puntare, koji još u Bosni u gradu Dobor zaderžavali su se, i koji s Ladislavom Napolitanskim dogovore deržali su, i na sve strane Hervate i Ugre bunili su, da Ladislava Napolitanskoga za kralja proviču, i koji s istim Bajazetom turskim carem dogovore deržali su, da on kćer svoju za Ladislava udade, i ovako istu kraljevinu ugarsku pod svoju obrambu uzme; ovo pako samo radili su, da Sigismunda iz kraljestva izbaciti mogu, zato Sigismundo oštru zapověd je izdao, da se puntari na svaki način pofatati ili ubiti moraju; Ban dakle Nikola Gara s Hervojom bosanskim vojvodom koi Sigismundu bio je još prignut, dogovori se, puntare počme progoniti; najposlě kada su se u grad Dobor zatvorili, grad obsědne, upali i poruši, i puntare pohvata, koji svi na zapověd Sigismunda u okružju Garenskom bili su posmicani, ovo svědoči Kerčelić iz gosp. Adama Rajčani (pag. 338.) gdě ovako pise: „Godine 1397. dana 4. Ožujka Ivan ban sin Petra Hervata, i drugi Ivan prior od Vrane, sin Ivana Palisne pervašnjega puntarskoga vodje u okružju Gorjanskem po Sigismundu pedepsani su, skupa s Stěpanom sinom nekdašnjega Dionisia bana Simontornje, Stěpanom vojvodom, sinom

Digitized by Google

Stěpana, sina Lacka od Čakovca, sa sinom nekdašnjega Nikole vojvode, sina spomenutoga Stěpana i sina Lackovića spomenutoga od Debregest.“ Ovo su bili puntarah vodje, od kojih Pray iz Turoca na godinu 1393. da ih je Sigismundo kralj do 32. smaknuti dao, piše; ali da godine 1397. poginuli su Adam Rajčani u pismenospravah kraljevskih rado je iznašo, i istim dogodjajem jest priličnie. Ovo je bio uzrok, da poslě još veće surotstvo protiva Sigismundu kralju se je podiglo, jerbo smaknutih rodjaci i priatelji svi protiva kralju počeli su vapiti, da je kervolok; odovuda svakojaka potajna kovarstva započela su se.

G. I. 1398. surotnici, kako Du Fresne svědoči s Ostojom se pridruže, i s Filipom Ladislava kralja poslanikom, i sa varošah primorskih poklisari u Knin skupe se, i ondi dogovore deržali su, kako bi Ladislava Napolitana za kralja od Ugarske utverditi mogli. Pervi Zadrani poradi otoka Paga k Ladislavu priklone, Sigismund ovo čujući, Ivanu Marotu banu od Mačve zapovědi, da na Hervoju udari, Trogiranom takodjer piše, da mu zidolomce (balistarios) pošalju: što knjiga Sigismunda svědoči, koja se ovako sveršuje: „dano u Požegi na dan s. Trojstva godine Gospodina 1398.“ Preučeni Pray piše, da je Hervoja s Turci sdružio se, i da je polje požežko robio, i da ga je ban M čovski preobladao, i preko Save potěro; ali preučeni Pray rado nije znao gdě je polje požežko, i da je Sigismundo kralj onda iz Požege piso.

G. I. 1399. Sigismundo koi je već pervašnje godine tražio da Zadrane věrne sebi zaderži, ove godine 1399. je njima otok Pag na deset godinah obećo, samo da mu věrni ostanu; ali velika nesloga po svih varoših primorskih je bila, u Splitu na dvě strane bili su varošani razdělјeni, na nutarnje i izvanske; nutarnji stojali su za Sigismunda, a izvanjski bili su protiva Sigismundu; na jednaki način ostali varoši primorski, sva Hervatska, i Ugarska na dvě strane bile su razdělјene, jedna strana za Sigismunda, druga protiva Sigismundu. Preučeni Pray iz Turoca piše, da je Sigismundo ove godine bio zatvoren; ali stojati nemore, jerbo Kerčelić iz Pavla zadarskoga pisca, kojem i Du Fresne tako se prilaže, to drugačie sve je pobilježio, iz koj h i ja ova, i pervašnja izvadio sam, domaćim pako bolje se mora věrovati nego stranjskim.

G. I. 1400. Sigismundo išo je u česku poradi Venceslava brata, koi je bio iz carskoga dostojanstva izbačen; ovo je Kerčelić iz Spondana i knjige Sigismunda kralja izvadio, u kojoj Sigismundo Bonifaciu IX. je piso, i gorko se tužio, da premda on s bratom svojim i Urbanu IV. i Bonifaciu ta-

Digitized by Google

kodjer uvěk nagnut je bio, po svem tom da Bonifacio IX. Papa ništa drugo neradi, nego samo, da obodvoicu njih od vladanja skine, i Ladislavu kralju Napolitanskomu kraljestvo ugarsko priskerbi; od ovuda očito je, da Sigismund još nije bio zatvoren, kada je ova piso. Du Fresne pako piše, da su Zadrani s obećanji Ladislava kralja napolitanskoga, i Ostoje kralja bosanskoga navučeni g. I. 1400. s Hervojom, (koi drugačie Horvatić i Vučić zvao se je) vojvodom od Bosne sudarili se i privoljili, i da su, zadobivši od Hervoje věru, da će ih on protiva svakim nepriateljem braniti, njegovomu surotstvu pristali g. I. 1401. u ono zaisto vrěme kada Sigismundo kralj od surotnikah nevěrnih, puntarah u Šikloški grad bio je zatvoren; od ovuda očito je, da je Sigismundo g. I. 1401. bio zatvoren.

G. I. 1401. primas ugarski i někoji biskupi sa ostalimi dušmani, i surotnici dogovore se, da Sigismunda smaknu, s ovom odlukom u Budimu u sobu kralja unidju, ali na oštriu Sigismusda rěč uplašeni, kako Kerčelić iz Aenea Silvie svědoči, Sigismunda s pogerdnim ubojstvom nisu smaknuli, već su ga ufatili, i sudu palatina podložili. Palatin u ovo vrěme, kako presvětli Ištvanfi iz Turoca svědoči, bio je Nikola Macalj, koi u ime sviuh odsudu sužanjstva Sigismundu kralju je izgovorio; ovako, koji su ga tužili, oni su ga i obsudili; tužbe bile su, da je kod Nikopolja vojsku izgubio, da je mloge smaknuti dao, da je raspuštenoga života bio, da je stranjske većma ljubio, nego Ugre, i iz ovih uzrokah najprie u Višegrad u tamnicu njega bace. Po zlotvornom i nepoštenom ovom dělu mlogi velikaši od Ugarske, navlastito pako od hervatske kraljevine pram svom kralju na miloserdje bijahu ganuti, osobito Nikola i Ivan Gara, i Celjski knezovi, i Eberhard biskup zagrebački, i knezovi Frangepani. Ovi su stali za Sigismunda kralja, i kako Kerčelić piše, da su Vladislava kralja od Poljske, i Alberta vojvodu od Austrie po poslanicih molili, da oni s vojskom u Ugarsku dodju, za kralja osloboditi; preučeni pako Pray piše, da su někoji kralja Vladislava, drugi pako Alberta vojvodu za kralja izabrali, i na kraljestvo pozvali; ovo bilo, kako bilo, nu ono je istinsko, da po nagovoru Nikole Gare, Sigismundo kralj iz Višegrada u Sikloš bio je doveden, i ondi u tamnicu po svědočanstvu presvětloga Ištvanfia osamdeset aršina duboku bio je zatvoren. Kada Sigismundo kralj na takovi način već bio je u strane Slavonie doveden, Eberhard biskup zagrebački sve knezove i plemenite moli, i nagovara, da za Sigismunda svoga zakonitoga kralja, kojemu věru po zakletvi već da-

Digitized by Google

li su, stanu. Pervi dakle knezovi od Kerka, Senja i Modruše za Sigismunda stranu podignu se, ove gledom ostali knezovi i plemeniti. Knezovi Gara biahu gospoda od svega Srěma, a i knezovi Celjski, već prie za Sigismunda stali su bili: sva dakle Hervatska tražila je, da se Sigismundo iz sužanjstva izpusti. Palatin Marcali bi u stisku natèran, i neznade što bi radio, bojao se je i on, i sva suprotivna strana, da Sigismundo kralj, kada bude oslobodjen, njima neosveti se, ali i ovom knezovi Gara doskočili su, jerbo Nikola i brat njegov Ivan Gara sami sebe za kralja Sigismunda poruke i jamce (obsides) dali su, i tverdno obećali, da od kralja svima milost, i oproštenje izmoliti će-ju, na ova obećanja i poručanstva kralj iz duboke tamnice izvede se g. I. 1402. neznade se kojega měseca; jerbo pako preučeni Pray očito pokazuje iz knjige Sigismunda kralja, kako sabor sviuh stališah je deržo u Požunu, kada se je iz Češke povratio, u kojemu Alberta vojvodu od Austrie za svoga naslědnika u kraljestvu ugarskom s dozvoljenjem sviuh stališah je imenovao i odredio. Dano u Požunu na dan sv. Križa g. I. 1402. Od kuda bi slědilo, da je Sigismund kralj prie měseca Rujna iz sužanjstva bio oslobodjen.

U vrěme sužanjstva Sigismunda kralja Zadrani, kada su věru od Hervoje zadobili, da će on njih protiva svakom nepriatelju braniti, sproti Ladislavu u Napulju na glas dali su, što se je sa Sigismundom dogodilo, i njega su na kraljestvo pozvali; Ladislav bojeći se Mletčanah, predade jim otok Korčuru za tridcset hiljadah dukatah s tom pogodbom, da slobodno po moru u Zadar brode; ovo se je dogodilo kako Lucio piše g. I. 1401. dana 16. Kolovoza.

G. I. 1402. Ladislav Alojziu Aldamariška s galiami pošalje, koj dana 27. Kolovoza u Zadar dojadri, i barjak Ladislavov podigne, poslě s Hervojom se dogovori, Vranu predobie, i 30 vojaka u Vranu za obrambu postavi. Poslě Trogir, Split, Šibenik, i svi otoci zastavu Ladislava podignu, i svima u ime Ladislava kralja potverdi povelje.

G. I. 1403. Sigismundo kralj Pavla Bissena s vojskom u Dalmaciu pošalje, ali Hervoja vojsku banovu pobije, bana Pavla uhvati, i Aldamirišku u Zadar pošalje; pobili su se kod Bihača, dana 5. Veljače 1403. poslě toga dogodjaja Ladislav kralj Napolit. u Zadar dojadri, i bio je po poslaniku pape u Zadru krunjen za kralja ugarskog iste god. 1403. što Rajnaldo kod Lueia iz Teodora ovako svědeći:

Bonifacio u istoj 14-oj godini papinstva svoga spomenutoga gospodina Ladislava kruniti dao je za kralja ugarskog u varošu Zadru, gdě na město Jadrensium zlo-

Digitized by Google

često pišano je Jaurensium! Godine iste poslě krunjenja darovao je povelju Trogiranom i Šibeničanom, da grada nikakvoga neće dati zidati u njihovih varoših, koja povelja ovako se počimlje: „Ladislav po božjoj milosti Ugarske, Jerusalima i Sicilie, Dalmacie, Hervatske i t. d. deržave Forkvalkven, i Pedemonta knez i t. d. Dano u Zadru godine Gospodina 1403. dana 19. měseca Listopada.“ U to vrěme Sigismundo kralj dao je dekret, u kojem svim surotnikom, i koji god su po Ugarskoj, Erdelju, Hervatskoj i Dalmacii protiva njemu sagrešili, milošću i oproštenje, odkuda mlogi iz sviuh kraljevinah, k Sigismundu kralju povratili su se, što čujući Ladislav dozvao je Hervoju k sebi, njega za kneza od Splita, i od bližnjih otokah je načinio, i za svoga naměstnika, vice-kralja od sve Dalmacie i Hervatske imenovao, on pako iste godine u měsecu Studenu u Siciliu se je u Napulju povratio.

G. I. 1404. proglas protiva onim, koji Ladislava Napolitana za kralja izabrali su, izdao je godine slědeće 1405. sve povelje Ludovika kralja, Marie i Elisabete, zapovědio je da se njemu za potverdjenje predlože, drugačie da će nevaljane biti, poradi šta mlogi k Sigismundu povratili su se, navlastito kada istu godinu sabor je deržo, u kojem je dokončano, da svi koji god věrnost svoju pram kralju zaderžali su, ili koi kralju takodjer bili su se iznevěrili, ako poslě kralju povratili su se, i pokazati mogli budu, da su od kralja milošću i oproštenje zadobili, i poslě toga věrni kralju ostali; imanja, posědovanja i spailuke svoje nadalje podpuno i stalno zaderži, koji pako jedno ili drago pokazati neće moći, da oni sva imanja i posědovanja, dapače i sve ufanje takova ikada zadobiti izgubiti će.

Ove godine 1405. na sverhi, ili 1406. na početku Sigismundo kralj uzeo je Barbaru, kćer Hermana kneza Celjskoga, iz Zagorja za ženu, i postao je knez ovaj tast Sigismunda kralja, ban od sve Slavonie, to jest od sve Hervatske i Dalmacie; ovo svědoči na g. I. 1406. njegov napis, koji ovako glasi: „Herman Celja, Ortenburga i Zagorja knez; Dalmatinske, Hervatske, i čitave Slavonie ban; gubernator biskupata zagrebačkoga, Sigismunda kralja tast.“ Što nědgi preučeni Pray iz Vindeka na g. I. 1408. je piso, ono stojati nemore.

G. I. 1406. Tvartko Skara Ostoju je preoblado i progonio, i onaj Tvartko k Ladislavu kralju je uteko, od njega potverdjenje i obrambu tražeći, i od Ladislava je potverdjenje zadobio, koje ovako se sveršava: „Dano u gradu

Digitized by Google

našem blizu Napulje god. Gospodina 1406. dana 26. Kolovoza.“ (Luc. Lib. 5. c. 5.) Ali ovo, niti Ladislavu, niti Tvartku nije ništa pomoglo, Ladislava strana svaki dan slabia bivala je, jerbo Rabljani po nagovoru kneza od Kerka na stranu Sigismunda pristali su; Sigismundo takodjer sa Stěpanom Rascie kraljem sdružio se je, i boj protiva Turkom podigo.

G. I. 1407. Sigismundo kralj dodje u Hervatsku, u to vrěme Rabljani sve vojake Ladislava iz svoga varoša protěrali su, i ovako veća strana Hervatske k Sigismundu pridruži se, Turke koji Tvartku protiva Ostoji na pomoć došli su, pobije i rastěra, onda gradove Srebernik i Dobor pridobije, i mloge Bosance, medju kojimi i Tvartko bio je, pohvata, Tvartka u Ugarsku sužnja odvede, ostale do sto dvadeset i šest dao je posmicati, i u potok mimo tekući baciti; od ovoga vrěmena, i Hervati i Bosanci počeli su mirnii bivati, i isti Hervoja bojeći se Sigismunda kralja počeo je misliti, kako bi se mogo s Sigismundom sdružiti, i ovo isto da učine, Bonsancem je světovao, što je i slědilo; zato od Sigismunda povelju je dobio, u kojoj mu je knežtvo od Splita, i od otokah potverdio.

G. I. 1409. Sigismundo kralj na Trogirane, i sve primorske varoše knjigu je piso, u kojoj svekolike nagovara, da barjake kraljestva ugarskoga podignu, i poklisare k njemu pošalju; knjiga se doversuje „Dano u Budimu, na dan trih Kraljah 1409.“ Ovako svi primorski varoši pod krunu ugarsku povratili su se. Ladislav videći, da Dalmaciu i Hervatsku nikako zaderžati nemore, Zadar Mletčanom za sto hiljadah dukatah proda g. I. 1409. dana 9. Lipnja.

G. I. 1410. Sandagla vojvoda od Bosne i Hercegovine Ostrovicu za pet hiljadah dukatah Mletčanom je prodao. Ovako Mletčani na suhu veliki i jaki postali su, s tim većma, jerbo mlogi gerčki varoši od straha turskoga preuzeti pod vladanje podali su se mletačko.

G. I. 1411. Ostoja kralj Bosanski, Turkom je pristao, i od Sigismundove obrambe oteo se. Ovo isto i Hervoja bosanski vojvoda poslě je učinio. Ove godine manastir i opatovinu s. Salvatora u Dobrojkući podigli su Senjani.

G. I. 1412. Petar Misilin ban primorski dao je u Šibeniku grad sazidati na ovo Šibenićani razljutjeni bijahu, i kada su od Mletčanah obsědjeni u veliku stisku natěrani bili, i nikakove pomoći od kralja nedobili, Mletčanom predali su se s tom pogodbom, da sloboštinu i sve svoje pravice neoskvernjene zaderže; varoš predali su 30. Listopada.

Digitized by Google

G. I. 1413. kad je boj medju Sigismundom, i Mletčani s različitom srěćom terpio, i Turci sve većma su bili počeli, s Ostojom dogovore deržeći, vladanje svoje u Bosni povekšavati, Sigismundo mir s Mletčani na pet godinah je načinio s tom pogodbom, da koji je što zadobio, ono zaderži. U to vrěme Sigismundo kralj Hervoju bosanskoga vojvodu, jerbo je s Turci počeo deržati, iz vojvodstva Splitskog je izbacio, i kano nevěrnika progoniti zapovědio. Ovo svědoči povelja Sigismundova dana u Pulsanu na dan s. Petra god. 1413.

G. I. 1414. Sigismundo kralj u Konstanciu je otišo, svu brigu kraljestva ugarskog na Jagelona poljskoga je oslonio, koji Ostoju kralja bosanskoga u věrnosti Sigismunda je uzderžo, i s Turci bosanskimi na šest godinah je mir načinio.

G. I. 1415. Ivan Gara ban hervatski, s Hervojom je boj imao, ali nesrětno, jerbo u onom boju Čupor ban, i mlogi plemeniti poginuli su, jer su i Turci s Hervojom sdruženi vojevali.

G. I. 1416. Turci na novo po Hervatskoj robiti hoteći ponosito od prošastne godine bez straha počeli su nadirati, ali biahu dočekani, pobieni, i malo ih je živih uteklo, u kojem boju Ivan knez Cetinja junački se je deržo.

G. I. 1418. Ivan Medve ban hervatski, premda u Primorju varoše je branio od Mletčanah, ali na sve strane nije mogo zadosta doskočiti, zato su Mletčani Trogir silom obsědnuli.

G. I. 1420. Trogir varoš nemogući se dulje uzderžati, Mletčanom se preda dana 22. Lipnja; što videći ostali varoši primorski svi su se predali, osim Dubrovnika, i Kerka. Od ovuda vidiš moj štioče! da Dalmatini nisu nikada Mletčanom prignuti bili, kako Lucio piše, zaisto da su samo pomoć imali, nikada Mletčani nebi njih predobili, ali sasma tužna vrěmena biahu: u kerščanstvu nemir strašan bio je, tri pape za papinstvo borili su se, poradi šta u Konstancii sabor cerkveni Sigismundo cesar i kralj deržo je; kod kuće u kraljestvih iz jedne strane Turci, s druge Mletčani, a s tretje Hussite u krajine na sve strane navaljivali su; k tomu još najveće je zlo bilo, isti kerščanski kralji, vojvode i vlastnici nesložni, jedan proti drugomu zloduhi su postali, da su k Turkom pristali, i njim pomagali, da ovako sami sebe, i narod svoj pod jaram turskoga sužanjstva berže podtěraju; ovo kralj bosanski Ostoja je radio, a ovo i isti Mletčani, kako preučeni Pray iz Martene svědoči, da su Mletčani Turkom 600. zidolomacah (balistarios) i bombarde, i hranu davali - - -

Digitized by Google

G. I. 1421. Amurat turski Sultan sve dalje po Serbii vlast svoju hotio je razširiti; ovo Jure Vuković kralj serbski nemogući terpiti, pod krilo Sigismunda je uteko.

G. I. 1425. Jure Vuković, despot serbski, ili kralj, predao je Sigismundu kralju Biograd, i za njega u Ugarskoj nekoja mesta zadobije, misleći, da more turskoj sili, ako bi potreba bila, ukloniti se.

G. I. 1428. Sigismundo kralj skupivši vojsku, udari na Turke, koji su po Serbii bez straha haračili, i robili, ali od Turakah bi prisiljen u Erdelj preko Dunava potegnuti se, i ovako je Turkom put Ugarsku pokazao.

G. I. 1433. Sigismundo kralj mir sa Mletčani je načinio na pet godinah, ali on ove nije doživio, jerbo g. I. 1437. dana 9. Prosinca u Znoimu umro je; koi je kao kralj ugarski petdeset i jednu, kao kralj germanski dvadeset i osam, a kao kralj češki sedamnaest godina vladao. Tělo njegovo je donešeno u Požun, a odatle u Veliki Varadin, gdě je i sahranjeno. Mloge suprotivštine i pogibeli smertne podneo je, ali je život u velikom dostojanstvu i poštenju doveršio.

Poglavje XXV.

Od kraljevah i dogodjajah u Serbii od g. I. 1307. do g. I. 1368.

U poglavju šesnaestom popisao sam dogodjaje Stěpana IV. po imenu Dragutina kralja u broju 58. od Serbie to jest Hervatske Cervene, koi poradi otca, koga je prie reda dao u grob zakopati, odveć žalostan, kraljestvo ostavi bratu svome Milutinu, a on habit obuče. Ovdě dakle slědi, da ona, koja od pervašnjega kralja Stěpana IV. Dragutina pomljivo nisam popisao, sada popišem. Stěpan III. Uroš imao je četiri sina: Dragutina, Predislava, Milutina i Stěpana. Dragutina najstarijega sina za života dao je oženiti, i za ženu izprosio mu je kćer Stěpana IV. kralja od Ugarske, zbog česa je i on kraljevski napis zadobio, kako sam već u dogodjajih Stěpana III. njegovoga otca, spomenuo. On nezna se zašto, protiva otcu boj podigne, u kojem je otac i poginuo, poslě smerti otca s materom skupa i s bratjom je vladao, nu jerbo je vidio, da sam za kraljestvo upravljati prikladan nije, jer je bio hrom

Digitized by Google

i bolešljiv na noguh, zatim verlo ružnog obraza i nesličnoga těla. Ovako je do g. I. 1305. dok je mati živila ostao, koja je već g. I. 1288. sa sinovi skupa vladala, što se znade iz knjige Nikole IV. pape, na Helenu mater Dragutinovu pisane, u kojoj obadva njezina sina kralje imenuje, kako Vuading na godini 1288. n. 11. svědoči kod Du Fresna. Od ovuda se izvodi 1-o da je Stěpan III. otac Dragutina i Milutina već prije g. I. 1288. u boju morao bio poginuti. 2-o Da Dragutin taki poslě smerti otca morao je s bratom Milutinom pogodbu načiniti, koju Pahymer gerčki pisac *(l. 5. c. 6.* i *l. 9. c.30)* kod Du Fresna spominja, koja je u ovom stajala: Dragutin, jer za ravnanje kraljevine nije bio prikladan, zaderžao je onu stranu Bosne, koja je bliže Ugarske i Save (dakle od Une kod današnjega Jasenovca do Biograda), i koja zvala se je Mazove vojvodstvo (od ovuda znademo Dukatum Mačovie, od kojeg su se pisali vojvode od kraljevske kervi, i Elisabeta mati Ladislava) za svoje mirno stanovanje, ostalu Bosnu s kraljevskim vladanjem izručio je bratu svojemu Milutinu: ali budući da je Dragutin imao dva sina Vladislava i Konstantina, s tom pogodbom izručio je bratu kraljevinu, da poslě svoje smerti, na njegove sinove t. j. Vladislava, i poslě Konstantina kraljestvo spadne i povrati se; ali to brat Milutin nije izveršio, već kako je Dragutin umro, Vladislava sina njegovoga u tamnicu dao je zatvoriti. Od ovuda moj štioče! vidiš, koi Kačića imadeš, da on ova nije dobro razložio; nadalje se i ono izvodi, da je u ono vrěme sva Bosna spadala pod Serbiu, ali i Srěm je spadao pod Mazoviu ili Mačoviu, kako ćemo dole niže viditi. Dakle sada od dogodjajah Milutina.

Stěpan V. Uroš Milutin, kralj 59-i od Serbie poslě smerti brata svoga Dragutina sam kraljestvo je zaderžao, Vladislava sinovca dao je zatvoriti, Konstantin pako morao se je bio někuda sakriti. S Karlom Vadenskim knezom i carem od Carigrada savez je načinio, da će mu vojsku na pomoć poslati, da carstvo natrag zadobije, i još ktomu je za sina njegovoga Karla kćer svoju po imenu Caricu zaručio. Du Fresne iz dogodovštine (Franka Bir l. 7. n. 11.). Poslě toga protiva Dubrovčanom boj je podigo poradi otoka Lastova, kojega Nemanja kralj njima je bio poklonio. Ali protiva njemu je takodjer strašan boj od domaćih i stranjskih g. I. 1318. najviše poradi zakona, kako svědoči Du Fresne (iz Ivana 22. Tom. 1. Epist. Secret. 57. 571. 573. 162. i kod Rajnalda na god. 1318. n. 35.) podignut. Izmedju domaćih podigli su se protiva kralju: Musać knez Kliski, Andria Musać Arbanaski vojvoda, Teodor Musać pro-

Digitized by Google

tosebasto, Ladislav kanonik Dioklee, i Primorja knez, Filip princip Tarentinski, Karlo kralj Ugarski i Hervatski, i Mladen ban Bosanski G. I. 1320. bio je sa svim preobladan i sve krajine izgubio je osim Macedonie, odkuda vidimo, da je dugo boj deržao. Poslě je mir s Karlom kraljem načinio pod ovim pogodbam, da kralja od Ugarske kano najvećega gospodina spoznade, drugo da zakon istočne cerkve ostavi, i rimske poprimi. Medju tim što god je Du Fresne iz pisacah latinskih od ovoga boja popisao, Stěpan kralj Serbski je ipak jak i uzmožan ostao. To svědoče njegovi pokloni, koje je na cerkvi s. Nikole Barskoga načinio, kojih napis ovako glasi: „Godine Gospodina 1319. měseca Lipnja Indictie 6. Uroš kralj od Rascie i Dioklee, Albanie, Bulgarie, i čitave Primorske od mora Jadranskoga tiam do velike rěke Dunava, priliku veliku srebernu, kandilo, i svěćnjake velike od srebra načiniti je dao na poštenje Boga i blaženog Nikole, kada je njegov odvětak nazočan stajao, sin Dorislav, věrni i promotriv, od spomenutoga kralja odredjen. I mi Rugerio Invilio pervi ceha meštar, i Roberto Barulo meštar, poso u spomenutom měsecu započeli smo i kroz čitav měsec Ožujak godine došaste sa Isukersta pomoćjom věrno doveršili smo.“ Od ovuda ja kažem, da kralj Milutin nije bio tako oslabljen i pobijen, kako Du Fresne iz knjigah Ivana 22. pape izvodi. Gerčki pisci pišu, da se je pet puta ženio, (Pahimere *l. 9. c. 30.*). Pervu zenu imao je Elisabetu, ali ne pišu kakvoga roda; sa ovom imao je kćer jednu po imenu Caricu, koju je udao za Karlovog sina Vadenskoga kneza imenom Karla, s kojim gore spomenuti savez g. I. 1308. je načinio. Drugu ženu je uzeo Ivana Angela od Patrih i Blacie vojvode kćer, kada je pervu ostavio, ali i ovu ostavi, pak uze Tertera Bugarskog kralja kćer, te i ovu ostavi, i ktede uzeti Eudociu Andronika Paleologa starijega cara kćer, a Ivana Komnena cara od Trapezunta udovu, ali ova nije hotěla privoliti, i onda se je zaručio Simonidom najmladjom kćeri njezinom od pet godina, koju taki sobom u Serbiu je odveo. Ovo se je g. I. 1303. dogodilo kako piše Pahimer. U ono vrěme da je neizměrno zlato Irena mati Simonide Milutinu poklonila piše Nićifor Gregor (*l. 7. c. 169.*). Kralju Urošu Milutinu biaše već četerdeset, a zaručnici mu samo osam godinah, kad se je s njom poměšao, i zato je uvěk neplodna ostala. Poslě několiko godinah, kad je mati Simonide kraljice umerla, otišla je Simonida u Carigrad da mater sprovede, i naumi u Carigradu ostati, i Milutinu se kralju više nepovratiti. Ali Milutin nemogući ženu dočekati, poklisare u Carigrad

Digitized by Google

pošalje, da ako se što berže žena kući nepovrati, da će s vojskom u Carigrad po nju doći; što razumĕvši car, na grožnju zeta prepade se, i odpravi kćer u Serbiu natrag, koja za ono vrĕme u dvadeset i drugoj godini dobe svoje bila je; ovo pako dogodilo se je g. I. 1320. Ovako izpisuje Gregor *(l. 8. p. 200.)* kod Du Fresna. Godine pako dojduće 1321. u mĕsecu Studenom umro je Uroš Milutin kralj od Serbie, kako svĕdoči Madio onoga vrĕmena pisac *(c. 16.)* Ova sva koi dobro promotri, uvidit će, da ona istinska nisu, što Orbin i ostali pisci pišu, da je Stĕpan V. Uroš Milutin bio tako savladan od Karla kralja Ugarskoga g. I. 1320. i da je bio iz svih krajinah u Macedoniu protĕran, jer da je to istina, tako on nebi bio tako strašan tastu svomu caru Carigradskomu, i car Carigradski nebi kćer svoju iste godine 1320. u Serbiu zetu Milutinu bio povratio, a i Milutin kralj nebi mogo onoliko srebro i blago na cerkvu s. Nikole u Baru pokloniti, dakle to se more kazati, da Karlo kralj od Ivana 22. pape podmićen boj s Urošem Milutinom mogo je imati i to u družtvu nĕkojih Serbaljah, ali u onom boju, koi je morao biti g. I. 1318. nisu mlogo Urošu kralju naudili, jer on, kako gore napis svĕdoči, godine 1319. velike zavĕtne poklone je učinio, i sebe je za kralja od Mora Adrianskoga, sve Albanie i primorske tiam do Dunava piso, i slĕdeće se je godine 1320. caru Carigradskomu s bojem poradi žene svoje Simonide grozio, što nebi bio mogao, da je tako pobijen bio, kako nĕki pisci pišu. U ostalom Milutina kralja jako bogoljubna opisuju, i da je 48 samostanah podigao, jednoga čak u Jerusalimu na poštenje s. Mihajla Arkangela, poradi šta su ga za sveta držali. Imao je osim kćeri Carice, još jednu sa zakonitom ženom Elisabetom, po imenu Nedu, koju je za kralja Bugarskoga udao; imao je i sina kopilana po imenu Stĕpana, koi se je drugačije, kako se iz napisa gore popisanoga znade, Dorislav zvao; ovoga je dao, jerbo se je g. I. 1317. s puntari protiva otcu sdružio bio, u tamnicu zatvoriti, i s rastopljenim olovom oči zaliti i u Carigrad odpratiti, što se je godine 1320. kad se je zavĕtni poklon kod cerkve s. Nikole doveršio, moralo dogoditi. Tĕlo njegovo bilo je u cerkvi s. Stĕpana u gradu Dečanskom sahranjeno, a poslĕ bi preneseno u Sofiu u cerkvu s. Marie, gdĕ ga je vidio Lukari kako sam svĕdoči. Od Nede kćeri njegove i kraljice Simonide nagovoren, sina Stĕpana kopilana protĕro je u Carigrad, kako to opisuje Madio pisac *(c. 12.)* kod Du Fresna.

Digitized by Google

Vladislav je kralj 60-i od Serbie, sin Dragutinov, poslě smerti strica Milutina iz tamnice izveden i za kralja prozvan. Ali nije mirno kraljevao, jer brat njegov Konstantin boj protiva njemu podiže, deržeći se za zakonitog odvěta. Serblji se na dvě strane razděle: nu naskoro Vladislav brata Konstantina uhvati, strašno ga dade mučiti, na križ prikovati, poslě s križa skinuti, i na dvě strane tělo njegovo razsěći. Poradi ove velike kervoločnosti velikaši u Carigrad po Stěpana kopilana Milutinova sina pošalju, koi kako u Serbiu dodje, od sviuh za kralja bi proglašen, a Vladislav od sviuh ostavljen u Srěm uteče, ali i ondi od Stěpana bude uhvaćen i u tamnicu poslě zatvoren, gdi je i umro g. I. 1322.

Stěpan je VI. Uroš kralj 61-i od Serbie kopilan sin Milutinov g. I. 1322. bio krunjen. Da bolje protiva dušmanom braniti se more, Filipa Tarentina tražio je na svoju stranu privući, zato je i kćer njegovu Blaku za ženu prosio, obećajući da će zakon rimske cerkve primiti, i molio je Filipa, da on za njega papi Ivanu 22. piše, ali ova nisu bila sveršena, koja na g. I. 1323. Rajnaldo je popisao m. 15. kod Du Fresna. Poslě toga je boj podigo protiva Mihailu Strašimiru kralju Bugarskomu, koi je sestru Stěpanovu Nedu, s kojom je već děte imao, protěrao, da Teodoru Svetislava kralja udovu, i Mihaila Paleologa mladjega cara kćer za ženu može uzeti. Vojsku dakle strašnu skupi, i u Bugariu udari, Strašimira razbije i uhvati, koi poslě četverti dan od ranah je umro. Ovaj boj se je g. I. 1324. u měsecu Lipnju u Rascii kod Tenove dogodio. Ovako Gregor *(l. 9. p. 319.)* i Kantakuzen *(l. 2. c. 21. 25.)* U ovom boju Stěpana kralja sin, Stěpan Dušan i Vuksan takodjer nazvan, junački se je deržao, da mu je otac čitave Zente poglavarstvo predao g. I. 1326. Stěpan kralj već petdeset godinah star, drugu je ženu Mariu Ivana Paleologa kćer uzeo, jerbo mu je perva umerla, koja je bila Svetislava Bugarskog kralja sestra, iz koje se je porodio Dušan ili Vuksan. Ovaj dakle, koi već u dvadeset i pervoj godini biaše, poboja se, da otac kraljevinu sinu svomu mladjemu, kojega je s Mariom Paleologinom imao, po imenu Siniscianu ne prepiše, poče se pred poglavicami tužiti, od kuda poglavice protiva Stěpanu kralju podignu se, kralja uhvate u lovu, i u grad Dečan zatvore, i protiva volji sina Dušana u tamnici utuše g. I. 1333. Njegovo je tělo u samostanu Spasitelja (st. Salvator) u Dečanu sahranjeno. Ovako Du Fresne iz Nikifora Gregora *(l. 8. p. 262.)* i Kantakuzena *(l. 1. c. 43.)*

Digitized by Google

Stěpan je VII. Uroš kralj 62-i po imenu Dušan Vuksan i Elemosinar nazvan, g. I. 1333. vladanje kraljestva poprimio. Poradi darežljivosti i miloserdja Elemosinar nazvan, sve je imao krěposti, koje se jednog kralja pristoje i od svih bio je hvaljen. Što se junačtva i vojačtva tiče, od svih vojvodah i junakah bio je najglasovitii. Premloge bojeve je deržo s Ugri, Gerci i s Turci, ali je vazda srětno preobladao. Poslě g. I. 1341. kad je umro Andronik Paleolog mladji, Akarnaniu, Macedoniu i Tesaliu je predobio, i sve varoše pod svoju vlast spravio osim Tesalonike, onda se je od Romanic i Serbie carom nazvao, i uveo velika dostojanstva, koja god su u Carigradskom dvoru bila. Tako je Serbie Sebastokratora Dekana načinio, za velikoga Logoteta načinio je Gojka, za despota Oliveria, za cesara Prebulu, za kneza komornoga Guilbu. U to isto vrěme ustanovio je vojnički red pod napisom s. Stěpana. Ovaj podario je medju ostalimi i Dubrovničkim poklisarom, koji su kod njegovog carskog krunjenja bili: Uroša pako sina kraljem je načinio. Poslě toga imao je boj s Aleksandrom kraljem Bugarskim, kojega je sestru Ragosnu, koju gerčki pisci Helenu zovu, za ženu imao. U ovo ga je vrěme ratom posětio kralj ugarski Ludovik: ali nisu jedan drugom nista naudili. Onda dade jedan grad sazidati, gdě sava u Dunav utiče, i nazva ga „Běograd" da sva napadanja od Serbie odvrati. Ovo se je dogodilo g. I. 1343. Poslě toga na Stěpana Bosanskoga bana je udario, i njegove krajine porobio: jer je ovaj njegovu kraljevinu uznemiravao, dok se je on u Macedonii bavio: čega radi su se Mletčani s Dubrovčani tersili, koi sa Stěpanom u priateljstvu živiše, da mir medju njih uvedu. Jerbo pako Stěpan ban na zahtěvanje Dušana cara kćer svoju Elisabetu za sina njegovog Stěpana sa krajinom Helmskom nije hotio dati, zato se je rat još nadalje produžio: nu Ludovik kralj od Ugarske i Hervatske, Elisabetu kćer Stěpana bana Bosanskog za ženu je uzeo, i ovako se boj doverši. Dušan car poslě g. I. 1351. pošalje Nikolu Bukcina plemenitog Kotoranina, svoga protovestiara poklisara u Franciu, da jednu od kćerih Ivana kralja za ženu sinu Stěpanu izprosi, ali i ondi poradi gerčkoga zakona nije ništa dobio. G. I. 1352. silni Tatari udariše u Serbiu, zato Dušan Ludovika kralja na pomoć zazva, i s njegovom pomoćjom Tatare preoblada, ali oni, jerbo ih veliko množtvo bi, Tabor zaderže, a dalje nisu směli u Serbiu udarati, već su bili prisiljeni natrag se povratiti.

Digitized by Google

Najposle kad je vojsku od osamdeset hiljadah protiva Gerkom u Traciu vodio, u varošu Deaboli od groznice umre dana 18. Prošinca g. I. 1356. u četerdeset i petoj godini starosti, a dvadeset i trećoj svoga kraljevanja. Njegovo tělo je u cerkvi s. Mihaila, u varošu Prištini sahranjeno. Piše Filip Maserio, koi je u ono vrěme živio, da je Stěpan Dušan kralj od svih ljudih onoga vrěmena bio višji u tělu, k tomu strašnog pogleda. U ostalom bio je veliki zavětnik s. Nikole, kako i njegov otac i děd: što se iz napisa njegovog Dubrovčanom u povelji datog god. 1356. znade, u kojoj je napisano: „Stěpan po božjoj milosti Romanie, Slavonie i Albanie car.“ Ovako od ovoga velikoga kralja i cara piše Du Fresne, iz gerčkoga pisca najviše Kantakuzena.

Stěpan VIII. Uroš kralj 63-i od Serbie, jedini sin Stěpana Dušana i Helene Bugarke. Kraljestvo poslě smerti otca podpuno je primio g. I. 1356. i ime je cara zaderžao, ali ga nije znao sačuvati. Protiva njemu je Siniscian stric, iz druge žene Marie Paleologine rodjen, boj podigao, on je bio vojvoda Joanine i Akarnanie. Jelina udova mati Stěpana kralja je takodjer mloga tverdja města za sebe zaderžala, te je nemir i rat domaći jošter bolje podžigala. U ovom nemiru i domaćem ratu Nikifor Angelo veću je Tesalie stranu osvojio. Siniscian pako, jerbo nije bio umětan vojvoda od svojih ostavljen, u Akarnaniu se povrati, i ondi poslě umre. Stěpan car od poslě mirnije je počeo živiti, ali tako nepametno, da je vojvodam svu vlast izručio: navlastito je Vukašina, Uglješu i Gojka, tri sina Vukašina Ceonića drugačie Màrnjavića iz Hlievna rodom obljubio, koje je već Stěpan Dušan car na veliko dostojanstvo bio podigao, kako Du Fresne piše, prem da pater Kačić piše, da ovi pod sinom Dušanom stopram su veliki postali. Du Fresne pako piše, da je Vukašin Ceonić, koi je bio Marnjavića sin iz Hlievna rodom, već od Stěpana Dušana velikoga cara za kralja od Serbie naredjen, i da je ovoga sin takodjer Vukašin po imenu Stěpana velikoga peharnik, Uglješa pako brat njegov bio je protospatar, tretji brat, koga pater Kačić imenuje Gojko, Du Fresne pako Vojno, bio je knez od Uscie. Ove dakle medju ostalimi velikaše Stěpan VIII. kralj i car, kako i njegov otac jako je rado imao: Vukašina dakle potverdi u Prištini za kralja od sve Rascie, Uglješu načini za despota ili kraljića od sve Romanie, Vojsav pako, ovih sinovac, a sin Gojkov bi knez od Uscie. Ovaj imao je lěpu kćer: u ovu se zaljubi Stěpan Uroš car, i odpravi pervu ženu po imenu Slavu Volkaića

Digitized by Google

Valakie vojvode kćer, i uzme Elisabetu Vojsave kneza kćer za ženu. Ovo veliko nagnutje i prekoredna ljubav cara Stěpana pram Màrnjavićevomu plemenu sve ostale vojvode bane i knezove verlo je razžalostilo, i zato počmu veliku pizmu na ovo tako poveličano, prie toga prostačko pleme nositi. Poglavitii od ovih biahu knez Lazar, i njegov zet Vuk Branković, koji su s deržavom cara Stěpana vladali, to jest sa onimi krajinami, koje su uz Dunav; poslě ovih sinovi Balšini Strašimir, Jure i Balša, koji su vladali sa gornjom i doljnom Zentom, Nikola Altoman, sinovac Vojsavin, Voihna Cesar, Uglješin zet. Svi ovi počeli su pizmu nositi protiva Vukašinu kralju od Rascie, počmu dakle Stěpana Uroša cara nagovarati, da on Vukašina ponizi, i da mu se toliko ne zaufa, jer Vukašin sebe većega čini od cesara, i najposlě otet će mu carstvo. Stěpan car u zao čas posluša ove pizmence, sakupi vojsku protiva Vukašinu, ali o nesrećo! berza ti si: kada se vojske udariše, vojska cara Stěpana bi pobijena i razběgne se. Stěpan car bi uhvaćen i u Serbiu odveden, bani i knezovi svaki svoje krajine kano samovlastnici ugrabiše i zaderžaše. Stěpan car osta bez carstva i kraljestva sužanj svojih slugah. Pater Kačić piše, da je Stěpan Uroš, da još koi dan preživiti može bio prisiljen otići k Vukašinu kralju, da ga do smerti dohrani, i da ga je Vukašin primio » ali kad je vidio, ili mu se samo činilo, da Vukašin na njega zlo gleda, otide knezu Lazaru. Nu i ondi videći se od slugah pogerdjena, povrati se opet Vukašinu kralju, gdi još većma poslě porugan biaše; odredi u Dubrovnik otići, al to dokaza jedan sluga Vukašinu kralju, Vukašin kralj na to se razljuti, uze buzdovan, i udari Stěpana Uroša cara i kralja pervašnjega u glavu, i on pade mertav na zemlju. Du Fresne pako piše samo: da, kad je Vukašin začuo, da će Stěpan Uroš u Dubrovnik uteći, da ga je s buzdovanom udario, i do smerti ubio. Ovo se je dogodilo. g. I. 1368. Tělo je njegovo sahranjeno u selu Šareniku zvanom, u Skopianskom okružju, kako Du Fresne iz Kantakuzena (*l. 4. c. 44. 50.*) piše. A poslě njegove smerti Elisabeta carica da je ravnanje kraljestva popriela. Helena pako Uroševa mati, koja je uzrok bila svih zalah, da je prisiljena bila poslě smerti sina u samostan otići, gdě je g. I. 1371. umerla. Ako je indi Elisabeta Stěpana kraljica kraljestvo upravljala, neznam zašto bi on Vukašinu bio utekao, to dakle moralo je biti, da je Vukašin dao Stěpana kralja zatvoriti, a on pako tražio je, da se sužanjstva oslobodi; Vukašin bojeći se da neuteče, i da svemu sverhu učini, Stěpana je ubio. — Evo

Digitized by Google

moj štioče, sada promotri što je svět! Ovako je ono glasovito Slavinsko i Hervatsko kraljestvo, koje je od g. I. 400. istina mnoge suprotivštine podnělo, ipak se je polag svega toga dično uzderžalo, a u ovo vrěme raskomadalo, i za malo poslě pod jaram turski palo; jerbo su gore spomenute vojvode i knezovi svaki za sebe svoje krajine zaderžali, i jedan protiva drugom vojevali, sami sebe oslabili, i što je još gorje dušmana svoga i svega kerščanstva Turčina u pomoć su jedan protiva drugomu zazivali; koji pozvan od njih, s pomoćjom njihovom sve krajine njihove jednu za drugom kano aždaja je pograbio. Što ćemo u slědećem poglavju viděti.

Poglavje XXVI.

Od Dogodjajah u Serbii pod despoti Vukašinom Marnjavićem, i Lazarom Grebljanovićem, kako je vlada na njihovo pokolenje došla, i kako je Serbia pod turski jaram pala. Od g. I. 1368. do g. I. 1458.

Vukašin Ceonić, drugačije Marnjavić, došao je u službu k Stěpanu Dušanu caru od Romanie i Serbie, koje godine, nezna se, ali po svom junačtvu došo je na veliko dostojanstvo; piše Du Fresne da je bio Marine i Marnjare sin iz varoša Hlěvno rodom. Da je pokolenje Marnjavića bilo glasovito, to sam pokazo u poglavju 24., u kojem sam povelju Dabiše kralja bosanskoga popiso, koju je Gojku Marnjaviću podario. Od onoga rado pokolenja bio je i Vukašin Ceonić, drugačie Marnjavić, koji je kod Stěpana Uroša Dušana poradi věrnosti i junačtva došo na dostojanstvo kralja, on je imo tri sina: Vukašina, Uglješu i Gojka. Vukašin je bio velikoga cara Stěpana Dušana peharnik, Uglješa protospata i vojvoda nad vojskom tako glasovit, da je svu Romaniu, Macedoniu, Tesaliu i Akarnaniu pod krunu cara Stěpana Dušana spravio, i istu Tesaloniku pod harač natěro; Gojko pako postao je knez od Uscie. Poslě smerti Stěpana Dušana cara, sin njegov Stěpan Uroš, Vukašina za kralja u Prištini od Rascie; Uglješu za kralja od Romanie, bližnje Trăcie i Macedonie načini. Kako je

Digitized by Google

poslě Stěpan Uroš car, i u njemu sve pokolenje Urošah poginulo, to sam u pervašnjem poglavju popiso, i tako je kraljevsko dostojanstvo od Serbie Vukašinu ostalo; Uglješa brat njegov pisao se je despot od Romanie, u onoj pako strani Serbie, koja se od Ferrah do Dunava pruža, bio je Lazar despot. Ovako je Serbia i Rascia stajala poslě smerti Stěpana Uroša šest godinah, kako pater Kačić, a kako Du Fresne piše, tri godine. Poslě je Amurat turski car sedamdeset hiljadah vojske podigao, i protiva Romanii i Tesalii se odputio: ovo čujući Vukašin, skupi vojsku s bratom Uglješom do trideset hiljadah, Turke dočeka, i na Kosovom Polju s njima se pobije. Trideset hiljadah Turakah mertvih ostane, a ostali se razběgnu; lakomi Serblji i Rasci na město da Turke progone, počmu mertve turke plěnjati i natrag se bez svake brige vraćati: ovo spazi Amurat, koji se je u trackih berdinah sakrio bio, te berže běžeće turke k svojoj četi priklopi, i u cermianskom okolišu Serblje stigne, na njih iznenada udari, te jih strašno pobije i u běg natěra: mloge izsěče, a mlogi begajući u potoku Marici s Uglješom i Gojkom potope se. Vukašin na konju svome s momkom potok prepliva, i běgajući do varoša Karamanlie dojaši, ondi kod jednoga studenca stane, i momku svome kaže, da mu vode doda, ali momak nektěde, on onda od umora i od žedje oslabljen, s konja snišavši ode k studencu, i prignu se, da se vode napie, ali nevěrni sluga Nikola Harsoević priskoči, i glavu svomu gospodinu odsěče, kolajnu zlatnu s dragocěnim kamenjem narešenu s inim skupocěnim odoram uzme, i konja odvede. O nověro! da bi te nebilo! Tělo Vukašinovo je u Sušicu Rascie varoš donešeno, i u samostanu s. Demetria sahranjeno, pokraj groba Stěpana Uroša poslednjeg cara, koga je on ubio. Ovo se je dogodilo g. I. 1371.

Vukašin je ostavio četiri sina: Marka, Ivaniška, Andriu i Mitra, i dvě kćeri, Rusnu i Milicu; ova su dětca ostala neko vrěme u otačbini, ali krajine njihove bijahu raztergane. Despot Lazar je oteo Prištinu, Novo Berdo, sa svom okolicom; Nikola Altoman bližnje krajine, Balšini sinovi pograbili su Priscienu i bližnja města; Turci Romaniu i Traciu. Kad su na ovaj način dětca Vukašinova skoro sve svoje otčinstvo izgubila, predadoše se Sultanu, osim Ivaniška, koji je u Zentu otišao, i s Balšom u ratu protiva Turkom g. I. 1383. poginuo. Mlogi su takodjer od velikašah Rascie k Turkom se pridružili, kanoti: Dragaces Konstantin i Žarka Deanovića sinovi. Marko je pako po imenu Kraljević, sin Vukašinov, Kastoriu, Lokridu i Argoš u Peloponezu

Digitized by Google

od Turakah dobio, i ondi je za ženu Jelinu, Klapena velikaša gerčkoga kćer dobio, koju je poradi poganoga života odpravio; ona došavši u Kastoriu varoš, sebe i varoš Balši je predala, i za njega se udala; ovu varoš tersio se je Marko s pomoću Turakah natrag dobiti, ali nije mogo. Poslě toga je s Bajazetom Sultanom išo s vojskom protiva Mirči cd Valakie vojvodi, i u boju kod Kraljena varoša poginuo. Tělo njegovo je sahranjeno u samostanu Blaciani, iliti Bulacini, kod Skopja. (Možebiti od ovoga města Blaciana, nazvana je Blacia, odovuda Vlacia, i najposlě Bulacia i Valahia, Vlahia, Valahia, (kakogod Galicia od Halic, Halicia). Mitar treći Markov brat takodjer za Turke vojujući u boju je poginuo. Od Andrie brata četvertoga, porodio se je Dominik Momčilo, koi je bio otac principa od Musača; na ovo je pleme Vukašina Marnjavića došlo. Evo ti moj štioče! dogodjaji onoga glasovitoga Marka Kraljevića, i njegovo pleme, od kojega Iliri napose, a ukupno Slavjani mloge pěsme izvode. Du Fresne iz Laonika (*lib. 1. p. 19. 20.*)

Slědi drugi Despot od Serbie.

Lazar Grebljanović ili Vuković, sin Pribacia Grebljanovića, plemenitoga od Rascie, barona od Vitanice i Kosorića, mloge je službe pod Stěpanom Dušanom obnašo. Najposlě je bio vojvoda nad vojskom, koju je Stěpan Dušan poslao protiva Stěpanu Dabiši, kralju od Bosne, koju je takodjer porobio; poslě je onu stranu Serbie, koja se do Dunava i Save pruža, ravnao; Stěpana je Uroša poslednjeg kralja, najvećma protiva Vukašinu kralju od Rascie podpiko, ali kada su na šake došli, pervi se je kralju iznevěrio, i iz boja utekao; poslě je onu krajinu pograbio, i kano despot vladao. Poslě nesrětnoga boja, u koji Vukašinu nije hotio na pomoć iti, te tako Vukašin s bratjom Uglješom i Gojkom pogine, pograbi on Prištinu, Novoberdo, i svu okolo krajinu; Nikolu Altomana Uscienskoga kneza, koji je gornju stranu Bosne s Ludovikom kraljom Ugarskim bio osvojio, i s njim u prijateljstvu sveudilj živio, iz Bosne protěra. Posle smerti Ludovika kralja Biograd, kojega je Stěpan veliki Dušan dao sagraditi, predobije i poruši, i Srěm do Mitrovice osvoji, od kuda se vidi, da je bio Běograd u vlasti Ludovika kralja; ovako Du Fresne iz Orbina (*p. 4. 284. 311.*). Ova su se sva dogodila do g. I. 1388. Poslě toga Amurat Sultan, koi je već Romaniu, Traciu i Rascie stranu imao pod svojom vlastjom, sakupi

Digitized by Google

strašnu vojsku i u Serbiu, da ju svu zadobije, odvede, kako Dukas *(c. 3.)* i Laonik *(l. 1. p. 27.)* svědoče. Od ovoga boja pisci različito pišu, ali Laoniku gerčkomu piscu najbolje verovati se ima; on dakle piše: da je Lazar despot svu svoju vojsku podigo, i da se je s Turci na Kosovom Polju pobio, gdi je Lazar s množinom velikašah, Serbah i Rascianah poginuo. Ovomu se nije čudit, turska bo vojska je iz samih Ilirah sastojala, budući da su Turci već svu Romaniu, Traciu i veliku stranu Rascie, osim toga svu Bugariu pod svojom vlastjom imali, zato Turčin iz ovih pokrainah sve što je oružje nositi moglo, od postanja slavne Ilire podigne, i ovako se jedne kervi narodi pobiše: ovi vazda pridobiti naučni, sa mejdana se ukloniti nektědoše, dok se neizsěkoše, i slavnu kervcu svoje rodjene bratje neproliše, i věnac poběde turčinu nesviše, te tako blago i imanje, žene i dětcu dušmaninu izručiše. Tělo je Lazarovo u Ravanicu donešeno, i u glasovitoj cerkvi mramorom nakićenoj sahranjeno. Lazareva žena bila je Milica, Uglješe glasovitoga junaka kći, ona je imala sa Lazarom dva sina, Stěpana i Vuka, i pet kćerih: Maru, koja je bila udata za Vuka Brankovića, Jelinu, koja je udata za Nikolu Gara, koji je poginuo kod Gorjanah blizu Djakova, kada je kraljice Elisabetu i Mariu branio, Despinu, koja je perviput udata za Šišmana kralja od Bugarie i Moldavie, Vukosavu, koja je udata za Miloša Obilića, Miljevu, koju je mati Milica udala za Bajazeta turskoga Sultana, da ju brani protiva zetu Vuku Brankoviću, jerbo je Amurat Sultan u istom boju poginuo, u kojem i Lazar, a za njim je slědio Bajazet na stambulskom prestolju.

Stěpan Vuković ili Grebljanović, poslě smerti otca Lazara postao je Despot, kako piše Dukas *(c. 4.)* kod Du Fresna. Tražio je najprie, kako bi s Bajazetom Sultanom u prijateljstvo mogo dojti, i milošću njegovu zadobiti: zato je s privoljenjem matere Milevu sestru Sultanu za ženu dao, Sultanu harač stanoviti obećao, i od njega obrambu, i pomoć molio protiva šurjaku Vuku Brankoviću; brata svoga Vuka, viteškoga junaka predpostavio je vojski; boj imao je s Jurom Brankovićem, svojim sestričem, u kojem boju Jure Branković bio je od Vuka vojvode sasvim pobijen g. I. 1402. dana 25. Studenoga. Poslě toga, kada je Bajazet Sultan boj s Temirom počeo, slědio je Sultana, u kojem boju, kada su i Sultan i on bili uhvaćeni, tako se je pametno vlado, da je Solimana, starijega sina Bajazetova od pogibeli smerti oslobodio, i zatim istoga Solimana slědio u boj, koga je imao sa Musom bratom: zato poslě smerti So-

Digitized by Google

limana, Musa hoteći se Stěpanu osvetiti, u Serbiu s vojskom udari, i strašno porobi; ali za malo poslě vrěme Mahmud brat Muse, vojsku skupi protiva Musi, kojem se Stěpan pridruži, i ovako Musu preoblada, vojsku njegovu pobie, i Musu uhvati, i na konopac oběsi g. I. 1414. (Dukas *c. 19.* Laonik *l. 4. pag. 91.* i nadalje). Mahmud na zahvalnost poradi pomoći izkazane Stěpanu několiko varošah bližnjih pokloni. Poslě toga, kada je Amurat Sultan postao, poslao je k njemu poklisare, koji mu čestitaše, i mir načiniše. Poslě malo vrěmena je u podagri umro g. I. 1421., i nikakvoga děteta ostavio nije; Stěpana takodjer (Dukas c. *20.* Laon. *l. 4. p. 94.*) Lazarom imenuju po otcu njegovom.

Vuk Vuković ili Grebljanović, kako je kod brata Stěpana bio nad vojskom vojvoda, i Juru Brankovića preobladao, i mloga města, koja je Vuk Branković otac Jurin bio oteo, opet pod vladanje brata Stěpana spravio, nu nezadovoljan, jerbo mu brat Stěpan za dostojno uzderžanje zadosta dohodakah nie dao, otide k Sultanu, od koga je u Romanii stanovita posědovanja, i osim toga vojsku do trideset hiljadah pod vojvodom Auraniskom dobio; s ovom vojskom u Serbiu nahrupi, i porobi ju g. I. 1409. Poslě toga se s bratom Stěpanom pomiri, kojem je Stěpan někoja posědovanja kod Dunava, i Novoberdo poklonio. Malo poslě kad se je boj medju Solimanom i Musom, Bajazetovim sinom počeo, Solimana je stranu branio, ali u boju bi od Muse uhvaćen, koj mu je glavu dao odsěći; godina se neznade. Ovako je sve pokolenje Lazara mužko obamerlo, i vladanje od Serbie na pleme Brankovićah, koje se je iz Mare kćeri Lazara i Milice počelo, od koga dogodovština slědi:

Vuk Branković je bio plemić od Rascie, jako viteźkoga i krěpostnoga života, rodjen od Branka otca gospodina kako Orbin piše, od Mladiena. Poradi svoga krěpostnoga života je dobio službu kod Stěpana Uroša Dušana, velikoga cara, i od Lazara vojvode kćer po imenu Maru za ženu, i bio je za vladavca od Lokride, i prilepenske krajine postavljen; ovu je vlast i pod Stěpanom Urošem sinom Dušanovim zaderžao; ali kad je Stěpan Uroš od Vukašina bio uhvaćen, Vuk Branković, kako i ostale poglavice, krajine nad kojimi je vladao, zaderži kano vlastnik, i još k tomu Trikalu i Kastoriu, Dalmatinske varoše pograbi od Nikole Altomana. Kada se je Lazar njegov tast na Kosovom Polju s Turci pobio, i on je s svojom vojskom u pomoć došao, nu nevěran, izdade svoga tasta, i uteče s vojskom, koju je doveo, bezsramno natrag, čega radi bi od sviuh onog vrěmena knezovah za izdaicu deržan.

Digitized by Google

Ovo on učini zato, da Despota od Serbie postane. Što i dostiže. Nu Stěpan sin Lazara i Milica mati njegova dali su Milevu Bajazetu Sultanu za ženu, i s pomoćjom njegovom Vuka Brankovića iz svih krajinah protěraše, i njemu samo někoja města ostavišc. Nčkoji pišu, da je od Turakah uhvaćen bio, i poslě izpuščen kući došo, i umro od punice otrovan. Drugi opet pišu, da je iz Filipolja varoša, gdi je od Muse Sultana bio zatvoren, utekao, i k Balši svome šurjaku došo. Balša ili Baoša mu izdajstvo na Kosovom polju učinjeno na nos baci, i onda glavu odsěći zapovědi. Sa ženom Marom imao je tri sina: Juru, Juru, i Lazara.

Jure pervorodjeni slědio je Bajazeta Sultana u boj protiva Temiru, i u onom boju uhvaćen bijaše, ali srětno izmakne u Carigrad. Poslě je došao k Stěpanu ujaku u Serbiu, i ondi umro još za života Stěpana Despote. Ostavio je dva sina: Ivana, a drugog se ime nezna. Obodvojici Jure stric, koi je poslě despot postao, dade oči izkopati, da mu vladanje nebi odteli, kano starijega brata sinovi. Lazar najmladji brat, slědio je Solimana u boj protiva Musi, ali od Muse uhvaćen u Filipopolju glavu izgubi.

Jure srědnji sin Vuka Brankovića od ujaka Stěpana u boju preobladan, Zentu dobije, gdě je mirno živio do smerti ujaka Stěpana. Poslě smerti postao je despot, i sinovom brata starijega dade oči izbosti, kako sam već gori spomenuo; ali poradi Serbie imao je strašnoga takmaca (aemulum) Amurata Sultana, zašto bo je tražio i hotio, da mu se sva Serbia pridade, s toga, što je on bio sin Bajazeta, koi je imao Milevu za ženu, premda Amurat nije bio od nje rodjen, jer Bajazet nije imao nikakvoga děteta s Milevom, kako Orbin opazuje. Jure onda, da Amurata utaži, dade mu svoju sestru za ženu, i jednu stranu Serbie kano dar sestri. Ovako Amurat bi umiren, i dopusti Juri Despotu, da varoš Smederevo slobodno podigne i sazida. Ovo se je dogodilo g. I. 1435. U ovo je vrěme Ivan Paleolog car, Juri despotu po poklisarih krunu poslo, da ga za kralja krune. (Ovako Dukas *c. 30.* i Laonik *l. 5. p. 130.*) Poslě tri godine zaktěvao je Amurat da mu Smederevo izruči, što Jure nekterle učiniti. Amurat onda s vojskom u Serbiu dodje, Smederevo obsědne, i da se predade prisili, na jednaki način i ostale varoše od Serbie prisili predati se. Smederevo je branio Jure sin Despotov pervorodjeni, s Tomom Kantakuzenom ujakom, nu kada je u ruke Sultanu pao, posla ga u Drinopolje, gdě mu je već brat Stěpan zatvoren bio. Malo poslě s razběljenim gvozdjem dade obodvojici oči zaléti, koreći jih, da su hotěli k otcu uteći,

Digitized by Google

koi je s najmanjim sinom Lazarom u Ugarsku utekao, i ondi svoja imanja naselio, koja je za Biograd bio dobio, poradi šta je Amurat Biograd takodjer g. I. 1439. obsio, ali bez koristi, jerbo su se Ugri u Biogradu junački branili. Godine dojduće 1440. Ugri pod vojvodom Sibinjanin-Jankom (Ivanom Hunjadom) sa strašnom vojskom prěko Dunava predju, i tako u strah Sultana natěraju, da je za mir molio: Despotu sve varoše i gradove povratio, i obadva mu sina natrag poslao. Ali Jure Despot nije svu Serbiu zadobio, jerbo je jednu stranu zaderžao za sebe, a drugu velikašem dao, polag zahtěvanja Sibinjanin-Janka (Ivana Hunjada) jer su se u ratu hrabro deržali. Poslě toga četvertu godinu opet zarate se Ugri s Amuratom, i pobiju se kod Varne, u kojem je boju Vladislav kralj poginuo g. I. 1444. dana 10. Prosinca. Janko je pako utekao u Serbiu, gdi je od Despota bio zaderžan, i nije prie bio odpušten, dok nije sva města, koja je bio zaokupio, povratio. Turoc piše, da je Janko bio od despota Vlaškoga zaderžan, ali Enea Silvio očito svědoči, da se je Janko bio odredio opět s Turci pobiti, ali da je ovu odluku despot Amuratu dokazao, te je tako Amurat Sibinjanina Janka pretekao, i Ugre na novo pobio; i jerbo Jure despot nije hotio vojsku svoju s Ugri sdružiti, zato je Janko despotu rat navěstio, ali su i onda Ugri kod Rigomezavic bili pobijeni, a Sibinjanin běžeći u Smederevu despoti u ruke upade. Nu ovaj ga izpusti, kada mu Sibinjanin svoga sina u zalog dade. Došavši u Ugarsku, skupi vojsku, i sva města koja je despot u Ugarskoj posědovao otme, zatim predje u Serbiu, i svu bi ju bio osvojio, da mu sina Ladislava nije povernuo, i velikaši kod Sibinjanina za njega molili. Posle toga dogodjaja Amurat Sultan ljut, što je despot Ladislava Jankova sina izpustio, vojsku podigne, i u Serbiu nahrupi; ali Janko s vojskom despoti na pomoć doleti, Turke pobije, i iz Serbie protěra g. I. 1449. Nu ipak prie nego je Janko došao, Smederevo varoš i dva despotova sina Stěpana i Jurja uhvati, oči jim izvadi, i otcu predade. Za ovim je kervolokom postao Mahmud Sultan, onaj srětni koi je Carigrad osvojio. Ali ja mislim, da je Du Fresne ovdi falio, jerbo Berti nepokvareni kronik piše, da je Carigrad Amurat II. osvojio hegire 857. to jest g. I. 1453. dana 29. Svibnja. Mahmud ponositi, odredi svu Serbiu pod svoju vlast spraviti; zato Smederevo i Biograd obsěde g. I. 1454. ali kada jih nije mogo osvojiti, porobi polja i sela, i u Drinopolje se povrati. Despot u to vrěme u Ugarsku i Austriu je otišao, da pomoć protiva Tur-.

Digitized by Google

kom dobije, ali ništa nedobivši u Serbiu se povrati, usput u Běogradu nastojnika od grada po nevěri uhvati, i dade smaknuti. Mihailo Zilug (morebiti Silagji) brat nastojnika da se despoti osveti, postavi zasěde kod Dunava, kuda je despot morao prolaziti, i uhvati ga, nu na ruci ranjena, izpusti onda, kada je veliku sumu novacah položio. Posle, kako je sina Jurja za despota postavio, umre g. I. 1457. star devetdeset godinah. Imao je dvě žene: pervu, kojoj se ime nezna, bila je sestra Ivana Komnena cara od Trapezunta, s njom je imao Maru kćer, koju je s jednom stranom Serbie udao za Amurata Sultana, da od njega mirzadobije; drugu je imao Jerinu, Maje Kantakuzena kćer, koja je iste godine umerla, kada je i on; s ovom je imao tri sina, Juru, Stěpana i Lazara: i dvě kćeri, Katu i Milicu, ili kako nekoji pišu Elisabetu.

Jure je dakle poslě smerti otca někoje vrěme vladao kano despot pod upravljanjem, i krilom matere Jerinu, ali Lazar brat najmladji, mater je otrovo, i poslě brata Juru despota iz Serbie protěrao. Jure despot k Mahmudu Sultanu je utekao, koi je imao sestru njihovu za ženu, ali Mahmud mu pomoći nikakove nije dao, jorbo je odredio bio svu Serbiu sam osvojiti, zato je Jure otišo u Ugarsku, i u posědovanjih, koja je otac ondi za Biograd měnjao, stanovao, i poslě od Beatre kraljice, Matiaša kralja žene, sestričnu njezinu, po imenu Elisabetu je za ženu dobio, s kojom nijednog děteta nije imao, i umre u Ugarskoj.

Stěpan drugi sin zaderžavao se je u Serbii kod brata, ali kada brat stariji Jure od Sultana pomoć nedobi, nego sa silnom vojskom u Serbiu dodje, u Albaniu je otišo, i ondi je Arianite Komnena od Drača vojvode kćer za ženu dobio, koju Orbin imenuje Angelinu, Lukario pako Teodoru. Sa ovom je imao tri sina, i jednu kćer. Pervi je sin bio Vuk Branković, koji je bio veliki vojvoda, i Matiaša je kralja slědio u boju protiva Turkom. Turke, koji su u Hervatsku i Kranjsku bili nahrupili, pobio je, i svu robu od njih odteo, za koje dobio je od Matiaša kralja grad Friešku.

Drugi Jure bio je arci-biskup od Serbie. Treći Ivan, otac Marie, koja je bila udata za Ferdinanda Frankopana, od kojih se je rodio Stěpan, knez Modruški; i Kata, koja je udata bila za Nikolu bana Srěmskoga. Vuka pako Brankovića kći bila je udata za Markiona od Montisferata.

Lazar je kratko vrěme vladao, jerbo je Mahmud Sultan sa silnom vojskom u Serbiu došo, i svu osvojio. Lazar je u sužanjstvo pao, da primi pedepsu već na ovom svě-

Digitized by Google

tu, što je majku svoju otrovao, u kom je od straha i mukah g. I. 1458. umro, měseca Prosinca. Žena njegova Jelina, kći Tome Palcologa, despota od Moree, koju je g. I. 1445. uzeo, umerla je takodjer u sužanjstvu g. I. 1474. kano opatica. Imao je s njom tri kćeri: pervu Maru, koju je za života udao za Stěpana kralja od Bosne, koi je poslě smerti tasta Lazara pograbio onaj preděl od Serbie, koga Mahmud nije bio osvojio, nu malo poslě nesamo da taj preděl nego i Bosnu izgubi. Drugu Milicu, koju je Mati Jelina u Dubrovniku bivši, za Leonarda Toka od Kefalonie kneza udala. Tretju Irenu, koju je takodjer udala za Ivana Kastriotića sina velikoga Skenderbega. Ovako Serbia i Rascia, najveće od Cervene Hervatske krajine, pod jaram turski padoše poradi nesloge, jer siloviti bani i vojvode nehtijahu svoga pravorednog kralja poštovati, već svaki za sebe željaše kraljevati. Ovo je veliku pogibelj toli možnom *Ilirsko-Serbskom* carstvu donelo: da su na skoro ne samo sebe, dětcu i plemenitu ilirsku kerv, nego i kraljestva gorko i čemerno upropastili. U slědećem poglavju slěde dogodjaji onog preděla Serbie, kog je zet Lazarev Stěpan kralj Bosanski ugrabio, kako sam napomenuo.

Poglavje XXVII.

Od dogadjajah bosanskih poslě Mladena bana od Bosne: kako su bani bosanski na kraljevsku se čast popeli. Od g. I. 1322. do g. I. 1467.

Stěpan ban od Bosne XII. brat Mladena od pokolenja Šubićah, poslě kako je brat Mladen bio od kralja Karla u Ugarsku (vidi str. 116.) odveden, i s pomoću Babonića bana hervatskog preobladan, ostade sam u posědovanju cěle Bosne. Nu malo za tim preminu. Ostavio je tri sina, pervorodjenog Stěpana, koi je ban postao. Miroslava iliti Konstantina i Vladislava, od kog se je Stěpan Tvartko porodio, koi je kralj postao, i dvě kćeri, Danicu i Katu. Ova se je udala za Andriu unuka, Klemenskoga kneza. Ovako Du Fres. iz Orbina.

Stěpan ban XIII. od Bosne, najstariji sin Šubićah, ode u Dubrovnik s materom, s dva brata i sestrom Danicom, koja je poslě u Rim otišla i tamo umerla. Ukopana je u cerkvi s. Minerve s nadgrobnicom „Ovdi leži Diana Ilirska.“ Poslě několiko vrěmena s pomoćjom Dubrov-

Digitized by Google

ćanah bi od bosanskih velikašah za bana odabran. Vladao je jako pametno i razborito: uzeo je Elisabetu kćer kralja Poljskoga za ženu, drugu pako kćer uze Karlo kralj Ugarski: bio je dakle paš kralja Karla. Poslě je postao zmožan, dobio je Zahumsku i druge krajine, kako njegov napis svědoči kod Du Fresna na g. I. 1326. koji ovako glasi: „Slobodni princip, i gospodin Bosne, Usore, Soli i mlogih drugih městah, i hlmski knez.“ Ovo isto i napis knjige, koju su mu Trogirani pisali svědoči, koji ovako glasi: „Velikomu i zmožnomu gospodinu, gospodinu Stěpanu slobodnomu principu, i gospodinu od Bosne, Usore, Soli i mlogih drugih městah, i Helmie knezu. 1326. dana 12. Lipnja.“ Priateljstvo s kraljem Karlom je deržao sveudiljno, kako Du Fresne iz Bonfinia i Turoca svědoči. Ludoviku je kralju bio s vojskom u pomoć, kada je Zadar obsěo. Stěpan kralj Dušan i car veliki od Romanie i Serbie, poslao je Lazara vojvodu s vojskom u Bosnu, i porobio ju je u vrěme ovoga kralja. Kralj Ludovik uzme poslě njegovu kćer Elizabetu za ženu. Ban hoteći sam u svatovih svoje kćeri biti, spremi se u Ugarsku, nu prie nego je otišo umre. Draga, kći druga, ode sa sestrom u Ugarsku, kud je poslě dospěla nezna se. Vladanja ovog hercega pojavili su se Patareni, našim jezikom „Bogumili“ nazvani, koji su od nauka gerčke i rimske cerkve odstupili bili, pak su hotěli razprostranit novu věru u Bosni, kao što je n. p. poslě nastala věra kalvinska. Poradi ovih je Ivan XXII. papa pisao knjigu na Stěpana i Elisabetu njegovu ženu. Benedikt 12. g. I. 1340. i Klemens 7. g. I. 1349. Du Fresne iz Rajnalda.

Stěpan Tvartko, sin Vladislava, poslě smerti strica je od Bosne principat zadobio, i princip od Bosne II. je postao g. I. 1358. u godini svojoj 22. Jako pametno i razborito je vladao pod upravljanjem matere, koje ime ni jedan od pisacah nespominja. Šura njegov Pavao Glušić bijaše pismen, i nemogaše terpěti, da mladić jedan s materom ženom nad Bosanci vlada, zato od njega odstupi, i sebe za bana od Bosne proglasi: ali Tvartko vojsku sakupi, na Pavla udari, Usoru zadobije, Pavla uhvati, i u tamnicu zatvori, u kojoj je i umro. Poslě ovoga preobladanja Ludovik I. kralj Ugarski Tvartku principu piše, i da mu ovo srětno preobladanje boljma čestitati može, Tvartka u svoj kraljevski dvor u Ugarsku pozove; i kada je došao, radostno ga i milostivno primi, ali kada se je hotio povratiti kući, nijega puščao, dokle Helmsku, ili Zahlumsku kra'inu, koju je Ludovik po pravdi žene svoje Elisabete tražio, Ludoviku nije odpustio, što je on takodjer učinio.

Digitized by Google

Ludovik pako Stěpanu krajinu, koja medju rěkami Neretvom i Cetinjom leži, s gradovi Imotskim i Novim dade. Kada se je ovako Tvartko još u Ugarskoj bavio, buna se u Bosni pojavi. Ladislav, Purčia i Vuk, sinovi Dabiše, koi su imanja kod Drine posědovali, slože se sa Senkom Mladenovićem iz bugarskog Zagorja rodom, koi je imao Zahlumske krajine, od mora do Nevesinja i Kojnice protežuće se, zatim Dabiša Miloslava kopilan (Miroslav je bio stric Tvartkov) k njima se pridruži, te Vukića ili Vučića Tvartkova brata za bana izviču. Tvartko povrativši se kući, vojsku što berže skupi, na puntare serdito udari i raztěra ih. Brata pako Vukića iz Bosne protěra, koji u Ugarsku k Ludoviku uteče. Ludovik se je tersio mir medju bratjom načiniti, ali kada nije mogo, Vukiću je dao vojsku, po čemu Tvartka i Bosance verlo uvrědi. Ladislav i Vuk brat Tvartka bijahu u boju uhvaćeni, Ladislavu dade oči izbosti, Vuka pako brata u tamnicu zatvoriti, a Purčia uteće u Ugarsku. Poslě udari na Dabišu, i njega pobije, i protěra. Onda se okrenu proti Senku, i njegove sve krajine porobi, Senko pako u Dubrovnik izmače. Nu Tvartko podje u potěru. Senko dakle iz Dubrovnika uteče k Nikoli Altomanu Uscianskom knezu. Vidivši da nije ni ovdě stalan, pomiri se s Tvartkom, i odpusti mu njeka posědovanja. Po tom se u Dubrovnik povrati, gdě su ga Dubrovčani s velikim proslavljenjem dočekali. Poslě ovih dogodjajah Tvartko Altomanu, koji Senka k sebi je bio primio, boj navěsti: u kojem je boju Altoman poginuo; Tvartko pako sve njegove krajine osvoji. Poslě je Ludovik kralj imao boj s Vukašinom, od Serbie despotom, i Tvartka na pomoć pozvao, koji je Vukašina u boju nadjačao, i ovako krajine gore spomenute, koje su drugačije pod Rasciu spadale, zaderžao je. Za ovu je věrnost Ludovik kralj dao Tvartku kraljevsko dostojanstvo, i dopustio mu, da se za kralja od Bosne i Rascie kruni: ovako je u Mileševu varošu u cerkvi od Mitropolita g. I. 1376. svetčano krunjen, i Stěpan Mirces nazvan. Ovako su bani od Bosne najprie principi, poslě pako kralji postali: jerbo je Ludovik imao Elisabetu, koja je bila tetka Tvartkova, za ženu. Maria kraljica, Ludovikova kći perva, spominja Tvartka kralja od Bosne i Rascie, u povelji koju je Dubrovčanom dala, poradi vina i soli, jerbo su někoji tergovci ove stvari prodavali u grad Novi, kojega je Tvartko kralj podigao u městu Drakavica zvanom, medju varoši Dubrovnikom i Kotorom, u Boki. Maria ondi kraljica zabranjuje, da to nesmie više biti. Povelja se počimlje „Mi Maria po božjoj

Digitized by Google

milosti kraljica Ugars. Dalm. Herv. znano činimo po glasu ovih, na koje spada svima - - -. Sveršuje se: Dano u Budimu pod velikóm našom pečatjom u subotu najbližnju, poslě petnaest danah po Uskersu gospodinovu godine 1383." Ovaj kralj Tvartko, koi je s pomoćjom i privoljenjem Ludovika kralja na kraljevsko dostojanstvo podignut, poslě smerti Ludovika kralja niti je za Maru kćer Ludovika, niti za Elisabetu tetku svoju mario, nego je Helmsku krajinu natrag uzeo, Ivana mu Horvata bana pomagao: Klis i Kotar natrag osvojio, i Splitjane na suhu i na moru progonio. Poslě je Turke s Lazarom despotom od Serbie na Kosovom Polju pobio g. I. 1389. (vidi pogl. 24.) Ponosit s ovim predobitjem Ugre od Vrane protěra, Split, Trogir i Šibenik osvoji (vidi pogl. 24.). Umro je g. 1391. Dva se je put ženio: pervu ženu je uzeo po imenu Doru, kćer Strašimira Vidinskoga vojvode, koi je bio sin Alexandra kralja od Bugarie, s kojom nijednoga děteta nije imao. Drugu je uzeo Jelicu, plemenitoga bosanca někojega kćer, niti s njom děteta neimade. Sa Vukosavom nepozakonjenom imao je sina Tvartka, koji je poslě postao kralj od Bosne. — Ovde slědi povelja, koju je dao Marnjaviću Ivanu:

„U ime otca i sina i svetoga duha amen. Po milosti božjoj mi princip Tvartko Tvartković, kralj od Serbie, Bosne, Primorskih i Zahlumskih zemaljah, Dalmatinske, Hervatske dolnje, zapadnih stranah, Usore, Soli, Podrinske i t. d. Prie svega mi zvani Stěpan kralj Tvartko Tvartković slavu dajemo neprestance Gospodinu momu svemogućemu kerstu, da u postanju nebesah s čudnovatom tverdnostjom sveokoličanstvo po svojoj volji je razredio, iz miloserdne pako milošće došo je iz neba iz ljubavi naroda čověčanskoga na zemlju, i pokvarenu čověčansku narav s došastjem svojim je poprimio, u nebo uzašao, i izgubljene ovce kuće Izraela k pravomu pastiru Bogu obratio. Od ovuda takodjer sa štapom kraljevskim po svemu okoličanstvu (universum) utverdjujuć, i proslaveć sebe slavom Boga svamogućega, tako i mi Stěpan Tvartko Tvartković sluga Boga, kralj gore spomenuti, vrědan jesam postao kraljevati nad zemljami gore spomenutimi otacah i dědovah mojih, i děliti njim pravdu, milošću i poklone, s pismom našim, věrnimi izgovori, svim vendar polag věre i dostojanstva njihovoga s privoljenjem kraljevine, i po običaju velikašah kojega god dostojanstva, dobar izgled ukazati, i učiniti našim věrnim slugam poradi njihovih věrnih službih. Dakle načinio sam našu kraljevsku milost principu našem Ivanu Marnjaviću Nissenskomu poradi njegove věrne služ-

Digitized by Google

be, koju nam je učinio u svakoj našoj potrěbi, osobito kad se je razljutio bio na nas car Turakah Murat-beg, i porobivši gospodovanje naše, onda spomenuti Ivan Nissenski je išao k caru, ne praštajući glavi svojoj za nas, i zadobio je nama milost kod cara, i protěrao je vojsku iz kraljestva našeg: mlogo puta je išao na město osobe naše u poslovih, i vazda nami s pravom je věrom služio: za ovu dakle njegovu věrnu službu dali smo njemu po našem novom nadarenju, i popisali smo u našem otvorenom listu s visećom našom pečatjom iz obodvih strane pritisnutom, što je njegova strana ili děl u Nissi i Zvorniku, što osim bratje na njega spada, od Nissave i Bosne, selo Hvojnica izpod Tuma s pravimi medjami i zemljiščem, ovo sam dao, i na pismo popisao kao njegovu vlastitost na uvěke amen, spomenutom Ivanu Marnjaviću Nissenskom, i njegovim sinovom i potomkom. I ovo od njega da se neuzme poradi nijedne nevěrnosti, koja nebi bila propitana po Bosancih, i cerkvi bosanskoj, i za veću milošću načinio sam spomenutom Ivanu sěgurnost, da ako bi tkogod kakova pisma pokazivao, koja navadjaju na gore poděljena kakvo pravo, sva krěpostju ovog pisma gubi. S ovim preporučujemo Ivana i njegovo potomstvo gospodinu opatu Mirohni, î opatu za opatom u ruke cerkvene; koje stvari svědoci jesu: zbornici krajinah: Palatin s bratjom, župan Drissa Dinić s bratjom, palatin Radoslav Pavlović s bratjom, palatin Jure Vosalić s bratjom, princip Pribić Milošević s bratjom, palatin Petar Silešić s bratjom, princip Jure Dragičević Otribac s bratjom, princip Vuk Rogatić s bratjom, princip Dragič Radicerić s bratjom, princip Vukota Vuković s bratjom, princip Pavo Sanktić s bratjom, zatim Prefekt ili maršal dvorni dvora našega princip Tvartko Bogonivić s bratjom, i navlastito princip Ivan Bubanić s bratjom. Koi bi hotio ovo pokvariti i uništiti, neka bude proklet od otca i sina i svetoga duha, i četirih evangelistah, i dvanaest apostolah, i sedamdeset izabranih, i sviuh svetih od věkah Bogu ljubljenih. Pisao je Radosav pisac dvorni velikoga odičenoga gospodina kralja Tvartka, u stolnom městu u Sutiki, godine narodjenja Isukersta hiljadu četiri sto dvadeset i šeste, měseca Listopada sedmoga dana. Gospodin Stěpan Tvartko Tvartković, kralj od Serbie, Bosne, Primorskih stranah, i zatime svagdi i t. d.“ — Ova kako i ona Stěpana Dabiše (str. 166.) dana Gojku Marnjaviću povelja je sačuvana i spasena od propada po Ivanu Tomku Marnjaviću arki-diakonu i kanoniku Zagrebačkom. Obe su u materinskom ilirskom jeziku poděljene. Nu poslě su po

Digitized by Google

Velaminu arcibiskupu sjedinjenom Kiovskom privedeno na latinski, u Rimu, koi se je za ono vrěme u Rimu bavio. Izvorne povelje naći bi se možbit mogle još u Rimu. Slova su kirilska. Kerčelić Period 3. str. 257.

Stěpan Dabiša, sin Miroslava, strica kralja Tvartka, kopilan, kralj II. Bosanski je postao g. I. 1391. poslě smerti Tvartka. On je hotio Dubrovnik po potajnih tergovinah zadobiti. Što je radio poradi Ladislava Napolitana, to sam u dogodjaih Sigismuda popisao. Imao je za ženu Cvětiću iz pokolenja Nelipenskih knezovah iz Hervatske, po koje nagovoru s vojskom u Hervatsku je udario protiva Juri i Ladislavu Kriačem, koji su bili Nelipenskih knezovah nepriatelji, popalio je několiko gradićah, i porobio, pak onda se je kući povratio. Malo poslě vrěmena jest umro g. I. 1396. Žena poslě smerti njegove, jer nikakovog děteta nije imala, otišla je u samostan, i ondi umerla. Du Fresne iz Lukara *(l. 2. p. 72.)*

Tvartko Skura III. Bosanski kralj, Tvartka kralja iz Vukosave kopilan, poslě smerti Dabiše je postao, ali dugo nije vladao, jerbo je Ostoja Kristić iz plemena Jablanovićah proglasio, da je Tvartko podmetnut, i da nije pravi sin Tvartkov bio, sbog šta je veću stranu Bosanacah k sebi privukao, i Tvartka protěrao.

Ostoja Kristić onda veću stranu Bosne pograbi. Tvartko pako uteče se Turkom, i s njihovom pomoćju jedan dio Bosne osvoji. Oba se onda prozvaše za kralje od Bosne. Nu neprestano su se progonili. Ostoja najposlě Dubrovničku okolicu g. 1303. porobi. Dubrovčani se k Sigismundu kralju i Hervoji vojvodi Splitskom uteku. Ovi domaći ratovi naravno domovinu upropaste. Ostoja pako zbog svog razbludnog života, koi je na silu s bosanskimi gospojami vodio, bude od istih Bosanacah prognan i s kraljestva bačen.

Stěpan Ostoić IV. kralj od Bosne g. I. 1415. od Bosanacah bi izabran. Tvartko Skura taki se je s njime sdružio, i ovako poslě mlogih bojevah velikaši bosanski mir medju sobom načine: da krajine bosanske medju se razděle, i svaki od njih kraljevski naziv i napis zaderži; ovako tri kralja u Bosni bila su. Tvartko Skura, koji Turkom svake godine dvadeset hiljadah dukatah za harač plaćati je obećao; Stěpan Ostojić, koga su Bosanci za kralja izbrali; i Ostoja Kristić, koga su izbacili. Ova su se dogodila g. I. 1422. Malo poslě vrěmena, Stěpan Ostojić umre neoženjen. Poslě njega je Ostoja Kristić g. I. 1435. umro. Imao je pervu ženu po imenu Grubu, koju je odpravio, i uzeo

Digitized by Google

je Jelicu Hervoje vojvode kćer, po kojoj je dobio Dalmin ili Duvno. Radivoj sin Ostojin, koi u dvoru Sultana kano poruk od otca dan, zaderžavao se je. Poslě smerti otca dodje s vojskom turskom, koju je od Sultana izprosio, u Bosnu, ali od Tvartka Skure protěran je u Dubrovnik, gdě je medju plemenite skupštine primit. Poslě několiko vrěmena mir s Tvartkom je načinio, i někoja posědovanja na Kiseloj Vodi je dobio, nu za malo vrěme umre. Tvartko najposlě Jelinu iz pokolenja Jablanovićah za ženu uze, s kojom nijednog děteta nije imao, i g. I. 1443. je umro. U někojih poveljah imao je napis „Stěpan Tvertko po božjoj milosti kralj od Bosne" i t. d.

Stěpan Tomaško V. kralj Bosanski, Pavla Jablanovića sin, poslě smerti Tvartka od svih je Bosanacah za kralja krunjen g. I. 1443. Jerbo je pako bio Manikej, indi još nekeršten: zato nevěrničtvo ostavivši, s. kerštenje je od Ivana Karvajalo Rim. cerkve s. Angjela Kardinala primio; zatim sve Manikeje koji sveto kerštenje primiti nisu hotěli iz kraljevine protěra g. I. 1449. Ovo svědoči njegovo odredjenje u saboru s privoljenjem sviuh bosanskih biskupah, i velikašah deržanom, koje ovako glasi:

„Mi Stěpan Tomaš po božjoj milosti Rascie, Serbie, Bosanacah ili Ilirah, Primorskih stranah, Dalmacie i Kerbave kralj; na uspomenu dajemo po jakosti ovih obznanjujući svim, na koje spada: da kad su se skupili u selu našemu Konjicu, u občinskom nasem spravištu věrni naši svikoliki biskupi, baroni, vojvode i velikaši, i izabrani svih županiah kraljestva našega plemeniti, i svaka promatrali od ovih, koja na hasnu jesu kraljevine i našega stališa, koji, kad su dulje poslovali, i za uzderžanje kraljevine dokončali, isti napervo spomenuti velikaši medju ostalimi njihovimi hvale vrědnimi uredbami, predali su i napervo stavili stanovite članke, namirom dole popisane, ponizno moleći, da iste članke potverditi bi dostojalo. Od kojih zaisto saderžaj takov je: 1. Da nebi Manikei nove cerkve pravili, niti stare porušajuće popravljali. 2. Da se imanja cerkvam neoduzimaju. 3. Ako tko izvuče mač i čověka izsěče, kraljevskomu odsudjenju neka se predade, i sva njegova imanja neka se razděle na dvě strane: jedna u kraljevsku peneznicu nek se izruči, a druga sinovom, ili rodjakom, ili roditeljom ubijenoga. 4. Da zbornici, tajnici (secretarii), vojvode i župani ili knezovi stolice kraljevske poslě na zvanja svetačna zakletkvu učine. 5. Da se Herceg (vojvoda) s. Save za nikakvog i nepravednog deržì, koga god kralj od Rascie i Bosne ili Ilirie neizabere, i poslě izabranja

Digitized by Google

ne učini zakletvu kraljevskomu veličanstvu; ako bi pako prie učinjene zakletve službu obnašati usudiose, neka ga veličanstvo kraljevsko pedepsa. 6. Da se nečisti oskvernitelji rodjakinah glavnom pedepsom pedepsaju. 7. Da se izdaice gradovah i svojih gospodarah, pedepsom nevěrstva, na jednaki način s kovači faličnih novacah pedepsaju. Na koje stvari uspomenu i tverdnost věkovitu uredbe iste u ovu knjižicu popisane i postavljene po gospodi biskupih, vojvodah i plemenitih, i čitave kraljevine sovětu dali smo s našim pečatom potverditi. Dano u Konjicu po rukah poštovanoga otca u kerstu gospodina Velemira Vladmirovića biskupa kreševskoga, i neretvanskih cerkvah gerčkoga zakona, dvora našega tajnika, i gerčkoga pismoznanstva i pravdah naučitelja, ljubljenoga i věrnoga našega, godine Spasitelja 1446. na dan svetoga Ivana kerstitelja, kraljestva pako našega šeste. U nazočnosti poštovanih u kerstu otacah i gospode: Tome Biskupa Ferenskoga, Apostolske stolice poslanika, Teofana Dioklee ili Pećine patriarha našeg kraljestva Rascie gerčkoga zakona, Teodora Paujna mitropolite gerčkoga zakona, i ostale gospode i vladikah, Maksima Serbie Mitropolite gerčkoga zakona, Ivana Mazve, i ostalih našega kraljestva od zakona gerčkoga; takodjer poštovanih u kerstu i najdragših otacah reda s.: Franje Eugenio najvećega u stranah našega kraljestva Rascie oglasnika i poslanika apostolskoga i verhovnoga izvidnika (genarilis Inquisitor), Mihaila Zadarskoga vikara od Bosne Fratarah istoga reda; takodjer pred nazočnimi i velikodičnimi: Stěpanom hercegom svetoga Save sa sinovi, Radivojem najdragšim našim bratom rodjenim i banom od Jajca, Radivojem Vladimirovićem kuezom i sudcem dvora našega, Stěpanom Vlatkovićem věćnikom našim, i od Usore banom, Ivanom Kovačićem vojvodom stranah naših od Dalmatinske, Petrom Pavlovićem vojvodom od Glasinca, i jestbinah dvornikah naših meštrom, Pavlom Kubretićem vojvodom od Zvornika, i meštrom peharnikah, Nikolom Altomanovićem vojvodom od Valjeva, i predpostavljenim u stranah kraljestva našega Serbie, Velemirom Janometovićem vojvodom i prepostavljenim kraljestva našega Rascie, i drugimi premlogimi kraljevine naše vojvodami, vojvodstva i dostojanstva deržećimi.“ Od ovuda znademo, da je poslě ovoga sabora, koga je deržao g. I. 1446. protěro Manikeje iz svoga kraljestva, koi se nisu hotěli pokerstiti. God. dakle 1449. bili su iztěrani, a ne kako Du Fresne piše god 1459. To slědi iz toga, jer mu je umerla Katarina kraljica god. 1458., a on je

Digitized by Google

već prie od sina Stěpana, inače kopilana, i Radivoja brata utušen. Ovom je kralju Papa Eugenio krunu ponudio, ako katoličanskomu věrozakonu pride, nu on to nesmede, da Turke neuvrědi. Ovako Du Fresne piše iz Gobelina *(l. 11. p. 297.)*. Ali ako je Eugenio 4. to ponudio, to se je moralo dogoditi iste g. I. 1446. jerbo je Eugenio papa IV. umro g. I. 1447. dana 23. Veljače (tako Berti Kronolog). Poslě ovih dogodjajah Amurat II. Sultan s velikom vojskom dodje u Bosnu, protiva kojemu je Tomaško kralj vojsku podigo; što svědoči knjiga istoga kralja, koju Kačić i Kerčelić u latinskom jeziku popisanu navode. Ja ju pako u našem ilirskom ovdi stavljam:

U ime svetog i nerazděljenog Trojstva. Stěpan Tomašević po božjoj milosti Rascie, Serbie, Bosanacah, Primorske strane, Dalmacie i Kerbave kralj i t. d. svekolikoj věrnoj našoj gospodi preizvišenim biskupom, baronom, velikašem, knezovom, vojvodam, podknezovom, verhovnikom, četnikom, serdarom, plemenitim, zakletim varošanom, i drugoga kakovog god stališa i dostojanstva pod našim vladanjem postavljenim i stanujućim pozdrav i milost našu. Na znanje dajemo svakomu bogoljubljenomu kerstjaninu, kakvom ranom je ranjeno kerščanstvo u ovo naše vrěme, od nevěrnih onih Muhamedanacah, poradi šta promatranje i serdca našega sveudilj na to najvećma bdi i namiruje, da nepriatelje Isukerstova imena, koi su nam i s. věri tolike zasěde učinili i još više hoće da čine, dočim njihov Sultan s vojskom hoće da nas upropasti, treba ga dakle suzbiti, da noge poganinah na našu zemlju nestupe i neupropaste nas, kao što su naše susěde i isti Carigrad, zbog koga suze roniti moramo. Radi toga gore imenovani věrni naši baroni, biskupi, plemeniti, vojvode i velikaši kraljevine po najprie i po imence: Stěpan Kosanić naš věrni herceg s. Save, sa sinovi i barjaci; Radivoj Jablanović preljubezni stric naš ban od Jajca; Stěpan Stanić vojvoda Primorja, s barjakom; Momčilo Tomanović ban Usore s barjaci; Petar Kovačić vojvoda Pounga s barjakom; Vuk Grebljanović knez od Livna i vojvoda Prustji, s barjakom; Radivoj Vladimirović knez i sudac dvora našega, s barjakom; vojvoda Micinović s barjakom; Vukić Misirković sa bratjom svojom i barjakom; Pavo Kubretić vojvoda od Zvornika i Masve sa sinovi i barjaci; vojvoda Ivan Skatić s barjakom; Vladislav Vučić vojvoda i poglavica Rascie sa sinovi i barjaci; Dejan Altomanović predstavljeni Serbie, i nad rudarskimi našimi vlastnici meštar, s barjaci; Vukša Veselić vojvoda Novog grada blizu Dubrovni-

Digitized by Google

ka i predstavljeni stranah Primorskih, s barjakom; Markomir Branković vojvoda Podvinja, i četnikah naših najveći meštar, s četnici i serdari izabranimi nami ljudmi. Svakoposebnih županiah iste kraljevine naše na Polju Kosovom ovoga měseca Lipnja skupiti, na njemu skupno svi ovoj aždaji suprotstati moramo, da jed sverhu nas neizbljuje. Dano u Prištini 3. Lipnja godine Gospodina 1459. U listu dolazi ime Muhameda cara, odkud slědi da nije spomenuti list Stěpan Tomaško kralj nego njegov sin Stěpan Tomašević pisao. Original se nalazi u samostanu s. Duha u Fojnici kod fratarah reda s. Franje Provincie Argentinske. (Ovako otac Kačić). — Amurat dodje dakle s vojskom u Bosnu, nu kralj s njim mir ugovori i obeća godišnji harač 2500 dukatah, i nuz to, kako Du Fresne iz Gobelina *(l. 3.)* i Laonika *(l. 5.)* piše, sa Sultanom nekakovo duhovno bratinstvo načini i zakletvom potverdi: odkud je slědilo, da kada ga je Kalisto III. papa pismeno pozvao, da u družtvu s drugimi princi na Turčina udari, da nie odgovorio: što se je moralo dogoditi od g. I. 1455. i 1456. Ovo začuvši Matia kralj Ugarski, Stěpana njegovog sina kopilana, i Radivoja brata podgovori, da Stěpana kralja kano nevěrnika smaknu. Ovi skoro dobiu dobru zgodu, i kralja, kada je s vojskom u Hervatsku došo, da se s Vukmanom od Hervatske banom pobie, noću konopcem udave na polju Bielačkom, gdi se je bio utaborio. Sutra dan proglase vojsci, da je naglo umro. Tělo njegovo u cerkvu s. Ivana u Sutiski, gdě su tělesa principah Bosanskih pokopana, svetačno sahrane; što se je g. I. 1457. moralo dogoditi. Ovako Du Fresne iz Lukaria *(l. 3. p. 107.)*. Imao je ženu zakonitu Katarinu, Stěpana principa s. Save kćer Kasakciu zvanu, s kojom nikakova děteta nije imao. Imao je i bludnicu Vojakciu, s kojom je imao dva sina kopilana: pervoga Stěpana, koi ga je utušio, i poslě kralj postao; a drugog se ime nezna. Ovaj je s materom, kad je bio od 14. godinah išao u Maledansku cerkvu na proštenje, iz zavěta gdi se je čudnovati kip Gospe od Bosanacah pohadjo, i ondi se razbolio i umro. Pokopan je u samostanu Benedikta s napisom: „Ovdě leži sin Tomaška kralja od Bosne.“

Stěpan Tomašević, kralj VI. Bosanski, kopilan Stěpana Tomaška, koga je sa stricem utušio kralj je postao, ali malo je kraljevo i strašnu smert poradi ubojstva otca podnio. Katarina kraljica udova, kad je od sluge pokojnoga kralja razuměla, kako je njezin drug i kralj bio utušen, Muhameda Turskoga cara u Bosnu pozove, da se ubo-

Digitized by Google

jicam osveti. Sultan dobivši najbolju zgodu da Bosnu osvoji, pohiti s vojskom i god. 1457., porobi ju, i nebrojno množtvo bosanacah u sužanjstvo odvede. Ovo videći Katarina kraljica, otide iz Bosne, i dodje u Ston, poslě u Rim, gdě je umerla dana 25. Listopada g. I. 1458. U cerkvi je s. gospe Bogorodice sahranjena. Dvojstruk je nadpis naime Ilirski i Latinski imala. Ilirski spominje otac Katančić (Philog. l. II. §. 4. n. 2.) „Katarini kraljici Bosanskoj, Stěpana Hercega od svetoga Sabe, od poroda Jeline, i kuće cara Stěpana rodjenoj, Tomaša kralja Bosanskoga ženi, koja živi godin petdeset i četiri, i preminu u Rimu na lěto Gospod. 1478. na 25. Listopada, spomenik njezinim troškom postavljen.“ Du Fresne pako iz Vaddinga na g. I. 1458. n. 34. u latinskom jeziku nadpis izpisuje, koi evo u našemu jeziku mećem *„D. O. M. Catharinae Reginae Bosnensi Stephani Ducis s. Sabae sorori, ex genere Helenae, et domo Principis Stephani natae, Thomae Regis Bosnae uxori, quantum vixit annorum LIII. et obdormivit Romae anno Domini 1458. Die 25. Octobris. Monumentum Ipsius sumptibus positum.* U Bogu pridobromu privelikomu. Katarini kraljici Bosanskoj, Stěpana vojvode s. Save sestri, iz pokolenja Jeline i kuće principa Stěpana rodjenoj, Tomaša kralja od Bosne ženi, koliko je živila godina 53. i preminu u Rimu godine Gospodina 1458. dana 25 Listopada. Nadgrobljc je s njezinimi troškovi postavljeno.“ U ovo je vrěme Stěpan Tomašević kralj po naputku Nikole biskupa Modruškoga, i papinskog poslanika s Mahumedom Turskim carem savez mira prekinuo: jerbo nije kako Du Fresne iz Gobelina *(l. 11. p. 297. 311.)* svědoči, obećani po otcu harač 25. hiljadah dukatah platiti hotěo. Mahmud pošalje k njemu poklisare, da ga opomenu zbog harača. Nu Stěpan ponosito odgovori da platiti neće, zatim jih u svoju peneznicu odvede, i pokaže blago govoreći: „Gledajte i kažite vašem caru, da nisam siromah, ma platit neću.“ Poklisari odu. U kratkom se glas raznese, da se Mahmud s vojskom približava. Stěpan, da more nepriatelju na suprot stati pozove sve velikaše u boj srědstvom lista kog sam malo više napomenuo u dogodovštini otca njegovog Tomaška. Nu badava; Sultan dodje sa 150,000 konjanikah i ne manje pěšakah u Bosnu. Jeli, i gdě je bitka bila? nijedan dogodopisac ne piše. Medjutim iz slědećih je moći zaključit, da su Bošnjaci pobijeni: jer Du Fresne iz Jobelina piše: da je Mahmud najjaču na visokom brdu postavljenu tverdjavu izdajstvom Radića pokerštenog Manikea dobio. Poslě je bašu Mehmeta za kraljem u potěru poslao, koi se je u grad Jajce povukao s

Digitized by Google

blagom i imanjem. Nu nevidivši se ovdě dosta sěgurna, preseli se u grad Ključ. Baša osvoji Jajce i poniti za kraljem, tude ga obsědne, i grad poslě četiri dana u ruke skupa sa blagom i kraljem dobie. Glad je posadu na predanje sklonuo. Baša ga odvede Sultanu, ovaj ga prijatno primi, i s darovi tako zaslěpi, da ga je berzo nagovoriti mogao, da piše na upravitelje tverdjavah, da gradove turkom otvore, da se ništa ne boje. Ovi u zao čaš po se i po Bosnu, kraljevom pismu pověruju, i gradove Turkom izruče. — O slavni narode! na što si došao? po nevěri si dušmanah propao! nu i tvoja oholost mnogo k tomu prinese. — Ovako za osam danah sedamdeset, od iste naravi, već utverdjenih gradovah i varošah u ruke dušmana pade. Ovako Rimljani s Genciom, kraljem Ilirah učiniše; ovako Albaniu i Epir zadobiše Turci. Poslě nekoliko danah kralju je sam Sultan svojom rukom glavu odsěkao, kako Pavla II. pape Bula svědoči. Ostali pako mlogi velikaši, medju kojimi je isti Radivoj, stric nesrětnoga Stěpana kralja, koi je s njim brata rodjenog zagutio, pod mačem okrutničtva padoše. Ova ako se sva točno promotre, zaključiti se more, da je božje pokaranje. Jer brat zaguši brata s pomoćju sina. Nesinulo na njeg sunce, koi digne ruku proti otcu. Nu primili su platju. — Nesrětnoga Stěpana kralja žena, po imenu Maria, Lazara někdašnjega despota od Serbie kći, ili kako někoji pišu sestra, kada je vidila, da je kralj uhvaćen, a kraljevina izgubljena, tursku silu da izběgne u Hervatsku dodje Pavlu banu Hervatskom: nu ovdě bi zatvorena, i svega blaga na silu lišena kako Du Fresne piše. Malo poslě Turci u Hervatsku nasernu. Pavao ban na njih udarivši, u boju pogine: odkuda Maria s materom svojom u Ugarsku uteče. Katarina pako, Radoslava Pavlovića sestra, i Radivoja strica kralja žena, sa Ljubeškom sinom, i ostalimi bosanskimi velikaši u Dubrovnik uteče. Ovako prosti puk, kano sirote bez otacah, bez svih světovnih starešinah ostade: ali duhovni otci nisu ovce Isukersta ostavili, nego su s věrnimi ovcami ostali, i u věri i zakonu pravověrne uzderžali, niti su se plašili dušmanah, niti su marili život izgubiti, i kerv svoju za věru Isukersta proliti. Bosanci za ovimi dogodjaji, navlastito Jajca stanovnici, Turke po gradovih za čuvati ostavljene, sve pokolju, i pod vladanje Matiaša kralja ugarskog se predadu. Kako su poslě pod Turke opet došli, i što se je s njimi dogodilo, to ću u dogodjaih Matiaša kralja popisati. Sada imam još dogodjaje kraljah Bugarskih popisati, i onda mi još ostaje da popišem u kratko sirotinju kra-

Digitized by Google

ljevine zmožne nĕgda Hervatske, u kojoj se dan danas još ime kraljevine Hervatske zaderžaje. Dakle Bosne predobljenje od Turakah dogodilo se je g. I. 1459. kojega mĕseca nezna se. Stĕpan Tomašević kralj, knjigu gore popisanu na Bosance je pisao dana 3. Lipnja g. 1459. i u njoj zapovĕd izdao, da istoga mĕseca svi vojvode i bani sa svojimi četami na Kosovom polju skupiti se imadu; dakle poslĕ mĕseća Lipnja Bosna je izgubljena.

Poglavje XXVIII.

Od dogadjajah nĕkojih poglavitih vojvodah, i njihovoga pokolenja u Ilirii.

Vukaz Ćevatnić bio je plemenit gospodin od Kotora, sa ženom iz pokolenja Lukari, imao je sina Hervoju. Hervoja Vukčić sin Vukazov po svojoj vĕrnoj službi postao je poglavica od grada Jajca, u vrĕme kralja Tvartka. Poslĕ u vrĕme Ostoje i Ladislava kralja Napolitanskoga pisao se je velikim vojvodom od Bosne. G I. 1402. postao je vojvoda od Splita, i knez od Primorskih stranah, i zadobio je od Vladislava Napolitana bližnje otoke Brač, Hvar, i Korčulu. Du Fresne piše, da je bio od Ladislava za naměstnika od sve Dalmacie postavljen. Ali poslĕ s Turci počeo je dogovore deržati, poradi šta je težki boj imao sa Sigismundom kraljem od Ugarske. Okolo g. I. 1413. Sigismundo kralj s odabranom vojskom poslao je Ludovika Garu, i druge vitezove protiva Hervoji, ali su pobijeni bili od Hervoje i Turakah. Piše Du Fresne da su onda pervi put Turci došli u Bosnu, i da je Mahmud Sultan u gornjoj strani Bosne postavio svoga sangiaka po imenu Ikača, kojega je kraljem nazvao; ali poslĕ Ikač u boju od Sigismunda bio je priobladan i poginuo: odkuda gornja strana Bosne opet na kraljestvo Bosne je spala. Hervoja poslĕ od Turakah ostavljen izgubi dostojanstvo, i otide u Kotor svoga rodjenja město, gdĕ je od žalosti umro g. I. 1415. Poslĕ njegove smerti Ostoja udovu njegovu Jelicu za ženu je uzeo. Imao je Hervoja jednoga sina po imenu Balšu, i jednu kćer Mariu, koju je mati udala za Stĕpana Šimrakovića. Imao je i brata Dragišu. Više se od njegovoga pokolenja ništa neznade.

Digitized by Google

Slěde Vojvode od svctoga Save.

Vojvodstvo s. Sabe, naški Save: daleko se je pružalo. Od Novoga Pazara do Cetine rěke, gdě se je sa Dubrovčani medjašilo, i bilo je poglavita strana Bosne. U toj su krajini Zahumci stanovali. Ove Laonik Kondugere piše, Lukario pako od ovuda Čudvergiu krajinu je pisao. Drugačie ova krajina nazvana je Hercegovina: vojvode pako od ove krajine pisali su se principi. Du Fresne izvodi ovako:

Vuk Hrana ili Hranić, od kneza Rudinskoga rodjen okolo g. I. 1317. došo je u službu Stěpana Nemanje kralja od Serbie poradi velike věrnosti, vitežkoga u boju junačtva i ostalih krěpostih za plaću věrne službe zadobio je veliku stranu Retinske županie od kralja. Zavadio se je bio sa Brankom Rašiljovićem i ubio ga je. Ali někoji od rodjakah istoga Branka, ubio je Vuka Hranića g. I. 1359.

Vutlak Hranić, Vukov sin, u věrnosti, junačtvu, krěposti i životu otca je slědio, i kod Tvartka kralja od Bosne u toliku milošću je došo, da ga je za vojvodu vojski, koju je Lazaru od Serbie despotu g. I. 1389. protiva Turkom na pomoć poslao, zaufano predpostavio: u kojem se je boju junački deržao, i kući srětno povratio; samo je několiko od Bosanacah izgubio, kako sam kralj Tvartko u knjigi Trogiranom pisanoj svědoči. (vidi pog. 26.) Poslě opet poslao ga je Tvartko kralj s vojskom protiva Turkom, koji su u Bosnu bili udarili, u kojem se je boju dvaputa s Turci pobio, i svaki put Turke junački iz Bosne protěrao, poradi ovog viteškoga junačtva i hrabrih zaslugah pokloni mu Tvartko kralj svu onu krajinu, koja se je poslě vojvodstvo s. Save zvala, gdě je umro. Ostavio je četiri sina: Sandalja, Vukasa, Vuka i Vučića. Dva poslednja ubijena su od rodjakah Pavla Radjenovića koga je Vuk bio ubio.

Sandalj Hranić vojvoda 2-i od Ostoje kralja bio je predpostavljen vojski, poslan protiva Sigismundu kralju g. I. 1410. ali u onom boju bio je pobijen: nu druge godine ne samo da je bitku Ugrom vernuo, nego ih je i iz Bosne iztěrao. Ovo slavodobitje mu kod bosanacah veliku zaufanost pribavi, na toliko da mu je kralj za dar velika imanja prikazao. Najposlě je s vojskom Stěpanu, od Serbie despotu, na pomoć poslan g. I. 1414. protiva Musi Bajazeta, turskoga Sultana sinu. Umro je g. I. 1435. kako Du Fresne iz Laonika (*l. 5.*) i Lukar. (*l. 3. p. 90.*) spominja, otrovan. Imao je ženu Mariu, i dětcu, ali od njih ništa nepišu.

Digitized by Google

Stěpan Vukasa iz Katarine sin vojvoda 3-i, poslě smerti strica vojvodstvo je poprimio. On se je na město Hranić pisao Kosak, buduć da se je njegovo rodno město tako zvalo. Kako Du Fresne iz Lukaria *(pag. 97.)* piše, on je pervi onu krajinu, gdě je vladao, nazvao svetoga Save vojvodstvo, kada je vojvode dostojanstvo od Friderika IV. cesara bio zadobio. Imao je mloge nemire s Dubrovčani poradi žene Ane, koja je sa sinom Ladislavom otišla bila k njima, zašto bo je on sa stanovitom plemenitom u bludnom životu živio, a za ženu nije mario: nu kada ju je od njih tražio, nisu je dali. Dubrovčani malo zatim podignu vojsku, i sinu ju Ladislavu predadu, da suprot otcu ide, koi se je već proti Dubrovčanom krenuo bio. Ladislav otca u běg natěra. Ovaj se Mahmudu uteče i pomoć zamoli. Nu u zalog sina Stěpana dade. Ovo čuvši Ana, bojeći se da Sultan u sinovu krajinu s vojskom neudari, u Latinsku ili Italiu poběgne. Kad je u to vrěme Stěpan vojvoda umro, Sultan s vojskom u krajine one udari, koje su i onako u nemiru bile, porobi polja i někoja sela predobie: ali stolnoga města predobiti nemogavši natrag se je povratio. Ovako Laonik *(l. 10.)*; ali Lukario i Orbin drugačije opisuju. Oni pišu, da je Ladislav s Dubrovčani poslao Sultanu i Ladislavu kralju Ugarskom poslanike, da jih pomire. Što je i učinjeno god. 1452. Stěpan je sina u milost primio, i někoja mu posědovanja izručio, iz kojih je dostojno živiti mogao. Poslě ne samo da su mirno živili, nego su otac i sinovi u broj plemenitih Dubrovčanah upisani. Umro je Stěpan Kosak princip u Dračevici ne daleko od Novoga g. I. 1456. S pervom ženom Anom Kantakuzenom imao je tri sina, Ladislava, Vlatka i Stěpana, i dvě kćeri, Katarinu, za Stěpana Tomaševića kralja Bosanskoga udatu, koja je u Rimu umerla, a drugu Mariu udatu za Ivana Carnoevića poglavicu od Cerne Gore. Stěpan se je najmladji sin, koga je otac za poruka Turskomu Sultanu predao, poturčio, i ime Ahmet zadobio; i Ahmeta turskoga Sultana kćer po imenu Fatu za ženu je uzeo, s kojom Mahmeta i Ahmeta sinove je zadobio, i tri kćeri: Humunu, Kameru i Gumeru, kako Du Fresne iz Flavia Komnena. Poslě smerti otca Ladislav i Vlatko Hercegovinu medju se podělište: Ladislav gornju stranu, a Vlatko dolnju s Novim gradom je zadobio. Ali dugo nisu uživali, jerbo Mahmet s velikom vojskom u Hercegovinu udari pod Heso-Begom. Ladislav vidivši da se uzderžati nemore, uteče u Mletke, odtud u Ugarsku, gdě je i umro. Vlatko se pako Mehmetu predao, i dobio od njega Volacku i Novi, i někoje gradiće druge pod stano-

Digitized by Google

vitim haračem, ali poslě smerti Mehmeta, Bajazet sultan ova sva města od Vlatka je uzeo, a Vlatko je na otok Rab utekao, gdi je i umro. Bajazet postao je Sultan g. I. 148?., onda je dakle i Hercegovina pod turski jaram pala.

Slědc pervošnji stariji vojvode Humske ili Zahumske (u starih ilirskih diplomah zove se Hlmska i Zahlmska, a kod gerčkih i latinskih pisacah „Helmia“ i „Zahlumia.“) Nemanja kralj od Serbie imao je dva brata: Miroslava i Konstantina (vidi pogl. 6.). Miroslav imao je Andriu sina, koi se pisao knez od Zahlmske krajine. Ovaj je bio mirnoga serdca, zato Bosanski bani oteli su mu sve krajine, izpod Berdja, gdě su bili Deves, Debar i Grecka varoši, i ostala sela i města. Drugu Zahumsko krajine stranu, koja se je iz jedne i druge strane Neretve pružala, tiam do Cetinske županie, osim toga Biscu i Luku i ostale bližnje varošince, oteo je Petar Knez, i zatim druga hervatska gospoda pogr bila su, te tako ništa knezu Andrii nije ostalo, osim Popovo i strana kod mora, i Ston grad. Ovoga Andrie kneza Humskoga povelju spominja Lucio g. I. 1241., u kojoj je pogodba popisana, koju je sa Splitskim poglavicom načinio. Ukopan je u cerkvi s. Bogorodice, u Baru. Imao je dětcu, od kojih Vlatko sin za života otca je umro, drugi je bio Petar, koi se pisao knez od Zahlumja. Ovaj imao je kćer Vukosavu, koja je bila udata za Barbu plemenitoga Dubrovčanina. Ostala ovoga bratja i dětca neznadu se. Ali svi živili su u Popovu, i kod mora, dokle Igin, Neliptie kneza brat Biscu, Luku i Ston nije pograbio, i ovako svemu pokolenju Miroslava sverhu načinio. Poslě smerti Igina nikakvoga kneza nije bilo u Zahumskoj županii: jerbo nisu velikaši od Zahumja hotěli nikoga za gospodina spoznavati, dokle četiri brata, Branivojevića sinovi, iz Bardja, Humske krajine varoša rodom, něšto po junačtvu i oružju, a najviše po dobrovoljnosti krajišnikah svu krajinu Zahumsku sebi su podložili. Ovih imena bila su: Mihailo, Dobrovoj, Branko i Brajko. Ova četvorica poslě od Cetinje tiam do Kotora ili kotorske boke produljili su se. Rascie su takodjer velikoga župana u boju preobladali. Čim su se ovako ponosito sa svimi susědi deržali, Stěpan Bosanski ban, kako u dogodjajih njegovih popisao sam, udario je na njih, i veću stranu Zahumske krajine pod svoju vlast je spravio, i poslě tako dugo jih je progonio, dokle sva četiri brata nisu sve svoje izgubili i poginuli. Ovako je samo još Popovo i něšto uz more Petru Tolenoviću ostalo, praunuku Andrie kne-

Digitized by Google

za. Malo poslě dade isti Stěpan ban Bosanski, Nikoli praunuku takodjer Andrie kneza, Katu svoju sestru za ženu, i varoš Popovo, iz koje ženitbe porodili su se Bogiša i Ladislav Nikolići. Poslě smerti Stěpana, Tvartko njegov sinovac postao je kralj i vlastnik od sve županie Zahumske. Koju on Vlatku Hraniću je poklonio, kako sam gori spomenuo.

Slěde Knezovi od Zente.

Zenta iliti Zeta zvao so je oni dio današnje Albanie, što je do jezera skadarskoga. Dělila se je na gornju i dolnju. Imala je varoše Duglu, Drivast, Skadar, Dagnu i Podgoricu, i někoje još gradove, koje Du Fresne nespominja. Zenta spadala je pod kralje od Serbie, dok nije Stěpan Uroš, sin Dušanov, carstvo i kraljestvo zajedno izgubio. Onda osvoji ovu županiu Balša princip od Drača. Vojvode ili knezovi ove županie bili su Strašimir i Jure. G. I. 1368. i 1379. Jure Strašimirov sin imao je ženu Despinu, kćer Lazara despota od Serbie. Poslě uzeo je drugu, udovu Šišmana, principa od Moldavie. Imao je tri sina: Gojka, Ivaniška i Balšu. Balša g. I. 1421. je umro kano knez od Zente. Što pako Du Fresno piše od Balše gdě ga izvodi napolitanskoga od pokolenja Franka, i gda su Arbanasi bili s Gali ili Franci jedne ćudi, i jednakih serdca nagnutjah, od toga mlogo bi imao pisati, ali zadosta neka bude u kratkom ponoviti, da niti Napolitani, niti Gali od Frankah nemoraju se izvoditi: jerbo poslě Rimljanah od g. I. 400. Geti i Vandali kako svu Iliriu, pod koju i Albania je spadala: tako na jednaki način i svu Italiu i Napolitansku predobili su, i tamo su više věkovah s Longobardi vladali. Zaisto mloga pokolenja od Getah u Napolitanskoj, a i premloga u Latinskoj i od Getah i od Longobardah ostala su, koja poměšana s Latini jezik talianski današnji načinili su, i zaisto ćud i serdcah nagnutja u dojduća pokolenja preneli su. Što se pako Galah ili današnjih Francezah dotiče, pokazao sam, da oni većom stranom od starinskih Markomanah t. j. Moravah, Čehah, Pomeranah izlaze, i od starinskih Rimljanah, Galah i Enetah.

Slěde vojvode od Maćedonie, koji su spadali pod serbsko carstvo i kraljestvo.

Žarko Deanović bio je krajini od Maćedonie, koja se s' jedne i druge strane potoka Aksie pruža, od Stěpana

Digitized by Google

poslědnjeg cara i kralja od Serbie, vojvoda predpostavljen. Kada je već Stěpan umro, kako ostali vojvode tako i Žarko svoju krajinu za sebe kano vlastnik je zaderžo. Imao je dva sina, Dragaša i Konstatina, i jednu kćer Teodoru. Ova se je udala pervi put za Žarka Merešića, poslě za Juru Balšu kneza od Zente. Dragaš je poslě smerti otca postao vojvoda. Vitežki junak komu para nije bilo: ali Amurat s vojskom u Maćedoniu nahrupi, i osvoji ju; vojvodu pod harač natěra, i načini ga vodjom svojih konjanikah. Poslě smerti njegove brat njegov Konstantin postao je vojvoda, i pod turskom vlastjom stojao je. Ali poslě sdruži se s Manuelom Paleologom, i dade mu svoju kćer za ženu, iz koje se je rodio Konstantin Paleolog stražnji car Carigradski. Malo poslě je Bajazet Turski car osvojio svu Maćedoniu i Zahumsku

Slěde vojvode od Joanine, to jest Tesalie, Akarnanie i Etolie.

Stěpan Dušan kralj od Serbie i poslě car, osvojivši svu Maćedoniu, dade onu stranu, gdi je Joanina varoš, kojeg někoji Janina pišu, s Akarnaniom i Tesaliom bratu svomu Siniši za vladati Kada poslě smerti cara brata, sin Stěpan carstvo je poprimio, i izgubio, hotio je županiu od Zente osvojiti, i vojsku varošu Skadru je doveo i varoš obsio, ali zadobiti ga nije mogo, nego je otišao u svoje krajine, i ondi umro. Pisao se vojvoda od Janine. Imao je dva sina, Duku i Stěpana.

Duka, koi rado još drugo ime je imao, bio je u junačtvu i krěposti bojnoj glasovit. On sakupivši vojsku hotio je udariti na Klapena, kako ga Orbin imenuje, svojega tasta u Rascii. Ali tast s' pomoćjom gerčkom objačen je bio, i zato nije se ufao Duka na njega udariti. Poslě toga Klapen tast nagovori někoje biskupe i kaludjere, da Duku namame, da bi došo k njemu kano tastu, da se nejma ništa bojati: oni ondi sa zakletvom to Duki kažu i potverde, i tako ga navedu da je u Kastoriu varoš svojemu tastu došao. Ali tast kervoločni zeta svoga pograbi, i sa svojim rukami oči mu izbode, zatim ga pošalje u onu stranu Gerčke, gdi je Morea i Eubea, gdi je i brat njegov Stěpan bio. Angelia sestra Dukina i Stěpanova bila je udata za Prilupa sina, koi je bio Etolii i Akarnanii predpostavljen. Prilup kada je umro, ostavio je sina Tomu, i Angeliu ženu. Ali je Etoliu Nikifor Duka otco, jerbo je Toma muž Angeliin uhvaćen u boju, kojega je Prilup otac sa Spatom plemenitim Arbanasom i Akarnanie predpostavljenim vodio,

Digitized by Google

zato se Angelia zaljubi u mladića po imenu Inića Davalu koi je bio sužanj u Artenskom varošu, i u bludni život s njime se upusti. Ali nesrětna ih ljubav nato dovede, da je ovaj mladić njenog muža Tomu smaknuo, i ovako postane gospodar od one krajine. Toma s' Angeliom imao je sina po imenu Prilupa. Ovaj otčuha Inića nikako nije mogao terpiti, zato ga uhvati, i da mu oči izbosti. Poslě se je Angelia opet udala za Toka, vojvodu od otoka Cefalonie, koi one krajine od Turakah je branio, dok je god živio, nu poslě smerti njegove podpadnu sve pod turski jaram. Sve ove krajine spadale su pod kraljestvo serbsko, a vojvode su bili od ovih krajinah Serbi.

Slěde vojvode od Cerne Gore.

Stěpan Carnoević bio je pervi poglavica od Carne Gore. Njega je postavio za poglavicu njegov rodjak Balša, sin Jure Strašimira, koi Balša je bio gospodar od Zente i Carne Gore. Kada je Balša s Mletčani boj drugiput deržao, išo je u Rasciu svomu ujaku, koi bio je despot od Rascie, da pomoć od njega zadobie, i u to vrěme Stěpanu izručio je svu Zentsku krajinu, da ju čuva, jerbo je Balša na onomu putu umro g. g. I. 1421. Stěpan pako Carnoević u poslovih stanovitih u Apuliu je bio otišao. Mletčani imajući zgodu s jakom vojskom dodju, i svu krajinu osvoje. Ovo čujući Stěpan od Serbie despota, boj protiva Mletčanom podigne, Zentu otme, i Juri svomu sestriću ju izruči, koi morao je biti Balšin brat, jerbo Jure neznade ili nemogaše krajinu dobro upravljati, i od Mletčanah braniti. Zato Zentske starešine Stěpana Carnoevića od Cerne Gore vojvodu pozovu, koi s vojskom došavši lasno je od Jure Zentsku krajinu zadobio, i ondi svoje stalno město za vojnu je načinio g. I. 1423. Ondi je Vojsavu velikoga Skenderbega po imenu Jure Kastriotića kćer za ženu dobio, s kojom je dva sina imao, Ivana i Juru. Poslě smerti njegove Ivan sin postao je vojvoda Cernogorski, koi g. I. 1450. poginuo je u onom boju, kojeg je sa Turci na Polju Cimonskom u Zentskoj krajini imao, u kojemu i Petar sin njegov bio je uhvaćen i u Carigrad poslan, gdě biaše od Turakah obrězan, i Skender t. j. Aleksander imenovan. Jure Carnoević brat Ivanov k Dubrovčanom je utekao, a sina svoga Stěpana u Cernoj Gori je ostavio, iz kojega pokolenja sveudilj poslě vladali su vojvode u Cernoj Gori do g. I. 1516. koje su godine Turci Cernu Goru osvojili. Carnoevići pako protčrani u Mletke su se preneli, i ondi u broj

Digitized by Google

plemenitih biahu primljeni, od kojih stražnji Ivan Cernoević plemenit Mletčanin jest g. 1. 1621. živio i umro. Ovako Du Fresne iz Flavia Komnena, Orbina i Lukar. *(c. 16.)*

Slěde vojvode od Uscie.

Ona krajina, koja je najbliža Dubrovniku, gdi je Trebinje, Konavlje i Dračevica, zvala se je Uscia ili Uskia župania. Uroš kralj od Serbie Vojna ili Vojnovića za kneza od Uscie je načinio. Ovaj imao je tri sina: Tomaša, Vladislava i Altomana, koi su otčinsku županiu medju se razdělili. Od ovih Vladislav, koi se je i Vojnović zvao, ovu kneziu je zadobio sam, jerbo su bratja njegova pomerla. Uroša cara i kralja dobrovoljnost na toliko je zadobio, da kralj ostavivši svoju zakonitu ženu, kćer njegovu Elisabetu uzeo je za ženu g. I. 1360. On je poslě 1366. umro. Ostavio je dva sina: Dobrovoja i Stěpana, kojih obodvoicu s materom Nikola Altomanović sin Altomanov u tamnicu zatvori, i poslě otruje, on pako županiu pograbi. Ovaj je najprie s Dubrovčani boj imao g. I. 1371., a poslě s Lazarom od Serbie despotom, kojega je Lazar s pomoćjom Tvartka Bosanskoga bana preoblado, uhvatio, i oči mu dao izbosti g. I. 1374. Poslě njegove smerti Jure Balša Zentski vojvoda onu županiu za sebe je pograbio. Tvartko opet Bosanski ban od Balše je oteo. Ovako su věkovite ratove medju sobom imali, dokle god od Turakah pod jaram nisu bili natěrani.

Slěde vojvode od Albanie i Epira.

Albania i Epir u najpervo doba vlastite svoje kralje imala je. Od ovih poslědnji kralj Ilirah Gencio, kako je bio u Skadru od Rimljanah uhvaćen, u pervoj sam strani pokazao. Poslě Rimljanah zadobiše ovdě vladu Gete. Oni su nepretergljivo svog roda kralje imali, i premda je Teodorić u Taliansku otišao, ipak je od svoje kervi poglavice u strani ovoj Ilirie ostavio. Nu sin njegov Hiesim izdade Justinianu deržavu. Ovo vidivši istočni Gete pošalju iz Bugarie, Dacie i Valakie silne vojske pod vojvodami Totilom i Ostrojlom u pomoć, i svu Iliriu, Panoniu i Latinsku opet zadobe. Od onoga pokolenja u Ilirii, Albanii i Epiru bili su opet kralji i vojvode tiam do Heraklia cara, dok nisu sinovi gepidskoga vojvode Hrevata sa silnimi množtvi i s pomoćju starinskih Getah u Ilirii stanujućih preobladali Avare i Hune, koji su veću stranu Panonie, i Solin u Dalmacii bili zadobili. Zaisto u ono vrěme, bio je u Ilirii i Albanii kralj Radmir sin Vladana, koi je Hrevatom

Digitized by Google

Avare preobladati pomogo, i svu Panoniu od Avarah predobiti. Poslě smerti Radmira postali su kralji iz pokolenja Hrevatah i bili su vladaoci nad Albaniom, svom Iliriom i Panoniom. Četiri jedan za drugim slědili su, koje Diokleo pisac Ilirske dogodovštine nije znao imenovati; uzrok ovoga bio je: jerbo sveudilj boj imali su s carevi gerčkimi, koji su hoteli Bugariu imati pod svojom vlastjom, ali Hrevati nisu više carom carigradskim hoteli podložni biti. Najposlě prisilili su Konstantina IV. Pogonata zvanoga, da jim je starinsku domovinu doljnju Misiu, današnju Bugariu morao prosto odpustiti, i još harač plaćati okolo g. I. 670. Od ovuda je slědilo, da ni jedan kralj mirno u Ilirii nije mogo stanovati. Ove dogadjaje pisci verlo su poměšali, kao i kralje, koje sam ja, koliko je bilo moguće u red postavio. Iz onoga pokolenja je Svetimir kralj bio, i sin njegov Budimir Svetopilek, koi do g. I. 796. je živio. Poslě njegove smerti bili su iž njegovoga pakolenja kralji u Albanii i Primorju; ali pod Karlom velikim su strašne bojeve s istim Karlom i njegovim sinom deržali, i razděljeni su bili vojvode od Hervatske kraljevine, dokle pod Bugorom kraljem, od kojega Bugaria kraljevina i Bugari nazvani su, s Bugari sdruženi sve France nisu pobili natrag. Što se je dogodilo od g. I. 823. do g. 830. Onda Terpimir kralj Hervatski je postao. Njegovo pokolenje se je po ženitbi poměšalo: i iz njega su kralji od Hervatske, poslě i Dalmacie zvani, slědili. Poslědnji od Albanie princip, kojeg pokolenje znademo, bio je Konstantin Kastriotić, drugačije Meserić, kako Du Fresne iz Flavia Komnena piše, koi je g. I. 1390. umro. Pisao se je princip od Ematie, Vrhenestrie i Kastorie.

Jure Kastriotić drugi princip u Albanii, valjada sin Konstantinov.

Ivan Kastriotić, sin Jurin, 3-i princip od Albanie i gospodar Kroje, kako piše Lukari *(l. 3. p. 86.)*. Ovoga Lukari hvali, da je bio veliki junak, i u boju veliki vitez, koi je dugo vrě nena Amurata turskoga sultana silu suzbijao, ali stražnji put je poddati se, i četiri sina u sužanjstvo caru za poruke poslati morao. Žena njegova bila je po imenu Vojsava, kći gospodara od Pologe. Pologa je varoš na medji od Maćedonie i Bugarie. S ovom ženom imao je Ivan Kastriotić devetero dětce: četiri sina, i pet kćerih. Pervi sin Reposa, od kojeg se je rodio Ameža beg, kojega je postavio Amurat sultan za vojvodu one vojske, koju je poslao protiva Juri Skenderbegu njegovomu stricu, kada je iz Turske u Albaniu svoju otčevinu došo; drugi po imenu

Digitized by Google

Staniša, tretji Konstantin, i četverti Jure, kojeg je Amurat car Skenderbegom imenovao. Kćeri bile su: perva Jalca t. j. Jalina, koja je bila mati Gojka i Jure Streše; druga Angelia, Vladena Mladena žena; tretja Vlajka, Ivana Musaka žena; četverta Mara, koja kako piše Barlet, Stěpana Carnoevića bila je žena; peta Mamica, koju je Skenderbeg brat za Musu Topiu udao, koi je u boju protiva Turkom poginuo. Jure Kastriotić, Skenderbeg, kada je doraso, dojde iz Turske u Kroju, i sva Albania i Epir njemu se predade; pisao se je kraljem od Albanie i Epira. Mloge kervave bojeve s Turci je imao, ali vazda srěćno, koje Otac Kačić izpisuje. Umro je g. I. 1463. kako Fatti talianski pisac piše. Barlet pako piše, da je g. 1467. dana 17. Sěčnja umro u 63-oj starosti svoje, i kraljestva 24-oj. Tělo je njegovo u cerkvi s. Nikole u Lissi sahranjeno. Imao je ženu Danicu ili Doniku, kćer Arianite Komnena principa od Zemlje Nove, s kojom je dvoje dětce imao: Ivana sina i kćer Vojsavu udatu za Stěpana vojvodu Carnoevića od Cerne gore.

Ivan Kastriotić, sin Skenderbegov poslě smerti otca nije dugo u Albanii vladao; Turci za malo vrěme svu Albaniu i Epir osvojiše. On pak s ženom Irenom, kćerom Lazara Brankovića despota od Serbie, uteko je k Ferdinandu od Napulje kralju, od kojega vojvodstvo s. Petra u Galatini je zadobio. Pokolenje njegovo Du Fresne mlogo izpisuje, koje ja na našu dogodovštinu nespadajuće izpuštam. Evo dragi štioče! stavio sam ti sve krajine od Hervatske Cervene pred oči, i krajinah poglavice i vitezove stražnje, kako po neslogi slavu, domovinu, sami sebe, i sav svoj slavni narod izgubiše.

Poglavje XXIX.

Od dogadjajah u Bugarii, i posljědnih kraljevah Bugarskih, od god. I. 1323. do 1374.

Jure Terter kralj 40-i Bugarski, sin Svetislava, postao je poslě smerti otca g. I. 1323. Ov podiže rat protiva Gerkom i osvoji Filipopolje varoš, i sva města do Drinopolja

Digitized by Google

i umre iste godine. Zato Antonik mladji car s vojskom u Bugariu udari, i sva města i Filipopolje natrag osvoji.

Boeslav kralj 41-i Bugarski, stric Jure Tertera, i brat Svetislava, koi kod Andronika cara u vojski je bio, čuvši za smert svoga sinovca s vojskom u Bugariu dodje, gdě mu se od Bugarie mloga města priklope, jer se je s privoljenjem Andronika cara pisao despota od Bugarie. Ovako Du Fresne iz Kantakuzena *(l. 1. c. 3. 35. 36.)*.

Mihailo Strašimir kralj 42-i Bugarski, postao je kralj iz vojvode Vidinskoga g. I. 1323. na sverhi, ili na početku 1324. Bugari nemogući terpiti, da je Boeslav caru Androniku podložan, i da mloga města u Bugarii pušta Gerkom posědovati, izaberu Mihaila Strašimira vojvodu od Vidina za kralja. Ovaj podigne odmah vojsku, i na Boeslavove Gerke udari, Boeslava i gerčku vojsku pobije, i sva města od Bugarie natrag dobije, jerbo su svi Bugari Boeslava ostavili, i Mihailu se priklopili. Boeslav otide u Carigrad Androniku caru. Gerci Mihaila spoznadoše za kralja, a Andronik car dade mu sestru svoju, Svetislava udovu za ženu. Ovako mir medju Bugari i Gerci je načinjen g. I. 1324. Da pako ovu ženitbu Mihailo doverši, pervu ženu Nedu, Uroša od Serbie kralja kćer, s kojom je već dětcu, medju ostalom Sišmana i Ivana bio zadobio, odpravi. Odovuda Stěpan Uroš kralj od Serbie, brat Nedin, rat je podigao. Kad su pako něko vrěme Gerci medju sobom domaći boj imali, Mihailo kralj od Bugarie Androniku starijemu vojsku u pomoć pošalje; po čemu ništa drugo nije hotio, nego da carigradsko carstvo pograbi, koje kako je on mislio, poradi žene na njega spada. Nu poslě savez učini s Andronikom mladjim u saboru kod Sozopolja i Ankiala. Od ovih dogadjajah piše Kantakuzen *(l. 1. od c. 3. do c. 58. i l. 2. i l. 3.)* kod Du Fresna. Poslě ovih dogadjajah kad je Mihailo začuo, da Stěpan od Serbie kralj vojsku kupi protiva Bugarom, Androniku caru dade na znanje. On pako da Stěpana kralja preteče, 15,000 vojske skupi, i pram Hemu berdu udari u Serbiu. Andronik opet car po drugom putu išao je s vojskom u Serbiu. Stěpan kralj od Serbie videći, da mu je pogibelno s prejakimi dvami nepriatelji pobiti se, odredi na Bugare najprie udariti. Dakle našavši Mihaila kralja Bugarskoga, na njega iznenada silovito udari, vojsku njegovu pobije, i isti kralj Mihailo u onom boju bude smertno ranjen, i tretji dan umre. Dogodio se je ovaj boj godine one, kada je bilo pomerčanje sunca dana 11. Serpnja kako piše Du Fresne iz Kantakuzena *(l. 2. c. 21.)*, to je mogla biti godina 1328. ili 1329.

Digitized by Google

Gerci čujući da su Bugari pobijeni, natrag se vrate. Poslě ovoga boja Bugari bojeći se Stěpana od Serbic kralja, poklisare pošalju, i Nedu, pervu Mihailovu ženu s dětcom natrag pozovu, i njoj vladanje kraljestva predadu, ali poslě Stěpana kopilana smerti, koja se je dogodila g. I. 1333. dva velikaša od Bugaric Raksina i Filip Nedu su iz Bugarie protěrali. Koja se je odnela u Serbiu Stěpanu Dušanu, poslě caru od Serbie i Romanie.

Aleksander kralj 43-i, Mihaila kralja sin od Bugarah je odabran. Kraljevsko dostojanstvo s voljom Stěpana Dušana je zadobio, piše Laonik *(l. 1. p. 25.)* kod Du Fresna, što isto Petar Lukari *(l. 2. p. 52.)* potverdjuje: koi piše da je Aleksander kralj od Bugarie Stěpanu Dušanu kralju od Serbie svoju podložnost obećao, i na spoznanje toga gospodstva da je obećao svaku godinu 12. lovačkih pasah i 12. sokolovah izučenih na lov, plaćati, i po verhu toga 12,000 konjanikah o svom trošku, koliko puta bi trebovao, u pomoć davati. Kako je kralj postao, boj protiva Androniku mladjemu je podigao, i boj bi doveršen, kad je Mihailu Asanu, sinu Aleksandra kralja, Andronik car Mariu kćer svoju za ženu dao. Poslě imao je nemir sa stricem svojim Belaurom, koi je někoje gradove za sebe okrenuo. Poradi sinovah Nede kraljice iz Mihaila kralja strica svoga imao je mloge nemire. Ivan s materom Nedom otišao je bio u Serbiu, Sišman pako utekao je bio u Tatariu, (moramo znati u Tatariu malu, koja je bila gdě se Don u More Meotidsko, i ovo u Cerno izlěva). Poslě smerti Andronika mladjega, koja se je dogodila g. I. 1341., Sišman iz Tatarie došao je u Carigrad. Ovo čujući Aleksander kralj, od Ivana cara Carigradskoga tražio je Šišmana, ali ga Ivan povratiti nije hotio, sbog čega su skoro na boj došli. Šišman videći da on u Carigradu nije slobodan, otišao je Ludoviku Tarentinu Napuljskom kralju. Ovako se je Aleksander umirio. Poslě toga kad su bojevi medju Ivanom carom i Kantakuzenom njegovim tutorom bili, Ivanu je bio nagnut, i od njega je 9. varošah za ukazanu pomoć dobio. Aleksander kralj umro je g. I. 1350., a kako Orbin piše 1353. Pervu ženu imao je, koje ime pisci nespominju, i s njom dobio je sina Mihaila Strašimira; poslě se je zaljubio u stanovitu židovkinju, i zato pervu ženu zatvori u grad jedan, židovkinju pokersti, i onda ju uzme za ženu. Orbin *(p. 472.)* kod Du Fresna. S ovom drugom ženom imao je tri sina, Šišmana, Asana i Asejnu. Ova druga žena otrovala je Mihaila, kog je otac za kralja već bio dao kruniti. Zato Aleksander,

Digitized by Google

da to isto i drugomu sinu Strašimiru ne dogodisc, s materom ga je u Vidin poslao i postavio za poglavicu od Vidina. Du Fresne piše: da Strašimir videći, da će iz maćuhe dětca kraljestvo zadobiti, svoje krajine je od Bugarie oddružio, i da se je za kralja od Bugarie pisao. Ludovik pako kralj ugarski poradi někakove pravde s jakom vojskom došavši u krajine Strašimirove, sve osvoji, Strašimira uhvati, sobom odvede, i zatvori ga u Slavonii u grad Gomnić, što se sada město několiko kućah zove Skomnić u Stražemanskoj župi ne dalcko od Požege. Ovaj grad bio je biskupa zagrebačkoga. Poslě 12. godinah, da ga je opet odpustio, i da je pod kralja Ludovika od Ugarske obrambom vladao. Ovako iz Turoca i Bonfinia. Ja bi pako mislio, da je to bilo u vrěme boja, kojeg je imao Strašimir sa Šišmanom bratom iz židovkinje rodjenim, i jerbo se nije mogao zadosta braniti, zato pozvao je Ludovika kralja od Ugarske u pomoć, i pod njegovu obrambu podao se je. Ovo velim ja, moglo je biti, ali da je bilo, nemogu dopustiti, jerbo Ludovik kralj zmožan živio je do g. I. 1382. Bugaria pako upala je pod jaram turski g. I. 1374. Ako li bi onda Ludovik imao bio kakvu pravdu u Bugarii, nevěrujem, da bi on pušćao Turke osvojiti ju.

Šišman kralj 44. Bugarski, sin Aleksandrov iz druge žene. Ovoga France imenuje Markom, Paulo Jovio piše Krajovićem, a Leunklavio pako zove ga Kratevićem. Imao je bojeve dugovite sa Strašimirom bratom po otcu, u kojih je poginuo Asejna brat njegov. Amurat Sultan ovo videći, pošalje u Bugariu pod vojvodom Skahiom veliku vojsku, i veću stranu Bugarie predobije. Amurat Sultan postao je g. I. 1359. i umro je 1390. Šišman nemogući se braniti, Amuratu kćer svoju za ženu dade, i od njega mir izmoli. Ali poslě opet od Strašimira bio je s bojem uznemirivan, i zato od Amurata zeta pomoć je tražio. Amurat imajući zgodu s vojskom dodje i Bugariu, svu osvoji, što je iz ove strane Dunava bilo. France piše *(l. 1. c. 19.)*, da je Amurat II. Bugariu g. I. 1374. zadobio, i da je Šišman u boju poginuo. Piše pako Dresler kako Du Fresne, da je Šišman od Bajazeta sina Amuratova bio uhvaćen, i da je sin njegov bio turski zakon primio, da otca od sužanjstva oslobodi. Ali se ovo věrovati nemore, jerbo znademo, da je g. I. 1398. Sigismundo kralj kod Nikopolja bio pobijen, tako onda sva Bugaria s ove strane već morala je biti Turska. Bajazet pako g. I. 1390. postao je sultan. G. I. 1457. Soliman sin Orkana sultana osvoio je Kalipolje varoš u Tracii, i ondě pervo město stolno je imao u Europi, i znademo da je Amurat turski car Vukašina g. I. 1371. pobio; onda je

Digitized by Google

lasno mogao i Bugare nesložne pobiti. Ovako je moj štioče Bugaria po nemiru i neslogi u jedno skoro vrěme, kako i Serbia propala. Zato ću odsele pisati dogadjaje samo od Hervatske. Nu prie nego dalje nastavim, hoću němačke care, zatim istočnog i turskog carstva u kratko navesti.

Poglavje XXX.

Slěde cesari od zapadnoga carstva, od g. I. 1308. do g. I. 1418.

U poglavju 18. popisao sam Alberta Austrianskoga stražnjega, koi g. I. 1308. 1. Svibnja bi probodjen. Poslě njega

Henrik VII. Luksenburgski g. I. 1308. 1. Studenoga bio je izabran za cesara s privoljenjem Klementa V. pape, s tom pogodbom, da se u Rim dodje kruniti. To je g. I. 1312. učinjeno. Prie toga u Milanu s gvozdenom Longobardie krunom bio je krunjen. Varoš Milan izruči pod knezovoj Brigi. Gibelinom je prignut bio. Gvelfe nije mogao terpiti. Ruperta kralja Napulitanskoga hotio je s kraljestva izbaciti, i poradi njega došao je s Klementom V. papom u nepriateljstvo. Poginuo je g. I. 1313. u Bonkonventu. Piše Naukler kronik Urspergski, da je Henrika VII. Bernard Politian reda Predikatorah na dan velike Gospoine u pričesti otrovao: i da je Henrik cesar već na smert bolestan njemu kazao i zapovědio da poběgne, ali su ga uhvatili, i kožu iz njega živa derali. Fratar pako na ono veliko zločinstvo od Florentinah da je bio napućen, i podplaćen. Ali Rajnald i Fleuri pokazali su, da je ovo bila jedna izmišljena laž. Ovako Berti na stoljetje 14. *(c. 5.)*. Poslě smerti Henrika dva su cesara bila izabrana.

Ludovik Bavarac, i Friderik Austrianac.

Ludovik bio je u Akvisgranu krunjen. Imao je rat s Friderikom do g. I. 1322., koju godinu Friderika je preoblado, i zatvoriti dao. Poslě tri godine, kad se je bio odreko prava, koje na cesarstvo imade, odpustio ga je u Austriu. Friderik je poslě g. I. 1330. dana 13. Sěčnja umro. Ludovik pako cesar od Ivana 22. pape, i od Klementa VI. bio je iz skupštine kerstjanah izbačen, jerbo je protiva

Digitized by Google

Ivanu 22. papi mloga neistinska govorio, službe i dostojanstva cerkvena protiva cerkvenim uredbam podario je bez svakoga razloga sam po svojoj volji. Ivana 22. papu g. I. 1328. izbaciti sam po sebi usudio se je, i načinio Antipapu Petra Korbaria. Ali Petar g. I. 1330. sam je papinstvo ostavio, i pokoru činio. Poslě pako Klemento VI. papa, kad je Ludovika cesara dugo vrěmena opominjao, i on nikako popraviti se nije hotio, Ludovika g. I. 1346. dana 13. Travnja iz cesarskoga dostojanstva sbaci, i kod principah izbirateljah je opravio, da Karla Luksenburgskoga za cesara izaberu. Ludovik je poslě bez cesarskoga dostojanstva ostao do g. I. 1347. Iste god. dana 11. Listopada u lovu s konja spadne i vrat si slomi.

Karlo po imenu VI., starii sin Ivana Luksenburgskoga kralja českoga g. I. 1346. dana 11. Serpnja je za kralja Rimskoga bio izabran, i iste godine dana 25. Studenoga u Rimu krunjen, premda su někoji izbiratelji hotěli Eduarda kralja od Anglie, i poslě Friderika velikoga kneza od Turingie. Nu nijedan od ovih nehtě toliku brigu na se uzeti. Zato se svi u Karlu sjedine. Bio je g. I. 1355. dana 5. Travnja u Rimu za cesara krunjen. G. I. 1365. došao je u Aveniun, da pozdravi papu Urbana V. Prama rimskomu papi, misnikom, biskupom i duhovnikom dostojno poštovanje vazda je ukazivao. Umro je g. I. 1378. dana 29. Studenoga. U cerkvi s. Venceslava u Pragu je sahranjen. Karlov g. I. 1356. dana 10. Sěčnja je u Norimbergskom saboru zakoniti proglas od izbiranja budućih cesarah, i od predsědničtva izbirateljah izdao, koi je poradi zlatnih pečatah, s kojimi potverdjen biaše, *Bulla Aurea*, to jest proglas zlatni, nazvan. Sina je svoga Venceslava g. I. 1377. dana 12. Lipnja dao za kralja rimskoga proglasiti, koi je od 17. godinah bio.

Venceslav, sin Karlov, poslě smerti otca počeo je taki kraljestvo Česko i cesarstvo upravljati bez svake prepisane svetčanosti. Bratu je Sigismundu izbirateljstvo Brandenburgsko izručio. Venceslav se je poslě pijanstvu, nečistomu životu, i svim zločam predao tako, da su ga za lenjaka, nevaljanca, budalu i ruglo ljudih provikali. Norimbergskim varošanom prodao je za četvera kola renanskoga vina plemenštinu, i svakomu, koi bi prepisani broj novacah platio, dao bi pargamenski list s pečatjom cesarskom potverdjen i svojom rukom popisan, na kojem mogo si je svaki sam povelju napisati, kakovu je hotio. Poradi ovih i drugih premlogih neurednostih i zločah principi rimskoga cesarstva njega, kano za ravnanje cesarstva ne-

Digitized by Google

prikladna i nevrědna izbace g. I. 1400. dana 20. Kolovoza.

Na město Venceslava postavili su Ruperta Palatina vojvodu od Bavarie, zvanoga Malen, jerbo su Friderika Brunsvickog, koi je prie za cesara bio izabran, nepriatelji u povratku ubili. Rupert u Kolonii bio je izabran g. 1. 1401. u Rujnu, i ondě je bio krunjen g. I. 1401. dana 6. Sěčnja. Jer niti izbiranje u Frankofurtu, niti krunjenje u Akvisgrani je po običaju moglo biti zbog mnogih Venceslavu priverženikah. Rupert cesar g. I. 1410. dana 21. někoji pišu 18. Svibnja u Openhajmu je umro, i u Hailderbergu je sahranjen. Venceslav pako kasnie g. 1418. dana 16. Koloveza od kapље je umro. Ovako Berti na stolětje 14. *(c. 5.)*.

Slěde cesari od istoka.

U poglavju 18. popisao sam, da je Andronik Paleolog od Andronika mladjega sinovca svoga bio u tamnicu zatvoren g. I. 1327.

Andronik mladji u broju III. pograbljeno carstvo je ravnó do g. I. 1341. dana 15. Lipnja, kada je umro. Za njim slědio je Ivan Paleolog, Andronikov sin, nazvan Kalo-Joannes, od devet godinah pod ravnanjem Ivana Kantakuzena. Ali Kantakuzen pod izlikom da je Ivan Paleolog odveć mlad, i da je carstvo u pogibeli, pograbio je ravnanje, i bio je krunjen u Drinopolju g. I. 1346. dana 21. Svibnja, i opet u Carigradu 1347. dana 13. istog měseca. Jako je bio nagnut, da Gerke sdruži s Latini. G. I. 1355. ostavio je carstvo, i obukao habit, i jedino u naucih poslědnji je svoj život sproveo. Od toga vrěmena Ivan Paleolog ravnanje carstva je poprimio. G. I. 1369. u Rim Urbanu V. došao je, da pomoć protiva Turkom zadobije, i g. I. 1391. umre

Emanuel, sin Ivana Paleologa je slědio, i mloge bojeve s Bajazetom Turskim Sultanom imao, koi isti Carigrad dugo je vrěmena obsědjen deržao, dokle Tamerlan Tatarski han nije u carstvo Bajazeta udario, koi je Bajazeta u boju g. I. 1402. uhvatio. Onda se je Carigrad od obsědjenja turskog oslobodio. Emanuel je živio stražnje dvě godine kano monah, jedino u bogoslovju i u naucih; g. I. 1425. iz ovoga je světa preminuo dana 20. Serpnja.

Ivan Paleolog II. sin Emanuelov na carstvo je stupio poslě smerti otca g. I. 1425. On je s Amuratom Turskim Sultanom mir načinio g. I. 1426. Hotio je cerkvu istočnu sjediniti s Rimskom, i bio je u svetom skupu Florentinskom. G. I. 1449. dana 31. Listopada je preminuo.

Digitized by Google

Konstantin Dragases, Ivana Paleologa brat, kako pako Graveson hoće, sin, na carstvo je stupio poslě smerti Ivana Palcologa. U vrěme ovoga obsio je Carigrad Amurat II. Sultan Turski, i dugo vrěmena obsědjen je deržao, dok ga je najposlě na juriš zadobio, Hegire 857. to jest g. I. 1453. dana 29. Svibnja. U kojemu boju Konstantin Dragases car junački vojujući je poginuo od jednoga prostoga Turčina ubijen, i ovako je u njemu sve Gerčko carstvo poginulo. U vrěme obsědjena i izgubljenja Carigrada, poginulo je četerdeset hiljadah Gerkah. Glava Konstantina cara bila je odsěčena, i na koplje nabodena, vojski turskoj na ruglo kazana. Staro i mlado, žene i děvojke, i dětca malena bijahu izsěčena. Carica, Konstantinova žena, i njezine kćeri, i ostali velikoga roda ženski spol biaše od poganih Turakah oskvernjen, i onda na komade izsěčen. Ovako onaj poglaviti varoš Konstantinopolje, naški Carigrad, od Konstantina velikoga Rimskoga cara g. I. 330. podignut, prie Bizancio, a od Konstantina velikoga po imenu njegovom Konstantinopolje nazvan, i s plemenitim kućami, lěpim cerkvami, i s takom lěpotom nakićen, koi je 1123. godine pod vladanjem rimskih, poslě gerčkih carevah zvanih, stajo, pod jaram turski je upao: i dan danas, dakle kroz 384. godine kano stolno město turskih carevah ostalo je. Ovomu se nečudi dragi štioče! da Turčin tako dugo u Carigradu i u Europi gospodari: jerbo sami kerstjanski kralji i cesari hoće, da Turčin s plemenitom stranom Europe vlada. Jeli pako to na korist kerstjanstvu i na sreću Europe? to vladaoci Europe neka sude. Sada ću popisati imena kraljevah ili carah Saracenskih.

Poglavje XXXI.

Princi Saracenski.

(vidi knj. 3. list 6.)

Mahomed vladao je do g. l. 623. Poslě Abubezer do g I. 632. Za ovim Houmar III. Kalifa je izabran g. l. 632. i vladao je do g. l. 644. Ahmen ili Hotman postao je g. I. 643. ili 644. i vladao je do g. l. 660. Ovaj kada je sve svoje takmace nadjačo nazvao se je Mućavia.

Gizit brat Mućavie V. Kalifa postao je 660. i vladao je do g. I. 682. Ove godine postao je boj medju njimi, i

Digitized by Google

g. I. 685. Oteo je njemu carstvo Habdala Tiran, koi se je zvao izabrani Arvira Maruan.

Hedimelek sin Habdale g. I. 686. je postao. G. I. 689. Persia i Armenia pod vladanje Saracenah poddala se je. Onda je carstvo Saracensko razděljeno, i bojevi medju njima prestali.

Cedren piše: da su g. I. 664. Saracenah brodovi i galie kod Cizika varoša u Misii od Kalinika Heliopolitanca po stanovitoj vatri, koja se gerčka zove, i tu vlastitost imade, da i u vodi pali i gori, popaljeni. Kalinik je pervi ovu čudnovatu vatru iznaso.

Stolětja osmoga Kalifi.

Mazalin VIII. u broju Kalifah g. I. 718. obsio je Carigrad, sa hiljadu osam sto galiah. Nu sve ove galie, něšto od spomenute vatre gerčke, něšto pako od morskih slapovah bile su popaljene i satrene, i tako su Saraceni morali s najvećim kvarom od Carigrada odstupiti. G. I. 725. udarili su u Galiu, koja se zove Celtika, ali su od Karla Martela bili protěrani. G. I. 749. sa ženami i dětcom nahrupe u Galiu Narbonsku, ali su i ondanle g. I. 731. od istoga Karla Martela iztěrani. U to vrěme Mazalin ili Mansalma Saracenski Kalif, udari na Turke, koi su stanovali u Sarmatii Azianskoj. Ali od njih bi pobijen i protěran. Opet i po drugi put na njih udari, i dodje tiam do Mora Hvalinskoga, stojećega u Medii, i na medjah Partov: ali ga i odatle prorenu. Onda se Saraceni medju sob om zavade: zato Konstantin Kopronim g. I. 745. boj proti njima podigne i mloge u Sirii pobije. Turci su g. I. 767. od Hvalinskoga Mora na Saracene udarili. Ali se pomire i zakon Saracenah prime. Odkuda njihov Arvira bio je izabran po imenu Madi ili Muhamed. G. I. 777. postao je Kalif iz pokolenja Madi ili Muhamed. Ovaj je g. 783. u Aziu nahrupio, i Irenu caricu je platjati harač prisilio. Za ovim je slědio:

Aron Rahiel II. Kalif. Ovaj je g. I. 798. u Kapadociu udario, i Irena carica je morala opet mira moliti.

Ovoga stoletja su se čudnovati dogodjaji dogodili, kako Anastasia piše, da je g. I. 717. Tiber potok tako velik bio, da je preko nasipa i zidinah nadvišen u Rimu mloge kuće porušio, polja poplavio, i sva žita potopio. Cedren, piše, da je iste godine 717. zima tako strašna bila, da je sněg golem po Azii zapao, od koje su mloge živine i divja zvěrad poginula. G. I. 718. kada je Mazalin Saracenah Kalif Carigrad obsěo, poginulo je ljudih što od kuge što od

Digitized by Google

glada 300,000. U ovom vrěmenu Mauritanci su u Afriki ostavili s. Evangelie i primili Alkoran. G. I. 729. vidjene bijahu dvě repate zvězde: jedna u jutro pred izhodom sunca, a druga poslě zapada sunca. Poslě je strašan pomor slědio g. I. 740. Gerci odmetnici sve prilike svetih porušiše i popališe. Ovo je bilo pod Lavom trećim carom Carigradskim, koi je Ikonomah naški prilikomorac nazvan. Ne dugo za tim je strašan potres opustio Carigrad. Ne samo da su se od njeg svi stupovi s carskimi kipovi nego i množina kućah porušile. Car je umro g. I. 746. U Sirii je takodjer strašna trešnja zemlje bila: mloge cerkve, samostane i kuće porušene, i mlogo hiljadah ljudih potušeno. Na to je nadošla strašna kuga, koja se je najprie u Sicilii oglasila, poslě po drugih otocih, zatim po svoj Gerčkoj i najviše po Carigradu razišla, i tri godine trajala. Piše Teofan, da su sva groblja, sve bašte, i isti vinogradi s mertvimi bili napunjeni. U Sirii i Mesopotamii je takov strasan potres bio, da su někoi varoši u propast propali. Iz zemlje je g. I. 749., piše isti Teofan, živinče někakovo izišlo, koje je kao čověk govorilo; někoji pišu da se se je ovo g. I. 750 dogodilo. G. I. 756. kuga opet u Carigradu tako je morila, da je onaj veliki varoš bio obumro, i od drugih stranah světa doselili su stanovnici, da varoš pust neostane. G. I. 763. bila je tako strašna zima, da se je Cerno More, gdi Dunav utiče, trideset lakatah doboko zamerzlo. Odkuda u dojduće proletje g. I. 764. kada se je led razterao tolike su od leda sante po moru plivale: da na jednoj ledenoj santi trideset, do četerdeset ljudi moglo se je po moru vozati. G. I. 789. Slaveni Vandalsko pokolenje Magdeburg i sve okoliše kod potoka Labe (Albis) porobili su, sve one krajine tiam do potoka Vizle- i do kraja sve Sarmatie pod svoje vladanje spravili. Ove godine pisao sam, da su pod vojvodami Čehom, Lehom, i Rusom iz Hervatske mložtva otišla na pomoć Slavinom Dunavskim. (vidi u pogl. 3. str. 11. 12. 13.)

Stolětja devetoga Kalifi.

Aron Rahiel na počctku ovoga věka je vladao. G. I. 801. poslao je poklisare Karlu velikom, i po njih jednoga slona ili elefanta i mloge druge poklone. Ovaj je umro Hegire 193. g. I. 809.

Mahomud Alamin je za njim slědio. Ali njega kano neprikladnoga za ravnati carstvo izbacio je g. I. 813. brat njegov.

Digitized by Google

Abdala Almamon. U vrěme ovoga Kalifa preveo je na njegovu zapověd mudri velikoměrac (matematik) po imenu Benhonain Ptolomeov zemljopis (Geografiu) iz gerčkoga na arabski jezik. Ovaj je zapovědio, da se srědstva traže, koimi bi se dubljina zemlje měrila. Pod njim su potezi (linine) i stupni poldašnji (gradus meridiani) iznadjeni. Poslě 900 i više godinah pod Ludovikom 14. ubavjestili su se u astronomii Francezi. Abdala je Hegire 218. g. I. 833. umro.

Mahomed Almutasem slědio je. Pod ovim je g. I. 838. Amorio varoš Frigie bio predobljen, i svi stanovnici pod mačem poginuli. Almoutasem je Hegire 227. g. I. 842. umro.

Aron-Alovatec-Abujafer, sin Almutasemov je slědio Ovaj od prekeredne bludnosti je poginuo hegire 231. g. I. 846. Za ovim je Jafal Abulfader slědio nazvan Mutevakvel. Ovaj je bio ubijen Hegire 247. g. I. 861. Ovog je na prestolju izměnio Mahomed Mostanser ubojica otca, ali slědeće godine 862. bi ubijen.

Ahmed tada pograbi carstvo, sin najmladji Almutasema, ali i on Hegire 251. g. I. 865. bio je ubijen.

Mahomed Molutaz, sin Mutavakvelov ravno je carstvo hegire 255. g. I. 869. je umro.

Mutamid hegire 259. g. I. 870 je postao. Prekorednoj bludnosti predao se, i hegire 279. g. I. 892. je umro.

Ahmed je poslě carstvo pograbio, sinovac Mutamidov, i on je poradi velike bludnosti Hegire 289. g. I. 902. umro.

Slěde posebni věka ovoga dogadjai.

God. 801. Rim posěti veliki potres, od kog je s. Pavla cerkva porušena. — God. 802. postadoše dva cara, Nikifor istočnog, a Karlo vel. zapadnog carstva. Oba su svoju vlast na Hervatsku prostirali. Nu nijedan nije u njoj vladao. — God. 807. Aron Rahis je otok Rod porobio. — God. 910. Pipin je Mletčanom boj ozbiljan navěstio. — God. 817. Bernard sin Pipinov je nesrětno proti Ludoviku pobožnom vojevao, jer je bio ne samo uhvaćen, nego je oči izgubio i kukavno umro. — God. 828. Bugari su Furlansku (Forum Julium) porobili, s Hervati se sdružili, Franke iz Panonie iztěrali i sve kako Dunav teče osvoili, i iznova Hervatsko kraljestvo podigli. God. 846. Saraceni Siciliu i okolo ležeće otoke porobe, Rim obsědnu, i Vatikan s. Petra opljene. Ovom je prilikom veliki broj rimskih stanovnikah poginuo, još veći u sužanjstvo odveden. Odatle plěnom i robjem obogaćeni krenu se putem „*via apia*“ zvanimi dodju u varoš Fundi, njega popale, zatim se nastane

Digitized by Google

pokraj Minturnah u barah Maria. G. I. 848. Leo IV. papa dao je obzidati stranu onu Rima, koja se zove varoš Lavski, *civitas Leonina*, da Saraceni nemogu u Rim doći robit. Iste godine od Lotaria cara bili su Saraceni pobijeni, i iz Beneventa protěrani. — Pripověda se, da je, g. 847. veliki pogor Rim opustio. Něki hoće da ga je Leo IV. papa sa zlamenjem križa ugasio. Isto se je vrěme pojavila někakova zmia, koju gerci „Basilisk" latini „*regulum*" zovu. Od nje su duhe mlogi pomerli, koju je poleg istog izvora Leo s molitvom uništio i smako. Ova dva čuda tko će věrovat, nek věruje, ja nemogu; budući da milost božja more i drugačie svoju svamogućnost pokazat bez da bi čudesa izvanredna bila od potrěbe. — God. 849. Saraceni na galiah udare na Latinsku, nu ne samo od bure nenadne nego i od Napuljacah bjahu svi do jednog žertva slapovah morskih. — God. I. 852. Ramir kralj Getski izsěko je u Španjolskoj 70 hiljadah Saracenah. — G. I. 856, kako su iz Beneventa bili protěrani, došli su u Napulju i strašno ju opustili. Ove je god. Tiber strašno poplavio Rim, i sva naokolo města; malo poslě je velika kuga nastala. — G. I. 866. Ludovik II. s pomoćjom Hervatah iz Baria je protěro Saracene, a Basilio car Carigradski porobio Hervatsku i mloga města u Primorju popalio i osvoio. — G. I. 871. Saraceni su u varošu Salernu i po svoj Kalabrii, mloga zla učinili. — G. I. 874. Ludovik II. iz Salerna Saracene je potěro. U istom varošu Salerna Abdala vojvoda Saracenah, koi je iz Afrike nadošo, u cerkvi je ss. Mučenikah Fortunata, i Kaje jednu děvojku hotio obsiliti, ali je od grede opadše iz krova bio ubijen. Děvojka je pako zdrava i neuvrědjena ostala. — G. I. 878. Saraceni su Sirakusu varoš pridobili i porušili. — G. I. 880. Basilio car je galie Saracenah potopio, s kojimi su mloga zla bili učinili. G. I. 884. samostan su glasoviti Kasinenski popalili, i opata Bertara ubili. — G. I. 893. Saraceni u Afriki varoše i cerkve mloge su porušili i neizbrojno mložtvo ljudih pobili.

Stoljětja desetoga Kalife.

Alia, nazvan Moktafi, poslě smerti otca Ahmeda postao je Kalifa g. I. 902. On je umro hegire 295. g. I. 908.

Jafar Abaulfadel, nazvan Amaukta Dirbila, brat Alin slědio je. Ovaj je bio ubijen hegire 320. g. I. 932.

Mahmud Aboulmansor několiko je měsecih vladao, nu s prestolja malo poslě svergnut.

Ahmed-Aboulabas bio je sin Amouktadira kalife, i vladao je do hegire 329. g. I. 940. Poslě ovoga prestalo je

Digitized by Google

dostojanstvo kalifah, jer su se na više principah razdělili Saraceni. Od ovih je jedan sa Egiptom i Siriom vladao, drugi je Mesopotamiu ravnao, tretji Persiansku, četverti Afriku. Oni pako, koji su u Španjolskoj stanovali, imali su svoje vlastite vojvode i stanovali su u Bagdatu, starinskoj Seleucii. Oni pako, koi su u Afriki vladali nazivaše se „Kaimbiamrila“ što će na latinski reći *„constitutus jubente Deo,“* naški pako „postavljen po zapovědi Božjoj.“ Ovako su Saraceni ostali do sverhe věka 13-a, kada je Otomanska šibika pričela světom vladati. Uslěd toga ću u kratkom njihove čine navesti, buduć da bi odviše bilo sve kalife redom popisati.

Slěde uspomene vrědni dogadjaji.

G. I. 900 i 901. Ugri su s Hervati i Slavini sdruženi udarili preko Dunava u Bojoariu današnju Bavariu, i do Tiringie su sve popalili i porobili. Poslě su u Italiu pozvani od Berengaria, gdě su Ludovika III. pomogli preobladati i uhvatiti. God. 902. Mauri Saraceni iz Kantabrie bili su protěrani od Sanktia kralja od Aragonie. G. I. 904. Saraceni su pod vojvodom Leonom Tripolitom, koi je postao iz kerstjana Saracen premloge okolo Carigrada pobili, i Tesaloniku varoš u Macedonii popalili. G. I. 910. u Kalabriu su udarili i varoš Kosenciu porobili. G. I. 933. Saraceni iz Afrike udarili su u Genovesku deržavu, i varoš Genovu porušili. G. I. 930. kod Septimanke varoša Kastelle od Ramira kralja su bili pobijeni. G. I. 941. njihove galie Hugo kralj od Italie i Gerci poznatom gerčkom vatrom popale. G. I. 964. i opet 968. Nikifor gerčki car njih je strašno pobio. G. I. 974. Trinisces gerčki car Saracene je u Sirii višeputa preoblado i pobio. G. I. 967. Oto II. car je Apule i Bucie od Saracenah oslobodio, i g. I. 969. iz sve Italie protěro. G. I. 982. u Kalabrii isti Oto skupa sa Gerci protiva Saracenom je nesrětan boj imao, bio je potučen strašno i sam jedva živ na jednoj ladjici uteko. Poslě toga nesrětnoga boja Saraceni opet u Španjolsku nahrupe g. I. 985., Barilonu varoš Katalonie osvoje, i poslě tog Legionu varoš Tanakonie. G. I. 986. u Kalabriu se opet povrate i varoše Regio, Juliu, Krotonu i ostale osvoje.

Věka jedanaestoga uspomene vrědni dogadjaji.

Na početku ovoga stolětja tri su postala skupnovladarstva: Florentinsko, Pisansko i Genovesko. Saraceni su ovog stolětja od kerstjanah verlo progonjeni. G. I. 1005. Pisanci oteli su jim Sardiniu, a Genovesi Korsiku. G. I.

Digitized by Google

1007. Saraceni oteše Kapuu. G. I. 1008. osvoili su Jerusalim, a G. I. 1009. Konsenciu u Kalabrii i Bituntu u Apulii. Ove je g. 1009. dana 6. Listopada u jedanaest sati noći bio měsec kervav, kako pišu kronici Belgianski. G. I. 1014. strašni potres je u Frankonii navlastito u Fuldei vlado. G. I. 1014. bi opasan pogor Pavic, strašna zvězda repata, kiša kervava; u Franceskoj pako vidiše se kazneća nebeska znamenja G. I. 1020. vladala je strašna zima. G. I. 1034. Mihailo Paflagonac car gerčki Saracene je protěro iz Sicilie. G. I. 1045. množina gerdnih zmijah se je pokazala u okolišu Tornaka, koje su se medju se klale. Iste godine su Turci boj podigli protiva Saracenom: svu Persiu zadobili, i Arvira ili kalifa od Persie ubili. Onda su izabrali Tangrolipića za kralja, koga su sultanom nazvali, što će reći kralj kraljah; od ovoga su se vrěmena sultani započeli. Ali Egipatski Kalif jošte je vlado sa Jerusalimom. On je g. I. 1056. grob Spasitelja našega dao zatvoriti, i nijega pustio kerstjanom pohadjati. G. I. 1059. strašna je kuga i glad bio. G. I. 1074. Tunetanski su Saraceni opet u Siciliu navalili. G. I. 1078. Boger knez od Sicilie Saracene je iz Tauromenie protěro. G. I. 1086. poplave su po Talianskoj i Belgii tolike bile, da su se mloge kuće i sgrade srušale: kokoši, guske i ostala živad u šume pouticala. G. I. 1091. Roger je knez Saracene iz sve Sicilie protěro. U Normandii se je vrělo otvorilo, iz koga je kerv izvirala. Pogori, plahe kiše i mložtva skakavacah kano oblaci su navalila. G. I. 1093. kuga je po Franceskoj, i Germannii běsnila G. I. 1095. pod Urbanom II. papom, Petar pustinjak nagovorio je kerstjanske principe na boj protiva Saracenom i Turkom, koi se je boj sveti ili križarski zvao, jerbo su vojnici u boj ovaj iduči na desnom ramenu zlamenje križa s cervenom bojom načinjeno nosili. G. I. 1096. velika su se mložtva sakupila, kojih je vodja Gotofred Buljon, od Lotaringie vojvoda bio. Mlogi su putem od Gerkalf poginuli; nu ipak je do Nicee stolnoga varoša, gdě je turski sultan stajo, došlo 600,000 pěšakah i 100,000 konjanikah. G. I. 1097. Niceu je stolni varoš Solimana, 41 drugih, i više od 200 većih městah i tergovištah kerstjanska vojska zadobila. U ovih bojevih je 13. hiljadah kerstjanah, a 200,000 turakah poginulo. G. I. 1098. Antiokiu su varoš zadobili kerstjani. G. I. 1099. dana 5. Lipnja su sveti varoš Jerusalim obsěli, a osvojili su ga dana 25. Sarpnja iste godine. Pervi na zidine Jerusalimske popeo se je kako Brietio piše, Rajnald Krekonia iz Pikardie; drugi Gotofred vojvoda; a tretji brat njěgov Eustakio.

Digitized by Google

Osmi dan poslě, kako su osvoili Jerusalim, sa svih vojvodah i vojakah dozvoljenjem je vojvoda Gotfred za kralja od Jerusalima provikan. Kada je Gotofred došo do groba Gospodina Isukersta, na koljena je pao i zlatnu krunu s glave skinuo, i od ternja věnac na glavu svoju metnuo. Odkuda je ovaj složnoglas u latinskom napisan ostavio: „*Laurea non hominem gestare, nec aurea Regem fas; ubi Rex Divum spinea serta tulit.*“ Naški: „Lovorov věnac čověku nositi, niti zlatni kralju je slobodno: gdi je kralj kraljah od ternja spleten věnac nosio.

Věka dvanaestoga uspomene vrědni dogadjaji.

Gotofred I. kralj Jerusalima predobio je Likaoniu, Ciliciu, Kapadociu, Mesopotamiu, i vladanje je svoje tiam do Arabie razširio. G. I. 1100. sa žalostjom sviuh je umro.

Balduin I. kralj 2-i od Jerusalima, a brat Gotofreda je slědio. On je g. I. 1104. predobio Ptolomaidu (Akru) varoš. G. I. 1109. i 1110. zadobio je Biblu, Tripolu, Beritu i Sidon varoše. G. I. 1118. je umro.

Balduin II. kralj 3-i od Jerusalima, pisao se je de Burgo; šura Balduina I. i knez Edesse. G. 1119. Roger vladavac od Antiokie bio je od Saracenah izsěčen; ali Balduin kralj slědeće god. 1119. osvetio je smert Rogera, Saracene pobio, iz Antiokie protěro: i Antiokensku krajinu s Jerusalimskom je sdružio. G. I. 1120. Mletčani su na moru Saracenah galie pridobili. Iste je godine Balduin kralj od Sultana Barca ili Baraka, koi je bio Solimanov sinovac, uhvatćen i u negve okovan. G. I. 1121. bio je oslobodjen, kad su 3,000 kerstjanah vojsku Saracenah od 60,000 u běg natěrali. Na to došavše mletačke galie iz brodišta Joppe, sada Zaffe; g. I. 1123. protěrali su Saracene. Godine pako slědeće 1124. varoš Tirus kod mora jako tverd, Mletćani su pridobili; i opet kod Jerapola, sada Alepo, Joscelin preoblada i ubije Balaka turskoga Sultana. G. I. 1126. Balduin kralj Apameu je predobio, i kada je mloga viteštva i preobladanja načinio, g. I. 1131. je umro.

Fulko Andegavenski kralj 4-i Jerusalimski, g. I. 1142. je umro.

Balduin III. kralj 5-i Jerusalimski, sin Fulka slědio je s materom Melisendom. Po vojvodi Sanguignu Alepa principa i jednoga armenianca izdajstvu Turci su kako Baronio piše g. I. 1144., a kako Pagio 1145. Edesu, sada Orfa, zvani varoš predobili, i premloge kerstjane pobili. Balduin pako g. I. 1153. obsio je i predobio Askalon. G. I. 1163. (někoi pišu 1165.) umre je.

Digitized by Google

Almerik kralj 6-i Jerusalimski, brat Balduina III. je slědio. Koi je g. I. 1167. Aleksandriu i Damiatu predobio, g. I. 1173. je umro i kraljevinu ostavio svomu sinu

Balduinu IV. kralju 7-om Jerusalimskom. Ovaj je istom od 13. godinah bio, kad je na prestolje došao. Nu dojduće godine umre. Njega je slědio Guido Lusinian, čověk Sibile sestre Balduina IV. nu samo kao naměstnik, jer je za kralja krunjen sin Sibilin g. 1184. Balduin V. od pet godinah. Ovaj je otrovan g. I. 1185. a njegovo město kao kralj 9-i Jerusalimski zauze Guido naměstnik proti volji svih kerstjanah. Vojvode se zbog tog usilja medju se zavade na toliko, da je mogao ove raspre i nesloge medju kerstjani čujući, bez odpora Saladin Saracenski Sultan s velikom vojskom g. I. 1187. u Palestinu nahrupiti, i u jednom danu svu kerstjansku nesložnu vojsku raztěrati i predobiti. Guido kralj bi uhvaćen i odveden u sužanjstvo. Rinaldo pako vitežki junak i princip od istoga Saladina Sultana bi probodjen. Rajmund knez Tripolitanski izdaica je postao, Isukersta zataio i tursku věru primio. Konjanici Jerusalimski i templarii svi skoro izginuše. Onda se Ptolomais, Askalon, Laodicea i drugi někoji varoši Turkom predadu za iskupljenje kralja Guidona i drugih 15. principah koji biahu uhvaćeni. One iste godine i Jerusalim varoš u ruke Turakah je došo dana 2. Listopada. Poslě 88. godinah kako je u ruke kerstjanah bio doso. G. I. 1191. od vojske križarske višeputa bili su Saraceni preobladani. Rikardo kralj Anglie Cipar otok je pridobio, koj je Guidonu Lusinianu kralju prodo, gdi je njegovo pokolenje poslě 300. godinah vladalo. Ali je nesloga medju kerstjani bila. Rikardo Palestinu ostavi. Saladin Sultan dobi zgodu bez svake suprotivštine svu Palestinu osvojiti. Saladin je g. I. 1193. ili 1194. umro. Za njim postao je

Spadin Sultan, brat Saladinov. Ovaj je samo da Sultan postane devet sinovah Saladina brata smako. G. I. 1198. Jopan varoš je pridobio, i svega porušio. Ova su se u istočnoj strani dogodila. Ali i u zapadnoj su se mnoga proměnila. G.I. 1114. Pisani su na Balearskih otocih Saracene pobili i protěrali. G. 1115. osvoili su Majorku otok, i kraljicu ovog otoka u Pisu doveli, gdi je kerstjanski zakon primila. Nadgrobnica njena ovako ilirski glasi:

„Kerv kraljevska porodi me, a Pisani uhvatiše,
Ja i nježni sinak', bismo hrabrog boja dobitak.
Deržala sam Majorsko kraljestvo, sad ukopana
Pod ovim kamenom, koga vidiš, — k sversi dodjoh.
Tko god indi jesi, s tvoje smisli se nestalnosti,
I s pobožnom se pametjom za mene Bogu moli.“ —

Digitized by Google

G. I. 1128. umro je starac 361. godinu star, po imenu Ivan, koi je još pod Karlom velikim vojak bio. Od ovoga Naukler, Kromer i mlogi pisci pišu. — G. I. 1162. ili 1161. Saraceni su na berdu Kalpem sazidali tverdi grad, koi se sada zove Gibraltar, prie Gibaltar nazvan od Mora vojvode Saracenskoga, koi se je zvao Gibal Tarif. Dogadjaji su strašni bili g. I. 1114. Po svoj Sirii je bio strašan potres, tako isto u Veroni i u Insubrii. G. I. 1117. do 1124. strašan je glad i kuga po Germanii běsnila. G. I. 1165. Morska poplava u Sicilii, od šta je poginulo 12,000 ljudih. G. I. 1169. u Sicilii od trešnje zemlje Katona je sa svim srušena dana 4. Veljače, gdi je 15,000 dušah potušeno. G. I. 1184. Kalabria bila je od trešnje pohodjena, pod zidinami je Rufus biskup Konsentinski poginuo.

Věka trinaestoga dogadjaji.

U istočnoj strani, g. I. 1202. od velike trešnje, za kojom je slědila kuga i glad, srušio se je Tirus varoš, a drugi su svi primorski mlogo terpili. G. I. 1204. Križarska je vojska sa Mletčani Carigrad pridobila. G. I. 1205. načinili su mir sa Saraceni na šest godinah. G. I. 1219. Damiatu u Egiptu kerstjani su dobili: nu opet ju dojduće godine izgubili, i 750. ladjih koje su Saraceni popalili u barama Nila potoka. — Teodor Angelo g. I. 1217. ili kako Vosio hoće g. I. 1221. ubio je kod Drača cara carigradskoga Petra Kortiniaka. Dvorjanik koi je g. I. 1228. zaklao Ruperta cara, carici je njegovoj jerbo nije hotěla privoljiti u njegovu ženitbu, nos odrězao. Friderik II. car je sa Sultanom Babilonie mir načinio. G. I. 1244. Tatari su u Siriu navalili i kerstjane po nagovoru Sultana strašno progonili, koi je onda Jerusalim zadobio, sve odělo i blago cerkve u Mahmuda cerkvu iz Jerusalima odneo. G. I. 1258. Tatari su kerstjanski zakon primili i Babilon predobili. G. I. 1261. Mihail Paleolog predobio je opet Carigrad od Latinah. Benedokdar, Sultanov vojvoda, g. I. 1268. osvoio je Antiokiu. Ondě je izsěčeno 17,000 kerstjanah, a 100,000 je u sužanjstvo odvedeno. G. I. 1289. Sultan osvoji i poruši Triplu poslě Tiro, Sidonu i Beritu, a g. I. 1291. Ptolomaidu. Ovako se je kraljestvo kerstjanah u ovih krajevih razorilo. Ptolomais ili Akra varoš, zvan je s. Ivan od kerstjanah, jerbo su ondě stanovali Jerusalimski konjanici s. Ivana. U vrěme Rimljanah zvao se je Kolonia Klaudia, a u pervašnje vrěme Aka, od Ake brata Ptolomea kralja od Egipta. Prije Isusa od Rimljanah predobio je ovaj varoš Tipanes Armenie kralj. Klaudio je cesar ondě pervi kolonije ili naselce rimske metnuo,

Digitized by Google

kada je od Tigrana bio porušen. Pompejo ga je dao podići. G. I. 1104. bio je od Balduina pridobljen. Poslě je g. I. 1291. dana 3. Svibnja opet pod jaram turski pao. Onda je poginulo od mača u tom varošu 25,000 kerstjana, a 20,000 u sužanjstvo odvedeno. To je bio nĕgda veliki i poglaviti varoš, ali sada osim jednoga brodišta baš se ni zlamenje od pervašnje velikoće nevidi. Ovako turska sila mloga plemenita mĕsta razori. Ako se pako ovaj s. boj pravo promotri, koi se je započeo g. I. 1095. i uzmu se na račun, množtva, koja su do g. I. 1291. poginula, kako dogodopisci pišu, iznose preko 2,000,000 kerstjanske vojske. Ovako pade zbog nesloge, koja sveudilj iz nenavidnosti vladaše iz medju vodjah kerstjanske vojske opet pod okrutni Saracenah jaram, veliko kraljestvo, kojeg je svaki sežanj zemlje sa kerstjanskom kervju napojen. Ovi sveti bojevi jesu li hasnu ili kvar doněli kerstianstvu i Europi, neka svaki polag volje sudi. Ja se neću u to upuščat. — G. I. 1292. Sultan kada je naumio na Cipar otok udariti, bio je od svojih ubijen. Kasan kralj od Tatarah 1294. k no kerstjanin Palestinu je svu i Babiloniu zadobio. Ali je g. I. 1300. opet sve Saracenom pripalo. Ove iste godine 1300. Otmen ili Otoman, koi je prie bio prefekt od Cilicie, poslě smerti Aladina, postao je Sultan, i od njega se je započelo Otomansko pokolenje. Pisci nĕkoji pišu, da se je ovo zgodilo 1298., nĕkoji 1302., a nĕkoji 1303. godine.

U zapadnom je carstvu g. I. 1208. Filip cesar bio ubijen. G. I. 1234. Friderik II. cesar Ugrom je Beč uzeo, i zapadnomu carstvu sdružio. G. I. 1282. dana 30. Kolovoza bile su *Vesperae Sicculae*, (Večer Sicilianski), kada su u Sicilii svi Francesi bili u jednu noć i sat poklani po svoj Sicilii

Slĕde Sultani vĕka četernaestoga i događjaji vrĕdni uspomene.

Prošastoga je vĕka 1299. Aladin Sultan od Ikonie umro. Poslě smerti njegove Otoman Cilicie poglavica, iz Ogisiah pokolenja rodjen, Makane kod Partov, sin Ertogrula osvoio je svu Bitiniu, i posto Sultan, od kojeg se je pokolenje Otomansko počelo. Hegire je 727. g. I. 1326. umro. 28 godinah je vladao.

Orkan je sin Otmana slĕdio, on je po sinu svomu Solimanu carstvo nadaleko razširio. Hegire je 761. g. I. 1359. umro.

Amurat je I. mladji sin Orkana slĕdio. Ovaj je odveć bio srĕćan u boju, ali po zasĕdi od jednog vojaka Us-

Digitized by Google

koka, kada je na bojištu mertva tělesa pregledavo, mačem bude probodjen hegire 793. g. I. 1390.

Bajazet, sin Amuratov, zvan Gilderum, t. j. Strěla, jerbo je kano strěla udario na kraljestva, i pridobio. Ali od Tamerlana Tatarskoga kralja kod Zvězde berda Ancire, gdi je u staro doba Pompejo obladao Mitridata, koje město Turci zovu Enguni, bio je preobladan, i uhvaćen hegire 805. g. I. 1402. Pišu někoji pisci, da je Bajazet od Tamerlana bio u gvozdenu kerletku zatvoren, i svuda vodan, zatim da je na njemu Tamerlan noge svoje deržao. Klupica je dakle nogam bio Tamerlanovim.

Slěde dogadjaji uspomene vrědni: G. I. 1310. dana 15. Kolovoza konjanici Jerusalimski Rod otok osvojiše, koga su od g. I. 1308. obsědjen deržali. G. I. 1312. Andronik je I. car gerčki, Turke iz Kersonesa protěrao, kad ih je kod Helesponta u kervnom boju potukao i junački preobladao. Iste je godine Ivan Lucemburgski zadobio Česku kraljevinu. G. I. 1322. Turci hotěći Rod osvoiti budu pobijeni; isto vrěme Friderik Austrianski nahrupi u Bavariu. G. I. 1324. u Sicilii je bio ljuti domaći boj. G. I. 1330. Alfonso kralj od Aragonie s pomoćjom križarah je sve Maure pobio, i iste godine Briksiu, Bergoniu, Parmu, Mutinu, Regium i Luku osvoio. Ivan je kralj Česku podložio carstvu Ludovika Bavara. G. I. 1332. Ladislav kralj Poljski Silesiu je porobio, i iste su godine Turci Carigrad obsěli, i otok Eubeu, drugačije Negroponte pod harač natěrali. G. I. 1334. križarska je vojska na 33 ladje plaveća turskih 250 galiah popalila, i 5,000 Turakah, osim onih koi se potopiše, s mačem u ruci hrabro sharala. G. I. 1343. Mauri su opet pobijeni bili kod Palme varoša Vandalice. G. I. 1345. Turci kerstjansku vojsku kod Smirne varoša verlo uznemiriše. G. I. 1348. Francuzi su bili strašno pobijeni od Englezah kod Kresciakah medju Suesioni i Laudunom. U ovom je boju poginuo Ivan kralj češki, otac Karla IV. cara, principah 11, baronah 80, konjanikah 1,200, pěšakah 30,000. G. I. 1356. Gali se opet pobiše sa Englezi, i biahu preobladani. Kralj Ivan Bonus (dobri) bude uhvaćen s najmladjim sinom Filipom, i u Englesku odveden. G. I. 1357. Soliman, sin Orkana Sultana, osvoio je Kalipolje varoš Tracie, i u Europi načinio je stolicu carstva turskoga. G. I. 1359. na 4 trojveslarske ladje mudro razredjeni rodanski konjanici u kervavom boju 29. turskih galiah ne bez velike štete osvoiše. G. I. 1382. Amurat osvoji Tesaliu i Maćedoniu. G. I. 1386. Tamerlan kralj tatarski pridobi Babiloniu, što ga glasovitog učini. On je Bajazeta turskog Sultana nadvlado i s njim zadobio ve-

Digitized by Google

liku Cilicie stranu, god. 1293. Armeniu, Greciu i Peloponez, a 1396. kada je Tamerlan udario na Parte, i drugu Cilicie stranu osvoi. Nu od Tamerlana bude pobijen, g. 1402. uhvaćen i u sužanjstvo odveden. G. I. 1380. Bertold Niger iznašao je barut, vclike puške, bombarde zvane, i topove, koje su Mletčani pervi ne daleko od Klodie varoša protiva Genovesom potrěbovali. G. I. 1315. bio je strašan glad po svoj Europi. G. I. 1323. Etna berdo od Sicilie počela se je pušiti, poslě se je strašan potres s vatrenim plamenom pokazao, sve okoliše popalio, i cerni pepel toliki je izbacivo, da je od sěvernog větra těran tiam u otok Maltu padao. G. I. 1334. zima ljuta, sněg je bio tako zapao, da je voće sve ozeblo. G. I. 1342. velike povodnje, i za njimi trešnja zemlje po Germanii, a za ovim je g. I. 1348. strašna kuga nastala. G. I. 1393. dana 28. Sěčnja 5 plemićah se obuku na način madjarah u opaklije (langer Pelz, inače December zvani) runo izvana okrenuvši, da divjake predstave. Nu što više, runo dadu smolom napustiti da ih još strašnije bude viděti. Ovo vidivši Aurelian stric Karla 6. kralja francuzkog, za šalu svěću k njim pripali, i evo čuda, u vatri na jedanput tolikoj postadoše, da su pred svim pukom žalostno izgoreli, a nitko ih nije mogao od vatre osloboditi.

Popisao sam dogadjaje od Cervene Hervatske, a za njimi kalife i druga na korist štiocu služeća. Sada se na Hervatsku vraćam.

Poglavje XXXII.

Od dogadjajah u Hervatskoj pod Albertom kraljem Ugarskim i Hervatskim od g. I. 1337. do g. I. 1440.

Albert, sin Alberta 4-a vojvode Ostrinskoga (Austrianskoga), Sigismunda kralja zet, kralj 21-i od Hervatah. Poslě smerti Sigismuda sa Elisabetom je Sigismundovom kćerjom g. I. 1438. dana 1. Sěčnja u Běloj stolici krunjen. Ali su prie pogodbe medju Albertom i velikaši učinjene: 1-o da Albert neće dostojanstvo carstva primiti, osim ako velikaši ktomu privole. 2-o. Velikaši su se zakleli, da će poslě smerti Albertove Elisabetu s dětcom za svoju zakonitu kraljicu spoznati i zaderžati. Što učeni Praj iz lista kraljice Elisabete Frideriku 3-em caru pisanoga na g. I. 1441.

Digitized by Google

očito pokazuje. Perva je briga njegova bila da Punicu Barbaru, Sigismundovu Udovu, koju isti kralj Sigismundo za života poradi nemira je bio dao zatvoriti, namiri, dakle nju iz uze u kojoj je bila pusti, i godišnju platju za dostojno uzderžanje od 12000 dukatah kraljevski odredi, samo da mirno svoj život u Požunu sprovodi: Barbara je bila kći Hermana kneza od Celja, koju je Sigismundo za ženu uzeo iz jedine zahvalnozti, jerbo je otac njezin Sigismundu kralju věran ostao, njega s knezevi od Gare od sužanjstva i smerti oslobodio, kako sam već drugdě kazao: ali Barbara nezadovoljna, tražila je: kako bi se udala za poljskog kralja. Tę bi tako — misljaše — kraljica ugarska ostati, i iz zetovih rukuh šibiku oteti mogla. Česa radi ju velikaši kao domovine velikog nepriatelja osude, i zaključe, da joj se sva posědovanja koja je kano kraljica udova imala, oduzmu, i kćeri kraljici dadu: što ona čujući u Poljsku poběgne i ondi kano nemirna ništa neopravi: od onuda je u Česku otišla, i ondě poslě u Hradcu siromašno umerla g. I. 1451. Iste godine 1438 poslě tri měseca kako je bio krunjen, došli su poklisari od principah Germanie, koji njega kano cesara od svih principah izabranoga pozdravišе: ali on to primiti nije hotio drugačie, već ako velikaši Ugarski k tomu privolje, i ako biskupi u Basilei skupljeni njega od zakletve odrěše: što su otci u svetom skupu radostno učinili po knjigi njemu pisanoj, i sve velikaše od Ugarske nagovorili, i ovako je dostojanstvo carstva primio sprivoljenjem velikašah. Iste g. I. 1438. dan pred svetkovninom s. Petra Apostola je potverdio Prastarinske vice Ivančanah u Budimu. G. I. 1439. sabor je u Svibnju u Budimu deržo, u kom je medju ostalimi protiva Turkom boj naredjen: Kerčelić iz Rittera piše, da je Vuka od Rascie despotu, i kralja od Bosne pod obrambu primio, i da je njemu posědovanja Totuševinu i Kemlek, to jest Kalnik poklonio, što je u istog sabora članku 25. odobreno. U istom je saboru, piše Kerčelić iz Turoca, svelikaši dokončano, da se nesmie čekati dokle nepriatelj dojde u srědinu kraljevine, nego da se protiva njemu mora iti junački prie neg dojde na medje: od kuda veliku vojsku je skupio, i jerbo je već glas puko, da je Smederovo Amurat Sultan osvojio, vojsku je sam k- Biogradu vodio, i medju Tisom i Dunavom na městu Tidevrev zvanom Tabor načinio: ondě Turke překo Dunava prelaziti hoteće junački je pobio, i natrag protěro. Nu poslě se je griža u vojski pojavila, koja je i turke tako napala: da je toga radi isti car vojsku svoju u Gerčku odanle odveo: što je zbog iste pošlice i

Digitized by Google

Albert vojsku razpustivši učino, i u Budim se povratio. Malo zatim poprimi put u Beč bolešljiv. Nu došavši u selo Nesmilj, najede se dinjah, i one su mu smert privukle. Něki vele da je otrovan, što se zbog manjkanja věredostojnih dokazah potverditi nemore. Videći indi da se smerti oteti nemore, posljednu je svoju volju, ili Testamenat načinio: da ako bi Elisabeta muško dětc porodila: da od osam Tutorah, dva Ugra, dva Austrianca, dva Ceha, dva Moravca odhraniti se imade: u selu Nesmilj g. I. 1439. dana 26. Listopada je umro. Ovako Praj: koj iz Enea Silvia od krěpostih Alberta ovako veli: — „Princip věrozakonit, koj i darežlivostjom zajedno i pravicom bio je vele nadaren: bio je takodjer u bojevih serdčan i za pobiti se pripravan. Moravce i Čehe je po oružju sebi podložio: Poljake širom robeće natrag je svelikom njihovom štetom protěro. Kerstjanstvu se je bio žertvovao. Krěpost je ljubio. Veliko je ufanje goio za svoje kraljestvo, nu kratkoća vrěmena nedopusti da svoje naměre izvede. Visok je bio, otankog struka, zdravog těla, strašnog obraza poobičaju naroda brada obriana:Oděću je pojasom od zlata paso, i uvěk mu je na strani bila pripasana Sablja.“ — Uspomenu njegovu Kaptol Zagrebački věkovitu imade po knjigi nadarenja, u kojoj je Kraljevec Cerje, Kobilje, Nart i ostala sela kaptolomu na uvěke poklonio. Kerčelić *(Part. 1. c. 13.* str. 172.) što se dotiče boja s Turci pod Albertom; ako želiš pravo znati, poglej Poglavlje 28 od Vuka Brankovića do sverhe despotah: ondi češ viděti, da Turci Smederevo g. I. 1430. nisu predobili, i da su g. I. 1440. od vojvode Sibinjanina bili pobijeni, i za mir prositi natěrani. Od Sibinjanina (Joannes Hunjadi) perva uspomena dolazi g. I. 1440. Da su pako Albert kralj, i Elisabeta kraljica taki na početku imali boj sa Hervati poradi Barbare udove kraljice, koja je rado posědovanja imala u Srěmu Valpovačkoj i Požečkoj Županii, kako i pervašnje udove; kraljice nuz to je imala bratju Friderika i Ulrika knezove zmožne Celjske, koji su Hervate pobunili, sve Zagorje pod svojom vlastjom imajući: ova se izvode iz povelje koju je Matko Talovac Ban od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmacie podělio, iz koje medju ostalimi Kerčelić slědeća je (Part. 1. Appendix str. 339.) zabilježio. Godine 1439. Matko Talovac ban, i Vrane gubernator posědovanje Ostrosin, koje Thoma i Ladislav Benvenuti od Okić po pravdi priorata Vrane bi posědovali, od svake su daće oprošteni govoreći: „Da mi iz dužnozti i nami pověrenog dostojanstva svim věrno světloj Ugarskoj kruni služećim, promotrivši sve zasluge poděliti na zapověd

Digitized by Google

kraljevog i kraljičinog veličanstva poklone usled mnogoverstnih zaslugah plemenitom čověku Tomi Benvenuti od Okića dužni jesmo. I to zato jer se je on s někimi dobro mislećemi potrudio u našem kraljestvu Hervackom mir uvesti, i nesamo kraljevskom veličanstvu: nego i nami se je věrnog i poslužnog izkazao. Porad ove věrnosti dajemo mu grad Cetin kao vlastitost, budući mnogo u novcu po kraljevskih puntarih kvarovao.“ — Od ovuda je očito; da je Matko ban od sve Hervacke bio věran kralju Albertu, i Elisabeti kraljici, i da je on s věrnom stranom Hervatah, vojevo protiva nevěrnim: i medju ostalimi da je Toma Benvenuti kralju bio věran i sa svom svojom mogućnostju da je bana slědio; kako je pako grad Cetin zadobio, i komu je novce uzajmio, to se pravo neznade; ali rado morao je ili kralju ili kraljici, jerbo su gradovi i velika posědovajna spadala na kraljevsko veličanstvo, i kralji su takove više puta u potrěbi za novce u zalog davali: ovako je Sigismundo kralj dao u zalog Ivanu IV. biskupu Zagrebačkomu mloge gradove, medju ostalim grad Kalnik, Medved, Koprivnicu. Elisabeta je poslě smerti Alberta u veliku brigu upala; jer, premda je od velikašah kraljevine kraljestvo njoj bilo pověreno, bojala se je: da velikaši koga drugoga za kralja neizaberu pric, nego bi ona trudna budući, děte porodila: zato najprie hotěla je krunu u ruke dobiti: ali nije mogla prez velikašah, i stališah kraljevine; pozvala je dakle sve velikaše i stališe u Budim na sabor i g. I. 1440., kako Praj iz povelje iste godine dana 1. Sěčnja pokazuje, sebe i kraljestvo u Saboru velikašem prěporuči s tverdnim ufanjem, da će stališi kraljestva věru njoj zavdanu zaderžati, i da za drugoga kralja ništa neće četi dokančati, dokle se nevidi, hoćeli muško ili žensko děte porodit. Kada su ova stališi počeli promatrati, na tri strane biše razděljeni: perva strana bila je onih, koji su tverdno deržali, da věra kraljici zavdana imade se deržati: druga strana bila je zauzeta za Vladislava sina Jagellona kralja Poljskoga; i ova je napervo donosila: da Ugri trěbaju kralja, koj sili turskoj bi mogo suprotstati i Ugrom zapovědati: jerbo je poznano. Kako su Ugri kraljicu Elisabetu i Mariu malo poštovali: tretja strana ovo isto je odobrila; ali tako da se kraljica udade za Vladislava stom pogodbom, da děte, koje porodi, ako muško bude, Austriu i Česku zadobije. Děca pako, koju poslě s Vladislavom zadobije, Ugarsku zaderže. K ovoj su strani i druge pristale, i ista je kraljica Elisabeta po velikom Dionizia arcibiskupa Strigonskoga nagovoru stražnji put pristala stom pogodbom;

Digitized by Google

da ako bi ona rodila děte muško prie, nego bi poklisari ženidbu od njezine strane s Vladislavom potverdili, drugi se poklisari poslati imadu u Poljsku i pervašnje natrag pozvati, prez svakoga dalešnjega utverdjenja poradi ženidbe, jerbo ona poslě u ženitbu privoliti neće: s ovim naputjenjem poklisari u Poljsku dana 18. Sěčnja g. I. 1440. odu, kraljica poslě 22. Veljače u gradu Komaronskom pred nazočnostjom mlogih velikašah sina je porodila: kojemu je ime na kerščenju Ladislav dano. Odmah je poslanika u Poljsku poslala, koji pervašnje poklisare kući ima pozvati, i da pogodbe nikakove s Vladislavom nečine, nu ako bi kakove načinili, da ona knjimi pristati neće. Ali ovo kasno biaše; jerbo je Ladislav već pogodbe sa poklisari dana 8. Ožujka bio potverdio. Kada su poklisari iz Krakova došli, knjigu pogodbe kraljici predadu, koje ona u zatočenje zatvoriti zapovědi: jerbo su protiva njezinoj volji radili: i da zavez taj nevaljan učini sve pečate s lista poslanog podere. Na to se velikaši na dvě strane razděle: jedna strana Vladislavu druga u kojoj su Hervati bili, kraljici i dětetu rodjenomu kralju, pristane; strana koja je kraljici i dětetu Ladislavu prignuta bila, kraljicu nagovori što je ona sama već želila, da děte prie nego Vladislav dojde, okruni. Uslěd toga s kraljicom i s dětetom u Bělustolicu otidu: i ondě Dionizio Strigonski arcibiskup pred nazočnimi Vesprimskim i Jaurinskim biskupi, i Nikolom Uljakom, Imbrom Kanižajom, Rosgoniom, i pred mlogimi plemenitimi na same Duhove g. I. 1440. Ladislava děte s. pomastjom pomaže i za kralja Ugarskoga okruni. Zakletvu običajnu za usderžati pravice i običaje kraljevine naměsto Ladislava Ulrik, knez Celjski je izgovorio: kraljica zatim krunu kod sebe zaderži, a drugu na město nje podmetne; te tako s dětetom, i krunom u Požun ode, Jaurin pako tverdi grad Ulriku za čuvati predade; i ovako sva priredi, da ako bi bilo sila, u Beč oditi more. Strana suprotivna, koja nije ni mislila, da bi se děte bilo okrunilo, sabor u Budim dana 29. Lipnja navěsti, kamo i Vladislavu, da se dojti požuri, je naznanje dala: ali se Vladislav kruniti nije mogo: jerbo je arcibiskup Strigonski na kojega krunenje spada, bio kod kraljice: dakle velikaši i stališi sakupljeni věru su pismeno dali, i po arcibiskupa poslali, da s ostalimi koji su kraljici prignuti bili u sabor slobodno dojde: on dakle sa Ladislavom Garom je došo: ostali nisu věrovali, i pravo, jerbo su protiva věri zadanoj arcibiskupa, s Ladislavom od Gara čim dojdoše, odmah zatvoriti dali, i nisu ih prie izpuščali, dokle arcibiskup da će Vladislava kruniti, Ladislav

Digitized by Google

pako Gara da će Vladislavu věran ostati, nisu obećali: medjutim je druga prepréka stala na put; da se Vladislav nije mogo kruniti: krunu, s'kojom bi se po običaju, kanoti po zavětu kralji od Ugarske kruniti morali, ako su za pravoredne i zakonite kralje hoteli biti spoznati, kraljica Elisabeta kod sebe je zaderžala: od nje krunu zadobiti nije bilo načina: dakle da svetačnosti ovoj nakoliko je bilo moguće zadosta učine, krunu koja na glavi s. Stipana kralja je bila sahranjena, uzmu, i šnjom Vladišlava za kralja okruniti dadu, dana 17. Serpnja g. I. 1440. Onaj isti dan odrede načine: da je krunenje Ladislava děteta nevaljano, i da će kruna, skojom je Vladislav krunjen, ako bi pervašnja poginula, na poslě kano sveta za sve buduće kralje okruniti biti, valjana. Ovako je Vladislav kralj Ukgarski bio krunjen: od kuda su Bojevi medju kraljicom i Vladislavom započeli, koje Praj izpisuje: ja pako u kratkom samo spomenuti ću.

Poglavje XXXIII.

Od dogadjajah u Hervatskoj, pod Vladislavom kraljem. Od g. I. 1440. do g. I. 1445.

Vladislav kralj 22. Hervatah sin Jagellona kralj Poljski, princip Litvanie 11. Serpnja u Bělojstolici je krunjen za kralja Ugarske i Hervatske g. I. 1440. premda veća strana Hervatske bila je kraljici udovi i sinu njezinomu Ladislavu prignuta: Ban Hervatski Matko Talovac s Ivanom bratom svojim knezom od Cetina i priorom od Vrane kralju su Ladislavu věrni ostali s mlogimi knezevi i plemenitimi, pravoredno se dakle za kralja od Hervatske pisati more. Hervatska kraljevina, kako i Ugarska na dvě strane bila je razděljena: za kralja Vladislava ban od sve Hervatske i Dalmacie Matko Talovac, koj je zajedno gubernator bio od svih imanjah biskupata Zagrebačkoga sa tri svoja brata, kako Kerčelić iz rukopisa gospodina Ištvanfia (Part. 3 str. 267.) piše, gdě se ovak štije — Franko, Perko, Matko, Svano četiri brata bili su, sini Ivana stanovitoga Dubrovčanina, koj je Sigismunda kralja i cesara, kada je iz boja Nikopoljskoga běžo, na ladji svojoj po Dunavu srětno u More cerno, i po Moru u Dubrovnik izveo: zato je sinove njegove na različita dostojanstva podigo, iz zahvalnoga serdca kao što pismoglasja svědoče." — Ime Svano, rado je pokvareno, i pisati bi se moralo, Ivan: jerbo Ivan Talovac

Digitized by Google

bio je brat Matka bana od sve Slavonie.“ — Od ovuda znademo tko su bili Matko ban i bratja njegova; ovi su indi za Vladislava kralja s drugimi plemenitemi stajali: na stranu pako kraljice i Ladislava bili su jaki i zmožni knezovi od Celja Friderik i Ulrik brati Elisabete kraljice udove, i ujaci Ladislava. Ovi su sve iz ove strane Dunava za kraljicu branili; dolnju Hervacku to jest današnju Slavoniu, Srĕm, Vukovar, Vĕroviticu i Požegu, Ladislav Gara je branio za kraljicu. Malovĕrni Spanjik piše, da je Ladislav Gara Hervacku branio, nu nikakove razlike nespominja; zato sam ja razliku istu popisao, da se znade, da nije sva Hervacka kraljici, nego samo doljna prignuta bila: š njom Zagorje, koje je pod knezove od Celja spadalo. Ovako je obodvoje kraljestvo na dvĕ strane razdruženo, i s različitom je srĕćom medju sobom vojevalo. Pod vojvodom Giskra Čehi su takodjer za kraljicu vojevali: jerbo pako kraljica udova za boj susderžati novacah nije imala; zato je krunu Frideriku cesaru na dvĕ godine za dvĕ hiljade pet stotinah dukatah u zalog dala; i kada bi ovo bila potrošila, opet u ime istoga zaloga pet hiladah dukatah, i zamalo vrĕmena opet devet hiljadah dukatah: i opet 24. dana Studena dvĕ hiljade dukatah je uzajmila, i sina svoga Ladislava Frideriku izručila, da ga odhrani pod stanovitimi pogodbami, medju kojimi Austriu i dohodke one krajine Frideriku cesaru je pripisala dokle dĕte Ladislav naraste, i onda da njemu Austriu izruči, poslĕdnji je put osam hiljadah dukatah uzajmila, i Frideriku Sopron i ostale okolo Varoše i Gradove u zalog predala. Vladislav, da Elisabetu kraljicu sa svime iz Ugarske protira, grad Jaurinski vele tverd, kojeg je Ulrik Celjski s Česi branio, hotĕo je predobiti: ovoj je Sibinjaninu Janku vojvodi izručio: on indi kada grad s vojskom počme obsĕdati: Ulrik poglavarstvo grada drugomu izruči; on se pako potajno u Požun kraljici odputi, ali na putu bi uhvaćen, i u Budim k Vladislavu poslan: nu od Vladislava bi puščan s tom pogodbom, da više protiva njemu nevojuje. Od ono doba za mir je jedna i druga strana zauzezetnia bila; i jerbo su i Turci u Erdelj bili nahrupili, mir od strane Hervatah s Vladislavom pod ovom pogodbom jest načinjen: da Vladislav kralj knezovom od Celja sva uvrĕdjenja oprosti, obodvoicu Friderika i Ulrika u vĕrnost i prijatelstvo primi; i da ona posĕdovanja, koja su po poklonu kraljah Ugarskih u Hervatskoj, i Ugarskoj kraljevini zadobili, potverdi. Ova su g. I. 1441. načinjena: malo zatim vrĕmena Eugenio Papa kardinala Juliana Cesarina u Ugarsku posla, da mir medju kraljicom i Vladislavom na-

Digitized by Google

čini, i zaisto tako je strane pomirio; da je kraljica u Budim došla, i s Vladislavom dokončala, da Vladislav slobodno kraljuje; samo krunu i dĕte od Friderika cesara neka prie natrag zadobie: *Enea Silvio* piše, da je Vladislav i ženidbu s kraljicom pogodio bio: ali kraljica kako se je u Jaurin povratila poslĕ tri dana jest umerla dana 24. Prosinca g. I. 1442. Nĕki su sumnjili, da je bila otrovana. — Poslĕ smerti kraljice svakaka su gibanja postala; strana koja je pupilu Ladislavu bila prignuta, pod krilo je Friderika cesara utekla, mlogi su Ugri takodjer tamo nagnjeni bili; Česi su dĕte za kralja tražili: ali su i Turci poklisare poslali, i mir pod ovimi pogodbami ponudili, 1. da se njima Biograd izruči: 2. da im Ugri harać svake godine plate. Ove su pogodbe odbačene, i boj protiva Turkom odredjen: zato je od potrebe bilo prie s Friderikom cesarom mir načiniti: koj u Iglovii dana 1 Rujna g. I. 1443. na dvĕ godine bio je i načinjen. Poslĕ su se na boj protiva Turkom pripravljali, u kog je sam Vladislav išo. U Serbiu je napervo Sibinjanin Janko vojvoda sa dvanaest hiljadah odabrane vojske unišo; da Turske sile izvidi: Niš na pervi mah je zadobio, porobio i popalio: poslĕ dalje idući, tri vojvode Turske zasebice je bio pobio i protĕro; kada je za stražnjom četom Turskom hitio, razumio je iz potajnih izvidnikah (špionah), da strašna sila Turakah k taboru se kralja približuje; za to se natrag vrati, iz nenada na Turke udari, veću stranu izseče, mloge paše pohvata: slavno pridobljenje zadobie: poslĕ u Bugariu tabor preneše, Sofiu varoš, i druge predobie, tiam u Romaniu kao preobladavac dojde: ondi Karam-Bega uhvati, i trideset hiljadah Turakah pod mač spravi; odanle kano dobitnik s vojskom u Biograd, a iz Biograda u Budim se je Vladislav povratio. Od ovoga boja ja dvoumim, i pisci verlo pomĕšano pišu: zaisto g. I. 1440. Amurat je bio prisiljen mir s Ugri i s despotom od Serbie načiniti, s tom pogodbom, da je despoti sva mĕsta od Serbie povratio, i obadva sina, kako sam u dogadjajih Jure despota popisao, vratiti: ako li indi g. I. 1440. je bio mir načinjen na deset godinah kako i Španjik piše, neznam kako, i zašto bi g. I. 1444. Amurat II. Sultan tako ponosito mir od Ugarah bio tražio, kada je sam u Karamanii boj dĕržati morao, i Ugri koji u Serbii osim Biograda i nĕkojih mĕstah, koja Sibinjanin sam za sebe je zaderžo, ništa nisu imali. Ja indi sudim: da Amurat Sultan, imajući boj u Karamanii, i Bitinii, hotio je sĕguran biti od Ugarah, i zato je g. I. 1444. poslao poklisare u Ugarsku, da pervašnji mir produlje, i

Digitized by Google

utverde na deset godinah, što su Ugri i privolili; posle pako daje Vladislav kralj bio navučen protiva věri zavdanoj boj protiva Turkom podignuti. Od ovud slědi da je g. I. 1444. samo jedan boj protiva Turkom deržan, u kojem je boju i Vladislav kralj bio, i dana 10. Studenoga kod Varne poginuo. Zaisto Du Fresne pervašnji boj na g. I. 1443. izpisuje, na koi boj nagovorio je Vladislava od Serbie despot i onda su srětno vojevali Ugri, kada je Sibinjanin u měscu Svibnju Sofiu predobio, i poslě Karambega uhvatio g. I. 1443. Ove godine Jure Kastriotić, Skenderbeg zvani, od Turakah je odbego, i Kroju grad sa svom Albaniom i Epirom kano svoju otačbinu zadobio. Poslě g. I. 1444. hotio je Vladislav opet Turkom boj podignuti: ali je Amurat poklisare poslo i mira tražio: obećajući da će svu Serbiu despotu povratiti, i četerdeset hiljadah dukatah za Karam Bega platiti. Na ove pogodbe da je po nagovoru despota mir na deset godinah u Segedinu načinjen, kojega je Vladislav kralj sa zakletvom, i rado Serbski despot potverdio. Od ovuda kada je Vladislav kralj ovaj mir protiva věri prekinuo; despot Serbski nije hotio u boj protiva věri Ugrom se pridružiti, niti je Kastriotića Jurja pušćo, da se k Ugrom pridruži. Ovako Vladislav kralj koj věru Bogu zadanu je ostavio, bio je od Boga ostavljen, i nesrětno je poginuo. Ovo ja izvodim, pervašnja je Du Fresne popisao, i istini prilična nahodim.

U vrěme Vladislava u Herrnlskoj uspomène vrědna su učinjena.

G. I. 1442. na molbu kaptoloma Zagrebačkoga pisao je na varaščane Zagreba Greč stanovnike, jerbo su šestnaestu stranu dohodkah cerkve pograbili za sebe, medju ostalima slědeća: „Čudim se, da protiva Bogu, i poštenju kralja cerkvena dobra grěšnima rukama pograbiti usude se; možebiti da hoćeju izgled slěditi nekojih velikašah, koji istu Cerkvu uznemiruju; ali to je velika budalaština, hotěti se š njima uzporěditi: medjutim ruke kraljevske jošter nisu tako zavezane, da one takodjer velikaše izpokoriti nebi mogle.“ — Onda jim zapovědi, da pograbljena povrate; jer koigod sloboštine cerkve gaze, oni će sloboštine od kraljevah zadobljene izgubiti. U Budimu na dan s. Petra ad Vincula, tojest 1. Kolovoza pisano.

Na jednaki način pisao je Stěpanu i Martinu Frankopanovićem, knezovom od Kerka, Senja, Modruše da desetinu od Podgorja kaptolu povrate; i jerbo im je višeputa ljubezno piso, zato u straźnjoj knjigi oštro ih opominja, da oni na tolika lěpa kraljevska pisma od svojih pravih dobarah

Digitized by Google

bi bili morali odpuščati, tim većma jerbo su tudja dobra i to Cerkvena pograbili, i dosta gospodštinah imadu: da indi, ako s dobrim nećeju povratiti; on će kano Cerkvih Tutor ili obranitelj za drugi način misliti, kako će ih proterati. Dano u Budimu 1. Kolovoza 1442. Napis. — „Vladislav kralj Ugarski, Poljski, Dalmatinski i Hervatski, princip Litvanski, najveći odvidak Russie.“ — Vidiš štioče! nije se piso kraljem Dalmacie, Hervatske i Slavonie — jerbo se je Slavonia pod Hervatsku kako uvěk razuměvala. Martin Frankopan za ovo nije mario, već je iste godine desetinu iz sela Volavja ili Petrovine silom pograbio, i Fabiana Streza kanonika Zagrebačkoga protěro, njegove stvari pograbio, i vrata cerkve s. Petra, u koju je on sve svoje stvari bio zatvorio, je razbio i sažego. Na ovo razbojničko dělo Vladislav kralj pisao je poradi toga na Martina Frankopana, iz Budima na osminu dana uzašastja gospodinova. — Da on kano glasoviti princip otca svoga cerkve brani, od kada je posto, i najposlě to isto činiti će, dokle se samo boj u kraljevini užežen, kojega u kratko vrěme ufa se pogasiti, utiši: zapověda dakle, da pograbljena povrate, kad osim tih posědovanjah dosta imadu, i još više, ako budu vrědni, od njega nadati se mogu. U ostalom je zapovědio Matku Talovcu Dalmatinske, Hervatske, i čitave Slavonie banu, i biškupata Zagrebačkoga gubernatoru, i njegovomu vice banu, da ih na to pritěra. Matko takodjer ban pisao je Ivanu Talovcu knezu Cetinskomu, prioru od Vrane, bratu svojemu; da desetnikom biškupata zapovědi; da kaptolom u ničemu neuznemiruju, jerbo naša dužnost jest povećati a ne pomanjšati dohodke kaptoloma; iz Budima na dan sviuh svetih; to jest 1. Studenoga g. I. 1442. Iz ovoga pisma Vladislavova 1.) očito znadem, da su u našoj Hervatskoj veliki nemiri i svakakovi bojevi bili, i da su od istih Turakah navale u Hervatskoj bile, jerbo u istoj knjigi piše Vladislav „da dobra i dohodki cerkve tako po Turkih jesu prepréčena, da kanonici nemogu živěti“ — odkuda moremo i misliti, da su Turci navaljivali, robili i palili po Hervatskoj, i da kanonici Zagrebački desetine i ostale dohodke nisu mogli dobiti, óva pristrani Kerčelić *(Part. 1. c. 13.)* obilatije spominja. Ali za razuměti bolje ove dogadjaje moram někoja spomenuti: poslě smerti Ivana 4. biskupa Zagrebačkoga, iz pokolejna knezovah Celjskih koi se je piso „Ivan 4. od Alben biskup Zagrebački, i s. Rimskoga carstva i kraljestva Ugarskoga kancelar“ — kada je umro nezna se pravo; ali to se znade; da je Sigis-

Digitized by Google

mundo car i kralj iz Bazilee zapověd izdao na Matka, poradi torna popravljanja kapitulskoga u varošu; gdi je napis sledeći — „Matku, Biskupata Zagrebačkoga i varoša berda Greč gubornatoru“ — Odovud se 1.) izvodi, da Matko one godine još nije bio ban: 2.) da Ivan IV. biskup kano pervi kacelar bio je s cesarom i kraljem Sigismundom u Basilei, i da je od spailukah i dohodakah biskupskih gubernatora postavio Sigismunda Matka; zapověd pako Sigismundo je izdao g. I. 1432.; na dalje da biskup Ivan 4. merao je iz Bazilee bolestan oditi i iste godine, ili na početku slědeće u Pečuhu kod Henrika brata svoga i biskupa Pečuhskoga Testamenat načinio g. I. 1433. dana 14. Ožujka. Rado da je malo zatim i umro. Testamenat njegov izpiso je naš Kerčelić; biskup ovaj bio je vele bogat; isti Sigismundo cesar i kralj njemu za velike novce u ono vrěme je založio gradove: Medved, Gomprez, njegovi bo su bili od pokolejna, založni pako grad Kemlek (Kalnik), grad Koprivnički, grad Zagrebački, i isti varoš Koprivnicu, i Zagrebučki gornji to jest berdo Greč. Poslě smerti indi ovoga biskupa Sigismundo kralj nije nijednoga pravorednoga biskupa imenovao: nego upravitelja u dohovnih načinio je biskupa Tininskoga, u svetovnih pako dohodkih načinio je gubenatora Matka, poslě toga bana od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmacie: ovako je stajalo do Vladislava 1. kralja kada su se Hervati na dvě strane razdělili, kako sam gore popisao: jedna strana s banom Matkom bila je věrna Vladislavu kralju, druga pako s knezovi Celjskimi bila je Elisabeti kraljici i dětetu kralju Ladislavu. Elisabeta kraljica imenovala je od svoje strane Benedikta za biskupa, kojega je Eugenio 4. papa potverdio: Vladislav kralj od svoje opet strane imenovao je Demetria za biskupa Zagrebačkoga: i suprotstavio se je Benediktu: i ktomu g. I. 1443 izdao je zapověd na kaptolom, da pod smertnu pedepsu i pod izgublenje sviuh dobarah nijedan od kanonikah nesmie Benedikta za biskupa spoznati i slěditi: kanonici se kraljevskoj zapovědi podlože; zato je Benedikt kanonike papi tužio, i bili su od pape pedepsani i zabranjeno im je, da nesmiu mise govoriti, i ostale službe obveršavati: ali knezovi Frankopani Benediktu poradi prijateljstva ili roda, ili drugačie prignuti kanonike su progonili; i ovako se uzrok progonstva znade: zaisto nesrětan stališ, i cerkve Zagrebačke i čitave Hervatsko i Ugarske je u vrěme Vladislava bio. Od kojega Turoc ovako piše. — „Nijedno duhovno i svetovno dostojanstvo nije prestalo od oružja: svaka doba, za

Digitized by Google

nauditi prikladna nije dobi oprostila: već po neslogi svi razdĕljeni kraljevine stanovnici, za nestanovito kralja ime su vojevali. Ovi su kralja slĕdili Vladislava: oni kraljicu Elisabetu i njezinoga sina predpostaviti tersili su se: i koji za udariti na nepriatelja nisu imali vlastite vojake, vojsku od inostranskoga puka su kupovali: koja stvar u kraljevini veliki boj je užegla.“ — K ovomu ako promotrimo Turke, koji su u istu Hervatsku navalili, moremo misliti, u kakvom je stališu bila Hervatska. Vladislav kralj, i Matko ban su kod Varne u boju poginuli: odkuda se vĕrnost bana Matka za Vladislava poznade. Tko je bio Matko, i od kojega pokolenja, gori sam popisao: od Franka nikakovoga pismoglasja nema: od Perka povelju poradi desetine Jakobinu Baduariu arcibiskupu Šplitskomu podarenu, naš Kerčelić *(Part. 3. pag. 267.)* popisao je, koja ovako glasi.“

Mi Petar Talović, Cetine i Klisa knez, kraljevinah Dalmatinske i Hervacke ban itd. Na uspomenu ostavljamo po glasu ovih na znanje dajući, na koje spada svima: da mi tako gledom na tegobu, skojom puci kerščanski najprignutje svetoj kraljestva Ugarskog kruni po preljutih poganih i drugih spoměnute svete krune nepriateljih po pravednom se Boga sudjenju karaju poradi grĕhah čověčanskih, i najvećma jerbo se pravice cerkvih po rukuh svetovnih osobah nepravedno otimaju: kako takodjer na ponizne molbe prepoštovanoga u Isukerstu otca i gospodina, gospodina Jakoba Buduaria arcibiskupa cerkve metropolitske Šplitske i njezine službenike u svem bolje pomoći nego uštetiti; dužni smo dakle po običaju dobrih Kerščanah: i odredilismo, i po našem zrĕlom svĕtu dokončali: da sve desetine, i druge pravde cerkvene, koje od mlogo prošastnih godinah po nĕkojih kraljih svete krune Ugarskog kraljestva i po banih spoměnutog kraljestva Hervatskoga poradi nĕkoje nesloge medju svetom krunom, i kraljestvom Dalmatinskim učinjene, od spomenutoga arcibiskupata bile su oduzete, i na uzderžanje gradovah svete krune u gore spomenutom kraljestvu Hervatskom stojećih bila su okrenute: tada poradi spomenute tegobe puka kerščanskoga; da Bog svamogući oči svoga miloserdja hoće obazriti i obratiti se na nas zapovĕd njegovu izveršujuće, polag izgovora svoga evangjeoskoga, „povratite caru, koja su carova, i koja su božja, Bogu“ nas iz rukuh preljutih poganah i ostalih svete krune nepriateljah s milostivnom pomoćjom bi dostojao izbaviti. Zatim takodjer hoteći poniznim molbam spomenutoga gosp. arcibiskupa dovoljiti: gore pisane desetine, i ostale pravice cer-

Digitized by Google

kvene, koje, kako gore za uzderžanje gradovah svete krune u kraljestvu Hervatskom stojećih uzimale su se na spomenutu cerkvu Šplitsku po pravici spadajuće; i u županiah naših Cetinskoj i Kliškoj nahodeće se, odpuščati, i spoměnutoj cerkvi izručiti; dapače odpuščamo i izručujemo po oviuh jakosti. Poradi šta svim i posebnim dvorskim, i podvorskim, i ostalim svim službenikom, i nastojnikom našim, u spomenutih županiah Cetini, i Klisu stojećim tverdno zapovědajući zapovědamo: da spomenute desetine, i ostale dohdoke cerkvene, na spomenutu cerkvu splitsku po pravici spadajuće odsele i poslě neiztražujete, niti iztraživati smiete na nikakov način, ako našu milošću želite zaderžati. Na koje stvari poradi veće uspomene i tverdosti věkovite ovoga našega lista posebnovlastnoga, s pečatjom našom visećom zapovědili smo potverditi. Dano u gradu našemu Klisu na dan presvetoga těla Isukersta, godine Gospodina 1442. — „Evo vidiš moj štioče stališ Hervatske i Dalmacie; nesloga Dalmacie bila je, koju spominja; jerbo su Primorci i strana Hervatske Ladislava Napolitanskoga izabraliza kralja: poslě su se pako Mletčanom priklopili. Od ovuda je slědilo, da něki kralji (to je morao biti Sigismundo, i Albert zet njegov) i bani desetine, koje su spadale na Splitsku cerkvu, za sebe su okrenuli, da gradove opravljaju iz onih dohodakah: za ovo mislim ja niti kralj, niti stališi nisu znali; jerbo u onih bunah nije se nitko nikoga bojo. U ovo pako vrěme, Cetin, Klis, Vrana ili Aurana i Dubrovnik joster spadala su na kraljestvoHervatsko i krunu Ugarsku, jerbo je Matko bio ban od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmacie, brat je njegov bio po imenu Ivan prior od Vrane, a drugi brat knez od Klisa po imenu Petar: ovi su se takodjer pisali bani, jerbo na město brata Matka, koj je bio pravoredni ban, obavljali su poslove banske. Ako pravo promotrimo: Petar knez kliški ovo je morao učiniti na zapověd Matka bana brata svoga; jerbo kako sam gori popiso, Vladislav kralj zapovědi Matku banu: da Frankopane natěra, da cerkvi Zagrebačkoj povrate desetinu; Matko je pisao svomu bratu Ivanu prioru Vrane, da on neka cerkvu brani, govoreći: — „Jerbo naša dužnost je povećati, a ne pomanjšati dohodke cerkvene“ — gdi je rado spomenuo, da i bratja Petar i Ivan desetinu Šplitskoj cerkvi povrate. Od ovuda vidimo; da, ako je kralj bogobojazliv, da i vojvode moraju biti pravedni.

Digitized by Google

Poglavje XXXIV.

Od dogodjajah u Hervatskoj pod Ladislavom IV. Od g. I. 1444. do g. I. 1457.

Ladislav po imenu 4. kralj 23. od Hervatske sin Alberta Oštrinskoga; kada su Vladislav kralj i Matko ban Hervatski u boju poginuli g. I. 1444. Kod Friderika Austrianskoga cesara Rimskoga bio je u odhranenju. Velikaši su od Ugarske i Hervatske u veliku smutnju i neslogu upali bili. Lovro Hedervar palatin, neznade se jeli sam od sebe, ili od drugih tako upućen, dao je na znanje, da se je Vladislav kralj živ u Poljsku povratio; ali kada je Sibinjanin vojvoda došo, koj je znao dobro, što se je u boju dogodilo (prem da bi od despote Raškoga nekoje vrěme zaderžan) povrati se u Ugarsku, i poduči velikaše, da je kralj Vladislav u boju pao. Usled toga je svoje govore tamo upravljao, da se sabor sazove i dokonča, što da se u toli burnih vrěmenih činiti imade. I zaisto sabor bi god. 1445 u Bělu Stolicu sazvan. Nu u njem ništa nije bilo dokončano, jer velika strana velikašah i plemenitih nebiaše nazočna: zatim i palatin Hedervar nove zamke i bune metaše. Zato je drugi sabor razpisan na koi su svi velikaši i plemeniti od Ugarske i Hervatske pozvati: jerbo je pako drugi sabor u Budim bio navešten, palatin, neznade se iz koga uzroka, dade zatvoriti Budim; zato je u Pešti deržan, u kojem je Sibinjanin vojvoda dvě stvari za promatrati stališem napervo stavio 1.) Da bi se najprije čete vojničke pojačale: da ovako, ako bi Turci od stražnjega preobladanja ponositi opet nahrupili, pripravna vojska bude, koja na susret stati more: 2.) Buduć da je Vladislav kralj u boju poginuo, od potrěbe jest, da se Ladislav pupil, i odvětak kraljestva pravoredni, u Ugarsku dovede: Jer Ugarska brez glave dugo srětna biti nemore. Na ovo ponukovajne pervi Dionisio arcibiskup Strigonski, za njime svi velikaši, stališi i plemeniti jednoskupno su pristali, i poklisare odabrali istoga arcibiskupa Strigonskoga, i Ladislava Garu. Brigu pako kraljestva do toga vrěmena dokle poklisari Ladislava od Friderika dovedu, vojvodi Sibinjaninu Janku izruče. U ovo tako smutjeno vrěme Friderik i Ulrik, světli principi, i Celja, Ortenburge, i Zagorja knezovi (tako su se pisali) mloge su strane Hervatske osvojili: ovako svu krajnu Varašdinsku

Digitized by Google

i Zagrebačku: zatim i Vranu; od ovuda na novo Hervatska na dvě se je strane razdružila: jerbo je ban Matko, kako sam već kazo, u boju kod Varne poginuo: kralja nije bilo, koi bi drugoga bana imenovao, knezevi od Celja sami sebe za bane načine: ovako je strana jedna knezeve od Celja: druga pako Sibinjanina slědila.

G. I. 1446. sabor je opet deržan. U ovom, jerbo Ladislava kralja od Friderika cesara dobiti nisu mogli: naprije naredjeno jest, da gubernatora kraljestva izaberu: izabrali su jednoskupnim privolenjem vojvodu Sibinjanin-Janka, njegovog nastojnika, ako bi Sibinjanin u boj dalešnji morao oditi, imenovali su Nikolu Uljaka. Da pako vlast koju je zadobio, nebi na zlo kraljevine upotrěbio: stanovite pogodbe načinili su, po kojih imade sebe i kraljevinu upravljati. 1.) da on kano kralj vlast imade, ali 2.) da nikoga sam kano kraljestvu nevěrnoga nemore obsuditi: ali niti onoga, koj bi kraljestvu nevěran bio, sam od pedepse nevěre osloboditi i prosta učiniti. 3.) da veća dostojanstva, biskupie, opatije, nikomu sam nemože podariti, ili iznova podići. 4.) da posědovanja spailukah koja po starinskom običaju, na kraljevsko pravo spadaju, ako nebi više od 32 selišća (sessiones) imala, jest mogućan vrědnim i kraljevini poradi věrnosti zaslužnim pokloniti, i nadarenjna list podariti. 5.) da daće kraljevske nikomu odpušćati nemore: ali da dohodke kraljestva na stvari za kraljevinu koristne more slobodno okrenuti; ali u takovom dogodjaju, kao i u ostalih sudbenih izgovorih, osim palatina i sudca dvora kraljevskoga, dva biskupa i dva od velikašah kraljevine, i šest od plemenitih mora si za svědočanstvo izabrati, u manjih pako dogodjajih, jednoga biskupa, jednoga od velikašah, i dva plemenita kod suda, i pravde mora imati. Ova su god. 1446 bila u obćem kraljevinah saboru naredjena. Ovo knezovom od Celja bilo je jako suprotivno: zato su oni sve velikaše i plemenite tražili na svoju stranu navući. Od ovuda se je Hervatsko kraljestvo na dvě strane razdružilo; krajina Varaždinska, Zagrebačka, i sve gornje krajine, i knezevi Frankopani s knezevi Celjskimi deržali su, pod izlikom da će starinske svoje pravice čuvati: i ove krajine izabrale su si za bana knezeve od Celja Friderika i Ulrika, i pod njihovim vojvodstvom skupe svoje deržali su u Zagrebu: one pako krajine, koje su Janka vojvodu spoznale za gubernatora, skupe su svoje deržali u gradu Gari. Kerčelić piše, Garić: od ovoga grada Garić i dan danas jesu ostanci zidinah u krajini sada Križevačkoj, u Parokii Garešnica;

Digitized by Google

bio je u něko vrěme kraljevah Hervatskih grad. Ovako su mlogi po Hervatskoj bili gradovi kraljevski; ovaj grad Garić Vladislav 3. kralj Timoteu biskupu Zagrebačkomu je poklonio g. I. 1277.; poslě je ovaj grad opet na kralje spao, i bio je darovan pokolenju zmožnomu, koje se je pisalo Gara, iz kojeg su bili mlogi vitezi i palatini, kano Nikola Gara palatin, i poslě Ladislav i Ivan od Gare, bani Hervatske pod Mariom i Sigismundom. Někoi hoće da je grad Gara bio u okružju križevačkom, nu beztemeljno to potverdjuju, kada se podertine toga grada dan današnji kod današnjih Gorjanah ne daleko od Djakova vide. Ovaj se je grad u staro vrěme Garić zvao. U njemu su dakle sabore deržali oni stališi i redovi, koji su Sibinjanin-Janka slědili, kako se to iz Jankova lista vidi, koga je pisao na Ivana Zekela bana Hervatskoga, i Dalmatinskoga: gdě se ovaj napis štije. — „Janko Sibinjanin, kraljestva Ugarskog upravitelj (gubernator) Ivanu Dalmatinskomu, Hervatskomu i Slavonskomu banu, i njegovim knezovom, i s. krune věrnim u Gari skupljenim, g. I. 1447.“ — Kerčelić *(Part. 3. pag. 270)* na sverhi. Od ovoda pověrovano znademo: 1. Da su strane Hervatske velikaši i plemeniti svoje skupe i sastanke deržali u Gari gradu, i ovi su bili věrni kruni svetoj, 2. Da su ovi isti imali bana svoga po imenu Ivana Zekela, koj je bio rodjak Sibinjanin-Janka, kako ću poslě pokazati: jer kako je Sibinjanin posto upravitelj kraljestva, za stranu onu, koja je slědila Sibinjanina i stališe od Ugarske, postavi bana Ivana Zekela svoga rodjaka: strana pako druga izabrala je za bana Friderika i Ulrika knezeve Celjske, koji su se takodjer pisali principi, jerbo su bili ujaci Ladislava kralja pupila. Ovo sam zato pomnjivo hotěo razložiti, da se znade, kada i kako Slavonia, pod koju sva Hervastka i Dalmacia ukupno se razuměvati mora, a ne, kako potlašnji pisci pišu, koji bi sva poměšati radi, ili poradi neznanosti ili druge sverhe, u posebno: jerbo su se iz vojvode kraljevske kervi, i bani tako isto pisali od cěle Slavonie, to jest od cěle Hervatske i Dalmacie; Slavoniu indi kako občinsko ime ja razuměvam, pod kojim imenom tako Hervati, kako i Dalmatini razuměti se moraju, a ne kano posebno, to jest da je Slavonia različita kraljevina bila za sebe, osim Hervatske i Dalmatinske to jest Primorja, da se indi znade, kada i kako se je na gornju i dolnju razdělila: jerbo je ovo pod velikom pravdom sadašnjih pisaocah, něki bo hoće, premda brez temelja, da je današnja dolnja Slavonia t. j. Požežka, Věro-

Digitized by Google

vitička i Srěmska županija uvěk spadala pod Ugarsku: a Zagrebaćku krajinu hoće imati za Slavoniu, s Likom i Kerbavom i zovu je dolnja Slavonia, a neznam gdě će tražiti onda gornju Slavoniu, možebiti u Bosnoj? A kamo će Hervatsku metnuti, a kuda Dalmaciu tražiti. Tako jest kada neznadu, kako je Hervatsko kraljestvo stajalo, i kako se je nazivalo, i koje su medje ovoga kraljestva bile naravno moraju u smutnju dojti: ali od ovih sam ja već dosta onda govorio, da oni svoju neznanost po tom pokazuju.

Iste godine 1446. stališi su kraljestva Ugarskog zapovědili Sibinjaninu, kraljestva upravitelju; da on spomenute knezeve od Celja podložne kraljestvu Ugarskomu načini; on indi skupi vojsku i na knezeve Celjske udari, i nje susbije; ali oni pod krilo Friderika cesara poběgnu, i sva mu svoja dobra predadu: od ovuda je slědilo, da kada je Sibinjanin u zemlje spomenutih knezovah Celjskih udario bio, někoja je města u Kranjskoj i Štajerskoj, koja su pod Friderika cesara spadala, porobio: od ovuda Friderik cesar na stališe od Ugarske tužbu je dao: ali kako su iz knjige Ivana Zredne (21. kod Praja) vidi se, Sibinjanin sebe je izgovorio. Da u onom boju i strane od Hervatske ili Slavonie medju sobom su se progonile, to si možemo misliti, ali te bojeve nitko nije izpiso. Godine iste 1446. u Baku drugi dan poslě s. Tome izdao je Sibinjanin zapověd na Ivana Zekelj od s. Gjurgja Dalmacie, Hervatske i Slavonie bana, i na njegove knezove u Gari sjedinjen, da posědovanje Šime Zudara, u okolici Gradca, i Gorice zvano, koje sam Sibinjanin je deržo, i posědovao, udovi Ivana Blagaja odpušća, i u imenu i vlasti gubernatora Sibinjanina predade. Odkuda slědi da je Sibinjanin gubernator imao svoja posědovanja i u Hervatskoj, i rado da je isti ban Zekelj imao posědovanja od grada Gjurgjevca, kad se je piso, od s. Gjurgja. G. 1447. knezevi od Cilja opet se podignu s onim prědělom Hervatske, koi je njihovu stran deržao. Uslěd toga nisu ni poklisare u Budim na obći sabor poslati hotěli. Nu stim su věrnii bili dolnjo Slavonci, buduć da su slali poklisare. Koje preučeni Praj *(Part. 3. Annal. pag. 61)* po imence spominja, iz županie Požežke: Jure Tembald od Staroša, Andria Hanja, i Jure Vajda; iz Věroviticke županie: Sebastian Koramzo, Benedikt Alap, Albert Barony, Dominik Eniše; iz županie Valkovačke ili Vukovarske, drugačie Srěmske: Vladislav Vereš, Vladislav Strice, Vladislav, i Adam Iske; iz županie križevačke: Jure sin Šimona, Jure sin Ivana, Ivan sin Vida, Petar Fized, i drugi Petar Zenahrast, i

Digitized by Google

Jure Magaloc. Evo ti temelj starinske pravde, poradi dolnje Slavonie, koja se je toliko puta medju stališi Ugarskimi i Slavonskimi podigla i pretresala: od ovuda bi indi radi nĕki izvoditi, da strane dolnje Slavonie pod Ugarsku spadale su. Alikada je Ugarska Slavoniu zadobila? Nu oni koi bi to radi izvoditi, i pokazati, nećeju, ili nemogu, ili neznaju pokazati kad je Slavonia pod Ugarsku krunu došla, zatim neznadu nikakvoga dokaza dovesti napervo prie god. 1447. A ovo je vrĕme kao Ugarska tako i Slavonia bez kralja bila, da što više, ova je stražnja deržava medju knezevi razkomadana bila, kako sam malo više rekao. Županie gornje Slavonie (današnje Hervatske) Varašdinska, Zagrebačka, Zagorska i sva ostala Hervatska nisu nikakove poklisare poslali, od kuda bi budalasto bilo izvoditi, da one krajine nisu niti spadale pod krunu Ugarsku; nu da su ove i župani tako istò poslale bile svoje poklisare na spomenuti sabor u Budim: to svĕdoči knjiga, koju su stališi krajine Zagrebačke pisali protiva Sibinjaninu na stališe svo kraljevine u Budimu skupljene koja ovako glasi. -- „Uzvišeni, velikodični ljudi, i ostali kraljestva Ugarskog plemeniti, gospodo poštovana, vĕrnu podložnost s pripravnom službom. Znajte, da je velikodični Janko Zekel, od Sibinjanina upravitelja kraljestva Ugarskog naputjenje dobio okolo ne davno prošastne svetkovine s. Mihaila Arkandjela odredivši plemenitim ljudem i prateljem. u ovom burnom vrĕmenu, da stupe u posĕdovanja i strane posĕdujuće, Nikole, sina Ladislava od Lodomerie Gerge, Pavla i Vladislava sinovah, to jest istoga Nikole od Lodomerie; i Laktec i Glavnica zvane; i strane posĕdujuće, u posĕdovanju Belovar zvanom, u županii Zagrebačkoj imane, inače po pravu i napisu sada, i od starinah posĕdovane, i na nje spadajuće, bez svake njihove krivnje, skupa s mlini, potoci, šumami i ostalimi na njih spadajućimi svimi dohodki pograbiti dao, i drugim izručiti, da se uživaju sada proti naredbi občinskoj, ne odavna naredjenoj; dakle po usilovanju. Poradi šta molimo iste vaše velikodičnosti da spomenuta posĕdovanja i strane istih posĕdujuće, po istom Zekelju tako silovito pograbljene, po jakosti i prepisu odredjenja, sada po vašoj skupštini plemenitih kraljestva Ugarskoga potverdjenoga, i odlučenoga, istim javljajući odpušćati i povratiti, zapovĕditi bi dostojali, i hoteli uslĕd pravice. Pisano u Zagrebu na osminu svetkovine vodokerstja gospodina skoro prošastnoga. Godine gospodina 1447. Ovo smo s pečati plemenitih sudacah dali zapečatiti, skupštinah ple-

Digitized by Google

menitih županie Zagrebačke.“ — Od ovuda je očito; da je i župania Zagrebačka morala poslati svoje poklisare, i po njih gore popisanu tužbu protiva ravnitelju Sibinjaninu; dalje ista skupština plemenitih očito spominja, da su smutnje i bune u ono vrěme bile: ove su bune jošter od Sigismunda kralja terpile; i zaisto poslě smerti Alberta znademo, da je Vladislav Gara, najvećí vladalac od dolnje Slavonie, s ostalimi župani bio na stranu Elisabete kraljice, i pupila Ladislava; Matko pako ban i sva gornja Slavonia iliti Hervatska bio je na stranu Vladislava. Koj pametan od ovuda mogo bi izvoditi i kazati da je dolnja Slavonia bila uvěk Ugarska? Zaisto g. I. 1440. kada je palatin skup u Budimu dana 29. Lipnja navěstio, u onom skupu nije bilo Vladislava Gare, niti drugi koji od doljne Slavonie. Tko sada može kazati, da je vojvodstvo od Gare, to jest od Srěma spadalo na Ugarsku ili na Slavoniu; zaisto, jerbo u onom skupu stališah niti Vladislav Gara kano pervi i najveći knez od dolnje Slavonie, niti koj drugi se spominja, mora se dakle kazati, da Srěm i Věrovitica nisu spadale pod Ugarsku krunu: ali ovakove děčinske izvode u onih smutljivih vrěmenih izvedene, stid me je pisati: koj će pametan ovako zaključiti. — „G. I. 1447. u saboru stališah u Budimu skupljenih bili su poklisari iz Valpova Věrovitice i Požege dakle Valkovo, Věrovitica i Požega spadale su od postanja kraljestva Ugarskoga na Ugarsku.“ — Hajde s Bogom s takovim zaključenjem, ja ću ti drugo zaključanje na pervo staviti.“ — G. I. 1447. Sibinjanin upravitelj i stališi Ugarski načinili su bana od Dalmacie, Hervatske i Slavonie Ivana Zekelja rodjaka Sibinjanina gubernatora, i ovaj ban bio je nad knezevi u Gari sdruženimi: dakle Sibinjanin gubernator i ostali stališi Ugarski nisu ni sanjali, da je dolnja Slavonia prostrane Ilirie ikada spadala pod Ugarsku, jerbo nije bilo od potrěbe bana u dolnjoj Slavonii, ako je dolnja Slavonia spadala uvěk pod Ugarsku: već one županie Valkovo ili Vukovar, Věrovitica i Požega, bile bi onda uprav pod palatina, kako i druge Ugarske županie spadale. Jerbo su pako slavni stališi kraljestva Ugarskoga dobro znali, da vrědne uspomene Ludovik I. kralj Ugarski u svom odredjenju g. I. 1351. članku 11. u kojem Slavoniu, zemlju vojvodstva naziva; kada je pitanje postalo, jeli svi plemeniti jednake vlastitosti imadu, i jeli iste vlastitosti Slavi imati mogu (razumij Slave Ilire) ovako je odrědio: „Na istih takodjer plemenitih molbu prignuti smo; da svi ljudi plemeniti u krajinah kraljestva

Digitized by Google

našega stanujući, tako isto u krajinah vojvodskih (razumij Slavonie) po skupsjedinenju krajinah istoga kraljestva našega stojeći, jedne i iste sloboštine uživaju. — Da se pako očito poznadu Hervati ili Slavonci, i njihovoga kraljestva medje, i njihove pravice, molili su istoga kralja, da njim podari pismenovlastje, s jakostjom kojega na sud bana svoga, dužni su samo dojti, i ako se ondi i nebi mogla pravda doveršiti, da onda uprav na dvor kraljevski mogu pravdu preněti, na koju molbu podario je Hervatom Ilirom Slavonskim povelju g. I. 1359. da oni na nijedan sud iz one strane Drave nisu dužni iti, nego samo pred svojega bana, ili vice bana.“ — Ovu je povelju g. I 1364 sa dvostrukim pečatom potverdio, i g. I. 1377. na novo prepiso, i potverdio. Kerčelić. *(Part. 3. pag. 242)* što bi više, Věrovitica, Valkov ili Vukovar i Požega s ove strane Drave, a ne s one stoje; dakle na kraljestvo Slavonie, to jest Hervatsko i Dalmatinsko, a ne pako na Ugarsku spadaju. Sigismundo kralj da Hervate umiri koji su protiva Ugrom vapili, i već se od Ugarske odružiti hotěli g. I. 1398. sabor je u Križevce sazvo: tamo su se palatin, arcibiskup Strigonski, ostali mlogi biskupi, i velikaši skupili bili; u onom su saboru pravice posebno za Slavonie kraljestvo potverdjene: města u kojih pravde i odsudjenja imadu se deržati, naredjena, sudci pravoredni imenovani; kano za gornju Hervatsku, i za sve Primorje varoš Tinin, za kraljevske sudce i poslanike Ivan Gara biskup Zagrebački, i brat njegov, i knez Kerbavski; povlastnici za sve kraljestvo Slavonie, to jest Hervatske i Dalmatinske Detrić Bubek, ban. Za kraljestvo Ugarsko palatin i arcibiskup Strigonski za sudce odredjeni. Od ovuda je očito, da kakogod Ludovik 1. kralj, tako jednakim načinom i Sigismundo kralj Slavoniu za sebe, i različito od kraljestva Ugarskoga jesu spoznavali; Sigismundo kralj zaisto u svom milostivom odredjenju g. I. 1403 svim nevěrnim podarenomu; očito kraljestvo Slavonie spominje, gdě ovako govori: „Odredili smo sa svimi puntari, takmaci i suprotivnici našimi u kraljevinah naših Ugarskoj i Slavonii, i u stranah Erdelja stojećih, istinski mir načiniti.“ — Nevcli u kraljevini našoj, nego u kraljevinah naših Ugarskoj i Slavonii; indi pooseb se razuměva Ugarsko, a poseb Slavonsko kraljestvo; ovo pako Slavonsko kraljestvo jest razumio, od Drave tiam do mora; dakle svu Hervatsku i sve Primorje ili Dalmaciu; jerbo on od cěle Hervatske i Dalmacie bio je kralj, i svagdi je imo puntare i suprotivnike. Zaisto g. I. 1398. 1403. 1412. 1415. 1418. 1429. 1434. kra-

Digitized by Google

ljestva Slavonskoga stališi deržali su sami za sebe sabore i sastanke; što odredjenja stališah Slavonskih, u spomenutih godinah načinjena očito pokazuju, i nisu na zapověd palatina, niti arcibiskupa Strigonskoga poslušni ili zavisni bili: zato je iste god. 1434. Sigismundo kralj po svojoj vlastitoj zapovědi naredio, da u zapovědnih prepisih palatina i arcibiskupa město dade se u Slavonii; jerbo i oni sudci jesu kraljestva pravoredni tako, kako i Ban. Od ovuda g. I. 1435. (u odredjenju 6. članku 1.) po imence izpisuje se, koji su pravoredni sudci kraljestva; medju kojimi se ban Dalmacie, Hervatske, to jest Slavonie i Mačve imenuje — „Ova sva su, velim ja, dobro znali stališi Ugarske i isti Sibinjanin upravitelj kraljevinah, i zato su imenovali bana od doljnje Slavonie Ivana Zekel: jer moraš znati moj štioče, da se je u ovo vrěme počela dolnja Slavonia nazivati, jerbo su županie, Križevačka, Požeška, Věrovitička i Vukovarska ili Srěmska sada pervi puta zadobile svoga bana; da ovako svoje sudbene i ostale poslove s svojim banom doverše: i protiva knezovom Celjskim koji sebe same s privoljenjem morebiti silovitim stališah gornje Slavonie su za bane načinili, suprotstati mogu, po tom su pako očito pokazali stališi i knezovi doljne Slavonie, da oni nespadaju, uprav pod Ugarsku, nu da niti spadati hoće i zato svoga bana hotěli su imati; ali i gubernator i stališi Ugarske po tomu očito spoznali su, da doljna Slavonia nespada uprav pod kraljestvo Ugarsko, jerbo su bana dali: koj u dolnjoj Slavonii nebibio potrěban, da je dolnja Slavonia pod kraljevinu Ugarsku spadala. Zato Sibinjanin gubernator načinio je bana od Hervatske Dalmatinske i Slavonske Ivana Zekel, na kojega gore popisanu zapověd g. I. 1447. je izdao; ali spomenuo je i knezove svetoj kruni věrne u Gari skupljene, u onoj zapovědi njima zapověda; da puntarske prediališe Dorotee Blagajeve udove pedepsaju, i na pokornost pritěraju: ovako sve poslove, koje je imao gubernator u kraljestvu Hervatskom, naručio je Ivanu Zekel banu: Od udove Blagajove moram spomenuti, da se je ona udala posle za Martina Frankopana, i g. I. 1448 da je zapisala polovicu dohodakah od gradovah Verbas i Kozaru; ove gradove Sigismundo kralj Ivanu Blagaju je založio za 1600 Dukatah, koje je u zajam primio, kako knjiga Sigismunda kralja obilatije to svědoči, polu dakle dohodakah od ovih gradovah spomenuta Dorka za Martina Frankopana udata svomu mužu Martinu Frankopan u Jasterbarskom na dan s. Skolastike je zapisala pred svojim sinom Ivanom Blagajem g. I. 1448.

Digitized by Google

Ovo sam zato spomenuo, da se znadu gradovi i županie ili knežie, koje su pod Hervatsku spadale: ovako dao je zapověd gubernator Sibinjanin banu Zekelu, da natěra plemiće od Klokoča, da plate desetinu biskupu Zagrebačkomu, u Budimu na cvětnu nedělju 1447. Ali i knezovi su Celjski kano bani od sve Slavonie mloge zapovědi izdali, ovako g. I. 1446. izdali su zapověd na kaptol Požežki, da imade izviditi protiva Ivanu Zekel od s. Gjorgje Dalmacie i Hervatske banu, i Vrane upravitelju, u kojoj zapovědi za pověrovanu osobu izvidjenja Jure Glajnar knez Zagrebački imenuje se. Od ovuda očito je, da je Požega pod baniu i Slavoniu spadala: ovako jedna strana drugu je progonila, i mnoga su robljenja i ubojstva bivala. Od ovuda vidiš dragi štioče, kakovi je bio stališ naše Slavonie, i da je Slavonia kako Drava teče; s Ugarskom krunom združena, kako sam već gori napomenuo pod Kolomanom kraljem g. I. 1102. Kako onda, tako i u ovo vrěme sama svoje bane i vojvode, kano vlastito kraljestvo je imala, i jest se deržala.

G. I. 1448. Janko Sibinjanin gubernator podigo je boj protiva Turkom, i na Kosovom se je polju pobio. Dva su se dana tukli: pervi dan vojvoda Janko bio je obladalac; ali drugi dan po nevěri od Jure despota Serbie ostavljen, bio je pobijen; i kada bi k Biogradu po šumah bludeć hotio se povratiti, bio je od despota uhvaćen, i u Smederovu varošu zatvoren, ali po jakosti kneza Jurja Marnavića, je oslobodjen; nego je sina svoga starjega Ladislava marao na město sebe u zalog dati i obećati, da će Matka sina svoga mladjega s kćerom Ulrika kneza od Celja oženiti. Što se Marnavića dotiče to svedoči list Janka vojvode, po jakosti kojeg mloge gradove, varoše, města koja je u Serbii Sibinjanin posědovao, Marnaviću je na uvěke poklonio, list ovako glasi. — „Mi Janko od Sibinja, vojvoda od Erdelja, u imenu i osobi prevedroga principa i gospodina našega Ladislava po božjoj milosti Ugarske, Ceske, Dalmatinske i Hervatske itd. kralja; Austrie i Štajerske vojvode, i markiona Moravske itd. u spomenutih kraljevinah Ugarske, Dalmacie i Hervatske, upravitelj naredjeni, na uspomenu dajemo svima i posebnima, sadašnjim i budućim u sva vrěmena: da, kada poslě boja na polju Kosovom s Amuratom Turakah Sultanom deržanomu u povratku našem u strane Ugarske, po Juri despotu nezahvalnom principu od Serbie, poradi neumerlih dobročinstvah naših, njemu izkazanih, uhvaćeni biasmo; ali po serdčenosti opet, i osebujnoj krěposti zmožnoga čověka kneza

Digitized by Google

Jurja Marnavića Niškoga, kneza věkovitoga od Zvonik i starešine kraljestva Rascie, gospodina na vojnici predragoga rodjaka, koj iz svojih hatarah sakupivši jako množtvo vojakah, u Smederovo varoš u kojemu zaderžani bismo, doletio, i veliki strah spomenutomu principu Jurju je zadao. Mi iz njegovih rukah oteti i oslobodjeni, kraljevinam našemu Upravitelstvu izručenim s velikom krěpostjom i slavom njegovom povratjeni bili smo: i kada osim toga sa željnom uspomenom na pamet nami dolazi, kako věrnoga nami i prevedromu onoga vrěmena Vladislavu Ugarskomu kralju gospodinu naščmu, predobre uspomene, u pomoći jest se ukazao; kada pervašnjih godinah po njegovom svietu i spomoćjom u Bugarskom ratu, Turke po strašnom toju pervi put kod Morave potoka, poslě kod Kunovice u nazočnosti gospodina kralja protěrali smo, i uhvatili istoga vojske Turske vojvodu Hasam Bega, promatrajući takodjer neizměrne zasluge kneza Gojka otca istoga Jure, tako prama nam, kako pram kraljevini Ugarskoj, i navlastito u davno doba pram prevedromu kralju našemu, i zmožnomu caru Sigismundu najsretnie uvěk uspomene: zato koji iz tolikih dobročinstvah spominjamo, kako i uvěk sěćati se moramo; tako iz strane dužne zahvalnosti zadosta učiniti odredili smo, i hoćemo po ovomu našemu listu, koj svuda krěpost njegovu posvědočiti će, dajemo, i za věkoviti poklon nepovratljivo predajuć prikažujemo sve one varošince, gradove, sela i zemljišća, koja po spomenutom přěsjajnom kralju Vladislavu nami već od davna poklonita jesu; u županiah Kucievo i Branicevo; navlastito pako varošince sa svojimi gradovi: Jagodnu, Ražgnu, Lomnicu, Stracu, Konstautinovo, Postranu, Bukovsko, Gvozdenicu, s istimi poglavitimi městi, Kucievo i Branicevo, i ostalimi varošinci nutarnjimi, ulicami, seli, i sa svimi na njih spadajućimi berdinami, livadami, šumami, potocimi, i njihovimi tečaji i pri berdinamah od bajera Morave do Dunava i odanle do zemaljah gospošćine varoša Nisenskoga, koj je najstaria otačbina pokolenja njegovoga Marnavić, na kojega razredjenje i slobodno gospodovanje svu povlast i pravdojakost u istih městih svim i posebnim od spomenutoga kralja nami danu, i prikazanu, na uvěke prenašamo brez svake iznimke i omedjašenja; i istoga kneza na město nas i osobe naše, kako tako isto i odvetke njegove uvodimo, i uvedenoga potverdjujemo. Dano u Segedinu godine Gospodina 1448. Dana 20. Prosinca. — „Od ovuda izvoditi moremo; da je Sibinjanin iste godine iz

Digitized by Google

sužanjstva došo, i da je Jure Marnavić njega sa svojimi vojaci dopratiti morao, i onda njemu Sibinjanin ovaj list prikazao, iz kojega znademo, da je Sibinjanin bio Marnaviću u rodu; Marnavića pako pokolenje bilo je zmožno, i glasovito: jerbo su Marnavići bili rodom iz Hlivna, i iz pokolenja ovoga postali su despoti u Rascii. Marnavić Gojko bio je vojvoda kod Sigismunda kralja, i on je došo u Bosnu poslan od Sigismunda na pomoć Dabiši kralju bosanskomu, i od Dabiše je nadaren bio, i posto je plemenit Bosanac (poglej dogodjaje despotah od Serbii i Dabiše kralja bosanskoga, pogl. 26. i 27.) Ovaj list Tomko Marnavić sinJurja Marnavića donio je k Matii kralju Ugarskomu da ga potverdi. G. I. 1459. (Kerčelić *Part. 3. pag. 272.*) Isti je Kerčelić hvale vrědno popiso list Mihaila Siladja, koj je bio gubernator Ugarski kada je Matiaš kralj bio još malen; jerbo u ovom listu Sibinjanina i Marnavića pokolenje, i mnoga města napervo dolaze. Za veće znanje njega na Ilirski naš jezik mojim štiocem popisujem. — „Mi Mihailo Ziladji od Horogzeg u Imenu i osobi principa i gospodina po božjoj milosti Ugarske, Dalmatinske i Hervatske itd. odabranoga kralja, gubenator u istih kraljevinah naredjen na uspomenu dajemo sadašnjim i budućim svim: kako u ono vrěme, kada po službi velikodičnoga i zmožnoga čověka prie Ivana vojvode od Erdelja, šure našega i gospodina, i po vlasti presjajnoga kralja Vladislava, kraljestvo Rascie od Amurata turskoga Sultana, povratjen je presvětlomu principu Jurju despotu zvanomu, istoga kralja i spomenutoga vojvode i biskupah, baronah i plemenitih kraljestva s voljom, jerbo tako zahtěvo je prie toga velikodični Juraj Marnavić, i knez od Zvonika; Starosta kraljestva Rascie i gospodin u vojnici za hasnu svoju, i sina brata svoga Ivana, po Imenu Tomka; kanoti sina i sinovca, nekdašnjeg kneza Gojka, koj je bio sinovac nekdašnjeg kneza i vojvode Rascie od Gojka koj je bio kralja Vukašina, i despota Vuglješe brat, presrětne uspomene šurah naših, i istoga Janka Vojevode šure našega i gospodina, odsudjeno jest; da varoš Niš, starinska otačbina kraljevskoga pokolenja Marnavićah sa svimi varošinci, gradovi, gradići, ulicami i seli i sa njihovimi svimi pravicami, i spadajućimi na kakovigod način od starinskoga vrěmena po izrěčenoj pravdi, i vladanju na njeg spadajućimi, u istih stvarih predati se mora nauvěke spomenutim knezovom Jurju i Tomku njegovom od brata sinovcu tako: da nikada u nijedno vrěme spomenuti presvětli princip despota, i njegovi od-

Digitized by Google

větki i naslědnici nemogu imati ili tražiti pravo kakovo u spomenuti varoš, i na njega spadajuća; nego da spomenutih knezovah i njihovih poslědakah razuměva se i biti mora navěke: i jerbo sada u varošu Pešti s gospodom biskupi, baroni i plemići kraljestva Ugarskog, za upraviti spomenutoga kraljestva stvari u sabor spravljenimi isti knez Tomko u svoje ime, i kano odvětak spomenutoga Jurja strica svoga iskao i molio je od nas, i ostale gospode s nama skupljenē občinsko svědočanstvo od spomenute volje kralja Vladislava i Janka vojvode: Mi koji spomenutim svim stvarim s primlogimi nazočnimi biskupi i baroni bili smo kod odsudjenja, i izgovora onoga, po glasu ovoga lista valujemo, i svědočimo pred svimi, i svakim na sva buduća vrěmena, da spomenuta kralja Ladislava volja od varoša Niša, na korist knezovah Marnavićah od i vojvodah spomenutih, razložena i izrečena je bila, i da se izverši zapovědano je bilo, s privoljenjem istoga presvětloga principa Jurja despota. Za kojih pověrovanje ovaj svědočanstva list dali smo i s pečatjom našom potverdili. Dano u Pešti dvadesetoga dana spraviśtja našega g. I. 1458. Od ovuda znademo, da su Marnavići bili ovi iz pokolenja Vukašina despote, i bratje njegve; pokolenje Vukašinovo izpiso sam: jerbo pako Sibinjanin-Janko inače (Hunjad) u pervašnjem listu Jurja Marnavića spominje očito, predragoga rodjaka svoga, od ovuda pověrovano kazati se mora, da je Janko Sibinjanin bio rodom iz pokolenja Marnavićah.

Sibinjanin Janko povrativši se iz sužanjstvo u Ugarsku morao je dati spomenutu povelju Juri Marnaviću svomu rodjaku, boj pako s Amuratom bio je iste god. 1448 na Kosovom polju, gdi je osim množine plemstva i ban Zekelj dično pao. Od ovog vrěmena ništa dogodovština o njemu nepiše. Nu kao naslědnici banske časti spominju se knezovi od Celja Miroslav i Ulrik sve Slavonie. Iz ovoga bi se moglo reći, da je zbilja Sibinjanin-Janko obećao despotu, da će sina Matiu s kćerjom Ulrika Celjskoga oženiti, i zato da je nje u banskoj časti ostavio; kako i ono: da je despot sa knezevi potajno dogovaranja o toj stvari vodio.

Gašpar Čupor de Monoslo, od Moslavine uputi se god. 1449 s mnogimi plemići iz dolnje Slavonie proti Zagrebačkom kotaru, i mnoga města, navlastito kaptolska porobi, kao: Sisak, Sela, Dužice i druga po posavini, jedino iz toga uzroka, što je kaptol s njekimi plemići dao one tverdjave porušit, koje nisu mogli sami uzderžavati, kao što su Babču, Lonku itd i to sa privoljenjem

Digitized by Google

stališah Hervatske i Ugarske. Ovo utamanjenje gradovah poplaši doljno-Slavonce, da se neće u vrěme nuždе moći proti nepriatelju branit, kako se to znade iz tužbe, koju su na velku gospu knezovom Celjskim podněli, zato nepriateljskim načinom na nje nasernu, poradi česa je poslě na sud pozvan plemeniti Čupor.

G. I. 1450 slavni stališi Ugarske i Hervatske odrediše na molbu kaptola Zagrebačkoga; da se grad Kemlek (Kalnik) predade kaptolu Zagrebačkom. Nu dojduće godine upravitelj Sibinjanin-Janko grad Kalnik opet za kraljevinu osvoji. Kerčelić navodi uzrok tog osvojenja, da knezovi Celjski dalje svoju vlast nerazprostiru. Medjutim su morebit stališi i plemići Slavonije to zahtěvali, da grad Kalnik u rukah kaptola nepusti. Iste godine Friderik Celjski princip i ban Slavonie sudbeno pozva Gašpara Čupora od Moslavine, poradi pervašnjih godinah učinjenih silovitih robljenjah; ali on dojti nije hotio, zato kano nepokornik bi odsudjen: od ovuda kanonici od Časme kada su hotěli zadovoljnost *(executionem)* iz posědovanjah njegovih sebi načiniti, g. I. 1452. spomenuti Gašpar Čupor od Moslavine na novo se podigne, i posědovanja kaptolska porobi. Ovako su se uredbe i zapovědi kraljestva obderžavale, da se je pravom reći moglo „Koi je jači, onaj tabači. Iste ove godine 1452 Miroslav knez Celjski i ban Slavonski dade na znanje u petak prie svetkovine s. Osvalda, da slobodno smie tko samo hoće poklanjati dobra i imanja kapitulom, samostanom i cerkvam. Iste godine dade zapověd na županiu Zagrebačku i na svoje kapitane gradovah Medved i Stupnik, da desetine cerkvi naplate. Napis ovaj je imo Friderik: „Kraljestva Slavonskoga ban, tutor, gubernator i advokat cerkve Zagrebačke.“ Odkuda se znade, da još nije pravoga biskupa bilo. G. I. 1449. Ulrik je deržao sabor u Križevcih, poradi pravde gospodina Hening od Susedgrada, s varošom Zagrebačkim, gdi se je ovako pisao. — „Mi Ulrik po Božjoj milosti knez od Celja, Ortenburga i Zagorja, i kraljestva Slavonskoga ban, na uspomenu dajemo; da nami, kada smo drugi dan poslě svetkovine s. Gjurgja mučenika skupa s kraljestva plemenitimi za načiniti pravoredno odsudjenje pravdih na stolici našoj sudbenoj sědili: Viteški Hening od Susedgrada idt. s pečati vice-banah i knezevah naših Križevačkih dali smo podpečatiti. Dano u Križevcih tretji dan roka prepisanoga G. Gosp. 1449. U isto od primĕra vrĕme podiže Sibinjanin-Janko svoje čete, i osvoji sva městа, koja je despot od Serbie još od Sigismunda kralja za Biograd dobio u Ugar-

Digitized by Google

skoj. Zatim podje u Serbiu, nu despot nesmĕde se s Jankom pokerkat, nego mu izruči sina starieg Ladislava. Što se zaveza tiče, koga su Austrianci, Česi i Moravci s Ugarskom zbog pupila Ladislava učinili, podpisali su se takodjer knezovi Celjski na slĕdeći način: Takodjer mi Friderik i Ulrik po božjoj milosti knezovi Celja, Ortenburga i Zagorja i kraljestva Slavonie bani u ime naše i naših podajnikah.

G. I. 1453. Ladislav je pod rukovodstvom Ulrika pričeo vladati: a Sibinjanin-Janka je kano najvećega sve kraljevine kapitana imenovao. Iste je godine, kraljestva svoga 13. sve poklone i povelje od knezovah Celjskih cerkvam Zagrebačkoj i Časmenskoj podarene Ladislav kralj potverdio. Friderik Celjski i ban od Slavonie na molbu kaptola Zagrebačkog zapovĕdi, da se izplate desetine, u kojoj knjigi spominja Jurja, sina Farkaša od Ebrees kneza županie „naše Zagrebačke"; Erharda Hohen brata kapitana „našeg Medvedgrada"; Sabalda Maura kapitana varoša „našega Zagrebačkoga": Ivana Zmolika kapitana gradića „našega Stupnika," i kneza polja „našega Zagrebačkoga Turopoljskoga": Benedikta Turoca od Ludbrega kneza županie principa Ulrika Varašdinskoga: Petra Kasnara kastelana Ulrika bana Rakonog. Iz ovog se lista vidi da su se knezovi od Celja Friderik i Ulrik kao samovladavci od sve Varašdinske i Zagrebačke županie smatrali. Ovako su oni kano ujaci Vladislava kralja kako su hotĕli vladali, i za principe se deržali: Ova stališem od Slavonie nisu bila draga: zato kad su začuli, da je Ulrik iz milošće kralja Ladislava izpao, u sabor su poklisare Petra, lektora i kanonika Varadinskoga, Alberta Hangača prepušta Pečuhskoga, Ivana Bitovca Gerebenskoga, i Gaspara Monoslova, koji su opravili kod slavnih stališah, da se je članak 9. načinio, koj ovako glasi. — „Takodjer svi slobodni varoši, kako naši kraljevski i kraljičini, tako gospode despotah, kneza Celjskoga i ostalih velikašah, i čitavo kraljestvo naše Slavonia skup brojiti se moraju, i vojevati." — Od ovuda znademo, da su i kraljice imale svoje varoše: ali koji su to varoši bili, pravo se kazati nemore; kazo sam u dogadjajih Ladislava 3., da je Elisabeta Mati njegova udova kraljica posĕdovala strane doljnje Slavonie, i u Vĕrovitici stanovala, i da su krajine: Vĕrovitička, Požežka, Vukovarska ili Srĕmska i Mačva na nju spadale, jeli su još koje druge županie bile odredjene za kraljice udove, to se neznade, i ove su se krajine zvale kraljevske, koje su kralji poslĕ medju vĕrne svoje razdĕlili, kanoti pokolenje od Gare velika je imanja u današnjoj Diakovštini posĕdovalo.

Digitized by Google

Da su se u gradu Gari kod današnjih Gorjanah knezovi Celjski sastajali s banom Zekeljom kao i Slavonci svoje sabore deržali, spomenuo sam, kamo se i despot od Serbie razuměti ima s palatinom Gara, koi je bio za ovo vrěme vlastnik toga grada, od kog se kod današnjih Gorjanah nuz Djakovo podertine vidjevaju. Da je pako despot Serbski imao posědovanja u Srěmskoj krajini, to svědoči učeni Praj g. I. 1451. gdě izpisuje, kako je Sibinjanin-Janko s pomoćjom Ivana viteza, biskupa Varadinskoga načinio priateljstvo s Jurjem despotom Serbskim, da Elisabetu kćer Ulrika Celjskoga, a despotovu unuku za Matiaša svoga mladjega sina uzme za ženu: pod ovom pogodbom, da ako děvojka nebi hotěla, ili despot nebi ostao kod pogodbe, onda neka sva imanja, koja je despot od kraljah Ugarskih zadobio, u Berežkoj, Satmarskoj, Biharskoj, Srěmskoj, Torontalskoj, Krašovskoj i Zarandskoj županii posěduje, Sibinjaninu-Janku i njegovim potomkom predadu." — Jerbo se pako u spomenutom članku osobito despot i knez Celjski imenuju, i sve kraljestvo Slavonie, slědi očito, da kako god su kneza Celjskoga veliki i mnogi spailuci spadali na kraljestvo Slavonie, tako su i oni isti u Srěmskoj županii, koje je despot posědovao, na Slavoniu spadali.

Iste godine 1454. U saboru bio je naredjen Ladislav Gara za palatina; Ivan pako Gereben za bana od sve Slavonie. Ove su iste godine Turci udarili u Serbiu i Smederovo varoš predobiše, nu grad jim u ruke nepade. Sibinjanin-Janko to začuvši vojsku što berže sakupi, u Serbiu udari, i Muhamed Bega od Smedereva protěra." Zatim Fric-Bega sa trideset hiljadah vojske kod grada Krusolića u Bugarii stojećega protěra, i bega s ostalimi četnici uhvati, Vidin popali, porobi svu okolicu, i u Biograd se povrati. U to vrěme Jure despot, koj je iz Serbie pred Turci u Ugarsku bio uteko, u Serbiu od Turakah oslobodjenu povrati se, ravnitelja biogradskog Silagja dade ubiti: zato Mihailo Siladji brat pokojnog, koj je i sam u pogibeli bio, despota kod brěga Dunava putujućega uhvati, i perste mu na desnoj ruci odsěče, i tako ga dugo dade zatvoriti, dok se nije izkupio: Ovako Du Fresne iz Laonika, *(lib. 8. pag. 220.)* i iz drugih pisacah, koje on spominja: od kuda se znade, da je sam despot započeo, i da su krivo potvorili Sibinjanin-Janka, da je on svemu tomu uzrok bio.

G. I. 1455 uvuče se Ulrik knez Celjski Ladislavu kralju u milost, odkud je slědilo, da je někoja prošaste godine po kralju i stališih ustanovljena zabacio i nogami

Digitized by Google

pogazio; kao na primĕr dopustio je proti 11. članku, da se svaki od vojničtva za dobre novce u Slavonii odkupiti more: odkud si je naravno mnogo blago pribavio. Vidivši njegovu zločestu naměru stališi i redovi Slavonie, počmu se gibat, a Ladislav Kustos i Klemens Gara kanonici Zagrebački tuže ga kralju. Ulrik za utažiti razjarena serdca izprosi od kralja povelju desetinah od grada Ozlja i Ribnika zatim vašar u Varaždinskih toplicah da se obderžuje. Nu potajno naloži varošanom Zagreba, da kaptolski toranj s varoške strane poruše. Gdi je pako ovaj toranj bio, Kerčelić nespominje. Medjutim ga je Ladislav kralj po smerti Ulrika opet kaptolu povratio god. 1457. treći dan pred spasovo.

G. I. 1456. Muhamed Sultan, koi je već svu Serbiu osvojio bio, sa sto i pedeset hiljadah vojnikah k Biogradu kopnom a s mnogimi ladjami Dunavom se približi. Sibinjanin Janko čuvši to, berže svoje čete sakupi, komu se je Ivan kapistran s križari pridružio, i u Biograd dojde. Grad s potrĕbitim oružjem i posadom obskerbi i vojvodam Mihailu Orsagi, i Bastidi, Španjolcem izruči, zatim ladje skupi i u Savu, gdĕ u Dunav utiče, napušća, i s potrĕbitom vojskom utverdi, da ovako, ako bi potrĕba bila obsĕdjenim u gradu na pomoć biti more. Kad je ova Sibinjanin obznanio papinskom poslaniku i kralju u Budim, Ulrik knez Celjski Ladislava iz Budima u Beč odvede, misleći možebiti, da će Turci u Budim dojti. Na ovaj način Sibinjanin Janko sam sebi ostavljen jedino s kapistranom priče promišljavati sve načine kako bi najshodnie dušmanskoj sili odoliti, i nju savladati mogli. Već mĕseca Lipnja obsĕdoše Turci Biograd na kopnu, a varoš od Dunavske strane oteše. Dva put su velikim jurišem na grad nasarnuli, nu badava, zato pričeše lagune kopati. Sibinjanin videći da su već sve skoro zidine pokvarene, i da je grad u pogibeli, zato zapovĕdi sa šajkah na turske ladje udariti. Turci se hrabro braniše, ali badava, nemogoše prem tri put većom množinom, ništa opraviti. U kratko vrĕme 26 turskih ladjih uhvati, ostalé potopi, a malo ih i to oštetjenih uteče. Ovo je bilo pervo za preobladanje junačtvo: na sverhi Serpnja Turci jurišem na Biograd udare. Nu Sibinjanin Janko iznenada na nje navali, izsĕče ih, i u bĕg natĕra. Mahumed ranjen u Drinopolje jedva živ uteče, a dvadeset i četiri hiljade Turakah ostade mertvih na mejdanu, toliko i ranjenih, a bĕžećih nemanje poginu; sav tabor turski pade u ruke Sibinjanina; i tri stotine što većih što manjih topovah: ali glasoviti vojvoda Janko u onom boju

Digitized by Google

izgubi jaku desnicu, kojom je Turke sěko, 10. Kolovoza, nemogući rane prěboliti, godine 1456. umre. Ovako Ištvanffi svědoči gdě piše: — „Janko Zekel, inače Sekula od Vlahah i Turakah, a od Ilirah Sibinjanin-Janko poslě Hunjad od Ugarah nazvan, desnu ruku ili od mača ili od topa izgubi u ovom boju, i leži u běloj stolici u Erdelju sahranjen.“ — Učeni Praj piše, da je od kuge umro: morcbit je hotio smert viteza sakriti; ali zašto? Junaci u boju umiraju, i rane nesamo zadaju nego i primaju. Ovo je znak po kom se znati može, da je to strašna i pošastna bitka biti morala, kad je toliki vitež ruku izgubio, i braneć se lěvom proti surovih Turakah nasertanju život svoj od potištenog sužanjstva dično spasio, i s dičnom se ranom kući kao dobitnik povratio. On je bio rodom iz pokolenja Marnavićah iz Livna, tri sina plemenitog Marnavića, Vukašin, Vuglješa i Gojko, došli su u službu Štěpanu Dušanu caru od Serbie i Romanie, poslě su despoti od Serbie postali, od koih Sibinjanin Janko inače Hunjad dolazi, i sam izpověda u povelji, koju je Juriu Marnaviću podario, da je njegov predragi rodjak; Jurjevo pako pokolenje izpisuje Mihailo Siladji, i izvodi od bratje Vukašina, Vuglješe i Gojka: dakle su sva izprazna i bez svakog temelja ali bolje rekuć gola izmišljotina što od njegovoga pokolenja pisci izpisuju. Svi Marnavići, kojih sam povelje iz Kerčelića popisao, bili su hrabri i nepridobljivi Junaci, odkuda nije čudo, da je i vojvoda Janko od iste kervi bio glasovit Junak; kano i Jure Kastriotić, Skenderbeg zvan u isto vrěme; ovi su svi slava i dika Slavjanskog ukupno ali Ilirskog napose plemena.

Ladislav kralj, kada je čuo da je Biograd oslobodjen, želju zadobi, da ga s ostalimi městi vidi, zato naj prie u Budim iz Beča dojde: Ondi sabor u Futoku navěsti, i tamo za knezom od Celja dojde: Ladislav sin stariji Sibinjanin-Janka tamo biaše takodjer pozvan; ali on dojti drugačie nije hotio, ako kralj račune, koje je otac njegov poradi upravljanja kraljestva načinio, ne potverdi, svojom kraljevskom odlukom: što je kralj i učinio. Ladislav indi dojde u sabor i ondě zakletvom potverdi, da će kralju sva města s Biogradom izručit, koja je babo njegov deržo. Poslě je u Biograd otišo, da za kralja dostojno primiti potrěbita pripravi: Kralj indi Ladislav, sa ujakom svojim Ulrikom od Celja u družtvu mnogih velikašah i križarah, koje je sobom kralj iz Beča bio doveo, u Biograd dojde. Ondi su razgovori različiti deržani, něki su od velikašah i ono govorili; da, jerbe je Ladislav kralj poslě smerti

Digitized by Google

Sibinjanin-Janka kneza Ulrika za ravnitelja sve kraljevine imenovao; lasno dogoditi se more, da se Slavonia to jest sva Hervatska i Dalmacia od kraljestva Ugarskog odruži. Na ova dojde Ulrik, i medju razgovorom poče Ladislavu Jankovom sinu na nos bacati, da je on kralju nepokoran: Ladislav se na to uspali, i Ulriku upravitelju očito pred svimi izjavi, da je on kralju, svetoj kruni i svemu kraljestvu nevěran, da on po svoj Slavonii, na město da bi u vojsku vojnike kupio, neizmerne novce i blago je skupio, jerbo je sebe većega od istoga kralja, i od stališah čitave kraljevine pokazo, i da stavlja u pogibel svu kraljevinu, i sve kerstjanstvo; i zato, kano kralju i svetoj kruni nevěran, izdaica i puntar, da nije vrědan da živi: Zaštobo je u članku 12. g. l. 1454. uredjeno. — „Na město vojakah tko se usudi novce primati i nje u vlastitu porabu bude obraćao, onaj je krivac glave izgubljenja.“ — Ulrik se na ove rěči kao lav razjari, i od polag stojećeg vojnika pograbi mač i zamahnu na Ladislava Jankovoga sina. Ladislav mač rukom odbije, i někoje perste izgubi. Čuvši Ladislavovi prijatelji štropot sabaljah na Ulrika nasernu i na komade ga izsěku. Ovaka je bila sverha knezovah od Celja, koji nikakvoga odvetka nisu imali, ali su mlogo zla po Slavonii učinili, što ću poslě u kratkom popisati. Veliku je bunu ovaj dogodjaj uzrokovao; Križari, i isti kralj verlo biše ganuti; ali kada bi gore spomenuti članak bio proglašen i dokazano, da je Ulrik od Celja povod ovaj svagdi dao i pravedno poginuo, a ne na način zas dah, umire se kralj i velikaši. Zaisto Ladislav kralj oprostio je Ladislavu Sibinjaninu i bratu njegovomu Matii, i zakleo se, da neće nikad nijednomu poradi ovih činah ništa uraditi, ali je ipak dojduće g. 1457 Ladislav zaslužnog i neumerlog Sibinjanin-Janka nedužnisin bio na smert obsudjen, i měseca Ožujka u Budimu na piacu s. Gjurgja glavu izgubio u 24 godini života. Brat njegov Matia u negvah bio je od kralja odveden. — Koi obilatije od ovih želi znati, neka štije Praja dogodovštinu. — Ova sam pako izpiso iz Kerčelića, koi je ova iz knjige Stěpana arkidjakona Kamarskoga kanonika i paroka Budimskoga, kancelara kralja Ladislava, i kneza Ulrika Celjskoga, izvadjena po kanoniku Vinkoviću pobilježio. Ovaj kancelar Stěpan je u Budimu dana 20. Prosinca god. 1465. umro, dakle sva je dobro znao i sam vidio.

Za razuměti bolje dogadjaje kraljestva našega Hervatskoga někoja spomenuti moram. U Poglavju 15. sam pokazo kada i kako se je Štajerska i Karintia od

Digitized by Google

Hervatskoga kraljestva oddružila: ali je Kranjske velika strana još spadala pod Hervatsko kraljestvo; onih krajinah stražnji knezovi Friderik i Ulrik bili su g. I. 1441. s Vladislavom mir načinili, gdě se on i presvětli principi od Celja, Ortenburga i Zagorja knezovi spominjaju, i valuju da se broje i spoznavaju medju ostale svete krune Ugarske podložnike: poradi šta im je kako i njihovim potomkom Vladislav kralj, kano pravim i pravednim članovom krune kraljestva Ugarskoga, i věrnim i u věrnosti podložnim svoju milošću podario, i sa zakletvom obećao, da će ih protiva svim takmacem i nepriateljem braniti. — Ova Praj (*Part. 2. pag. 352.*) izpisuje. — Po ovom očitom izpovědanju knezovah Celjskih, Celje, Ortenburg i Zagorje spadalo je na krunu Ugarsku: ali kad su g. I. 1446. Slavni stališi kraljestva bili odredili da se prekoredno gospodovanje knezovah Celjskih susbije, i ravnitelju Sibinjanin-Janku zapověd izdali, da oružjem na knezove Celjske udari, vidivši ovo Friderik i Ulrik knezovi uteku se pod obrambu Friderika cesara, da je on brani kanoti pod cesarstvo nemačko spadajuće: i jerbo su, kako sam popisao, oni pod izlikom branjenja pravicah starinskih kraljestva Hervatskoga, koje se je sada Slavonsko spominjalo, svu krajinu Varaždinsku i Zagrebačku na svoju stranu privukli, te tako Slavoniu razcěpili, da su krajine Križevačka, Požežka, Věrovitička i Valkovačka ili Srěmska svoga bana Ivana Zekelja, koj od gubernatora za bana od sve Dalmacie, Hervatske i Slavonie bio je imenovan, slědile, i svoje sabore u Gari gradu s banom Zekeljom deržali. Od ovuda su velika slědila zla gledeć na Hervatsku kraljevinu: jerbo 1.) što se je prie u občinskom zvalo vojvodstvo čitave Slavonie, i bani čitave Slavonie, to jest čitave Hervatske i Dalmacie, koje ime najprie od Emanuela cara, koj sav Srěm, Hervatsku i Dalmaciu osvojio je bio pod imenom Bele 3., kojega on u Carigradu je odhranio; da sve ono kraljestvo spada na Belu III. kano vojvodu i principa od kraljevske kervi, on Hervatsko kraljestvo dao je upravljati po Rogeriu svomu vojvodi, i pisao ga je: „*Ligiæ Imperii mei Rogeri Slavoni*“; i sam Rogerio jest se piso: „Ja Rogerio Slavonie po božjoj i carskoj milosti Dalmacie i Hervatske Vodja (poglej Poglavlje 5.) Ovo velim občinsko ime Slavonia, razděljeno jest na Slavoniu, Hervatsku i Dalmaciu: opet ista Slavonia razděljena jest na gornju i doljnu: ali i ovo razděljenje u veliku dvoumnost sada meću, čim něki ništaznanci hoće da dokažu, da tri županie: Požežka, Věrovitička i Srěmska

Digitized by Google

od ustrojenja kraljestva Ugarskog, pod Ugarsku su krunu spadale. U koliko su ova mnenja netemeljita i lažljiva, to će svaki sam dokučit, komu je malo domaća dogodovština poznata. Polag dokazah ovih stepilepah slědio bi, da dolnju Slavoniu Križevačka, Varaždinska i Zagrebačka županie čine. Nu gdě ćemo onda gornju Slavoniu naći, a gdě Hervatsku ustanoviti. Gospoda dogodopisci, koi vele da je današnja Slavonia uvěk na Ugarsku spadala, nisu se ogledali na stražnje kotače. Ulrik knez od Celja, kako sam gore spomenuo, pod obrambu se je Friderika cesara izručio, kada ga je Sibinjanin upravitelj susbio na zapověd stališah Ugarskih. Od ovuda poslě njegove smerti, koja se je dogodila g. I. 1456., u Biogradu, kako sam spomenuo, postalo je pitanje, koje krajine Ulrika kneza spadaju na krunu Ugarsku, koje pako na Friderika cesara i Němačko cesarstvo? Mlogi su mloga pisali, i kako ću dole niže pokazati, něki su hotěli županiu Varašdinsku, jednu stranu Križevačke, i veću stranu Zagrebačke pod Friderika cesara da spada pokazati. Nu potrebno je, da ona navedem, koja Kerčelić iz knjige 253. *Enea Sylvia* vodi na Alfonsa kralja Aragonie pisana *(Part. 3. pag. 276.)* „Da je Ulrik, veli on, Celjski knez ubijen, razumio sam.“ — Da je ubojica kneza, to nedvoumi, Ladislav sin Sibinjanin Janka bio. Zaisto se věruje, da nije manje sin na hasnu skupštine kerstjanske bio, kad je ubio kneza, nego otac njegov, kad je protěrao Muhameda jer Muhamed i knez nepriatelji biahu zakona kerstjanskoga, onaj inostrani, ovaj domaći. Od posědovanjah njegovih pravda se je podigla: koja je imanja imao pod krunom Ugarskom, ona na kralja Ladislava prez dvoumja spadaju. Koja pod cesarstvom stoje, ona mlogi da na nje spadaju kažu: někoji brez testamenta, nekoji po testamentu sebe odvědke pokazuju; kano Albert i Sigismund vojvode od Austrie: Zatim Mihailo knez Magdeburski, i Ulrik kneza od Gorice sin. Ali najviše pravda na cesara spada, kako je odsudio sabor u gradcu skupljen biskupah, baronah i varošah od Štajera, Krajnske i Markie Slavonske. U onom su svi posluhnuti, koji su hotěli dokazati, da na njih dobra kneza Celjskoga spadaju. Nu stališi vidivši, da bi ta pravda bez kraja i konca bil, zato najposlě zaključiše, da se svi gradovi, varoši i dvorovi pokojnog kneza, koji su u carstvu, caru izruče. Tko pako bude hotio šta od ovih dobarah tražit zbog prava koje bi u dobra imao, neka se k caru oberne. Uslěd ove odluke poglavice su sva dobra caru u ruke izručili.“ Od tud je slědilo, da je Friderik cesar tražio, da mu se predadu županie

Digitized by Google

Zagrebačka, Varaždinska i Križevačka kao odvětničtvo kneza Celjskoga, koje on Frideriku pod obrambu izruči. Uslěd toga naznači dan, kad se ovih županiah svi stališi i redovi skupiti imadu, da mu věrnosti i podložnosti zakletvu polože. Nu nepojde njim za rukom, jer Slavonci protěraše sve njegove nastojnike, koje je bio poslao, da daću po Slavonii kupe, da što više s vojskom pod svojim banom Ivanom Gereben t. j. Greben u Kranjsku i Štajersku nepriateljski udare, sve porobe, Gurčkog biskupa, Ivana i Jurja Ungnada ufate, a Friderika u běg natěraju, komu je malo falilo, da i on nije u sužanjstvo pao. Boj ovaj jedino zato nie nastavljen, jer se je Kalixto papa uměšao i zagrozio Ladislavu, ako šta počme proti svom odhranitelju, da će ga izključit iz skupštine kerstjanske. Uslěd toga morade popustit Ladislav kralj prem da bi se sva dobra nanjega bila pripasti morala već i zato, što je bio sin Elisabete sestre Friderika i Ulrika Celjskih Albert od Austrie, i mir na dvě godine u Korenburgu pod rukovodstvom vojvode Bavarskoga načini. Ali malo poslě iste godine preminu Ladislav kralj, a stvar ostade nedokončana, dapače još se više zamersi, jer Sambuk izdade svoj krajobraz (Mappa), koji se kod Ortelia more viděti. U ovom se krajobrazu Štajerska produljuje do varošinca Legrada tako, da se jedan dio županie Zagrebačke na Štajersku drugi na Kranjsku preteže, te tako za medju put spust zvani tiam do Siska uzima. A odavle stopram da se Slavonia pričima. — Vidiš štioče! kuda nezavede pohlepnost i neznanstvo. — Još k ovom ako se onih neznanacah mnenje uzme, ter Križevačka, Požeška, Věrovittčka i Srěmska županija kraljestvu Magjarskom pridade, valjda će onda Slavoniu dolnju i gornju u měsec metnut; dalje, kud će Hervatsku i Dalmaciu ustanovit? Ali morebit kane ti mudraci zatait toli plemenite i poznate kraljevine, od koih slava dok je sunca poginuti neće niti more? Nu u kratkom neka znadu, da „niti je kad muha naudila lavu, nit će slavi tko oteti slavu“ veli Ilirski něki pěšnik. Medjutim ovakove děčarie nas smutiti nemogu, mi znademo dobro koje su medje još prie Rimljanah bile medju Panoni i Iliri Skordisci zvanimi; znademo koje medje i poslě Rimljanah pod kraljevi Getah; znademo, koje medje i u vrěme Karla velikog, i poslě njegove smerti pod sinom njegovim Ludovikom Bogoljubnim bile su: znademo da je Ljudevit vojvoda od sve Panonie tiam do Dunava s Bornom vojvodom od Luburnie boj deržo, jerbo se je on s Franci bio združio: znademo da je isti Ljudevit i Sisak pod

Digitized by Google

svojom vlastjom imao, i da se je s istim Bornom kod Kupe pobio. Da je na ova sva Sambuk kod izradjivanja krajobraza pozornost svoju obernuo i dobro promislio šta radi, i šta kao istinu ljubeći raditi ima, doista nebi takovu smešu potomstvu ostavio. U ostalom kroz tečaj dogodovštine naveo sam, što se je koga věka dogodilo, odkud se onda Sambuk popravit more. Što se pako Štajerske, Kranjske i Karintie dotiče, to sam u Poglavlju 15. popiso. Ondi je pokazano, što je pod ove krajine spadalo, i kako su se kralji Ugarski od svih onih krajinah odrekli: Sambuk bi bio svoj krajobraz dobro složio, da je dobro promotrio dodogodjaje Bele IV. i sina njegovog Štěpana V. i ovog sina Ladislava III. U vrěme ovih kraljah veliki su bojevi poradi Štajerske bili, i onda se je dobro razspoznalo, što je pod Štajersku i Kranjsku spadalo: ali Zagrebačka i Varaždinska krajina nisu niti spomenute, a još manje da spadaju pod Štajersku i Kranjsku. Što bi neobhodno bilo učinjeno, da su spadale pod Kranjsku i Štajersku. Da što više stališi i rědovi ovih županiah pokazaše i činom, da nespadaju na Štajersku i pod oblast Friderikovu; nego da jesu i da će ostat Ugarskoj kruni věrni, dočim su mačem u ruci na njeg udarili. Kad je Friderik protěran, poslali su k Ladislavu kralju poslanike moleći, da brani njihove stare pravice, zatim da one prekoredne daće ukine, koje su knezevi Celjski bili uveli, da jim biskup Zagrebački, Jabagioni, plemeniti i drugi proti ustavu prosti ljudi plaćaju. Ladislav kralj posluhnu pravedne njihove molbe, i svoj Slavonii navlastito županii Zagrebačkoj poděli slědeću povelju.

Mi Ladislav po Božjoj milosti kralj Ugarski, Českí, Dalmatinski, Hervatski, itd. Austrie i Štajerske vojvoda; i markion Moravie itd. na znanje dajemo po glasu ovih, na koje spada svima. Medju ostalimi poslanici kraljestva našega Slavonie k nami poslanim, Našoj visosti, došavši pred nazočnost viteški i plemeniti, věrni naši dragi Hening vojnik od Susedgrada, i Petar sin Jurja od Bizada, glasonoše skupštine plemenitih i ostalih posědujućih ljudih županie Zagrebačke, u njihovo, i iste skupštine ime, nami i biskupom, baronom i věćnikom našim razložili su na ovaj način: kako u prošasta vrěmena vice bani spomenutoga kraljestva našega Slavonie, knezovi, vice knezevi, sudci i plemeniti županiah istog kraljestva; zatim daćari i iztražitelji dohodakah kunskih (Marduri-nales) na nas od istoga kraljestva po starinskom obićaju spadajućih, u odkazivanju i iztraživanju istih dohodakah

Digitized by Google

mloge novine istim plemenitim, posědujućim ljudem i Jobagionom (Jabagioni bili su gradovah plemeniti) jesu nametnuli bez svake iznimke, zatim od nikoč već stanovnike su našeg spomenutog kraljestva prekoredno globili; ponajviše pako uvedeno biaše, da svaki onaj, koi do sada nikakove daće platjao nije, forint u zlatu položit ima. Svakoj posebnoj plaći da se primetne šest denarah soldina, od svakog pečata da se šest denarah, a od izpisane svědočbe dvanaest platja. Svaki dvornik mora sabiraocem kunah (Mardur) jedan od dvora položiti a od svake posebne daće jedan platja denar. Osim toga da do naći i sluge istih plemenitih i posědujućih ljudih u dvorovih svojih stanujući, kojim se kako i ženam njihovim i dětci hrana svakdašnja od gospode njihove daje, koji nisu na kunah davanje od najstarih vrěmenah nigda bili silovani, sada im se ta globa nameće, i osim ovih, da u vrěme iztraživanja kunah sva na hranu spadajuća za ljude i konje po selih kupiti smiju, nesamo to nego i potrěbite novce, kako takodjer i mnoge druge nepravedne globe morade naše kraljestvo Slavonie, osobito pako županija Zagrebačka plaćati: što na najveću štetu plemenitih i posědujućih ljudih biva, i na uništenje i kvar siromašnih. Molili su indi spomenuti glasnici u svoje i ostalih gore spomenutih ime Naše veličanstvo poniznom molbom, da njim s kraljevskom polašnjicom pritečemo. Odkuda mi, koi svih naših podložnikah, nam věrnih, iz dužnosti našega vladanja škodljive navade s običajni srědstvi popraviti, i nepravedno obteršenje s kraljevskom providnostju običajemo izlahkotiti, molbe spomenutih s kraljevskom dopadnostju poslušasmo, i milostivno dopustiti odredjujemo; da odsele i poslě dohodke kunah u spomenutom kraljestvu Slavonie, i županii Zagrebačkoj po prejasnoj odluki něgdašnjega principa gosp. Sigismunda cara, i kralja Ugarskoga děda našega na isti način, na koj dohodki komore naše u ovom kraljestvu našem Ugarskom, iztražuju se: da se takodjer od slavonskih podložnikah naših jedan forint zlata, ili vrědnost njegova prez svakog novog uvodjenja u običajno vrěme iztražuje. Poradi šta vami věrnim našim daćah beračem i iztražiteljem spomenutih kunskih dohodakah u spomenutom kraljestvu našem Slavonie, i spomenutoj županii Zagrebačkoj, sada postavljenim, i koji će se u buduće postaviti, po ovih glasu tverdno zahtěvajuć zapovědamo; da odsele i poslě dojdućih vrěmenah prepisane kunah dohodke polag prepisane odluke, ili odredjenja u vrěme običajno od naroda i jobagionah spomenutih ple-

Digitized by Google

menitih, i ljudih posědujućih spomenutoga kraljestva našega Slavonie, i po imence županie Zagrebačke iztraživati i brati imadete: i da ništa više za daću, ili pečat, ili svědoćbu inače *Quietantia*, ili takodjer za vratarinu vašu tražiti, ili u novcih od seljanah i dvornikah spomenutih iztraživati i uzimati neusudite se. Hoćemo takodjer; da se dvornici i domaćini, ili službenici spomenuti, protiva starinskom spomenutoga kraljestva našega Slavonie običaju u ovakovom daćanju neobteraše; već od takove plaće polag pervašnjega običaja sa svim prosti jesu, i da se za iznimljene imadu. Drugačie učiniti da nesmiete u prepisanih: Ovaj pako list poslě čitanja, uvěk hoćemo da se povrati svomu posěditelju. Dano u Budimu na svetkovinu blaženoga Matie Apostola (21. Rujna) godine Gospodina 1457 kraljestva našega Ugarske god. 17. Češke pako četverte." — Iz navedene povelje je očito da su poslanici od čitavog Hervatskog (u ono se je vrěme na město Hervatska, Slavonia pisala) sabora k Ladislavu kralju poslani; jer očito Ladislav kralj spominja: „Medju ostalimi poslanici kraljestva našega Slavonie" — i dole niže: „Kako u prošasto vrěme vice bana spomenatoga kraljestva našega Slavonie, i knezovi, i vice knezovi, sudci i plemići županiah, ili varmedjah istoga kraljestva Slavonie." — Od kuda je opet očito, da su se velikaši i plemeniti Slavonie bili sdružili i sjedinili poslě smerti knezovah Celjskih, rado kada je Friderik cesar hotio da Varašdinska i Zagrebačka i strana Križevačke odpade pod Němačko carstvo, onda su velim skupno vojsku podigli, Frideriku caru pokazali, da oni nespadaju pod Němačko carstvo, i zato su poslě taki iste godine poslali svoje poklisare u ime sve kraljevine Slavonske, da njim njihove starinske pravice i običaje glede daće potverdi. Vidiš dragi štioče, kolika je smutnja bila u kraljestvu Hervatskom, i kako je bilo rastergano; od ovoga vrěmena hoće něki da pokažu, da su dolnje županie Požežka, Věrovitička, Valpovačka ili Vukovarska spadale uvěk na Ugarsku: Za temelj svoga mnenja navadjaju slědeću pervu i najjaču točku: „U saboru god. 1447 imenuju se i Věrovitička županija medju Boroškom i Jaurinskom, za ovimi je Požežka i Srěmska, zatim Šaroška, a za ovom Valkovačka medju Abaujvarskom i Ungvarskom. Nu imena poslanikah se ovako pišu: takodjer od kraljestva Slavonie: „Iz Požežke Juraj Tembald itd. iz Věrovitičke Sebastian Koramzo itd. iz Vukovarske Ladislav Vereš itd. „I ove poslanike stališi Ugarski očito

Digitized by Google

spominjaju Slavonske. Dakle su spomenute županie spadale pod Slavoniu ili kraljestvo Slavonie, a ne pod Ugarsku, jer da su pod Ugarsku ove županie spadale, tako sigurno nebi je stališi i redovi Ugarski imenovali „Slavonske.“ — Ovakove mloge dokaze brez temelja sami protiva sebi izmišljaju, koji na nikakovu korist nisu: jerbo što je Hervatsko kraljestvo, od kada se je s Ugarskom krunom sdružilo, moralo pod jednom krunom deržati, i razumĕvati se, i što su i županie Hervatskoga kraljestva morale se medju županiami Ugarskimi imenovati, od tuda još neslĕdi, da Hervatsko kraljestvo prie sjedinjenja nije one županie imalo; jerbo se Zagrebačka, Varašdinska, Križevačka župania broje takodjer medju ostale Ugarske županie. Da se je pako Hervatsko kraljestvo, koje se je od stranskih navlastito od Gerčkih i Latinskih pisacah Slavinsko zvalo, ovih vrĕmenah od istih kraljah Ugarskih, i od stališah počelo Slavonsko nazivati, je bez svake dvojbe. Nu po bratinskoj neslogi razdruži se u doljnu i gornju Slavoniu; tomu su bili uzroci mlogi, koje sam ja već spomenuo u dogadjajih poslĕ smerti Ljudevita I. jer se je uvrežio od ono doba nemir, nesloga, razdruženje medju stališe i velikaše tako Ugarske kako i Slavonske ili Hervatske. Ali od ovih već dosta neka bude: ono stalno, i istinsko jest; da kraljestvo Hervatsko, ili hoćeš kazati Slavonsko nije samo dvĕ ili tri županie u sebi brojilo, nego je sve krajine kako Mura u Dravu, i Drava u Dunav utiče do Mora Adrianskoga u sebi zaderžavalo, što sam već pokazao; što se pako doljne Slavonie, to jest Požežke, Věrovitičke, Vukovarske i Srĕmske krajine dotiče, da su uvĕk pod kraljevinu Hervatsku ili Slavoniu spadale, u posebnom Poglavju pokazati ću, kada dogadjaje popišem.

Ladislav kralj izza kako je navedenu povelju za sve županie kraljestva Slavonie podario, otišo je iz Budima u Beč, i odveo je sobom Matiaša mladjeg sina pokojnog Sibinjanin-Janka; a iz Beča u Prag da se venča sa Margitom Karla VII. Francezkog kralja kćerju. Nu providnost božanska drugačie odluči, dočim ga nemila smert porazi 23. Studena god. 1457. Pisci različita od smerti njegovoj pišu: Sumnja nebrestemeljna jest, da je po savĕtu Podiebrada Ceske ravnitelja bio otrovan. Poslĕ smerti Ladislava su se na novo bune u Ugarskoj kraljevini podigle. Palatin Ladislav Gara je sabor u Budim navĕstio za izabrati novoga kralja, kamo su se něki kao Palatin Gara, Nikola Ujlak, Pavao Lindva

Digitized by Google

skupili. Drugi sabor sa sebi priverženimi otvori u Pešti: Mihailo Siladji, koj je 7,000 pěšakah, i 13,000 konjanikah sobom doveo stom namĕrom, da ako s dobrim nebudu stališi i redovi njegovog netjaka Matiu, sina Sibinjanin-Janka hotĕli odabrati, da ih k tomu prisili. I zbilja, kada bi se velikaši pravdali, koga za kralja da odaberu, soldati pričmu vikati „Matia.“ Ovo čuvši stališi nešto od straha nešto i po nagovoru papinog poslanika sjedine se i Matiu 24. Sĕčnja god. 1458 izviču i odaberu. Matia je u to vrĕme bio u Pragu, kamo ga je Ladislav kralj bio odveo, a po smerti Ladislava, Podiebrad upravitelj Češke postavi ga u slobodu; bio bo je po kralju kao sužanj zatvoren i dostojno š njim postupaše. Da što više kćer mu svoju Katu za ženu obeća. Velikaši pako Ugarski odaberu poslaničtvo, koje će ga iz Češke dovesti; pervi je bio Ivan Varadinski biskup: ovomu je mati Matie Elisabeta po nagovoru Silagja brata 40,000 dukatah morala odbrojiti, da ga ako na izplačivanje dojde, more odkupiti. Pogodba je učinjena, da Podiebrad Matiu najposlĕ dana 5. Veljače dovede, i Ugri da dodju i da ga odvedu; čim su ova odredjena, Silagji sa sestrom Elisabetom s mnogimi biskupi i velikaši praćen od svoje vojske u odredjeni dan dojde, i ondĕ na drugoj strani Morave potoka Podiebrada sa Matiom kraljem najde; pogodbu ženitbe potverde na ovaj način, da poslĕ godine dana Matia zaručnicu u Ugarsku odvede, i da nju, kada krunjen bude, kruniti dade, i kada 12. god. naverši, da se šnjom vĕnča: koja bi strana falila, da 100,000 dukata plati: Ovako su pogodbe podpisane, i kada je 40,000 hiljada dukata Podiebradu odbrojeno, i još 20,000 pridato, razišli su se, i Matia u Budim doveden. Ovako Praj izpisuje.

Poglavje XXXV.

Od Dogodjajah u Hervatskoj pod Matiom I. Korvinom zvanim od g. I. 1457. do 1490.

Matiaš I. kralj 24. od Hervatske, sin vojvode Sibinjanin-Janka inače Hunjada, i Korvina zvanoga. Korvin jest nazvan, jerbo je u gerbu imao gavrana, koi u kljunu zlatni persten derži, gavran pako Latinski zove se *Corvus* od kuda su ga Korvinom nazvali. U ovom se je kra-

Digitized by Google

lju, i predidućem čudnovato pripećenje ukazalo, kako opažuje *Sylvia Enea* pisac onoga vrěmena govoreći: „Sa svime čudnovati dokaz čovečanske nestalnosti izmedju dviu mladićah, i u dobi, i u deržanju skoro jednakih: jedan kada zaručnici svojoj zakonsku sobu kiti, pade u grob: drugi, kada na glavno odsudjenje od straha derhtajući čeka, iz tamnice se zove na kraljestvo.“ — i Kalisto se Papa u knjigi na Elisabetu mater Matie pisanoj, kako Rajnald svědoči, nad Božanskim odredjenjem čudi, govoreći: „Vidili smo naglo preokrenutje po božanstvenom otajstvu učinjeno, kada u jednom i istom vrěmenu sina tvoga světloga Matiu za kralja, i Mihaila brata tvoga za upravitelja istoga kraljestva izabrane vidili smo.“ — Zaisto, tko može odsudjenja božja dokučiti! — Matia kako je u Budim doveden, jedno je vrěme pod upravljanjem svoga ujaka Silagja stajo: ali je iste godine 1458. već Matia kralj počeo sam upravljati kraljestvo; jerbo na dan narodjenja B. D. Marie daću prie u Cerju davanu prenio je na selo Mindsent; i ostala pisma je podario, od kojih Kerčelić spominja; zašto bo je iste godine svoga Ujaka Mihaila Silagja, koi ga je kraljem načinio, i kojega malo prije knezom od Bistrice u Erdelju imenova, od upravljanja kraljestva skinuo. Malo poslě palatina Garu i Nikolu Ujlaka izbaci, i na město Ladislava Gare Miahaila Orsága za palatina načini, na město pako Nikole Ujlaka Ivana Pongraca za vojvodu od Erdelja imenova. Od ovuda su velike smutnje, bune, nemir i bojevi postali, koi su do sverhe života Matie kralja terpili. Nije meni od potrěbe sve one dogodjaje i bojeve popisati, koji su se u čitavom Ugarskom kraljestvu, i u Ceskoj, Austrii, i Poljskoj dogodili: ja ću samo one, koja su se u našoj Hervatskoj ili Slavonskoj dogodila, popisati. Dakle godine već perve kraljevanja Matie kralja, u Hervatskoj su se našoj bune podigle. Ladislav Gara, pervašnji palatin, knez od grada Gare ili sadašnjih Gorjanah i Diakovštine, Nikola Ujlak pervašnji vojvoda od Erdelja, i gospodin od Iloka u Srěmu; Sigismundo knez od s. Gjure, rado Gjurgjevca; i Ivan Bitovec Gereben (Greben grad jest u Križevačkoj županii, gdi je sadašnja župa Magjarovo, od koje je Remetinec, nova župa kasnije načinjena, spada pod Novi Marhov Erdödia grofa imanje) i knezovi Frankopani, i kraljevski varoš Zagrebački, koj poradi někakovoga duga Frideriku caru bio je založen, rado još knezovom od Celja i imao je svoga kapitana od Friderika cara poslanoga po imenu Kristofora Hochburera, ili Hochburgera. Svi ovi da-

Digitized by Google

kle sva Slavonia zvana, bili su Frideriku caru prignuti; kaptol pako Zagrebački, nije bio na nijednu stranu, i to po svietu Pia II. pape. Ovi indi, kad je Matia kralj poklisare poslo k Frideriku caru poradi krune, koju je Elisabeta mati Ladislava u zalog bila dala, kako sam gori spomenuo, poslali su i ovi svoje poklisare k Frideriku caru, da krune nedade; da oni njega za kralja žele imati. Što kada je Matia kralj začuo, pozvao je k sebi sve biskupe i velikaše, da se zakunu da će njemu vĕrni ostati, i ovo hotio je da se pismeno njemu dade do 10. Veljače g. I. 1459. Suprotivna pako strana, koja se je već Frideriku caru sa svim svojim i istim životom zavezala, dana 4 Ožujka 1459 u Novivaroš u Austrii (*Neostadium*) skupi se, i Friderika cara za kralja okruni. — Ovako učeni Praj g. I. 1459. gdĕ knjigu istoga Friderika cara izpisuje. Boj veliki nastade: iz perva je, dokle su spomenuti Slavonski vojvode i knezovi bili s Friderikom carom sdruženi, Friderik Ugre preobladao. Matia kralj videći, da oružjem ništa opravit nemore, dok bude Slavonie s Friderikom združena; zato se sustegne, i velikimi obećanji poče Ladislava Garu, i Nikolu Ujlaka, ili od Iloka k sebi privlačiti, i zaisto njihova serdca predobi. Ladislava Garu postavi na pervašnje dostojanstvo za palatina od Ugarske, Nikolu pako za bana od Slavonie dolnje, i od Mačve s napisom kralja od Bosne; Sigismunda pako od s. Gjurgja i Buzina načinio je za meštra od konjaničke vojske, u gornjoj Ugarskoj: Ivan pako od Grebengrada, ban Hervatski je ostao. Ovo svĕdoči njegova zapovĕd, koju je izdao na stališe i plemiće županie Zagrebačke; jerbo je Toma od Vrane iz pokolenja Zekel, to jest Sibinjanina, Matii kralju vĕran ostao, i svu gornju Slavoniu robio, kada su iz onih krainah otišli bili na pomoć Frideriku, protiva Matii kralju; tako je gradove Kozura, Verbas, Steničnjak, Božako (to jest Božakovinu) i Kemlek bio osvojio: onda je i na posĕdovanja kaptola Zagrebačkoga udario, zato je g. I. 1460. Ivan Greben ban zapovĕdio svim plemenitim županie Zagrebačke, da se podignu protiva Tomi Zekelju prioru od Vrane; da mu nedadu tolika zla činiti. Ove je iste godine 1459. Matia kralj Mitra Čupora načinio za biskupa Zagrebačkoga, ali ga kaptol Zagrebački i drugi mlogi plemeniti nisu hotĕli primiti: jerbo je brat njegov Gašpar Čupor od Monoslova, to jest Moslavine, robio i palio prošaste godine Sisak i ostala mĕsta, poradi šta je poslao Matia kralj viteza biskupa Varadinskoga u gornju Slavoniu, kano upravitelja i branitelja

Digitized by Google

cerkve Zagrebačke, da umiri ove krajine; k ovomu se je takodjer i Legat papin pridružio, kako učeni Praj svědoči. Za shodno nalazim — prie nego popišem dogadjaje — odsudu Matie spomenuti, koju je izrekao nad knezovi Jurjem Ivanovićem i Tomkom Marnavićem uslěd pravde sbog Niša varoša. Iz ovog izreka je viděti takodjer, da je Matia s Marnavićem rodjak, kako to sam Matia izpověda, što nam za novi dokaz služiti more, da i Matia iz plemena Marnjavićah proizlazi, daklei iz Ilirskog. Povelju, u kojoj Matia Marnjavića rodjakom naziva, Kerčelić spominje, nu da ovu opazku učini, nie mu pristranost dopustila.

Mi Matia po Božjoj milosti kralj Ugarski, Dalmatinski, Hervatski itd. na uspomenu dajemo svim i svaa komu, kojim god je koristno na věkovita vrěmena: Da kada, i po knjigi preuzvišenoga i nepreobladanoga principa gospodina Jurja Ivanovića, preljubljenoga rodjaka našega, principa od Tesalie, Albanie, Dibre gornje, i doljnje Zadrinje, itd. Gospočina od Kroje, Ohrida, Kastorie, Zemlje nove idt. i osim toga po osobitom poslaniku istoga presvětloga principa, junačkomu čověku Staniši, vojvodi krajevah Serbie obznanjeno nam biaše: da velikodični čověk gospodin Tomko Marnavić Niški, knez věkoviti od Zvonika, starešina kraljestva Rascie, gosp. od Vojne itd. Rodjak takodjer, zabranjuje itd. Dano u Budimu na dan svih svetih 1459. „Ova je povelja dosta velika, u kojoj se dokončava pravda medju Marnavićem i Ivanovićem. U njoj se više putah spominja Marnavić kao rodjak Matie kralja, i da je baron Ugarski postao. Iz ove povelje nadalje mnoge se stare stvari saznati mogu, koje su dogodopiscem veoma potrěbite. Šta se pravde tiče, obadva imadu pravo u Nišu kao rodjaci, odlučiše stališi i redovi Ugarski. Kerčelić *(Part. 3. pag. 280.)*

Perve su četiri godine vladanja Matie kralja bile u našoj Hervatskoj jako nemirne, kako sam gore već spomenuo; jerbo je veća strana velikaših bila Frideriku caru prignuta. Dakle g. I. 1462. Matia kralj, kada je već velikaše od Hervatske, to jest Slavonie, na svoju stranu privuko, poslao je Ivana Viteza Varadinskoga biskupa u Slavoniu za upravitelja cerkve Zagrebačke, da u Slavonii sva u red postavi. Ovaj biskup prie nego je u Slavoniu došo navrati se Frideriku caru, i šnjim poslanik papin. Počeo je s Friderikom carom dogovore deržati, i tako je daleko cara dovuko; da je car privolio, da će krunu Matii kralju povratiti pod slědećimi pogodbami: 1) Da on napis kralja od Ugarske, kako i Matia zaderži 2.) da novce, za koje

Digitized by Google

kruna uložena biaše, Ugri povèrnu. 3.) da varoši Zagreb i Varašdin ostanu, nezna se zbog kakva duga, u oblasti Friderika. Ove pogodbe nisu nigda objavljene, nu iz tečaja se mogu saznati, jer se je Friderik pisao kralj Ugarski, i zaderžao je spomenute varoše u zalogu. — God. 1462 navèsti Matia sabor u Budim, u kojem je na svakog plemenitog jedan forint zlata bio odredjen za izplaćivanje krune, kako Praj svědoči. Na ove pogodbe je Friderika sklonulo što su velikaši Slavonski Matii dali vèrnost, kako se to iz poveljah ono vrème poděljenih viděti more; tako se god. 1462 u saboru, gdě su imena biskupah i baronah popisana, štiju Nikola Ujlak (Ilok) čitave Slavonie i Nikola Dombo kraljevinah, Hervatske i Dalmatinske bani: kano poruci Ugrom za Matiu kralja, da od plemenitih kraljevine nikakove daće neće tražiti. Ovo pismo je sa šestnaest pečatah potverdjeno, kako Kerčelić svědoči iz Vitezovića inače Rittera. Što se iz druge povelje vidi, da je molbu tu Matia zakletvom potverdio. Od iste g. 1462 nalazi se povelja kojom zapověda Matia kaptolu Zagr. od strane vèrnoga našega duhovnoga brata Eustakia priora manastira blaž. Nikole izpovědnika reda predikatorah u Zagrebu, i sve ostale bratje u istomu Manastiru stojeće, da za opravljanje istoga samostana, koi u većoj strani mloge popravke potrèbuje, „spomenute duhovnike da uvedu u posědovanje kraljevskoga brodišća na Savi koje se je zvalo *„Vadum Regium“* to jest brodišće kraljevsko, da sve dohodke spomenutoga brodišća kraljevskoga na pet godinah podpuno na korist svoju i samostana okrenu po vlasti lista našega kraljevkoga. — Dano u Budimu na dan nedělje bližnje poslje svetkovine uzašastja Gospodina g. 1462. Godine iste izdao je zapověd Matia kralj na kaptol Zagrebački, Časmenski, i Požežki, gdě ovako piše. „Vernim našim kaptolu Zagrebačkom, Časmenskom i Požežkom pozdravljenje i milost. Kaže se veličanstvu našem po osobi vèrnoga našega velikodičnoga Jurja kneza Blagaja jako teška tužba: kako vi na njegova mnogoverstna iztraživanja, za izveršenje poslovah njegovih porad prignutja viteškoga i velikodičnog Martina Frankopana, Senjskoga, Kerčkoga i Modruškoga kneza; i Ivana Bitovca od Grebena, kraljestva našega Slavonie bana vaše svědočanstvo nehtèste poslati na štetu njihovu“. — Dano u Segedinu u srědu poslě svetkovine blaž. Lovrinca 1462. — God. je iste bio rat s Turci u naših krajinah, od koga Praj ništa nespominje da je ove godine bio; nu tim marljivie to Spondan navodi iz komentara Pia II.

Digitized by Google

pape, kod Kerčelića *(Part. 1 pag. 180)* gdě ovako stoji: „U Ugarskoj su više puta ove godine lagani ratovi s Turci bili, rětko su kada Ugri preobladali. U Vlaškoj je stvar Turakah bila jača; koji u Erdelj nahrupiše i mnogo robje odvedoše. Kod Save su takodjer robili polja, i veliku štetu Dalmatinom načinili (Spondan Slavoniu i Hervatsku po starinskom običaju naziva Dalmaciom), nu nikada sa svom silom nisu hotěli sréću pokušati, prem da je kralj Matia za pobiti se davao zgodu, i pripravan bio.“ — Praj piše da je g. 1462 Matia kralj dao vojsku Sokolu vojvodi, i da je Halibega s ove strane Save pobio, i na drugu stranu protěrao; ali po ovom svědoči, da su Turci već svu Bosnu bili osvojili, kako jest i istina bilo; jerbo su Turci već g. 1459. Stěpana kralja Tomaševića u gradu Ključu, a ne u Jajcu uhvatili, kako sam u dogodjajih istoga kralja pokazao: od kuda je očito, da je Praj godine poměšao. —

Dojduće god. 1463 Osvoji ban Ivan Bitovec od Grebena toplice kaptola Zagrebačkog: a Martin Frankopan porobi imanje istog kaptola Sisak, Pračno, Uritje i Goricu. Ove iste godine piše Praj da je kruna Ugarska od Friderika odkupljena za 60,000, drugi vele za 80,000 dukatah u zlatu. Ovo je isto vrěme sa svom silom Murat udario na Jurja Kastriotića inače Skenderbega, i sa svim ga preobladao, kako Du Fresne piše, da je brez svake pomoći otišo u krajine Latinske. Od njegove smerti različito pišu: nekoji da je iste g. I. 1463., něki da je 1465. Opet Barlet da je 1467 umro. Ove iste godine kada je Turska sila iz Bosne u Albaniu otišla, Bosanci su se, navlastito stanovnici Jajca pobunili, i sve Turke za obrambu ostavljene pobili, i Matii kralju se predali; ovom je prilikom i nekoja města u Bosni Matia kralj s pomoćjom Ladislava sina vojvode od s. Save predobio, i njemu je Jajce, s drugimi městi izručio, da proti Turkom brani.

G. I. 1464 dana 29. Ožujka je u Běloj stolici Matia za kralja Ugarskog svečano krunjen. Iste godine dade zapověd iz Budima dana 6. poslě svetkovine s. Tiburcia i Valeriana godine kraljevanja 7. krunenja 1. na bane Imru Zapolju, upravitelja od Bosne, i Nikolu Iloka ili Uljaka, da kaptol Zagrebački u njemu po Ugarskih kraljevih Beli, Andri i Stěpanu podeljenih pravih neuznemiruju. Godine iste 1464. u saboru je načinjen članak 13. koj ovako glasi: „Kraljestvo naše Slavonie, i strane Erdeljske neka se u starinskih pravicah, slobodah, običajih i navadah neoskvernjene zaderže i čuvaju.“ Slědeće g. 1465. podario je Matia povelju stališem i redovom Slavonskim, s tom

Digitized by Google

naměrom, da si sami polag volje mogu verhovnog biljež-nika *(Protonotarium Regni)* izabirati. Odabranog bana predstave i pečat kraljestva Slavonie predadu. Od pisa-mah, koja su kraljestva Slavonskog pečatom potverdjena da se polovica takse samo plaća u peneznicu kraljevsku. Da se sve pravde u sědnicah banskih osim nevěrstva i ovim sličnih mogu doveršiti. U slučaju pako, ako se doveršiti mogle nebi, da se upravo kralju uprave. — Iste godine je morala župania Zagrebačka svědočanstvo i do-kaze kralju zbog nasilja, koja su već 20 godinah banu Ivanu Bitovcu od Greben, i Zagrebčanom uzrokovali i učinili Imbrić Zapolja upravitelj Bosanski i Nikola Ilok, i to na zapověd kraljevsku. — Ove su takodjer go-dine -- ali nezna se na koi način — od Friderika cara Čakovec, Varašdin i Zagreb, morebit i druga města Matii prenešena i banskoj vlasti izručena. Ovo svědoči odre-djenje Matie kralja, u kom kara kaptol Zagrebački gdě se ovako izrazuje: da po naredjenju Friderika Om-berg kapetana grada kraljevskoga (razumi Friderika kra-lja) Čakovac konje za tovare dadu. — Iste godine i Kri-stofor Hochberg kapitan grada i varoša Zagrebačkog piše na kaptol Zagrebački u ponedělјak Duhovah iz Čakovca. — „Varošani se kraljevskoga mojega veličanstva kod mene tuže, da ste vodu na njih od starine spadajuću silovito oteli. Jurju Bekšinu dobro je znano, da je pogodba učinjena; da strane jedna drugoj nikakvu presudu ili štetu neučine: ovo| se opet u mojoj nenazočnosti sasvim neobderžuje; dočim kanite varošu kraljevskom njegovo pravo oteti. Bra-nitelj smo varoši postavljeni; i ljude, koje su družbenici naši zaderžali, tako ćemo pokarati, da znadu odsele, kako se varoša kraljevskoga pravo otima, i ako mirne pogodbe nećete, pribaviti ću vam pravde kod sina cesar-sko kraljevskoga veličanstva; ali opet volimo naše dužnosti utažiti, ako nje primite.“ — Od ovuda je očito; da je varoš Zagrebački bio pod vladanjem Friderika cara, ali i kaptol rado Zagrebački; jerbo Lamberg kapitan Ča-kovca nebi bio mogo s kaptolom tako narediti, da samo konje dade za tovore, protiva naredjenju kralja Matie, i čitavoga kraljestva velikašah, koji su svi u skupu iste g. 1465 odredili, da svi plemeniti Slavonie u osobi u rat iti moraju; i da od svakih 20 sessiah jednoga oboružanoga sobom u vojsku dovesti moraju. — Ovo je činimi se bio uzrok, da su Ivan Bitovec od Greben-grada, i Martin Frankopan imanja kaptola robili; jerbo su se oni mislili, da kaptol neće u vojsku vojnike davati, a nisu morebiti

Digitized by Google

znali, da je kaptol pod stanovitimi pogodbami bio pod vladanjem Friderika kralja. Kako bilo, bilo, Martin Frankopan je sa svojom gospojom Doroteom Blagaj pred aricibiskupom Strigonskim pravdu izgubio, i u mirnu pogodbu s kaptolom je stupio: dakle za kvarove kaptolu učinjene sela Budrovci, Gorica i s. Križ na Bernovcu kaptolu je izručio: dvor pako Gradec za života je zaderžao s tom pogodbom, da svake godine 20 forinta Ugarskih kaptolu plati, poslě smerti pako da na kaptol spane: i ovo je kralj potverdio. Kaptol pako sva ostala dosudjenja Martinu je oprostio, i još se zavezao; da će za života njihovoga svaku nedjelu pred oltarom B. D. M. za odpuščenje grěhah dati misu govoriti; poslě smerti pako njihove da će za njih mertvih na věke mise govoriti. Kralju pako Matii grad Krupu je predao i zapiso, da poslě smerti njegove gradovi: Kostajnica, Lipovec i Steničnak na kralja spadnu: poradi šta je za gradeve Serad, Bužin, Ostrebica, Kladuš Komogovina knjigu Donacionalnu od kralja dobio stom jakostjom, da gradove spomenute poslě smerti more ostaviti i upisati komu hoće.

Poglavje XXXVI.

Od dogadjajah nadalje u Hervatskoj u vrěme Matie kralja od g. l. 1466 do 1490.

G. I. 1466 je Matia kralj Osvalda Tusa za biškupa Zagrebačkoga imenovao. Ovoga papa u svojoj potverdjenja knjigi zove de s. Laslo; iste godine Ivan Tus od Laka postao je ban od Dalmacie, Hervatske, Bosne i Slavonie. Iste je godine Matia kralj na molbu Osvalda biškupa potverdio povelju Ljudevita kralja od g. I. 1360 i Sigismunda kralja od g. 1427. biškupom Zagrebačkim podarenu; od kuda je Osvald biškup sva imanja zadobio, koja su priko 33 godine različiti upravitelji deržali, jer pravoga biškupa nije bilo.

G. I. 1467. i 1468. sve su krajine Hervatske ili Slavonie pod Matiu kralja i krunu Ugarsku došle. Kerčelić piše da nezna na kakovi način; ja pako mislim, da je Friderik car, koj je Matiu kralja protiva Podiebradu nagovaro, medju ostalimi pogodbami i ovu dao, da će sve varoše i města, koja je u Slavonii jošter deržo, povratiti.

Digitized by Google

Matia kralj g.I. 1468. protiva Podiebradu zbilja vojsku podigne, njega preoblada, te tako g. I. 1469. dana 3. Svibnja uslěd predobitja za kralja od Češke bi prozvan.

G. I. 1469. kada je Matia kralj u Češkoj vojevao, Turci su po Hervatskoj robili, i tiam u Kranjsku i Štajersku nahrupili. Ovo se znade iz knjige Matie kralja iz Budima u petak pred s. Elisabetom pisane 1469., po kojoj kaptolu Zagrebačkom dopušta; da se buduć Turci svuda na okolo robe, slobodno s nasipom i gradjom potrěbitom ogradi. Ove iste godine utorak bližnji poslě svetkovine s. Hieronima pomirili su se kaptolci s varošćani grada Zagreba i sjedinjenom snagom su odredili na turke udariti. List pomirenja glasi, ovako: Mi čitava skupština varoša berda Greč pokraj Zagreba svim Isusu věrnim pozdravljenje itd.

Iz ove pogodbe mira pověrovano znademo, da je Ivan biškup Albeu g. I. 1421. na početku postao, i izgovor prokletstva g. I. 1422. protiva vorašanom izreko. Umro je g. I 1433., dakle poslě smerti njegove nije bilo pravoga biškupa do Osvalda, koj je g. I. 1466. posto. Kroz cělo ovo vrěme bile su velike bune po Hervatskoj, odkuda je slědilo, da su mloge dohodke cerkve Zagrebačke velikaši i plemići za se okrenuli i zaderžali, zbog šta je Osvald biškup velike pravde imao, i sve srětno doveršio; na dalje da su do sada, to jest g. I. 1469., sveudilj neprijateljstva bila medju kaptolom i gornjim varošem Zagrebačkim, koje je sila Turska umirila; bila bo su od g. I. 1469. strašna vrěmena poradi Turakah, koji su tiam do Save i preko nje po Hervatskoj, i Krajnskoj, Štajerskoj mloga zla učinili. Kerčelić iz pověsti Turske Volfganga Drechslera piše 1468. da su mlogi Kerstjani u Štajerskoj i onih Němačke stranah po Turcih pofatani i u sužanjstvo odvedeni. G. 1470 turci naserno nesamo u Ugarsku nego i u Hervatsku tiam do Zagreba porobe, i okolo 10,000 ljudih u sužanjstvo odvedu. Ove su godine i u Furlansku (Forum Julii) Dalmaciu i Štajersku nahrupili i mnogo roblja odveli, odkud je očevedno da Turci preko Save nisu prelazili kod Zagreba. G. I. 1473. Turci s neizmernim množtvom prebrodivši u Ugarsku bližnje varoše kod potokah stojeće porobili su: nepiše kud su se prebrodili, gdi su robili, ali valja da je to u Srěmu bilo.

Od g I. 1466. velika je u Hervatskoj proměna bila (Hervatsko ili Slavonsko kraljestvo kod mene je sve jedno); jerbo g. I. 1467. kada se u izabiranju *Protonotara* velikaši i plemići združiti i složiti nisu mogli, Matia kralj

Digitized by Google

Ivana Karotnu je imenovao, i zapovědio. da mu se pečat izruči. Ovo skpština učini na zapověd kralja; ali ga poslě opet uzeše od Karotne, i drugome dadoše, zato je Matia kralj sva odsudjenja u Osminah s. Jakoba izveršena, ukinuo, i za nevaljana proglasio: i piso njim, da se verhovni bilježnik zove kraljestva Slavonskoga, ne pako banov, jer se verhovni bilježnik po stališih i redovih izmedju troice, koje im ban predstavi, izabira. Odkud ova čast ostaje stalna sve ako kralj bana i proměni, ako u to stališi dozvole. Ban pako more vice-bana imenovati; i njegova služba tako dugo traje, dokle i ban, koj ga je imenovao. Ove iste godine ban Tus, Ladislava od Grebengrada za vice-bana je postavio. Poradi gore spomenute neslogę, ponajviše, jerbo su bani u g. 1467 i 1468 bili u boju Ceskom, Matia kralj Slavoniu zato sudu palatinalskomu podloži. Ovo je verlo mučno bilo plemićem od Slavonie; zato su stališi Slavonie dali molbu poradi toga na Matiu kralja, na koju je Matia g. I. 1468 povelju podario, po kojoj županie Varaždinsku, Krizevačku i Věrovitičku od suda palatinalskoga na pet godina iznimlje: po izmenutih pet godinah Osvald biškup Zagrebački pogodbu poradi desetine s mlogimi plemenitimi načini pred palatinom Mihailom Orsag Gütskim; od kuda se izvodi, da je Slavonia opet pod sud palatina bila spala: jerbo g. I. 1478 dao je Matia kralj zapověd na skupštinu plemenitih kraljestva Slavonie; da se plaća za produljeni palatinski sud odredjena uzima. Ovako se je velika smutnja u Slavonii porodila do g. I. 1486. kad se je članak 50. načinio, po kojem je župania Zagorska ukinjena, i svi pravdajući stolici i sudu banskomu podloženi. Od ovo je doba sud palatinski u Slavonii prestao, i opet su se sve pravde po banih sveršivale. Ovakovi je stališ u našoj kraljevini Slavonskoj g. I. 1486 bio, što se dotiče svetovnoga ili političkoga vladanja; što se pako dotiče duhovničtva, jako je mlogo imao Matia kralj posla, da biškupe, kaptole i ostale duhovničke pervašnje pravice, u svoje stanje dovede, i izvede, da zastupe u cerkvena imanja, i dobivaju desetine; jerbo već od vrěmena Sigismunda kralja, kada je Ivan IV. biškup Zagrebački Alben zvan, g. I. 1433 umro, nijednoga pravoga biškupa nije bilo do Osvalda.

G. I. 1466. deržan jest občinski zabor svih plemenitih i velikašah kraljestva Slavonskoga ili Hervatskoga u Križevcih. U tom spravišću bio je Matia kralj; medju ostalimi poslovi koje nije popisao Kerčelić, bilo je prepisano po istomu kralju Matii, što biškupu Zagrebačkomu u ime

Digitized by Google

desetine i dohodakah plaćati moraju. Ovom su kraljevskomu odredjenju, gospoda i plemići županie Križevačke privoléli, po imence: Adam Sentelek, Ladislav Greben, Pavao Mikčić, Ladislav Herkfi, Petar Konjski, Mato Kuštcr, Petar Brizgadji, Stěpan Bickele i Ladislav Vitezfi: u toj pako knjigi Matie kralja zaderžavaju se ove rěči. — „Buduć da nije spomenuta cerkva Zagrebačka skoro kroz 30 godinah i više, pravoga pastira imala, i po rukah svetovnih bila je raztergana: nemora se gledati na popise one polag kojih nije od pravih biškupah iste cerkve Zagrebačke, nego od onih, koji su silom bili za biškupe postavljeni, i od mogućnih silnikah světovnih bile su iste desetine daćene (*dicatæ*) i popisane.“ — Ovde razuměva kralj tirane světovine knezeve Celjske; i po njih silom na biškupat Zagrebački podignenje Benedicta, Baltasara i Demetriu, koje nikada kaptol i cerkva Zagrebačka za biškupe nije hotěla spoznati. — Ovo pako odredjenje kralja Matie i stališah Slavonie bilo je pred nazočnostjom mlogih velikašah načinjeno i podpisano, samo někojih imena je Kerčelić pobilježio: kanoti pred Stěpanom arcibiskupom Koločkim, i najvećim otajnim kancelarom'; Ivanom Pečuhskim, Tomom Nitranskim; opet pred velikodičnimi: Ivanom knezom od Zagorja; drugim Ivanom Tusom od Laka, Janitorah kraljevskih meštrom, i spomenutoga kraljestva našega bani: Ivanom Rozgonom tavernikah, Emerikom Palocem, peharnikah kraljevskih meštri, i Jobom Gara s ostalimi. Originali se ovoga u arkivu biškupie Zagrebačke nahode. Po svem tom stališah Slavonie i kralja Matie odredjenju mlogi velikaši od Slavonie i plemići nisu hotěli još popustiti. Zato se je Osvald biškup opet kralju Matii uteko, Matia na njegovu molbu ganjen pisao je na svu skupštinu plemenitih kraljevstva Slavonie; ali su ono pismo mlogi krivo za svoju stranu tolnačili. Ovako se je vuklo do g. I. 1481. Onda Matia kralj na molbu Osvalda biškupa opet knjigu na svu skupštinu velikašah i plemićah Slavonie je piso, koja ovako glasi. — „Matia po Božjoj milosti kralj Ugarski itd. věrnim našim svim i posebnim plemićem, koga mu drago stališa posědujućim ljudem kraljestva našega Slavonie, pozdravljenje i milost. Pisali smo onomadne věrnosti skupštine vaše; da od imanjah vaših věrnomu našem poštovanomu u Isukerstu otcu g. Osvaldu biškupu Zagrebačkom dužne desetine polag starinskoga običaja i privoljenja vašega š njim sverhu toga načinjenoga izplatiti, i namirit učiniti bi morali. Ali vi opet, kako iz dokaza istoga gospodina biškupa razuměmo, pod-

Digitized by Google

pirajuć se na odredjenje najnovie po nami i kraljestva biškupi i baroni izdano, někakovu neobičnu i škodljivu novinu u izplaćanju desetinah istih uvesti; i tako one s velikim kvarom istoga gospodina biškupa, i štetom cerkve njegove plaćati bi hotěli: kada zaisto dosta razborito takodjer iz pervašnje naše knjige razuměti ste mogli. Kad vi u odluki istoj temelj dokazah vaših postavljate, zaisto ako prikladno i na pravi način promotrite, vidit ćete, da županie one, koje drugačie sa svojimi biškupi, pod kojega okružje spadaju, poradi iztěravanja desetinskoga, kakovu pogodbu bi bili imali, ne po odluki najnovijoj, nego po običaju starinskom, i polag iste pogodbe, desetine iste davati i izplaćivati moraju i dužni su. Poradi šta, kako god smo u spomenutom pervašnjem listu našem naručili, tako takodjer u ovom věrnosti vašoj najtverdje zapovědamo i zahtěvamo, da sproti kako ovaj list primete, spomenute desetine spomenutomu g. biškupu, i njegvoj cerkvi, po starinskom običaju vašem dragovoljno, i brez otezanja da se dadu, učiniti morate. Jerbo drugačie za istinsko kažemo, da vam poslě poradi toga pisati nećemo; nego iste desetine od vaših imanjah, s birom i doplaćivanjem sgodnim za istoga g. biškupa iz-iztraživati dati ćemo. Da drugo indi neučinite. Ovo kada proštijete, predaocu povratite. Dano u Budimu u petak pred svetkovinom B. Martina biškupa i spověd-nika g. Gosp. 1481.

G. I. 1486. strašnu je zapověd Matia kralj dao najprie u Budimu na dan svetkovine b. Alberta mučenika na sve velikaše i plemiće svega kraljestva Ugarskog, i posebce iste godine na sve plemiće od Slavonje; medju ostalimi ovako piše. „Po svoj krivici hočete, da prava i dohodke cerkvene sami za sebe pograbite. Koja stvar jeli se za kerstjane pristoji, vi sami dosta morete razuměti. Nami se pako, koji smo cerkvih kraljestva našeg patroni, zaisto sa svim nedopada, niti ako nadilje s ovom silom, nedostojnostju i lukavštinom protiva cerkvi onoj baratali budete, i ako se šta nepovoljnog dogodi, vama pripišite samim.. Usled ove věsti zapovědamo banu našem od Slavonie; da vas on sam, i svakoga na pose na podpuno izplaćanje desetinah, takodjer po oduzimanju imanjah i posědovanjah vaših oštrie pritěra i prisili po vlasti našoj kraljevskoj, s jakostjom, u ovoj strani njemu predanoj“ itd. „Dano u varošu našem Lava Austrianskom, na svetkovinu b. Hieronima g. Gosp. 1486.“ — Na ova tako stroga i tolika kralja Matie opominjanja i zapovědi tada nědga

Digitized by Google

su se ganuli velikaši i plemeniti Slavonic bojeći se ponajviše prokletsva cerkve, s koim se je isti Matia kralj u svojoj stražnjoj opomeni grozio, od kojeg ću dole niže pisati. Podvergavši se ovoj zapovědi pervi Nikola od Iloka inače Ujlak, pisao se je pako „Nikola po božjoj milosti kralj od Bosne“ pismeno je biškupu Osvaldu dao. U svih posědovanjih i imanjih naših, u biškupii Zagrebačkoj stoječih brez svakoga otezanja dopustit ćemo i odredit, da se prepisane desetine kupe. Ako bi se pako koji kraljevine stanovnici odredjenju kraljevskoga veličanstva suprotivno što raditi tersili, spomenutom gosp. biškupu protiva takovim protivnikom, s prignutjem na pomoć bit ćemo: „Dano u Rakovcu“ itd. Nikola od Iloka postao je, kako sam gore kazo, kada se je k Matii kralju povratio, kralj od Bosne. Bio je gospodin od Srěma, jerbo je Ilok u Srěmu, nu bio je ban od Mačve i Slavonie, rado dolnje, i morao je imati posědovanja u Věrovitičkoj, ili Požežkoj krajini, jerbo su ove spadale pod biškupa Zagrebačkoga, koja ću města poslě popisati. Job Gara je na jednaki način pismeno dao u Soklošu, (rado Siklošu gradu). Gara bio je u današnjih Gorjanih ne daleko od Djakova. Ovi knezovi bili su zmožni i imali su Sikloš grad, u kojemu je Sigismundo kralj bio zatvoren. Ovaj su grad rado dobili od Sigismunda kralja, jerbo je Ladislav Gara poruk bio za Sigismunda kralja, kako sam u dogodjajih već popisao. Takodjer Vuk Raški despot od imanjah svojih „Fejerko i Teteševina, polag pogodbe pred arcibiskupom Kločkim, i trim prepusti i velikodičnim Ivanom Ungvar Nadažd vojvodom načinjen. Ivan knez Zagorja od imanjah grada Greben. Petar Subić Zrinski od svih imanjah i posědovanjah svojih. Dano u Zrinju g. 1485. On piše, da su strašne odsude i pedepse cerkvene protiva njemu bile izgovorene i odredjene. Ladislav Greben, od posědovanja Latkovina na gradić Mogar spadajućega. Stěpan Blagaj, Jure Mikrolić od Brosin, Ivan Berenjrod od Kostajnice; svi su ovi velikaši pogodbe načinili s Osvaldom biškupom poradi desetine; pogodba jest takodjer od strane plemenitih krajinah Križevačke i Varašdinské, koja je poslě načinjena i potverdjena pod Vladislavom II. kraljom, koju ja izpuštam.

Da pako moji štioci znadu, kakovu vlast Mati cerkva imade protiva tverdoglavim i nepokornim kerstjanom, kako nje prokleti, ili iz družtva kerstjanah izključiti more, što se veli latinskem jezikom *Excommunicatio*; a Gerčkim jezikom *Anathema*; popisati ću uspomene vrědan dogo-

Digitized by Google

djaj pod Matiom kraljem, koji se je dogodio g. I. 1470. Plemiće od županíe Varaždinske i Križevačke, koj nisu hotěli s biškupom Osvaldom poradi desetine pogodbu načiniti, pozvao je sudbeno na sud pred Mihaila meštra kano komisara kraljevskoga, drugačije Začesanske cerkve kanonika i predikatora. Kada su kod njegovog suda pravdu izgubili, i tešku za njih odsudu zadobili, pravdu na stolicu arcibiskupie Koločke preneli su: ali su i ondi pravdu izgubili, i s pedepsami duhovnimi su bili zavezani u redu slědećem: Odsuda neznade se kakova je bila, ali da su bili *excommunicati* to jest izključeni, ako se neizpokore, odsudjeno je bilo. Početak odsude *(sententiae)* bio je ovaj:

Blaž Kamong lěpih naukah meštar, prepušt i kanonik u cerkvi metropolitanskoj Bačkoj, i prepoštuvanomu u Isukerstu otcu, i g. Stěpanu, po milosti božjoj s. Nere i Akile presvete Rimske cerkve presbiteru kardinalu, arcibiskupu Koločkom i Bačkom, i města istoga Koločkoga knezu věkovitomu, i najvećemu kraljevinah kancelaru, sudac odabrani, i komisar osobito odredjeni: zapovědajući parokom od Toplice, od s. Jakoba, od s. Klementa, od s. Ilie, od s. Elisabete u Suhodolu, od s. Bartola, od Martiancih, od Ludbrega, od Pirlaka, od Sabarie, od Nedelišća od Varaždina i od Biškupca, od Mariašovca i od Vinice, da velikodičnoga Jurja Parižana kneza od Zagorja: i plemenite: Ivana Suhodola, vice kneza Varaždinskoga; Ladislava i Gaspara Hergffji od Zajezde; Friderika Oteoca od s. Jakoba, Martina Baroca, Ivana Kernačića, Benedikta Barnakaića, Ladislava Herga, Janka Matoića, Jeronima Urbovca, Osvalda Urbanovca, Nikolu Madaraza, drugoga Nikolu od Suhodola, i ostale sve i posebne plemiće, varošane Varaždinske, i poljadelce varoša, županie na pravdu pozvanoga, pozvane, i suprotivno kolovodje od pograbljenja, nedavanja, osvojenja i neplačanja desetinah spomenutomu gospodinu Osvaldu biškupu Zagrebačkomu i cerkvi Zagrebačkoj od spomenute županíe Varaždinske davati se morajučih, i sverhu ostalih kvarovah i krivo uzrokovanih kratko opomenu; da gosp. Osvaldu biškupu Zagrebačkom i njegovim naslědnikom za vrěme postavljenim, polag zapovědi, običaja i jakosti, prepisa i glasa listovah, poveljah, ukazah, omedjašenjah i razlogah pobožnih kraljevah, banovah, i istoga Matie kralja Ugarskoga dosudjenih, u oči b. Lovrinca g. 1466. u Križevcu načinjenih svekolike desetine naplate: drugačie nje možebit nepokorne buduče, kano od kerstjanstva izključene *(excommunicatos)* očito neka proglase „neka

Digitized by Google

zvona zvone, sviće se zapale i pogase, i na znamenje prokletstva věkovitoga na zemlju bace.“ Ako li se za 15 danah na pokoru neganu, i neka zvona zvone, svěće neka se zapale i pogase itd. Ovdě slědi proklinjanje da se takovi nesmiu s nikim měšat, ako i dalje se nepovernu na pravi put da se cerkve pozatvoraju, da se sakramenti neděle, da se nepokapaju itd. Ovako se pako ta odsuda doveršuje: „Ovò naše odsudjenje neka se na vrata cerkvena svuda pribije: da ga svi štiti mogu. Odrešenje pako od pedepse spomenute, nami i našim naměstnikom zaderžali smo, što god će se pako dogoditi, po pismu občinskom nami neka se obznani. Dano u Beču u srědu dana 7. Veljače 1470. Svědoci Ambros Krenjug, Blaž Segedin vice succentor cerkve Bačke, Ladislav Bača presbiter, Emerik Danjovc klerik Bački, Stěpan Korio, občinski s duhovnim i carskim povlastjem bilježnik.“ Evo vidiš moj štioče prepis matere cerkve; po kojem nepokorne od družtva kerstjanah izključuje. Na ovo strašno odsudjenje gore spomenuti plemeniti pravdu na stolicu papinsku u Rim hotěli su preneti: ali Matia kralj kano apostolski nije dopustio; već je skup deržo, pravdu promotrio, i plemenite natěro da su morali s biškupom pogodbe načiniti, i biškupu desetinu platiti.

G. I. 1470. na čistu srědu Matia kralj pisao je knjigu na Ivana Kladuša: po vlasti dopustio je; da gradove svoje Peć i Kladuš Ivanu Tus slobodno prodade za 4,000 forinti zlata. Isto vrěme Predium Blaguša, koj je Ožvald biškup Ivanu Tusu bratu svomu poklonio, kralj je potverdio. U onoj knjigi očito kralj spominja ova — „i biaše polag u ono vrěme Ivan Tus od Laka, za onda Dalmatinski, Hervatski i Slavonski ban i meštar dvora kraljevskoga, zaradi uredjenja medjah Dalmatinske i Hervatske; i pridobljenja gradovah Kliša i Senja.“ — Odkuda se izvodi da su Hervatske medje druge gledom na Turke bile, i da je Kliša jaki grad već bio od Turakah predobljen: zato isti Ivan od Kladuša prodao je gradove svoje Peć i Kladuš Ivanu Tusu banu, jerbo ih nije mogo od Turakah braniti.

G. I. 1476. Turci su s' velikom silom udarili u Srěm, nu Matia kralj ih je s vojskom u Serbiu protěro, i Šabac grad kod Save potoka osvojio. Praj piše, da se je ovo na sverhi god. 1475. dogodilo: ali se je ove godine i u Zagrebu veliki strah zbog Turakah porodio: jerbo je Matia kralj zapovědio, da se kuća Cistercitah poruši. Ovaj samostan Cistercitah morao je biti blizu s. Marie, jerbo se Opato-

Digitized by Google

vina od njih zove. God. indi 1476. Cistercite su u Zagrebu pristali: patri su se po drugih samostanih istoga reda razišli. Opat je pako sam ostao do smerti svoje u onoj kući: Kerčelić piše, da je ona kuća bila pogibelna za kaptol; da ako bi Turci u varoš došli, mogli bi lasno iz nje i kaptol osvojiti. Ovu istu godinu dao je Osvald biškup grad svoj obšamcati, turnjeve i objačanja praviti. Oplakuje ona vrěmena u svojoj knjigi na duhovničtvo i sve podložnike, i moli ih, da mu za zlo neprimu, što je s tolikimi poslovi obtercšen. Kaptol takodjer dao je sav okoliš svojih dvorištjah, gdi su sada kuče kanonikah, obzidati, obšamcati, i z dopuščenjem Matie kralja napustio je takodjer iste svetovne u svoja dvorišća, da pomogu braniti. Od ovoga indi vrěmena u današnoj opatovini, i pod zidom, kako se ide u lašku ulicu, naselili su se gradjani iliti zanatlie (purgari) Zagrebačkoga kaptola, koje je Matia kralj uprav pod vladanje kaptola podložio. Ove iste godine, kako Kerčelić iz Spondana svědoči, u pol Listopada Turci su iz Bosne nahrupili, i Kranjsku, Korušku i Štajerske stranu porobili; robstvo neizměrno i premloge hiljade zarobljenih su odveli, i onda sve Tverdjave od Matie kralja kod Smederova nacinjene porušili i osvojili; sam pako Muhamet s većom vojskom nedaleko čeka, i gleda, kako će ti boji za rukom izajti. Ove, i došaste godine do 1484 sva je naša Slavonia u naj nestretniji stališ od Turakah metnuta, i tako je nje sva slava i lěpota propala. Gradovi mlogi porušeni; samostani i cerkve popaljene i porušene: mlogi vitezovi Hervatske i sve pokolenje njihovo ili izsěčeno, ili u sužanjstvo odvedeno. Sva ova da se iz pismoglasah cerkve Zagrebačke znadu, piše Kerčelić. Ali se nad ovim nečudi moj štioče! moraš bo znati; da je ovo vrěme, i kroz sav svoj život Matia kralj u Českoj i Austrii sveudilj bojeve imo; ište je još žalostnije, sve je najbolje vitezove i iz naših krajinah, i iz sve Ugarske pokupio, i u Česku i Austriu odveo. On je postavio temelj izgublenja Ugarske i Hervatske kraljevine; što je on sam, ali već kasno spoznao. Godine su 1478. kako naš Kerčelić iz kronike Turske od Drechslera popisane svědoči. *(Part. 3. pag. 293.)* „Mletčani su s Muhametom savez načinili. Turci su Kalcidu oružjem, Skodru pako po predanju zadobili. Obećali su Muhametu 8,000 dukata platiti svake godine; da brodenje do Cernog Mora ostane slobodno tergovcem. Predan je Turkom u isto vrěme otok Lemno, i Tene Lakonie priberdje."

G. I. 1479. Ivan Tus od Laka ban od Dalmacie, Her-

Digitized by Google

vatske i Slavonie, bio je g. I. 1476. sa kraljevskom vojskom odredjen da gradove Klis i Senj od Turakah otme, te Hervatsku i Slavoniu brani. Nu on na město,da svoga kralja zapověd izverši, dade se od Mletčanah podkupit, i dužnosti svojoj shodno zanemari braniti krajine Hervatske; poradi šta je bio od stališah Hervatskih po zapovědi Matie kralja na sud u Zagreb pozvan; ali on na prepisani rok na město da bi na odgovor došo; sa děcom, ženom i svim blagom, i 60,000 dukatah u Mletke je utekao. O nevěro! dabi te nebilo. Na jednaki je način Ivan Frankopan knez od Kerka, kojeg su Mletčani mlogo uznemirivali, dojduće g. 1480. u Mletke otišo i Mletčanom Kerk izručio. Ovako su Mletčani Kerk zadobili, a ne kako Lucio piše, po někakovih pogodbah, koje je knez od Kerke načinio s Mletčani, kada je u broj plemenitih od Mletakah bio primit; to je bilo u vrěme Sigismunda kralja, kada su knezovi Hervatski, i varoši primorski savez medju sobom i Mletčani načinili, da se protiva pustajiam i puntarom lašnije braniti mogu: ali zato prie nikada nisu Kerka pod svojom vlastjom imali do ovoga vrěmena.

G. I. 1479. Martin Frankopan s gospojom svojom Doroteom, rodjenom Blagaj, predao je kaptolu Gradec, novi i stari, sa svimi na nje spadajućimi i s Petrinjom, koja je za uzderžati Jobagione, to jest plemenite vojnike iz nova bila sagradjena, jerbo je rado bila od Turakah porušena. „Iste g. 1479. piše kronika turska; da je Muhamed Sultan s velikom vojskom u Ugarsku udario, i da je mloštva velika zarobio i odveo. Od ovoga boja spominja i Praj, i piše, da u Erdelju pod vojvodami Stěpanom Batori i Pavlom Brankovićem, inače magjarskim Kinjži, 30,000 Turakah je poginulo. Opet druga strana Turakah, da je kroz Hervatsku u Štajersku udarila, i tiam do Kisek i Arabona potoka terčala, nu kada se je povratjala, da je 3,000 Turakah poginulo. Zatim pridaje Praj, da je Matia kralj hotio, da Turci tiam do Austrie robe; da ovako cesara Friderika i principe prie gane, da mu pomoć protiva Turkom pošalju. Ali Kerčelić iz pismenoglasah cerkvenih svědoči: da je Matia kralj g. I. 1479. već boj u Štajerskoj sa cesarom imo, i da se je ove iste godine u Zagrebu dulje zaderžavao. Ovako, da je grad starinski Zagreb zvan, drugačie kraljevski, on pervi biškupu Osvaldu poklonio, i da je ondi, gdi je sada grad biškupov, iz staroga grada za sebe i naslědnike palaču načinio: samostan Dominikanah, koi je prie u laškoj ulici stojao,

Digitized by Google

dao je u gornji varoš preněti, gdi je sada cerkva s. Katarine: da je ulicu ili sokak Cistercitah sada Opatovinu zvanu, kaptolu na uvěke poklonio: da je povelje cerkvene potverdio: da je podložnike te cerkve, koje je prie na molbu plemićah na daću boja bio podložio, od ove daće proste proglasio po svojoj povelji. „Dano u Zagrebu u ponedjelak pred svetkovinom s. Pavla 1480. Od kuda je očito, da se je Matia na sverhi godine 1479. i dojduće 1480 u Zagrebu bavio.

G. I. 1483. su Turci kroz Hervatsku okolo 7,000 konjanikah udarili u Krajnsku i Štajersku, sve živo pod mač okrenuli, vatrom sela popalili i 10,000 ljudih u robstvo odveli. Kad su se pako ovako s robstvom natovareni Turci povraćali g. I. 1484. krajinah poglavice Volfgang Despot i Bernhard Frankopan na nje iz nenada udare, sve izsěku i robstvo otmu. Iste g. 1484. vojska kaptolska, kada bi ljuti boj imala s Turci kod Une, i povratila se, opet kod sela Mraclina, na Lukavec grad spadajućega, pobili su se, gdi su mlogi ranjeni bili. „Ove iste g. 1484. Matia kralj načinio je mir na pet godinah s Bajazetom sultanom, da more s većom silom na Friderika udariti. G. 1486. je Beč i svu Austriu osvojio: G. I. 1488. je mir s Friderikom cesarom načinjen, koga Praj obilato izpisuje. Boje koje je s Friderikom imao i mloga města u Krajnskoj i Štajerskoj zadobio, kanoti: Obtuj, Reichenstain i Lichtenvald, Mokricu, Brežec ili Brešci, Viselj, Kunsperg, Četertek, Pisac, Kosje, Sreda, Raka, Rogagatec, Trokenburg, Kerčko, Kostanjevec, Turn, S. Petar, Fastenburg, Metlika, Kočevje, Černovlje. Od ovih će městah dojti uspomena u potlašnjih dogodjaih. Matia kralj poradi svoje pravice, koju je svim podložnikom svojim činio, i dan danas se kod prostoga puka spominje: imao je jednoga sina kopilana Ivana, kojega kad je bio hotio oženiti, iz nenada je na samu cvětnicu, kada je bio u cerkvi od kaplje udaren; dva se je dana strašnim bolom mučio, preminuo je g. 1490. Něki pišu da mu je kraljica Beatrica u smokvi otrov dala, drugi da je Stěpan Zapolja: ali pravo se neznade. Od ovoga Praj obilatie piše. Dunavom je u Bělu-Stolicu odvežen i ondě sahranjen. Za točno medje Bosne i Hervatske razpoznati, kako takodjer i druge znanja vrědne dogadjaje služit može povelja Matie dana Tomku Marnaviću, koja se je u Kaptolu Šplitskom nahodila i g. 1621. dana 14. Sěčnja od istog Kaptola od rěči do rěči prepisana glasi ovako.

Mi Matia po božjoj milosti Dalmatinski i Hervat-

Digitized by Google

ski, zatim od Bosne, Serbie, Galicie, Lodomerie, Kumanie, Bugarie kralj; svim u Isukerstu věrnim sadašnjim i budućim, koji ovo vidili budu, pozdravljenje u svih Spasitelju. Na svačie znanje po ovih glasu hoćemo da dojde: da pred našega veličanstva nazočnost došavši velikodični knez Tomko Marnavić od Zvornika istoga města u Kraljestvu Bosne věkoviti knez i gospodin u vojski, i kraljestvu Bosanskom starešina: nami žalostno prijavio se je; da, kada mi od davna poradi věrnih službah, dragovoljnih zaslugah po njem i Jurkadinu njegovom sinu nam i s. kruni našega kraljestva u městih i vrěmenih različitih věrno i stalno ukazanih, i učinjenih, grad Kamen-grad sa svojim okolišem na medjah kraljevinah Hervatske i Bosne stojeći, sa svimi istoga grada majuri, zemljami, městi, posědovanji, hasnami i spadajućimi zemljami za obradjivanje, obradjenimi i neobradjenimi, njivami, livadami, pražnici, sěnokošami, šumami, lugovi, berdinami, dolinami, brežanjci, vinogradi i s rudami kakovoga god medovja, vodami potoci, ribnjaci, ribariami i vodah otoci, s mlini i u obće kakovih god hasnih i spadajućimi čitavoćami po kakovom god imenu rěčih zvanih, s njihovimi pravimi medjami i starinskimi hunkami, imanja istoga grada i njegovog okoliša, kako se obširnie zaderžaje u našem listu godine Gospodina 1464. u měsecu Studenom s pečatjom visećom, koju smo prie krunjenja potrebovali, danom, kojega ovdě izpisanoga imati hoćemo, i njegovim rodjenim odvětkom, poslědnikom i slědećim svim na uvěke smo poklonili i predali, ništamanje opet ga je velikodični Ivan Tuz od Laka, kraljestva našeg Slavonie ban istoga kneza Tomka, u spomenutoga grada mirnom posědovanju po nikakvom pravdonoše našega, i svoje banie pravu uznemiriti hotio i hoće itd. G. l. 1469 dana 1. Ožujka kraljestva našeg 12. krunjenja 5. (slěde mnogih velikašah i knezovah podpisi.) U ovoj povelji pervi je put viděti, da je Matia kralj bana od Slavonie spomenuo i opet spominja kraljestva Hervatsko i Dalmatinsko osobice, indi je on tri kraljevine iz Hervatske načinio: ali se opet kraljem od Slavonie nije piso, kako niti drugi pervašnji kralji. Od kuda nije čudo, kako je mogo Slavoniu za kraljevinu deržati, a nije se piso za kralja od Slavonie: mora se dakle misliti: da što se banah dotiče, to su kralji dělili krajine Hervatske medju vodje, kako su oni hotěli; ovako u ovoj povelji dolazi Tuz od Laka ban od Slavonie, Matia Marot od Mačve, a od Hervatske Dalmatinske i Severina, nespominja, bile bo su prazne; dakle je bilo pet baniah. Ivan

Digitized by Google

pako Tuz od Laka, koj je k Mletčanom utekо, bio je od sve Slavonie, Dalmacie i Hervatske ban.

Pod Matiom su došli tako zvani Raci (danas Sèrbi iliti Vlasi nazvani) u Slavoniu. U poveljah su kao starinski stanovci priznati. G. 1481. zadobili su u članku 3. i 4. svoja prava, koja se na sve naselbine i poslě u Slavoniu dolazeće pretežu.

Poglavje XXXVII.

Od Dogadjajah u Hervatskoj pod Vladislavom drugim kraljem od Hervatske od g. 1. 1490 do 1516.

Vladislav II. Kralj XXV. od Hervatske, izabran poslě smerti Matie, kralja g. I. 1490., bio je sin Kasimira kralja Poljskoga. Velike su se smutnje na novo u Ugarskoj i Hervatskoj podigle, čim su Matiu kralja u Bělojstolici sahranili; jerbo je prez odvětka umro. Velikaši i stališi kraljevinah izruče vladanje kraljevskoj udovi Matie suprugi, po imenu Beatrici, kralja od Sicilie kćeri dokle kralja izaberu. Troica su se za krunu Ugarsku otimali. Maksimilian sin Friderika cara polag pogodbe g. I. 1463. sa Matiom kraljom i Friderikom cesarom i stališah Ugarskih načinjene; po kojoj je bilo naredjeno: da, ako bi Matia kralj prez odvětka umro, Friderik car, ili njegov sin za kralja Ugarskoga imade se kruniti: drugi Vladislav kralj Ceski i brat njegov Albert poradi kervi, koju su od Alberta i Sigismunda kraljah izvodili; tretji Ivan Korvin, Matie kralja sin, kopilan, poradi velikoga blaga i otca kralja, biaše bo mlogih ljubimac. Udova kraljica, koja se je želila udati i kraljica ostati, privolila je k Maksimilianu i poruči mu: da što berže u Ugarsku dodje; ali kad je viděla, da ju Maksimilian u svojoj knjigi svojom materom naziva, sproti od njegà odverne se i k Vladislavu, koj takodjer još oženjen nie bio, pristane. Ovako svi stališi Ugarski na tri strane biahu razděljeni: u to vrěme Ivan Korvin grad kraljevski Budim zadobije, i kad je začuo mnenja kraljičina, Petra Koločkoga arcibiskupa iz zatvora pusti; i s pomoćjom brata njegovoga Matie Erseka i krunu i blago kraljestva pograbi, i u Slavoniu se odputi. Ovo u strah natěra sve velikaše i stališe; zato, da opet rat domaći nepostane, zapověd

Digitized by Google

izdadu Stěpanu Batoru i Brankoviću inače Kinjižu, da s vojskom štobèrže za njim lete, i najprie s dobrim mu ponude, nek se povrati, ako ništa nebi opravili, sa zlim neka ga prisile. Četiri štacie od Budima daleko ga stignu: i kada s lěpim ništa neopraviše, na njega udare; ali Ivan Korvin s krunom izmakne u Pečuh; novce, piše Praj, da su oteli, ali ja mislim da nisu sve, jerbo gdi je bila kruna, ondě su bili i novci: i da su vojsku njegovu razbili, bili bi lasno mogli i njega u Pečuhu uhvatiti: ali to nisu radili, već su poklisare odabrali: Hipolita Estenskoga drugčie arcibiskupa Strigonskoga sa 7 biškupah, i Stěpana Batora, Stěpana Zapolju, i još nekoje barone, u koje su se ufali, da će š njim mir načiniti. Pogodbe mira, koje su mu u Pečuh poslali biahu: da, ako sa privoljenjem svih stališah njega za kralja nebi izabrali, tako da će mu dati naslov kralja Bosanskog, i da će ga četverti dan po krunenju kralja od Ugarske; za takovog okrunit: osim toga, da će vojvoda od Slavonie, Opavie i Liptovie i ban od Hervatske i Dalmatinske biti i sve običajne dohodke vojvodstva i banie primati: ali tako da pravice i običaje starinske u Slavonii zaderži i potverdi: zatim da more u Slavonii imanja i posědovanja, koja nebi više od 50 kmetah imala, slobodno komu hoće, na uvěke pokloniti, ali tako da kralj privoli; gradove, koje u zalogu derži po izplaćenimi dugovi, da natrag povrati: koje pako po pravu odvěćtva u Erdelju, Zagorju i Ugarskoj (Kisak i bansku Bistricu s rudami) u Austrii Reciu i Volfersdorf, u Moravii Humbrod, u Slavonii Kemlek (Kalnik) od otca darovane imade, nauvěke za njega i njegov odvětak će ostati, ako odvětka nebi imo, na krunu kraljevine spasti će. Ostala pako sva, koja u Ugarskoj, Austrii, Štajerskoj, Krajnskoj, Koruškoj i Slezii, osim vojvodstva Oppavie i Lusacie, da kraljestvu, s kojega su troškovi zadobljena, povrati; knjižnicu, koju je otac njegov na korist i diku kraljevine podigo, da nesmije razprodati; ali da njemu u ostalom slobodno bude sa znanjem biškupah i baronah knjige iz nje za svoju potrěbu izabrati, i ova ako on kralj postane, mora potverditi; ako li koj drugi za kralja bude izabran, da on ova potverdi, stališi briniti će se. Na ove je pogodbe po naputku Sigismunda biškupa Pečuhskoga Ivan Korvin privolio, i u Budim se povratio: poslě su toga věće za kralja deržali, i pervi Urban Agrianski biškup za Vladislava kralja Českoga je govorenje deržo, koga su svi jednoskupno slědili; i Vladislava za kralja prozvali 17. Rujna, i iste g. I. 1490. su ga krunili, krunu muje Osvald biškup Zagrebački na glavu po-

Digitized by Google

stavio i ostale sve svečanosti svetačno doveršio.

Veliko je poslě krunjenja Vladislava u Ugarskoj raskolenje postalo; Maksimilian kralj Rimski sakupivši vojsku, u Ugarsku udari. Jakov Zekelj, koi je u Optuju i Radgoni pod Matiom kraljem bio kapetan, i sa svom Štajerskom se brinio, k Maksimilianu se jest priklopio. Stěpan Zapolja, koi je bio u Beču kraljevski vojvoda, skupivši novce i blago Matie, Beč ostavi, poslě kako bi malu posadu ostavio, i u Ugarsku otide: Bečani to videći, vojsku Ugarsku u grad zatěraju i Maksimiliana radostno u Beč prime; kojem su se poslě Ugri s gradom predali. On je s vojskom i mnoga města odmah zatim u Ugarskoj, i istu Bělustolicu osvojio, buduć da je Vladislav svu vojsku protiva bratu Albertu, koi je takodjer u Ugarsku silovito nahrupio bio, odveo. U isto vrěme svi skoro Slavonie i Hervatske velikaši k Maksimilianu pristanu. Maksimilian svoju němačku vojsku u Zagreb pošalje; a varoš ju gornji Zagrebački primi. Osim Jakova Zekelja, Ivan Alapić, Lovro Uilak, tojest od Iloka, koi je bio vojvoda od Srěma; otac pako njegov od Matie kralja bio je za kralja od Bosne nazvan g. I. 1459., kako sam već spomenuo. Ovaj rado zato uvrědjen, što je Ivan Korvin sin Matie naravni dobio Bosanskog kraljestva naslov, priklopi se k Maksimilianu. To je isto učinio Bartol Berislo prior od Vrane i Vuk despot od Bosne, koi je deržo Fejerko i dedovinu: Ivan knez Cetina: Lovro, Jakov i Ivan Banfi, Ivan i Stěpan od Kaniže: Nikola knez Frankopanah, i drugi od Hervatske velikaši i Ladislav od Egervara. ban Dalmatinski, Hervatski i Slavonski. Od ovoga naš Kerčelić dvoumi; jeli bio Maksimilianu ili Vladislavu prignut: pervašnjih pako nespominja, ali jih Du Fresne sve imenuje. Od bana Egervara Kerčelić zato dvoumi, jer mu je Jakov Zekelj od Optuja i Ormuža ravnitelj g. I. 1490. 7. Rujna slědeća pisao: „Koja nami piše velikodičnost vaša od strane kaptola, da njegove jobagione na rabotu grada našega Ormuža poslati nećete, jesam razumio: nu da bi znala vaša dičnost, u kojemu pustom stenjemo městu, nedvoumimo, da nebi vaša dičnost poradi nas jobagione od stranah Velike (Kerčelić piše, da je Velika u Križevačkoj Županii; more biti se razuměva Kraljeva Velika, sada u Gradiškoj Regimenti, koja je mogla spadati u ono doba pod Križevačku županiu) u pomoć sadašnju nami koliko toliko poslala: kako se mi tèrsimo učiniti velikodičnosti vašoj sa svimi našimi kako takodjer u osobi pomoći, gdi je potrěbno bilo vašoj velikodičnosti. Jerbe smo jobagi-

Digitized by Google

onah njihovih do sada obranitelji bili proti svim nepriateljom tudjim, niti smo jim do sada takovimi molbami neprilični bili: ali ako im je teška ova naša molba, ili ako nebi hotěli, znajte, da i mi od sele jobagionom njihovim branitelji i pomoćnici na dalje nećemo biti.“ Ova je pisao Jakov Zekelj banu Ladislavu od Egervara dana 7. Rujna Vladislav je pako bio krunjen dana 18. Rujna; dakle su se mogla sva proměniti. Nu Osvald biškup Zagrebački s kaptolom i Ivan Korvin s drugimi ostali su Vladislavu kralju věrni. Malo poslě Ivan Korvin kralj od Bosne i vojvoda od Slavonie, Liptovie i Opavie s pomoćjom onih je Jakova Zekelja i vojsku Maksimilianovu g. I. 1401 razbio, i iz varoša Zagreba iztěro i osvojio ga. Maksimilian indi od Hervatske pomoći neimajući: a niti od Němačkih principah može ju zadobiti, s kraljom Vladislavom bi prisiljen mir načiniti. Usléd čega je jedna i druga strana svoje poklisare u Požun poslala, gdi je dana 7. Studena 1491. načinjen. Pogodbe su mloge bile: ja ću samo někoje spomenuti, za razuměti bolje dogadjaje. Medju ostalimi najpoglavitija je pogodba bila, da: jerbo je već Matia kralj s Friderikom cesarom pogodbu načinio, ako Matia prez odvětka umre da se Maksimilian, ili koi drugi sin Friderikov za kralja od Ugarske imade kruniti; i ovu su pogodbu svi velikaši od Ugarski potverdili bili. Na isti način, ako bi Vladislav kralj prez odvětka umro, isti Maksimilian sin Friderika cesara, ili njihovi odvětki pravo će na Ugarsku krunu imati, i pravoredno za kralja se od Ugarske kruniti; i da ovo stališi Ugarske u pervom spravišću potverditi imadu. Od kuda je očito, da Ugarska nikada nie pod obrambom carstva Němačkoga bila. Ali ovu pogodbu Ugarski stališi poslě potverditi nisu hotěli. Na dalje medju spomenutimi pogdbami bila je i ona — „Da knezovi Hervatski, koji su u ovom boju Rimskomu kralju (razumi Maksimilianu) prignuti, sva svoja imanja i sva svoja dobra, koja su izgubili u vrěme boja ovoga, natrag dobe, i da im se povrate.“ — Od kuda je očito, da su većom stranom Hervatski i Slavonski knezovi bili za Maksimiliana, i da je boj bio medju njimi, kojeg nijedan neispisuje pisac. Budući pako Jakov Zekelj imao gradove i mloga města pod svojom vlastjom još od Matie kralja, zato je gledom na ova města bilo dokončano. „Da cesar i kralj istog Jakova Zekelja opomenuti moraju, da sve, gradove povrati, i da on sebe ili poradi věre zadane ili na kakov drugi način, od onoga povratjenja izgovoriti nemože: da sam g. Vladislav kralja takodjer i

Digitized by Google

světli g. vojvoda Korvin (jer je kraljestvo sa istim vojvodom pogodbu načinilo: da ove gradove povratiti mora) njemu oštro pišu, i njega opomenu; da on ovakova města činom odpušta.“ Od ovuda znademo, da Jakov Zekelj, koi je takodjer iz pokolenja vojvode Janka Sibinjanina bio, gradove někoje u Krajnskoj i u Štajerskoj Frideriku caru i sinu njegovom Maksimilianu nije hotio povratiti. U ostalom je Maksimilian kralj Rimski sva města u Hervatskoj povratio i Zagreb Ivanu Korvinu vojvodi predao. Ovo svědoči knjiga Ivana Korvina na dan s. Mihaila g. 1491. pisana, gdě veli ovako: „Ivan Korvin Slavonie, Liptovie i Opavie vojvoda u varošu svomu berda Greč Zagrebačkoga Ladislavu Egervaru banu od Dalmacie, Hervatske i Slavonie, takodjer vicebanom Antunu od Paaka, Medvedgrada svoga, Mihailu Orosu i Gregoru Benkoviću, varoša svoga Zagrebačkoga kapitanom sadašnjim i budućim na znanje daje: da je on kaptol Zagrebački pod takovu obrambu primio, kakovu je od Matie kralja, otca njegova, imao: i zapověda; da u osobi njegovoj, i na město njega isti kaptol brane.“ Iz ovih bi se rěčih izvoditi moglo: da je Ivan Korvin bio kano samovladavac od Zagrebačkoga varoša; jerbo piše u varošu svomu, Varoša svoga Zagrebačkoga. Ovakovi je bio stališ naše Hervatske ili Slavonie g. I. 1491. Ivan se je Korvin deržo za kralja od Hervatske i Slavonie; Lovro opet od Iloka, deržo se je takodjer kano kralj i vojvoda od Srěma, Bosne, Hervatske i Slavonie; jerbo je njegovog otca Nikolu, Matia kralj za kralja od Bosne, vojvodu i bana od sve Hervatske i Slavonie načinio.

G. I. 1492. Sabor se je dana 2. Veljače započeo, u kom je vlast kraljevska bila verlo pomanjšana: kako članak 33. dekreta svědoči: po kojem se kraljevsko veličanstvo i svi stališi sudu palatina podlažu, zatim da se palatin s privoljenjem kralja i stališah mora izabirati. Velika je nedoslědnost, da su palatina za većeg načinili od kralja, jer u ovom slučaju nikom se nisu uteći imali nepravedno odsudjeni. U dekretu ove god. Vladislav piše sebe: „Kraljem od Ugarske, Dalmatinske, Hervatske i Slavonie.“ Jerbo pako u nijednom poslě odredjenju i nijednoj povelji više nenahodi se, da bi se piso „i Slavonie kralj“ od kuda naš Kerčelić *(Part. 3. pag. 299.)* opazuje da je ono „i Slavonie kralj“ od někoga kašnije pridato ili ako je pisano baš od kralja, tako je zato pridato, da on pokaže, da je on od Hervatske, i od sve Slavonie kralj; da indi Ivan Korvin, koj kano

Digitized by Google

kralj, vojvoda i ban od Hervatske, Dalmatinske, i sve Slavonie u skupu ove godine bio je potverdjen, njemu podložan mora biti. Medjutim ja kažem: da premda se je Vladislav pisao „i Slavonie kralj“, ovo je razumĕvo kano obćinsko ime od sve Hervatske i Dalmatinske. Zaisto Vladislav kralj taki iz početka kako je za kralja izabran bio, dao je napose povelju kraljevsku za stališe kraljestva Slavonie, koja se medju ostalimi kraljevskimi dekreti nahodi, kako Kerčelić svĕdoči u spomenutom městu. U skupu na dalje ove godine bilo je naredjeno u članku 26., da kune u kraljestvu Slavonie iztraživati običajne, veličanstvo kraljevsko pobirati dade.“ U članku 41. bilo je naredjeno, da sudbe u osminah vodokerstja i bleženoga Jakova stališi Slavonie dorže. — U članku 42. izključili su bana od službe sudca pravorednoga. Ovako su sva poměšano naredjena; da se nije znalo, tko bi komu podložan morao biti. Naredjeno je nadalje: da Frankopani, knezovi Modruški i Kerbavski kano i drugi baroni kraljevski, moraju s svojimi banderiumi vojevati. U ovoj velikoj smutnji stališi Slavonski za svoju kraljevinu hotĕli su providne uredbe imati: jerbo su svi viděli, da je kraljevsko dostojanstvo poniženo, a palatinovo odveć uzvišeno: banu je sva povlast bila oduzeta, Ivanu pako Korvinu kano kralju i vojvodi od sve Slavonie bila je predata: zato su u istom saboru različita naredjenja za sebe načinili i članke sami za kraljevinu Slavonsku s privoljenjem svih stališah načinili; navlastito članak 8. 9. 10. 11. i ponavljajuć vapili su, da ovo biti mora na onaj način, kako i u kraljestvu Ugarskom. Ovako Kerčelić *(Part. 3. pag. 300.)*“ — Poslĕ su ovoga sabora stališi Slavonie Ivanu Korvinu suprotstali, i nisu ga za svoga vojvodu spoznati hotĕli; već su se biškupu Zagrebačkom Osvaldu priklopili, koi je proti Ivanu Korvinu vojsku podigao i mloge bojeve šnjim imao, što nebi bio mogao, da Frankopani i drugi knezovi njemu na pomoć nebi bili. Ovi su bojevi tiam g. I. 1494. terpili, kako ću niže pokazati.

G. I. 1493. Ivan Korvin videći da s biškupom i ostalimi knezovi nemore boja suzderžati, uteko se je k Vladislavu kralju, od njega pomoć tražeći i njega na pogodbe učinjene osećajući, kralj Vladislav zaisto pisao je i zapovĕdio Osvaldu biškupu, da oružje ostavi: ali Osvald biškup nije hotio kralja poslušati, po svĕdočanstvu Ištvanfia kod Kerčelića (strana 30). Osvald se je takodjer istog K o r v i n a varošince po sili oteti tèrsio:

Digitized by Google

niti je na zapověd kralja od oružja odstupiti hotie.', Ivan dakle Korvin vojvoda videći, da kralj njemu pomoći nemore, i da se tolikim suprotstavit nemore; vojvodstvo ostavi i miran život priče voditi. U ovo vrěme bio je ban Ladislav Egervar od sve Slavonie. U Senju pako od Ivana Korvina strane bio je Emerik Derenčin za kapitana od sve Slavonie još g. 1492. postavljen: kada je pako Korvin vojvodstvo g. 1493. ostavio; onda je Vladislav kralj Derenčinu na pomoć dao Ivana Bota. Ove kapitane nisu mogli knezovi Frankopani terpeti, neznade se za što; morebiti što su bili Ugri. Od ovuda je veliko zlo slědilo; jerbo kad su iste god. 1493. Turci u Korbaviu navalili, i okolo Une robili, nje su pobili i protěrali: ali poslě neznade se zašto i kod grada Brinja Ivana Bota ubili. Ovo čujući Turci, da je nesloga medju Hervatskimi vitezovi, na novo udare u Hervatsku, Modruš i druge gradove sa seli popale i porobe: Derenčin vojvoda od kralja postavljen zapověd izdade, po kojoj bi se u ratu vladati morali, nu Bernardo Frankopan nehtěde se njoj podverći, nego s Hervati razdružen od Derenčina udari na Turke. Ova je osobna nesloga potverdila ono starinsko „Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari". S drugim odsěkom vojske udari Derenčin kod Udbinje u Kerbavi na dušmana, s koim su se istina obe vojke strašno ali i nesrětno pobile; kapetan Derenčin i Nikola Frankopan biahu uhvatjeni; Ivan pako Frankopan i Jure Blašković s mlogimi Hervatskimi plemenitimi Senjani poginuli. Du Fresne piše, da je 5,707 junakah u onom boju poginulo. Od Bernarda Frankopana ništa nespominje: rado, da je on sa stranom vojske, kad je najveća pogibeli bila udaljio se i zato je boj nesretno doveršen. Derenčin Nikola Frankopan s ostalimi uhvatjeni bili su u Carigrad odvedeni, i ondi u tamnicu od 7 tornjova zatvoreni, od kuda su poslě po darežljivosti Bakača bili odkupljeni. Kada je ov nesrěćni boj kralj Vladislav začuo, jako se je razžalostio, i tim se većma uplašio, da mu stališi nesrěču ovoga boja nebi pripisali: jerbo su ga žaleňa i nemarna deržali; i posperdno kralja „Dobže" imenovali, kako pater Timon spominja jerbo je tu navadu imao, kada je tko od njega što molio ili mu objavio, kazati: „dobže" to jest „dobro". Od ovuda su ga tako nazvali; ali to je samo kod malovrědnih, a ne kod poštenih bilo. Kralj Vladislav dakle sabor měseca Rujna navěsti. I hotěde da se s Maksimilianom carom pogodbe učinjene potverde: ali stališi niti čuti nisu hotěli: već su Zapolju palatina u ime

Digitized by Google

svih njih kralju poslali, da mu njegovu nemarnost i lěnost na nos baci; da je zbog nje i vojska malo prie pobijena. Ali Vladislav kralj palatinu odgovori: „da se krivnja ne njemu, nego velikašem pripisati mora, koji su kraljevsko dostojanstvo već pogazili, i sami po svojoj volji rade, i da su po domaćih osobnih neslogah kraljestvo oslabili: da je on iz Ugarske Poljake i Němce odpravio, i mira jim od obodvoih pribavio, nemirne takodjer puntare suzbio: dakle da u njihovoj stoji volji, hoće li mir, kojega pod Matiom nikada imali nisu, uživati ili ne: da su oni njemu velike dohodke na početku kraljevanja obećali: ali da ih nikada podpuno nije primio, i da one troškove koje je on dosada u bojovih potrošio, ne od Ugarah, nego je od Čehah dobio.“ Dosta im je za isto kazo i istinski: jer koja je korist kralja imati, pak njega neslušati! Zločesto zaisto Ištvanfi Vladislava kralja kano nebrižljiva i lěna izpisuje. Nu bio je on brižljiv i dobar, samo da je imao za koga, što je pako bio mirnoga serdca, tomu se za zlo primiti od nijednoga poštenoga nebi moralo. Kralj Vladislav poslě Derenčina poslao je u Senj za kapitana Emerika Perena: ali i ovog nisu Senjani i Hervati terpili, već su bili prignuti k papi, od kojeg su pomoć dobivali.

G. I. 1494. Osvald biškup Zagrebački imao je sveudilj boj s Ivanom Korvinom vojvodom. Ovo svědoči knjiga Vladislava kralja na biškupa pisana, koja ovako glasi: „Koja su se medju vami i Ivanom Korvinom poradi gradića i varošinca Rakonok dogodila, i kako je naredio ban medju vami i dvorskimi njegovimi, razumio sam iz lista i poslanikah vaših, koji će vam dokazati razlaganje naše. Dakle zadovoljni smo, da se gradić i varosinac spomenuti tako po vami, kako po istih dvornicih u ruke Ladislava Egervara i spomenutoga bana našega, poradi stanovitih uzrokah za vrěme predade, dokle budemo mogli od vlastitostih ovoga gradića i varošinca rasuditi, i hoćemo, da njega (razumij gradić) tako izručite u ime naše, za vrěme da se drži. Osim toga smo razuměli: da su Turci putove grada našega Jajca obsěli od svih stranah tako, da u njega hrana dosada nije se mogla uneti, dakle vojnike koje imate sdružite s drugimi věrnimi podložnici našimi, kojim smo zapovědili, da na sve moguće načine hranu dopreme u grad isti. U Košicah drugi dan poslě Brašančeva g. 1494.“ Od ovuda pověrovano znademo, da je ban bio Ladislav Egervar, koi je s biškupom Zagrebačkim bio u domaće bojeve zapleten protiva Ivanu Korvinu; i ovo je rado uzrok bio, da je Vladislav kralj vojsku izručio ka-

Digitized by Google

pitanu Senjskom Emeriku Derenčinu, kojega Hervatski knezovi nisu hotěli slušati, i zato su se tako nesrětno pobili s Turci. Ovaj je ban poslě bio skinut, nezna se zašto, ili je morebit umro bio: jerbo iste g. 1494. postao je ban Ladislav od Kaniže od sve Hervatske, Dalmacie i Slavonie: kapitan u Senju postao je biškup Pečuhski Sigismundo, Nikola pako Kolonić je bio naměstnik naredjen, to jest vice ban. Ovo se znade iz zapovědi Vladislava kralja, koju je g. 1494. izdao na kapitane, vojvode i sve poglavice, koji vojsku dižu i upravljaju; u kojem zabranjuje, da vojska nenasertje na imanja plemenitih, već da stanuje u varoših i u varošincih, to jest tergovištih (*oppidis*), i da ondi ne s otimanjem i razbojničtvom već iz novacah plaće po ceni, kakovu ban prepiše, živiti mora, gdě bana po imence kraljevinah Dalmacie, Hervatske i Slavonie Ladislava od Kaniže imenuje. Iste g. 1494. izdao je zapověd na bana od Dalmacie, Hervatske i Slavonie Ladislava Kaniškog, da neka plemiće s vojevanjem protiva običaju neobteraši: već da u potrěbi, biškupi i velikaši svoje vojake banu izručiti dužni su: od vojnice pako jedinoga Petra Gudovca, kano vice-prabilježnika po starinskom običaju, je hotio prostoga imati. Od ovuda je očito, da je Vladislav kralj svu vojsku od sve Hervatske, to jest Slavonie opet banu izručio i starinske običaje ponovio. Ladislav Kanižki ostao je ban do sverhe g. 1494., neznade se zašto je iz banie skinut. Piše Du Fresne, da je godine iste 1494. Lovro od Iloka (Ujlak) Turke na ovu stranu Save pustio, koji su poslě prěko Drave tiam do Optuja robili. Poradi ovog nevěrstva i što se nie strašio kralja „volom" nazivati, Vladislav vojsku proti njemu podiže i vojvodu vojski je Dragfia dao, koj preko Dunava u Srěm došavši Ilok grad obsěde i za malo vrěme osvoji. Na ovo se vojvoda Ujlak pridade, i k palatinu se Zapolji uteče, da on pravdu njegovu sudi. Zapolja palatin, koi je od stališah kano sudac istoga kralja bio uzvišen, na město da kralja za vojvodu Ujlaka moli, poruči kralju, da pravda Ujlaka vojvode na njega, kano sudca svih velikašah, spada. Na to kralj razljutjen, zapovědi Ujlaka vojvodu uhvatiti, Mitrovicu varošinac, i sva ostala města i gradove osvojiti. Na jednaki način je Kišhorvat za četiri dana sve svoje gradiće izgubio; ali mu je na molbu Maksimiliana cesara kralj oprostio, i imanja povratio. I Bartola Berislova priora od Vrane, koi je najveći puntar bio, jest takodjer uhvatio. Nu Ujlaku, jer je svoju krivnju spoznao, i pred kraljem se ponizio, sva uvredje-

Digitized by Google

nja oprosti, kako i Nikoli Seču: ali imanja mu zaderža dokle su u dojdućem saboru njegovu pravdu providili: Pišo Praj, da u skupu slědeće godine ništa zbog imanjah vojvode Ujlaka nije dokončano; već da mu ih je kralj Vladislav na molbu mlogih velikašah s tom pogodbom povratio, da ako prez odvětka umre, na kraljevsku komoru spanu. Bartol pako Berislov da je u istom saboru od sudacah na to odredjenih na smert obsudjen: někoji pišu kano Bonfin i Ištvanfi, da je u kožu sašiti u Dunav bačen: drugi pako pišu, da je u Temišvaru bio zatvoren do konca života.

G. I. 1495. Ivan Korvin je opet od Hervatske, Dalmacie i Slavonie ban postao. Ovo svědoči zapověd Vladislava kralja, koju je izdao na Ilirskog Ivana Korvina vojvodu i bana: da sve, kojega god stališa, navlastito u županiah Križevačkoj i Věrovitičkoj vojvode, koji su samo robljenja i bune pravili, kano krivce nevěrnosti s dostojanstva baci. Isti Ivan Korvin ban dao je ove godine svoju povelju na stališe kraljestva Slavonie, da odsele vice-bana strajnskoga nesmiju odabrati; samo za sada Ivana Gjulaja neka zaderže. Od ovuda pověrovano znademo, da Hervati nisu terpili, da bi se inostranci njim za bane, ili vice-bane davali. Zaisto koi nije imao svoja imanja u Hervatskoj, nije mogo ban biti, a ni naměstnik banski (*vice banus*).

G. I. 1496. Vladislav kralj je ovu povelju potverdio i naredio, da se za naměstnika ne drugi nego od domaćih i to velikašah izabrati more; nadalje naredio je, da se pravde od bana upravna dvor kraljevski preneti imadu, odanle k banu za izveršenje odsude poslati; inače je svaka odsuda nevaljana. Ove iste godine Ivan Korvin vojvoda i ban od sve Slavonie na dan uzvišenja s. križa iz Bihća zapověd je izdao na Juru Kastelanfi i Ludovika Pekera Slavonie vibe-bane, i na sve stanovnike, da sve, koji se iz Krajnske ili Koruške u Slavonii, to jest Hervatskoj nahode, zatvore. Ovo je isto piso i na poglavice od Modruše. Iste godine Vladislav kralj kraljestvu Slavonii podario je povelju poradi gerba slědeću.

Vladislav po božjoj milosti kralj od Ugarske, Češke, Dalmacie, Hervatske, Bosne, Serbie, Galicie, Lodomerie, Kumanie i Bugarske, Šlesie i Lucenburgski vojvoda, Markion Moravie i Lusacie na věkovitu uspomenu. Pristoji se kraljevskom veličanstvu, pravednim i prigodnim molbam podložnikah prikloniti, i iste podložnike... Dakle na znanje svim dajemo i hoćemo da dojde: kada smo

Digitized by Google

ovih danah k varošu našem Budimu skupa s někojom gospodom biškupi i baroni kraljestva našega bili, věrni naš plemeniti i viteški Bernardo Turoc, Juraj Kapitanfi od Desnice i Nikola Vojković (Vojkfi) od Vojkove u imenu i osobi skupštine plemenitih kraljestva našega Slavonie, pred našega veličanstva došavši nazočnost, napervostavili su, da premda je kraljestvo naše Slavonie od starinah imalo za znamenje kunu *(Mardura)*, i ovim se gerbom tiam do sada uvěk čitav narod u svojih spravištih služio, iz stanovitih pak uzrokah i temeljah žele istog kraljestva stanovnici, da bi se ovaj gerb po našem veličanstvu ponovio, i njim iznova na věkovitu uspomenu ponovljen podario. Mi indi, koji spomenutu kraljevinu našu Slavoniu i onoga kraljestva stanovnike ništa manje, kako druga kraljestva i gospodovanja naša, i njihove stanovnike želimo nesamo u starinskih pravih, pravicah i običajah uzderžati, nego takodjer s većimi poštenja napisi iz kraljevske naše darežljivosti nakititi, budući da je kraljestvo ovo medju dvěmi rěkami, to jest Savom i Dravom postavljeno, suproti i na proti Turkom, kerstjanstva věkovitim nepriateljem i dušmanom najbližja města derži i věkovite bojeve uzderžaje i tako se brani i derži, da će teško u onu kraljevinu Turčin ikada dojti, da nebi strašno pobijen i s najvećom štetom iz iste kraljevine naše protěran bio. Poradi šta popravici bi morali ovo isto kraljestvo naše kano zid ili štit Ugarske kraljevine zvati. Da indi ovo isto kraljestvo naše Slavonia i skupština věrnih naših u istom stojeća, našu kraljevsku darežljivost počuti i spoznade, gerb ili znamenje oružja (to jest na trojuglastom štitu spomenuta dva potoka neka se poprěko izrišu: medju njimi polje cerveno, na kom će se vidět kuna naravske i vlastite boje starinski njihov gerb. Dva skrajna t. j. gornje i doljne polje boje nebeske neka budu. Na gornjem zbog nepretergljivih i neutrudljivih bojevah, koje s Turčinom imadu, mećemo zvězdu Bogovoja (Mars bog oružja). Osim toga na štit stavljamo kacigu (oklopni šešir) s naravskom i vlastitom bojom, na kacigu viteško perje, da kano od větra trepti. Ovo se sve more kano iz pečata tako i iz risanja u ovom listu vidit) po volji dragovoljnoj, i iz stanovite naše znanosti, i po vieću spomenute gospode biškupah i baronah naših, i s podpunostju naše kraljevske vlasti istomu kraljestvu našem Slavonie i skupštini plemićah odredili smo dati i pokloniti. Dozvoljujući jim i dopuštajući: da oni odsele, poslě i nauvěk s ovim gerbom u Banderiah svojih i drugih stvarih, kako i u vojničkom věžbanju na

Digitized by Google

skupštinu kraljestva onoga našega spadajućimi, služe se, i potrěbuju, i da oni občinskoj svojoj hasni pozornije i providljivie pripomoći mogu s istim oružjem ili gerbom u pečatenju voska cervenog, kako i u knjigah i listih poslanih, u svih stvarih u ime skupštine svoje služiti se, uživati i potrebovati mogu i mogućni su itd. Na koje stvari uspomenu i tverdnost věkovitu ovaj naš list s visećim i vlastitim dvostrukim pečatom našim, kojim se kano kralj Ugarski služimo, zapečatjen, istomu kraljestvu našem Slavonii i stanovnikah njegovih skupštini odredili smo podariti: dano po rukah poštovanoga u Isukerstu Otca gosp. Tome biškupa cerkve Jagerske, dvora našeg najvećeg tajnika i věrnoga našega ljubljenoga kancelara u Budimu na svetkovinu začetja b. Marie Děvice g. Gosp. 1496. kraljevinah naših: Ugarske, Dalatinske i Hervatske 7. Češke pako 26. itd.

U spomenutoj povelji kraljestva Slavonie Vladislav kralj spominja: — „Jerbo je kraljestvo ovo medju dvěma potoci, to jest Savom i Dravom postavljeno, suproti i na proti Turkom, kerstjanstva věkovitim dušmanom i nepriateljem svojim najbližja města derži i věkovite bojeve suzderžaje.“ — Iz ovih rěčih nemoj o štioče! misliti, kako mlogi zločesto izvode; da je Vladislav kralj Slavonsko kraljestvo samo medju Dravu i Savu omedjašio, jerbo potom svoju neznanost bi očitovao: mi bo znademo, da je u vrěme Vladislava II. grad Jajce još bio u našoj vlasti, iz lista Vladislava na biškupa Osvalda gore spomenutog: u kojem kralj piše biškupu, da on vojnike svoje, koje imade, pošalje na pomoć drugim věrnim, to jest knezovom i plemenitim; kojim je kralj zapovědio, da na svaki mogući način hranu i potrěbita u grad unesu; na dalje znademo iz knjige Ivana Korvina vojvode i bana od Slavonie, da je on u Bihću knjigu pisao na vice bane Gjuru Kastelanfia i Ludovika Pekera i na sve stanovnike Slavonie; dalje znademo, da su grad Klissa, Vrana, Korbava i druga města spadala još pod Slavoniu u ovo vrěme: sve je ove krajine dakle razumio Vladislav kralj pod kraljestvo Slavonie; jerbo su sve bila najbližnje Turakah, i u ova su se města naterkivali Turci, kano pomamljeni vuci, ova su pako města bila iz druge strane, to jest preko Save, od kuda je očito; da je Vladislav kralj ovako razumio po onima rěčima „jerbo kraljestvo ovo medju dvimi potoci Dravom i Savom stojeće“ to jest sada u ono vrěme kada je Vladislav povelju spomenutu podario“ najbližneja města Turkom derži, prěko Save do Jajca, Klise, Vrane i věko-

Digitized by Google

vite bojeve protiva Turkom suzderžaje, i tako se brani, da će teško u one krajine Turčin dojti, da nebi strašno pobijen, i s najvećom stetom iz iste kraljevine naše protěran bio.“ Od kuda je očito, da sve krajine prěko Save, u kojih su najveći s Turci bojevi u vrěme Vladislava i sina njegvog Ludovika II. bili, kako ćemo dole niže viděti, Vladislav kralj pod svoje kraljestvó Slavonie razumĕva. Što pako kraljestvo Slavonie medju Dravom i Savom spominja, to pravo govoreć morao je tako spomenuti: jerbo se je još u ono vrěme medju Dravom i Savom serdce od one velike kraljevine Slavinske i Hervatske, koja se je do mora Adrianskoga i do Drača pod Ludovikom I. pružala, zaderžalo. 2.) Iz ove je povelje očito; da su županie Valkovačka, Věrovitička i Požeška pod kraljestvo Slavonie uvĕk i u vrěme Vladislava spadale i razumĕvale se: buduć da ove krajine takodjer medju Dravom i Savom leže! Ovu pako povelju nije sam Vladislav kralj, nego u skupu s biškupi i baroni kraljestva Ugarskog u Budimu deržanom, kraljestvu Slavonie podario; biškupi pako i baroni Ugarski znali su zaisto, što pod Ugarsko kraljestvo, i što pod kraljestvo Slavonsko spada. Neka se dakle zastide svi oni, koji bi radi spomenutu krajinu pod kraljestvo Ugarsko spraviti protiva mnenju cĕle Ugarske kraljevine i znanju Vladislava II. kralja: jer da su velikaši i baroni Ugarski znali, da Valkovačka, to jest Srĕmska, Věrovitička i Požežka krajine spadaju pod Ugarsko kraljestvo, zaisto nebi bili kraljestvo Slavonie kako Drava i Sava teče izpisali, nego bi bili iznimku načinili ovako: „Osim Valkovačke, Věrovitičke i Požežke krajine, tim većma, jer su u uno vrěme spomenute župánie zaderžavale Varadinsku, Brodsku i Gradišku sadašnju Regimentu. I zaisto je pod Požežku županiu spadala sva Gradiška Regimenta, i knez od Požege Egervar, ili Hedervar bio je ban od sve Slavonie, što se iz knjige Vladislava kralja gore popisane znade. Ovog bana po imenu Ladislava Egervara sin, ili unuk Franjo Egervar ili Hedervar prodao je za uvĕk grad Požegu, varoš Cernik, i sva sela i města tiam do Save u današnjoj Gradiškoj Regimenti ležeća, koja je deržao, Franji Dežefiu i njegovim potomkom. Od šta niže. 3.) U povelji ovoj nečini se uspomena Ivana Korvina vojvode i bana od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmatinske: nego samo od sve skupštine kraljestva Slavonie. Pitati bi se moglo: zašto je skupština plemenitih kraljestva Slavonie tražila, da Vladislav gerb Slavonie na novo podari? a to poradi nĕkojih uzrokah, koje u povelji

Digitized by Google

podarenoj skupštini plemenitih od Slavonie Vladislav kralj nespominje. Kerčelić od ovoga ništa nespominja: ja pako ovaj uzrok nahodim: Ivan Korvin vojvoda i ban, budući mu mnoga imanja još od otca Matie podarena, oduzeta, razljuti se, i ode u Poljsku. Ondě vojsku skupi, š njom u gornju Ugarsku napade, i porobi sve što mu pod ruku dojde. Ovo se pověrovano znade iz knjige Vladislava kralja pisane na gradjane od Bardigova iliti Bartfe, iz Požana dana 8. Veljače godine 1496. u kojoj ovako piše. „Kada smo ovih danah razuměli, da je světli Ivan Korvin vojsku u kraljevini Poljskoj za plaću kupio, i da se svi hajduci i ostali zločinci k njemu kupe s tom odlukom, da u ovo kraljestvo naše nepriateljski dojdu, i zbilja su došli, ali od palatina Zapolje u boju razbijeni i protěrani.“ Rado se je Ivan Korvin vojvoda pod stanovitimi pogodbami k Vladislavu kralju opet povratio, zato je vojsku palatin Zapolja lasno razbio i iz kraljestva protěro; što se iz njegove knjige na iste Bardigovce nedělje treće korismene pisane vidi. „Znajte, da su nepriatelji ove kraljevine, koji su kvar činili i robili po deržanom na polju boju pobijeni i protěrani.“ Ova Praj na g. I. 1496. spominja. Da se je pako Ivan Korvin povratio kralju i na pervašnje dostojanstvo postavljen, to se pověrovano znade iz njegove zapovědi, koju je dao bio na vice-bane od Slavonie Gjuru Kastelanfia i Ludovika Pękera, i na sve stanovnike, poradi uskokah iz Krajnske, i Štajerske, kako Kerčelić spominje *(Part. 3. pag. 301)* u Bihću na dan s. Križa to jest 14 Rujna 1496. Od ovo doba ostao je sve udilj do smerti svoje vojvoda i ban od sve Slavonie, kakoćemo viděti. Od ovuda ja izvodim, da je Ivan Korvin vojvoda morao pečat kraljestva Slavonie ili izgubiti ili pokvariti, i zato je skupština plemenitih ove kraljevine hotěla i tražila na novo svoj gerb i svoju slavu: koji je u spomenutoj povelji Vladislav kralj kraljestvu Slavonie još odličnii i uzvišenii podario. Ova su se g. I. 1496. dogodila. Iz navedenih dakle slědi, da današnja Slavonia nigda se pod Ugarsku broila nije. Badava se indi gospodin Gjuro Fejer u knjigi pod naslovom: *Croatiæ ac Slavonie cum regno Hungariæ nexus et relationes, Budæ 1839.* na str. 46 iz iste povelje tersi netemeljito i pristrano dokazati, da Požežka, Věrovitička i Srěmska župania nai Ugarsko a ne na Slavonsko kraljestvo spadaju. Nu dost sam za takove kazo. God. 1497 stališi i redovi su kraljevine Slavonske sabor u Križevcih deržali, u kom su od kmetah kaptola Zagrebačkog potrěbovali dimnjariu iliti daću

Digitized by Google

od dimnjakah tako zvanu. Nu Kaptol se utekne Vladislavu kralju, koi je iz Gjura drugi dan poslě s. Vinka knjigu pisao na Korvina bana, da zapovědi vice-banom, da kaptol neuzmiruju. Jerbo pako kralj nije pisao na sve stališe kraljestva Slavonie, zato su zapovědi bana Korvina zabacali, i istoga su Korvina tako progonili, da je morao službu bansku ostaviti, i Vladislav kralj je morao zapovědi svoje kraljevske na skupštinu stališah Slavonie poslě ravnati. Po izručenju službe banske na město Korvina, postade ban Gjuro od Kaniše. Neznade se, zašto nisu mogli Ivana Korvina terpiti. God. iste 1497 spominja Kerčelić iz Marcelevića, da je někoja plemenita gospoja po imenu Kata, dala tužbu na Vladislava kralja protiva biškupu Osvaldu; jer desetinu od njezinih vlastitih plemenitih dohodakah iztražuje od devetine svoje gospodske. Kralj Vladislav u nazočnosti biškupa Jagerskoga, svoga kancelara je s prepušti Dominikom Varadinskim i Senjskim od Lelec, sa Stěpanom Zapoljom palatinom, Vingartom sudcem dvora kraljevskog, Bernardom Frankopanom, Blažom od Raske dvorskim grada Budimskog, Ladislavom Daraghazom, Adamom Licka, i Franjom Maroča sud deržao, i dosudio, da su potrěbovanja biškupova nevaljana, uslěd česa mu zapovědi, da spomenutu Katu gospoju od svih cerkvenih pedepsah odreši, i da od plemenitih dohodakah desetinu tražiti nesmie: u ostalom ako se u svojem pravu vidi uvrědjena, ostaje mu prosto u dojdućem saboru tu stvar stališem predstaviti.

G. I. 1498. Vladislav kralj je svoje zapovědi i odredjenja uprav na kraljestvo Slavonie ravne, na bana, kao što je prie bio običaj. Ovako Kerčelić iz pismenospravah kraljestva Slavonie napervo donosi zapověd kralja g. 1498 na kraljestvo Slavonie ravnanu, po kojoj zapověda, da po običaju već od starih vrěmenah uvědenom, u vrěme izručenja službe svakoga bana prabilježnik pečat banski povlastni pred skupštinu plemenitih kraljestva Slavonie donesti mora, i da se pred svimi mora iz jedne strane, za prěprečiti sve prevare proséći i okvariti: jer Ivan Karotna, koj je bio prabilježnik kraljestva Slavonie u vrěme Ladislava Kaniža bana, kada je bila bania od njega uzeta, pečat njegov povlastni kod sebe je zaderžao tiam do smerti svoje, i poslě smerti njegove nije se znalo, kuda je dopao: zato je zapovědio Vladislav kralj; da sva pismenoglasja, za preprečiti svaku prevaru, koja god su s pečatjom Ladislava Kaniža bana popečatjena, moraju se u bližnjih osminah sudbe-

Digitized by Google

nih novim povlastitim pečatom banskim Jurja Kaniža bana zapečatiti, zatim uzrok pervašnjega pečata banskoga pripisati. Mloga druga još odredjenja Vladislava kralja gledeć na kraljestvo Slavonie Kerčelić spominja na god. 1498. kanoti 1.) dao je odredjenje, u kom se zabranjuje tridesetnikom ili maltarom, da nesmiju maltu brati od stvarih, koje plemeniti kraljestva Slavonie za svoju potrěbu, ili za kuće ili obitelji svoje nakinčenje kupuju; 2.) odredjenje na plemiće od Slavonie, da neteraše tergovce s prekorednom maltom i daćom; 3.) odredjenje, da nijedan od plemenitih kraljestva Slavonie nesmije brez očitog i slobodnog dopuštenja sve skupštine stališah Slavonie, malte i daće podizati pod pedepsom plaće 160 fl. Ova ista pedepsa plaće je za one odredjena, koji malte i daće brez znanja i dopuštenja stališah podignute nebi hotěli ukinuti. Ovu vlast malte podizati i dopuštati imali su u pervo doba bani: u vrěme pako Vladislava sva skupština kraljestva. Kerčelić piše da je štio članke, koje je skupština kraljestva poradi malte izdala. 4.) Odredjenje, u kojem Vladislav kralj veli, da budući u Slavonii tri kaptola: Zagrebački, Požežki i Začesanski: četverti Bosanski nikakove vlasti (*executio*) ili pověrovanja (*fidei dignitas*) imati nemore, premda je ove godine u saboru deržanom u Budimu u 12. članku odredjeno, da ju more imati. Odredjeno je u saboru ove godine poradi vojnice: da arcibiskup Oštrogonski i Jagerski dva banderia, svakoga od 400 konjanikah, ostali pako biskupi jedan banderium, ili pol polag dohodakah i imanja na vojnicu dati moraju. Kralj 1,000 konjanikah, pod barjakom; despot od Serbie od imanjah svojih 1,000, vojvoda Erdeljski, ban Hervatski, knez Sikulah i knez Temeški, svaki 800: ostali velikaši, koji više, koji manje proti nepriatelju konjanikah izvesti moraju. Ovako Praj.

G. I. 1499. Vladislav kralj dao je odredjenja na kraljestvo Slavonie: 1.) da Stěpan i Jure Kastelanfi, zatim Nikola Sentlelek, koji su poradi nevěrnosti imanja svoja izgubili, proti dobitnikom njihovim pred banom pravdu podignuti mogu, i slobodno njim je na dvor kraljevski pravdu priněti: 2.) da daće mardurinalske i obećanu kralju pomoć u novcih u jedan rok izplate: i da se obećana plaća na one takodjer plemiće preteže, koji su preko Save (Vidiš štioče, da su i krajine preko Save spadale na kraljestvo Slavonie; što je bilo prie Hervatsko i Dalmatinsko kraljestvo, to se je u vrěme Vladislava II. kraljestvo Slavonie zvalo). Nadalje odredio je, da u pobira-

Digitized by Google

nju kraljevske daće, pokraj kraljevskoga čověka jedan takodjer banski službenovlastnik biti mora. 3.) Što se vojnice dotiče, slědeći prepis je dao: da od 33 kmeta jednoga konjanika; od 100 kmetah tri konjanika oklopnika s kopjem, lukom, s ulicami i s konjem najmanje 7 ili 8 dukatah dati moraju. Na dalje odredio je, da gospoda zemaljska u Ugarskoj stanujuća, od imanjih u Slavonii deržanih konjanike kapitanu kraljestva Slavonie izručiti moraju; zatim, da ban kapitana kraljevine Slavonske sam izabrati nemore, nego da ga sva skupština kraljestva imade izabrati. Nadalje da se novci za vojnicu od svakoga kmeta tako one gospode koja Banderium derže, kako i one, koja Banderium nederže, iztraživati moraju; i da one novce svaki gospodin gledom na svoje vojake, koje će na vojsku voditi, za sebe zaderžati more; najposlě, da ako bi velika sila bila, svi se u osobah proti nepriatelju podići moraju. Dao je někoja druga odredjenja Vladislav gledom na cerkvene poslove, navlastito, kako se vikar Zagrebački i naměštnik Začesanski imadu zaderžavati kod sudbenih dogodjajah, od kojih Kerčelić *(Part. 3. pag 304 i 305)* spominja.

Godine iste 1449. Gjuro Kaniža bio je ban od Slavonie, kako se to vidi iz povelje Bele IV., koju je podělio junakom i vitezom iz današnje Slavonie rodjenim, Kreču Kupiši i Raku, a po Vladislavu potverdjenoj, gdi se slědeći nadpis Vladislava nahodi: „Vladislav po Božjoj milosti kralj od Ugarske, Češke, Dalmacie, Hervatske, Slavonie, Rame, Serbie, Galicie, Lodomerie, Kumanie i Bugarske; Silesie i Lucenburgski vojvoda, Markion Moravske i Lusatie.“ Ovako se doveršuje „dano po rukuh prečastnoga u Isukerstu otca gospodina Tome arcibiskupa Oštrogonskoga, dvora našega najvećega ljubljenoga i věrnoga tajnika, 16. dana měseca Svibnja g. Gosp. 1499. kraljevanje našeg u Ugarskoj 9.) Češkoj 29.“ Svědoci su medju ostalimi biškupi i ovi podpisani: Toma Oštrogonski, Petar Koločki arcibiškupi (Zagrebačka stolica prazna), Nikola izabran Srěmski, Gavro Bosanski, Bercko Kninski, Mihailo Senjski, (Modruška stolica prazna). Medju ostalimi pako velikaši i ovi su bili podpisani: Stěpan Zapolja věkoviti knez zemlje Spiške, i Ugarski palatin; Gjuro Kaniža ban kraljevinah naših Dalmacie, Hervatske i Slavonie; Petar Tornok Mačvanski i Jakop Gerlišće Severinski bani; Blaž Raška Tavernikah, Nikola Banfi Lindvanski Vratarah; Imbro Geren, Dapiferah; Ivan Kaniža, Peharnikah; Ivan Ernest Čakovački, Agazonah Meštri.

Digitized by Google

Kerčelić *(pag. 332. Hist. Eccl.)*

Medjutim je ove iste godine bio opet za bana postavljen Ivan Korvin: kako to svědoči pismeni list Vladislava kralja, u kom oglašuje: da je on svièt svoj promènio, i opet Slavoniu Ivana Korvina za bana predstavio; što se iz raznih negovih zapovědih vidi. Tako je Korvinu banu zapovědio, da sve moguće načine poprimi, i iz kraljevine razbojnike i druge zločince izkoreni, uslěd toga da se sa stališi i redovi u saboru dogovori, kako bi se zločesta navada iste kmete krasti i u svoja imanja voditi, što skorie ukinula. Zatim da u kraljestva skupu način iznajdu, po kojem ona zločesta i kraljevini škodljiva navada, kmete obnoć potajno s jednoga imanja na drugo odvoditi, bi se ukinula i zaprečila: na dalje zapověda, da sudbene osmine obslužívaju, buduć sad stalnog bana imadu Ivana Korvina. Stražnji put ove godine pisao je na stališe i redove u Věrovitici skupljene kraljestva Slavonie, da obći sabor svih kraljevinah, koga je dojduće godine na dan s. Matie Apostola navěstio bio sada na dan Vodokerstja prisiljen premetnuti, budući su poklisari kralja Fracuskog, Rimskog pape i vojvode Mletačkog na njega dojti obećali. Ovaj u Věrovitici sabor bio je na s. Gjurgja deržan, od kog Praj ništa nepiše, morebit zato, što nie u Ugarskoj deržan.

G. I. 1500. na dan s. Gjurgja bio je sabor od sve Ugarske i Hervatske u Věrovitici deržan, kako Kerčelić iz kronike Hervatske svědoči. *(Part. 3. pag. 308.)* U odredjenju ovog sabora članku 4. je naredjeno, da se pravde u Slavonskom kraljestvu na dvor kraljevski upravi pretežu. U 8. pako članku je ukinuto Matie kralja odredjenje, da pod jednakim pravom bude Slavonia i Ugarska. Biaše bo odredjeno, da svoje osmine deržе polag starinske Hervatske navade, a ne kako je Matia hotio, da Slavonci iliti Hervati svoje pravde pred palatinom vode: nego da svomu se banu u takovi slučajih uteknu, koga Slavonia za naměstnika kraljevskog *(Pro-Rex)* derži. Ako pako nebi koi bio sa sudom banskim zadovoljan, takov more kralju i nikom drugom predstavit polag starinske navade svoj sud. Ovo je bio starinki Hervatskih kraljah običaj, kog nijedan Ugarski kralj počamši od Kolomana do Matie nie se pokvariti usudio. Nu Matia kralj hotio je da se Hervatska kraljevina s Ugarskom jednako sudu palatina podleži, i to je već silom bio uveo, čim je mloge nemire u Hervatskoj uzrokovao, kako smo u njegovih dogodjajih viděli. Zato su pod Vladislavom stališi Slavonie u spomenutom saboru hotěli, da se u posebnom članku 8. očito

Digitized by Google

od svih stališah potverdi: da oni nisu dužni na nijedan sud iti, osim bana od sve Slavonie, to jest Hervatske i Dalmacie, i ako se onde pravda koja nebi dovèršila, tako da se onda uprav na kraljevski dvor prinese, a odanle na bana za izveršiti odsudu, da se pošalje. U posebnom je pako članku za kraljestvo Slavonie Vladislav kralj u saboru spomenutom g. 1500 slědeća odredio: 1.) da se Jurju Zemteju povrate imanja, koja su pod kraljevsku komoru bila uzeta; 2.) da svi polag obće u saboru učinjene odluke novce za vojnicu položiti bez iznimke moraju. Koi bi se otezao dati, toga ban u smislu zakonah na to ima pravo siliti; 3.) dao je zapověd Ivanu Korvinu banu medju njimi, da se sědnice vodokerstne (Triih kraljah) zbog kuge na drugi rok prenesu; podignute pako pravde da se u budućih sědnicah preduzmu; 4. Zagrebačkom i Pečuhskom kaptolu je zapovědio, da su predialiste njihovi, kano i drugih plemenitih jedne sesie na vojsku dužni ići, osim toga, da su i od kmetah svojih vojake dati dužni; 5.) na plemiće kraljestva Slavonie dao je proglas, da zapověd-djenu od 50 dinara daću u pomoć, za ovaj rok na 40 dinara pomanjšava, i zajedno zapověda; da su i dalje kunah daću davati dužni. Zatim ako bi nužda iziskivala, da bi se kakova prekoredna daća Ugarskoj navergla, to i Hervati dužni su dati; 6.) Naloženo je prabilježniku Nikoli Vojkoviću, da marljive tužbe i ugnjetenja podložnikah i jobagionah grada Atina izvidi, koja su po Andrii Butincu vlastniku kraljevskom grada Jajca učinjena, i kralju točno u pismu iziavi. — Ove su godine Turci Drač osvoili.

G. I. 1501. Dao je poziv na plemiće od Slavonie, u kom jih nagovara, da od posědovanjah svojih osim 45 dinarah, još 25, i svega skupa 70 dinarah plate. 2.) Da hranu u grad Jajce što berže pošalju, dokle ga Turci neobsědnu; jerbo su ga već pervašnje godine bili obsěli, ali su od Ivana Korvina bana bili pobijeni i protěrani. Poslě su u Požežku i Valkovaćku krajinu nasernuli, sve palili i robili, nu od istoga bana Ivana Korvina biahu dočekani, i svi izsěčeni. Ban je poslě s Hervatskom vojskom u Serbiu i u Bugarsku udario, i Vidin, Kladovu, i mloga druga města popalio, mloge Turke pohvatao, još više zaplěnio i srětno se u Biograd povratio, Turke razprodao, čim se je raja, koju je doveo, kod Tise naselila. Praj ovaj dogodjaj, da se je g. 1502., na suprot Kerčelić da se je g. 1500. zbio, piše. Uslěd toga je dakle Vladislav kralj g. 1501, na plemić od Slavonie pisao, da hranu u grad Jajce dopreme, budući da je pervašnja bila potrošena:

Digitized by Google

pametno se je pako moglo misliti, da će Turci opet na novo Jajce obsĕsti. Ove je g. 1501. Vladislav izprosio od Ludovika kralja Franceskoga Anu od Kandale, iz kraljevskoga pokolenja od Navare rodjenu, za ženu.

G. I. 1502. dana 10. Kolovoza je Ana od Kandale bila u Běloj Stolici za kraljicu od Ugarske krunjena, i s Vladislavom věnčana. G. I. 1503. dao je proglas na stališe od Slavonie, da se inostranci i brez posĕdovanjah nemogu za vice-bane izabirati, nego samo domaći, koi imanja imadu. Ove je godine Vladislav kralj s Bajazetom Turskim carom na sedam godinah mir načinio. Ove iste godine je Luka biškup Zagrebački cerkvu s. Stĕpana, koju je Osvald biškup počeo popravljati, doveršio sa dva turnja. Nu buduć za krov gradje nije imao, zato je na sva sela biškupie razpiso, da pripomognu. (Kerčelić *Part. 1. pag. 206.*)

G. I. 1504. sabor je deržan, ali u velikoj smutnji. U ovom je naredjeno, da ako bi sĕ rat kraljestvu navĕstio, da najprie platnici kraljevski u boj idu, ako pako ovi nebudu kadri nepriatelja suzbiti, neka se arcibiskupi, biškupi i ostali duhovnici, koji za plaću vojsku deržе i desetinu beru, kralju sa svojimi šerezi u pomoć pozovu: ako li i ova za nepriatelja suzbiti nebi dosta bila moguća: onda da baroni i ostali svi plemići, oružje pograbe. „Jeli ovo pametno naredjeno bilo, svaki zdravoga razuma neka sudi. Hoteli su velikaši sebe čuvati, pak da nje kralj i biškupi brane, a oni samo da zapovĕdaju, i prepise prave, ali kad nepriatelj udari u kraljevinu, on nepazi na prepise, on nepazi koja su sela i imanja kraljevska, koja li biškupah ili velikašah i plemićah, već on sva robi i pali. Ovo jim je pokazao Soliman pod Ludovikom kraljem, kakoćemo viděti. Od ovuda je veliki nemir u Hervatskoj postao tako, da je Vladislav kralj svoga povĕrovanoga osobnika Nikolu Zekelj na stališe kraljestva Slavonie poslao: nu ove nemire Kerčelić neizpisuje. Iste je g. 1504. Ivan Korvin, ban i vojvoda Hervatski umro dana 12. Listopada, u Lĕpoglavi je sahranjen; gdĕ njegov napis nad grobom ovako glasi: „Godine Gospodina 1504. dana 12. Listopada ob jedanaestoj uri obnoć stražnje dane Ivan Korvin je doveršio, izza kako je zapovĕdio, da mu se telo u samostanu Lepoglavskom sahrani.“ — Slĕdeće je godine sin njegov Kristof još dĕčačić umro. S ovim se je pokolenje slavnog i neumerlog Sibinjanin-Janka inače Hunjada dokončalo, koje su rĕtki cĕniti znali. Koliko je ova obitelj prudila domovini, to će svaki znati, koi je sve dogadjaje brez pristranosti promotrio. Udova Ivana

Digitized by Google

Korvina vojvode, po imenu Beatrica, rodjena Frankopan s privoljenjem kralja udala se je za Jurja Markiona Brandeburgskog. On je bio knez od Celja, Zagorja i Ortenburga, poslě je prodao sva imanja, koja je u Slavonii, to jest Hervatskoj imao. Poslě smerti Ivana vojvode i bana od sve Slavonie Vladislav kralj imenovao je bane: Andriu Bota i Franju Balašu Gjarmatskoga. Ali u Križevcih u saboru stališi i plemići Slavonie nisu hotěli Balašu za bana spoznati, jerbo nije imao imanja niti posědovanja u Slavonii; zato je kralj na město Balaše imenovao Marka Mišljenovića, koi je bio čuvar i poglavica grada Budimskoga. G. 1505. bio je sabor na polju Rakoš kod Pešte, u kom su se svi stališi i redovi tako Ugarske, kako i Slavonske ili Hervatske kraljevine zakleli, da neće u dogodjaju, ako kralj brez odvětka umre, nijednog inostranca, već jednog vrědnoga od domaćih za kralja svoga izabrati, nu ako bi se koj od stranskih kraljevah silom za kralja nametnuti hotio, tako se svi i svaki svečano obvezuje, da će, ne samo u osobi; nego i sa svoimi podložnici podići se proti dušmanom. Ako bi pako koi inače podstupio se dělovat, imade se kao izdaica i nepriatelj domovine smatrati i kazniti, a uslěd ove pogrěške niti isti izabrani kralj da mu miloštju poděliti nemore. Ovako Kerčelić *(Part. 3. pag. 306.)* Ištvanfi *(lib. 4. pag. 33.)* Ovo je bio temelj onih kervavih bojevah poslě smerti Ludovika II. kralja po svoj Ugarskoj i Hervatskoj; kako ćemo viděti.

G. I. 1506. rodio se je 1. Lipnja Ludovik II., koi je g. I. 1508. bio za kralja krunjen u Běloj Stolici, izza kako je Vladislav staliśem i redovom na město sina zaklctvu položio, da će sva starinska prava neoskvernjena čuvati i braniti. G. I. 1509. pisao je knjigu na Gjurgja Kanižu bana Hervatskog s nalogom, da sva potrěbna pripravi, za boj proti Mletčanom uspěšno podići, da se Dalmacia kruni Ugarskoj opet priklopi. Ovo je najsgodnie vrěme bilo, buduć da su Rimski papa, Maksimilian cesar, kralj Francezski i drugi principi rat s Mletčani imali: da što više istog su Vladislava na boj protiva njima nagovorili. Poslě je Rimski papa š njimi mira načinio, ter tako se svaki sebi razidoše, a Dalmacia pod Mletčani ostade. Vladislav je pako iste godine u Česku s děcom otišo. (Praj na god. 1509.) Kerčelić *(Part. 3. pag. 306)*. G. I. 1510. Pisao je na svu skupštinu plemenitih od Slavonie, i njim zapovědio, da je Imbru Perena palatina i Tomu arcibiskupa Oštrgonskoga na město sebe ostavio, da kraljestvo Ugarsko ravnaju: uslěd toga da nje za naměstnike kralje-

Digitized by Google

vine spoznadu. G. I. 1511. Poslě smerti bana, Gjurgja Kaniža, postavio je za predpostavljenoga poglavicu od Hervatske Petra Berislova, inače Berislovića biškupa Oštrogonskoga. G. I. 1513. istoga je Petra Berislova, imenovao za bana od sve Dalmacie, Hervatske i Slavonie. Ove iste godine je zapověd izdao, da Bolto Alapić vice-ban i Franjo od Maroče prabilježnik, dužno izveršivanje službe obave: banu je pako zapovědio, da manjeg stališa stanovnike brani protiva velikašem i mogućim, i da njim sudbenu pravdu polag prepisanog prava podari. G. 1515. buduć da nisu hotěli banu stališi od Slavonie, to jest Hervatske podložni biti; poslao je svoju pověrovanu kraljevsku knjigu, u kojoj ban Berislov u ime kralja daje vlast, da smie predstavljajući kraljevsku osobu presědničtva u ovih kraljevinah u skupštinah zauzimat. — Od ovud dolazi, da se bani Hervatski *(Pro-Reges)*, iliti naměstnici kralja nazivaju. —

Ove iste god. 1515 Ištvanfi spominja; da je Erdeljski vojvoda sa 19,000 vojakah udario u Tursku protiva zapovědi Vladislava kralja; nu da se je morao natrag povratiti, i tako je mir načinjen s Selinom Turskim carom. Kerčelić iz mlogih knjigah, i iz istoga Ištvanfia drugačie veli, čim ovako piše iz Ištvanfia, da je g. I. 1514. po poklisaru Barnabi Belaju bio mir s Selinom Turskim carom na osam godinah učinjen; ali da nisu u onoj pogodbi Hervatsko kraljestvo razuměvali, već samo Panoniu, Mletčane, cesara, poljskoga kralja, i ostale kerstjanske principe; od kuda je kraljestvo Hervatsko samo za sebe ostalo. Da je pako ovo istinito, to se od onuda vidi, jer su kroz sve rečene godine, Hervati s Turci sami boj deržali. Uslěd čega su se, razljutjeni, hotěli od Ugarske krune očěpiti i Turčinu ali komu drugomu principu priklopiti, kako ćemo niže pod Ludovikom kraljem viditi. (Kerčelić *Part. 3. pag. 314.)*. Sada od bojevah, koje Kerčelić *(Part. 1. pag. 312.)* godine iste 1515. opisuje, gdě veli, da je grad Jajce bio u pogibeli. Ovo se znade iz knjige bana Petra Berislova, pisane vice-banu Boltu Alapiću u ponedjelak poslě s. Matie, gdě veli da kralj zapověda što berže u Jajce hranu odpremiti, i da je njemu odredjeno, da preko Save predje: zato da Alapić s vojskom kraljestva Slavonie, kako je naredjeno, za njim dojde: svaki deseti jobagion iz čitavoga kraljestva Slavonie, s lukovi, kopjem i sěkirami oboružan, sa sobom hranu da uzme na deset dana; i da se ona hrana, od koje je pervašnjih danah pisato, što najprie dopremi. Pisao je takodjer na kaptol Zagre-

Digitized by Google

bački iz istoga mésta Slobošćine, na dan s. Egidia. „Pošaljite za uzderžavanje vojske, koja u Jajce na zapověd kraljevskoga veličanstva dojti mora, dvanaest kolah s vinom, i trideset kolah žita, i ostala na hranu spadajuća, i da je ovdi u Slobošćini već na dan uzvišenja s. križa. Ja obećajem, da ništa brez novacah neću uzeti, nit ću dopustiti, da tko uzme, nego sve za priličnu plaću, kako je do sada bivalo, prodavati dopustiti ću. — Da su do Kostajnice i Hrastovice Turci doterkivali, to spominja Arki diakon Dubički u knjigi dana 20. Rujna pisanoj u Petni, rado na kaptol; gdi ovako piše: „Knjigu sam vašu, i bansku primio; prediališi neimaju konjah; něki imadu meršave, a něki šepave, hrome; da su morali iti u Hrastovicu i na věru uzimat; mermraju poradi plaće; ban je u Kostajnici s Karlovićem. Knjigonoša će vam kazati dogodjaj gosp. Urboca, koji se je š njime i još s jednim drugim bio uhvatjen.“ — Iz ovih je očito: da su Hervati sveudilj bojeve i nemire s Turci imali. Vladislav je umro g. I. 1516. dana 13. Ožujka; Ištvanfi piše; da je umro 8. Ožujka; naš Kerčelić da je 6. Ožujka; Ištvanfi ružno Vladislava izpisuje, ali po mojem sudu nepravo: jer tko bi onim odapetim i mogućim velikašem mogo doskočiti, koji su kralja hotěli brez svake jakosti imati, samo da se oni mogu veličiti.

Poglavje XXXVIII.

Od dogadjajah u Hervatzkoj pod Ludovikom II. kraljem, od g. I. 1516. do g. 1526.

Ludovik II. kralj 26. od Hervatske sin Vladislava kralja, još nije deset godinah naveršio, kada je kralj postao. Kraljestvo je jako nemirno zadobio; jer kad je sabor na 24. Travnja u Budim navěstio, velikaši i plemići većom stranom su mu hotěli za upravitelja Zapolju dati, ali strana pametnia, navlastito pako poklisari Poljskoga kralja i cesara Rimskoga ovu su stvar na drugi sabor preneli. Za sada su mu samo s privoljenjem velikašah dali tutore, od strane cesara i Sigismuda Poljskoga kralja, koji da ga odhrane, i na njeg brigu imaju: Jurja markiona Brandenburgskoga i Ivana Bornemisu: pod nazorničtvom

Digitized by Google

kardinala arcibiškupa Oštrogonškog. Nije moja odluka: da ja sve dogadjaje popišem; koji su se u kraljestvu Ugarskom dogodili, zato od ovih presečam, i prelazim na Hervatsku, Dalmaciu i Slavoniu, kojih sam si dogodovštinu napervo uzeo pisat.

G. I. 1517. dao je Ludovik kralj zapověd na kaptol Zagrebački iz Budima na dan s. Tome; da vojsku svoju što berže k banu Hervatskom pram Izdenezu pošalju: zašto bo velike pogibeli krajinam kraljestva prěte, navlastito pako na Jajce, koi je već u poslědjnoj pogibeli, poradi pomanjkanja hrane i vojske. (Vidiš štioče, da sve jedno kraljestvo razuměva kralj Ludovik, Slavoniu, Hervatsku, Dalmaciu i Bosnu, jer je Jajce u Bosni). Iste je godine ban Berislov biškup Vesprimski pisao Zrinjskomu inače Šubiću, ali ga neimenuje, ovako: „U nedělju medju osminom Brašančeva (*Theophoriæ*) dokončali su ovdi preda mnom Nikola Šubić Zrinjski i Franjo Berislov Dobolski knezovi, da će oni po volji svojeg veličanstva, za obrambu ove najsiromašnije domovine u svih městih, gde se bude potrěbito vidělo, straže deržati; i vi takodjer radi imanjah vaših, koja pokraj Save i s ove strane imate, to isto uradite, i tako sjedinjeni nedajmo da domovina iz nemarnosti i lěnosti naše zlo propane.“ — Iste je godine Andria Urboc diakon iz Siska u ponedjeljak poslě s. Anne pisao na kaptol slědeća: — „Kako ste naručili, olovo poslao sam, drugu polovicu sam za tabor naš ovdje zaderžao. Ban nije u ovih stranah. Poslao sam bio u Petnu slugu moga, da vidi, kako se poslovi tamo obavljaju; koi povrativši se u subotu u šumi kaptolskoj, na putu Sisačkom, jako je s kopjem i sabljami od pet konjikah bio ranjen; ali je opet utekao. Sada je došo hiteči konjanik slobodnjak od Petne, kazajuči; da ako u Zoru u jutro u Petnu nedojdem, i dobru uredbu nenačinim, da će svi porobljeni biti. Iti ću noćas, i ako budem mogao što u red metnuti i dobra učiniti učinit ću.“ Ove je iste godine, kako i Praj spominja, Jajce grad bio od Turakah strašno obsědjen, ali po junačtvu bana Berislova, i Nikole Šubića, bio je občuvan, tako da su Turci razbijeni i protěrani. — G. I. 1518. sabor je u Baču deržan, na koi je malo velikašah i plemenitih došlo; u njem je što su već u pervašnjih tražili, Zapolja za tutora kralja Ludovika izabran. Ovako je dostojanstvo kralja i sva vlast ostalih tutorah bila pomanjšana. Što se grada Jajca tiče, bilo je dokončano, da se hrana, vojska i ostala potrěbita u grad imadu poslati: banu Berislavu, biškupu

Digitized by Google

Vesprimskom bilo je zapovědjeno, da brigu na ova imade. Nu ban se je kralju gorko tužio, da je on do sada ova sva věrno obslužavao, ali da do sada nikakova pomoć od Ugarske dana nije; i zato budući da su Turci sve naokolo osvoili; veoma je mučno u Jajce dojti. Nu da on će srěču pokušat, akomu za rukom nepodje, da njemu neprepiše nego Magjarom, koji Hervatskoj nikakove pomoći neće da pruže; nego ju puste da padne.

G. I. 1519. došao je poklisar Turskoga cara Selima po imenu Kamal u Budim, i mir kog je Belaj poklisar Vladislavov s Turskim carom bio načinio, na tri je godine utverdjen; ali ni sada nikakove spomene nebiaše od Hervatske i Slavonie. Vidivši se ovih kraljevinah stališi i redovi od Magjarah zanemarene, i pogibeli propastnoj izverženе, odluče, da se komu drugom kralju makar baš i Turčinu priklope, samo da žudjeni mir jedanput zadobiu; uslěd toga deržali su sabor, u kojem je Berislov ban predsědnik bio. On, budući da je škupa i biškup Vesprimski bio, nagovaro je stališe i redove, da se najprie kano kerstjani pod obrambu pape Rimskoga predadu, na što su i privolili. Za ovaj posao bio je odabran Toma Niger, biškup iz Dalmacie, nezna se koje cerkve, nu to se pověrovano znade iz knjige Rimske, u kojoj su poslovi Konsistoria Rimskoga popisani gdě se sledeća nahode: — „God. 1519. dana 12. Prosinca, štijena je knjiga bana od Dalmacie i Hervatske pověrovana, osobi Tome Nigra: koj uveden jest u Consistor sveti u ime istoga bana, knezovah i plemićah istih kraljevinah. Kazo je, da su spomenute kraljevine pripravne predati se Turkom, i da su poslali poklisare svoje kralju Ugarskom, koi će kralju očito kazati; da njemu više podložni biti neće: zašto bo je s Turci mir načinio, ali nikakove uspomene od Hervatah u pogodbah nije metnuo.“ — Praj piše, da je Dalmacia i Hervatska u onih pogodbah bila zaključena; ali *Consistorium* Rimski valja da nelaže: jer bo kada je s. otac papa spomenutoga poklisara odpustio, dao mu je odluku, da će on sverhu toga kralju Ugarskom pisati, da neka on sam providi, i kraljevine Dalmatinsku i Hervatsku ili sam pod krilo i obrambu uzme; ili barem neka dopusti, da pod kojeg kerstjanskog kralja, ili svoje svetosti krilom i obrambom biti mogu.“ — Što je Rimski papa Ludoviku kralju piso, to se neznade; to je samo istina, da Ludovik kralj Hervatske nije hotio odpustiti; polag svega pako toga u saborih ugarski ništa stalnog nije za ove kraljevine odredjeno, i što je odredjeno nije izpunjeno.

Digitized by Google

G. I.1520. Petar Berislov glasoviti ban od Dalmacie, Hervatske i Slavonie, vitez nepreobladani, koi je toliko godinah Hervatsku sam s Hervati branio, i uvěk Turke razbio i protěro, s vitezovi je Hervatskimi kod potoka Korenice iz nenada u zasćde Turske pao i dično poginuo. Ove iste godine 21. Rujna umro je Selim car Turski; na město njegovo posto je Soliman. Ovaj je poslao Berghama svoga poklisara k Ludoviku kralju, da izvidi, što kralj Ludovik poradi mira produljenja misli. Budući da se je pako Ludovik baš u ono vrěme sa ženidbom s Mariom, sestrom Ferdinanda vojvode Austrianskoga, i opet ženidbom Ferdinanda sa sestrom svojom Anom zabavljao; poklisara Solimanova kod sebe dulje zaderža i odgovora mu nehtěde dati. Našto ljut Soliman car Turski, da poklisara njegovog tako dugo u Budimu derži, sakupi vojsku, i g. I. 1521. u Serbiu dojde; paši od Rumelie zapovědi, da Sabac obsědne, koi je takodjer na pervi juriš predobio; sam pako Soliman vojsku k Biogradu dovede i obsědne ga. Ovo čujući Ludovik kralj, dao je Berghama Turskoga poklisara ubiti; kano da je on tomu bio kriv. Na ovo su Ugri počeli oružje grabiti, ali dokle su se oni po običaju svomu u tabor kod Tolne kupili, zatoga Soliman car ili po izdajstvu Hedervara i Mihaila Mora, koi su bili poglavice grada, ili po sili Biograd osvoji. Spominja Turska kronika, da je u to vrěme Soliman mloge gradove i města porobio. U Hervatskoj su pako, utorak pred narodjenjem b. D. Marie Turci velika zla počinili medju Kupom i Savom kod Želin-grada, i 5,000 dušah u robstvo odpratili. — G. I. 1522. U saboru u Budimu daržanom, postavio je Ludovik kralj stališem napervo: da se Hervati tuže na njega, da ih je sa svim ostavio, i da su oni pripravni ili se Turčinu predati ili kojem drugom kralju. Věće je daržano i odredjeno: da se poklisari k Ferdinandu principu pošalju. Vrědno je iste rěči Ištvanfove popisati, da se bolje stvar razumije, koje je on *(Lib. 7. pag. 63)* pobilježio. Za vojsku skupiti, i za bojne stvari uredno opravljati, i poradi ostalih potrěbah věća su daržana, i odredjeno je, da se k Ferdinandu principu, Marie kraljice bratu poklisari pošalju, koi bi u ime Ludovika od njega molili, da Ilirske krajine, koje su Turkom u susědstvu, i već někoje, kao Běograd oduzet, sa svim su pogibeli izvergnute poradi pomanjkana novacah, i jerbo daleko stoje, prilično i zgodno suzderžati se nemogu, da bi on brigu na sebe ovih pokrainah uzeo, i nje branio. Iz toga najviše uzroka, jer svoju vojsku Ferdinando u Istrii i Krajn-

Digitized by Google

skoj je imao primio je to na se i taki Senj, Klis, Krupu i Liku, Jajce i mloge druge gradove i varoše pod obrambu je primio i vojakom gradovah plaću podpuno plaćo". Ova sva izpisuje Kerčelić *(Part. 3. pag. 314.)*

Ferdinando princip i vojvoda od Austrie, kako je kraljevinu Hervatsku pod svoju obrambu primio, sve je gradove s vojskom napunio, i jednu četu od samih plemićah je načinio, koji su straže deržali zato ih je obilato plaćao. Kerčelić se iz Ištvanfia tersi izvestiti, da je Ludovik kralj Ferdinandu Hervatsku kraljevinu na uvěke kano za odvětstvo predao, ali to stajati nemore; jerbo je Ludovik kralj uvěk svoju vlast kraljevsku u Hervatskoj kraljevini zaderžo. Tako je poslě smerti bana Borislava izabrao za bana Torkvata Ivana, drugačie Karlovića, od Karlobago zvanoga, rodom iz pokolenja Frankopanah, koi je osto ban tiam do godine 1531., kako ću poslě pokazati. Dakle se po momu mnenju, ovo more kazati, da je vojvoda Austrianski Ferdinando Hervatsku kraljevinu samo za vrěme primio pod svoju obrambu, kako god i Rimski papa Dalmaciu, da ove kraljevine od Turske sile brane, ne kano vlastnici pravoredni, nego kano pomoćnici kerstjanski, zatim koliko za ovih kraljevinah uzderžanje, toliko sami za sebe; jer su ove kraljevine bile kano predzidje *(antemurale)* tako Latinske kako i Austrie, i ostalih kerstjanskih kraljevinah.

G. I. 1523. u srědu pred s. Luke svetkovinom Ludovik je kralj pisao na kaptol Zagrebački slědeća: „Petar Erded je na brěgu rěkah Save i Kupe protiva neprijateljskim silam tverdjavu sagraditi nakanio, ali kaže da kamena nema, i nas moli, da vas i biškupa opomenemo, da kamenje, koje je iz podertinah starinskog varoša Siska ostalo, i badava na zemlji leži, na ovako sagradjenje svemu kraljestvu Slavonie koristno bi dali; zato vas istinsko opominjamo; pisali smo takodjer biškupu vašemu." Od ovuda pověrovano znademo 1.) Da je Ludovik kralj svoje kraljevsko pravo i vlast u kraljestvu Slavonie zaderžo; 2.) Da se je u vrěme Ludovika još kamenje od starinskoga Siska nahodilo; 3.) da su se Turci neprestance u krajine Hervatske naterkivali. — G. I. 1524. Turci su s novimi silami na grad Jajce udarili, i obsěli ga; poradi šta je (kako Ištvanfi str. 67. kod Kerčelića piše) na Krištofa Frankopana, koi je bio veliki vitez, Ludovik kralj pisao; da obsědjenim u Jajcu gradu na pomoć ide, zato mu je velike dare obećao što je on i učinio, Turke kod Jajca razbio, raztěro, i Jajce oslobodio: poradi šta je g.

Digitized by Google

1525. bio darežljivo nadaren i proslavljen, da su ga za obranitelja kraljevinah Dalmacie, Hervatske i Slavonie nazvali. (Kerčelić *Part. 3. pag. 315.*). Ove su iste godine Ostrovicu i Peć Turci predobili, i tiam do Jastrebarske robili, i jedva su od grada Krupe protěrani. — G. I. 1525. predobili su Turci Severin u Erdelju i mloge ladje na dunavu i Savi pripravili; ove se je godine sabor měseca Travnja na polju Rakoš pričeo i u velikoj buni dokenčao. Imanja Lovre Ujlaka, koi je brez odvětka umro, morala su poleg odluke Vladislava (1494) kralju pripasti: něki velikaši svojom jogunostju tako su daleko dotěrali, da su Ivanu Zapolji pripala, ali ih se nie dugo uživao, jer su Turci g. 1525. Srěm i sva u okolo města osvoili. Ovo vidivši Magjari, u Hatvanu su deržali sabor, u kom su svu vlast kraljevsku skeršili, i u velikoj buni i običnoj neslogi godinu 1525. dokončali.

S' početkom g. I. 1526 dojde něki Turčin, imenom Pavao, koi je kralju potanko očitovo: da je bio Soliman najprie odredio vojsku od 60,000, koju je u Vlaškoj i Moldavii podigo, kroz Erdeljsku u Ugarsku uvěsti i Budim osvoiti, nu da mu je něki kazo uskok, da će to teško biti proizvesti, buduć da mora dva put Dunav i jedan put Tisu broditi, nego da bi bolje bilo da upravo Savu i Dunav prebrodi, i tako s manjim troškom k Budimu dojde, što je Soliman i odobrio, i uslěd toga prošasto godine měseca Prosinca zapověd izdao, da se po svem carstvu vojska kupi. Ova su se izperva kralju Ludoviku i njegovim dvorjanikom lažljiva vidila, ali se male poslě po porucih od Zapolje poslanih ubavěsti, da je žalibože istina, koji mu javiše, da je množtvo šajkah Beglerbeg kod Biograda skupio. Kralj čuvši ovo, pošalje berže bolje susědnim principom poklisare moleći pomoć. Medjutim uslěd savětovanja kraljice sabor se 24. Travnja otvori, u kom su Magjari poleg navadnog starog običaja u neslogi, nemiru i vikanju skupo vrěme do konca Svibnja trajali, i dulje bi se još pravdali, da ih nie prestrašio glasonoša, koi izjavi da se je Turska vojska kod Biograda utaborila, a da iz šajkah na Savi i Dunavi mostove steru. Ovaj glas svim strah u kosti utěra, nije vojske, ni oružja, ni ladje, a nesloga medju stališi i redovi. Kralj nezna što da počme. Nu Soliman nie štentao, nego medjutim grad Mitrovicu osvoji, Petrovaradin obsědne, preko Dunava predje, Futok popali, i sve što je uhvatio, pod mač okrene. Kralj Ludovik velikaše nemogavši dočekat stražnji put 20. Serpnja s malenom, cěloj Ugarskoj na věkovitu sramotu, vojskom,

Digitized by Google

koja je iz 2,500 pěsakah, 200 oklopnikah i 1,000 laganih konjanikah sastojala, i kod Tolne se utabori. Nu Turci medjutim Osěk, svake lišen pomoći osvoje i Dunav prebrode. Medjutim se je ipak do blizu 30,000 vojakah pod kraljev barjak skupilo, s kojimi je bio prisiljen proti 230,000 Turakah vojevat. Prisiljen Ludovik svoj tabor prenese k Muhaču; nu čim je došo, nove su se podigle bune. Broderić kancelar s biškupi svetovao je kralju, da vojsku na sigurnije město odvede, ili se čisto natrag potegne, dok od inih pomoć dojde, buduć da su se Batjaniu banu Hervatskomu nadali s Ilirskom vojskom, a i Krištof Frankopanović je malo prie kralju pisao, svetujuć mu, da se u boj nepušća, dok i on s svoimi vojaci neprispě. To isto je i Zapolja učinio, koi je preko 40,000 pod svojimi barjaci brojio. Buduć pako da su Turci samo dvě milje od Ugarskog tabora bili, něki naduti Magjari pričnu vikati, da ih kralj proti dušmanu vodi, i prem da su mnogi razboriti ljudi, kojim je domovine dobro na serdcu ležalo, odgovarali od toga kralja, ali badava, kada kralj viki nemirnih odoléti nije mogo, nego je vodje imenovao: Tomora arcibiškupa Kločkog i Jurja Zapolju Spiškog biškupa, koi će s vojskom upravljat. Prie boja, kad su Ludoviku kralju kacigu na glavu metnuli, problědio je, kano da je smert svoju previdio. Boj je 29. Kolovoza na dan Ivana glavoseka počet i doevršen. Ugri su se šest urah junački deržali; ali od mlovžtah obkoljeni većom stranom su izsěčeni, ostáli pohvatani, malo ih živih uteče. Kralj videći da je vojska nadjačana, hotěde u Pečuh uteći, nu kad je preko potoka prelazio, konj mu u blato propade i nemogavši na kraj izići, s kraljem se u blato zavali i ovako kralja utuši. Grěhota, smertna grěhota, da tako mlad i miran kano ovčica kralj zbog nemarnosti nesloge i zavisti moradě nemilom žertvom gorke smerti postati. Ove je iste godine samo malo prie bio kod Jajca veliki boj s Turci, kako to svědoči poklon *(donatio)* Petru Kegleviću g. 1526. malo prie poslě smerti kralja Ludovika učinjeni, koi ovako glasi: „Ludovik po božjoj milosti kralj Ugarki, Českí, itd. na znanje dajemo da verni naš, viteški Petar Keglević od Buzina dvorjanik naš laganog oružja od dětinstva svetoj kruni ove kraljevine naše, poslě nami uvěk je věrno i stalno služio, i u bojih protiva Turkom, iste kraljevine naše věkovitim dušmanom, junački vojujuć višeput takodjer rane gorke preterpio. Kojega věrnost, stalnost i krěposti vojačke stvar ista svědoči: ... I kada je Turski car u ovu našu kraljevinu s velikom vojskom

Digitized by Google

nahrupio, on je grad Jajce sebi prirodjenom Ilirskom hrabrostju obranio, i nami u dar množinu zarobljenih poslao, i nepriatelja protěro itd. (Kerčelić str. 315). U ovoj se povelji spominje da je Petar Keglević od Bužina ravnitelj Jajca grada ista svoja dobra i imanja obćem dobru zapostavio, samo da spasi grad Jajce sebi pověreni, osim inog imětka 40,000 dukatah je kvarovao. Usléd ovog kvara polag obećanja kraljevskog dobio je on kako sponenuta povelja svědoči, grad Fejerkov s varošom na njeg spadajućim na uzdarje, da mu se u toliko u koliko je moguće kvar nadoknadi, tim više, što je svoje dobro — kano što rědki rade — obćem zapostavio. Na dalje znademo iz ove povelje za stalno, da je Ludovik kralj imao uvěk obćinsku brigu na Hervatsko kraljestvo: i da bi bio rad uvěk Hervatom pomoć dati, ali nije mogao; jer je Zapolja vojvoda od Erdelja sve rude, gdě su se novci slěvali pod svoju arendu, kako i dohodke kraljevske od varošah kraljevskih i maltih spravio bio: ako je što zapovědio, nitko ga nije hotio poslušati. Zato su se sami Hervati morali braniti, i junački su se zaisto obranili: nije dakle čudo, da su se hoteli od Ugarske oddružiti, i da ih nije Ferdinando vojvoda od Austrie i šura Ludovikov suzderžo, rado da bi se bili Turkom pridružili: jerbo su čovečanska serdca od naravi takova; da kada vide drugovah nevěrnost i zanemarenja, onda nemare, da se komu bilo bilo pridruže. — Što pako nahrupljenja Solimana Turskog cara u svoje kraljestvo Ludovik spominja, to se mora razumeti g. 1521. obsednutje Biograda, i predobitje mlogih městah po Srěmu, i po drugih okolicah današnje Slavonie, gdě su Turci velika i kervava zla počinili. Od ovud znademo, da je u ono vrěme Keglević bio poglavica iliti ban od grada Jajca, i njegovog okoliša. Ban pako Hervatske, Dalmacie i Slavonie bio je Torkvat, ili Karlović i Batjani.

Poglavje XXXIX.

Od dogadjajah u Hervatskoj od g. 1526. do smerti Ivana Zapolje 1540.

Poslě nesrětnoga boja kod Muhača, u kojem je Ludovik kralj nesrětno poginuo, neizměrna su zla u Ugar-

Digitized by Google

skoj i Hervatskoj nastala. Soliman obladalac i tlačitelj narodah, razposla svoje gladne aziatske čete na sve strane da robe, on se pako sam a Budim s jezgrom od vojske uputi. Budim i sva města medju Dunavom i Balantinom porobi, most kod Pešte na Dunavu načini i sve do Tise u vrěme od 14 danah popali. Broderić kancelar Ludovikov piše, da je u ovo katko vrěme 200,000 ljudih obojeg spola poginulo. Tako je u boju osim kralja 7 biškupah, 15 velikašah, 500 plemićah, 10,000 konjanikah i 20,000 pěšakah palo. Soliman s blagom i robjem napunjen ostavi pustu Ugarsku i poverne se u Biograd. Ivan Zapolja, čim je Soliman pete iz Ugarske izneo, pisa kraljici Marii, da sabor na polje Rakoš navěsti, koja se je u Požun priněla bila. Nu kraljica pověri se Stěpanu Batoru palatinu, i polag njegovog savěta u Komornu sabor sazove. Zapolja vidivši da mu neide za rukom njegovo nakanenje, u Tokaj ode, i tamo množinu plemićah i velikašah pozove, od kojih je po zagovaranju Verbecia za kralja provikan. Kao kralj dojde u Budim, posadu povekša, i gradjane razběžane sazove, zatim u Bělu Stolicu dojde, i dade se krunit za kralja po Pavlu Vardaj, kog je za arcibiskupa Oštrogonskog imenovao, 11. Studenoga 1526. Kod krunjenja bio je biškup Zagrebački Simo s bratom Petrom, koji su se někako živi od Muhača kući povratili, i najdulje Zapelji věrni ostali. Ovo čuvši palatin, berže s kraljicom u Požun sabor navěsti; nu koi dan to se nezna. Na ovaj su se sabor sa svih stranah velikaši i plemići skupili, i Ferdinanda za kralja jednoglasno odabrali, Zapolju pako kao nepriatelja kraljevskog veličanstva proglasili. U ovaj je par bio Ferdinand u Ceskoj. Na ovaj način dva kralja zadobi Ugarska. Nu i na dvě se strane naše Ilirske krajine razděliše, koje su gorji i čemernii rat porodile; nego je Turski bio. Ferdinandovu su stranu, kao zakonitog kralja bani Karlović i Batjani s Ivanom i Nikolom Šubićem, Lukom Zekeljom, Gjurom Zlujnom, Petrom Keglevićem i knezom Franjom Blagajem slědili. Zapolji su se priklopili biškup Zagrebački Simo, Ivan Tahi prior od Vrane, Petar Martio knez od Požege, sa Krištofom Frankopanovićem. Stražnjeg je Zapolja za bana od Hervatske Slavonie i Dalmacie naimenovao, koi se je ovako, kako Kerčelić spominja, u jednom pismu u nedělju poslě osmine s. Luke g. 1526. danom pisao: Krištof Frankopan knez od Senja, Kerke i Modruša, Ivana kralja Ugarskog najveći kapetan; Dalmacie, Hervatske i Slavonie ban; županiah Šimežke i Požežke čuvar i branitelj; knez Šopronski. — Frankopa-

Digitized by Google

nović čim je za bana imenovan, skupi 3,000 konjanikah i 10,000 pěsakah, i udari na Pekria, koi je u stranah dolnje Slavonie s vojskom Ferdinandu priverženom bio. Kastele Rasinu, Gušćerovec, Pakrac i Petrovinu popali i poruši, zatim se kod Križevacah utabori, i sva města kod Drave popali i osvoji. Medjutim Franjo Batjan s vojskom Ferdinandovom iz Štajerske do Varašdina dodje. Ovomu pohiti Frankopanović na susrět; nu ovaj se povuče do Ormuša natrag, ali se Frankopanović neusudi da ga slědi; nego kod Zamlake opočinu, i po nagovoru drugovah uputi se k Varašdinu. Varošani pošalju mu na susrět poklisare, koi mu izjaviše, da će mu varoš predati; nu, da u grad nikakove vlasti neimaju. Čuvao je ovo vrěme grad Pavao Kapraria od palatina poslan: kada je indi nepozorno Frankopanović grad oblazio i promatro, bi puškenim zernom ubijen i u tabor donešen; ter kad vidi: da umrěti mora, izruči Tahiu vojsku, i tako do Martianca donešen izdahnu, i u Modruši bi sahranjen. Ovako je onaj glasoviti vojvoda, koi je toliko putah Turke pobio, po budalaštini od svoih život izgubio. Vojska se njegova poslě smerti razišla i zazběžala. Iste godine Simon biškup Zagrebački bio je pozvan od Marie kraljice udove i od palatina na sabor u Požun, ali nije hotio dojti, jerbo se je već na strani Zapoljinoj posvetio bio: mučno mu je samo bilo, što nije znao, na koju su stranu kanonici prignuti: zato im je u oči s. Martina biškupa pisao iz Začesna, da mu pošalju dva kanonika, koji druge u dostojanstvu i povlasti nadilaze, kao je Andria biškup Rosenski, i još s jednim. Kad su mu došli dva žudjeni, reče im, da je on za Zapolju, zato da se i oni k njemu pridruže. Nu ovi odgovoriše, da oni te vlasti od kaptola nemaju, zato neka ih odpusti, da će oni to kaptolu predstavit. Uslěd tog ih biškup odpusti. Oni došavši natrag stvar kaptolu predstave; nu na tri se strane razděle: jedni su bili za Ferdinanda, drugi za Zapolju, treći ni jednoj ni drugoj strani nepristanu, dok se nevidi konac. Ovo je uzrok bio, da poklisare u Požun poslali nisu, niti na kraljičin list odgovorili. Ovo je dalo povod sumnji, da su proti Ferdinandu. Dok su se ova věćala, Franjo Batjan s vojskom pride na ovu stranu Drave, i sva města pod Ferdinandovo žezlo dovede, i kneza Nikolu Turina s više nego 1,000 vojakah pošalje, da čuva grad Zagreb. Ovaj čim u Zagreb dojde, grad utverdi, kaptolom skupa s kanoničkimi kućami popali i poruši. Medjutim bani Karlović i Batjan u Križevce sabor kraljevinah sazovu. Buduć

Digitized by Google

pako da niti od strane biškupa niti kaptolu ne dojdoše poslanici, zato jednoglasno stališi i redovi odrediše, da se oružjem na njih udari. I zbilja je u Toplice, i druga kaptolska města, vojska 1527. poslana. Kaptol se u nesrětnom stališu videći, Andriu Rosonenskoga biškupa, arkidiakona Kalničkoga i prepušta b. D. M. od Zagreba, poklisara k Ferdinandu pošalje, da moli. Na ovoga molbu Ferdinando kaptol u milošću primi, i knjigu kraljevsku na bane Karlovića i Batjanina pošalje, da je kaptol Zagrebački već dužnu podložnost kralju svomu izkazao; da im indi Toplice i druga města povrate, i nikakva im kvara neučine. Ova je knjiga u ponedělnik poslě s. Luke g. I. 1527. pisana. U ovo je dakle vrěme Toplica s okolišem na nju spadajućim porobljena bila, nu i Začesan i cerkva sa kaptolom Začesanskim je takodjer popaljen tako, da se poslě nigda nije mogla popraviti. Nije indi Turska sila toliko razorila, zatamanila i rasula Hervatsku, koliko su sami Hervati. Na sva se ova Simon biskup Zagrebački nije ganuo, već je svoj grad u Zagrebu utverdio, i sa svimi za boj potrebnimi obskerbio ga; za čuvara mu je Ivana Vagerovića postavio, věrnog i junačkog viteza, koi je grad biškupov junački branio, prem da ga je Turian obsio bio, i istu cerkvu iz topovah udaro i obadva turnja cerkve biškupske porušio; ali je Vagerović višeputah na vojsku Turia iz nenada udarajuć, mloge vojake pobio, i istim varošanom Zagrebačkim mlogo kvara načinio.

Iste godine 1527. Ferdinando kralj hoti s Zapoljom prijateljski mir načiniti, ali, kad vidi, da se ne perom, već oružjem kraljestva dobivaju, ništa se više od Hervatske nebojeći, vojsku jaku podigne, i Ugarsku napusti, ter Požun i Ternavu zadobije. Na to se mnogi plemići i varoši k njemu pridruže; ondě je palatina i mloge velikaše našo, koji su ga radostno primili; od onuda idući Gjur, Komoran, Papu, Oštrogon i Višegrad zadobi, a na Dunavu ladje Zapoljine osvoji i oblada. Zapolja ovo videći, iz Budima utekne, i u Hatvan se prenese; Ferdinando zapovědi knezu Nikoli Salmu, da s vojskom Zapolju progoni, koi ga zbilja kod Tokaja stiže, š njime se pobij, i vojsku mu razbije, ter grad Tokaj za Ferdinanda predobi. Poslě toga boja su Ferdinanda još većma slědili. Ferdinando je zatim u Budimu sabor deržo, u kojem je prie u Požunu deržani sabor od svih velikašah i stališah odobrem, i svi su jednoglasno na novo Ferdinanda za svoga kralja nazvali; i otišavši u Bělustolicu dana 3. Studenoga g. 1527, po Stěpanu Podmanickom biškupu Nitranskom krunilu su ga.

Digitized by Google

Poglavje XL.

Od dogadjajah nadalje pod Ferdinandom kraljem.

Ferdinando I. sin Filipa I. sina Maksimiliana I. cesara; koi je Anu, Vladislava II. kralja Ugarskoga kćer, za zakonitu ženu imao, kralj 27. od Hervatske, g. I. 1526. bi za kralja prozvan i 1517. dana 3. Studenoga krunjen. Mloge je i teške bojeve s Turci poradi Zapolje imao, od kojih ja odustajem, budući daje moja naměra samo dogadjaje kraljevinah Ilirskih popisati, u koliko su pod ovim kraljem skopčane bile s Ugarskom. Godine dakle 1527., dok su Iliri sabor u Križevcih deržali, i medju sobom se tukli, Turci uhvate shodnu zgodu, i udare na Jajce, i otmu ga. Isti udes zbog plašljivog ponašanja upravitelja Andrie Radovića Bajnu Luku pohodi, da je u pepeo obernuta. Osim ovih oteše Turci Udbinju i svu Liku i Kerbavu sa svimi varoši i gradovi. Ovom se aziatskih sirovih četah Ilirskih deržavah uništenju pridruži god. 1528 i domaća stranka Zapoljina, na koje čelu biaše Simon Bakač biškup Zagrebački, Ivan Banfi, Ivan Tahi, prior od Vrane i Petar Marcio knez od Požege i Valpova, koji odrede dati pomoć Vagerovićú čuvaru grada biškupovoga i varoš Zagrebački obsěsti, sto zbilja i učine. Varoš se je měsec danah hrabro branio, i zbog velikog pomanjkanja hrane, morali bi se bili predati, da na njihovu srěću nedojde Rauber Ljubljanski biškup, od Kranjske ono vrěme poglavica, sa Leonardom Pilerom. Ovo videći Zapoljci, moradoše se prama starom Križevcu povući, uplašeni da ih nadošavša četa nebi u obsědjenju zatvorila; kod Drave se utabore, i grad s. Elisabete poruše. Turian dobivši dobru zgodu, u varoš Zagreb potrěbitu hranu donese, i obsěde grad biškupov, nu nije mu mogao naudit; jer se je Vagerović dobro dèržo, i nekoliko putah iz grada napadanja na Turiana činio s takovim uspěhom, da je Turian mnogo izgubio. — Vagerović vidivši, da će se i najposlě zbog pomanjkanja praha morat predati, ako mu biškup pomoć nepošalje; zato potajno pošalje jednog popa s pismom biškupu, koi se je većom stranom u Ivaniću bavio, da mu kaže, što će se dogoditi, ako mu berzu pomoć nebude poslao. Biškup razuměvši iz lista stanje grada, odpisa bèrže Vagerovićú, i obeća, da će mu do mala sve poslati, štogod ište, samo neka se kao i do sada hrabro i junački dèrži. Vagerović, kada razumi što mu biškup piše (budući se isti

Digitized by Google

pop s odgovorom srětno povèrnuo, dade na veselje iz topovah pucat, obznanjujuć gradjanom, da će im skoro žudjena pomoć prispět, koja će ih od propasti osloboditi. — Ova čuvši Turian slabo je na grad udaro, tim više jer su kanonici molbu k Ferdinandu upravili moleći, da bi oprostio stolnoj cerkvi, koju su blaženi kralji podigli, i da je nedade porušit, prem da se je biškup sramotno od kralja odcěpio. — Ferdinando něšto na molbe kaptola, něšto zbog dolazećcg Turčina zapovědi Turianu, da od obsědjenja odustane, i vojsku svoju u red postavi, da na pervi glas kraljevski u pomoć pohitrit more, jer se čuje, da je Soliman na Beč nakanio ići. Na ovaj su način prestali u Zagrebu g. 1529. bojevi domaći, koi su mnogu majku, mnogog babajka, bratca i seku gorko razžalostili i u cerno uvili. Ěto moj štioče! što domaći rati nedonesoše, da je rod proti rodu, sin proti otcu, Slavo-Ilir proti bratu Iliru s mačem u ruci stojao, i tražio svaku moguću sgodu, da ga skonča. Ah neslogo! Nu pravo veli naša ilirska poslovica: „Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari.“ — Koliko je razsutje, kolika su zla u ovom domaćem ratu po Hervatskom kraljestvu učinjena, to nije moguće izkazati! Tko bi znao kazati sva sela, města, dvorove i gradove koji su onda porušeni, popaljeni i razoreni. Naš Kerčelić nam je gori pisana ostavio, ali kolika su još ostala, koja on popisao nije? Zaisto u samom Zagrebu kolika su zla učinjena! Tako su sva sela i imanja ne samo biškupova i kaptola okolo Zagreba ležeća, nego i gornjeg varoša porobljena i u prah i pepeo obratjena. Od kanoničkih kućah i kaptolskog zida ništa i negovorim, kojim se je tako rekuć i trag zatro bio. Oba su tornja na stolnoj cerkvi porušena. Cerkve s. Antuna, s. Nikole i s. Martina, koiuh se sada ni město, gdě su sagradjene bile, nezna; kuća sirotah i mnoge druge veće zgrade postaše šaka pepela. Samostan Dominikanah, kog je Matia kralj iz laške ulice u gornji varoš prenio, bi odpuštjen, i u njeg se vojaci nastaniše, te tako se otci Dominikani nigda više unj nepovratiše. Nu na město njih dojdoše braća Isusova (*Jesuitæ*), i nastaniše se, gdi je sadašnja cerkva s. Katarine. Monaki reda s. Franje takodjer izmakoše se ovom burnom vrěmenu. Medjutim teško da su prie ondě svoj samostan imali, gdi je sada. Iz navedenih samo mimogred, štioče, moreš vidět, da je domaći rat triput gorji i čemernii, negoli stranog nepriatelja, dapače i istog nevěrnog i sirovog Turčina. —

G. I. 1529. sultan Soliman pozvan od Zapolje

Digitized by Google

s strašnom vojskom u Ugarsku dojde, i na polju Muhačkom s vojskom stade. Zapolja ga tude posěti, i potištenim duhom oljubiga u ruku, preporučujući se pod njegovo nevěrno i razbojničko krilo. Soliman sebi prirodjenom lukavostju svu moguću obeća mu obrambu i zaštitu proti pravoslědnom kralju Ferdinandu. Dok se je Zapolja u taboru Turskom bavio, Petar Perenji, vidivši veliku pogibel, koja kraljestvu prěti, uze krunu s drugimi dragocěnimi, koja na kraljestvo spadaju, pohiti, da iz Budima izmakne, i od kervoločnog Turčina spasi. Nu nepojde mu ovo toli važno poduzetje za rukom; jer upade iznenada biškupu Pečuhskom Serenčeniu u ruke, koi ga sa ženom i děcom u tabor Solimanu dade odvesti. Soliman i nenadajući se tolikoj sréći, radostno primi krunu i dragocěnosti, zatim digne svoj tabor i s vojskom se uputi prama Budimu. Došavši tamo obsědne ga: dali bi ga bio kada pridobio? Veliko je pitanje, da nisu Nadašdovi vojaci, koji su bili odredjeni braniti Budim, na svog vodju navalili, da grad predade. Ovaj nemogavši razuzdanim vojakom suprotstati, prisiljen bi sramotno grad Turčinu izručiti, jer su ga svezanog Zapolji, predali. Bez svake dvojbe morala je ova posada biti podmitjena, jer inače nemoguće je, da bi se prem da množine Turakah u toli jakom i tako rekuć nepredobitnom gradu bojati morali, tim manje, što je Ferdinandova vojska na oprezu gotova stojala. Po predobitju grada Zapolja Nadaždia izpusti, a Soliman izručivši Budim Zapolji, uputi se proti Beču. Uzput Višegrad, Oštrogon, Jaurin i Ovar predobije, i Beču se približi. Nu ovdě bude od Filipa Rajne palatina, i Nikole Šalbia junački dočekan, i několiko putah pošteno suzbijen da se je s velikom štetom natrag u Budim vratiti morao. — Došavši u Budim, Zapolju za svog dvorjanika i kralja od Ugarske imenuje. Ovom mu prilikrunu s inimi kraljevskimi nakiti izruči, da se kao zakoniti kralj od Ugarske kruniti more. Kada je sva u red spravio, i veliki dio svoje vojske na pomoć Soliman Zapolji ostavio, napunjen blagom i bogatstvom ugarskim sa 60,000 robovah se u Tursku povrati.

Kralj Ferdinando čim se je Soliman u Tursku odpravio, sva moguća poprimi, da Hervatsku spasi. Usléd toga Ivanu Kacianeru verhovnom kapetanu od Štajerske, Krajnske i Koruške naloži, da što veću vojsku u ovih krajinah podigne, i Hervatskoj na pomoć priteče. Ovom mu prilikom svu izruči vlast nad ovom kraljevinom. Što se je pako u Hervatskoj g. 1529, 1530. i 1531. radilo,

Digitized by Google

nijedan pisac nespominje. Koi je uzrok i zašto? to neka sam bog znade. Ili morebit — što nije ni mislit — kroz tečaj ovih godinah se ništa takvog pripetilo nije, što bi vrědno bilo, da se potomstvu zabilježi i ostavi. Čudim se, da Kerčelić kao domaći pisac ništa nespominje. Medjutim da se ova praznina izpuni, neće biti suviše, ako se někoji listovi od velikašah Hervatskih Kacianeru pisanih pobilježe, koje je Riter u Ljubljanski Arkiv brižljivo spravio. Iz njih mnoga na ove kraljevine spadajuća věrodostojno saznati moremo. Nu prie nego ove listove navedem, koje i Kerčelić imade u svojoj dogodovštini, navesti moram list, kog sam štio, iz kojeg je očito, da je g. 1514. Franjo Hedervar, kog je Vladislav Egervari banom nazivao, grad i varoš Požegu s Cernikom, Pakracom i svimi městi na knežiu Požežku spadajućimi (knežia Požeška osim današnje Požeške županie imala je i svu današnju Gradišku narodno-ilirsku Regimentu) prodao Franji Dežefiu. Ovu pogodbu je sam kralj Vladislav g. 1514. u nedělju poslě svetkovine b. Šimuna i Jude potverdio. Franjo dakle Dežefi kao pravi vlastnik, iste godine u petak poslě sviuh svetih, bi svečano u grad i varoš i po tom u svu knežiu uveden. — Ova pogodba se nesudara s onimi rěčmi, koje sam malo više naveo, gdě se veli, da je g. 1527. Petar Mauricio knez od Požege i Valpova sa Šimunom biškupom na Zapoljinu stranu prešo. Je li ovaj Mauricio bio iz plemena Dežefia, ili je samo naslov vodio, nezna se za stalno; nu to je stalno iz věrodostojnih dokazah, da je stražnji knez od Požege bio Dežefi; buduć da su Turci malo poslě ne samo Požegu i svu knežiu, nego i svu Slavoniu zarobili. U ostalom što se moga mnenja tiče, morao je Mauricio samo naslov nositi kneza od Požege, jer inače nebi se mogla spomenuta pogodba učinit.

Slěde spomenuti listori.

1.) List Kralja Ferdinanda s nadpisom „Plemenitomu i věrnom nami ljubljenom Nikoli Rauberu baronu, kapitanu našem u Tèrstu itd.

Ferdinando po božjoj milosti kralj Ugarski, Českí itd. odvětak Španjolsko, veliki vojvoda Austrie, vojvoda Burgundie itd., Markion Moravie itd., knez od Tirola itd. cesarski najveći naměstnik plemeniti, ljubljeni i věrni. Tužba je došla na nas od strane poštovanoga Šimuna biškupa Modruškoga: da su njemu dohodki pervašnjih godinah, i desetine cerkve njegove sustavljene. Uslěd

Digitized by Google

toga se je pravično s molbom k nam utekao, da bi mu se u toj struci što skorie pomoć pružila, i navadni dohodki podělili. Za to vam nalažemo, da mu se ništa neuskrati, nego sve u podpunoj měri poděli, osim jedino kako smo već prie naredili, da žita iz domovine izvažat nesmie; nego ako hoće, tako more takovo u domovini prodati itd. Dano u Budimu dana 16. Serpnja godine Gospodina 1529. kraljevanja našeg tretje. Ferdinando s. r. *(m. p.)* — Iz ovog se lista znade 1.) da je još za Ferdinanda Modruški iliti Kerbavski biškup bio i svoju vlastitu stolicu imao, premda mu je modruška već g. 1493. od Turakah razorena. Krištofor bo biškup onoga vrěmena pobeže iste godine iz Modruše u Novi u Vinodol, i ondě kao u městu svoje biškupie napravi sebi novu stolicu; a kapitul modruški razděli na tri kolegia, t. j. u Novi, Bribir i Bakar. Krištofor umre u Novom god. 1499., a ovi Šimun, od koga kralj piše, bio mu je naslědnik, koi je něko vrěme od straha Turskoga stanovao u Rěci, koja za onda nije ni spadala na onu biškupiu. Sad je ova biškupia sa senjskom sjedinjena 2.) da je pod Ferdinandom zakon taj izdan, da se u inostrane kraljevine žito pod nijednu cěnu prodavati nesmie; kanoti na primĕr Turkom, Mletčanom, Latinom, itd. a u Kranjsku, Štajersku, Hervatsku i Dalmaciu slobodno; ove bo krajine Ferdinando razuměva pod rěčmi „u domovini slobodno smije prodavat", budući da su ove pod njegovu vlast spadale.

2.) List Ferdinanda kralja kao odgovor na poslanicu biškupa Kninskoga. Nadpis: Poštovanomu i nami toli prignutom i ljubljenom biškupu Kninskom, opatu Topuskom i věćniku našem. — Unutra.

Ferdinando po Božjoj milosti kralj od Ugarske i Češke, Dalmacie itd. Poštovani, prignuti i ljubljeni! Primili smo vaš list dana u oči blaženog Matie apostola pisani, iz koga smo potanko razuměli, koja su u najnovie vrěme u naših kraljevinah po neprestanih turskih napadanjih učinjena. U istom ste listu pokorno molili, da vam obznanimo, jesmo li naumili što u ime kraljevinah Ilirskih poduzeti. Uslěd pravične vaše molbe izvěstjujemo vas i obsěguravamo, da se za ništa toliko nebrinemo i tako otčinski nestaramo, neg da pod našim krilom sklonjene kraljevine srětne vidimo i činimo, te da kraljestvo naše Ugarsko sa združenimi kraljevinami od tlačenja oslobodimo. Uslěd toga smo zapovědili pokraj inah naših Štajerske, Krajnske, Koruške i Tirolske ravniteljem, da što bèrže vojnike skupe, i s toli žudjenom po-

Digitized by Google

moćju potlačenim od Turakah podajnikom da u pomoć priskoče. Ove je vojne verhovni upravitelj ljubljeni Ivan Kacianer, hrabri vitez, koi će do skora dojti, i vam i vašim zemljakom od nepriatelja kerstjanstva toli tlačenim u ime će moje pripomoći, gorke muke olakšati, i u buduće od sličnih napadanjah junački vas i vaših braniti. Carsko će pako veličanstvo skoro u němačku dojti, i nami potrěbitu pomoć pružiti, dočim će nam toli vežbane i hrabre Španjolske pěšačke čete poslati, s kojimi ćemo naše vojake sdružit, i tako u koliko moguće bude, zbog kratkoće vrěmena hoćemo ne samo kraljestvu Ugarskom, nego i sjedinjenim Ilirskim kraljevinam pripomoći, i varoše otete u našu vlast staviti. Tèrsimo se nadalje, da od svetog otca pape, i drugih Němačkih principah někoje čete dobijemo. Usled toga smo naumili poći na carski sabor, koi će se měseca Travnja obderžavati, u Augusti, da se tamo s carskim veličanstvom i němačkimi knezovi posavětujemo o sreći i blagostanju naših, makar gdi stanujućih narodah. itd. Dano u našem gradu Pragu 17. Ožujka g. 1530. kraljevanja našeg četvartom. Ferdinando s. r.— Iz ovog lista pověrovano se znade, da je Ivan Kacianer bio imenovan ne samo u Kranjskoj, Štajerskoj i Koruškoj, nego i u svoj Hervatskoj i današnjoj Slavonii za verhovnog bojnog upravitelja i kapetana, i to s početkom g. 1530. 2.) da je Kacianer bio čověk bez savěsti i pravog kertsjanskog duha, jer obećane pomoći polag zapovědi kraljevske nije u nuždi slao u Hervatsku i Slavoniu, kako ćemo niže vidět. Zatim 3.) da se je Ferdinando otčinski za ilirske kraljevine brinio, dočim je od svih knezovah pomoć marljivo iztraživo.

Tri lista Šimuna biškupa Modruškoga na Kacianera.

1.) List. Presvětlomu gospodinu Ivanu Kacianeru kapitanu u Ljubljani, najvrědniemu konjaniku itd. Presvětli gospodine. Pozdravljenje i preporučenje. Moram moliti za siromašne i obtěrašene; zato vas molim presvětli i premili molbu ubogog i nuždi desećeg se siromašnog čoveka, te ako — kako kažete — ljubite pravicu, dajte da se s tolikimi tlačenji i troškovi, koim zadovoljiti sile mi nedopuštaju, neizveržuje puk. Po tom će presvětlo vaše gospodstvo kod boga i ljudih veliku zadužbinu učiniti. S ovim se utičem u vaseg presvětlog gospodstva milost. Iz Selinah u oči s. Vida 1530.

2.) List istog biškupa. Nadpis kao i u pervom. Buduć pako, da se čitav list na stališ naše domovine ne-

Digitized by Google

pretečže, zato samo ona, koja u naše dogodjaje upliv imadu, u slici jednog izcèrpa čitateljem stavljam. Medju ostalimi ovako u tom listu veli: „Istina, da vam je nepoznato; nu tim se bolje vaš brat Ljubljanski biškup sèćati može, koi mi je na ruku bio kod kralja, kad sam uslèd mojih dohodakah kralju pisao. Koi mi s previšnjom odlukom odredì, da mi se svi dohodci daju. — Služio sam vèrno pervašnjim kraljem, pripravan sam i ovomu, koliko mi sile dopuštaju: samo izvolite presvètli gospodine zapovèdit. Nu u Vinodolu sada stanovat nemogu zbog neprestanih turskih nasèrtanjah, od kojih teško živ glavu iznesoh, i sada u Rèci stanujem. Uslèd toga molim ponizno, obratite vaše oko i na mene, i moj puk. Iz Rèke (Fiume), dana 18. Listopada 1530.

3.) List istog biškupa — Nadpis kao i u pervom. Velikodični gospodine, pozdravljenje i preporučanje. Posli kako je prejasni kralj naš premilostivi gospodin primio u ruke imanja ovog biškupata moga: pisao je velikodičnomu Nikoli Rauberu, i svim službenim vlastnikom u Vinodolu, da dohodke moje čitave i neoskvernjene meni odpuštaju. Koje knjige prepis poradi berzoga odhodka ovoga glasonoše poslati sada nisam mogo vašoj velikodičnosti, ali vidio je nju gospodin Gavro Kraicer, predpostavljeni ovoga imanja; vidili su ju takodjer i drugi svi istoga imanja službenici. Nu jedan izmedju njih, Franjo Veslarić ravnitelj grada Bribira, usudi se oteti od mene proti kraljevskog veličanstva zapovèdi, jedan sud vina itd. „Iz Rèke na dan s. Andrie 1530“ Iz ova tri lista Šimuna biškupa Modruškoga vidi se, da je 1.) Kacianer narod strašno s prekoredjnom daćom gnjeo, i mnoga, koja ga neidu, od Ilirah iztraživo. 2.) Da su Turci Vinodol porobili ove godine, što nijedan dogodopisac nespominje, i da je biškup odatle teško živ utekao. Dakle su Turci u većem broju dojti morali, i svu okolicu porobiti. 3.) Da su Kacianerovi ljudi nesamo narod, nego i biškupa globili, kako se sam biškup tuži proti Franji Veslariću, koi je razbojnički u njegov podrum došao, i sud vina na silu odnio. Odkud slèdi, da ničije dobro nije bilo sigurno kod razuzdanog poglavarstva, koje je gorje globilo nego li Turci.

Tri lista Andrie biškupa Kninskoga.

Nadpis. Izvišenomu i velikodičnomu gospodinu Ivanu Kacianeru kapitanu, najvećemu prijasnoga kralja Ferdinanda itd. gospodinu i priatelju nam sa svim poštovano-

Digitized by Google

mu. Uzvišeni i velikodični gospodine! Blagoslov i pozdravljenje. List smo vaš po slugi primili, i sva razumeli, koja želite. Uslěd toga vaša velikodičnost neka nam što skorie městо, dan i vrěme naznači, gdi ćemo se s vašom velikodićnostju sastati, i o dobru domovine věćati, stim bolje, jer je kraljevsko veličanstvo svim stališem i redovom naputjenje dalo, da se u vojničkih slučajevih na vas oberneme. itd. Dano u Topuskom u nedělju na dan bb. Filipa i Jakova apostolah 1530.

2.) List. Napis i ostala, kako u pervašnjem. Izvišeni i velikodični gospodine. Kada smo se od izvišene velikodičnosti vaše kući povratili; něki čovek, kojega dašdar (barjaktar) od Udbine, po stanovitoga našeg sužnja ovamo k nam je poslao, koj věrodostojno nam odkri i kaza, da su naši nepriatelji Turci, čim su začuli, da je vaša velikodičnost ovamo za obrambu poslana, odredili, osobito pako paša njihov u Livnu svoj stan ustrojiti, da more okolo lašnje robiti; Ibrahim pako vojvoda u Udbinji dvor si kani graditi i ondě ostati. Da što više, hoće da tvardju Merzin poprave, i u nju veliku posadu postave, a to nakanjuju da i u drugih gradovih što bèrže učine. Osim ovih naměrah pod zakletvom nam isti čověk zaufano očitova, da je velika četa konjanikah i pěšakah pripravna, da udari na naš varoš Cazin. U ostalom dva nam sužnja, koi iz Carigrada ovih danah k nami prispěše, pripovedaju, da je Sofi otok Rodu dobio i cara Turskog vojsku razbio, komu da za osvetom hlepteći car opet novi rat podigne, veliku vojsku kupi. Na znanje dajemo dalje vašoj velikodičnosti, da je biškup Zagrebački već dva put poslanike nevěrnom Turskom caru slao, da mu obećanu pomoć pruži; nu badava i bez uspěha, zato je opet dva poslanika jednog caru, drugog paši poslao, da neštentaju, nego što skorie pomoć šalju. Poslanici su njegovi: kopilan negdašnjeg kneza Bernarda (razumi Frankopanovića) i Mato Matašić. Medjutim biškup isti nije bezposlen, on neumorno vojsku kupi, i svoje gradove brižljivo utverdjuje. Tako je ovih danah hranu i sva potrěbita u svoj grad u Zagrebu postavio, i proti svakoj pogibeli obsěgurao ga, kaneći da vašoj velikodičnosti, gdě more samo naudi, i nas po tom upropasti. Nu ufamo se u Boga, da mu neće naměra za rukom poći, jer čim vaša velikodičnost u Slavoniu dojde, svi će stanovnici na stranu zakonitog kralja preći. itd. Dano u Topuskom u nedělju Duhovah 1530.— Simo Erded biškup Zagrebački zato je vojsku ponajviše kupio, i gradove utverdjivo, da se osveti Ludoviku Pekru,

Digitized by Google

koi mu je velika zla počinio, kako ćemo niže iz listovah istoga biškupa Kacianeru pisanih viděti.

3.) List istog biškupa. Nadpis i naslov kao i u pervom. U ovom listu napominje Kacianeru, da se osěti, kolika je zla i štete podnio njegov brat Stěpan Dešazi od Susedgrada. U ime česa je kralj Ferdinando zapovědio Kacianeru, da s drugimi ovu star izvidi, i polag savěsti prosudi. Moli ga dakle biškup, da bi tu stvar što skorie preduzeo i promotrio, budući da je već i město odredio, naimre Ljubljanu, gdě da se ta stvar napervo uzme. Nu da je to proti pravu plemićah Hervatskih, da se izvan kraljevine sude, zato mu světuje, da bi probitačnie bilo to kod Save preduzeti i razviděti. Dano u Susedgradu u srědu poslě s. Ane 1530. — Iz ovih se listovah znade 1.) da su stališi i redovi ilirski deržali sabor u ime turskih tlačenjah; 2.) da su Turci velikom pogibelju domovjni prětili, i da je Zagrebački biškup neprestano proti domaćim vojsku dizao; 3.) da su razpre velike medju velikaši vladale, koje su vodile na propast Domovine. —

Poglavje XLI.

Slědi 18 listovah Ivana Karloviča Torkvata, bana od Dalmacie, Hervatske i Slavonie.

Nadpis. Veledičnom i glasovitom gospodinu Ivanu Kacianeru, verhovnomu kapitanu kraljevskog veličanstva itd. Gospodinu i priatelju nami prepoštovanomu. — Obznanili smo vašoj velikodičnosti po plemenitom Petru Šarčiću novine, koje su nas uplašile, a mogli ste i iz roba poslanog saznati. Nu danas dobismo věrojatne glase, da će oviuh svetacah s velikom vojskom Turčin u Hervatsku s topovi, bombami i drugimi mnogoverstnimi bojnimi spravami nahrupiti. S većom mnogo jakostju i množinom, nego smo vam po plemenitom Petru obznanili. Stim je to istinitie, što čujemo za stalno, da će osim paše Bosanskog drugih 5 na broju od Mostara pašah sa svojimi divjimi četami u Hervatsku udariti. Zato skorie moguću pomoć neuzkratite; nego skupite čete i hitite, jer ćemo inače svi pasti od turske ruke. Učtivo vas nadalje molim, da mi do 20 makar i više Pixidiarah (to moraju valjda današnji topčie biti)

Digitized by Google

što skorie pošaljete, buduć da u gradovih naših takovih vojakah osobito u krupi nemamo, jer su se razišli, nemogući im odredjenu platju zbog velikog pomanjkanja novacah davati. Osim toga imao i praha veliko pomanjkanje uslěd toga vas iskreno molimo, da nam ga několiko torbah, žakalah zvanih, što skorie pošaljete. Dano u gradu našem Mutnici na cvětnu nedělju. (Godina se nespominje, nu rado da će biti 1530.) Ivan Torkvat knez od Kerbave i ban Ilirskih kraljevinah.

2.) List. Nadpis i naslov kao i u pèrvom. Vaša velikodičnost znade, što ste nam po našem priatelju pisali, i da ste žudili, da se s nami dana 14. Lipnja zbog někog u listu uvredjenja sastanete, nu što je to? Dan se 24. ovog měseca približuje, a mi od vas niti pismeno niti ustmeno nikakve zapovědi primili nismo. Nu to smo mimogred od naših priateljah čuli, da vaša velikodičnost za kraljestvo Slavonie i Hervatske sabor 3. Lipnja naměrava razpisat, na koji ćemo mi takodjer dragovoljno dojti. Medjutim učtivo vas kao sina molimo, da bi dostojali tako tu stvar upraviti, da se morete dva, tri dana prie sabora s nami posvětovati, da vam naša dosadašnja postupanja predložim, u kog kao u sina veliku zaufanost imamo, jer su mnoga, koja sami dokončati i savětovati moramo. Uslěd toga što bèrže odredite dan i město, gdě se sastati moremo. Dano u gradu našem Novom dana 21. Svibnja 1530.

Iz pervog se banovog lista znade, da je Hervatska bila jako oslabljena kroz teške ratove, kad nije kadra bila vojake izplaćivat, a kamo li potrěbito oružje, za dostojno toli velikom i opakom se nepriatelju suprotstaviti polag obične i Ilirom prirodjene navade. — Iz drugog znademo, što dogodopisci nespominju, da je Kacianer u Slavonii sabor deržao. Nu gdě i u komu gradu, to se nespominje, jer banu o tom ništa prie ovog lista sobćio nije. Odkud naravno slědi, da je bio čověk bez značaja, buduć da je, kako se iz njegovih činah vidi, zametavao Hervate i Slavonce. Kerčelić iz ovog lista slědeću opazku izvlači i veli: „Vidiš, kako se kraljestvo Slavonsko od Hervatskog već pod Ferdinandom razlučuje.“ Nu ja kažem, da se samo po imenu razlučuje, a ne u stvari, kako Kerčelić misli; buduć dasu sabore nesamo pod Ferdinandom nego i pod pervašnjimi kralji skupa deržali, nikada pako Slavonski stališi za sebe, Hervatski za sebe a Dalmatinski za sebe, kako to očividno dogodovština sviuh vrěmenah dovoljno pokazuje. Izuzamši one staše i redove kraljevinah, koi su Zapolju slědili.

Digitized by Google

3) List. Razumĕli smo saderžaj lista vašĕg po Stĕpanu Gušiću poslanog, koi nas ni malo nije obradovao. Pervo i najprie zato, što smo morali tako dugo čekati pomoć i obrambu nam od kraljevskog veličanstva za stalno obećanu. Mi smo bili obsĕgurani, da ćemo srĕdstvom vaše velikodičnosti sva što skorie dobiti. Nu badava smo izgledali dan na dan, dok smo sve, što smo posĕdovali, potrošili i založili našim častnikom i službenikom, za njihove toli hrabre izkazane službe; nu sada već ništa neposĕdujemo, čim bi njihove trude nagraditi i odredjenu plaću dati mogli. Medjutim ipak kako želite u vašem listu, sastati ćemo se napokon u petak poslĕ Duhova u Rainu (inače Runa, sada pako Brežci) s našim drugom (t. j. banom Batjanom). — Ako nam donesete kakovu pomoć, veoma će dobro i probitačno biti, ako li nedonesete, tako smo usiljeni mi ali naš drug glavom ići kraljevskom veličanstvu, i od njega moliti nuždnu pomoć, ako neželimo propasti. Molimo dalje vašu velikodičnost, da bi dali plaću bar kroz ovo vrĕme, dok se sastanemo u budućem saboru, onim, koji su k nam iz Bosne na broju 20 prešli. Jer vam mogu mnogo pomoći, osobito u gradu Krupi i u njegovom okolišu, gdĕ su se nastanili. Najposlĕ preporučamo vašem velikodičju viteškog Ivana Vukosavljevića, koji je sva svoja služeć kraljevsko veličanstvo žertvovao, da ga u službu primite, i njemu dostojnu plaću odredite, da more živĕti, i nadalje hrabro i junački, kako je i do sada, kraljevsko veličanstvo služiti. itd. Dano u našem Medvedgradu u oči Duhova g. 1530. Ivan itd.

Iz ovog lista znademo, da je Kacianer banu Karloviću odgovorio na njegov list, da mu je obznanio, da će sabor poslĕ Duhova u petak u Brežcih deržati. Ovdi je dakle i u vrĕme Ferdinanda kralja bila medja od Krajnske. 2.) Znademo i to, da je, kako i pervi listovi pokazuju, Kacianer jako poměšan i lukav čovek bio, da nije ni onu pomoć hotio banu poslati, koju je kralj odredio bio; nego da je bana u velikoj nuždi i pogibeli ostavio na toliko, da je sva svoja u zalogu morao dati imuća, samo da vojnike zaderži u vĕrnosti kralju i domovini obećanoj. Evo! bratjo domorodci, kako se je s našom majkom domovinom baratalo. Najemnik bĕži, kada vuk dojde, a pravi domaćin baca se u najveće pogibeli, samo da stado sačuva. Doista najemnik je bio Kacianer: da je kojom srĕćom brižljivi kralj Ferdinando tu vlast bio komu vĕrnom domovine sinu izručio, doista nebi toliko patila

Digitized by Google

bila, koliko je patila naša domovina. Nu što ćemo? dobri se je kralj brinuo, i otčinski pomoć pružo ilirskim deržavam, ali tudjina nehtěde tako, već i svog kralja, našu domovinu i sve kerstjanstvo hudo prevari.

4.) List posla Kacianeru po Gašparu Gaši Pastorišu, u kom mu piše, sva neka věruje, koja mu knjigonoša bude ustmeno kazao, kao da bi mu sam ban kazao. Nije smio valjada ban svoje slabosti pisati, da nebi s kojom nesrěćom list u ruke nepriateljah upao, i tako saznao stališ i snagu stranke Ferdinanda kralja. Ovaj je list u ponedělјak poslě s. Trojstva god. 1530. pisan.

5) List glasi o Nikoli Jurišiću, koj je bio došo u Ljubljanu. Moli u njem ban Kacianera, da bi svaku priliku potražio, da se š njim u Metliki, u Novom Městu (Neustadl) ili gdě drugdě sastane, i š njim o stališu ilirskih pokrajinah porazgovori. Glasoviti ovaj vitez Jurišić bio je čuvar i upravitelj grada Kiseka (Ginsa), rodom Ilir iz Senja, dakle je mnoga mogao kao takov Kacianeru kazati. Pisan je u gradu Ciupolu 4. Kolovoza 1530.

6.) List. U njem ban piše Kacianeru, da je došao, kako je u listu pisao, na odredjeno město, i Kacianera do mèrklog mraka čekao. Nu da nije došao polag svog danog obećanja; nego da ga je pozvao u buduću nedělju u Metliku. Ban mu obeća, da će doći, nu da mu je vèrlo teško, i da će to samo s velikimi žertvami moći učiniti, buduć da je svega lišen, da niti toliko neposěduje, koliko bi mu dosta bilo za taj toli kratki put. Opominja ban takodjer Kacianera u ovom listu, da on nenaměrava na sud dojti, i pravde kroiti Erasmu Turiu, koga Kacianer u svom listu spominje; nego da se o stanju domovine podivane, i kako bi joj se lašnje pripomoći moglo. Od ovud se čemeran i gorak stališ domovine vidi; kada ban kao naměstni kralj nije imao toliko imětka, da more s jedne strane deržave na drugu dojti: što su ubogi i kukavni podajnici tèrpěti morali.? Ovaj je list pisan u Ribniku u četvertak poslě velike gospe god. 1530.

7.) i *8.) List.* Ban moli Kacianera, prem da ga je već onomadne u Metliki molio, da Ivana Doganovića kao pošteno, věrnòg, hrabrog i kralju prignutog čověka opet prime u službu, iz koje ga je bio, kako je ban čuo, ovih danah odpustio usled krivih obtuživanjah Jurja Zimića, koj je čovek hamišan i lukav, kako je to već i samom Kacianeru poznato. Obeća zatim, da će za spomenutog Ivana dobar stojat, i ako je što skrivio, sve na město njega povernuti. — Nadalje na zahtěvanje u onomadne

Digitized by Google

banu poslanom listu odpisuje Kacianeru od Turskih gibanjah, čim mu do znanja daje, da su Turci nahrupili u onu stranu medju Kupom i Savom u oči male Gospe a licem na malu Gospu, da su se i dalje zaterkivali do kaptolskog gradca (taj je gradac bio preko Kupe); najposlě mu piše, da ako naměrava udariti na biškupa Zagrebačkog, neka se požuri, i něka mu što beržc obznani, jer je sada najshodnie vrěme, buduć da je biškup svake pomoći lišen. Iz pervog se lista vidi, da je Kacianer samo hamišne i lukave, dakle sebi spodobne ljude u svojoj službi imao, poštene da je proganjao. Iz drugog, da su Turci onu stranu medju Kupom i Savom opustili i porobili; zatim da i istom Zagrebačkom biškupu nije bolje išlo nego i banu, dok je sve pomoći lišen bio, jer dok je novacah, dotle je i vojakah. Pervi je pisan u Klokoču u petak poslě s. Bartola 1530., drugi u Novom gradu u četvertak poslě male Gospe iste godine.

9.) List. Ban izjavljuje Kacianeru, da novacah neima, čim bi vojake uzderžati mogao, i jadikuje, što mu nije po Stěpanu Gušiću poslao, buduć Kacianer pisao banu, da vojake u věrnosti zaderži, a da će on potrěbite novce što skorie poslati. Izjavljuje na dalje, da je založio poslědnje stvari, koje je još imao, da samo někoje još vrěmo vojake zaderži; zato ga oštro opominje, da pomoć obćanu šalje. Piše i to, da je Ludovik Pekri bana umolio, da mu vojsku njegovu u pomoć pošalje u Slavoniu. Strah svoj nadalje iztražuje, i boji se, da će ludo izginuti vojnici, koji su s Ludovikom, buduć da biškup Zagrebački veliku vojsku kupi, a on od nikud pomoći se neufa, jer banovi vojnici neće mu hotěti ići u pomoć bez plaće. Najposlě pisa Kacianeru, hoće li sam ići u Slavoniu, i spominja, da će se do 50 obiteljih iz Bosne ovamo preselit, kako mu je jedan běgunac kazao. Ovaj je list pisan u ponděljak poslě male Gospe u gradu Mutnici 1530.

10.) List. Ban piše Kacianeru, da je Ludovik Pekri u Križevcih, i da je dva put navaljivo na biškupova imanja u Dombri (Dubravi), ali da ništa nije mogao zarobiti, budući se stanovci na glas vojske s imětkom razběžali, i tako sve opuštjeno ostavili, te tako da se je morao bez svake nagrade kući povratiti. Nu da se sada u Križevcih zaderžaje i čeka Kacianera, da se š njim o daljnjih postupanjih porazgovori. Opominja ga, da je najshodnie vrěme na biškupa Zagrebačkog sada udariti: ako dakle šta kani, neka se požuri, da je on s Pekriom

Digitized by Google

na sva za kralja i domovinu učiniti pripravan; nu da drugo neučini, nego da novacah za vojnike ponese, da se mogu suzderžati. itd. Pisano je u gradu Mutnici u srědu poslě uzvišenja s. Križa 1530. — Iz ova se dva lista vidi, da je Pekri u Slavonii s vojskom bio; nu gdě, nespominje se, kao i ono nije naznačeno, što je dobra tame učinio; 2.) da je na biškupska imanja nasèrto, dakle da je nesamo s Turci, nego i s domaćimi rat vòdjen.

11.) List. Predan nam je vaš list danas u ponedělјak pred svetkovinom Matie apostola, u kojoj nam pišete, da novacah nemate, da bi nam poslati mogli; nu onomadne kada smo s vami bili, imali ste, pak svakako niste hotěli dati. Pišete nam, da iz Slavonie imamo novacah, kojimi moremo vojničtvo naplatiti: ali ta daća toliko neiznosi, dabi mogli vojničtvo namiriti, tim manje, što je Ludovik Pekri te novce digo, i svoju vojsku naplatio. Ako bi pako danas vaša veledičnost došla do Zagreba, mi s nikakovom vojskom nebi mogli k vami dojti; izuzamši našu osobu i pet konjanikah, buduć da su nas svi naši vojaci ostavili, jer ih nismo imali od kuda plaćati: ali ni kraljevskom veličanstvu nemoremo sada velike službe izkazati. Pišete, da će Španjolci dojti, dobro bi bilo, da su već ovdě, jer će poslě već mala hasna od njih biti. Nepriatelji naši sve jači bivaju kod našeg toli dosadnog štentanja i ništa nečinjenja. Od preběgah, koji su iz Turske k nami došli, někoji su k vašoj veledičnosti otišli. Dobro bi bilo, da š njimi milostivno baratate, jer bi to način bio i mnoge druge ovamo primamit, a to bi na veliku korist u naših stranah bilo, ali u tom neka volja vaša bude. Bog svemogući znade, da mi nikakove pomoći njim dati nemoremo. U ostalom neka se sěti vaša veledičnost, šta smo vam već mlogo puta na znanje dali, stališ ovdašnjih kaštelah i gradovah, imence od Krupe (prěko Une blizu Bihća), da ih vaša veledičnost s potrěbnimi stvarmi obskerbi, pa ipak nikad od vaše veledićnosti nismo mogli dobiti niti jedan cent praha u pomoć, i Bog svemogući znade, da su ove godine Turci hotěli obsěsti spomenuti grad Krupu, i već su bombarde i druge sprave za obsědnutje dovukli bili, nu oslobodili smo se, ali se zato ipak i svaki dan bojimo, da ne dojdu. Ako mu se šta dogodi, što Bog sačuvaj, mi ispovědamo pred bogom i světom, da nećemo bit uzrok; jer ga već nemamo čim braniti, kano smo imali, kada smo Liku, Kerbavu i druga imanja, koja su nam već od davna uzeta, posědovali. Dano u gradu našemu Krupi u ponedělјak pred s. Matiom 1530.

Digitized by Google

Vidiš moj štioče i domorodče, da li te negibljo ovaj stališ tvoje mile majke domovine na plač? Tudjina i najamnik nemari, ako sav svět okolo njega pade, samo ako on more svojim nezasětljivim požudam bar za jedno oko trenutja zadovoljit. Ferdinando je kralj Kacianeru naložio i oštro zapovědio, da pomoć šalje Hervatom; nu ostadoše njegove zapovědi bez svakog uspěha, na toliko da ban nije mogao ni sebe, a kamoli vojake uzdaržavat. — Naš Kerčelić u ovom listu slědeća opazuje i piše, da je Lika i Kerbava bila pod Ferdinandom I. pala pod Turčina, iza kako ih je Ferdinando někoje vrěme deržo: ali je zaboravio, što je g. 1527. piso, da su Turci svu Liku i Kerbavu popalili, gradove i varošince razorili: dakle su one strane bile već pod Turci, prie neg je Ferdinando kao kralj što u njih zapovědati mogao. Odkud naravno slědi, što ban piše, da neima više vlasti u Liku i Kerbavu, odkud bi pomoć dobiti mogao. Zatim, je Ferdinando u te krajine vojsku postavio, to bi se za stalno makar u komu listu bez dvojbe bilo spomenulo od jedne ali druge strane.

12.) List. Ban opet moli Kacianera, da se što to pobrine i sto skorie několiko kesah praha pošalje, sa několiko vojakah topćidera, budući da se nigda nije nalazio u takovoj stiski. Primetje dalje, da, ako ga sad u nuždi ostavi i pomoć potrěbitu nepošalje, da će znati skim posla ima, na ime s čověkom bez miloserdja i duše. Najposlě někoja, da će od sluge ustmeno čuti, koja se neufa upisat, zato neka sva slugi Gjorgji věruje. Dano u gradu našem Klokoču u ponedělјak pred s. Franjom 1530.

13.) List. Ban je pisao ovaj list na kapitana Bihaćkoga, u komu mu obznanjuje, da su ovaj dan Turci prešli prěko rěke Une, i da su pram Kostajnici otišli, sve porobili u Stubanci, i izpod grada Bužina; ljudi pako kneza Šubića da su je tamo doveli. Zatim da je osam Turakah hotělo noćiti kod berda Radona, blizu grada Bužina, nu da su njegovi ljudi ufatili tri Turčina, koji kažu, da su hotěli ovdě opočinuti u okolišu berda Silne. Dakle ga moli, da ovu noć izajde do grada Kobazića ili makar i bliže k banu, budući dabi je lahko mogli iznenada u noći pohvatat i pobit, jer jih nije više od 300. Iz grada Novoga, Ivan knez Kerbavski, ban.

14.) List. Ban piše Kacianeru od Turakah, koje u listu kapitanu Bihaćkom pisanom spominje. Zatim kako su ljudi kneza Šubića Turke prevcli prěko Une, i kako su njegova i Petra Kegljevića imanja robili i kmete njihove odveli, i da je někoje Turke pohvato, koji kažu,

Digitized by Google

da će druga četa Turakah dojti u ove strane za osam ili deset danah. Uslěd toga moli Kacianera, da opet pošalje one vojake k njemu, koji su već bili s Pavlom Verhričaninom, i nastavlja, da su bili ti vojaci kod njega u onaj par, kad su Turci došli, da bi je bio sve pobio, jer ih nebiaše više od 400. Najposlě ga moli, da bi nosio brigu na one krajine i gradove, koji su u pogibeli. Dano iz grada našega Novoga dana 22. Listopada 1530.

15.) List. Ban piše Kacianeru, da šalje k njemu plemenitoga čověka Gavru Bartakovića u stanovitih poslovih, kojem da more věrovati, kano da bi mu ban u svojoj osobi govorio. Dano u Medvedgradu u četvertak poslě svih Svetih 1530.

16.) List. Pišemo na kraljevsko veličanstvo po vašemu naputku, molimo, da ovaj list k dvoru veličanstva pošaljete. U ostalom čuli smo, da će k moru putovati u stanovitih poslovih od Cetina fratar, koj je na stranu Ivana vojvode i arcibiskupa Koločkoga. On će kroz Kerčko i na Studenicu (Kerčko sada Gurkfeld u Krajnskoj, Studenica je u Štajerskoj) more biti iti. Zato vašoj veledičnosti kano věrni kraljevskomu veličanstvu obznanjujemo, da postavite ljude, da paze na njega, i mi ćemo takodjer ovdě paziti. Dano u gradu Klokoču u ponedělјak poslě s. Martina biškupa 1530.

17.) List. Donešen mi je list vaše veledičnosti, iz kojega smo sve vaše naměre razuměli. Molimo věrno vašu veledičnost, da na spravište dojdete, da za korist kraljevskoga veličanstva gospodina našega premilostivoga govorite. Ako li pako nebi mogli poradi poslovah kraljevskih dojti, obznanite nami: kraljevine su veličanstva našeg skupa s Hervatskom i Slavoniom porobljene i razorene, što ćete iz lista Hervatski pisana ovdě priklopljena obilnie razuměti. Dalje ćete i to vidět, kako je vojska Turska odredjena za porobiti ono siromašno imanje Hervatske, koje imamo. Zato molimo vas za malu pomoć, ako ne više, barem 20 topčiderah i několiko praha. Ovu pomoć neka se vaša velikodičnost kao i za pervašnji dug iz novacah po kraljevskom veličanstvu meni za platju odredjenih naplati. Molimo da pomogne vaša veledičnost i u službi kraljevskoga veličanstva jošter u onih krajinah ostane, i da gospodina Erasma kapitana Bihaćkoga, u Bihać pošaljete itd. Iz grada Rakonoga, na dan s. Ivana Evangeliste 1530.

18.) List. Onomadne list na vašu veledičnost poslasmo moleći vas, da list naš, na kraljevsko veličan-

Digitized by Google

stvo pisani, po gosp. Jurišiću poslati bi dostojali: ali odgovora još nikakva nemamo. Molimo vašu veledičnost, da nam obznanite, jeste li poslali, ili ne, jer gospodine i sine! takove smo sréće, da gdigod služimo, da smo nesrětni. Iz dvora smo blažene uspomene kralja Ludovika mnogi po krivom potvoranju i lažmi bili sramotno odpustjeni. Sada pako čujemo, da nas někoji malovrědni takmaci kod kraljevskog veličanstva Ferdinanda tuže, da se s biškupom Zagrebačkim dogovaramo, i da ga izdati kanimo. Nu Bog, koji sva zna, svědok nam je, da niti u rěčih niti u stvari što s biškupom imamo. Samo to jedino, da nismo hotěli kraljevinu robiti i paliti, da pače u tomu nikakova služba veličanstvu nestoji, kraljevinu svoga veličanstva robiti i paliti. Čujemo, da Ungnad i mlogi nas tuže njegvomu veličanstvu, da smo nekakovu daću neslobodnu na kraljevinu njegvo veličanstva nametnuli. Mogu govoriti, ali pokazati nemogu, ne mi, nego sami stališi odredili su ovih božićnih danah, da svi oni, koji su medju Kupom i Savom, od svakoga jobagiona platiti moraju. Od kojih novacah niti jedan dinar u ruke moje nije došo, nego su plemeniti sudci pokupili, i kuda su odredjeni bili savěstno su razdělili. Istina je, da je Ungnadov grad Samobor oplěnjen, nu to su njegovi častnici krivi, koji nisu od stališah i redovah opredělienu daću položili. U ostalom što viču, da smo mi někakove daće nametnuli, evo neka znade vaša veledičnost, kakove smo namětnuli. Ovoga proletja, kada je sabor u Varaždinu bio, onda smo stališem molbu dali mi i gosp. Franjo Batjan i gosp: Ludovik Pekri, da nam kakovu pomoć dadu, jer smo viděli, da kraljevsko veličanstvo mloge troškove imade, i da pomoći nemore. Isti su stališi dobrovoljno nami Trojici odredili; da se od svakoga dimnjaka jedan forint plati, od koje smo pomoćne plaće kako računi pokazuje, jedva 600 forinti skupili, i od ovih smo novacah istim molbenikom za troškove 200 forinti platili. Mloga pako imanja, kanoti Hampona, Ivana Turoca, Petra Pogana, Tome Paliznaja, Pavla Ratkaja, Stěpana Gjulaja, Franje Stumberga, nisu ništa platila. Sada gospodine i sine promotrite, jeli vrědno, da je ova tužba dana sverhu nas veličanstvu, to se vašoj veledičnosti, kano sinu i priatelju tužimo, da, ako se prie sastanete s veličanstvom kraljevskim, znadete mu izjaviti i kazati.

U ostalom vašu veledičnost molimo, da nam obznanite, hoće li kraljevsko veličanstvo ovamo bliže dojti, jer želimo pred njega na izgovor ići. Ah dabi moji takmaci

Digitized by Google

ondě bili; viděli bi ste, da nebi znali govoriti. Piše nam veličanstvo od mira za jednu godinu s Ivanom Zapoljom, ali za Turke ništa nam nepiše. Vaša veledičnost znade, jeli s Turci mir na ovu godinu ili ne ustrojen. U ostalom mi svaki dan novine čujemo, da je vojska Turska već skupljena, svaki hip pripravna za predobiti gradove, ali neznademo, kuda se je krenula. Dano iz Novoga grada, u subotu poslě Brašančeva (Tělova) 1531. Ivan Torkvat, knez Kerbavski i ban ilirskih kraljevinah.

Viteški i pošteni ban Torkvat iz pokolěnja Frankopanah (kada se je razdělio od svojih rodjakah, nazvan bi Karlović, od Karolobaga varoša) g. I. 1531. je umro, i kod Paulinah u Remetah blizu Zagreba sahranjen. Od njega sam Ferdinando kralj daje svědočanstvo; da nema koga bi na město njegovo za bana imenovao, i zato je za vrěme Andriu biškupa Kininskoga postavio, kako list Ferdinanda na sve stališe dani svědoči. Od kolike su važnosti za našu ilirsku dogodovštinu ovi hrabroga bana listovi, to če svaki nepristran čověk spoznati, koji je pazljivo bude proštio. Oni nam dokazuju, kakvi je stališ bio Hervatske i Slavonie za vrěme njegove Banie pod Ferdinandom I. kraljem Ugarskim. Ej neslogo da bi te nebilo. Ti si cvatuću domovinu hrabrih starodavnih Ilirah gorko opustila!!

List Ferdinanda kralja na sve stališe kraljevine Hervatkse.

Napis. Poštovanim, veledičnim poštenja vrědnim, viteškim, plemenitim, razumnim i providnim, věrnim, nama ljubljenim svim stališem i redovom kraljevine naše Hervatske.

Ferdinando po Božjoj milosti Rimski kralj uvěk uzmnožan (*semper augustus*), kralj Němačke, Ugarske, Češke itd.; Odvětak Španjolske, veliki vojvoda Austrie. Poštovani, veledični, poštenja vrědni, viteški, plemeniti, razumni i providnii, věrni, ljubljeni. Kada smo razuměli, da je izvišeni veledični nekadašnji Ivan Torkvat knez Kerbavski svoj, kako se je višnjemu dopalo, dan doveršio, trapi nas velika briga, koga da na město pokojnoga metnemo, koj nam, kraljevini i vam na razveselenje korist i hasnu prikladan za čast bunsku biti bi mogao. Od kojeg, dok, promatramo i razgledamo, komu da toli važnu službu izručimo: poštovanomu, prignutomu věrnomu, nam ljubljenomu Andrii biškupu Kninskomu

Digitized by Google

naručili smo; da za vrěme, dok se naslědnik izabere službe obavlja i izveršuje, koje ban isti, kada je imenovan i nazočan, ili kano da bi mi nazočni bili i raditi mogli; i da sva ona radi i učini, koja na korist našu i kraljevine susderžanje, i vašu hasnu i obrambu potrěbita i prilična viděla se budu. Po punovlastju našem kraljevskom njemu u ovoj strani, i samo kako kazano jest, za vrěme predanomu i dopuštjenomu. Poradi šta věrnostim vašim i svakomu izmedju vas, po oviuh glasu tverdo i najoštrie naručamo i zapovědamo; da gore imenovanoga biškupa, za takovoga, kakovoga u ovoj knjigi i da bude zapovědili smo i hoćemo, zpoznavati, deržati, i imati, i njemu u svem što je slobodno i pošteno, zatim koja poradi nas i kraljevine, i vas vami zapovědi, i naruči: pokorni i podložni biti, i njegove zapovědi i opomenke izveršiti, izpuniti i obderžati, i takove vas pram njemu, dokle vam bana odredimo, nositi i ukazati morate i dužni ste, kako se vašoj pram nama veri i zakletvi pristoji, i da ćete vi, kano věrni naši podložnici brez dvojbe učiniti sva ufamo se, i prama vam i svakomu izmedju vas milostivo, kada se dade zgoda zpoznati ćemo. Dano u varošincu Herdingen dana 27. Kolovoza g. Gosp. 1531. kraljevinah naših Rimskoga I.drugih 5 Ferdnando. m.p.

List Šimona Bakača biškupa Zagrebačkoga na Kacianera.

Veledični gospodine! U listu vašem spominjete, prem da smo sardčano i istinski pisali, da smo upotrébili uslěd kraljevskoga našeg veličanstva něke lukavštine i izmišljotine, jer smo pisali, da se je isti gospodin vaše veledičnosti mir s Turci načiniti tersio itd. Dakle znajte, da nismo mi iz dvostrukoga serdca, ili za prigovoriti veličanstvu principa željnoga, već što je istina pisali; buduć da smo uvěk deržali, da je dostojno i pošteno, od principah zlo negovoriti, nego da istina na světlo dojde; i da onu maću, koja nam je pritisnuta, na one bacimo; koji su ju nam hotěli prižeći. Gdě nas pako nagovarate, da ostavimo nam poduzetu odluku, i da věrne naše čete poleg mogućnosti silah skupimo i sjedinjenom krěpostju proti obćem kerstjanstva nepriatelju udarimo, morebit da bi nam za rukom pošlo toli poharanu i porobljenu domovinu od stražnjeg propada spasiti, na koje razorenje nas nesrěćna nevěra upelja. Ovo je za isto vaša veledičnost sveto i zakonito kazala.

Digitized by Google

Jer od kada se je prejasni kralj Ferdinando kraljevinu Ugarsku zadobiti, i pod svoju vlast spraviti podigo: toliko je porušenje i razsutje u kraljevinah Ugarskoj i Slavonskoj načinjeno, da je malo manje nego što je prošaste godine, najmogućnii car Turski učinio. Toliki su ljudi i vitezovi poginuli, kojih su stari s kervjom svojom kraljevinu Ugarsku, i sve kerstjanstvo hrabro branili, dapače i ovo straźnje vrěme nisu se u smert baciti bojali na toliko, da ih je više nego na istom polju Muhačkom palo. Koliko su pako Španjolske čete kralja Ferdinanda u glasovitom kaptolu cerkve Zagrebačke pervašnje godine načinili, isto porušenje svědoči. Da su zatim sela i posědovanja cerkve naše i gosp. Petra Bakača brata našeg ovih danah Němci iz Zagreba, i Ludovik Pekri iz Varaždina popalili, vaša veledičnost iz pověrovanja vrědnih razumiti morete, koja se sva od kerstjanskoga imena zakonoše, daleko biti vide, i koja sva pokazuju, da vaše gospodstvo većma opuštenje ove kraljevine nego oslobodjenje želi, jer koj god princip ufanje tverdno zadobiti kraljevinu imade on ju mora braniti i šteditи, a ne harati. Mi smo godine prošaste, kad smo se za spasenje i mir ove kraljevine, s gospodom i priatelji podigli, da smo hotěli, sva imanja onih, koji stranu kralja Ferdinanda derže, porobiti i popaliti mogli, ali, jer smo to za kerstjanina grěsno, a za obladaoca principa škodljivo sudili, učiniti nismo hotěli, dapače niti smo u serdcu našem pomislili. Dakle vaša veledičnost svojim pametnim razumom neka promotriti dostoji, tko je tako velikoga haranja i robljenja imanjah i nedužnoga siromašnoga puka priliku dao, i davati dan na dan neprestaje? Što me pako vaša veledičnost u varosinac Rain, šest miljah od Zagreba daleko poziva, ako mir domovine i dobro občinsko želimo, dojti ću, ako mi obećate sěgurnost dati. Od kuda mi věrujemo, da vaša veledičnost iz istinskog serdca ono želi, što pišete, i da nebi mir domovine, i občinsko dobro želěli, nikad naših knjigah na vašu veledičnost nebi pisali. Ali da vam istinski kažemo, nije taj način za pribaviti dobro občinsko, jer bi se veća slobodnost stanovnikom kraljevine i poslanikom morala dati, a najvećma bi se morala preuzetnost Ludovika Pekria, koi sva za hasnu svoju vlastitu brez straha robi, zabraniti i pokarati: za vrěme barem, dok bi se u ovom poslu što dokončalo i doveršilo (jer je ovaj posao, kano veliko more naraslo, koi se po jednom poruku, i po jednoj knjigi doveršiti i na željnu sverhu dovući nemore); zato vaša veledičnost

Digitized by Google

neka takov iz Zagreba postavi način, po kojem njegova i ostalih, koji na razsutje ove kraljevine po svojoj želji, i na dobitak svoj vlastiti sgadjaju, tersenja barem dotle budu zabranjena, dok se ili u nazočnosti, ili po poslanicih od ovoga občinskog dobra medju nami razgovorimo, i s pomoći predobroga i najvećega Boga s voljom dokončamo. Znademo pako, da je vaša veledičnost mlogo mladja od nas, i da bi pravednie i poštenije bilo, mislimo; da se vaša veledičnost k nam u Ivanić varošinac naš dojti potrudi, jer u Zagrebu konaka poradi razsutja vašoj veledičnosti dati nemoremo, što ako učiniti hoćete, list ćemo vam slobodnoga prolaza (*salvi conductus*) podariti, ako li pako hoćete da poslanik naš k vam dojde, a vi takov slobodan list što skorie pošaljite, kako smo već vašoj veledičnosti pisali: mi ćemo ga rado za občinsko dobro i spasenje domovine, k vašoj veledičnosti poslati. Vaša veledičnost neka sva tako uradi, da domovini obodvojoj, i svoj kerstjanskoj skupštini budu na korist, a ne na škodu. Dano u Začesnu 3. Lipnja 1530. Šimon biškup cerkve Zagrebačke, ban od Dalmacie Hervatske i Slavonie.

Vidiš dragi štioče, iz ove knjige, kolika su zla u Hervatskoj učinjena; svemu je bio uzrok Krištof Frankopan i Šimon biskup Zagrebački, koji su vojsku podigli proti onim, koji su Ferdinanda slědili, i rat su započeli već g. 1561. Istina je, da lěpo piše u ovoj knjigi, da nije kerstjanski sela robiti i paliti i nedužni puk razcviliti, ali ova bi on bio morao izperva, svojim vojakom i Krištofu Frankopanu pervomu vojvodi kazati, te nebi bilo tolikih zalah. Tako je, poslě štete bivamo pametniji: *Tarde post festa cantare,* kazali su mudri Rimljani. Naš Kerčelić opazuje, da u ovoj knjigi nigdi nema uspomene od Hervatske, buduć da je, kako nastavlja, bila sva pod Fernandom, i od ovud izvodi, da je Slavonia bila različita kraljevina od Hervatske. Ali se on vara: ja kažem samo po imenu, ali ne po istoj stvari, jer je ban od Hervatske, bio ban i od Slavonie; ovako se je Karlović piso, ovako Batjan, Krištof Frankopan, od strane Zapoljine, ovako poslě Frankopana Šimon biškup Zagrebački. Svi su se ovi pisali bani od Dalmacie, Hervatske i Slavonie, dakle je jedna bila kraljevina, ali je troje ime zadobila. Zatim su svi stališi i redovi oviuh kraljevinah, kako ih Kerčelić hoće da ima, jednog bana, jednake pravice, jednak sud i jedno isto spravišče imali u kom su se sve triuh kraljevinah jednako poslovi obavljali. Izuzamši ono vrěme,

Digitized by Google

kad su se medju Ferdinandom i Zapoljom razdělili, da je kako u Slavonii tako i u Hervatskoj jedna strana velikašah za jednoga, druga za drugoga kralja bila. Ovaj se je prizor već prie pod Sibinjanin-Jankom i Dragutinom Napolitanskim pojavio, u zao čas po domovinu, bio. Što se ovog vrěmena tiče, za Ferdinanda su bili u Hervatskoj Ivan Torkvat, ili Karlović, Ivan i Nikola Šubić, Petar Keglević; iz Slavonie: Franjo Batjan ban, Luka Sekelj (poznati kod naroda Sekula), Gjuro Slunj, knez Franjo Blagaj i Ludovik Pekri. Za Zapolju pako u Hervatskoj: Krištof Frankopan i Ivan Tahi prior od Vrane; iz Slavonie Šimon Bakač biškup Zagrebački, Petar Bakač brat biškupa, Petar Martio knez od Požege i Valpova, i ostali něki, kano Ivan Banfi, knez od Věrovitice. Ovo su bili velikaši: ostalih plemićah imena se neznadu. Vidiš štioče, da ono stojati nemore, što Kerčelić piše, da je Hervatska bila Ferdinandu podložna. Istina Hervatska za sebe uzeta bila je većom stranom, i skoro sva pod jarmom Turskim, osim někojih gradovah, koje Karlović spominja u svojih listovih. Današnja je pako Slavonia istom pod Vladislavom kraljem, kako njegova povelja svědoči, dobila naslov kraljevine iliti kraljestva; to jest onaj prědelj, koi medju Savom i Dravom leži. Iz ove je pokrajine, budući da u nju još Turci zalazili nisu, kralj Vladislav najveću pomoć dobivo. Zatim ova se je stran za ono vrěme, kao predzidje proti Turčinu smatrala, jer je u věkovitom ratu šnjim bila, i njega hrabro od medje oružjem odganjala. Dočim je gornja Hervatska mnogo već od Turakah patila. U ostalom pervi se je Vladislav pisao kraljem od Slavonie, a kraljem je slobodno svoje naslove povekšavati.

List Petra Kruzića kneza i kapitana od Klisa i Lupoglave.

Veledični gospodine kapitane. Da znade vaše gospodstvo kako sam s vami govorio iz naručenja veličanstva kraljevskoga. Ufao sam se imati pomoć za ovaj siromašni grad, i za službu moju i mojih vojakah; ali od gospodstva vašega nikakove neimam pomoći. Ja sam hotio ostaviti ovaj grad, i zato sam predkazao veličanstvom kraljevskim, da nikad više u njeg ići neću; nu začuh da je obsědjen i odmah pomislih na datu kralju věru; da grad indi nepriatelju u ruke napade, štogod posědovah u mojoj kući, skupih, i unidoh u grad. Samo sam u velikoj nuždi poradi vojakah mojih, neimajući odkuda ih naplatiti za

Digitized by Google

službe njihove, stare i novašnje: oni me nebi radi istina ostaviti, ali ako im nebudem platju dao prinudjeni će to biti učinit. Kažu da više nemogu i neće za badava služiti: od veličanstva niti sam pomoći, niti plaće za službe naše najvěrnie dobio. Zato gospodine premilostivi, dajte ljude i bombarde i ostala potrěbita za grad, jer su dva baše pripravni ga obsěsti, već su bombarde i sva potrěbita na kolih, da što više i volovi su odredjeni, koji će je voziti, samo se medju sobom za něšto nemogu pogoditi; mi neznamo hoće li jedan ili obodvoica dojti grad obsěsti. Stanovnici će se siromašni takodjer svi raziti: kažu, da odkad nas je veličanstvo kraljevsko primilo, nikakovo obskerbljenje, niti pomoć nismo dobili, kako nam je obećalo kraljevsko veličanstvo, i štogod su imali sterni i posijano na polju, došavši Turci sve pogaziše i popališe; poslědnji su put obećali Turkom harač plaćati, i ovako se Turskog robljenja i haranja oslobodiše. Zato šalju k vašoj veledičnosti poslanika plemenitoga Gašu Gašpara. Smiluj se Gospodine i obskerbi, da mogu živěti, drugačie će se svi raziti od grada, i tako će ga prokleta Turska sila bez svake muke osvojiti, kano što su i ine mloge po drugih městih. Poslao sam moga službenika vami, ali ga nikada nema, zato pošaljite što berže ljude, bombarde i druga potrěbita, da moremo Turke dočekati. Turci bi me radi zatvoriti u gradu, a jabi rado k vama iti; ali kako ću prazan grad ostaviti. — Ovaj je list bez dana i godine, nu ipak je stanovito, da ga je 1531. Petar Krušić kapitan od Klise pisao.

Tri lista Bihačkih Stanovnikah istomu.

Znade vaša veledičnost, da je kraljevsko veličanstvo na molbu Dudića i ostalih naših poslanikah ustmeno vam naručila; da varoš naš sa svimi potrěbitimi marljivo obskerbite. Sverhu česa se do sad potužit nemogosmo; nu sad na znanje dajemo vašoj veledičnosti, da smo od běgunacah za stalno čuli, da je silna vojska ovih danah k Biogradu sa svimi bojnimi spravami od nas samo dan hoda daleko, dospěla. A mi smo u zlom, dapače u nikakovom redu. Kapetana nam neima. Topnika neimamo nijednoga. Praha, olova, hrane i drugih potrěbitih veliko i neizměrno imamo pomanjkanje, navlastito u kraljevskih gradićih. Nami je pako očito poručio poglavica Turske vojske, da će naglo i iznenada na nas udariti. Molimo dakle gospodstvo vaše, da gledeć na Boga svemogućega i věru kerstjansku, gledeć na službu vašu,

Digitized by Google

kao najveći kapitan i kraljevski naměstnik, gledeć na tolika zla, koja slěditi mogu, ako Bihać Turci osvoje: da nam brez svakoga otezanja bombarde, topove, barut i sva potrěbita pošaljete, jer vam je dobro poznato, da, kad se varoš obsědne, da mu se pomoći nemore. Kolika je ovde pogibel, od tuda si već morete misliti; buduć da je i ono malo konjanikah, kojc je naš kapitan ovde ostavio, poradi pomanjkanja hrane i plaće većom stranom otišlo i razišlo se. A oni, koji su još ostali, otit će, ako im vaša veledičnost što skorie neprovidi i potrěbitu pomoć nepošalje. Ovo pred Bogom i kraljevskim veličanstvom izpověđamo, da smo bili pripravni za věru i věrnost kraljevskoga veličanstva umreti, samo da bi smo pomoć i obskerbljenje imali. Iz Bihća na cvětnicu 1531. Petar Rebrović vice-kapitan, Marko Pleban, Fr. Tomo prior, Fr. Andria, gvardian i sva skupština varoša Bihća.

2.) List Bihaćki Kacianeru, da k njemu šalju Pavu Miloga s drugom Tomom Kninjaninom, i da po njih šalje novce za učinjene službe, zatim da pošalje forint za ona dva čověka, koji su daleko deržali stražu poradi Turakah. Nadalje pišu, da ona 32 forinta, koje im je poslao, nisu dobri, i da ih nitko primiti neće, jerbo nisu od pravc rude. Mole ga dakle, da im druge novce posalje, s platjom za potlašnje službe. Pisan je licem na Uskers g. 1531. u Bihću. Slědeći su pako podpisani bili vojaci: Toma od Knina, Antun i Pavo Zlačić, Mihailo Kninjanin, Luka Munja, Ivan Boban, Ivan Bakšić i Marko Trubčić.

3.) List. Bihaćki. Pišu Kacianeru, da su někoji Turski vlasi, koji su stanovali u Zerbu, Unuci i Slamoću, došli k njim s obitelji. Da je njihov vodja Ladislav Stipković, sin vojvode od Slamoća, s njim su mlogi Harambaše i vojaci, koji su svi veliki i bojni Junaci, i da su po Božjem naputjenju došli k njim. Tretji je dan došla Turska četa pod Bihać, i da su š njima onu četu razbili i protěrali. Mole uslěd toga Kacianera, da š njimi milostivo baratje, i da im plaću dade; jer drugačie živěti nemogu. Iz Bihća na dan izvišenja s. Križa 1530. Pavo Rebrović u ime sveg Bihaćkog plemstva. Župnik sa svim duhovničtvom. Pod-Sudac sa svim varošem.

List grada Senjskoga.

Veledični Gospodine! Mlogoputah, tegobe i nevolje naše, u kojih smo mi siromašni varošani postavljeni, na vašu smo veledičnost izpisali, potrěbitu pomoć moleći,

Digitized by Google

koju žalibože do sada zadobili nismo. Nepriatelj pako svuda robi, i ništa drugo nemisli, nego da nas pozdere, kako smo onomadne za istinsko razuměli; da će ona vojska, koja je pod Klisom skupljena bila, za obsěsti ovaj grad, po moru i po suhu dojti. Mi pako siromašni gradjani svi u skupno od vaše veledičnosti tražili smo dopuštjenje, da moremo slobodno od ovoga grada oditi; jerbo nismo mogući tolika nahruplenja Turakah više podnositi, poradi šta vašu veledičnost moliti odredismo; da obskerbite s potrěbitimi ovaj grad, da se nedogodi kakova šteta kraljevskom veličanstvu, i svemu kerstjanstvu, ako grad u ruke nepriatelja padne. Zato neka znade vaša veledičnost, da ako pomoć nepošaljete prie, nego Turčin navali, da mi svi zaisto, i brez svake dvoumnosti iz ovog ćemo grada otiti. Ovaj list vam za svědočanstvo pišemo, da pred Bogom i pred svim světom bude nami svědok. Dano u Senju dana 16. Serpnja 1531. Sudci i sva skupština grada Senja.

Iz prenapisanih listovah moreš razuměti, moj štioče, da su Turci već po svoj Dalmacii i Hervatskoj běsnili, i sva města i sela u svojoj vlasti imali osim někojih gradovah. Ovako u Dalmacii, osim Klise i Vrane tverdjah i osim gradovah primorskih sve su imali, nu i Klišani su već harač plaćali Turkom i u gornjoj Hervatskoj Lika, Kerbava, i sva města bila su turska tiam do Senja; nu i Senjani su tako bili napastovani, da su već hotěli svi varoš ostaviti, i raziti se. Medjutim valjada im je poslě morala pomoć dojti, jer su poslě jaki bili, na toliko da su Turke i Mletčane progonili na moru, kako ćemo viděti. Dalmacia dakle bila je pod obrambom Ferdinanda kralja, kako svědoči Krušićev list: nu kada je pod Ferdinanda spala to se neznade, jer je prie Rimski papa pomago Klis. On ju je rado Ferdinandu kano pravorednomu kralju izručio, i to poslě godine 1529., kada je Zapolja Turskoga cara u Ugarsku na pomoć sazvao; poradi šta od Rimskoga pape bio je iz kerstjanstva izključen. — Bihać je takodjer, kako listi svědoče, bio u pogibeli. Knin, stolno město biškupa Kninskoga takodjer su već Turci osvojili, te tako biškup već nije u Kninu stanovao, kao što i Modruški nije u Modruši stajao; ovo znademo iz njihovih listovah. Kninski je stajo u Topuski, jer je one opatie bio opat. Ovoga je Ferdinand kralj imenovao naměstnikom bana od Hervatske, što list Ferdinanda na sve-stališe i redove kraljestva Hervatskoga pisan, svědoči. U onoj knjigi nespominja kralj Slavonie; dali indi onaj

Digitized by Google

list nije spadao na stališe Slavonie? Jest zaisto i jedino na nje, jer stališah od Hervatske drugih onda nije ni bilo, buduć da je sva gornja Hervatska već pod Turskim gvozdenim jarmom stenjala. Slavoniu indi imenuje Ferdinand kralj po starinskomu imenu, jer Hervatska od varošah primorskih, koji su se zvali Dalmaciom, pružala se je do-Dunava, i zato što se sada zove Slavonia, pravo bi se morala zvati dolnja Hervatska; nu ako ju tko i Slavoniom zove, ništa ne grěši, jer se je prie sva ova Hervatah kraljevina zvala Slovinsko kraljestvo, kasnie od inostranskih pisacah zvano Sclavonia. Kada pako, i kako je Dalmacia nazvana kraljevina; kad je zadobila, da svoje sude i sabore derži u Kninu, i kada i kako je Slavonia nazvana kraljevinom, to sam sve pokazao u pervašnjih poglavjih. Nu od ovih neka je došta. Kralji mogu svoje kraljevine razděliti, i svoje napise umložati, kako je volja njihova, i kako dobro občinsko kraljevinah zahtěva.

G. I. 1532. Soliman sa tri sto hiljadah vojakah opet u Ugarsku dojde. Kod Muhača dojde mu na susrět Perenji pod krilo se njegovo preporučujući, da ga od Ferdinandova i Zapolje vladanja oslobodi: nu car ga nasuprot Zapolji izruči. Odanle je uprav išao u Austriu; putem je Kisek obsio, i 25 danah kod njega se zaderžao, ali ga pridobiti nije mogao, jer ga je hrabri i nepredobitni Ilir Nikola Jurišić rodom Senjanin, samo sa 800 vojakah junački protiva tolikoj sili branio, bez da bi mu u to vrěme vojska 90,000 pěšakah a 30,000 konjanikah velika nuz Beč utaborena kakovu pomoć pružiti, ili na Turke udariti hotěla. Odanle se krene u Štajersku u Gradac, Maripork, Optuj, Varaždin, i kod Rasine stade, koju je sa zemljom poravnio skupa s gradom Opoj. Ondi je razdělio vojsku, jednu stranu dao Zapolji, s kojom je Zapolja kroz Križevce, Gudoc, Začesan, Moslavinu i Kraljevu Veliku prošo, i onda se u Ugarsku povratio, s drugom vojskom sam car je išo, kroz Koprivnicu, Věroviticu i Srěm, i u Biograd je došao, i odanle u pol zime u Drinopolje. Kolika je zla onda Hervatska podnela, moremo si misliti. Marcelović iz Gornje Lendave piše kaptolu, na godinu 1532. „Za desetinu godine prošaste dati ništa nemožemo, jer po Turcih sva su potrošena, kmeti odvedeni i pobijeni. Ove pako godine, to jest 1533. klasi su brez zerna, vina kaže se mložtvo: čete Valentina Tereka i Pavla Bakića nisu daleko od ovih krajinah, gdi neprestano robe i pale.“ G. I. 1534. mir je medju Ferdinandom i Zapoljom

Digitized by Google

načinjen. Ove je godine Šimon Bakač biškup Zagrebački u milošću Ferdinanda došo, i poslě njemu věran ostao: na isti način je i sva Slavonia Ferdinanda za kralja spoznala.

G. I. 1535. Mehmed Jahioglu paša od Biograda Oseк, za tim Požegu (kaptol se Požežki prenese u Pečuh), pak Obrovac Berislov (ova města neznadem gdi su, možebit je Obrovac i Oriovac) je osvojio. Ritter piše, da se je to god. 1536. dogodilo; Timon pako, da se god 1537. dogodilo: od kuda bi slědilo da je Ištvanfi falio, ali rado će biti g. I. 1537. kako ja mislim.

G. I. 1537. Ferdinando je kralj dvoju vojsku podigao; pervu izruči Petru Krušiću kapitanu Kliškom, i pridruži njemu kneza Nikolu Turiana sa 3,000 vojakah. Drugu vojsku predade Ivanu Kacianeru od 16,000 konjanikah i 8,000 pěšakah. Pěšakah bio je vodja knez Lodronje, a konjanikah (Cesi su bili) vodja Albert Šicki. Ugarske i Hervatske čete vodio je Ludovik Pekri. Ivan Ungnad Štajerce, a Erasmo Mager Krajnce su vodili. Šimon biškup Zagrebački za hranu i ostala vojski potrěbita se je brinio. Kod Koprivnice se je sva vojska skupila u měsecu Serpnju. Otale je 30. Kolovoza u Bresnicu došla, odanle u Věroviticu. Vojska se kod Věrovitice utabori, a Pavao Bakić bi poslan da potajno izvidi, gdi su i kako su Turci? Ovaj hrabri ilirski junak poduzme svoj put proti gradu Sopju. Uzput několiko Turakah uhvati, od kojih je začuo, da Turci izpod Oseка na našu vojsku čekaju. Odmah se poverne i izjavi svog izvidjenja naměru. Na ovaj glas bi světovano i odredjeno, da se k Valpovu ide, dočim je na desno Požega ostala. Kod Valpova su dulje vrěmena věćali, i najposlě jednoglasno odredili na Oseк složno udariti i osvojiti ga. Dosavši do Oseка, nestane im hrane, zbog šta su se povratiti morali; nu Turci ih kod Ivanca (morebit današnje Ivankovo) Franje Zaja grada iz zasěde napadu. Bitka je bila velika i strašna. Ali kada su naši viděli, da je hrabri Bakić vitez neumerli iz današnje Slavonie rodom pao; stanu běžat, i tako Turkom sramotno pobědu ostave. Kacianer i Pekri su u zatvor zato od Ferdinanda obsudjeni, od kud je Pekri poslě sedam godinah oslobodjen, i u pervašnje dostojanstvo postavljen ne dugo zatim je i meštar Dapifera postao. Kacianer je iz zatvora uteko, i u Kostajnicu k Šubiću došo; a odanle u Tursku je naměravo, zato je Šubića nagovaro, da se Turkom pridruži: poradi šta ga je Šubić po svojih vojacih Juri Grubeši i Ivanu Hojčišu smaknuo. Kerčelić piše, da je to na zapověd Ferdinanda Šubić uradio. Eto

Digitized by Google

kako providnost nebeska pedepsa zločince: prie ili kasnie dojde ono zlo, koje iskarnjemu uzrokuju, sverhu njihove vlastite glave. Tako i lukavi Kacianer, koi je gorje haro i robio Hervatsku, nego isti barbarski Turci, kao izdaica svoga zakonitog kralja sramotno je pod mačem prostih vojakah a ne kao se jednog hrabrenom mužu pristoji u boju kerv svoju grešnu prolio. Čujte svi, koji srědstveno ili nesrědstveno proti svojoj domovini radite, i nju potištenim duhom izdajete, i u naručje tudjinca izručujete, prie ili kasnie — ako se neostavite toga poganog čina — dojti će sverhu vaše glave slična plaća. — Bratjo domorodci! izdaja nie Ilirom prirodjenja. — —

Ove iste godine Petar Krušić, veliki vitez, kada je na Turke tiam do Splita bio udario, u boju poginu, i grad nepredoblivi Klis u ruke Turakah je došo. Krušić je na Tersatu sahranjen. Napis nad grobom njegovim je slědeći: Ovaj Mramor Petra Krušića pokriva kosti, kojega o žalosti! nemili ubiše Turci: kojih za života Petra nikad se nije bojao Senj niti Klis. Smert tělo, duša raj zadobi, a junačka děla njegova slave glas věkoviti.

G. I. 1538. Grad Dubicu i Jasenovac, su sa okolo ležećimi seli Turci osvojili. Iste godine Ferdinando kralj dao je Zapověd na Tomu Nadažda, Petra Keglevića, bane od Dalmacie, Hervatske i Slavonie; da na tri godine nikakove daće od kmetah kaptola Zagrebačkog neberu, jer su imanja istoga kaptola porobljena i obataljena ona pako, koja su još ostala, po našoj su vojski iztrošena. —

G. I. 1539. imanja kaptolska Gradec i ostala, koja je s one strane Kupe imao, dapače isti Sisak od Turakah bila su porobljena. Ovo svědoči list Klementa dolnjeg Gradca dvorskoga; koj piše, da su si i vojaci Ivana Šubića načinili Turske kape, i barjak Turski nosili pred sobom. Ovo se je vidělo, kada su Turci Sisak porobili, od kuda bi slědilo, da je Šubić bio s Turci u savezu. Ovo isto svědoči 13. list bana Karlovića (vidi na strani 337). Ove se je iste godine vojvoda Ivan Zapolja oženio i uzeo Izabelu poljskoga kralja kćer.

G. 1540. Utref od Bosne, i Amurat od Klisa, baše skupivši vojsku, po Hervatskoj su robili i palili, najposlě na grad Zrinj udarili; ali su od knezovah Šubićah bili protěrani i pobijeni. Ove je godine Ivan Zapolja umro dana 20. Serpnja u Sasebešu u Erdeljskoj. Ovo je poglavje mlogo produljeno poradi različitih listovah, koje sam navco; nu inače biti nemogaše. Ovi listovi pokazuju nam

Digitized by Google

što je činjeno u naših ilirskih pokrainah, i stim su za našu dogodovštinu zanimivii, što od ovog vrěmena nijedan dogodopisac čine naše domovine nespominje. Moro bi bio u redu popisat, što je u saboru god. 1538. deržanom dokončano; nu zbog spomenutih listovah na slědeće sam poglavje odgoio.

Poglavje XLIII.

Od dogadjajah na dalje pod Ferdinandom I. kraljem Ilirskih kraljevinah od g. 1540 do g 1564. kad je umro.

G. I. 1538 počeo je mir medju Ferdinandom i Zapoljom: nu jer su g. I. 1537. Turci na novo počeli u Hervatskoj rat, i Klis s drugimi městi u Dalmacii predobili, videći se prinudjene stališi i redovi kraljestva Hervatskoga, sabor občinski navěste po banih: Tomi Nadaždu i Petru Kegleviću, koji su g. I. 1537. za bane imenovani, valjada poslě onoga nesrětnoga boja, u kom je po izdajstvu i nemarnosti Kacianera vojska kod Valpova pobijena bila. Ovaj je sabor sazvan bio u Križevce na dan s. trih kraljah g. I. 1538. ú kom su mloga naredjena. Odkuda znademo, da je Hervatsko kraljestvo za sebe sabore deržati pravo imalo, i ovo vrěme obderžavalo. Bila su pako slědeća odredjena 1.) kralju daća je ustanovljena od sviuh dobarah, osim dvorskih, i predikatorah, i onih, koji u kućah i majerih, dvorovih imanjih i plemenitih stanuju, da nitko prost nebude. U članku 2.) da svaki od gospode velikašah i plemićah od 36 jobagionah, to jest kućah (dimnjakah) za čuvanje i obrambu kraljevine jednoga oružjanoga konjanika sa šišakom, oklopom, cimerom i kopjem kroz svu godinu na medjah kod kapitana kraljevine, gdi gospoda bani budu zapovědili, sve udilj deržati moraju i dužni su. U članku 3.) da sva gospoda velikaši vojnike od imanjah svojih pod vladanje kapitana kraljevine dati moraju i dužni su. U članku 4.) da su plemeniti i svi Stanovnici kraljevine pripravni uvěk na boj, i po prepisanih potrěbah sami u osobi, sa svimi, ili s petom stranom svojih kmetah, oružjani podići se, i kod kapitana kraljevine onamo,

Digitized by Google

kuda potrěba bude i kuda gospoda bani zapověde, brez otezanja ići moraju i dužni su. U članku 5.) kada podignutje vojske potrěbne bude, onda gospodin kapitan kraljevine polag naputjenja i naručenja gg. banah, morati će k svakom sudcu plemićah jednoga prikladnoga čověka poslati; da se vojaci podignu, koje će isti čověk g. kapitana vodit na města, gdi će potrěba biti.

U 3. članku su dužnosti banah i kapitanah kraljevine popisane. U članku 6. se prepisuje vožnja bombardah i topovah. U članku 7. kako se gradovi imadu providiti i obskerbiti. U članku pako 9. ostala, koja na objačanje medjah, na straže i čuvanje kraljevine spadaju. U članku 11. od obskerbljenja hrane za vojsku. U 12. i 13. od kolah za hranu voziti i odpratiti prepisuje se. U članku 14. města, u kojih se hrana i ostala imadu iztovariti. U članku 15. naredjuju se na hranu spadajuća za krajine. U članku 26. vrědnost se novacah, i cěna stvarih prepisuju. — Vidiš dragi štioče, kako su Hervati sami svoje sabore i sastanke deržali; ovo su pako od starinskih vrěmenah zaderžali. Zaisto iz dogadjajah Kolomana kralja znademo, da su ga u Biogradu svi Hervatski velikaši i Dalmatinski varoši krunili, i da je on sve starinske povelje Hervatom i Dalmatinom odobrio i potverdio sa zakletvom. Od kuda naravski slědi, da su Hervati svojom krunom Kolomana krunili, i ona kruna morala je u Budim prenešena biti, možebiti je ona, s kojom su ugri Vladislava Poljaka za kralja krunili: što i Kerčelić opaznje: nadalje znade se i povelja Kolomana I. kralja, da je medju ostalimi temeljitimi pogodbami bila i ona, da bi se kralji Ugarski u Hervatskoj za kralje od Hervatske i Dalmacie morali kruniti, jer ondě očito Koloman kralj izpověda, da kada se u Hervatsku i Dalmaciu za kruniti ili za poslove kraljevine izveršiti kralj s velikaši i poglavicami kraljevine odpravi, „nijednomu varošu ili varošanu s mložtvom našim dosaditi nećemo, i nikoga u varoš pustiti, već koje vaša dobrovoljnost dragovoljno primi“. Po onih rěčih kada se kruniti dojdemo,“ Koloman kralj nije sebe razuměvo, već svoje naslědnike, jer je on već bio krunjen. — Ali kuda je ona kruna propala, i kako su se Hervatski i Ugarski kraljevi u Ugarskoj samo krunili a ne pako i u Hervatskoj, to nijedan pisac neizpisuje, zato i ja od tog odustajem, ostavljajuć toli važnu stvar naše domovine věštiim i učeniim dogodopiscem. Iz gore imenovanih člankah viděli smo: da su Hervati sva pametno i domorodno, za občuvati domovinu bili naredili

Digitized by Google

samo da su velikaši bili medju sobom složni: ali su oni, lakomi za tudjimi imanji, u ovih teških i pogibelnih vrěmenih još sami medju sobom kervave ratove deržali. Poradi šta je kralj Ferdinando bio prisiljen vojsku u strane Hervatske napustiti, i krajine odrediti, koje su samo za obrambu kraljevine služile, i uvěk pripravne na boj bile, kako ćemo dole niže viděti.

Spomenuo sam gore, da je Toma Nadaždi odteo grad Jasenovac od Turakah. Ovo Kerčelić (*Part. 4. pag. 362.*) drugačie pripověda, gdě list bana Petra Bakača izpisuje, koi ovako glasi: „Dokazano nam je po osobah viteškoga Mihaila Zempteja od Zempte, i viteške gospoje Bare žene viteškoga gosp. kapitana od Drežnice, kćeri pako něgdašnjega Ivana Zempteja, brata rodjenoga i starijega spomenutoga već Mihaila Zempteja, kako u pervašnjih nemirnih vrěmenih, to jest poslě nesrětnoga rata Muhačkoga, i god. 1536. prošaste, grad spomenutoga Zepteja Jasenovac zvani, medju rěkam Savom i Unom, u županii Križevačkoj stojeći sagradjen, bi po Usum-begu, Bosanskom paši, na silu otet. Poslě toga okolo svetkovine b. Kolomana mučenika god. gosp. 1537. sada prošaste, viteški něgdašnji Ivan Subniski u Ujvaru i drugi Ivan Sidovalić u Sobotki, zatim spomenutoga Mihaila Zempteja ova dokazujućeg gradovah čuvari i ostali službenici, jer su stanujući siromašni njihovi kmeti za onda u okolišu Jasenovca, već po istih Turcih osvojeni i pod njihovo vladanje stavljeni bili; kako takodjer u okolišu i kotaru spomenutih gradovah Ujvara i Sobotke onda stanujući kmeti, sa viteškimi Andriom Zoltajem, provisorom i Nikolom Zoltajem ondašnjim čuvarom grada, veledičnoga něgdašnjega Tome Nadaždia, i viteške i veledične gospoje Uršule Kanižaj, žene istoga Tome Nadaždia u gradu Veliki u spomenutoj župani Križevačkoj ležećemu: po istih ondě skupljenih, i takodjer s viteškim Markom Tomaševićem i negdašnjim Petrom takodjer Tomaševićem i drugimi premlogimi priatelji, službenici i vojaci gospoje Uršule Kanižaj, supruge njegove, u varošincu njihovom Velika stanujućimi, s skupnim medju njimi deržanim dogovorom poradi oslobodjenja, i natrag zadoblenja od spomenutih Turakah rečenoga grada Jasenovca, i ugovoreno je pod ovom pogodbom, da se sve stvari i dobra, koja s' Božjom pomoćjom u oslobodjenju, i natrag uzetju spomenutoga grada Jasenovca oteti i zadobiti mogla budu na

Digitized by Google

dvě jednake strane pravo razděle, od kojih jednu gosp. Tomi Nadaždu i gospoji Uršuli Kanižajki, njegovoj supruzi, drugu pako stranu spomenutomu Mihailu Zempteju i njegovoj braći da se odpušćati i dati mora, bi pod zakletvom potverdjeno, i ovako skupa sjedinjenimi silami hrabro i složno na spomenuti grad Jasenovac, stenjući onda pod vladanjem Turskim, junački udarili i s Božjom pomoćjom, srěćno iz rukuh su istih Turakah oteli, zadobili i osvojili, i u njem mloge Turke pohvatali, medju kojimi su dva poglavita ravnitelja grada bili, naime: Turham-beg Vilić i Kivan, poslě ovih piše ban da su se oba s velikimi novci od Nadaždia izkupili. Tako je Turhan-beg 3,000 žlatnih dukatah, a Kivan 500 Ugarskih forintah za svoju slobodu položiti morao. Medjutim teško da su Zempteji od ovih novacah polovicu dobili uslěd napomenute pogodbe, zbog čěsa su rado banu tužbu predali.

Od ovuda pověrovano znademo 1.) da je starinski Jasenovac stojao s one strane Save, gdi Una u Savu utiče; jer piše ban „medju Savom i Unom stojeći" 2.) da je g. 1536. bio od Turakah predobljen 3.) da je god. 1537. opet po gore spomenutih ilirskih junacih od Turakah odtet grad Jasenovac, Velika i drugi okolo ležeći gradovi, od kojih se sada ni město neznа, a da su pod Rimljani toli glasoviti bili, bez svake je dvojbe. Jasenovac se pod Rimljani zvao *Urbs Clara.* Ova su města (něgda pod Križevačku županiu spadala.

G. I. 1537. Tomo Nadaždi i Petar Keglević postali su bani. Malo poslě god. 1450. postade Toma Nadaždi (*Judex Curiæ*), a zatim palatin. God. 1541. Nikola Šubić postao je ban, â Petar Kegljević, koj je mloga imanja pograbio i poda se spravio, bi iz banie izbačen, a najposlě god. 1543. u članku 43. za nevěrnoga kraljevine provikan, a poslě opet u milošću primit. Kroz sav ovaj tečaj godinah, bili su mloge neskladni medju velikaši Hervatskimi. Ovi su se nemiri već god. 1538. započeli medj Ivanom Šubićem i Šimom biškupom Zagrebačkim. Ivan Šubić s Ivanom Alapićem i Jurom Vidošićem za osvetiti kvarove učinjene u gradovih Rakonogu, Vukovini i Medvedu podigo je vojsku.

G. I. 1539. dana 7. Kolovoza iz grada Zrinja krene vojsku pram Gradcu (kaptolskom gradu), i da njim kazati, da se ništa bojati netreba, i da nikakove bune nedižu. Dana 8 Kolovoza dojde do kaptolačkoga sela Orešja, i ondě sva za vojsku potrěbita plati.

Digitized by Google

Dana 9. Kolovoza dojde s vojskom u selo Gore, ondi odpoćinu i oběduje: poslě oběda isti dan udari na sela pod Gradac spadajuća kaptola Zagrebačkoga, (ovaj Gradac i sela bila su medju Kupom i Unom), i sela: Melinić, Vlahović, Grabrovu, Budrovac, Goricu, Pusti Gradac, Bernjevac, sve porobi; 84 kuće popali: ljudih je 7 ranjeno, 39 ubijeno, 52 uhvatjeni, i kano sužnji odvedeni: marve svakojake, volovah 190, kravah 145, junadi, konjah, kermakah i pčelah, više od 2,000: ali grada Gradac nije mogao predobiti, zaštobo se je Klemens čuvar grada junački branio, a kada je bio već oslabio, još za vrěme iz Siska pomoć mu dojde. Kada je Šubić vidio, da gradac nemore predobiti, vojsku odvede za porobiti bližnja imanja, Vinodol i Hrastovicu Šimona biškupa: ali biškup s vojskom svojom naproti dojde, vojsku Šubića razbie, někoje pohvata, druge izsěče, da sam Šubić jedva živ uteče. Ova su se god. 1539. i 1540. dogodila. Medjutim Šubić nije mogao preboléti, da je preobladan, zato god. 1541. novu vojsku sakupi, i dobru od prijateljah pomoć dobivši, iznenada grad biškupov obsědne, puške velike i sve sprave za osvojiti ga razredi, i priče grad sa svih stranah strašno biti, nu neposluži mu nestalna sréća, nego dopusti, da od posade bude puškom ubijen, kada je grad obilazio i razvidjavo.

Nikola Šubić, da smert brata svoga osveti, skupi drugu vojsku, sva imanja kaptolska i biškupska porobi i popali, dapače iste godine dva put Zagreb obsěde, kaptol porobi, i više od 5,000 forintih kvara učini. Biškup i kaptol bili bi mogli Šubiću naproti stati, i njega morebiti nadjačati, ali kano popi voléli su se k Ferdinandu kralju uteći, koi je oštru zapověd dao Petru Kegleveću banu, da s vojskom kraljevine na pomoć kaptolu pohiti; Ovaj uslěd kraljevske zapověsti Mihata Zemće svoga vice bana s vojskom u pomoć posla, i Šubiću pisa, da se s kaptolom pomiri, jer inače da mora na njega s kraljevskom svom vojskom udariti, i tako da će morat pasti. Poda se Šubić kraljevskoj zapovědi, i povèrnu godine 1542. u subotu poslě preobratjenja s. Pavla kaptolu sva posědovanja, i š njim se pomiri. Ali s biškupom još nije, jer biškup nebiaše s onom pogodbom zadovoljan: dokle Ferdinando kralj s kraljevskim oglasom biškupu i Šubiću nije zabranio svaka dalešnja nepriateljska napadanja pod izgubljenje poštenja i dostojanstva, i zajedno je Franji Josepiću Senjskomu biškupu, Juri Frankopanu, Bolti Banfiu, Stěpanu Gjulaju i Mati od

Digitized by Google

Ravena zapovědio: da ove dvě strane, ili s dobrim, ili po putu pravde na mir i prateljstvo dovedu, i ovako je po ovih načinjeno, da su sužnji od jedne i druge strane odpuštjeni, kvar naplaćen, i mir medju suprotivnici načinjen. U ovo je vrěme već Petar Kegljević bio iz banie izbaćen, jer někoja imanja krivično pograbljena nije hotio na zapověd kraljevsku povratiti. Dok su se Hervati ovako medju sobom tukli, bili su u Ugarskoj kervavi bojevi. Vojska je Ferdinandova kod Budima pobijena, i isti Budim od Solimana Turskog cara osvojen god. 1541. dana 21. Kolovoza. Sve ovo vrěme od god. 1537. kako su Turci Klis osvojili, većom su stranom gradjani od Klisa u Senj preběgli, s Senjani se združili, i poslě su na moru, i na kopnom strašni bili. Nu od ovih nižje.

God. I. 1543. Šimun biškup Zagrebački je umro u Začesju; tělo mu je donešeno u Zagreb, i u cerkvi stolnoj sahranjeno. Iste je godine kaptol porušio grad Petrinju ili Petnu; jer ga nije mogo opravljati i susderžavati. Odredio je bio takodjer, da i Gradac poruši, nu bi zabranjeno od strane Ferdinanda kralja po Maksimilianu sinu dana 20. Travnja iz Beča došavšem. Ove je godine Nikola Šubić postao ban ilirskih kraljevinah.

G. I. 1544. sa dopuštenjem kralja Ferdinanda dao je kaptol Sisak grad zidati, da ovako Turkom, koji su onde najviše u Hervatsku prodirali more se suprot stati. Emerik Račin kanonik i arkidiakon od Vaške, bio je poslu predpostavljen. Iz Italie su zidari bili najmljeni. G. 1844. dana 21. Travnja posao je započet iz podertinah starinskoga Siska. Petar iz Milana (*Mediolanum*) bio je pervi zidarski meštar. Njemu se je na měsec plaćalo 8 forinti, njegovim kalfam 4½ fl., drugim meštrom 6 fl.; ovo se u kaptolskom pismospravu nahodi popisano. Molio je kaptol Ferdinanda kralja za pomoć, i po imence, da njim Malte od Hervatske pokloni; ali on iz stanovitih potrěbah, kako pismo njegovo iz Beča od 25. Rujna glasi, dati nije mogo; već daću tako njihovih, kako i cerkve Zagrebačke kmetah je njima u pomoć dao: perviput na dvě godine, poslě na četiri. G. I. 1545 iz Vormacie je 26. Ožujka piso, i svu je pomoćnu plaću duhovnikah za podignutje grada Siska prikazao. G. I. 1546. iz Praga je poslědnjega Kolovoza pisao, u kojem pismu čitave im kraljevine daću pokloni. G. I. 1545. na dan s. Luke došo je ban gledat grad Sisak, i gubernator Zagrebačke biškupie. Pervi je za čuvara grada imenovan Ivan Tominić.

Digitized by Google

Koliko se je pako brižljivie i marljivie okolo grada Siska radilo; toliko su veće i veće smetnje od Turakah postavljene. Buduć je god. 1544. Ulaman Bosanski paša Veliku i Moslavinu gradove osvojio; zatim se je s Malkom pašom od Hercegovine iste godine dogovorio, da će dojduće godine Ivanić, Križevac i svu županiu Varaždinsku porobiti i popaliti. Što su god. 1545. i učinili vojsku na dvě strane razdělivši. Strana jedna, koju je Ulaman vodio, kroz Križevce je prošla i sve polje Varaždinsko porobila, i do grada Konšćine došla. Ondi ju dočeka ban Nikola Šubić i Vildenstein vojvoda od Krajnske i Štajerske. Bitka je ljuta i strašna bila medju samimi konjanici. Pod banom konj pade mèrtav, ban se vidivši u pogibeli, da će ga Turci uhvatiti, skoči u potok. Stěpan Baletić věšt plivač to upazi, i za banom skoči, njega srětno iz vode oslobodi, i u grad Konšćinu dovede. Ovako je veći dio konjanikah svoje konje izgubio, što je čudo — i u grad srětno utekao. Tako se je spasijo, i u bèrdine srětno izmakao: Franjo Tahi, Pavo Ratka, Nikola Derg, pěšakah vojvode, sa svom vojskom pěšačkom. Demirham Spanaković vojvoda jednog krila Turske vojske osta na mejdanu mèrtav, s jedne i druge strane mertvih je ostalo, ali ne u velikom broju. Ulaman pokupivši svoje, uprav se u Dubicu a odande u Banjaluku povrati. bez da bi se gdegod robeć i pljeneć hotio više zaderžati. Druga strana Turske vojske, koja bi morala bila sve strane preko Save porobiti, neznade se kud je dopala, osim što Sisački dnevnik slědeća spominja: „God. 1545. na dan presvetoga Trojstva plemeniti Ivan Tominić, čuvar Sisački, s topnici, i ostalimi svimi Sišćani, koji su hotěli oružje pograbiti, išo je da zatvori někoje potoke u okolišu Tetaševine, od kuda su iz zasědah Turci navaljivali.“ — Praj ove dogadjaje drugačie izpisuje. Dočim veli da su god. 1543. Turci Velestin i Začesje zadobili, i za ovimi, da je Soliman car s vojskom došao, Valpovo i Pečuh osvojio, i poslě u Ugarskoj Strigovo, Tatu i Bělustolicu osvojio, na ziminu svoje odveo, izgubivši 3,000 Turakah, koje mu je bio Nikola Šubić izsěkao. God. 1544. da se je Šubić sa Vildensteinom kod Selnice s Turci pobio, i jednu stranu vojske pogubio. Ali Kerčeliću se more bolje ovdě věrovati: da je to kod Konšćine g. 1545. bilo. Ove iste godine započelo se je o miru raditi medju Ferdinandom i Solimanom carom Turskim, koj god. 1547. na pet godinah je utverdjen. Ovaj petgodišnji mir jednu je i drugu stranu nemalo uzradovao,

Digitized by Google

da se jedanput od klanja bar na kratko vrěmě odustane. Nu nisu ga obe strane dugo uživale, jer se je iznenada iste godine medju kmeti buna podigla, što se znade iz dnevnika Sisačkoga, gdě se štie ovako: „U četvertak prie svetkovine s. Egidie, Imbro Velikini od roda prostoga kmetah, krenuo se je u grad.“ — Punta se je zato počéla, jer su plemići kmete svoje jako i krivodušno progonili, osim toga su velikaši jedan drugoga sela robili, navlastito kaptolska. Ovako je Nikola Šubić (drugi je taj bio, ne ban) kmete kaptolske gorje progonio nego Turci. List kaptola na Ferdinanda kralja za pomoć pisan zadosta svědoči: „Da nikakove kervoločnosti versti nema, koju nebi kaptolskim kmetom učinio, sav imětak kmetah grabi: marvu odgoni, žito odvozi: vino što popiti ljudi njegovi nemogu, lupajuć sudje prolije: žene i děvojke oskverne i opogane na toliko, da su mloge poginule, utušene od poganah.“ — Ovako je i po drugih okolicah Hervatske radjeno; kmeti nemogući podneti, pobune se, mloge dvorove porobe i popale, plemiće i poglavice, gdi su kojega uhvatili, nemilo posmicaju. Za ovo zlo utušiti, svi su se velikaši i plemići podigli, i puntare raztěrali i vodje strašno pedepsali. Ova se je buna doveršila, do dana s. Egidie, kako dnevnik ili kronika Sisačka svědoči.

God. 1546. kralj Ferdinando videći, da su tolike bune, nemir i nesloga medju Hervati, poboji se, da svu Hervatsku još Turci neosvoje, dao je zapověd, da se krajine načine, u kojih će svi stanovnici uvěk pripravni na boj biti. Města poglavitija, gdi će vojvode i kapitani stojati, odredi Koprivnicu, Gjurgjevac, Začesje i Ivanić. Ovo je početak Varaždinske krajine, u kojoj se dvě regimente, današnja Križevačka i Gjurgjevačka nahode. Ove je iste godine Nikola Šubić, Petra Keglevića iz Čakovca protěro.

Istina da je mir s Turci na pet godinah ugovoren, kako sam spomenuo god. 1547., nu polag svih ugovorah Kerčelić iz Marcelevića ovako pripověda: „G. 1547. na zapověd Turskoga cara, da svi paše, vojvode i ostali veći poglavice Turski, iz sviuh krajinah vojsku skupiti, i pod vojvodom Ulaman-pašom, s bombardami i većimi topovi oboružani na Hervatsku udariti imadu, i po imence: Začesan ili Začesje, Zagreb i Sisak osvojiti. U ovom strašnom glasu, kaptol neimajući novacah, da haramie i drugu vojsku skupi i u gradove Začesje, Zagreb i Sisak stavi, izvadio je iz cerkve biškupske jedan zlatni kalež i

Digitized by Google

zdělicu, i tri zlatna lanca (vagalo je sve skupa 2½ Marke i 3½ lota u čistom zlatu), zatim tri sreberna kaleža sa zdělicami, jednu kadionicu s tamjanicom; i drugo sitno posudje, što je vagalo 20 Markah i 9½ loti. Iz ovoga srebra i zlata haramie i ostala, koja su za gradove Zagreb, Sisak i Začesje odpraviti potrěbna bila, nabavili su. Ja mislim, da ova zapověd od cara Turskoga morala je prie izajti, nego je bio mir potverdjen, jer da nije bio mir potverdjen, zlo bi bilo za našu Hervatsku: nu buduć da je mir bio potverdjen, zato je sva ona Turska vojska otišla proti Persiancem, koji su se proti Sultanu podigli bili. U ovo je vrěme bio biškup Zagrebački Nikola Olah, koji cerkvu svoju nikad nije vidio, ali se je za nju ipak otčinski brinio, i mloga joj dobra od kralja Ferdinanda izmolio; bio je jako učen, zato ga je Ferdinando za svoga kancelara odabrao, koi je shodnu priliku, bivši uvěk nuz kralja, imao, potrěbite milošće za svoju zaručenu cerkvu moliti.

God 1548. pisao je kralj Ferdinando je na stališe Hervatske kraljevine, u kojem je listu stališe i redove nagovarao, da za dan s. Gjurgja někoje iz svog kruga izaberu, i s punovlastjem na sabor pošalju. Naš Kerčelić opazuje, da je ovo pervo pozivanje u ime svih stališah započeto, jer su pervašnje doba, dok su blaga vrěmena vladala, svi velikaši, knezovi i ostali mogućniji plemići na sabor Ugarski išli, nu dabi poklisare od sve kraljevine slali, da to nije nigdi štio, i zaisto taj običaj nije prie bio u naših ilirskih pokrajinah ni poznat. Medjutim i sad pod Ferdinandom nije bio brez uzroka uveden, jer je Hervatska kraljevina bila na malo natěrana, buduć su samo tri župani još čitave ostale, prem da su neprestanom nasertanju Turakah izvergnute bile. Usled čega su velikaši i plemići uvěk straže deržati, i na boj pripravni biti morali.

God. 1550. Nikola Šubić ban dobio je od kralja Ferdinanda Medjumurje, to jest krajinu medju Dravom i Murom (što sada zovu Hervati Medjimurje, nu pravo bi se moralo zvati Medjumurje) na poklon. Počeo je taki Dravu kroz tudje zemlje i okolice napuščati, da ovako on više zemaljah zadobije, ali su ga okolišni plemići, kojim je velike kvare počinio, tužili kralju Ferdinandu, koi ga je slědeće godine opomenuo, i zabranio mu srědstvom lista, da se toga ostavi, i drugom kvara nečini. List ovako glasi:

Ferdinando s Božjom miloštju, kralj Rimski, Ugarski, Ceski, uvěk uzmnožni, odvětak Španjolske,

Digitized by Google

veliki vojvoda od Austrie itd. věrnomu našemu izvišenomu i veledičnomu knezu i banu Nikoli Šubiću, kraljevinah naših Ilirskih: Dalmacie, Hervatske i Slavonie, pozdravljenje i milošću. Dokazano je veličanstvu našem, po osobah plemenitih Pavla Brebića, Ivana Krivljaića, Nikole Petakića, Ivana Budora od Ataka, Stěpana, Jurja i Blaža od Bogačevca, Ivana Cirka, Akacie Brestovca, i drugoga Akacie od Čajnovca: gospoje Klare ostavljene udove plemenitoga Vida Emrehovca: Ivana Benkovića, Dorke udove někdašnjega Nikole Kernskoga, Franje Kiselića od Čajnovca, Margite od istoga Cajnovca udove plemenitoga Matie Haramie, i ostalih stanovitih plemićah pokraj rěke Drave stanujućih, s velikom tužbom, kako se ti nemareći za spomenutih starinsku slobošćinu i vlastitosti, koje pravi plemeniti svuda po kraljevinah naših potrěbuju, po poslanih i odredjenih na to tvojih ljudih s orudjem na to odredjenim, koji silovite rěke Drave odtok i tečaj, kroz zemlje i stanovanja kmetah spomenutih za tvoju, i tvojih kmetah hasnu, na njihovu pako, i njihovih kmetah preveliku škodu navoditi, i napušćati bi morali; sada na novo na sve tvoje medju Dravom i Murom stanujuće kmete zapověd izdao si pod pedepsom izgubljenja svih svojih dobarah, da na drugom městu, koje ćeš njim pokazati, otok Drave, i odticanje uprav na spomenutih tužećih zemlje i imanja prokopaju, i navode, na kvar i štetu njihove slobodnosti najveću. Buduć pako da mi po dužnosti službe naše kraljevske moramo naših věrnih podložnikah slobode i njihova starinska perventva (*praerogativas*) miloserdno providiti i braniti, zato věrnosti tvojoj naručivamo i zapovědamo tverdo, da ti, kada ovaj naš list pročitaš, odmah, ako se spomenuta tako nahode, kako se kaže, od prokapanja i navadjanja rěke Drave na tudje zemlje uzderžiš se, i tvojim kmetom zabraniš. Drugačie da neučiniš. Dano u Beču dana 18. Sěrpnja 1551. Ferdinando m. p.

Ove je iste god. 1551. Franjo Keglević, opat od Topuske bio pozvan na sud od kaptola poradi učinjenog kvara u selih: Vlahoviću, Hernoviću, Gracu, Budrovcih, Gorici. Ovu je opatiu podigao Andria II. god. 1211 za patre Cistercite; i zvala se je opatia Toplička, nu kad su Cistercite odanle otišli, počela se je zvati opatia od Topuske. Ferdinando I. ovu je opatiu poklonio Franji Kegleviću, pod tom pogodbom, da red Cistercitah i habit primi, i da opatiu u red metne i podigne. Iste su ove godine takodjer Zagreba varoša zidine na zapo-

Digitized by Google

věd Ferdinanda bile pregledane, koje su pervašnje godine bile popravljene ; jer su jako od Zapoljacah bile porušene: s kojom su prilikom i nova tri tornja sazidana na Zvircih (današnje južno šetalište skog se lěpo vide na daleko čarobna savska ravnica. Na ovom šetalištu osim zidinah vidjeva se još jedan četverouglasti toranj s krovom, i prem da je nepogodom vrěmena dosta uštetjen, ipak se ova starina još čversto derži, da i naših potomakah potomkom s sědoglavim mučanjem dědah i pradědah naših junačka děla pokaže. — U koliko je pake ovo šetalište obljubljeno, svaki zna, koi je u Zagrebu bio), na kamenitih vratih, i rado kod Tuškanca. (Ovo je jedna lěpa dolina i lug tik nuz gornji varoš, u kom gradjanstvo svoimi gustimi posěti romoneće slavuje u proletje buni.) Ovi su komisari takodjer medje kraljevine morali progledati, kako njihov list god. 1551, u Zagrebu izdat, svědoči. Ova je Marčelević kanonik, věrno potomstvu pobilježio ; koji i komisare po imence izpisuje: Mato Zaberdni, biškup Kninski, Juraj Herešinac prepušt Začesanski, Mihailo Ravon, kraljevine proto-bilježnik; ostalih nespominja.

God. 1552. kako je Antun Vramec kanonik Zagrebački pobilježio, Turci su Začesan sav porušili i popalili, jer su někoji Raci Turke tamo doveli, i nenašavši nikoga u gradu biškupovom, grad zapale i poruše. Buduć su se kanonici već prie u Zagreb bili preneli godine 1528. i 1544. kada su Turci, Veliku i Moslavinu zadobili. Onda sej je Začesan još dobro deržao; ali i dojduće iste godine od straha Turakah većom je stranom u Ivanić se prenělo stanovničtvo, i ovako Začesan pust ostade. Nu buduć sam Ivanić već više putah spomenuo, scěnim da neće biti suviše, ako někoja obširnije popišem stim radie, što je moje rodjeno město, gdě sam pervi put světlost světa ugledao.

Ivanić grad, kada i kako je postao, navlastito dolnji, koji se danas grad ili tverdjava (Festung) zove, to nijedan pisac neznade kazati: nigdi bo se nenahodi, koi je kralj, i kojemu biškupu Ivanić poklonio, nu to se znade dobro, da su od Ivanića gornjeg i dolnjeg biškupi u ovo vrěme bili poglavice. Kerčelić u obće ispisuje Ivanić, ali je razlika medju gornjim Ivanićem, gdi je samostan Fratarah i cerkva župska na slavu b. d. M. kašnije podignuta, i dolnjim, gdi je grad bio, kano na jednom otoku, dapače i ovaj se je razděljivo na dvě strane., na nutarnji grad, okolo kojeg su duboki šamci izkopani bili vodom na-

Digitized by Google

puštjani, na okolo pako visokim nasipom, bio je četverouglasto obkoljen: pred gradom jaka vrata i most. Druga strana varoš Ivanić, gdi su varošćani stanovali nešto više od 120 kućah; ovo je město kano otok bilo, sve na okolo voda, imao je dva mosta, jedan od istoka, koji se je zvao velika vrata, to jest kapia, drugi od zapada zvao se jo mala vrata: svaki od ovih mostovah mogao se je na lancih dizati. Ovakov je starinski grad Ivanić u staro doba bio: kako je pak bio poslě, nisam čuo od nikoga pripovědati, nego samo to sam čuo, da su bile oberstarske kuće, koje su rado bile starinski grad: u moje vrěme nije bilo ni poznati, gdě su te kuće bile. Oružnica (Zeughaus), to jest gdě su topovi, puške i prah stojali, to sam vidio svojima očima: stanje je bilo dugačko i široko od dèrveta nizko načinjeno, iz nutra sve hrastovimi platnicami popodjeno. Nasip se nutarnjeg grada i dan danas vidi. Vode one, koje su prie okolo grada i varoša ležale, propustio je car i kralj Josip II. slavne uspomene, kada je sam u grad Ivanić došao gledati prie Turskog rata god. 1786. i mline biškupa Zagrebačkog zapovědio je porušiti; od poldašnje strane, kuda Lonja potok teče, dao je jedan kanal dva fata dubok, a četiri širok više od 1,000 fatih dug na svoje troškove prokopati, i vodu izpustiti, i tako gdi je prie voda ležala, onuda su sada kuće ponačinjene. Veliki car Josip II. hotio je gornji Ivanić, sada manastir zvani s doljnim s družiti, i bio bi veliki varoš načinio, ali su grada Ivanića gradjani dali molbu na veličanstvo, da nebi ih iz města kretao, kojim je na njihovu tu neosnovanu molbu odgovorio: Dakle pustimo žabe ležati.

Od ovoga Ivanića, koji je na otoku stojao, piše Eberhard biškup Zagrebački u svojoj povelji, koju jim je god. 1404. podario: „Da od starinah, to jest, kako se je započeo varoš Ivanić, pravice i vlastitosti, i druge sloboštine posěduju kao Začesan i ini slobodni varoši". — Od kuda bi slědilo, da je Ivanić, kano i Začesan od jednog poglavice svoja prava zadobio, što je moralo biti pod Stěpanom drugim biškupom. Ovaj je biškup samo kaptol Začesanski ponovio, a nije ga podigao. Zatim znade se i to, da je u vrěme kralja Ladislava Začesje već poglavitije město bilo, budući je kralj Ladislav ondě dva kapelana našo: Francika i Kupana, kojih je svojimi kraljevskimi kapelani nazvao. Odkuda bi opet slědilo, da su kako Začesan, tako i Ivanić morali biti prie kralja Ladislava města poglavita, kojih stanovnici imali su svoje vlastite

Digitized by Google

pravice i običajo, koje je rado Koloman kralj, kako svih varošah i gradovah Hervatske i Dalmatinske, tako i ovih potverdio, Na dalje piše Eberhard biškup, da je u vrĕme nemirah Ladislav od Losonca, ban Zeurinski ili Severinski, i sve Hervatske i Dalmacie veliki kapitan, na otok Ivanić nepriateljski udario, i varošane porobio, i da njim je njihove starinske povelje uzeo i odnio: zbog šta je spomenuti biškup Erbhard Ivanićanom na otoku stojećim druge povelje podario. Ladislav od Losonca bio je ban god. 1387. onda su rado Ivanićani bili porobljeni. Povelja od biškupa Eberharda Ivanićanom podarena je slĕdeća: 1.) Da imadu pravo sudca i 12 predsĕdnikah odabrati, sudca biškup potverdjuje. 2.) Testament more svaki gradjanin od gibućeg i negibućeg pravit. itd.; 16. točkah se nalazi u toj povelji. — Sigismundo kralj je god. 1407. potverdio ovu povelju, i podario gradjanom to pravo, da na dan velike Gospe (15 Kolovoza) iduć u Lupoglavu u gradu Sumpretu, malte plaćati nemoraju. Od ovog se grada sad ništa nezna. Albert je kralj god. 1438. to sve potverdio i dodao, da se slobodni vašar osmi dan po Uskersu, i na dan s. Ivana Kerstitelja obderžuje. Najposlĕ je Leopoldo veliki 12. Ožujka god 1660. sva ova prava potverdio.

Gornji, ili manastir Ivanić imao je u staro doba samostan opaticah ondi, gdi je sada cerkva b. d. M. i župska kuća, imao je i samostan fratarah, kada je, i od koga opatički manastir podignut, to se neznade: stojao je do god. 1551. Samostan fratarah podigao je Ivan I. biškup Zagrebački, i zato manastir fratarski imade s. Ivana za nadpis. Kerčelić hoće, da je isti biškup i grad Ivanić podigao, ali to stojati nemore, jer kako su u Začesnu, tako i u otoku Ivaniću, od nepoznanih vrĕmenah stanovnici bili, i svoje vlastite običaje i pravice imali. Bio je u gornjem Ivaniću grad biškupov, od Ladislava biškupa Zagrebačkoga sagradjen, što se znade iz njegovog podpisa: „Dano u gradu Novom od Ivanića g. 1337.“ Luka je biškup Zagrebački sve god. 1508. opravio i P.P. reda s. Franje u manastir uveo, koi jeli su ondi prie stanovali neznade se. Odkuda bi se moglo misliti, da su u onom manastiru prie opatice stanovale.

God. 1544. fratri su iz manastira pred Turci pobĕgli, a biškup Gjulaj ga s ljudmi napuni, poslĕ toga na zapovĕd Ferdinanda bila je nĕmačka vojska u gradove hervatske navedena, ovako je i u manastir Ivanić došla, i manastir s cerkvom uzela. U cerkvi je prah čuvan:

Digitized by Google

biškup je postavio svoga kapitana na krajinu Ivanićku, imenom Peteo, kojeg sluge pijani, sěno u štali zapale, od koje se vatre manastir s cerkvom i prahom užge, i ovako se cerkva na jednoj strani i manastir poruši. God. 1639. Petar Herešinac biškup Zagrebački, kuće, koje je Peteo za sebe sagradio, někojemu Petru Hasanoviću je poklonio. Iztočnu pako stranu manastira dao je pokriti i opraviti za sebe, i ovako svoje vlastnike je uveo. Poslě toga Franjo Ergeli biškup dozvà fratra Medjuvečkoga iz Križevačkoga manastira, koi je četiri godine ondě s provisorom biškupovim stanovao, ali se zavadiše něšto, i fratar povrati se u Križevce. Najposlě Bono Vinković biškup Krištofa Borošića s jednim još popom i lajkom od provinciala izprosi, i u manastir po Andrii Županiću arki-diakonu Začesanskom dade uvesti, i po svom vlastniku Ivanu Smoljanoviću, drugu je polu za sebe zaderžao; kako je ova druga pola fratrom poslě dopala, to se neznade. Ovako Kerčelić iz Benedikta Vinkovića, koj je ova popisao, *(Part. 1. C. 10. pag. 62. 63.)*

Poslě godine 1546. kako sam već spomenuo, Ferdinando kralj napustio je vojsku svoju Němačku u gradove Hervatske. Onda u gornji i dolnji Ivanić došla je vojska. U ono vrěme rado nutarnji grad Ivanićki morao je biti s nasipom, koji se i dan danas vidi, utvérdjen, i šamci na okolo vodom napušteni. Nu je li zbilja tako za staluo, neznam, nego samo mislim. Ovoliko neka od moga rodnog městа bude dosta.

Godine iste, kako sam gore spomenuo, Ulaman paša Bosanski, kad je Začesan porušio, nuz put je Dombru varošinac porobio, jer ga je Juraj Brodianić, koi je grad čuvao, Turkom predao, i u Koprivnicu utekao, zbog česa ga je Luka Sekula vojvoda vojske Ferdinandove dao smaknuti. Medjutim Ulamana Nikola Šubić i Luka Sekula medju Križevci i Kalnikom dočekaju, i strašno pobiu. Ulaman je u ovom kervavom boju Giafara sina izgubio; mlogo je robstva i sužnjah od naših oslobodjeno.

God. 1553. Petar Bakač, kaptol Zagrebački, i knez Juraj Slunjski dogovore s, i svoje čete, podignu, i rukovodstvu hrabrog Slunjskoga i Marka Tomaševića rodom iz današnje Slavonie izruče, koji Gradišku i Veliku iznenada obkole, Turke izsěku, mnoge stvari, mložtvo ljudih, i mnogo marve odvedu, gradove pako popale i poruše. Od ove doba Turci nisu směli više u Hervatsku se naterkivati.

God. iste Ferdinando bojeći se za grad Sisak, i

Digitized by Google

za svu kraljevinu Hervatsku, zapovědio je Nikoli Šubiću banu i Ivanu Ungnadu najvećemu kapitanu nad vojskom carskom, da jednoga kapitana s tolikom vojskom u grad Sisak primu, koliko budu sudili, da je za grad občuvati dosta Nu i kanonik je jedan s kapitanom u gradu uvěk stojao, jer je to ban Šubić potrěbovao. Od god. indi 1546. do god. 1553. bila je cesarska vojska po svih gradovih Hervatske utaborena.

God. 1555. občinski je sabor stališah u Vinici deržan, a slědeće su Turci Siget obsěli; ali od Marka Hervata biahu strašno pobijeni; kod Baboče novu bitku s našimi zametnu, od kud su se poslě mnogoga kervi prolitja Turci běgom spasili. Sultan čujući to, tražio je, da se Siget poruši: nu nije mu za rukom pošlo.

G. 1557. kada je Nikola Šubić Zrinjski baniu svojevoljno ostavio, velika su zla Turci počinili u Hervatskoj. Simo Lastoher kapitan od Kostajnice, otišo je u Steničnjak k Bolti Zaberdini na pir s mlogimi častnici; ovo Turci začuju, na grad obnoć nasernu i predobe ga, i sve u Gradu izsěku; drugi dan sva sela medju Kupom i Unom porobe i popale, gradove i dvorove osvoje i poruše: kano su Komogovina, Vinodol, s. Klemento, Hrastovica, Pećki, Gore, Gradac i ostala. Šimon je bio od Lenkovića najvećega kraljevine kapitana na odgovor pozvan, ali je k Turkom utekao, po čem je pokazao, da je krivac.

G. iste 1557. na město Šubića Zrinjskoga postão je Petar Bakač ban. Ove su se godine i paše u Bosni promě-nili: Ali-paša otišao je u Carigrad, na město njega je došao Ferhat. Ovaj taki skupi do 5,000 vojske i prěko Save predje, svu ravnicu medju Ivanićem i Zagrebom porobi, popali, ljude pokolje, i u sužanjstvo odvede. Ferhatu na proti dojde Lenković i Ivan Alapić, kod Jeline, u dolnjoj Zelini. Ondi se junački pobiju; nu kada je Ferhatov poklisar mertav pao, i sam paša smertnu ranu zadobio, paša ledja okrene; za njim drugi koji su živi ostali; nu ni ovim naši neoprostiše, nego ih s mačem u ruci u Savu utěraše, gdě su se potopili. Poslě ove bitke ugovori su mira načinjeni na osam godinah, ali nije potverdjeno.

God. 1558. Karlo V. car je umro 21. Rujna; na město njega je Ferdinando I. za cara odabran: Od ove godine priče željni mir u Hervatskoj, ali nije dugo na žalost terpio. God. 1562. pričeo je cerkveni sabor u Tridentu, na koji su od kraljevinah Ilirskih tri biškupa odabrani: Andria Dudić Kninski, Gjuraj Živković Senjski i Gjorgja Drašković Zagrebački. Iste ove god. 1562. počela se je nova

Digitized by Google

tverdja kod Moslavine gradit. Ovo začuvši Turci, da tomu na put stanu, blizu se utabore. Ali Nikola Šubić, Franjo Tahi, i Volfgang Pornes, svoje čete podignu, na Turke udare, nje pobiju i protěraju, da je Fahioglis paša Bosanski jedva živ utekao; u to su vrěme druge Turske čete Šubićev grad Vranograč osvojili. Malo poslě Požežki paša podigne vojsku, i odputi se u krajine, koje nisu još bile u Turskoj vlasti robiti: ali su ga Hervati dočekali, svu mu vojsku izsěkli, a on jedva živ uteče. Iste je godine palatin Toma Nadaždi umro. Ove je godine takodjer Ferdinando sina Maksimiliana za kralja Ceskoga krunio 20. Rujna. U Frankfurtu je dana 24. Studenoga za kralja Rimskoga od svih principah pozdravljen, i dana 30. u nazočnosti Ibrahima poklisara Turskog, krunjen. Kada je Maksimilian u Pragu krunjen, došao je u Prag Gjuraj sin Nikole Šubića s četom konjanikah, i 8 devah, koje nikada prie u onih stranah videli, i sviuh oči kano na čudo na sebe okrenuo. Najposlě je god 1563. isti Maksimilian dana 8. Rujna za kralja od Ugarske, Hervatske, Dalmacie i Slavonie krunjen, a poslě tri dana je Maria njegova supruga krunjena. Kad se je krunio, onda su velikaši ilirski od svih Ilirskih kraljevinah pred njim barjake nosili; tako je Gjuraj Šubić nosio barjak od Dalmacie, Ladislav Banić (Banfi) od Hervatske, Stěpan Dobov od Slavonie, Ladislav Kerečen od Serbie, Nikola Frankopan drugačie Teržački od Bosne, Matan Keglević od Bugarske, a Nikola Šubić nosio je zlatnu jabuku (*Globum*). Koliko imenah onoliko neumerlih zaslužnih junakah. Bratjo domorodci! Zar neteče u nami kerv ovih junakah? Zar da im sramotu učinimo? Nestidimo se tog imena, za koje nam stari i novi svět nenavidi.

God. 1544 Ferdinando car i kralj, u starosti 61 godine dana 25. Serpnja u Beču je umro, a u Pragu sahranjen, jer je Běla-stolica pod Turci bila. Bio je pravedan, bogoljuban, i pravi Isukerstov zakonoša. Čudo je doista, da je i toliko mogao od prožderle aziatske aždaje naše krajine čuvati: koje su Turčinu tako rekuć pod nosom bile.

Digitized by Google

Poglavje XLIII.

Od dogadjajah u Hervatskoj pod Maksimilianom kraljem od God. 1564. do 1576.

Maksimilian I. sin starii Ferdinanda I. kralj od Hervatske XXVIII. u Požunu je 8. Rujna god. 1563. krunjen; kraljestva je vladanje poslě smerti otca poprimio. Perva je njegova briga bila, da mir s Ivanom Zapoljom načini: ali ov ga je pervi prekinuo, Tokaj i Satmar osvojio. Uslěd česa poslà Maksimilian god. 1565. poklisare u Carigrad, da caru dokažu, da je vojvoda Erdeljski pervi rat započeo: ali sva za badava. Turci iste godina Kostajnicu i sve što je prěko Kupe porobe: nu Ivan Alapić jih medju Hrastovicom i Vinodolom dočeka i pobije tako, da se niti glasonoša od njih u Tursku nije povratio. Ove je godine Mustafa Sokolović Bosanski paša postao. On skupivši vojsku grad Krupu obsědne, koga je 25 danah Bakić sa svojimi vojaci junački branio. Nu tko će sili odoléti? Turci ga upale, i ovako Bakić vitez i njegovi junaci něšto od vatre popaljeni, něšto izsěčeni do jednoga pogiboše, jer su za sramotu deržali, da se Slavo Ilir živ u ruke nepriatelju predade. Zatim Novigrad, takodjer kod Une stojeći osvoje. Ponositi paša s vojskom i na ovu se stranu Save odputi: nu kada je medju Križevci i Koprivnicom robio i palio, bude od Petra Bakača bana pobijen, i u běg natěran, da je 3,000 vojakah, sve robstvo, opertine i ostale sprave izgubio. Ove godine stanovnici od daće biahu prosti. Gradovi Križevac, Koprivnica i Gjurgjevac budu objačani. Pomoć od stališah je dana, zatim od mesa i ostalih na hranu spadajućih cěna je načinjena, kako se vojski prodavati mora. Ove se je godine Petar Bakač s Ambrozom Gregoriancem vice-banom poradi medjah zavadio, i najposlě na šake došao. Vice-ban, komu su mlogi plemeniti na pomoć došli, nadjača: ban od stališah kraljevine zadovoljšćinu je tražio, a viceban se je kralju utekao. Nu ovaj bude vlasti vice-banske rěšen, i svi plemeniti, koi su se proti banu podigli, budu za puntare prozvani. Za vice-bana bio je imenovan Ivan Forčić, komu je zabranio službu velikog župana obveršavat, bez da bi tu čast komu podělio bio. Da što više i to je ban zabranio, da se kraljevinah sabori bez privoljenja bana i kraljevske povelje, na način Ugarskih saborah, sazivati

Digitized by Google

nesmiju. Zatim je zapovědio, da se ima na uskoke od Senja paziti, poslě tog druge godine umre.

God. 1566. Soliman car Turski, budući da Maksimilian daće obećane nije platio, rat navěsti, i u početku Lipnja s vojskom u Biograd dojde. Kralj, da u ovoj pogibeli Ilirom i njihovim kraljevinam što pripomogne, Karlu velikom vojvodi, s Petrom Bakačem i Franjom Frankopanom od Slunja, medju Savom i Dravom naměsti s vojskom. Nikolu Šubića nad Sigetom postavi, ovaj pošalje s jednom četom Gašpara Alapića, da izvidi, gdě su Turci. On našavši Mehmeta, pašu Bosanskog kod Sikloša, uplašenoga poseče, i vojsku mu pobije. Soliman to čujući, i već odavna na Sigetčane ljut, čim je preko Drave s vojskom prešo, svu vojsku do 100,000. pod Siget dovede, i od svih ga stranah obsědne. Šubić Zrinjski se je junački tako dugo branio, dok se sve zidine nisu porušile. Onda sa svojimi hrabrimi Iliri junački jurišem na Turke udari, gdi je sa svimi junački poginio. Glava njegova bila je odsěčena, i kano proslavljenje po vojski Turskoj nošena, ali je i Soliman pod istim Sigetom umro: što su Turci tajili, dokle nije Selim u Biograd došao, i od vojske za cara provikan bio. Poslě izgubljenoga Sigeta, Maksimilian Franji Tahiu izruči Kanižu, i davši mu u pomoć Petra i Matu Keglevića, i Ivana Alapića sa Gašparom sinom njegovim. Petar Keglević malo poslě po zasědah Turskih pogine, a Petar Bakač ban, iz Ugarske u Hervatsku putujući umre. Ovake su tri najveća viteza i vojvode, koji su toliko puta Turke pobili, sva tri redom kano slavni i neumarli domorodci naši u jedno skoro vrěme poginuli. U ostalom neka govori tko što hoće o Sigetskoj posadi, to je sveta istina, da su sami Hervati s našim Leonidom Nikolom grad do poslědnje kaplje kervi hrabro branili, i svi voléli prie dično i slavno umrěti, nego li živi Turčinu u ruke pasti.

God. 1567. Gjuraj Drašković, biškup Zagrebački i Franjo Frankopan Slujnski postali su bani od Ilirskih kraljevinah; četiri su ih komisari uveli u dostojanstvo. Ti su: Stěpan Banić, Luka Sekelj, Bolta Batjani i Gervasi Teinfenbah. Iste su godine 1657. spomenuti bani občinski sviuh stališah sabor deržali; nepiše Kerčelić gdě, ali rado u Križevci. U ovom je saboru kraljevskom veličanstvu najprie molbeno pisano. 1.) Da banom po starinskom običaju dopušća sabore svim kraljevine navěstiti i deržati, kada stališi za dobro uzvide, koja je kralj potverdio. 2.) Da stališe i redove Slavonie, od zderžavanja konjanikah gledeć na 15. članak god. 1566. oslobodi, zašto bo

Digitized by Google

ovo u navadi nikada nije bilo, zatim da stališi Hervatski od 5 kućah ili dimnjakah jednog pěšaka, od 20 kućah jednoga konjika na zapověd bana uvěk za obrambu kraljevine sderžavati moraju. Kada su ovu molbu na kralja poslali, nisu čekali na odgovor, već su taki počeli od potrěbah kraljevine spravišće deržati, i slědeće su članke načinili: 1.) Na zahtěvanje kraljevskog veličanstva po starinskoj ovih kraljevinah slobodi, navadi i običaju polovicu pomoćne plaće, koja je u Ugarskoj obećana, od stališah i redovah za tekuću godinu prikazuju. 2.) Strane preko Kupe s ostanci županie Križevačke, poradi neizměrnoga haranja prošastih danah učinjenog, zatim jer su i od starinah bili izuzeti; od svake daće kraljevske prosti neka ostanu. 3.) Za utverditi varoš Koprivnicu odredjuju se dvě sudčie iz županie Varaždinske i jedna iz Križevačke, a za Ivanić dvě sudčie iz županie Varaždinske, pod nadzorničtvom gospodina bana Ivana Forčića od Botinovca, i gosp. učenog Ladomera od Brižin-dvora, tako, da od svake porte šest poslanikah, od svake kuće s dimnjakom hrastovih balvanah, 12 lakatah dugačkih, na broj četiri a od porte jedna kola prutja da se dovezu. 4.) Sudovi od osmine, da se po naredjenju sabora na svetkovinu trih kraljah (Vodokerstja) dèrže u Zagrebu, ili gdě gospoda bani navěste, i osim svetčanih, kroz 32 dana neka se obslužuju. 5.) Za obšlužavati kratke sude u županiah Zagrebačkoj i Križevačkoj, odredjuje se vice-ban i vice-proto-bilježnik, vice-župani, sudci i zakleti prisědniki. 6.) Naredjuje se, neka Ivan Petrčević od Miketinca, kad nebude městra proto-bilježnika Damjana Aranja, njega zastupi kao naměstni veliki bilježnik i pečat sudbeni s gèrbi obodvojice banah izrězan imade. 7.) Kmeti puntari neka se po naměstnih knezovih, i ako bi trěbalo po istih banih pedepsaju, ako pako njihova gospoda u starinskih njihovih slobodah deržati jih nebi hotěli, slobodno im budi po uredbah starinskih spravišćah poslě običajnoga oglašenja otiti, i kud hoće naseliti se. 8.) Na utverdjenje grada i varošinca Cetin i na sagradjenje gradića novoga Preseka kod rěke Gline, odredjen je broj poslenikah i kolah u krajinah one strane Kupe, kanoti grad Ozal i Dubovac, poslenikah 200, kolah 20; Steničnjak s stranami spadajućimi poslenikah 200, kolah 25; plemeniti Barilović s Antunom Gerec, poslenikah 10, kolah 3. Toliko plemeniti Otmić i Vojković, plemeniti Klokoč poslenikah 20, kolah 5; plemeniti Vojnović i Buzavina poslenikah 10, kolah 3; i ovako od ostalih po naměstnom

Digitized by Google

knezu razĕdljenje mora se načiniti. 9.) Na grad Tersat kneza Stĕpana Frankopana, gradove Ribnik, Novigrad, Zvečaj, Lipu, poslenikah 150, kolah 20, Bosiljevo 50 poslenikah i 5 kolah. 10.) Da se ovimi i drugimi stvarmi u krajinah prĕko Kupe lakše i pozor, i pravda učini, strane one svog vlastitog naměstnog kneza odsele, i naposlĕ neka imadu, koji će velikomu knezu Zagrebačke županie, u svemu podložan biti; uslĕd toga je za naměstnoga kneza prĕko Kupe bio izabran Nikola Kerčelić, za sudca pako koji je daću od dimnjakah kupio, Franjo Špišić. Da pako znadu moji štioci, što je bila daća od dimnjakah *(fumis)*, što od vratah *(a portis)* moram kazati. Daća tako kraljevska, kako i druge od sabora kraljevine nametnute u Ugarskoj pobirale su se od vratah *(a portis)* na koj je način svaki siromah, koi nije ništa imo već samo onu kolibicu u kojoj je stajao, samo ako je u njoj vrata imao, morao daću platiti. Ovo je u starinskoj još navadi i običaju u kraljevini Hervatskoj bilo naredjeno. One pako kuče, koje dimnjake imadu moraju daće platiti, i veće terete podnositi, one pako, koje nisu imale dimnjake, daće nisu plaćale; ali su rabotu i druge terhe morale podnosit: od ovuda razlika u članku 3. dolazi, gdĕ se i od portih, to jest od vratah, i od dimnjakah rabota popisuje. Hervati su indi bili mlogo miloserdnii za svoje kmete u staro doba, nego Ugri. Bog bi dao, da bi i u ovo doba kmete svoje hotĕli čuvati, jer su kmeti podpor, i sve blago nihovo. — Mloga su druga u istom saboru naredjena, koja su na pravde plemenitih spadala, i odložena su na pervu sudbenu osminu. Uspomene vrĕdan je članak 11. u kojem se uredba načinja, koliko konjanikah, i koliko pĕšakah, koi grad uzderžati mora „kanoti grad Steničjak, konjanikah 8 pĕšakah 50, gradovi Ozal i Dubovac konj. 8 pĕš. 50; grad Turanj gosp. Blagaja, konj. 2, pĕš. 5; gradovi Ribnik, Zvečaj, Novigrad, Lipa, konj. 8, topnikah 50, Bosiljevo konj. 4 pĕš. 20, plemeniti od Petnje konj. 1, topnika 2; plemeniti od Klokoča i Goričanji konj. 2, pĕš. 15, Antun Gerec od imanja Budački, konj. 1 topnika 2. i tako nadalje. Ovoga sabora članke, koje je sve Maksimilian kralj potverdio dana 29. Studena god. iste 1567. i dopustio, da slobodno po starinskom običaju bani sábore sazivaju i derže, samo da prie kralju jave odašta će u saboru vieće deržati.

Od ovuda vidiš moj dragi štioče, da je u vrĕme Kolomana ova poglavita pogodba bila; da sam kralj sabore u Hervatskoj derži svake tretje godine, što je Ko-

Digitized by Google

loman obderžavo za života svoga, i da je on morao na město svoje uvěk jednoga bana njim izabrati, da šta više kancelariu je svoju u Hervatskoj i Dalmacii potlašnje vrěme deržao, jer su svakake bune nastale; kralji poslě u Hervatsku krunit se nisu dolazili zbog daljine i mnogih troškovah kraljevini i kralju učinjenih: nu zato su bani i velikaši od Dalmacie i Hervatske išli na krunjenje kralja u Ugarsku, i zaisto u staro doba Ugri brez Hervatah i Dalmatinah sami ništa nisu mogli opraviti: bana su uvěk hotěli imati svoga domorodca, ili bar koji u Hervatskoj svoja imanja od više godinah posěduje: ako im je kad Ugar za bana dan bio, nisu ga primiti i spoznati hotěli; ako se je kako i uvuko, tako je nemir kadište i boj medju njimi se porodio, dok ga nisu krenuli. Ovo su bila zlatna i nigda nezaboravljena vrěmena, jer tudjine malo su bili cěnjeni, a domaći polag zaslugah. — U našem 19. věku ide baš naopako: domaći se i što je domaće poteptava i nogam gazi, a inostranac i inostrano se u zvězde kuje i hvali. Sriéća za nas, da imademo dobrog otca i kralja, koji nas i naša prava proti izvajnskim nasertanju bolje brani i čuva, nego mi sami, jer bi inače davno već bili zaboravili i zakopali naš lěpi jezik. —

God. 1568. sabor je občinski stališah i redovah deržan, u kojem je najprie odredjeno, da se kraljevom veličanstvu za potverdjenje članakah dostojno zahvali, i da se molba na veličanstvo dade, da nebi naše varoše u Slavonii s' prěkorednom kraljevskom daćom obterašio, da nametnutih 1000 fl. na varoš Zagrebački, i toliko na varoš Varaždinski, a na Križevački 800 fl. ugarskih nije moguće varošem izplatiti, a da i onako po starinskom običaju, i po odredjenju, kano Hervatski varoši nisu dužni više nego polovicu platiti.

Godine iste je prejasni veliki vojvoda Austrianski, Karlo, došao kraljevinu sam providěti, da njezin stalis i potrěbe poznade, kojemu za uzderžanje sva su potrěbita od kraljevine pribaviti odredjena. Županija Križevačka od svake kraljevske daće po veličanstvu bila je milostivno prosta načinjena. Ove su godine poklisari izabrani, koi su u sabor kraljevski imali iti: Proto-bilježnik, naměstni bilježnik i Stěpan Kapitanfi od Dešnice. Njimi je od strane kraljevine stališah naručeno; da starinske slobode i običaje suzderže.

God. 1569. na město velikoga bilježnika Damjana Aranja, izabran je meštar Mirko Peteo, Ivan Petričević, pako potverdjen je za manjega bilježnika. Najposlě je

Digitized by Google

za strane prěko Kupe bilo odredjeno, da se kratki sudi samo tri dana za pravde doveršiti u Steničnjaku obslužuju.

Kaptol Začesanski poradi svoga siromašnoga uzderžavanja, dao je molbu na stališe, da se on više nije moguć uzderžati, već da je prisiljen u druge duhovne službe stupiti, i pověrovani kaptolski pečat komu god predati. Stališi videći, da to brez kvara pravah plemenitih i kraljevine nemore biti, zato su po stališih kraljevine svomu veličanstvu bili preporučeni, da njim s' kakovim praznim duhovnim dohodkom providi. Na preporučenje ovo s prepostiom b. D. M. od Glogovnice bili su nadareni.

Ove godine sve daće od dimnjakah, koje su se i za plaću banah kupile, od tri županie bile su za objačajne Hrastovice po kralju odredjene; za pobiratelja bio je odredjen Krištof Mikulić, lektor cerkve Zagrebačke, on je i brigu na opravljanje Hrastovice imao, i sve račune vodio. Plaću je pako banah kralj na sebe uzeo.

Uskoci su iz merzlopolja, s Kmeti g g. Kerečenji pod tverdjom Zelina, mloga razbojničtva, i mloga istih plemenitih ubojstva načinili.

G. 1569. Turci su okolo Senja neprestano robili; zato Senjani do 280 junakah skočiše pod grad Perušić, i ondi udare na Turke, kojih je bilo do 2,700; protěraju ih i pobiju više od 1,000, a mloge za sužnje. Uhvatili su medju njimi dva Martolosa, koi su Senjsku dětcu hvatali, i Turkom prodavali. Ova su dva žive na kolac naboli,i vatru pod njih naložili, da izgore. Ovo Riter Vitezović svědoči.

God. 1570. odredili su stališi na pomoć kralju za prošastne dvě, i tekuću godinu u 2 fl. 40 denarah. Neznade se, je li od svakoga dimnjaka, ili cělog selca. Ove godine bila je velika neplodnost, glad, bolesti i pomor. Medjumurje bilo je odredjeno, da poslenike dade za Kanižu objačiti: ali se je Juraj Šubić suprot stavio, i pokazao temeljito i razborito, da Medjimurje nigda spadalo nie na Ugarsku, nego na Varaždinsku županiu napose, a u obće na naše Hervatsko kraljestvo, dakle, da on nepušta, da oni Kanižu popravljaju, polag tolikih razorenih gradovah u domovini. I zbilja neodoše Kanižu, nego Legrad popravljat. Od kolike bi nam važnosti ovaj hrabri ilirski muž bio sadašnje vrěme, gdi se tèrse, da nesamo Medjumurje na Ugarsku pretegnu; nego da ga i Magjariziraju, a naš lěpi Hervatsko-slavski jezik kao rosu s' cvěta stepu i u věkověčnost prorenu.

God. 1571. po zapovědi Maksimiliana cara, bio je u kraljevinu Hervatksu za naměstnika kraljevskoga pre-

Digitized by Google

jasni princip Karlo, brat cara odredjen; koga su stališi kraljevine radostno primili. Po odredjenju kraljevskog namestnika Karla odredjeni su: Ivan Sermaz i Ivan Hinkerajter, da popišu sve daće od vratah; stališi po tom uvrědjeni razidu se. Grad Blinje, kojega su nedavna od Turakah dobili, bio je opravljen i objačan s troškovi kraljevine. Za grabe okolo grada dolnjeg Ivanića, bili su odredjeni 150 fl. Od kud znademo, da se je od god. 1567. Ivanić dolnji grad opravljao, i ove godine nasipi i grabe na okolo opravljane. Medjutim dok su se u Hervatskoj ovako gradovi popravljali, umre Ivan i Sigismundo Erdeljski vojvoda. Ove je godine podignut na obali Kupe, grad Brest, i za čuvara odabran Pavao Brestovski, koji je vojake skupiti za obrambu kraljevine morao, koje je kraljevina plaćala. Poklisari za sabor u Ugarsku izabrani su „Toma Dobrin kanonik Zagrebački veliki bilježnik Peteo i Gašo Druškoci. Njimi je bilo od stališah naručeno, da biškupa Draškovića krěposti i zaslužbe preporuče svomu veličanstvu, i da mole, da grad Trakostjan na obitelj bana po pravih naslědja prenese; od ovo doba obitelj Draškovićah posěduje grad Trakostjan.

God. 1572. manastir Ivanić je pogorio, kako sam već spomenuo. Ove je godine Juraj Drašković biškup Zagrebački i ban, za arcibiškupa Koločkoga bio imenovan, ali je nadalje ban još ostao, a Franjo Slunj ili Slujnski ban drugi je umro. — Poslě je toga iste ove godine Rudolf, najstarji Maksimilianov sin za kralja od Ugarske krunjen. Kanižu su Turci noću iznenada napali, i strašno porobili. God. 1573. Turci su mlogo nasertali na naše krajine. Ovo se znade iz lista Draškovića bana, u kojem piše Maksimilianu kralju, da na sabor za god. 1574. naveštěn nemore dojti, poradi obrambe kraljevine, jer se Turci na krajine navaljivat terse, zbog čega mora sam na rěke, kud Turci prelaze, i na iste gradove paziti, kad druga neima. Piše na dalje kralju, da su ljudi medju Savom i Kupom na to se već odvažili, da, ako Turkom odoleti nebudu mogli, da se vole predati, nego kuda drugud seliti: moli dakle kralja, da mu druga bana dade, i da grad Blinje porušiti dopusti. Kralj je banu odpisao: da je njegova věrnost njemu poznata, i da grad Blinj, ako se tvrdno opraviti nemore, i ako je pogibel, da će ga Turci osvojit, neka ga poruši, Zatim mu nalaže, da vojšku na medje krajinah postavi, da stanovnike od napadanjah Turskih brani, da se stanovnici tužiti nemogu, akoli ih ni ovako obraniti nije

Digitized by Google

moguće, bolje je da se odanle dignu, nego da nepriatelju na pomoć ostanu. Ugarskoj je poznato, da su ona sva města Turci oteli, gdi imade u Hervatskoj světa, a za pusta města Turci nemare: s ovom je prilikom i za Hrastovicu i dvě Fakonete odredio, kako piše iz Beča 27. Sěčnja 1573. Malo poslě iste godine Franjo Filipović prepušt Začesanski i kanonik Zagrebački, kada je s Banderiom nedaleko od Ivanića Turkom na suprot došo, od njih bude uhvatjen, u i Carigrad odveden. Bosanski Turci u krajine medju Unom i Kupom udare, ali su od Draškovića bana bili junački pobijeni i protěrani, Siščani su Ibrahim-agu, koji je Jasenovačkim svojim plaćenikom plaću vozio, uhvatili, misleći, da će ovako Filipovića lašnje dobiti i izměniti moći, kojega su poradi njegvoga junačtva Delipop zvali; od bana budu pokarani, koi je agu od njih odkupio, i sva kralju izpisao, i agu u Beč je poslao, kako piše Vitezović. Ove su godine Turci Kanižu predobili, i strašno porobili, i u Siget više od 1,000 glavah mertvih, 748 konjah, dva velika topa, i mložtvo sužnjevah odpratili. Krivnju meće na nepazljivost Gaše Alapića: s koncem ove godine biškup Zagrebački bio je punovlastno od kralja za bana na dalje potverdjen i raztěrao je puntare kmete koji su se bili podigli, da se pod vojvodstvom někoga Gubca oslobode od tlačenja svoje gospode.

God. 1574. kakov je stališ bio Hervatskoj, iz listovah Maksimiliana kralja na Draškovića bana pisanih more se poznati. Godine ove 4. Veljače obznanjuje banu, da će s dětcom u Cesku oditi: Karla brata na město sebe ostaviti: Gašu Alapića, da je za bana njemu u pomoć odredio, i izruča mu kraljevinah ovih brigu. — Dana 15. Travnja iz Beča poslao je banu Draškoviću list paše Budimskoga, u kom se tuži, da u okružju Začesna Hervatski vojaci na grad su Balaj udarili, sva porobili i popalili, mloge u sužanjstvo odveli, mloge izsěkli, i mlogo robstvo odněli: od ovih hoće kralj, da ga Drašković ban poduči. — Dana 25. Travnja preporučuje banu krajinah brigu, navlastito Hrastovice, jer se kaže, da će Turci sa svom silom na one strane udariti. Piše, da će brata svoga Karla, koi je kraljevini ovoj nagnut na skoro poslati; i Draškoviću ga preporučuje. — 1. Svibnja piše, da je razumčo, da su Turci udarili u okoliš Steničnjak; i opet da su naši pram Kostajnici proterčali. Hvali Draškovićevu marljivost u stražah, i nagovara ga, da i na dalje junački dušmanom suprot vojuje. Da kmete obsěgura, i suzderži u onih

Digitized by Google

stranah. Obeća, da će vojakom plaću slati marljivo. Dana 28. Svibnja iz Beča piše banu, da je Jakšu Ramingena najvećeg tverdjah meštra, i vććnika svoga u ove krajine poslao: preporuča banu, da se u ovih i stvarih š njime dogovori, i gdč u krajinah kakovu pogrěšku najde, onu najprie da poprave. U vožnji praha, olova, i ostalih bojnih stvarih, da Jakobu na pomoć bude, njega s segurnom četom pomagajuć, i da na hranu spadajuća za plaću pripravi.

Dana 1. Lipnja piše kralj banu: da stanoviti Soliman-aga, koji je stojao u gradiću Granici, prie deset godinah podignjenom, do ovih godinah, nu kada je gradić po nesrěči izgorio, nije směo Bosanskom paši na oći dojti, zato si je nekakovu kolibu načinio kod Save, i odanle Sišćane robio i razbijao dok je i od Sišćanah uhvaćen, pa' gdi je sada? Pita kralj takodjer za Kurt-aga i Ferhates-Bega, u pustoj cerkvi Železnaj, medju Juriševom uhvatjeni, a sad jih Turci tražc. — Dana 8. Sèrpnja iz Beča, velika briga biti mora; da se grad Sisak neizgubi; zato na molbu istoga kaptola Zagrebačkoga hoćemo „veli kralj" da se jedan šereg vojakah, koi simo tamo po krajinah hodaju, u grad Sisak za stalno odredi; najposlč pita bana Draškovića, koliki broj vojakah bi za Sisak trčbovao, i koliko se more dati, da mu odpiše što skorie. — Dana 10. Rujna iz Beča piše; da Turakah veliko mložtvo iz Budima, Pešte, Štrigove i bližnjih městah proti Slavonii su otišli, i da su nčšto velikog naumili: opominja Draškovića, da pazi. Zapověda, da se Koprivnica opravi, i poslenici kako je već od kraljevine naredjeno, dadu. — Dana 20. Prosinca piše kralj, da je Franjo Filipović Delipop premda izplaćen, Bogu i njemu iznevčrio se, i Turski zakon primio, i da se je pred Turci hvalio, da će za tri dana Zagreb osvojiti. Dana 26. Prosinca piše, da je bojne komisare Gebharda Peušera, i Kolomana Šrata iz te sverhe k njemu poslao, da njemu i njegovim vojakom na osam měsecih plaću, u čohi i novcih izplate. Drašković ban kralju od piše dana 23. Prosinca. 1.) Pogrěške, koje su se u navěštenju novoga bana dogodile. 2.) Da stališe nije bilo moguće nagovoriti, da bi poslenike u Koprivnicu poslali 3.) Da od plemenitih, nčkoji opet potajno namčravaju, da se Turkom predadu. Na ova kralj odgovori dana 5. Sččnja 1575. što se bana novoga dotiče, da će iz kancelarie Ugarske odgovor dobiti. Što se poslenikah dotiče, jer su po kraljevini odredjeni na krajinah utverdjenje, da se dati moraju. Što se plemenitih dotiče, čudi se, i da je to

Digitized by Google

nečuveno do sada: da bi se Hervatski kmeti Turkom podložiti hotěli, a to dabi mogli plemeniti uraditi, Naručuje banu, da na svaki način gleda, da od takovih mislih odstupe, i da one pedepsa, koi se nebi povratili.

Na ovaj kraljev odgovor, stališi su odredili 1.) da se kod Bresta tverdja u Topuski sagradi. 2.) na objačenje Koprivnice odredjeni poslenici, balvani, kola, prutje, i poslu predpodstavljeni Petar Ratkaj, Simo Keglević, i Nikola Alapić su taki poslani. Jerbo pako za stražiti plitvine potokah, i iste berdine protiva martolosom vojska je trěbala: zato je odredjeno, da se stalna kraljevine vojska imade podignuti, od koje jedna polovica u gradovih kod Kupe; druga pako od dana s. Vida 4 měseca u berdinah stražiti, i domovinu čuvati mora; ostalo vrěme ostati će kod Kupe, Vojska neka svoje vojvode i Serdare ima, i po naměstnom se banu za novce mora kupiti. Plaću će imati od dimnjakah, a na svaki je dimnjak 1 fl. ugarski, to jest pedeset krajcara nametnut; i tako je za občinsko dobro domovine vojska naredjena. Uslěd toga su kao na cěle domovine spasenje i plemeniti cěloselci (*integra sessio*) na tu plaću prinudjeni i prisiljeni. Odabran je pako kraljevine blagajnik (*Thesaurarius*) Mijat Konski za ovu daću pobirati i vojake izplaćivati. Nadzornici su pako odabrani nad vojskom u stranah preko Kupe: Nikola Frankopan knez od Teržca, i Franjo Ursin knez od Blagaja: gradovi su takodjer, Tovunj, Peć, Križevci i Letovanić opravljani troškom kraljevine. Iste je godine 1574. Ivan Panović vojvoda od Ivanić-grada, sa svojimi malimi junaci veliko mložtvo Turakah razbio i pobio.

Taki iz početka god. 1575. Cetin su grad porobili Turci: ovo ban kralju obznanjuje; i da bi rad Bećiraga zakon kerstjanski primiti. Dana 11. Sěčnja kralj odgovori, da neka pazi ban, da nepriatelj s ovim preobladanjem ponosit, veća zla neučini: što se pako Bečirage dotiče, piše, neka pazi, da li iz pravoga serdca to želi, ili samo da se od sužanjstva oslobodi, kako i Filipović.

Měseca Lipnja medju Hrastovicom i Vinodolom ne daleko od grada Budičina strašan je boj medju našimi i Turci bio: u ovom boju Herbart Auersberg sa sinom je svojim poginuo; Ivan Vojković, i mnogi drugi uhvatjeni: vojska sva raztěrana od Ferhata paše Bosanskoga. Gradove Buzin kneza Keglevića, Casin biškupata Kninskoga, Zrinj kneza Šubića Turci su predobili.

Digitized by Google

Ove godine bilo je odredjeno, da vojvoda jedan manji Berkiševinu, Drenčinu, Rakovo brani, vojvodu pako većega da kaptol Žagrebački suzderžuje.

God. 1576. kanonika negdašnjega Ivana Filipovića, poslě Mehmeta Turskoga, kuća u kaptolu gdi jě sada Sěmenište dao je biškup Zagrebački Drašković pocerniti vrata i prozore polupati, i tako ocernjenu pustio několiko godinah stojati. Od tog se rado današnje Sěmenište (*Seminarium*) i zove u obće od prostijeg puka cerna škola. Ove je iste godine Rudolfo sin Maksimiliana cara, bio izabran za cara, a izza kratko vrěme iste godine umro je Maksimilian car i kralj u Ratisboni: odanle u Prag donešen i sahranjen.

Poglavje XLIV.

Od dogadjajah u Hervatskoj od god. 1576. do 1608. pod Rudolfom kraljem

Rudolf sin starji Maksimiliana, već je god. 1572. za kralja krunjen. Kralj XXIX. od Hervatske. Po smerti otca primi ravnanje kraljevine. Perva mu je briga bila, da s Turci mir produlji, što je i zadobio, jer je Amurat car Turski imao u Persii rat s odpadnici.

God. 1577. Karlo veliki vojvoda od Austrie obide svu Hervatsku i Karlovac varoš odredi podignuti. Medjutim Drašković ban i biškup od Rudolfa kralja na Jaurinski biškupat prenešen, i za kancelara kraljevskoga imenovan, a Gašo Alapić drugi je ban poslě njega na službi zahvalio, jer je princip Karlo sve vladanje na sebe povukao. Što se pako dogodilo? Rudolf je Ugarsku Ernestu, a Hervatsku pako Karlu, svojim stricem ravnati i upravljati izručio. Ovo je naravno velike nemire za sobom povuklo u obe kraljevine na toliko, da se nije mogo tako lahko izkoreniti.

Ove godine, piše Vitezović, da su Turci gradove Mutnicu i Ostrožac silom osvojili, a Sračice da su popalili i ostavili: Zrinj grad su takodjer osvojili, kano i Veliku, Kladuš, Sturlić, Pozvezd, Pć, i druge bližnje. Vidiš štioče koliki su gradovi po Hervatskoj bili, od kojih sada malo šta ali ništa se nezna. Medjutim čudim se, da ovo Kerčelić nespominje.

Digitized by Google

God. 1578. komisari su od Ernesta principa poslani: Gjuraj Drašković arcibiškup Koločki, biškup Jaurinski, Vid Halek, i Gervazia Tainfenbah k' stališem kraljevine Hervatske, objačanje Koprivnice i drugih gradovah moleći, kojimi su stališi odgovorili; da se ništa od stališah nemore dokončati; zašto bo bana s punovlastjem neimaju. Poslali su dakle kralju molbenike, da njim bana s punovlastjem dade. Što je kralj učinio, poslavši njim Krištofa Ungnada, koji je 5. Veljače bio uveden, ali su Hervati nezadovoljni veoma š njim bili.

Godine ove su u sabor poklisare kraljevine izbrali, kojim su naručili. 1.) Da kraljevine slobodu čuvaju. 2.) Da bana podpunu vlast suzderže. 3.) Da stanovnici s one štrane Kupe, jer proti Turskom robljenju noumorno bdiu, i kraljevinu čuvaju i tim velike službe kralju i kraljevini čine, od svake daće prosti budu, neka u saboru izposluju. U saboru su pako nezadovoljni bili, i jedva članak 15. poprimili, da što više proti kralju su istom jako mermljali. Od ovuda je slědilo, da su Hervati ne samo sa 15. člankom nego i s banom nezadovoljni bili. Najviše im je to bilo što je ban bio Inostranac, i što se je u Pragu zakleo, da će onako upravljati, kako kralj bude zahtěvao. To njim je bilo pred očima, da ih kani sa Štajerskom sjediniti. O ovoj je stvari mnogo Kerčelić koješta pisao. *(Part. 1. pag. 267.)*

K a r l o princip svu je pomnju u to stavio, da 15. članak ustanovi. Uslěd toga je sabor naših kraljevinah na 15. Serpnja pozvao, i po Vidu Haleku članke poslao slědeće: 1.) Da se stališi Slavonie dobro oboružani pred svetkovinom s. Lovrenca u tabor postave, za poprimiti stanovito i kraljevini Hervatskoj vele koristno postupanje. 2.) Da něšto hrane zabadava, ostalu pako za priličnu cěnu, i kirie potrěbite odrede. 3.) Da se za topove, i pratež kirie narede.

Ove zapovědi, buduć da se nisu s banom, nit sa stališi prie promatrale, zato se nisu Hervatom ni dopale; dakle su se od žalosti, jer bana nisu terpili, mlogi razišli; prem da su opet bili pozvani, poziv su zabacili. Ostali poslě dugoga sověťovanja poklisaru Karlovomu odgovore: 1.) Da stališi Slavonie domovini svojoj na pomoć biti, neće uzmanjkati. Uslěd toga će se dakle na Turopoljsko polje kod posědovanja s. Gjurgja na Odri polag občinskoga odredjenja pod kraljevskom banderom ili barjakom u tabor bana dragovoljno skupiti. U kojem će gosp. veliki vojvoda Karlo s banom zanimivo promatranje imati,

Digitized by Google

ufaju se, da ništa nedostojnoga i slobodi kraljevine suprotivnoga neće slěditi, jer ban nijednom drugom vojvodstvu, protiva dostojanstvu banskom, i věkovitoj slobodi kraljevine, da pače i protiva istom 15. članku, u kojem se pripisuje, „da veliki vojvoda Karlo s gospodinom banom Hervatske i Slavonie porazumljen je imade, da nebi što nepristojno, i slobodi kraljevine suprotivno slědilo“ podložan biti nemora. Na 2.) od svakoga selišća pol Zagrebačkog merova žita, i jedan merov ravan zobi, na poklon, ostalo po cěni, kako se u Zagrebu prodaje, za uzderžanje vojske s vožnjom obećaju dati. Od potlašnjih davanjah kraljevska jasnost mora je imat izpričane. Na 3.) varoši će ove kraljevine providiti. Ovo věrni stanovnici kraljevine na zahtěvanje velikog vojvode Karla, na koliko im za sada sile dopuštjaju, pripomoći će za obrambu domovine, i svih obiteljih s tom pogodbom, da ovo u navadu nepojde. Buduć je kraljevina Slavonie uvěk bila slobodna, i blaženim kraljem od Ugarske, samo iz svoje dobre volje, ne pako na silu, pridružila se. Evo vidiš opet štioče, pravice Hervatske, da ban njihov nijednomu vojvodi nije bio podložan: bio on od kraljevskoga pokolenja, ili od kog drugog, sve jedno: on je bio nezavisan, osim jedinog kralja; nu i njemu samo na koliko su njihove pravice dopuštale. Zatim da je kraljevina Hervatska, razumij, i današnje kraljestvo Slavonie, koje je od svog postanka jedno tělo ilirskog kraljestva bilo s Hervatskom uvěk slobodno i nezavisno od Ugarskoga kraljestva, i da su se ove ilirske deržave dragovoljno s Ugarskom združili, pod tom samo pogodbom, da oni mogu svoja prava i slobošline, koja su pod vlastitimi kralji imali, neoskvernjeno zaderžati: što su i sačuvali. — U koliko dakle oni svoju neznanost pod plaštom mudrosti světu odtvoraju, koji stavljaju ono toliko puta oprovergnuto pitanje: „Jeli se Hervatska i Slavonia podjarmena ili s družena s Ugarskom zvati mora?“ svaki će lasno spaziti, koi neprestano našu ilirsku dogodovštinu proštie. Medjutim ovim polumudracem neka bude dosta to kazati, da se niti jedno, niti drugo Hervatskoj i Slavonii prikerpati nemore, jer su se Hervati i Slavonci sa Ugarskom krunom, to jest sa kraljevi tako i u toliko združili; u koliko su Ugarske kraljeve za svog kralja t. j. Hervatske i Slavonie odabrali. Što je već odatle jasno i dokučljivo, da velikaši i stališi kraljestva Ugarskog, niti su imali kada, a baš neće ako Bog, da ni imat u kraljevinah naših naime Hervatskoj i Slavonii, kakovu oblast

Digitized by Google

zakone stvarati, ali kakove zapovědi pripisivati. Jer to pravo samo kralj Ugarski, nu ne kao Ugarski, nego kao Hervatske i Slavonie kralj sa stališi i redovi deržavah naših, posěduje. Badava indi něki slamu praznu mlate, kad je to već do dosade toliko putah dokazano, da je Slavonia i Hervatska čisto od Ugarske nezavisna.

Vitezović piše; da su Gvozdanski grad ove godine Turci zadobili, poslě kako ga je posada tri nedělje branila, i od glada i žedje većom stranom pomerla, a drugi tako oslabili, da se nisu gibati mogli. Dubovac grad su Turci na veliki petak ove godine sav popalili. Dana 21. Lipnja Ivan Farenberg je razbio Turke pod Dubovcem kod Korane rěke, gdi je sada Karlovac.

Senjani su mlogo puta pobili Turke i Mletčane, i Turskih više od 40 selah i varošah pod harać natěrali. Dana pako 28. Kolovoza su došli pod Drežnik s vojskom, Jerim Slunj i Juraj Križanić, i predao se je njima. Vojska dakle ona, koja se je na Turovom polju skupila, sdružila se je s vojskom principa Karla. Vojvode su bile Kriste Ungnad ban, Jure Kvevenhiter, Ivan Farenberger, i Vid Halek; uputi se preko Kupe, i gradove, koje su nedavno Turci oteli, kao Buzin, Cazin, Zrinj i ostale od Turakah otmu: koje su poslě Turci, kada je vojska otišla, opet osvojili.

God. 1579. veliki vojvoda Karlo nije zapovědajuć, nego po svojih poslanicih Jakovu Zekelju i Gjurgju Kolausu i Vazler stališe umolio, budući da je u novoj tverdji kod Dubovca, koja je Karlovac nazvana, kuće za generala i za druge vojake podignuti odredio, i Koprivnicu tverdju doveršiti odlučio; da ga stališi s' njihovom pram domovini nagnutostju pomoćju i željnim odgovorom razveseliti neuzkrate. Osim toga, da bi prekokupski stanovnici štogod pripomogli za gradjenje Karlovca, jer se na njihovu obrambu gradi. Na pervo su stališi odgovorili, da će stanovnici gradovah Ozlja, Jastrebarske, Petrovine, Slavetićah, Turana pomagati. Na 2.) Da kada bude gosp. ban preko Kupe po čověku svom sve strane popisivao: da će odrediti, da sva onde stanujuća gospoda od dimnjaka po 6 poslenikah i 4 kola dadu. 2.) U ovom je saboru odredjeno: da se starinski običaji, i pravice kraljevine, po imence, po gosp. nědgdašnjem kralju Ladislavu na polju Rakoš u občinskom saboru potverdjene, kraljevskom veličanstvu za potverdjenje sada pošalju. Zatim su poklisari izabrani za sabor Ugarski, od strane velikašah, Gašpar Alapić i Petar Herešina, prepušt cerkve Zagrebačke; od strane plemenitih i županiah, naměstni bilježnik kralje-

Digitized by Google

vinah: Petričević i Gašo od Družkoci. Ovimi je naručeno 1.) Da za velikaše i veće plemenitaše, koji na sabore nedolaze, pedepse članak izsposluju. 2.) Da molba neka se veličanstvu kraljevskom predade i izposluje, da ban ilirskih kraljevinah najveći kapitan bude u domovini našoj, jer mlogi plemići pod različitimi vladanji služe, te tako u vrěme podignutja vojske, u banderium kraljevski nedolaze. Najposlě, da su svi drugi manji častnici banu u svemu podložni. Ostale članke, koje su poradi pravde bana i vice-bana s varošem Zagrebačkim naručili, izpušćam.

Iz prenapisanih znademo; da je princip Karlo grad i varoš Karlovac počeo god. 1577. zidati, i da je god. 1579. još pomoć od stališah Hervatske kraljevine tražio; da ga indi nije sam svojimi troškovi podigao, nego s pomoćjom kraljevine, zaisto kraljevina i u novcih i najviše u raboti je pomagala. Što se pako troškovah dotiče, dobio je od principah carstva Rimskoga, to jest Němačkoga, kako Praj piše, 845,000 forintih, za podignuti Karlovac. Ovaj se je grad rado god. 1580. dověršio, jer mu je god. 1581. izmolio od Rudolfa kralja povelju, koja ovako glasi:

Rudolfo II. po božjoj milosti Rimski car uvěk uzmožan; kralj Germanie, Ugarske, Češke, Hervatske, Dalmacie i Slavonie; veliki vojvoda Austrie, vojvoda Burgundie, Markio Moravie, knez od Tirola i Goricie itd. Na znanje dajemo: po glasu ovih navěštujući, svim na koje spada, da, kada prejasni princip gosp. Karlo, veliki vojvoda od Austrie, vojvoda Burgundie, Štajerske, Koruške, knez Tirolski itd. Stric naš predragi, na obrambu kraljestva Hervatskoga, koje je njegovim deržavam kano štit i zid protiva Turkom, imena kerstjanskoga nepriateljem, svojim i deržavah svojih troškom, stanovitu tverdjavu ili grad, kao i varoš, izpod grada Dubovca u spomenutom kraljestvu Hervatskom stojeći je podigao: i isto město po svojem imenu Karlovac je nazvao, i stanovitimi slobošti-nami i poveljami u naše i svoje ime, za vojake i druge stanovnike je nadario itd.

Mi indi, koji za hasnu i obstanak věrnih naših stanovnikah spomenute kraljevine Hervatske, slědom spomenute tverdje Karlovačke, kako najbolje svaka odrediti, i providiti želimo, sva gore spomenuta odobravamo, za dobro deržimo, potverdjujemo, i pečat naš, s kojim se kano kralj Ugarski služimo, prilěpiti dali smo jakosti i svědočanstvu lista. Dano u našem grada kraljevskomu Pragu dana 24. Travnja god. Gospodina 1581.

Digitized by Google

Poglavje XLV.

Od dogadjajah nadalje u Hervatskoj od god. 1579. do 1608.

God. 1580. sabor je u Požunu bio jako nemiran: stališi su tražili starinske svoje slobode, i da se svi inostranski službenici imadu iz Ugarske odpraviti. Ova Ernest kraljevski naměstnik brez kralja nije mogao dopuštiti, zato su se svi velikaši, a poslě i plemići razišli.

Godine je ovo u grad Kanižu grom udario dana 21. Ožujka, prah se je zapalio, i tako su se mloge kuće porušile, mlogi ljudi potušeni. Bolto Batjan se je Skenderbegom Požežkim pašom na mejdanu pobio, njega iz konja junački skinuo, glavu mu odsěko, i mejdan zadobio.

God. 1581. bio je sabor u Hervatskoj kraljevini; u ovom je od strane Rudolfa kralja, u ime Ernesta arcibiškup Kološki Gjuraj Drašković bio; u ime pako Karla principa Servacio Teifenbah, Vid Halek i Mihailo Kingsmaul u srědinu su stališah poslanici došli, moleći: 1) da kod Kupe nove tverdjave Brest i Srědičko podignu. 2) Da se u ovih tverdjah 300 pěšakah i 200 konjanikah po stališih suzderžaju. 3.) Da se za bana stanje s gradićem tverdim u Letovaniću načini. Što se ove 3. točke tiče, ako potreba bude, privolili su. Na 1.) ako veliki odveć gradovi nebudu, nisu suprotivni. Ali na drugo su odgovorili, da šerege bana povećati, i njihovu plaću ponoviti, na kralja spada, kako što je bilo za banovanja Petra Bakača, da je plaćo kralj 600 konjanikah i 400 pěšakah. Još su někoja druga naredjena u ovom u Zagrebu deržanom saboru, koja ovamo nespadaju.

God. 1581. Toma Bakača, s Nikolom Zekeljom sakupi četu Hervatah i srěćno kod Cernika udari na Ahmetbega; grada poglavicu razbije i protěra, a grad uzme. Ovako Vitezović. — God. 1582. veliki vojvoda Karlo po dužnosti je svojoj kano bojni vojvoda od stališah pomoć trazio. Na město pomoći stališi mu kraljevine žalostni stališ izpišu; da neprestano vojuju bez svakog uspěha, da kraljevina obataljena je na toliko, da gdi je prie 15,000 kućah bilo, sad se istom několiko vidi. Ali ipak su nešto obećali, što će sile dopustit. Iz tih dakle prinesakah je varošić Gjurgjevac s gradom s. Gjurgja popravljen. U Brestu i Srědičku pod vojvodstvom Gaše Alapića

Digitized by Google

prestalo je pomnožanje pěšakah i samo dvě stotine, da kraljevina uzderžaje. Popravlanje pako Dernja, da primiti neće, dokle Ivan Globicer kapitan Koprivnički, koi je grad s kmeti za sebe zakupio, ili ga nepovrati, ili barem kraljevine odredjenju nepoddade se, i poslenike neizplati. Ivan Monoslaj, drugačie Frančić dao je 1,000 fl. za popravu Bresta grada. U vrěme popravljanja gradjanstvo je Zagrebačko s bližnjimi imanji moralo voziti hranu kupljenu polag od bana odredjene cěne.

Polag 7. članka godine 1582. za providěti medje od Štajerske i Krajinske bili su odredjeni: Gašpar Alapić; Petar Ratkaj, Nikola Zenicej lektor kaptola Zagrebačkoga, Gašo Družkoci vice-ban, i Ivan Petričević vice-bilježnik. Ove je godine varošince Gjurgjevac i Ivanić popravljala kraljevina, zatim su nasipi okolo Karlovca, od prekokupskih stanovnikah načinjeni. Stěpan Radeci Agrianski biškup i naměstnik kraljevski po Ugarskoj, dao je zapověd na pogerdu kraljevine i vlasti banske, da od dobarah Nikole Ištvanfa i Bolte Batjana, niti poslenike za popravljanje gradovah, niti pomoćnu plaću za uzderžavanje prekokupskih šerežanah tražiti nesmiju, što ne samo da su odbacili; nego su i na svog kralja pisali, da kralj spomenutoga naměstnika opomene, da se projde takovih izvanrednih pisariah. Pervo zato što on kao naměstnik Ugarske kraljevine ništa u Hervatskoj zapovědat nema, niti more, a drugo nie uzroka — sve ako bi tu vlast i imo, zašto spomenuti velikaši nebi morali u pogibeli stojećoj domovini, kada mogu, pomoći. To je svaki polag savěsti dužan. —

U istom se je saboru tražilo. 1.) Da se onih 200 haramiah, t.j. šerežanah s banskom vojskom velikom vojvodi Karlu podpuno podložni predadu. 2.) Da se Hrastovica do temelja poruši. 3.) Da biškup Zagrebački čuvarinu grada Topuske na sebe uzme, ili ako nebi hotio ili mogo, da Opatovinu kraljevskom veličanstvu izruči, za koje će 200 fl. svake godine, iz daće kraljevske primiti. 4.) Da se grad Sisak takodjer kraljevskom veličanstvu izruči, i za druga imanja zaměni. Ove su točke u ime Rudolfa kralja veledični Bernardo Gaal, u ime Ernesta, knez Turi general, u ime principa Karla Gjuraj Kollaus, drugačie Vazler u Optuju kapitan, napervostavili. Ovih je prošnju ban podupiro, zbog česa je ono malo nagnutja, što je kod Hervatah imao, pogubio. Poslě dugoga promatranja na perve su dvě točke suprotivno odgovarali, jer su oni pěšaci samo na dvě godine pogodjeni, zatim članak 15. god. 1578. nedopušta, da se

Digitized by Google

banska vojska velikomu vojvodi Karlu podloži; već da nebi što slědilo nepriličnoga i slobodi kraljevine suprotivnoga; da bi se pako gradovi porušili, to nebi bilo, za sěgurnost kraljevine i bližujih deržavah; zatim što pomaže, stare gradove rušiti, a nove zidati? Biškup je čuvarinu od Topuskog grada na sebe uzeo. Kaptol je pako poradi Siska, koji mnoge starinske povelje i sloboštine posěduje od rimskih papah u ime svega kerstjanstva potverdjene na cara pisao. Vidiš štioče, od svih stranah zasědah, koje su našim deržavam prětile. Dok su se ovako u saboru prepirali, i toli umětno spletenim zasědam naši dědi uklanjali, da domovinu neupropaste, Andria je Auersberg Udbinju porobio, i množinu robstva doveo. Ni Turci nisu s mirom sědili, oni su opet Slunj porobili. —

God. 1583. bio je sabor u Požunu, na koji su od Slavonie poslani u ime kraljevine, Stěpan Budoci arkidiakon i Ivan Zabok: na ovaj je sabor i Rudolf kralj došao. Nu nesloga je velika u njem na toliko vladala, da su od 1. Ožujka do 28. Travnja teško dva članka načinili. — Ove je godine Varaždin sav pogorio, kmeti su od daće dimnjakah bili prosti, jer su morali zidine gradske popravljati, i kuće Sigismunda Palfia pravili su, koje su za konak velikom vojvodi Karlu, i komisarom kraljevskih služile. Dana je tužba Karlu, da je Koprivnički kapitan Globicer, silom pograbio jednu štranu imanja grada Rasine, i zatim dobar komad imanja Petra Ratkaja i plemenite bratje Hasagj. Nastavlja se u toj molbi, da će se kao nevěrnik domovine smatrati i prōgoniti, ako spomenuti grabež nepovrati. Najposlě je odredjeno, da se haramie pod rukovodstvom Alapića kod Kupe uzderžaju i na dalje.

Ova je godina bila jako neplodna. Uslěd šta je po svih vašarih, pijacih i cerkvah bilo navěšteno; da nitko više za sol morsku menjati nesmije, nego mirov žita, bilo kakovo mu drago, za merov soli; za novce pako za osmak soli više od 50 denarih nesmi dati, drugačie će mu se novci, žito i sol uzeti. U isto je vrěme ban Kristof Ungnad, jer ga Hervati nisu terpeli, baniu ostavio, a malo su zatim Turci porobili Pribance kod Kupe. Turska vojska prešla je Kupu pod Vinicom, i sve je robila do Hrasta, ostavivši pěšake pod Bosiljevom. Ali u zao čas po njih, jer naši na njih udare, protěraju ih i mnoge zarobe i posěku. Naših je velika poběda bila. Uzrok tomu biše veliko zaufanje od turskih častnikah u njihove pěšake, te tako njim nehtědoše konjanike u pomoć poslat. Naši, kako rěkoh najprie pěšake raztěraju, zatim na konjanike udare i straš-

Digitized by Google

šno pobiju.

God. 1584. David Ungnad predsědnik bojnoga savěta došao je kano komisar kraljevskoga veličanstva na sabor Hervatske kraljevine. Čim je stupio u krug stališah i redovah, nesamo pismom kralja Rudolfa nego i vcoma lěpim govorom je sve nazočne pozdravio i svěčano velikog viteza Tomu Bakača za bana ilirskih kraljevinah uveo, i stališem i redovom od kralja i svih němačkih principah priporučio. Govor komisarov je takovo utišenje u sve nazočne učinio, da su suze lili. U njem su najpoglavitie točke bile, da slogu i ljubav stališi u krug svoj uvedu, da bana našeg rod prime, koga su i s velikim uzhitjenjem primili. — Najposlě si je naš slavni Epaminonda Tomo Bakač za naměstnika *(vice-banus)* Ivana Zaboka odabrao. Ovoliko o izabiranju bana. U ovom saboru su zatim slědeća dokončana: da se grad Hrastovica s varošem poruši, da se u Brestu, ili gdi se sgodnie banu vidi, najprie utverdjenje iz plota načini kano predvarošje, poslě iz grada i varoša Hrastovice kamenje doveze i turanj sazida. Osim hiljade forintih, što je biškup Monoslaj obećao, odredjuje se na ovaj posao još 700 fl. koji se kod lektora kaptola, Krištofa Grangja nalaze. Da se 200 haramiah pěšakah suzderže osim daće od dimnjakah, obično su na svaka vrata 2 fl. ugarska nametnuta. Najposlě da gradove Ivanić, Križevce, Koprivnicu i Gjurgjevac kmeti oprave. Izza ovih kad su komisari hotěli odlaziti, osim lista zahvalnosti, molbeni list na Karla je poslan, kako i caru Rudolfu. U tih se listih kraljevine siromaštvo izpisuje. 1.) Da u pervašnja vrěmena sama županija Križevačka 120,000 vratah je brojila, sada, da se u svoj kraljevini jedva 30,000 broje. 2.) Da kraljevina preko mogućnosti svoje, za suzderžanje domovine, i bližnjih deržavah, tako daću i poslenike na poklon daje, osim toga na izplaćanje vojske banske, od svakih vratah 1 fl. za uzderžanje 200 Haramiah daju, zatim od svakih vratah 2 fl. ugarska, kako i od dimnjakah za kraljevine potrěbe platjaju. 3.) Gradove ked Kupe, Rečicu, Letovanić, Herković, Srědičko, Brest, Drenčinu, i sve do Siska pogibelne plitvine providjuju i obskerbljuju. 4.) Ivanić, Križevac, Koprivnicu, Gjurgjevac objačuju. S' tolikim siromašnih kmetah pritiskanjem u toliko, da nemaju vrěmena, da bi samo polja za hranu obradili s' kraljevine najvećom štetom, jer kmeti u bližnje deržave, kao u Ugarsku, Austriu, Moraviu: poradi tolikih gnjetenjah hoće se da izsele. Uslěd česa je molba dana; da se gradovi,

Digitized by Google

i okružja, koi i onako na kraljevinu Slavonie spadaju, i u županiah kraljevine Slavonie sto je kanoti: Mokrica, Brežec, Viželj, Kunšperg, Četertek, Pisac, Kosje, Srěda, Raka, Rogatec, Suvigrad, Kerčko, Kostanjevica, Turanj, s. Petar, Postnibreg, Metlika, Kočevje, Černovlje, ili sa svim izza toliko vrěmena s kraljevinom sdruže, ili barem za objačiti nju, pomoć da dadu. 5.) Ako se Hrastovica varoš porušiti mora, da barem za sěgurnost domovine, grad Hrastovica ostane; i s vojaci i drugimi stvarmi proti Turkom objača. Poslě ovih kada je komisar kraljevski otišao, pravice su kraljevine od Petra Herešinca, biškupa Kninskoga i prepušta Zagrebačkoga primite, i pod pečatjom kraljevine po vice-banu, i vice-bilježniku u sakrestiu s. Stěpana kralja stolne cerkve postavljene.

Ove godine dana 1. Sěčnja medju Rudolfom II. i Amuratom III. Turskim carom mir je na devet godina načinjen. Ali po tom udari Hasan vojvoda Sigetski u županiu željeznog grada. Ovo viděći Ferhat-paša Bosanski, Turkom je zapovědio, da se kupe. Koja čujući stališi, gradove Rakovac i Božjakovinu dadu opraviti. Krajnci takodjer kod obale Kupe naprot Prilistju za svoje straže sazidali su turnjeve. Juraj Šubić je Skenderbega, Požežkog pašu razbio, koji se je podigao bio i pričeo naše pokrajine robiti. Nu nepojde mu za rukom; slavni Šubić dočeka ga sa svojimi kod današnje Kraljeve Velike, i strašno ga pobie, da je teško sam paša živu na ramenu glavu odnio. Po pobědi donese Šubić u Koprivnicu 249. Turskih glavah, i 20 barjakah.

Turci iz Bosne, koji su se već odavno do 10,000 skupili, krenu se dana 24. Rujna i tiam su do Ljubljane sve robili i palili. Kad su se s velikim robstvom povraćali, Tomo Bakač ban, i knez Turi skupivši několiko hiljadah vojakah za Turci se odpute, i brez svakoga oduška dana 26. Listopada kod grada Slunja Turke stignu, na nje junački udare, razbiju je, robstvo sve otmu, i Turakah do 2,000 izsěku. Kerčelič piše, da je 4,000 Turakah poginulo. Kada je za ovi boj Amurat car začuo, kazao je, da im se je pravo dogodilo, zašto u vrěme mira boj počimaju.

Ove su godine odabrani, koi će medje od Krajnske i Štajerske pregledati, kano Stěpan Kastelanfi, Gašo Stankovićki prepušt od Časme i Glogovnice, Nikola Mikoc, Ivan Zabok vice-ban i Ivan Petričević vice-prabilježnik. Preko Kupe svim je stanovnikom zapovědano, da

Digitized by Google

na Karlovac poslenike šalju protiva velikašem i plemićem, koi nisu na sabor hotěli dolaziti, da se po članku občinskoga odredjenja kaštiguju.

God. 1585. Molba je na velikoga vojvodu Karla dana; da pošalje komisare za načiniti medje, i da dade zadovoljščinu zbog generala Karlovačkoga, koi je plemenite Volfganga Kasnića i Juru Karačkoga u zatvor stavio, i posědovanje obitelji Kobašića silom pograbio. Buduć Karlo ova zanemario je, na Rudolfa su kralja tužbu predali. Na most su Karlovački bili poslenici odredjeni. U město pokojnoga Ivana Petričevića, za vice-prabilježnika izabran jest Mija Urnoci.

God. 1586. dana 1. Sěčnja bio je u Zagrebu, Požunu i Beču strašan potres. U Beču su se tornjevi někojih cerkvah porušili; toranj s. Stěpana ostade nepokvaren. Na kraljevsko zahtěvanje po komisarih su Erasmu Brovnu i Vidu Haleku, poslenici u Koprivnicu odredjeni pod nadzorom Ivana Keceŕa, i 100 haramiah na novo odredjeno, koi su u berdinah okolo Medveda, Kalnika i Očura razbojnike hvatali. Ove je godine Ivan Zabok viceban umro: na město njegovo je Ladislav Imprić od Jamnice izabran.

Turci su se iz nova robit u Hervatsku odputili, ali Tomo Bakač ban dana 10. Prosinca dojde njim kod Ivanića na susrět: više od hiljadu izsěče, sve sužnje i robstvo oslobodi, i Turke raztěra. U ovom je boju poginuo Alipašc Bosanskoga brat, za kojim je bila Selima II. cara kći, a Amurata cara sestra, kojega glavu, i někoje Turske sužnje poslao je u Beč naš Epaminonda Tomo k Ernestu principu; odavle se krene i Kostajnicu popali.

God. 1587. Poslě, kako je Ali-beg bio izsěčen, taki je u Zagrebu sabor deržan, jer se je lasno moglo misliti, da će se Turci natrag povratiti, i za Ali-bega osvetiti. Dakle da nebi iznenada nepriatelj udario, i nepripravne našao, odredjeno je, da sva gospoda i plemići po običaju starinskom, koi su morali vojevati, na vrěme i u město, gdi ban odreči u osobi moraju se podignuti; koi pako ili od bolesti nebi mogli, ili bi u službu svoga veličanstva zapisani bili: takovi kano plemeniti konjanika na svoje město, dobro oboružjanoga poslati imadu. Koji bi pako zanemarili, neka se njihova imanja zatvore, i tako dugo u banovoj vlasti ostanu; dok se dvostruko nenaplate troškovi, koje bi takovi nemarnik u taboru potrošio bio. Onda su za sudove osmine predsědnici imenovani; osim vice-bana i pra-bilježnika, Gašpar Stankovački prepušt;

Digitized by Google

Nikola Zelnicej lektor; Nikola Mikać kantor; Stěpan Budoci arkidiakon Zagrebački; Gašpar Petričević, Juraj Miković, Gergo Sugnetić, Ivan Palfi i Jure Fodroci. Poradi neplodnosti pervašnje i ove godine, Gorotanci, Štajerci, Krajnci, tako su navalili u Hervatsku kraljevinu žito kupovati, da jedan merov, koji je bio za 10 grošića, na 2 forinta skočio; buduć da se je bojati bilo, da će rat nastati, i tako pomanjkanje žita u kraljevini biti, bi odredjeno: da nitko, pod izgubljenjem svega žita, nesmie više, nego samo tretji dio svoga žita spomenutim kupcem prodati.

Vojvoda haramiah u gradu Ivaniću bio je ove godine Jure Sladojević. Za sabor Požunski bili su izabrani poklisari: Nikola Zelnicej vice-prabilježnik, Uroci i Krištof Vragović; počeo se je 1. Studenoga. Ove su godine naši Kopanicu porobili, ali su i Turci u Medjumurje robit otišli: knez Šubić ih dočeka, veću stranu izsěče, i sve robje osvoji, ostali jedva živi utekoše. Měseca Prosinca kod Bihća, gdi je bio vojvoda Vid Halek, guske divje i patke su kano oblaci doletile i boj medju sobom deržale tako, da su se do kervi ranile.

God. 1588. Jure Štumberg je s 500 vojakah iz Karlovca silovito u Petrovinu nasernuo, ondi mlogo kvara načinio; nadalje dana je tužba na velikoga vojvodu Karla da zapovědi generalu Turiu, da zadovoljštinu dade. U ovom je saboru odredjeno, da se svi, koje versti i fele zločinci, ubojice, pustaije, bludnici, po knezovih i vice-knezovih po svih městih traže, i po zapovědi odredjenoj pedepsaju, koji bi takove branili, ili sakrivali, kano isti zločinci da se pedepsaju. 2.) Da jedan poslanik samo za jednu, a ne za više osobah město u saboru imati more. 3.) protiva plemenitim i velikašem, koji na saboru niti sami dojti, niti poslanika poslati neće, odredjeno je, da vice-ban s pedepsom odredjenom god. 1498. Ladislava kralja, nje pedepsa. 4.) Da sudbe kratje tako dugo terpiti moraju, dokle mložtvo pravdih potrěbovalo bude, jer bi mlogi plemeniti do sverhe pravde čekali i trošili, i najposlě morali bi se brez svake pravde kući povratiti. Nad haramie planinske vice-ban je postavljen, koji će na berdu Medvedu haramiah 20., na Moravči, Bisagu, Rakovcu i Božjakovini, 20. na Hocuru, Loboru, Krapini 20. narediti; kojimi će slobodno biti uhvatjene razbojnike taki na kolac nabiti.

Poklisari su članke iz sabora u Požunu deržanoga u naš deržavni sabor doněli; koje su stališi Hèrvatsko-Slavonski,

Digitized by Google

ako je što protiva njihovim starinskim pravicam bilo, ili popravili ili odbacili. Ova obilato izpisuje Kerčelić *(Part. 1. pag. 274. 275.)*

God. 1589. Drava je varoške grabe i grada Varaždina prelila: zato gradjani, s varoškimi stanovnici, i s kmeti gradskimi očistili su grabe, i Drave upliv u varoš s nasipi su od varoša odbili. Iste god. utverdjen je opet Karlovac i Gjurgjevac. Za kapitana haramiah, kod Kupe veledični Stěpan Gregorianić bio je izabran.

God. 1590. premda bi mir morao biti, Turci su opet sve udilj tražili, da boj u Europu prenesu. Ovako su već ove godine započimali naterkivanja u naše krajine. Ovo svědoči knjiga poglavice Sisačkoga na kaptol Zagrebački god. 1590. dana 27. pisana, gdi ovako zbori: „Ovih danah Turci, s 300 vojakah ovamo su pričeli nasèrtat, i dva su sela iznad granice ležeća, Bošnjaki zvana, porobili; i 42 uhvatili i odveli. — Od kuda je slědilo, da su Nikola Mikaci, kantor i opat, sa Stěpanom Fabrici, kano poglavice u Sisak grad otišli, da u vrěme gradu i domovini provide, i grad kaptolski starinski Gradec, něšto s poslenici nešto s prahom poruše. Ovo je bio, kano početak rata, koji je poslě strašan za svu Hervatsku bio: kakovi je početak ovoga boja, i koj je uzrok, da se je zametnuo, naš Kerčelić ispisuje, a ja iz njega.

Kada je Amurat car Turski s Persianci mir načinio, i Ferhat pervi vezir poginuo; Sinan je veliki vezir postao. Ovaj je cara, da boj u Europu prenese, uvěk nagovarao, uzroke dajući, da kerstjani sve udilj proti Turkom rat deržе; i mir su učinjeni pogazili: zatim da car Rudolf, daću obećanu već dvě godine nije poslao, prem da je bio više puta opomenut. Ovako je u divanu Sinan govorio: nu veziri i paše nisu se složili, něki, da se mir i pogodbe obderžati moraju; drugi, da, jer ga Kerstjani neobderžavaju, da ga niti oni nisu dužni obderžavati. Amurat car, dao je Muftii njihovom najvećem popu, ovu stvar, da razsudi. Muftia dakle, čuvši jednu i drugu stranu, za mir je bio, i onu stranku, koja je za boj bila, na to je nagovarao. Sinan poslě Muftia na sobet pozove, i otruje ga, i smert njegovu kano pokaranje i osvetu Mahumeta proglasi: potajno pako Hasanu Bosanskomu paši piše; da on od svoje strane rat započne tako, da se poslě more tužiti, da su Hervati protiva miru oružje podigli, i mira ugovore pretergli. Izveršio je to Hasan, i ove godine, kako smo gore viděli, boj je počeo. Ali budući protěran, pisao je na Sinana, da su Hérvati njegove

Digitized by Google

strašno pobili, i da moli sada za veću pemoć, da krajinu brani, i da se osveti za kvar učinjeni. Sinan, da je pogibel Turskomu carstvu poče vapiti, svakake laži i sumnje napervostavljajući, pod izlikom samo, da nepokazano more Hasan-paši Bosanskom dopustiti, da se slobodno nepriatelj progoni. Od ovud su strašni rati s Hervati slědili, kako ćemo vidět.

Poglavje XLVI.

Od dogadjajah na dalje u Hervatskoj pod Rudolfom II. carom i kraljem, od god. 1590. do 1608.

God. 1591. Hasan-paša Pridojević zvan, s dopuštenjem Sinana velikog vezira, skupi vojsku do 5,000 izabranih vojakah, i toliko pušakah, koje su se na dva konja mogle voziti (to su bili valjda manji topovi) i odputi se u onu krajinu, koja medju Križevci i Ivanićem leži: sve robeći, i Guščerovec selo popali, ali se gradića nije dirnuo. Božjakovinu gradić, kada je sačuo, da istina imade topove, ali praha niti šake, dade po pěšacih porušiti i upaliti. Onda Rakovac, Verbovec i s. Jelenu porobi, i veliko robstvo od svih okolišnih selah pokupi; još bi više zla bio učinio, da nisu povodnje velike nastale, i put mu preprečile. U měscu Svibnju je započeo Hasan paša robiti, nu naši vojvode: Križevački, Koprivnički, Ivanički vojsku skupiše, i za Hasanom se otisnu: najdu ga kod biškupovoga Gradca, i ondi se junački s njime pobiju. Borenje je strašno s obe strane do zdvojenja bilo, nu ipak Turčin mora i maloj složnoj šaki s velikom svojom silom, okrenuvši ledja bojište sramotno ostaviti. Naši oslobode prěko 400 zarobljenih osobah; sve veće Turske puške, koje su u blato zapale bile, pertljagu, 22 barjaka i 72 živa uhvate. Osim ovog toli važnog plenja, koi našim junakom u ruke pade, poginuo je Osman paša s množinom odličnih častnikah.

Ovaj boj prem da je srětno za naše izpao, ipak je sva kraljevina deržala, da je to prekeršenje mira, i da će boj iz toga svemu kerstjanstvu strašno slěditi. Princip Ferdinando i Rudolf kralj ova prekeršenja mira nisu deržali, nego da je to slobodno polag iste pogodbe mira proti krivim nasertanjem braniti se. To je naravno istina; nu dru-

Digitized by Google

gečie je paša u Carigrad pisao, dočim je Hervate tužio da su pervi na njih nasernuli. Medjutim je Hasan-paša tražio osvojene topiće natrag, ľuduć da su ovo puške kojimi se tverdjave neobsědjuju: ali kralj im ih neda-de, a Hasanu na to odgovor uzkrati. Medjutim su stališi od Hervatske kraljevine sva za boj pripravna držali, navlastito pako kaptol, koji je Nikolu Mikaci ili Mikačića, rodom iz Siska, iz sela Tišina, drugačie kanonika k Stěpanu Fabriću u Sisak za pomoćnika poslao; mnoge dvorske, i pod dvorane načine: pekare, kuhare i mlinare odrede, koji su u gradu trěbali; iz selah Kraljevca i Stibrenika veći broj stanovnikah uzmu; sela s ove strane Kupe, kanoti Urot, Drenčin i Pračno i někoje Sišćane, a s one strane Komarovec, Blinja na oružje podignu, i prediališe po tornjevih, to jest čardacih razrěde, i plaću za sve odrede: svaki je kastelan 2½ fl bombardaši 3 fl. vojaci prosti 1½ tako i pekari, ključari 1 fl. mlinari 1 fl: stanoviti Stěpan Lovaš 3 fl., i to je svaki měsec točno bilo plaćeno. Slědeće su godine imali više.

Osim toga je molbeno pisao kaptol na Rudolfa, da s novci, i vojaci pomogne, što je i obećao, ali ništa ove godine nije učinio; da se nebi kano prekeršitelj mira od Turakah nazvao. Kaptol je dakle sam sve s hranom, novci, prahom i puškami morao obskerbiti: zatim na pomoć kanoti u običnoj potrěbi bilo je sve duhovničtvo odredjeno pomoć pružati, k tomu su i obične kaptolske desetine upotrěbite, i u Sisak poslane. Medjutim u isto vrěme ban Toma Bakač, da se osveti Hasanu, sbog lažih koje je u Carigrad slao, i sbog neprekeršljivog robljenja, podigne vojsku bansku, i iz někojih gradovah uzme na pomoć haramie, obsědne grad Moslavinu, kojeg je do 60 Turskih pěšakah čuvalo, s manjimi topići na grad udarao. Turci videći, da se uzderžat nemogu, da svi ondě neizginu, tretji se dan pod ovom pogodbom predadu, da njim slobodno bude živim otiti, sto jim je i dopušteno. Grad pako ban porušiti. — Kada je ovo Hasan paša Bosanski začuo, Rustana svoga poklisara u Carigrad odpravi. Ondi tužbu podigne, da je ban Hervatski Toma Bakač s silnom vojskom Moslavinu obsio, i s velikimi topovi zidine porušio, da će na skoro tako i Veliku porušiti, i da svoj govor posvědoči; jedno veliko želiczno zèrno od 60 funti u Carigrad pošalje za pokazati, kakovimi je puškami zidine rušio, i stim da je pogodbe mira prekeršio. Uslěd toga cara moli, da mu pomoć dade, i dopusti, da se može osvetiti. Sinan veliki vezir je ova

Digitized by Google

kod sebe zaderžao, i još bolje kod cara umnožao i izpisao, primetnuvši, da već dvě godine harač nije platio. Amurat na to opomene poklisara carskoga u Carigradu stojećega, da poruči Rudolfu neka šalje harać, drugačie da će to kano pokaz prekeršenoga mira deržati. Hasan-paši pako dade svu vlast, da pazi, da se nebi kakovi carstva kvar učinio. Rudolf car kad je ova od poklisara svog iz Carigrada razumio, plaću u Budim pošlje k Hasan-paši Budimskom, i njemu po knezu Palfiu obznani, što Hasan-paša Bosanski radi; i ako hoće da se plaća dana u Carigrad pošalje, tako neka svaka nasertanja, i sva neprijateljska robljenja Hasan-paši Bosanskomu zabrani.

U to vreme Hasan-paša Bosanski, prie nego mu se poklisar iz Carigrada povrati, skupi vojsku, te Hrastovicu i Gore po predaji osvoji, sela pako okolišna porobi i popali, zatim ode iz nad Kupe, i progleda města, gdě bi zgodnie bilo novi grad sagraditi. Zatim s vojskom dojde do Siska, i s one strane Kupe kod pustoga Tornja s vojskom stane na proti Sisku, i tri dana iz manjih pušakah, počme ga biti, misleći, da će mu se od straha predati, ali Mikačić od toga nije hotio niti čuti. Hasan indi grozeći se, da će na skoro s' drugom većom vojskom dojti, putem, kojim je došao, povratio se je. Ove iste godine došla je četa turska u Modrušu, probila je zid, i nutarnji grad, t. j. kaštel porobila je i popalila, jer muških glavah nije bilo kod kuće, kojom su prilikom 10 děvah zaručnicah odpeljali. Dakle je god. 1493., kad su Turci opalili Modrušu, još bio tverdi kaštel osto u svojoj cělosti do sada.

God. 1592. stališi pervašnje godine videći, da se Hasan-paša Bosanski na porušenje kraljevine Hervatske jako diže, sabor po banu u nedělju pred s. tri Kralja navěste, i sva, koja su za občuvati domovinu potrěbita vidila se, po nagovoru Rudolfa kralja, i Ernesta principa, koji je ovu kraljevinu na město Karla (koji je 10. Sèrpnja 1590 umro) ravnati počeo, narede slědeća 1.) Da pod kraljevski barjak svi biškupi, velikaši, plemeniti i drugi, koji imadu imanja, tako duhovni, kako i světovni, u osobi i s banderiom k banu, u vrěme občinskoga podignutja, i skranjoj potrěbi dojti i ostati moraju. 2.) Svaki duhovni i světovni od gospode i plemićah, nikoga neizmimljuć, od svakih deset dimnjakah, jednoga konjanika dobro oboružjanoga s kopjem, i dva pěšaka s puškom dati mora, koi pako nebi imao 10 dimnjaka, ili čitavo selišće, onaj se mora s drugim združiti, i dojti u

Digitized by Google

tabor. Zatim koji drugdě za plaću vojuju, ili su u službi, za svoju osobu jednoga konjanika dati moraju. Žene ili gospoje, koje imadu imanja, kako i momci, starci slabi, koji za vojsku nisu, za osobe svoje, i od imanjah vojake polag prepisa poslati imadu. Plemići svi jednoga čeloga selišća (*sessionis integræ*), udovice pako koje sinove imadu nejake za boj, kod kuće neka ostanu i boga se mole. 3.) Bratja u Isusu (*Monachi cujuscunque demum ordinis & ritus*) t. j. fratri iliti kaludjeri, ako u družtvu svomu vojnu ljubećih nemaju, tako od svih samostanah 4 konjanika poslati imadu. 4.) Tergovci inostranci, u varoših, ili gdigod u kraljevini stanujući, koji imadu robe 500 fl. vrědnosti, da jednoga konjanika moraju dati sa svim obskerbljena ili oni sami došli, ili konjanika za sebe pogodili, pod izgubljenjem iste robe. 5.) Varoši briače sve iz varošah jednog u varošu zaderžavši, proče u vojsku, brez kojih vojska biti nemore, moraju slati, zatim iz medju kmetah konjanike i pěšake poslati moraju, 6.) Za voziti velike puške i prah, i drugu vojničku potrěbu varoši, i Lěpoglavski samostan kola i kirie sa svim spravne dati moraju. 7.) Buduć da se u boju većom stranom kavga i nesloga radja, što se něki velikaši i plemići županiah i vice-ban podverči neće: zato se odredjuje, da od sele vojvoda sve kraljevine, brez oskvernenja vlasti banske, zapovědati njim imade. 8.) Ako sadašnji vojvoda kraljevine Gregorianci, poradi slaboga zdravlja službu ostavi; daje se vlast banu s dogovorom vice-bana i vice-bilježnika na město njegovo drugoga izbrati. 9.) Da pako tabor brez hrane neostane i da se po tom ne samo pomoć iz inostranih deržavah nezapréči, nego da se i ova domaća vojska u krajnjoj pogibeli domovine nerazide, naredjuje se, da sva gospoda, biskup, ban, velikaši i plemići, varoši, kaptoli i samostani, paroki i altariste, od svakih vratah pol merova raži, prosa jedan merov, grahorice, ili zobi jedan osmak Zagrebački imadu dati, koja hrana, ako bi ostala, po cěnu prepisanu mora se prodati, da se za one novce opet u potrěbi kupiti more, i to toliko se puta dati mora, koliko će trěbati. 10.) Odredjuje se, da od svakih vratah gospoda i plemići jednog selišća, za opravljane cerkve s. Katarine, i kuće ondi ležeće, u ovom varošu 20 denara polože. 11.) Molbeno traže takodjer stališi sjajnost principa Ernesta, da kod deržavah svojih opravi, da 100 pěšakah za obrambu grada Siska odrede. 12.) Buduć da varoš Zagrebački poradi porušenja osobito većih pušakah pomoć bi trěbovao, mole stališi njegvu sjajnost, da

Digitized by Google

nebi odanle topove kretao, već da još veći broj vojakah za obrambu varoša odredi. 13.) Odredjeno je, da se gradovi zapušteni, koji se od više bratje posěduju, po vice-prabilježniku pregledju, i ako se iznajde, po kojem je bratu grad opuščen, neka se drugomu bratu, koji grad popraviti hoće, list od onoga grada pod kraljevskim pečatom dade. Od ovuda vidit moreš moj štioće, u kakovom je stališu kraljevina Hervatska, i kakovu su brigu i nali za svoju domovinu. Jer su pako već ove godine Turci mlogo nasertali u naše krajine: zato je ban već měseca Travnja vojsku u tabor izveo: kaptol je kanonika Mikačića s banderiom odredio u tabor, a na město njegvo je Blaža Gjurka i Matu Fintića kanonike u grad Sisak odredio. Da se pako znade što se je u taboru, u Sisku i okolo njega ove godine radilo, liste ću někoje Mikačićeve koje je na kaptol pisao; kako ja kod Kerčelića nahodim, popisati.

1.) List. Iz Pračna kod mosta 19. Travnja. Ništa se dobra ufati nije. Germani neće boja deržati u ternju, neg da se s Turci na polju pobiju traže. Svaku uru hiljadu věćah izpraznih, i ništa stalnoga. Juče sam bio pozvan u savět, i vidiosam, da nema ništa prijaznoga. Upitan odgovorio sam, ako dalje odvlačite, dok se hrana potroši, vojska će se morat razpustit, i tako će se nepriatelju veća serdčenost podati za bolje harati. Ovo se je većoj strani dopalo. Nu drugi, koji se boje s Turci pobiti se, najposle dokončali su, da se pričekaju Štajerci, i Goričani. Po ovom dokončanju ostala će se imanja porobiti, dok od ovud otidju sramotno. Nemože se izpisati, koliku težkoću, i pokaranje Bog je dao duhovničtvu Zagrebačkom. Straže nikakove nema kod Urot, jer Cetin sa svojimi rasutimi amo tamo leti; niti se more grožnjom, ni batinom tko natěrati na straže. Sve smo Zagrebčane kod dolnje Drenčine i Rakova naměstili. Most pako od ove strane s drugimi čuvam, postavljen za ruglo prostomu puku. Siromašni dekan, s kaštelanom se tepe po imanjih naših, ali ništa nemore dobrim opraviti, zlim pako nije sirgurno. Molite boga u pokornoj odeći i pepelu, da zlo, koje nad glavami našimi visi, od nas se odvrati.

2.) List. Iz tabora kod mosta 20. Travnja 1592. List, koi mi je u Hrastovici donošen, ne brez teške serdca žalosti primio sam. U ovoj stvari što bi se moralo raditi, to će vrěme učiti, samo dabi se od ove bojne mečave mogli sada sloboditi. Ali strah me

Digitized by Google

je, da nije već izkuhan poso, jer Siščani, nisu nikakova odlazka, već predanje naumili. Da bi u grad inostrance mogo imati, volio bi, morebiti bi sav strah sumnje uzele. Ban je ovdě bio: više mi pisati nedade žalost: svi vehnemo od žalosti i od straha. Zdravi budite, moleći boga za nas.

3.) List. Isti dan. Kamo sréće, da nije Němacah, koliko bi sěgurnije bilo. Nemože se kazati, kako nas k mostu dolazeći psuju tražeći hranu i govoreći, da će radi nas od glada poginuti. Kojimi da bi na moje bilo, niti jedne mervice dao nebi. Mećaice ove (razumij Němce) sve savěte preokreću. Paša neće odlaziti, dokle varoš nenačini, kakovi je Drenčina. Poslovi, koje smo na mostu potrošili, badava će biti, kada se Germani u šumi pobiti neće. Molio sam generala plačući, da toliku hranu, tolike troškove zabadava učinjene nepropusti; i da vojske brez boja neodpušta. On je pako mene molio, za Boga, da ga nebi s njegovimi oklopnici ovim činom izgubio. Veliku bombardu i 25 zernah prisiljen morao sam naměstiti kod Bresta. Prekjučer je udarilo tane blizu šatora pašina, i ubilo je čověka i vola. Siromašni živimo, puk naš od glada susderžati nemoremo: u sréd polja od zime i glada gine. Krajina se sva opušćuje. Poslao sam 60 ljudih s Cvetkovičem i Cetinom, da zabrane otimanja; malo je falilo, da nisu pobijeni od pušakah uskočkih.

4.) List. 23. Travnja zlo se s nami radi: vode su obale nadišle, most je od vode razderan, svi smo u strahu. Nepriatelj velika množtva u svoj tabor prima, i sebe jako jača; topa je dva velika dovezo, i veliko věće drži. Uhoda kaže, da paša, ako se nebo sruši, neće odpustiti, niti se iz města krenuti. Okolo svoga novoga gradića pravi nasipe, svaki se dan sve više šatorah vidi. Jučer sam govorio s vice-generalom, čověkom u svem dobrim, ali u bojnih stvarih jako lukavim: njega sam nagovarao, da se prilagodi vrěmenu, potrěbi, pogibeli i tolikim kraljevine i ostalih kraljevinah troškovom; obećao je, ali poslě sveršenoga věća, kad sam na samom š njim govorio, opomenuo me je, da nesvětujem za boj; poslědnji sam put šnjim dokončao, da razpusti tabor, i stotinu pěšakah ostavi. On je pako meni list dao šititi, gdi zapověd imade, da 200 ostavi. Ja vašega lista prepis nisam imao. Uvěk mi jedan pošaljite prepis po glasonoši. Jedan sud vina, zakoi nisam molio, dobiosam, podělit ću ga medju one, koji me uznemiruju.

Digitized by Google

5.) List. Iz tabora kod porušenog mosta 25. Travnja. Više putah pisati nedadu mi teški poslovi, navlastito branjenje kmetah tia do kervi. Deržava je sva zabatalejna; i drugo ne ostaje, nego da se grad komu pokloni ili se zaměni. U taboru se pije, jede, gosti, spava sve badava. Ganut će se tada nëgda Germani na mloga banova nagovaranja, i čim voda oplihne, koja obale sada nadilazi na nepriatelja će udariti. Medjutim se most po nagovoru bana opravlja od naših, da u tom Němci bana ili nas nebi krivili. Prekjučer je velike dvě bombarde doprěmio nepriatelj, koje je s drugimi na načinjeni grad postavio, i jučer, kad su naši gledali, iz svih je pucao. Naši kmeti, kao i druga mloga gospoda potajno odlaze. Kazao sam ovo banu na samom, da stvar što berže žuri.

6.) List. Kod mosta 2. Svibnja. Doista po odredjenom poslu nepriateljskom i dobro utverdjenomu gradu Hasan je nepriatelj danas u osam satih preuio tabor na ravnicu osebnu, koja je pram varošincu Hrastovici, gdě su isti dan děvojke od Hrastovice do velike noći kolo igrale. Kad je tabor naměstio, pričeo je opravljat Hrastovicu; kada ju opravi, onda će opravljati Gore. Jučer su u mrak jednu kolibu za pčele načinjenu vlasi upalili. Prekjučer su blizu Letovanića takodjer jedan čardak Pleteš zvan popalili. Gmizi nepriatelj kano otrov, a neima, tko bi mu suprotstao. Savěti su Němacah nestalni, te se tako od njih dobroga ništa nadati nemore. Danas je 100 haramiah dao vice-general, i zapovědio njim je dati prah. Ali u njih je mala pomoć, oni neće stražiti, već samo sěditi u stražani. Zagrebce naše doterajte ovamo sve do glave. Kmetah jedva je tretja strana ovdě, i oni nam poradi glada dosadjuju.

7.) List. Iz tabora 3. Svibnja. Nepriatelj, ostavivši 1,000 vojakah u Petrinji, u Hrastovici 200, sada Gore opravlja. Tabor je od Hrastovice tia do Gore i Sračice pružio; jer će i Sračice popraviti, i svagdi će 200 vojakah ostaviti, on pako poslě u Kostajnici ostati. Imadu zapověd Němci, da netèrpe, da novi podignuti grad ostane. Ali ja mislim, da će ostati, jer nikakove volje nemaju boja biti. Naš siromašni ban hoće da se izjede, jer nikakove svoje niti od kraljevine vojske nema. Kmetah mložtvo je kući otišlo. Nikakvog reda, svaki se derži za pametnoga, kad se viče kod čašah; bojimo se u jutro tako, da više što bi pisao, neznam. Ostajem medju zmijami kod mosta.

8.) List. Iz Pračna 5. Svibnja. Otišao je nepria-

Digitized by Google

telj jučer rano, i nitko ga nije progonio, dapače, da pokaže svoju slavu, tabor je lěp iznad Hrastovice načinio, šatore razastro i vatre naložio, i tako je naše prevario, da nemisle, kano da tajom beži, već da je očito i pošteno otišao. U Urotu nikoga nema: i sve su kolibe od naših porušene, i derva u tabor na vatru donešena. U Pračnu, Petrovcu i Jazveniku kmeti su mene klečeč molili, da im dopustim, da otidu, da se više nemogu uzderžavati. Nagovarao sam jih, i obećao njim obrambu, da do žetve ostanu, kad je nepriatelj otišao; jedva je ban suzderžao Němce, da za danas ostanu, ali se oni tuže na hranu, prem da se ni u Karlovcu nisu nikad tako tovili. Cělu smo noć u gradu i u taboru kruh pekli, koi smo im dali, osim drugoga troška zabadava. Šaljem list vice-bana, koj je meni pisao iz tabora; moli me za Boga, da jim pošaljem kruha po koi ban šalje dvoja kola, i da šaljem dva čověka, koi će prodavati kruh; paša jučer bio je do podne u Kostajnici; vojsku je raspustio i otišao.

Vidiš dragi štioče iz prenapisanih listovah, što se je radilo u našoj Hervatskoj prěko Kupe. Naša je vojska za badava trošila i stojala, a Hasan-paša Bosanski, grad Petrinju od vode, koja iz berdinah ističe — pred očima naše vojske iz nova sazidao. Ovo je ona Petrinja, koja je danas naša, gdi je štop od banskih krajinah. Da pako znadeš ovu Petrinju od drugih, kojih uspomena u starinskih pismih dolazi, razlučiti: moram popisati, da je više městah, koja su se Petrinja zvala. Ovako ne daleko od Jastrebarske je skupština u varošincu, koja se je u staro doba Petrinja zvala; i kojoj je Bela IV. kralj povelju podario, sada se zove Petrovina. Na dalje iznad Hrastovice u gorah bio je grad, koji se je od potoka mimo tekućega Petrinja zvao, i ovaj grad spadao je na biškupa Zagrebačkoga. Bio je takodjer dalje Topuske grad, koi se je Petrovagora zvao, drugačie Petrinjaberdo, ili Petrinja. Bio je takodjer i grad, Petrinja na kaptol Zagrebački spadajući, kojeg su i Petna pisali. Ovi su gradovi sada već porušeni, i ime su isto izgubili, dapače ništa od njih, osim porušena kamenja, nevidiš.

Kada je Hasan-paša samo na izliku dana 5. Svibnja vojsku razpustio, i našim oči zamazao, vojsku je pod Bihać poslao i Bihać pokraj Une na jednom otoku od svih stranah utverdjen obsio. Kerčelić piše; da je Bela IV. kralj Bihać podigao: ali se vara, jer je Bihać bilo město

Digitized by Google

veliko, jako i poglavito već u vrěme Hervatskih kraljevah. Zaisto je Tèrpimir kralj god. 832. u njem stanovao, to svědoči njegova povelja cerkvi Splětskoj podarena (pogledi stranu 3. pogl. 9.) Hasan je indi Bihać obsio; u njem je bio Lamberg sa 400 vojakah: ali Lamberg plašljivica poslě osam danah grad i varoš Turkom pod pogodbom predade, da se obsědjeni vojaci neoskvernjeni odpuste. Ovako je nepredobljivi grad Bihać, u ruke Turske došao, gdi su mlogi samostani bili i u njih mlogi starinski vojvode sahranjeni. Lamberg sa svojimi odputi se pram Slunju ali se u to vrěme kavga medju: jednim Turčinom i Tomom Bataličem započme poradi ovoga žene: zato su se svi vojaci naši morali pred Hasana natrag postaviti. Turci vapiše, da se svi izsěku, ali Hasan čujući jednu i drugu stranu, opet sve zdrave odpusti. U kroniki Turskoj, od Ivana Rosina u Lipsku god. 1594. izdanoj, piše se, da je dvě hiljade dušah obodvojega spola u vrěme obsědnutja u Bihću poginulo.

Kada je Hasan Bihać osvojio: onda je hitio, da Sisak zadobie. Dojde indi u Petrinju svoj grad, opet što je falilo popravi, i u srědini derveni turanj načini. Bakač ban ova generalu od Koprivnice Stěpanu Grasmanu obznani, i da s većom što može četom bèrže u tabor dojde. Došli su iz Kranjske i Štajerske 600 oklopnikah. Bakač s ovimi tabor kod Bresta načini, da je samo Kupa vojske rastavljala, da su se iz manjih pušakah puškarati mogli. Ovdě su se više putah vojaci naši s turskimi po danoj věri divanili. U to je vrěme Hasan neprestance grad Petrinju, i na Kupi most opravljao. Da se pako bolje razumie, što se je u ovo vrěme kod Siska i drugih okolišnih městih radilo; vrědno je nekoje liste, koje su poglavice od Siska na kaptol pisali, iz Kerčelića u kratko popisati.

Poglavje XLVII.

Slěde listovi iz Siska, i iz tabora kod Kupe, nastojnikah kaptola Zagrebačkoga.

1.) List. Iz Siska 25. Lipnja 1592. Danas je u četiri ure iz Hergovčanah naših 16 nepriatelj uhvatio, dva izsěko, i 50 govedah odtěro. U Brestu neima nijednoga ba-

Digitized by Google

novca, osim Zeciglava. Němcom je zabranjeno, da neizlaze, jer će brez konjanikah poginuti. Turskih 100 konjanikah i něšto manje od 200 pěšakah u ternju leže, koje smo poněšto izkèrčili, da je sěgurnii put u Brest. To sam opazio jučer, kad sam išao na njihova gibanja pazit, prelazeć prěko potoka kod Hergovića. O da bi se naši konjanici već jedan put utovili, može biti se manje zapoyěda banu, jer se Sisak i Drenčina i Brest od samih Štajeracah sada čuva. Ivančani su otišli, da prepreče Jelengrad popraviti. — Jelengrad jest iznad Moslavine u planini; od njega se zovu sela gornja i dolnja Jelenska.

2.) List. 2. Sèrpnja iz Siska. Od dohodka gosp. Labohara, i gosp. kapitana Ivanićkoga dobili smo knjigu, u kojoj nas od stvarih kuhinskih opominjaju. Ove su tako těsne, da ako ribe nebudu htěli jesti, čorbe neće imati. Sva su uklonjena u selih. Jazvenik, Petrovac, Greda, Sela, Stupno, Drenčina niti ženske, nit muške glavu, a još manje marve imade, sve se je razběžalo: nu opet će se imat na njih briga, koliko bude moguće. Sva su Němcem predana. Ovdě ništa drugo nije, već ako bombarde komu založimo. U takovih smo potrěbah, i stiskah, da niti nam gradjanski vojaci podložni neće da budu. Ništa nemoremo opraviti lěpim i milim nagovorom: sva gledaju na zlo i zdvojenje. Mi premda veselim pogledom, i bistrim obrazom nje slobodimo, nevěruju nam, već nas izsměhavaju govoreći, da mi samo na izliku tako deržimo.

3.) List. Isti dan iz Siska. Dva su od naših ovu noć iz Petrinje utekla, koji kažu, da Hasan veliki i prostran turanj iz derveta pravi, iz koga će sav grad braniti moći. Ima veliku raje tlaku (rabotu), koju smo viděli, i mloga kola, koja balvane dovoze. U nutra nikakove nema kućice, već je nasuto zemljom, kako je čověk visok. Mlogi su uvěk na proterkivanje, i robljenje pripravni, sěno se za njih kod Bresta kosi. Bogović je živ uhvaćen sa drugih naših do 70; stražane su prazne, a nitko se nedade natěrati, da ide na stražu. Svi su u najvećem strahu, i nas kore, da smo obećali, da će se toga osloboditi, i već malo da nas za lažce neimenuju. Psuju bana, velikaše i svu gospodu i nas, što ih silom deržimo, koji bi se već drugamo od ove pogibeli odněli bili. Balvani i bèrvna, koja smo za stražanu Urot dali dovesti, nepriatelj je u isto vrěme oteo: to je bilo kad je Bogović uhvatjen, i 70 drugih, gdě su se valjada pobili.

Digitized by Google

4.) List. Iz Toplice Tomo Makar 10. Sèrpnja. Koliko sam mogao odavle kmetah poslao sam u Sisak. Više nemore iti radi glada, dokle kruha nedobe. Poradi haramiah pako kažu: da oni nemogu služiti na dva mèsta i zato neće da idu.

5.) List. Iz Siska 12. Sèrpnja: Jučer je bio kod nas kapitan Penčel skupa s vice-kapitanom i drugimi svernuvši se i Bresta poradi pomankanja hrane, kojemu mi pomoći nemoremo: kad su već sva porobljena, molio je on sa svojimi poglavitiimi, da se u grad puste, da će u vrème obsědnutja nam pomoć, samo da hrane imadu. Mi smo odgovorili, da mi nesmiemo nikoga osim šestoricu primit, 100 pako, ili 200 samo s dopuštenjem kaptola, kojem smo ih poslali. Po našem umu pušćati se nebi marili, prevara i hamišluk more biti. Most je do najveće vode načinjen, i nadalje pravi se, itd.

6.) List. 15. Sèrpnja iz Siska. Mikačić most na Kupi već doveršuje, itd. (Ovde o žetvi govori, kako se terse da ugrabe požeti, prie nego Turci navale), zatim nastavlja: Jučer je obnoć 70 oboružanih konjanikah došlo u Petrinju, toliko se danas broji, rědki dolaze tako, da ih nebi manje od 300 konjanikah skupiti bilo. Jučer se je u jutro od 12 topovah jek čuo u Kostajnicu. Mislim da nije drugo, nego da se u Petrinju vojska kupi, ili morebiti pašu sprovadja. Bana nitko neopominje, da ranie tabor načini. Strah me je, da će nepriatelj prie tabor postavit u Petrovini, nego ban. Opomenite ga da nekasni, i svoje vojake da natèra, navlastito konjanike u Brest, jer su sami Němci ondi, plašljivice, jedva se na polje pokazati smiju. Sve je Němce poplašio list turski, koji su na mostu Brestovačkom jučer na noć postavili na kojem su tražili, da im se grad predàde, jer ćega drugačie predati. Vina nemamo, popili su ga svagdašnji gosti.

7.) List. Dana 18. Sèrpnja. Jučer predali smo banu 300 ljudi, koje smo po lukavštini skupili: prem da neće ostati u taboru, kano ni drugi, koji videći tabor potajno kući odlaze. Dvojica naših vojvodah, s Cvetkovićem u taboru će uvěk morat biti. Špan od svojih 25 kopjanikah Topličanah imade pet, ostali su pouticali, pedepse vrědni. Němci nas s banom mole, da most načinimo, ali mèsta jošt nisu kazali. Bojimo se, da ono što se je jučer dogodilo, nepripeti se. Němci osobito oklopnici nas i bana jako smutjene, na smèh kreću itd.

8.) List. 19. Sèrpnja iz tabora Mikačiću Toma Bakač ban. Iz stanovitih glasonošah razumio sam, da će

Digitized by Google

danas ob noć, ili u jutro rano nepriatelj na tabor udariti. Radi toga ljudih što najviše pošaljite mi, dvě, ili tri taraske, trud ću naplatiti: od sréće se dobro ufamo.

9.) Iz Siska dana 19. Sèrpnja. Nepriatelj je na tabor naš udario i oplěnio, šatore najlěpše i bombarde je sve oteo, sve je pěšake izsěko ili odveo. Utekli su někoji banski vojaci s banom i oklopnici Němci. Od dvě ure do četiri trajao je boj. Naši su se iz perva junački bili, ali su poslě sramotno běžali. Sutra će se o našem gradu raditi, mi ćemo grad ostaviti; što bèrže u varošu nepriatelja vidimo, jer će nas s našimi bombardami potući; gradu providite za pomoć. Brest je ostavio u miru, i Němce je obkolio, i do sutrašnjega dana čeka, hoćeli se predati. Odanle pako uprav ili na nas ili pram Zagrebu domovini gosp. Stěpana Fabricia iti će. Po suhom mostu prěšo je neprijatelj u jedan mah, sa 5,000. Dajte pomozite, grad ćemo ostaviti, ako podgradje osvoji.

10.) List. 20. Sèrpnja, u tri ure po pol noći, iz Siska. Ovu su noć Brest, Němci, Hergovići i Gotoča popaljeni. Nijedan se još iz tabora nije povratio: svi su izginuli. Jeli ban, s boljimi Němci živ iz boja izišao, neznade se. Sav je tabor nepriatelj zadobio. Naši su svi poginuli, teško da je tko osim Cvětkovića ostao. Pomozite, ako možete. Danas ili sutra radit će o nami i o našoj koži medju nepriateljskim běsnenjem. Svu su noć potrošili u odpremljenju plěna i robstva.

Isti dan u jutro iz Siska. Nepriatelj je danas do Odre došao, troja kola vice-kapitanu je satro, i novce uzeo. Drenčinu gornju, selo, je popalio, grad je tražio, ali mu se nije dao; sva sela pale, ljudih neimam, osim 25, drugi su svi pouticali: pomozite danas ili sutra; jer Odra jest plitka. Varošani su Zagrebački utekli, od Siščanah nijedan od nikud nedólazi, niti haramia. Od radnje i utverdjivanja već nemoremo da dišemo: ako grad ustraže Turci, što ćemo učinit? Pišite nam po jednom bèrzom konjaniku: jer mi njega prěko Odre idućega čekati nemoremo. Bog bi dao, da prie nebudemo obkoljeni, nego vi ovaj list dobijete. Što se je do 20. Sèrpnja radilo, iz popisanih listovah znademo, što se pako do zverhe godine 1592. dogodilo da vidimo:

Kad je Hasan-paša Petrinju, i toranj u njoj dogotovio, i most na Kupi načinio, Vojnić někoji Rac putovodja, koji je namieru našeg bana znao, i prie věran banu bio, k Hasanu je uskočio, i njemu sve věće

Digitized by Google

i naměrenje dokazao. Hasan ova čujući iz bljižnih gradovah vojsku sakupi, i dana 19. Sèrpnja na našu stranu prelaziti počme: pěšaci su s topovi napervo išli, konjici za njimi na čete. Ban to videći da da znamenje na bój, bez da su što Němci zato znali; i nepriatelje je junački pozdravio, ali poslě sa svojimi u běg se je dao. Turci běžeće sěku, hvataju i progone tiam do Ribnjaka i bèrda, koje se pram Letovaniću pruža. Němci jedva su počeli boj, u běg se otisnu. Naši pěšaci većom stranom izginu, osim onih, koji su Savu preplivali, ili u šume pouticali. Hasan preobladalac tabor prodre, i 60 glavah odsěčenih s barjaci i s mlogim darom po Rustanu svom poklisaru, i sužnje Simanu velikom veziru u Carigrad pošalje, i njemu sva svoja junačka děla ispiše. Toliku je slavu u Carigradu zadobio, da su proglasili, da u Hasana paše Bosanskog junačtvu sva sréća Turakah stoji. Hasan zatim popalivši Brest i druga města, Sisak dana 22. Sèrpnja obsěde. U gradu su poglavice bili Blaž Gjurak i Mato Fintić, kanonici Zagrebački. Tražio je, da se grad predade, ali bi odbačeno. Onda s većimi topovi za čitavih osam danah stane grad biti, i bio bi ga predobio, da ga Hasan Budimski vezir nije opomenuo, da s velikimi puškami nesmie udarati, da je to protiva pogodbi mira. Nato je Hasan presto, topove i vojsku u Petrinju cdveo. Ovo se je dogodilo okolo polovice měseca Kolovoza. Malo dana dao je Hasan vojski svojoj mir da se opočine; poslě opet vojsku přěko novog mosta brez topovah prevede u Turopolje, i svu ravnicu medju Savom i Kupom porobi i popali, i tabor kod Lomnice naměsti. Od kuda su njegvi konjanici i pěšci na sve strane robit odlazili, tiam do Kerestinca i Okića, i mloge su obodvojega spola zasužnjili. On se je pako s fatanjem pticah, i lovom zabavljao.

Vidis dragi štioće, na što su Hervati bili došli, da se više niti Turkom nisi směli pokazati. Uzrok je ovoga bio, što je kruto našim zabranjeno bilo, da na Turke nesmiju udariti; da se nebi kazalo, da su oni mir prekeršili. Od ovuda su na bana Bakača velike tužbe od Turakah na Rudolfa nosili, da je on mir prekeršio, bana je Rudolf morao pokarati, poradi šta je ban svu volju izgubio, kao i drugi plemeniti, i isti vojaci. Medjutim su knez Palfi i Franjo Nadaždi, i Ivan Kutof biškup Jegerski u Prag k Rudolfu caru otišli, da mu od Bosanskih Turakah děla dokažu, kako su njim sva slobodna, banu pako i našim nije slobodno se ni branit. Car je bana

Digitized by Google

očito krivio, da je ban Bakač brez njegvog znanja grad Moslavinu od Turakah oteo i porušio, da je dva topa veća kod Bresta izveo, da je na boj znamenje dao, i na Turke udario; da je Čehe izgubio, i u Brestu izgoniti pustio; da se je sam od svoje volje s Turci pobio, a Němcom niti na znanje dati nije hotio, kada je dobro od generala Krasmana znao, da se niti topovi nesmiju izvoziti, niti na nepriatelja udarati. Nadaždi otvoreno caru réče, da se na pogréške banove paziti nemora kod tolike pogibeli stvarih, nego se mora deržavam providiti, da se u vréme mira od Turakah neotmu, i tako car za ruglo svoj Evropi nebude. Ako su bana falinge, ove s strahom Evrope, i Turakah zločinstvom učinjene, zato se nemoraju pedepsati. U to su vréme došli poklisari iz Krajnske, koji glas donesoše, da su iz Ljubljane mlogi poběgli od straha, i na sěgurnija se města preněli. Ovakovi su glasi i iz Štajerske došli. Na to je Nadaždu zapovědio, da 1,000 konjanikah, i toliko pěšakah popiše i šnjimi k Zagrebu hiti, da nepriateljsko tèrsenje suzbije, i na nje pazi. Zatim je Karlu od Austrie markionu i drugim zapověd izdana; da u Austrii, Štajerskoj i svoj Krajnskoj vojsku popišu: na dalje je na sve gradjanske vojske zapověd izdana, da se s vojskami onimi, koje će Karlo Burgavski i ostali vojvode dovesti združe, i za braniti domovinu sjedine.

Nadaždi dojde dana 22. Rujna u Varaždin, odanle u Zagreb. Gdě čujući da nepriatelj nije daleko od Kerestinca, i da svuda robi, taki s vojskom k Susědgradu ode, i pribavivši ladje, most načini, i préko Save pěšake prevesti odredi. Ban Bakač k njemu došavši, dokaže mu, da je Turska vojska mlogo veća, nego da joj što nauditi more. Zato pěšake povrati, u Zagreb ode, i vojsku po kućah nastani: zatim Šandora Seneja pošalje generalu Karlovačkomu Andrii Auerspergu, da mu zapovědi carove dade na znanje. Burgavia je u Zagrebu cio měsec čekao. Ali to je bar dobra učinio, da je Turke više putah suzbio, i iz Turovapolja protěro. Burgav u Studenu u Zagreb dojde, s dvě regimente Němacah, 600 konjanikah i mložtvo dobrovoljacah iz Krajnske i Štajerske dovede. On je bio najveći vojvoda, za njime knez Hieronim, Londron starac veoma umětan u bojnom poslu, za tabor pako osnovati Krištof Hajmo je odredjen. Ovaj kad je kod Save tabor načinio, Sava se na jedanput počme razlěvati, tabor bi se potopio bio, da Nadaždi s konjanici na pomoć nie prispio. Vojska je na

Digitized by Google

taj način bila prinudjena po višjih městih, pod šatore i u kuće ukonačiti se. Ali kad se porad vodah, mećave i zime ništa raditi nije moglo, tabor je razpušten, i bi dopušteno svakomu da kući odlazi. Berželi su se naši razišli, opet Turci u Turovopolje udare, i u pol zime Nikole Alapića grad, Vukovinu zvani, predobe, porobe, popale i poruše. Na grad su takodjer Zelin više putah udarili, ali su od Bakačevih vojakah bili uvěk protěrani, i grad je sačuvan.

Šlo se je kod Siska radilo, poslě kako su Turci otišli, pokazali će u kratkom listovi nadzornikah kako slědi:

1.) List stanovitoga Cvetkovića, koi u ime svih od kaptola moli, da 16 zidarah pošalje, koji bi imali 4 měseca posla, zatim, da su Turske nasipe razbacili, da su mnogo gradje našli itd.

2.) List. Toranj veći na Drenčini je porušen, manji pram Urotu krova nema itd.

3.) List. Poradi perv šnjih razvalinah toranj srědnji grada sam će se srušiti. Žuriti se je poslati zidare i kmete, jer vojvode kažu, da se Turci opet spravljaju da obsědu grad.

4.) List. 18. Kolovoza. Brat je mladji generala Koprivničkoga Ivana Grosmana s Petrom Stoićem, i s 50 drugih vojakah došao, i pomoć je ponudio u ime generala; kad je vidio razvaline grada, i sva popisao, poslě oběda u Koprivnicu je otišao, i obećao, da će dvě vojvode s haramiami poslati. Prah i olovo, neka kaptol pošalje.

5.) List. 19. Kolovoza. Poslali su nadzornika kanonika Gregorianića, koi se je iz sužanjstva povratio, da jim kaže, da je paša u Banjojluci, i da opet misli Sisak obsěsti, i mole da više pošalju zidarah i poslenikah.

6.) List. 1. Rujna pišu, da je kapitan Ivanički sazvao vojvode Radušćina, i Barlana, s njihovimi haramiami, ali je svaki dvanaest ostavio. Kraljevčani i Kosničani potajno su utekli. Sa zidom smo dobro, u njemu je najdeno 15 lumbardenih zèrnah većih a 25 manjih.

7.) List. Na zapověd Burgavia u Zagrebu stojećega, dana 13. Prosinca da je most na Kupi pokvaren, da se šatori turski niti pod Hrastovicom, niti pod Petrinjom, niti drugdi gdigod nevide, da se nevidi nitko u Petrinju ići, nit izlaziti. Tako su Bogdanić i Mišak sa svojimi Haramiami kazali, koje smo bili poslali, da kažu, što su viděli i čuli, da se principod njih bolje uvěriti more.

Digitized by Google

Medjutim, da za istinsko znademo, gdi je paša s vojskom svojom; poslali smo po Savi 15 ladjah s našimi kaštelani i vojvodami Berlanom i Radušćaninom, koji su se povratili, što su izposlovali sobćit ćemo vam.

Kolovoza měseca kaptol je molio Ernesta velikoga vojvodu, da car Sisak, kojega kaptol za dosta niti opravljati, niti suzderžati nemore, do mirnih vrěmenah pod svoju obrambu uzme. Na ovo je Ernest odgovorio: „Stvar istu molite, koju šte i od Matie velikoga vojvode tražili. S njegovim se odgovorom umirite; u Gradac ćemo naskoro ići, gdi ćemo se i o Sisku takodjer dogovarati.“ Poslědnjeg Prosinca god. 1592. iz Gradca piše Ernest na kaptol, da mu se vrata od Kaptolačke strane, u ovimi potrěbami izručiti moraju. — Ova su se god. 1592 u Hervatskoj dogodila, koja nijedan od pisacah nije popisao, osim Kerčelića, koji je něšto iz rukopisah od propasti izbavio.

Poglavje XLVIII.

Od dogadjajah na dalje u Hervatskoj pod Rudolfom II. cesarom i kraljem god. 1593.

Sabor je obćinski stališah u nedělju pred obraćenjem s. Pavla u Zagrebu děržan. U ovom su poklisari bili izabrani, koji su u sabor u Požun od strane Hervatske kraljevine išli, kao: Nikola Zelnicej, prepust Zagrebačkoga kaptola, i Gašo Petričević, vice-prabilježnik. Ovim je od stališah medju ostalim naručeno:

1.) Neka mole po svoj mogućnosti, da kraljevsko veličanstvo u vrěme providi, da se kraljevina od nadstojećih zalah izbavi, i pomoć šta skorie dade: da se izgubljena natrag zadobe, Petrinja poruši, gradovi slabi utverde, i porušeni podignu: najposlě, da se sa stališi Ugarskimi poradi kraljevine Slavonske, kanoti s. kruni pripadajuće posavětuju, kako i za druge deržave, koje su pod Turskim jarmom. 2.) Nevolje i pogibeli već do sada pred njegovim veličanstvom dokazane, i kroz dvě poslědnje godine poznane, iznova ispišu, i da je do sada već 26 gradovah i dvorovah od Turakah popaljeno, i osvojeno; 35,000 dušah u gorko sužanjstvo odtěrano, i da su sada takodjer Turci naumili, da ovoj kraljevini, od nikuda pomoći neimajućoj, strašnji udarac zadadu. 3.) Da su oni vojaci, koje je veličanstvo na

Digitized by Google

pomoć poslalo, Turke těrali, jer su kuće i stanja rušili, ljude ubijali, na dvorove plemenitih udarili, robili, batalili, kojih je zalah početnik stanoviti Josa Večej. 4.) Da se banski gradovi s vojaci omnože; vojakom pako plaća poveća 5.) Ako bana za krivca proglase, zbog izgubljene kod Bresta bitke i carske vojske; nalaže im se neka ga brane i svu manu od njega odvernu, jer nije on falio, nego vojaci, koji nisu hotěli, da sa stranjskimi vojuju. 6.) Da gospoda poslanici ostanu ljubitelji mira, kada bude od kraljevine pravicah razgovor, i da niti od straha, niti iz drugoga uzroka smiu odstupiti od datih jim naloženjah 7.) Ako im pomoć za oslobodjenje naših deržavah obećana niti od kralja, niti od Ugarah nebude, tako neka im svěčano isreknu, da su svi pripravni, ako se braniti nebudu mogli, ili kuda izseliti, ili se sramotno Turčinu predati. Uslěd toga, da im se za zlo neuzme, ako to učine prinudjeni. —

Iste godine dana 25. Sěčnja sabor se je u Požunu počeo i protego do dana 20 Ožujka; u kojem je prejasni arki-vojvoda Matia predsědao. Hervatskih poklisarah biše posluhnute molbe, i u članku 9. odredjeno: „Za Slavoniu se odredjuju pomoći iste kraljevine vlastite, i iz daće iste kraljevine 10,000 fl. za braniti istu kraljevinu.“ U članku se 8. Nikola Ištvanfi za ujemnika novacah u istoj kraljevini naredjuje. U članku 20., da se gosp. banu broj vojakah poveća i plaća zaslužena izplati. Zatim je odredjeno neka ban ima verhovnu vlast nad istimi vojnimi kapetani.

Rustan poglavica od Petrinje, kada je vojska carska otišla: buduć da mu nitko na putu nebiaše, Turovopolje je měseca Sěčnja, Veljače, Ožujka i Travnja palio i robio. Što se je pako kod Siska radilo, to će kazati slědeći listovi.

Listi poglavicah iz grada Siska.

1.) Iz Siska 24. Ožujka 1593. Čuje se, da je Rustan-begu zapověd izdana, da pod izgubljenjem glave mora načiniti most u Totuševini, Odri i Tišini. U Glini isto tako most i tverdjavu mora načinit, za koju su već dèrva usěčene. Obskerbite dakle grad sa više ljudih; jer s ovimi jakog nepriatelja dočekati nesmijemo. Molimo, da nas oslobodite iz ovoga zatvora.

2.) 29. Ožujka. Dana 25. tekućega odvedeni su iz Bebrovca haramie četiri. Jučer je u jednu uru poslě obeda

Digitized by Google

Skočko kod Topolovca uhvatjen, i ovako od svih stranah obkoljeni smo s nepriateljah. Poslě kako je otišao gosp. prepušt Začesanski Mikačić, nitko nije bio u Drenčini.

3.) Iz Siska 30. Ožujka. Jučer su u dve ure poslě podne turski konjici došli okolo Berzaja, i 30 su govedah otěrali; nitko njim nije suprostati mogao, jer se haramie; s istim Radušinom tamo amo sakrivaju. Berlan je pako ovdě sa svojimi. U istì su sat i kod Drenčine bili Turski konjanici, ali ništa nisu odpratili, i tako se svaki dan ovdě radi. Ova dva vratara nikako nisu mogli zaderžati se ovdě, zato ih šiljemo k vami. Uzrok je, jer ste Vuku kastelanu oprostili, radi šta se je bila buna porodila. Znadete, što ćete jim kazati u takvom vrěmenu.

4.) 1. Travnja iz Siska. Danas je ràno jedan mladić, sin Mikovića iz Strelačke, koj je bio pervašnji dan uhvatjen, došao iz Petrinje: dobro zaoděven od Turakah. Vidio je; da je Rustan-beg s 200 konjanikah otišao istu večer u Turovopolje okolo osam urah, pěšak nijedan. Poradi mosta pako, da imade Rustan zapověd, da ga do ovih svetkovinah mora opraviti za svoju glavu. Jučer je u jutro Barlan vojvoda, sa Radušinom otišao niz Savu na petih ladjicah. Danas u dve ure dovedoše Berlana s jednim svojim desetnikom oba ubijena. Od Radušina neznade se, gdi je, koj je od njih po suhom otišao u Vinodol. Ovako smo dobroga vojaka izgubili. Ova su se kod Siska dogodila. Dana 8. Travnja Ernest je arki vojvoda na biškupa i kaptol pisao, da će se sabor kraljevine 22. Travnja u Zagrebu deržati, i da će na město svoje stričevića svoga generala Ruperta Ekenperga poslati. Kojem da biškup i kaptol na pomoć budu, biškupu zapověda.

U ovom občinskom stališah saboru, na pijacu kaptolskom deržanomu, poslanici, koji su se iz Požuna povratili, najprije su poslušani. Ujemnik *(Perceptor)* Ištvanfi, samo nad Zagrebačkom županiom je potverdjen. General Ekenberg od strane Ernesta sěgurne je stališe učinio, da će Turovopolje od Turskoga robljenja osloboditi. Molili su stališi, da grad Petrinju takodjer dade porušiti, i da dopusti, da se broj banskih vojakah poveća. Ovo je zato učinjeno, jer su Turci neprestano navaljivali, a pomoć Němacah je još daleko i nedostatna, zatim da se oni neće da tuku tako, kako bi trěbalo. 2.) Za grad Sisak, kojega je kaptol do sada hvale vrědno sačuvao, i svojimi troškovi na novo opravio, a sada više suzderžati nije moguć, da svoja jasnost od cara i kralja izmoli, da se kaptolu troškovi naknade, i pomoć dade, da ga more nadalje občuvati.

Digitized by Google

3.) Da kloštar Lepoglava kaptolu dade za imanja, koja je izgubio, i za mloge troškove, koje je učinio na občuvanje grada Siska i domovine, to da kod kralja kraljevska jasnost opravi.

Poslě toga, kad su naredili, kako se daća imade plaćati: odredjeno je, da se konjanikah 200, pěšakah 250 popiše. Od ovih, da se dadu Nikoli Ištvanfiu konjanikah 50, Ivanu Ratkaju 50, i toliko pěšakah, Pavi Gregoriancu 50, i toliko pěšakah, vice-banu i vice-prabiležniku svakomu konjanikah 25, i toliko pěšakah odredjeno je. To isto za biškupa Zagrebačkoga: gradiće u Opatovini 50 pěšakah, banu za Hrastilnicu 25 pěšakah zapovědiše dati. Kmeti su od tabora izuzeti; osim ako se koj grad od Turakah obsědne, ili od naših, ili kad bi isti paša u taboru bio. Zaisto za pomoći Slavonii, i od cara, i od Ernesta je sva briga izkazana. Ekenberg u boju glasovit, najveći je vojvoda od vojske imenovan: tako je pod bana vojska Hervatska primala zapovědi, a ban od Ekenberga, s Karlovačkim i Koprivničkim generalom. U bližnjih je takodjer deržavah bila vojska popisana, koja, čim uztrěba, da se more skupiti, jest ustanovljena. Ekenberg svoj konak u Zagrebu uze, da na sve strane dobro nepriateljska gibanja paziti more. Zatim zapovědi generalu Auerspergu, da se s vojskom kod Jastrebarske postavi: Grosmanu, da se s Koprivničkim u Posavinu premĕsti. Ivančanom one okolice, koje su bliže Siska, zasĕsti je zapovědio. On pako sam sa svojimi Němci priklopi se banu i njegovoj vojsci, i kod Zagreba se utabore. Po ovom utaborenju nepriatelj je došao u srědinu na toliko; da kudgod se je maknuo, na naših je nasèrnuo. Nu da i Sisak bez pomoći neostane pokupiše se po selih, mladi momci, koje je Ekenberg za najbolje vojake deržao, i sa dvě čete Němacah nje u Sisak za grad braniti pošalju. Da pako medju svimi tabori uzajemnost vlada, mnogi su mosti po Savi napravljeni na tu svèrhu.

Medjutim i Hasan-paša iz Banjcluke u Petrinju dojde; most, koj je Kupa porušila, opravi, i svojim oglasi, da pripravni na zapověd čekaju. Čim je vojsku u red postavio, poruči paši Budimskom Hasanu, da mu je od Sinana vezira oštro zapovědjeno, da neopočine, dok na kakov god način Sisak neosvoji. Osim toga da je Ekenberg u Zagrebu, i da je takove uredbe načinio, uslěd kojih bi otomansko carstvo sva posědovanja u ilirskih deržavah izgubiti moglo. Medjutim još sve osnove

Digitized by Google

nisu izvedene, koje su osnovane, vele uhoda, nu dasvaki dan veći broj vojske očekivaju. Da dakle naši tu osnovu nebi izveli, dok se Sisak predobie, moli na dalje Budimskog Hasana, da mu iz svakog Ugarskog grada po nekoliko vojakah izvadi, i sto skorie u pomoć pošalje. Ovo je isto poručio begom i poglavicam od Stolnoga Biograda Strigova, Pečuha, Sigeta i Filjeka, priklopivši list velikoga vezira, koi ih na tu pomoć srezno opominje. Razumevši imenovanih gradovah poglavice volju vezirovu po 300 svaki vojakah pošalje, a Sigetski i topčie pridruži. Iz Biograda, Segedina i Temišvara množtvo samovoljacah se na ovaj glas ovamo k Sisku namamljeni plěnjom potrude, i u Banjuluku, gdi su se čete kupile, 1. Lipnja dospiju. Vojska je turska polako stupala motrivši na velike puške i topove, koje je Gradiška posada Savom odpremila bila. Nčki vele da je 25,000, drugi da je 11,000 hasan vojakah imao, kad se je iz Banjeluke krenuo. Nu kako mu drago, vojska je morala biti velika, dok je paša mogao 600 konjanikah i 1,000 pěšakah pred vojskom poslat kano izviditelje, da gdi u zasěde nebi upao.

Dana 15 Lipnja Turci sve uz obalu Save s one strane stupajući u Sisak dojdu. Po bregovih i dolinah s one stane Kupe utabore se. Dojduću noć nasipe na obali s one strane Kupe načine; pram Turnju pako cerkve postave velike koše sa zemljom napunjene, medju koje postave topove. Nu dok se je s one strane paša tvèrdio, zapovědio je, da Memi-beg Zvornik s pěšaci vodu prebrodi i s ove strane grad pod obrambom jednog topa obšanca. Kod ovog su obšancanja sami Turci bili, jer u tako zvane Race nisu věre polagali, bojeći se, da ih neizdadu. Naši nisu manjkali na ove sbiljno pucati i oteščavati im šancanje: nu Memibeg neprestano je iz topa na vrata pucao. Železo, skim su bila vrata okovana, nemogavši odoleti krěpkoj vatri, pukne i od vratah ferkne s takovom snagom, da je nadzoritelja kanonika, i 12 drugih do smerti ubilo.

Ovo čuvši ban i Ekenberg s vojskom kod Zagreba Savu predju, gdě su se sa Štajerci i Kranjci sastali; idući kroz Turovopolje Karlovačke junake najdu, koji su takodjer na pomoć pohitili. Ovako u kratkom ova dva do 8,000 vojakah pod svojimi barjaci brojiše. U isto vrěme dojde Melkior Rader sa 500 hrabrih konjanikah, koj je viteški vojevao za Poljskog kralja u Silezii proti Moskovitom. Malo zatim prispie i Ferdinanda Vajder s barjakom Němacah. — Medjutim je generalu Grosmanu zapověd

Digitized by Google

dana, da s ove strane Save dojde, i čim sgodnu priliku uvidi, na Turke udari. Kod Zeline grada se utabore i posavětuju vodje, što da se činiti imade. Stěpan Tahi još s někimi je hotio, da se Turci uznemiruju, dok posada grad upali i živa izmakne u Novigrad (U koliko ovaj savět valja, svaki će znati, koji prosudi, kako se stvar ima. U ostalom ćemu ga i braniti, ako na to ide, da se upali, ta onda nije trěba, da se kerv čověčanska badava proliva, ako hoćemo da ono pogine i propade, što je naše od starine. Čudo je doista, da je to Tahi inače veliki junak mogao predstaviti). Slavni vitez Rader, čuvši Tahiov savět, upita, koliko je jak nepriatelj? Zatim kako Sisak i Turski tabor leži? Ova razumivši, reče, da drugo neostaje, nego na Turke sbiljno udariti, i dok se budu tukli, da se izabrana četa vojakah u grad upusti, koi će moći Turčinu suprotstati. Medjutim ako bi bili prisiljeni, nastavi ovaj hrabri čověk, běžati, iz okolnostih da se sudi, što da onda poprimemo i počmemo. Ovaj se je savět dopao. Uslěd njega bi vojska razredjena, i ban pèrvi sa svojom četom se proti nepriatelju podiže, njega je zastopce slědio Auersperg. Ove je Ekenberg s pěšaci sprovodio.

Dana 22. Lipnja vojska naša k Sisku dojde. Memi-beg Zvornik, Hasanu, koj baš kod južine biaše, poruči: da njegovi stražani iz daleka jek bubnjevah čuju; kad je i više glasovah potvèrdilo, Hasan na oružje zapovědi, da se vojska digne, i proti mostu stupa. Kako je ugledao, da naši s 1,000 najizbornih konjanikah preko mosta prelaze, s njimi pobiti se zapovědi. Vika se od jedne i druge strane podigne, i pervi se Hervati s Turci pobiju, ali tko će da sili odoli? Pričeše po malo natrag uzmicat; nu Auersperg sa svojimi nato priskoči, i veći boj započmu. Naši Hervati iz stranah Turke sěku. Auersperg sa svojimi uprav udara. Hasan pomoćne šerege morao je na pomoć poslati, ali ban Bakač sa svojimi Hervati, kano ljutimi zmajevi neprestance Turke sěče; Auersperg njemu junački pripomaže, dokle se Turci nisu u běg otisnuli: Hasan sam, i drugi begovi nisu mogli vojske nit nagovorit, nit suzderžati od bežanja. Čauši, koji su kod mosta bili, na most nisu pustili, već železnimi buzdovani ubijali bi onih koi su na most dolazilili: od kuda je slědilo, da su Turci u Kupu hametom skakali: i tako su Kupu zajazili, da se voda viděti nije mogla. Od druge strane naši pěšaci, koji su kod Odre stojali, janjičare i druge pěšake Turske iz pušakah su pobili, i u Odru i Kupu natěrali, tako da

Digitized by Google

nijedan živ nije otišao. Ostali koji su iz one strane Kupe u taboru bili, svi su pouticali. Ovaj je boj za Turke jako bio nesrětan, jer su u njem skoro svi velikaši Turski poginuli. Tako je na mejdanu ostao Hasan-paša Bosanski, koi je uzrok ovoga kervavog boja bio, Memed Hercegovački paša, sin sestre Turskoga cara; Memi-beg Zvornik, Ramadan paša od tužne naše Požege, Kurtes vojvoda Kliški, Sinan i drugih 12 poglavicah. Osim ovih je množina manjih kao: 40 Alaj-begah; Zaimah, to jest velikašah 200, Spahiah pade 400. Osim ovih ostade na bojnom polju 12000. Evo kako su Turci tužno svoju nevěru platili. U sužanjstvo ih malo dojde; ali vas tabor s oružjem i onim topom, koi je na Sisak toliko orio, kog su Turci kod Oseka dobili, pade našim u ruke. Na istom je topu ime kralja Ferdinanda izrezano bilo. Osim ovoga dojde našim u ruke prah i olovo sve što su Turci u taboru imali, sve ladje i 2,000 konjah. Naš ban Petar Bakač, koi je s Hervatskimi junaci najviše doprineo, da su Turci tako strašno pobiti, dade Hasan-paše Bosanskoga tělo iz Kupe izvaditi, u nove ćilime umotat, i na jednom brežuljku s barjakom i kopjem ukopati. Nu Beglerbeg malo poslě dade ga izkopati, i u Petrinju odneti, i onde ga sahrani, gdi je slědeće godine Rustan turanj dao praviti.

Najveću slavu zaslužuju: ban ilirskih kraljevinah, Rader, Ekenberg i Auersperg, koji su dobro i umětno s vojskom upravljali. Iz medju naših pako pokazaše svoje junačtvo i hrabrenost slědeći: Volfgang Druškoc, Ivan Drašković, Beno∫ Turoc i Franjo Orehoc. Ne manja slava pripada Blažu Gjuraku kanoniku i upravitelju grada, koi se je věšto branio, i iz njega na Turke nasèrtao.

U koliko su i stranjske vlade bana naših ilirskih kraljevinah zbog ove pobědě slavile, neka nam bude za dokaz, što mu je Filip II. Spanjolski kralj s vojaci reda Spasitelja poslao medalju zlatnu s gerbom ovog reda, s tom opazkom, da ga u broj svojih vitezovah primaju. Ova se je kolajna s velikom svečanostju našemu banu na persa oběsila. *(Ratkaj libr. 4 pag. 158.)* Osim ovih pisao je Klemens papa VIII. banu i Ekenbergu, hvalivši njihovo junačtvo i bojnu věštinu, zatim na dalje preporučujuć, da vojuju proti nepriatelju kerstjanstva Turčinu neumorno. — Po ovoj su pobědi po svoj kraljevini Bogu hvalili za toliki dar; kaptol je na věkovitu uspomenu u selu zvanom Greda sazidao kapelu posvećenu s. Akaciu mučeniku. Na ovaj dan t. j. 22. Lipnja u stolnoj cerkvi oderžaje se na věkovitu uspomenu služba božja.

Digitized by Google

Po bitki je dva dana vojska kod Siska opočinula, i onda krenula se, ban sa svojimi vitezovi prama Petrinji, a Ekenberg prama Zagrebu. Ban je nagovarao Ekenberga, da ovu zgodu upotrèbe i Petrinju osvoje; nu on se nije dao nagovoriti, izgovarajući se, da on takvoga naloga od cara neima s Turci boj voditi, nego samo braniti, da u domovinu nedojdu. Usled toga povèrne se u Zagreb i svoju vojsku razpusti. Ban pako sa svojimi junaci odputi se, slabe i porušene gradove sam svojom rukom popravljat i podizat. Ovaj je čin njegove vojake i ostale stanovnike na toliko ganuo, da je sve na posao za njim ruku postavilo.

Turci su ovu bitku strašno u Carigradu opisali i rekli: da Bosnu, svu Slavoniu i krajine sve do Dunava Otomansko carstvo izgubiti mora; ako što bèrže car pomoć nepruži. Sad se stopram odperto podigne. Sinan vezir cara stade nagovarati, da barem za obraniti svoje krajine vojsku podigne. Sestra je takodjer cara to isto ako ne više, molila, da smert svoga sina Mehmeta osveti. Car sklonjen nagovaranjem poklisare cara Rudolfa u zatvor sedam turnjevah zatvoriti zapovědi, svu pako njegovu obitelj, na galiè, i u druge zatvore odsudi; rat caru očito navěsti, i Sinana vezira vojski predpostavi. Ovaj taki janjičarom i drugim pašam aziatskim zapověd izdade, da se svi na boj sprave. Buduć pako da je Bosna bez paše ostala, bi imenovan Hasan, inače Mali zvan. U kratko je vrěme Sinan silenu vojsku skupio, da jedan put svojoj želji odoli, i pokuša srèću u boju. Ovo je jedina njegova želja bila, da se Hervatska podjarmi, od kako je vezir postao, i eto sinu mu sunce poslè tolikih zamkah, koje je pleo, da samo more rat zaplesti, i mir prekinuti.

Rudolf car ova čuvši, poklisara iz Komaroma natrag pozove, i novce, koje je u Carigrad odredio bio, na troškove boja okrene. Šubiću i Palfiu knezovom zapovědi, da Turke što najviše mogu uznemiruju. Kaptolu je pako Zagrebačkom dana 26. Sèrpnja, pisao, i radi njegove stalnosti i mlogih zaslugah u občuvanju Siska, za troškove učinjene, i za kvare podnešene, opatiu B. D. Marie u Pornu u željeznoj županii podèljuje, s tom pogodbom, da se ondi služba božja obslužuje, kako i prie. Na opravljanje pako Siska 4,000 fl. je odredio. Zatim 10 zidarah postavi, koi su neprestance grad popravljali i objačivali. Kaptol nije ni sad uzmanjko, nego je 50

Digitized by Google

šerežanah na svoje troškove još u grad postavio. Ovom su zgodom mnogi slobodnjaci postali.

Medjutim Subić s vojskom svojom u Zagreb Ekenbergu dojde, koim se Godefrid Prejner s 1,000 konjanikah iz Krajnske i Štajerske priklopi. Ova se vojska u měsecu Kolovozu odputi proti Petrinji, i niu obsědne. Grad je bio sa svih stanah obšancan i topovi lupan, nu osmi dan dojde Sinana velikoga vezira sin Hasan s vojskom iz Biograda u pomoć Rustanu Erdoglisu, koi su upravitelji grada bili. Ovaj dakle 13. Kolovoza utabori se na jednom brežuljku kod Petrinje. Poslě dva dana dojde Begler-beg, ili paša od Gèrčke i Tracie sa svojom vojskom, i nuz Hasana se utabori. Medjutim naše straže uhvate iz Begler-begove vojske jednog starca imenom Ibrahima, koi im dokaza, da su Turci most nauměli napravit, kod grada, i s našim se pobit. Zatim ako budu jači, što se nadaju, Sisak će osvojit, i ondě za onomadne padnuvše službu proroku Muhamedu činit. Naše vojske vodje čuvši naměru Tursku skupe se u šator slavnog Šubića, da se posavětuju, što se ima činiti i ovih okolovštinah? Hèrvatski vitezovi, naime naš ban Bakač i Šubić bili su toga mnenja, da se naša vojska na Otoku medju Kupom i Savom utabori, da se lašnje more hrana vojsci kopnom i vodom prinèti. Zatim da mogu lašnje i Sisku, ako bi pogibel bila pomoć pružiti. Ovaj su savět Ekenberg i Auersperg odobrili; nu Prajer je protislovio govoreći, da vezir sina svoga Sinana s malom vojskom nije poslao, i da Siget, kada su naši obsěli, volili su ostaviti, i obsědjenje dignuti, nego s dečkom Begler-begom pobiti se, i da on zaufana sebi mložtva nemore u pogibel postaviti. Oni indi neka rade što im valja, da on iz tabora sa svojimi odlazi, ako se i oni u Zagreb povratiti neće. Ekenberg i Šubić, videći da vojvode nisu jednoskupne volje; i rado po zapovědi cara, jer su Turci po Ugarskoj već tèrkali, vojsku u Zagreb dovedu i razpuste.

Čim je naša vojska razpuštena na město Gjuraka, koi je svoju ranu u boju zadobljenu lěčiti otišao, biše za nastojnika grada Siska Gašo Grangja i Andria Fabrici postavljeni. Turci vidivši našu vojsku otići, kod Petrinje sve porobe, i Sisak obsědnu. Nastojnici posade berže bolje zaištu pomoć od kaptola; kaptol budući oslabljen, i sam po sebi pomoći pružiti nemogavši od Ekenberga i bana potraže; nu badava, jer je vojska razpuštena bila. Nije pera koje bi moglo žalost opisati našega bana, koi hoteći pomoći i pomoć pružiti u tolikoj pogi-

Digitized by Google

beli postavljenom i s tolikom krvju odkupljenom gradu nije mogao. Nastojnici grada vidivši da pomoć od nikud nedolazi, i nemogavši odoléti neprestanim turskim nasèrtanjem, jer je grad skoro vas iz velikih pušakah porušen bio, počeše věćati, kako da koristnie za sebe grad Turkom izruče; Němci su dosadni bili i to dělo silom těrali. Medjutim. Turci po uhodah začuju, koja se u gradu čine, pošalju svoje govornike, da večaju s nadzornici. Dok su se ovi razgovarali, s druge strane Turci navale, i u grad proti danoj věri prodru. Gašo Grangja ova čuvši, pohiti sa svojimi, da se protivi, nu biaše prekasno, svi budu izsěčeni. Fabrici bude uhvatjen, i u Stambul poslan, tamo je u volovsku kožu zašit i u more bačen. Němci neostadoše poštedjeni, nego su svi do jednog izsěčeni. Eto kako se nevěra naplaljuje! Turci postave Gradiškog Ibrahima, koji je ladjih upravitelj bio, nad Siskom nadzornikom. Na ovaj način dobiu Sisak u ruke i put si otvore dalje robiti. I zbilja čim su Sisak opravili, upute se i sve su klali, palili i robili do Zagreba. Dalje bi bili postupali, da ih nisu smeli s jedne strane zima, s druge Persianci i Georgianci, koi su se bili pobunili. Amurat poruči uslěd toga Sinanu, da se što bèrže s vojskom poverne, a pašam zapovědi, da boja više u ovih krajevih nederže, nego da ono zadèrže, što su zadobili. Tako i Sisak ostà Turkom u rukah.

Poglavje XLIX.

Od dogadjajah na dalje u Hervatskoj pod Rudolfom carom i kraljem, god. 1594.

Rudolf, car i kralj tada nègda ganut na tolika zla i nevolje, koje su u Ugarskoj i Slavonii Turci učinili, počme misliti, kako bi se pomoć najbolje toli žudjena pružiti mogla, i odredi svoga brata Matiu za ravnitelja u Ugarskoj, a u Hèrvatskoj Maksimiliana. Ernesta posla za takovog u Belgiu. Ovo je zato učinio, jer je poslědnji u Požunu deržani sabor veoma zlo izpao. Kako su ova Ugri primili, to na moju dogodovštinu nespada; nu Slavonski su stališi jako s ovim nezadovoljni bili. Iz toga je to očevidno; jer kad je Maksimilian nèkoje zapovědi po poklisaru svomu Jurju Vasleru, s kraljevskim reškriptom stališem bio poslao, stališi je nisu hotěli primiti;

Digitized by Google

niti Maksimiliana za poglavicu spoznati, dokle Rudolf kralj drugi reškript nije poslao, i u istom dekretu Maksimilana reči članka 15. god. 1578. nisu bile razložito napisane. Prejasni veliki vojvoda onu s banom gospodinom Hèrvatske i Slavonie slogu neka imade; da nebi što slědilo neskladno i slobodnosti kraljevine suprotivno. Koji zaključak, kad su vidili, i od Rudolfa i Maksimiliana po listu uvěreni: Toma Bakač ban, sabor obćinski navěsti, koji je pod njegovim predsědničtvom deržan. Slědeća su pako odredjena. 1.) Da svi i nesetni gospoda biškupi, velikaši i plemeniti, kako i ostali posědujući imanja kod svoje jasnosti u budućem sbiranju vojakah moraju se postaviti. 2.) Kanonici Zagrebački, od svake osobe jednoga konjanika: Fratri, pustinjaci od samostana Lepoglave konjanika. 4. Ostali pako samostani po dva neka dobro oboružana u boj šalju. — Biškup svoj banderium, Varaždinska i jedna stran Križevačke županie od svakih vratah 2 puškara, Zagrebačka pako po 3 dati imadu. Zatim varoš Zagreb 60, Varaždin 200, Križevci 150; Koprivnica 30, a Samobor 40 pěšakah dati imadu. 3.) Od primorskih stranah, knez Šubić 100, knez Teržački 50, ostali pako polag pervašnje uredbe daju. 3.) Koji god iz tabora brez dopuštenju otidu: ako su velikaši 200 fl., ako su slobodni varoši i plemići, koji imadu imanja 24 fl., ako su jednoga selišća ili armaliste, t. j. koji imadu svoje plemenite liste: 12 fl. Ugarskih bez svakog izgovora toliko će putah položiti; koliko se putah usude vojnu ostaviti. Ovi će se novci na dvě strane onda děliti, naime pola kraljevini, a druga sudcem i nadzornikom, koji će na to brigu nosit.

Ovom su zgodom i zbiratelje daće od dimnjakah odabrali. Takovi su: biškup Tininski, Mikačić, Petar Drašković i Ivan Kegljević: ovim su još plemenita tri data u pomoć. Varošinac Krapina, kanoti město sěgurnie, odrediše, gdi se imadu novci t. j. daća od dimnjakah položit. Ovdi je dakle za ono vrěme bila kraljevine pěneznica.

Straže su proti Turskom napadanju ovako odredjene: ban s 50 konjanikah u Jastrebarskom; Ištvanfi s 50 pěšakah i 20 kaptolskih konjanikah kod Zeline. Ovi su konjanici tako predani Ištvanfiu, da premda ih kaptol platja, kod njega i u vrěme rata ostanu. Kod Kerestinca bi postavljen Petar Bakač knez s 50 konjanikah. Kod Brezovice 20 pěšakah, kod Kravarske 30. U Božakovinu bi odredjen Stěpan Tahi s 50, biškup u Pokupju s 50, viceban u Podotočju s 28, Orehoc s 25 pěšakah kod Vukovine.

Digitized by Google

Poslě ovih su predane molbe. 1.) Za zadovoljštinu poradi zločinstva po Daniclu Frankoli u kaptolu i kraljevskom varošu učinjenih, s němačkimi pěšaci i konjanici; zločinstva se napose izpisuju, i onda se pridaje, da su nadjačala tursku kervoločnost. 2.) Za sve što je sveto mole, da arkivojvoda sam u osobi dojde, razredi, i što najprie izvidi vojsku, kao je već brat njegov Matia u Ugarskoj uradio: jer će se ovako nepriatelju još-ter nepripravnomu jače naproti moći postupati. Poslě ovih Maksimilianov poslanik je otišao, i članke kralju odnio. A stališi zatim narede, kako se imade bojno oružje, kao topovi, puške, olovo, prah i hrana za vojskom vozit i odpravljat.

Po svem je tom Maksimilian arki-vojvoda, neznade se uzrok, dolazak svoj odvlačio; nu nemogavši se već suprotstavit, ustanovi svoj dolazak na dan 15. Sèrpnja u Slavoniu, i banu srědstvom lista to objavi. Ovom je prilikom tako isto, tada nègda na 15. Sèrpnja i banu, Ekenbergu, Grosmanu i Lenkoviću generalom naložio, da sva za Petrinju obsěsti potrěbna priprave. Knez Juraj Šubić sastane se sa Sigismundom Heberšteinom, Fridrikom Trautmansdorfom i drugimi bojnimi poglavicami već dana 21. Ožujka kod Kaniže. U naših deržavah nepriatelj počeo se je gibati, zato za suzbiti njegova naterkivanja dana 21. Sèrpnja kod Kupe ban Ekenberg i Lenković tabor načine. U njem je do 16,000 vojakah, koje pěšakah, koje konjanikah dobro oboružanih ležalo. Pervo, što su ova tri viteza poduzeli, jest most, koji su prěko Kupe pravili, i vodu tako prešli. Istom što su naši prěko mosta bili, Turci na njih žestoko udare; nu još žestje budu odbačeni, protěrani i strašno pobijeni. Ovdě su se medju inimi hrabrie iz medju naših vitezovah pokazali, i u junačtvu odlikovali Gerga Peteo, Nikola Ištvanfi i Petar Kastelanfi. Po srětno dokončanom boju na zahtěvanje Maksimiliana arki-vojvode otišao je Daniel Frankoli u Karlovac. Ine vodje se s banom odpute proti Petrinji, i nju sa svih stranah obsědnu.

Maksimilian arki-vojvoda dana 24. Sèrpnja u Zagreb dojde, a slědeći dan predje Savu, dana 27. Sèrpnja dojde u Letovanić, i ondi prenoći s vojskom. Ovaj isti dan Rustan i Erdoglis begovi iz Petrinje s 300 konjanikah iztèrču, i Stěpana Garaja kod dervenog mosta ubiju. On je bio četnik Koprivnički, muž rědke hrabrosti i junačtva; Ivan pako Veličaj srětno je utekao: poslě podignute vike Ekenberg pervi doterči, most občuva, ali

Digitized by Google

sa štetom pet naših topovah, koje Turci oteše; ovdě je prčko 100 naših palo.

Dana 1. Kolovoza predje Maksimilian sa svom vojskom preko mosta, i bliže šume pram gradu tabor naměsti. Lenković isti dan s Hervatskimi svojimi junaci bi odredjen, da gradove Hrastovicu i Gore kano najbliže Petrinji od Turakah otme. Hrabri naš Lenković pričme shiljno sa svih stranah Hrastovicu biti. Ovo vidivši Ibrahim poglavica grada, počme misliti, kako bi sréćnie s cělom kožom otišao. Zato se pusti u pogadjanja s našim junakom, koi mu dopusti, da sa svojimi slobodno ide izručivši našim grad. — Poglavica od grada Gore čim začu, da je Hrastovica u Lenkovića rukah, poplaši se, i bez da bi naše Hèrvate hotio čekati, ostavivši grad sa svojimi utekne. Lenković na ovaj način u kratkom sebi naloženu i zaufanu zadaću bez svakoga skoro kvara rěši, i ostavivši jaku posadu u oba grada, žurno se povèrne k Maksimilianu. Dok je Lenković ova dva grada zadobio, nisu naši kod Petrinje badava stojali; nego su hrabro na grad nasèrtali. Rustan i Erdoglis sagrade još jedan turanj u gradu, da se lašnje braniti mogu. Polag svega toga, da su turski topovi mnogo štete vojsci našoj činili 600 Senjanah se odvaži, i prisloniši lěstve iliti lojtre na bedene se popnu, i toranj Turkom iz rukuh tako rekuć otmu. Turci vidivši, da je i za nje sat udario, u kom Petrinju izručit našim imadu, uplašeni nesmijući dojdućeg dana čekati, obnoć ga upale, i kradom Zrinj, a odanle u Kostajnicu pobegnu. Turska pako posada, koja je u Sisku bila, čuvši strašnu riku kroz cio dan topovah, a obnoć plamen od Petrinje, znali, su koliko je za njih satih udarilo. Zato nesmiući naših čekat, bojeći se smerti grad upale i uteknu.

Medju běžećimi Turci iz Siska bio je pèrvi Ibrahim poglavica grada Sisačkoga. Nu zbog rane, koju je kod Bihća zadobio, šepav, nemogavši běžati našim u ruke pade. Na ovaj način u kratko vrěme naši 4 tverdje naime Hrastovicu, Gore, Petrinju i Sisak, kog su Turci 10. Kolovoza našim ostavili, Turkom otmu. Eto što blaga sloga neučini. Lěpo doista pelde, samo da ju je imao tko slěditi. Maksimilian nagradivši Senjske junake povrati se u Štajersku.

Dana 12. Kolovoza Sisak je pričet popravljat se, i taki je kaptolu izručen. kako i Petrinja s drugimi okolišnimi městi. Onih 4000 fl., koje je Rudolf za opravlanje Siska odredio, sada su potrošeni na zidare, želczo, i ostala po-

Digitized by Google

trěbita: haramiah je 50, a konjanikah 30 pogodjeno za grad čuvati. Nu kada je Maksimilian otišao; i ktomu ban od Rudolfa pozvan s drugimi velikaši, da mir medju Rudolfom i Sigismundom Batorom Erdeljskim principom načini, velikaši Hervatski nisu hotěli občinskom odredjenju pokorni ostati, već su vojske svoje razpustili i ovako im Rustan i Erdoglis lasno natrag uzmu sva města prěko Kupe, koja su bili zadobili. Ovo se je pako na slědeći način dogodilo: Rustan čuvši, da su naši vojsku razpustili, 20. Rujna krene se iz Kostajnice, i Hrastovicu osvoji, odande podje proti Petrinji, koju je još u razvalinah našao, i pričme ju popravljat. S drugom vojskom Erdoglis Gore obsědne i predobie, zatim Farkašiće, i ina okolo ležeća města počme razbojnički robit i palit. Slučajno se i u Turovopolje dovuče, ondě bude od naših, koji su ostavljeni bili, da na Turska naterkivanja pazc, srětno uhvaćen, i na zapověd Maksimiliana arki-vojvode u Požun odpravljen, gdi je u tamnici i umro.

Piše Vitezović, da je Lenković, kad je Hrastovicu i Gore predobio, s vojskom se u Bihač krenuo, i varoš porobio i popalio, i 1,200 osobah od Turskoga sužanjstva oslobodio. Od ovoga Kerčelić ništa nespominje je li istina, nu zato to ipak istina more biti, jer je Lenković rědak junak bio, koji je Turkom znao čorbu opaprit. Eto kuda hode tolika kerv, koja je prolita, dok su se spomenuta četiri grada predobili? Nesloga da bi ju Bog ubio sve uništi. Ali šta ćemo, valja da je providnost hotěla skusiti stalnost naših!

Iz grada je kralj 3. Prosinca pozvao obći sabor u Požun na 10. Sěčnja 1595., komu je na město sebe za predsědnika principa Matiu postavio. Ove iste godine je i u Zagrebu bio obći kraljevinah sabor 7. Sěčnja počet. Što je u tom saboru dokončano? koji su za poklisare u obći sabor u Požun izabrani? i kakove su naloge dobili? nijedan dogodopisac nespominje. Medjutim ipak kakova takova uspomena od ovog sabora je potomstvu ostala, a to je povelja, koju su stališi i redovi ovom prilikom Blažu Gjuraku podělili zbog hrabrosti, koju je kod obsědnutog Siska pokazao. Ona glasi ovako: „Mi skupština gospode biskupah, baronah, velikašah, plemićah i ostalih stališah i redovah kraljevine Slavonske, na znanje dajemo po glasu ovih izpovědajući, na koje spada svim, premda krěpost sama po sebi slavna je, i věkovita ostaje, i nikakvoga za sebe preporučanja netrěba: za viteško opet drži se, ako se stvari života i neumerlosti vrědne od

Digitized by Google

pozaboravlenja ljudih občuvaju, za věkovitu uspomenu obderže, i na budući naraštaj izruče, da odanle svako doba i stališ izgled sebi kano iz ogledala uzme, i podžigu za vitežka i glasovita svaka děla srětno početi imadu. S kojim se je imenom u svakom života svoga tečaju, vitežkom hvalom uvěk dičio poštovani gosp. Blaž Gjurak, onda arki-diakon Dubički, sada pako kantor i kanonik Zagrebački, ali najvećma opet god. 1593. měseca Lipnja u trećem najtežjem i najpogibelnijem obsědjenju grada Siska, věkovito je sebi i neumerlo ime kod čitave ove kraljevine i bližnjih okolišnih deržavah i krajinah, s prevelikom krěpostju i najstalnijim serdcem umro i hrabro upravljajuć pribavio. Buduć da je poglavarstvo grada Siska, od Bratje i kanonikah svojih u najstrahovitijem onom běsnih bojevah vrěmenu sebi predano i izručeno, tako obsluživao, da je jedva sa 300 vojakah pomoćjom, Hasan-paše Bosanskoga ljutinu, i nečuvenu ponosnost, neprestrašen opasno i težko obsědjenje pred očima imajući, s veselim pogledom, i s velikim serdcem suzderžao; obsědjen, i od svih stranah s čudnovate i strašne velikoće topovi tako dugo bijen: da su zidovi skoro sa zemljom sjednačeni bili, on opet nikakovo slaboga serdca zlamenje od sebe nije dao, da pače vojake, kojim je voda od Turakah zatvorena bila, s svojim vinom i hranom svaki dan je u darežljivoj naměri pomagati tersio se. S ovim je činom na toliko svoje vojake ganuo, da su svaki dan hrabrie i serdčenie sve njegove zapovědi izpunjavali, i nepriatelju se suprotstavljali. Kada je pako drúga i drugih 12 junakah izgubio, i sam tešku ranu zadobio, niti po grožnjah, niti po obećanju, koja su mu često srědstvom strelicah u grad slali: na sramotno predavanje natěrati ga nisu mogli, da pače bio je na sva, i najopasnija pripravan za svoju milu domovinu (o da bi sada bilo takovih ljudih, koji toliko scěne domovinu!) učiniti i istu smert podněti, samo da grada, koji mu je pověren, sramotno Turkom neizruči. Od tog ga oslobodi toli žudjeno čekana vojska kerstjanska, koja je nepriatelja na boj prisilila i strašno pobila. Ovaj boj su i drugi slavni narodi hvalili, u kom je Hasan-paša pao. Ovdě se takodjer vitežka krěpost istoga Blaža Gjuraka viditi mogla, koi čim je vidio, da se dvě vojske udarišе, i da se je mali šereg s morem strašnih živinah pograbio, nije na ovu, ili onu boja sréću čekao, već vojake iz grada izveo, i na bližnje nepriatelje svakom silom i serdčenostju udario, i vitežki mloge izsěko, mloge u vodu natěro, i naibolje od ne-

Digitized by Google

priateljah kao pljenje u grad odveo. Na ove indi stvari učinjenu neumerlu uspomenu i svědočanstvo, ovaj list naš s pečatjom našom visećom potverdjeni, spomenutomu gosp. Blažu Gjuraku dati smo odredili. Dano u Zagrebu u ponedělјak pervi poslě Tri kralja. God. 1595. Iz našega občinskoga sabora. Na zapověd kraljevine, meštar Gašo Petričević od Miketinca, vice-prabilježnik kraljevine, s. r., město pečati viseće. Ovaj je isti Blaž od Klementa VIII. medju konjanike, od Rudolfa medju plemenite postavljen. Nikola Zelnicej, biškupov i kaptola u Pragu poslanik za pomoć novacah na opravlanje Siska i Pokupskog za ovu godinu 2,000 talirah je dobio, koji su se od Mihaila Zeler iz plaće dvorane morali izbrojiti. Isti pako poslanik, napis biškupa Pećuhskoga, Mikačić pako njegova veličanstva věćnika jesu zadobili.

Ove je god. Amurat Turski car u Sěčnju umro: Mehmet III. sin njegov car je postao. Ovaj čim je na Carigradsko prestolje došao, navěsti svoj Ugarskoj i Slavonii rat. Uslěd toga dade po svih carstva krajevih vojsku dizati i oružati. Dočim je ovaj glas dopro u naše deržave, biše učinjena potrěbita za dostojno dočekanje tog dosadnog nepriatelja. Tako je u naših pokrajinah naručito po zapověd Maksimiliana Tomo Bakač ban, za drugi dan Duhovah sabor navěstio: na ovaj su sabor u ime Maksimiliana došli Ivan Drašković i Juraj Labohar: onaj konjanikah, a ovaj grada Križevačkoga, kapetani, Ovih zahtěvanja nisu bila u saboru primita. Poslenici za opravlanje někojih gradovah nisu odredjeni, dok se nevidi naprědak budućega rata, i kako god ovo nisu odobrili, tako su i to zabacili, da se obće dignutje vojske nepoduzima iz navedenog uzroka, i to da sa slědećim izjavljanjem za stvar najstanovitiu kraljevsko veličanstvo neka věruje; da nijednomu inostranskoga naroda generalu mi podložni biti nećemo, niti ćemo sa krenuti u boj ako baš taki svi s domovinom poginemo, da pače sva ćemo prie pokušat i najopasnia, nego da mi naše slobode izgubimo. Ovom razjarenju stališah je uzrok onomadne u Požunu deržani obći sabor bio. Zatim da je naš hrabri Toma Bakač, toli dični ban naših kraljevinah, u Pragu prisiljen bio svoju bansku čast položiti, a banski banderium arki-vojvodi Matii u Požunu izručiti. K ovoj toli važnoj tegobi, proti našoj slobodi s družile su se tužbe u ovom saboru Šubićeva i Frankopanova, od kojih je dvor hotio ona brodišta oduzeti, koja su oni, dědi i pradědi njihovi zbog svojih neumerlih, kako

Digitized by Google

našim državam, ako i Ugarskom kraljestvu, zaslugah izkazanih od kraljevah Ugarskih, kao nagradu dobili, a sad od tutorah Ferdinandovih u pogibeli stoje. Poslanici Maksimilianovi čim su svoje jednokervne braće uzdisanja i želje čuli, povrate se sa slědećim naputjenjem: da izmole od veličanstva bana, iz medju domaćih bojnoga i dobrozasluženoga čověka skupa s banderiom i povlastjem, koje se banom našim pristoji. Ova ako zadobe, tako su stališi i redovi naših kraljevinah na sva pripravni. S ovim su proglasom Maksimilianovi poslanici otišli. Stališi pako i redovi, da mogu domovinu proti nepriatelju braniti, odrede jednoglasno, da svaki plemić i velikaš po jednog konjanika, a od svakog dimnjaka po 10 pěšakah izvedu se na město bojno. Osim toga je poreza od 3 fl. Ugarska na svaki dimnjak nametnuta, da se 322 pěšaka najme, koji će na stanovitih městih straže držati. Najposlě nad ovom vojskom odabraše za verhovnoga upravitelja kapetana neumornoga Tomu Bakača. Njemu za naměstnika i penezničara vojske dadoše Mijata Vojkovića.

Maksimilian primivši konačnu odluku stališah i redovah ilirskih kraljevinah, ino nemogaše, nego da kod Rudolfa opravi, da im se zadovolji. To je Rudolf učinio imenujući im Gašpara Stankovačkoga biškupa Zagrebačkoga i Ivana Draškovića, konjanikah Križevačkih kapitana za bane, ali brez banderiuma, brez zakletve, koju bi pred stališi morali učiniti, dapače bojat se je bilo da Pokupsku krajinu neizgube. Poslě stališi i redovi čim su ovu odluku začuli, skupe se u nedělju pred s. Tomom, i u Prag Rudolfu, u Beč k principu Matii, u Gradac k Ferdinandu pošalju poklisare Petra Kastelanfia i Melkiora Tompu, da za bane zahvale, i krajinah potverdjenje, kako i banov banderium iznova ištu. U ovom su istom saboru, izza kako su u spomenuta města poklisare poslali, za Požunski sabor god. 1596 poslanike izabrali i to Gašpara Škoblića, kustosa cerkve Zagrebačke i Gjuru Peteo. Što se Tome Bakača bana tiče, od ovoga Kerčelić pripověda, da je u gradu svomu Metliki lišen sviuh častih živio u miru. Uzrok slědeći navodi: Bakač ban zamoli od Rudolfa županiu Pisinsku, drugačie Miterburg, naški Pazin zvanu, i očito pred carom i kraljem Rudolfom reče, da to nije pravo, da se ista župania i Istria od kraljestva Hervatskog odkidaju. Po ovom je cara uvrědio, koi mu odgovori; da veličanstvo zemlje sebi podložene tako more razrediti, kako i on (Bakač) svoje. Ovako Bakač iz milosti kralja iz-

Digitized by Google

pade. Slavni bane i rětki Hervatski junače! evo Ti za tvoje domovini izkazane zasluge potomstvo hvali, prem da ti udes nedopusti, da ono dokončaš, što si počeo bio, da konačno doveršiš neuvehle slave věnac, koga si na sědu glavu Majke Ilirie počeo od mladjanih danah viti. Nu što tebi za rukom nepojde zbog zlobe i nenavisti, to će tvojim suplemenikom poći, jer providnost Božanska nad nami bdije.

Ove godine, kada su Juraj Šubić i Ivan Herberštajn Baboću osvojili i popravili; Herberstein je u Slavoniu otišao, po savětu i s' dopuštenjem Ekenberga, Lenkovića i Tome Bakača Petrinju za osvojiti je išlo. U naredjeni dan združe se, i tabor medju Savom i Kupom kod Novogagrada Šubić i Herberštajn načine. Malo poslě ostavivši zairu kod Siska pod zapad sunca u Petrinju dojdu: Rustan ugledavši naše, konjanike i pěšake na boj iz grada izvede, u kojem je medju ostalimi i sam Rustan od Gaše Kurtića našega konjanika smertnu ranu zadobio. Medjutim prem da je na zemlju pao, opet je tako Turke ravno i podžigo, da naši grada zadobiti nemogavši, u Sisak se povratiti moradoše. Ali kada je Rustan dojduće noći umro, Turci se poplaše, Petrinju ostave i glavom bez obzira uteknu. Naši to začuvši u najvećem skoku u Petrinju dolete i grad prazan najdu. Turci Rustanovo tělo u Banjuluku odnesu i tamo sahrane. Medju našimi je u ovoj bitki najbolje junačtvo izkazao: Barjaktar Ivan Drašković, koi je pervi barjak na nasip grada zabio, poslě drugi došavši, Turke, koji su još ostali, izsěku i Petrinju tako zadobiu. Nu ovo nebiaše dosta, nego se puste u poteru za Turci, mnoge uhvate i izsěku, sve blago pokućstvo Rustanovo ulove, i u grad donesu. Ovo začuvši Turci u Hrastovici, uplaše se, grad zapale i uteku. Iz Gore pako dadu svoja imanja u sěgurna města iznesti, i tako našim grad bez udarca izruče. Na ovaj način u kratko vrěme Petrinju, Gore i Hrastovicu naši zadobiju, i odrede, da se Petrinja neruši; nego bolje utverdi. Uslěd toga Daniela Frankolića pervoga za poglavicu od Petrinje odrede, i za čuvanje mu ju izruče. Poslě bitke postade pitanje, na koga predobiti gradovi spadati moraju, Herberštajn je govorio, da na njega spadaju, a stališi na krajine banske, jer su i prije na vladanje kraljevine ovi gradovi spadali. Uslěd toga bi odredjeno, da na občuvanje grada Petrinje svaki plemić i velikaš jednog pěšaka dati moraju, dokle kraljevsko veličanstvo drugačie neodredi: najposlě da se ovi vojnici svakih petnaest danah menjaju. Ove su iste godine Senjani izašli pred

Digitized by Google

bega Cerničkoga, koi je sve ilirske krajeve pričemši od Cernika do blizu Senja robiti i paliti preduzeo si. Nepojde mu za rukom, dočekaše ga naši, i nesamo da su mu svu vojsku, koju je iz Cernika poveo bio, pobili; nego su mu sve roblje oteli, i njega smertno ranili. Beg ranjen došavši u Bělu-Stenu pričme se lečit; u zao čas po se, jer su se u onoj okolici Slavonci, koi su turska raja bili, pobunili, nemogavši dulje željeznog jarma okrutničtva nositi, na grad su udarili, Turke u njem sve poklali, i dalje se uputili proti Cerniku. Ali tko će sili odoleti? Od nikud nedobivši pomoći, hrabro su svi pali u boju. Nu ni paši Požežkom nebiaše najbolje, jer nesamo, da je veći dio svoje vojske pogubio; nego je i sam mertav ostao, poslě kako se je dulje vremena s Lovrom Ilićem od Mostara slavonskim Ilirom borio, koji ga je, budući da mu je sablja pukla u ruci, rukami za vrat uhvatio, i tako ugušio. Paša braneći se istina bog zakolje ga, ali ni on živ neode. Ovo sam izvadio iz jednoga starog rukopisa, komu mnoga što se Slavonie tiče zahvaliti imam. Isti rukopis je najden u samostanu Požežkom. Ja sam ga dobio od jednoga priatelja prije desetak godinah; nu kvar da iz početka nekoliko listovah fali. Isti je rukopis u latinskom jeziku i to kako se iz pisma pozna od više osobah pisan. Dokončan je god. 1701. — Rado da je bio dnevnik znamenitiih dogadjajah.

Poglavje L.

Od dogadjajah na dalje u Hèrvatskoj pod Rudolfom na god. 1596 do 1608.

Dana 11. Sěčnja po zapovědi cara i kralja Rudolfa Toma Bakać sabor je sazvao, u kojem su po poklisarih kraljevskih Nikoli Ištvanfiu i Matii Paraniću predstavljeni, bani Gašpar Stankovački biškup Zagrebački i Ivan Draškoviće. Ovi kad su se po običaju zakleli, bili su svečano uvedeni: brez zastave Banske, jer banderiuma nisu dobili: što je jako Hèrvatom serdca razžalostilo. Dva su bana dobili, ali nijednoga sa starinskom vlastju i dostojanstvom nakitjena. Bani vice-bana Stěpana Berislovića potverde. Za meštra kase i sviuh daćah ujemnika Petra Draškovića; za kapitana sve kraljevine, ali da banom bude pod-

Digitized by Google

ložan, Ivana Keglevića odabraše. Zatim za gradove Srědičko i Letovanić 100 je pěšakah odredjeno. Ovako su stališi i redovi ilirskih kraljevinah svoj toli tužni i žalostni za svoja prava sabor ne bez sèrčbe dokončali. Medjutim se je i sabor 15. Sččnja u Požunu pričeo, i do konca Ožujka produljio. U ovom je saboru ustanovljeno u 37 članku, što se ilirskih kraljevinah tiče, da se slobodnost kmetom poděli, da se mogu u Slavoniu odkale su bili pouticali slobodno povernut. Zatim da im je slobodno odseliti se, kuda hoće, ako im se nedopada kod svog gospodara.

U Zagrebu je 8 Travnja deržan sabor u kom su poklisari u požunu naredjena stališem i redovom predstavili. Poslě ovih bi odpravljena molba arci-vojvodi Matii, da kraljevskoj komori zabrani iztraživat daće od naših kraljevinah, koje oni niti hoće niti su dužni davati. Zatim da s pomoću priskoči ovim kraljevinam, da mogu varoše i gradove, imenito Petrinju od Turakah porušenu popraviti, i novi grad s ove strane Kupe sagraditi. U drugom je skupu poslě měsec danah deržanom odredjeno, da se iz domaće daće 300 pěšakah i 50 konjanikah, i toliko isto iz kraljevske daće skupi, da mogu domovinu od neprestanih Turskih napadanjah braniti i gradove čuvati.

Rudolf je banom dao na znanje iz Praga dana 1. Lipnja, da je Maksimiliana brata svoga za največega generala odredio. Pismo zaderžaje u sebi, da se Matia časti svoje odrekao zbog stanovitih poslovah; uslěd česa se postavlja Maksimilian, komu u svem poslušni stališi i redovi biti moraju.

Dok su se ova dogadjala u Hervatskoj beg Mustaj Zvanić naměstnik tverdjave Petrovgrad (ovaj je grad ležao na berdu „Petrov-vèrh“ zvanom, ne daleko od Daruvara) bude od Slavonacah ubijen, i grad popaljen. On je bio veljk kervolok, i nesamo da je kukavne podjarmene Ilire i putnike; nego i iste Turke plěnio i ubijao. Ovo čuvši nadzornik grada Dobrekuće (takodjer kod Darovara) sve u onom okolišu naše kerstjane, koje je uloviti samo mogao, dade mučiti tako dugo, dok mu nisu 120 dukatah kervarine platili, i grad užgani opravili. — Ovo je isto vrěme Osečkog grada nadzornik Hasan Stojanić pošao plenjat okolo Osčka. Nu kada je blizu Valpova došao, pobije se s begom Valpovačkim, koga je dobra robio, nu četa jedna drugoj nisu mnogo naudile. Hasan dakle pozove na mejdan bega, ali kada se ovaj ne usudi, stupi njegov sluga, poslě pobratim Imro Rastiović napervo i s Hasanom se pobije; Hasana

Digitized by Google

poslě duge borbe obori, i glavu mu odsěče. Beg vidivši pred sobom glavu svoga nepriatelja, ponudi hrabrom Iliru svoju kćer za ženu, ako se poturči. Nu ovaj to nije hotěo. Poslě je isti Imro tako glasovit postao, da su mu se Turci s puta uklanjali. On je kao pravi Hervat pokazao, što se more i u robstvu učiniti; dočim su ga se isti njegovi tlačitelji bojali i habali. Najposlě nesretno umre iz kako je mnogog nepriatelja kerstjanstva sa zemljom sjednačio, naputjen od pobratima bega, da mu Věrovitičkog-bega kćer skrade, sbog česa mu ja obećao 100 sužnjevah u uzi već više godinah stenjućih pustiti. Naš domorodac ovim darom obodren u Věroviticu se odputi i zadaću svoju pošteno izvèrši. Ali kad je obnoć s ukradjenom ženom běžao, nesretno s konjem i plenjom u zdenac upade, i tu pogine. Beg je oplakao smert ljubovce i pobratima, zatim sužnje polag date věre pusti, i zemljišta im dade.

Na početku prolětja s dopuštenjem cara, i privoljenjem Bertuza viteza Rodianskoga i drugih Dalmatinah; na Cvětnu-nedělju, kada je Ibrahim Kliški paša sajam kod Drilona proti Uskokom po običaju čuvao, s pomoćjom Senjanah Kliš naši pridobe, i 300 uhvatjenih u Senj doprate, sve su ostalo prodali. Lenković najveći ondi general, 300 vojnikah od Němačkih i Hervatskih u Kliš je za obrambu postavio: i njim za kapitana Nikolu Tèršćanina dao. Hranu su dobivali od Dalmatinah, tako da Mletčani ništa nisu znali. Ali Turci iz Bosne i iz svih stranah vojsku skupe, i pod vojvodstvom Apardapaše Bosanskog, s pomoćjom Dalmatinah, koje su Mletčani podgovorili i obećali, da će prah i drugo oružje iz Mletakah im poslat, 1. Lipnja grad Kliš od svih stranah obsednu s 10,000. Lenković ova začuvši razjaren pohiti obsědnutim u pomoć, i sa svih stranah kao iz Karlovca, Senja, Vinodola i Otočca vojsku skupi, i tamo pohiti na brodih; dva je dana kod Rogožnice poradi větrovah morao čekati, drugi dan kod Trogira na suho vojsku ispremi, i od ovuda sutradan pod večer do Sučurca grada arci-biškupa Splitskog dojde, pod Kliš se tako naměsti věšto, i svoju vojsku umětno da Turci nisu ni mislili razredi, na Turke udari, nje razbije, raztěra i sav tabor s topovi predobije. Kad su Turci svoj tabor ostavili, naši taki u njega pohite, i počmu ga pljenit i robiti. Turci iz visokih městah ovo videći povèrnu se natrag, i na naše nepripravne iz nenada udare. Kerv je čovečanska s obe strane na

Digitized by Google

način potokah tekla; naši ipak budu raztĕrani. Senjani su se i Dalmatinci hrabro branili, ali tkó će sili odoléti. Medju ostalimi pao je Prosper markion Napolitanski, i drugi mnogi; uhvatjeni su pako: Franjo Barbo, Friderik Saurer, Antun Gini, Jakob Munger, Feliks Pezen, Jakob Nini, Franjo i dva sina Andrie Paradeisera. Lenković čim vidi, da spasenja nije, u grad utekne, ondĕ dva dana ostane. Poslĕ dva dana ostavivši u gradu 300 momakah sa 600 se odputi, da na 32 konja u mĕšinah za grad vode dobavi, obnoć polagano izide i pram Senju se odputi ali u zao čas, na Turke naide, gdi se opet strašno pobiju, i Turci preobladaju. U ovom boju poginuo je Antun Dominis, Senjski biškup, i mlogi misnici Glagolite, koi u ilirskom jeziku Misu govore. Pohvatani biše: Juraj Paradajser, Senjski poglavica, Vajhard Auersperg, Ivan Mordač i Gravro Križanić. Lenković s troicom ali ranjen iz boja je izmakao, i po Mihailu Raduču, koi je puta kazao, po šumah bludeći, tada nĕgda u Senj je došao. Obsĕdjeni u Klišu kad su to začuli, nikakova više ufanja neimajući, od glada i žedje pritisnuti, predali su se pod ovimi pogodbami 1.) da svim, koji su u gradu s oružjem i torbami slobodno bude otiti 2.) da se, koji su u ovih bojevih pohvatani, brez svake cĕne svi odpuštaju. Ova su bila sveršena točno, nu trojica Giakomi, Pezen i Mordač nisu na svĕtlo došli. Turci su se kleli, da su u boju obnoć poginuli: naši pako da su je Turci sakrili, jer su lĕpi momci.

Beg Izmail-aga dana 15. Travnja 1596. upravitelj grada Verhovačkog pozove u Požegi se bavećeg fratra provinciala Gergura Masnovića na obĕd. Ovaj dojde s priateljem svoim Kovačevićem rodom iz Požege. Za obĕdom pričme beg fratru perkosit, i zakon kerstjanski psovat, pospĕrdajuć se s' fratri govorcć „Kamo Turci s ćordom, tamo fratri s torbom“. Fratar pričme umiljato odgovarat i te pogerde oprovergavat. Beg se na to rasĕrdi, pak targnuv sablju zahmane; nu Kovačević ju dočeka, i begu iz rukuh iztergne, i desnu mu ruku odsĕče. Na ovu buku begovi sluge dohite: nu čim opaze fratra, k njemu se priklope. Kovačević se š njimi porazumije i iznenada na Turke, kojih je malo za onaj par u gradu bilo, udare, i berzo pokolju. Zatim se u grad s kerstjani zatvori, ncufajući se u Požegu zbog paše povratit, bega koi je bio zatvoren uhvati i kroz prozor u ponor baci. Cim je ova stvar paši Požežkom kazana, odmah odredi vojsku proti Kovačeviću, i njoj

Digitized by Google

predpostavi sina svoga Huseina. Turci grad obsědnu, i kad su ga 15 danah obsědnuta dèržali, Kovačeviču i njegovim uzmajnka hrane. Za ovoj pogibeli pomoći, troica se iz medju njegovih junakah Juračić, Tomašević i Petar Iličić obnoć odvaže u Turski tabor, vodju Huseina pašinog sina u njegovom šatoru utuše, glavu odsěku i na bedemu na kolac nataknu, misleći da će Turci bez vodje uteći, i oni si hranu na taj način onda pribaviti moći. Turci vidivši glavu svoga vodje poruče paši u Požegu. Paša isti dan s 400 Turakah došavši grad čversto obsědne. Kovačević vidivši, da se svoimi vojniki obderžati nemore izide sa svoih 40 junakah dobro oboružan i na Turke udari iznenada. Istina za mali čas svi padu, nu i 310 Turakah kroz vrěme od 16 danah mertvih ostade. Juranić se u bitki s pašom sastane, njega i konja junački svali, i malo poslě pogodjen zernom poslědnji od svojihdrugovah sabljom u ruci mertav pade.

Sigismundo Herberštajn se odputi kao najveći general u Slavoniu, i s njim Friderik Šafenburg sa 1,000 konjanikah iz Štajerske, Gorotanske i Krajnske, pak ban Ivan Draškoviće sa 3,000 konjanikah i pěšakah, iz Hérvatske kraljevine za pridobiti Kostajnicu u polag měseca Sèrpnja. Dok se je još u Petrinji uzderžavao, od Lenkovića poslani vojnici, koji su iz Kliša bili odpušteni, pod vojvodstvom Nikole Obrucina pridruže se. Najprije su u dolnji Vinodol došli; čim su se ovdi odmorili vojaci, upute se dalje na polje Plačevica zvano, i grad na berdu stojeći, Děd zvani, od Turakah zadobe. Doleti Bosanski poglavica Aparda od jeke topovah probudjen, nu jer su Bosanci branit Budim otišli, malo je vojnikah sobom imao. Dakle, dokle su naši preko Une rěke prelazili, Aparda sa svojimi, i koji su od Dubice i Kozare doletěli u grad se zatvore, izza kako mu je mnogi junak s cernom se zemljom sastao. — Naši zatim nepazeći na Turska nasèrtanja, porobe i popale varošinac Kostajnicu. Medjutim Herberštajn dobije glas, da se Akomat uškopljen Hafis zvan s velikom vojskom Kostajnici na pomoć približava, zato se natrag s vojskom povuče. U měsecu Rujnu sa silnom vojskom, kako se je i govorilo, dojde Hafis i Petrinju obsěde. U gradu su bili Daniel Frankoli sa 250, i Juraj Brestovski sa 100 Hervatah. Čim je dolazak Turske vojske razumio Herberštajn s pervašnjom vojskom na pomoć je doletio, i kod Kupe tabor naměstio. Poradi povodnje přěko Kupe prejti nije mogao, zato se

Digitized by Google

k Sisku s vojskom potegnuti hotěde, i s tim obsědjene podbode, da se junački brane, i ništa nedvoje. Turci kada vide, da naši tabor kreću, prejdu na onu stranu Kupe, i na naše udare. Bitka se zametne junački, i poslě duljeg vrěmena Turci, prem da ih na broju mnogo više biaše, prisiljeni budu běžati. Mnogi běžeć poginu, više barjakah i dva topa našim u ruke osim drugih stvarih padu. Na ovih topovih biaše ime Ferhata sa arabskimi slovi pisano. Po ovoj bitki naši kod Siska most naprave, i onda se krenu pram Drenčini, ovdě se naměre iznenada na Turske konjanike, koji su izišli bili na uhode. Svih izseku, rědki uteku. Turci videći, da na nepriatelja kud se samo ganu napadaju, pričnu běžat uplašeni. Pervi vodja verhovni Hafis s nekojimi sramotno je utekao; njegovu je peldu slědio paša Bosanski Odaverd s drugimi častnici na toliko, da u kratko vrěme nigdě nitko kod Petrinje neostade. Na ovaj način bi Petrinja oslobodjena od obsědnutja. Naši to videći, grad Petrinju što je bilo potrěbno poprave, ona dva velika topa na bedem postave i vojsku razpuste.

Godine iste dana 2. Svibnja dojde u Čalkovac (ova je tverdjava ležala desno kako se iz Pakraca u Požegu ide) Franjo Ilinić od Ilićah (de Ilići) koga su se pradědi iz Mostara u Slavoniu okolo godine 1480 preselili. Nemogavši podneti Tursku surovnost i tlačenje, oštrom rečju od upravitelja grada Rustan-age Sladovića poturice zaište svoju ženu, koju mu je zaplěnio bio. Rustan se razserdi i tergne sablju da ga probode: ali naš bolji junak od poturice biaše; otme mu sablju i sveže ga. Zatim otajno svu pertljagu aginu u jednu sobu donese, i zapali uzamši ženu s pomoću slugah, i kako je agu niz prozor oběsio noću utekne. Došavši do Cernika bude od Turakah obustavljen, i u tavnicu bačen. Ovde podplati tavničara, koi je bio takodjer poturica, i srětno izmakne, nu bez žene, budući da su ju ubili. Došavši kući svoju srodnu bratju pobuni, i poslě několiko danah s 190 svojih junakah dojde prěko berda u Požegu, poslě kako je několiko malih gradičah popalio (ja mislim da će to oni gradići biti, kojih se razvaline kod današnje Pleternice vide). Fratri Požežki otajno množinu naših pobune, koji su se ovoj četi priklopili. Te tako Ilinič u kratkom do 2,000 junakah pod svojim barjakom ugleda, s kojim je mogao već něšto viseg preduzeti. Požežki grad porobe i veći dio Turakah izsěku, i plěnom napunjeni krenu se proti Velikoj. Dok su u Velikoj klali, poruče jim fratri, da se novi Požežki paša s velikom vojskom približava iz Bosne.

Digitized by Google

Ilinić se dakle poverne i kod Orljave medju berdinami u Ravnici se s pašom pobije (Valja da je to bilo medju današnjim selom Šuljkovci u Požežkoj županii i Drenovcem u Gradiškoj regimenti). Ilinić se je sa svimi svojimi hrabro i junački dèržao, nu pane posle duljeg klanja mertav, drugi njegovi nemogavši mnogo većoj sili odoléti, povuku se u šumu, odkud su neprestano Turke uznemirili, baveći se najviše s tim, da Turske bule (žene) mogu otimat, i to zato, jer su se Turci najboljma kroz to uvrédjivali i kao ludi medju nje letili, koje su oni u zasédah čekali i tukli. Paša prem da pobéditelj nije se ufao za Ilinića četom u poteru ići, jer nesamo da je množinu od vojnikah pogubio, nego je i sam ranjen u nogu bio. Došavši u Požegu razjaren nametnu svim kerstjanom veliku kervarinu po svem Požežkom pašaluku. Koi nisu mogli platit, one je bacao u tavnicu i tude gladom morio, dok ih je poslè 5 mèsecih na molbu Blaža Orlovića starca od 110 godinah pustio. Ovaj paša, koi je u početku svoje vlade toli kervoločan bio, poslè se je otajno pokerstio.

Dana 25. Rujna bio je sabor, u kojem je odredjeno, da se Juraj Brestovski i Mihailo Ivančić barjaktar, poradi svojih junačkih dělah izkazanih u ovom ratu kraljevskom veličanstvu preporuče. 2.) Da se opet poslenici za opraviti Petrinju pošalju, pod brigom vice-bana, i vicežupanah Zagrebačkih Franje Medošoca i Gaše Dobrinića, jer kraljevine ove obstajanje od Petrinje visi: čuje se pako, da je silna vojska pod vojvodom Sardar-pašom poslana; koja Petrinju osvojiti mora. Proti ovomu odredjenju kaptol Zagrebački dao je molbu na stališe; da njegove kmete od ovih poslovah proste učine: nu molba bi odbačena. Kaptol je na cara pisao, koj iz Praga dana 20. Prosinca odpisao da se nesile, dok ovaj rat terpi, dapače, da stališi svoje kmete šalju u Sisak, za objačiti onaj grad; jer kaptol nije mogao zadosta sa svojimi kmeti grad opraviti: nije dakle bilo pravo, da su hotěli njihove kmete i u Petrinju na robotu natěrati.

Ove je godine dana 30. Lipnja umro Gašpar Stankovački ban i biškup Zagrebački. Poslè njegove smerti Rudolf, kano kralj Ivanu Draškoviću banu podpuno je dao, brez druga. Biškup Stankovački je imao mlogo žita, ali se nezna, kako je testament načinio, i tko ga je izveršio, da je kaptol imao brigu na njegovo pokućanstvo, od tuda se znade, zaštobo je Ferdinando princip pisao na kaptol knjigu, koja ovako glasi:" Dragi itd. Petrinčani se tuže poradi novacah za

Digitized by Google

hranu, koja iz Celja nemoremo poslati. Razumili smo, da biškupa kod vas pokojnoga preveliko žita množtvo je: zato tražimo vas milostivno, da meštru od strane našemu Stěpanu Aušeru 1,500 kvartih (t. j. 6,000 merovah) dadete, za koje ćemo se s vami popraviti, to se od vas ufamo, jer za občuvanje svih i vaše služi domovine. U ostalom s milošćom našom vami smo nagnuti.“

God. 1597. sabor je sviuh stališah i redovah ilirskih deržan, u kom su ova odredjena: 1.) Za sabor občinski u Požunu su odabrani kraljevinah ilirskih poslanici: Franjo Ergeli ili Ergeljski arki-diakon Bekšinski i Gašo Petričević. Ovim je bilo naručeno, da u svem, što se od strane Ugarske kraljevine napervo stavi, budu mira ljubitelji i u serdcu zasadjeno dobro skupštine Hervatske imadu. Da pribave ostatak onih 10,000 fl. Ugarskih za obrambu ove kraljevine odredjenih; zatim buduć i general Herberštajn, grad Varaždinski kneza Bakača, i isti varoš Varaždin pograbio; straže na varoška vrata poredio, i ključeve od vratah k sebi uzeo, da što više i imanja je takodjer g. Ištvanfia i drugih plemenitih s ove strane Drave, tiam do Koprivnice pograbio, poradi česa su stališi več na cara molbu svoju dali, da takova nedopusti raditi, jer ako haračnici nisu hotěli Turkom biti, nego su se voléli u strajnske krajine odneti; za čudo neka se nederži, ako se ovakovo podlaganje nemore podnositi: dakle pred svimi stališi ova silovita otimanja po generalu Herberštajnu učinjena neka napervo stave, i pomoć išću. 2.) U ime arkivojvode Ferdinanda došao je Vilhelm Vindišgrac, i molio stališe: da se podigne nova tverdjava porad Petrinje, koja će se zvati Husarvar. Ove su se tverdjave s ove strane Kupe iz pod mosta nasipi vidili u vrěme Kerčelića, je li se sada poznadu ja neznam. Na ove tverdjave podignenje poslenici su odredjeni, i pěšaci i konjanici postavljeni, zatim odkuda se ista posada ima hraniti i uzderžavati je ustanovljeno. Nadalje je i to odredjeno, da se iz nova sakupi 500 pěšakah, konjanikah pako 50, koji će kod Kupe stražit pod ravnanjem Ivana Ratkaja. Berkiševina pako i Sredičko su opet sa kraljevine troškovi i poslenici opravljeni. 3.) Buduć da je Ivanić kao i Križevci zbog neharnosti pogorio, stališi su i redovi vodjeni ljubavju domovine i bližnjega jednoglasno odredili, da se s troškovi cěle kraljevine poprave, i u parvašnji stališ dovedu. 4.) Plemeniti Vojkfi i Vukmer vojvode od Siska, koji su god. 1593., kad su Turci Sisak dobili, bili nesrětno uhvatjeni, i u sužanjstvo odvedeni kraljevskom su

Digitized by Google

veličanstvu priporučeni, da se za Turske sužnje, koje je naša vojska uhvatila, i još pod zatvorom stoje, što skorie zaměne, i od šužajnstva oslobode. 5.) U kraljevskoj knjigi poradi sabora, koi će se na god. 1598. deržati, bilo je pisano na stališe. Na obći sabor kraljevine Ugarske, od stranah takodjer njoj pridruženih pozvati po navadnom običaju poslanike odredili smo. 6.) Ujemnici ove godine bili su odredjeni za ostanke daće u hrani, da ju pokupe, Mato Zlobočin grada Zagrebačkog kaštelan: za daću za vojake Franjo Ergeljski arki-diakon Bekšinski: za daću od dimnjakah, Nikola Kolarić županic Varaždinske bilježnik.

Ban Drašković, s Ivanom Ratkajem i generalom Herberštajnom svoje sebi pověrene čete sdruže, i Věroviticu obsědnu, nu badava; jer izza kako su ju dulje vrěmena zatvorenu deržali, natrag se povrate. Nu Herberštajn selo Slatinu porobi i mloge kmete odanle odvede i u Križevačkoj županii naseli. Ovo se je pako na slědeći način slučilo, čim su ova tri vodje Věroviticu obsěli, na svih stranah se skupe Slavonci, i novu vojsku sklope, te sve naokolo robit i palit pričnu. Nu kada vide, da su ova tri vodje nakanli odustati od obsědnutja, oni siromasi, koji su se proti svojim toli željeznim gospodarom Turkom podigli, u smeći se odvaže ove krajine ostaviti, i s svojimi obiteljim u Križevačku županiu odseliti, gdě su poslě od Rudolfa srědstvom povelje potverdjeni. Od kud je dakle očevidno, da se je pervo naseljenje Racah u Varaždinske današnje regimente, koje su za onda jako opuštjene bile, god. 1597 dogodilo. Turci razjareni nesamo zato, što su tri spomenuti vodje njihova dobra okolo Věrovitice opustili, nego i zato, što se je veliko množtvo izselilo, još gorje i čemernie pričmu s kukavnimi Slavonci baratati na toliko, da su plug i kola na město volovah i konjah vući morali i kao snopje mertvi padali. Što je velikom prolitju kervi povod dalo, jer su se bili pobunili, nemogavši toli težki i čemerni jaram nositi.

Ove su se godine one směšarie i naša prava poteptajuće zapreke, koje su bili knezovi Celjski kao kraljevsku povlast uveli ukinule, dočim je ustanovljeno, da se bani na sud zvati i od sudacah suditi mogu, jer inače iz tolike povlasti, kad su bani bili bez svake kazne, mnoga su zla za domovinu slědila, kako je to sam Ivan Drašković ban izpovědio govoreć: „Pravo i pravda mora svim stanovnikom naših kraljevinah biti jednaka, zato da i ban kao član domovine ovomu pravu podveržen bude je uvěk hasnovito i potrěbno.“ Ovo su jednoglasno stališi i redovi odobrili i utverdili, izuzamši tri Keglevića.

Digitized by Google

God. 1598. poslanici Ferdinanda arki-vojvode, kapitan grada Ivanića sa Stěpanom Šmitom na sabor kraljevine, koj se je 14. Travnja započeo, došli su. Na popravlanje porušenoga grada Ivanića od svih trih županiah su poslenici odredjeni; od kojih je svaki imao 16 dinarah hervatskih na dan plaće. Zatim je iz nova odredjeno, da se 600 pěšakah i 50 konjanikah za plaću najme. Ove je věžbao Juraj Keglević, kapitan je pako njihov bio Pavo Gregorianci; za njega je město grad Srědičko bilo odredjeno. Tomu nije dugo vrěmena prošlo, podignu se vojvode i pěšaci kraljevine protiva Jurju Kegleviću poradi plaće, koje da je Gregorianci na to uputio, glasilo se je. Uslěd toga je za kapitana izabran bio: Kristof Mernjavić. Franciškani su bili natrag dozvani, i na kraljevsko veličanstvo molba dana, da Varoš njihovo posědovanje, koje je uzeo, povrati, to je bilo, gdi je s. Ksaveria.

Ove su iste godine kako piše Vitezović, Turci Karlovačke Němce izmamili u zasedu, i natěrali ih u Mrežnicu rěku, gdi su mlogi poginuli, a Stěpanu Blagaju glava odsěčena.

Ove je iste godine Luka Senčević 5. Listopada pred večer, turski obučen u Zemunu u aginu se kuću uvukao. Aga misleći, da i on spada na vojake čete svoje vrata zaključa iz nutra: tako da se lasno otvorit mogu ništa zloga nemisleći. Čim je sve u dubokom snu bilo, naš se junak digne i stupi polagano u sobu njegove kćeri Fatime. Ova svoga ljubovnika premda kerstjanina težko dočeka i zatim u tihom poslě kratkog dogovora sve dragocěnosti i blago otca svoga pokupi, i sa ljubovnikom, i dva sluge, koje je Senčević doveo srětno izmakne. Kad je jutro osvanulo, aga opazi, da mu neima jedinice i poleti u potěru. Dostigne je na pol puta medju Zemunom i Karlovci, kao razjaren lav na Senčevića naserne, naš se jednog neboji: lěvom sědeć na konju derži ljubovnicu a desnom se stade junački branit, dok aga na zemlju nepade, dva sluge koje su agu pratili biše takodjer pali, nu treći u Karlovce izmače i tamo Turke pobuni. Naš junak ništa zloga nemisleći uputi se u Karlovce, ali pred njega jedan dobar njegov priatelj izide i dokaže Tursku naměru. Senčević bèrzo svomu slugi ljubovcu s blagom izruči, i u šumu u sěgurno město odpravi, a on u bližnja sela ode, i množinu kerstjanah, kojim je već turski jaram dodijao, pobuni. Turci da ovu bunu ugušc. pohite tamo, nu naš ih hrabri Senčević dočeka, i strašno se pobiu. Turakah prěko 120 pana, a ini se razběgnu Senčević se zatim

Digitized by Google

oberne i bez reda gdi je samo koga Turčina uhvatio klao je i mućio s istimi mukami, koimi su Turci kerstjane. Medjutim pukne glas, da se vojska kerstjanska sa svih krajevah za Slavoniu osloboditi približava. On na ovaj glas pohiti k Oseku, nu iznenada u Turske zasede pade gde mu je veći dio junakah pao; ostali se razbegnu, on sam s ljubeznicom preko Drave izmakne.

God. 1599. u Požunski sabor su poslani Franjo Ergeljski, i Ivan Heržić, ovim je naručeno. 1.) Da varošu Zagrebačkom poradi malte, i ostalih na pomoć budu. 2.) Da izposluju, da se neplatja malta u Ptuju, ako bi tko tamo iz Slavonie kakove stvari na prodaju vozio, i da tužbu stališah protiva knezu Tunu napervo stave. U ovom je saboru bilo u članku 6. odredjeno: da se 200 konjanikah i 600 pešakah skupi. U članku 10. da se u Slavonii od svake kuće 125 denarah plati. Ovi su članki u saboru Slavonie bili preokrenuti, i naredjeno, da se konjanikah 100, pešakah pako 550 pod ravnanjem veledičnoga Petra Bakača skupi, od svake pako kuće 50 denarah da se plati, ujemnik novacah imenovan je Ivan Ratkaj. Veliki su potresi ove godine mloga stanja porušili, kuga je takodjer nastala měseca Rujna 1598 i trajala je neprestano pune dvě godine. Grad Govnec u posědovanju Zelcu, okolici Ivaničkoj porušeni s troškovi kraljevine je opravljen. Poslanici su Šubićevi i Frankopanovi u saboru tužbu dali, da su Mletčani njihova brodišća kod Tersata počeli silom otimati: zato su stališi molbu na kraljevsko veličanstvo dali da ovom zlu što skorie prisusrětne. Poslě dulje pravde spomenuta su brodišća principu Ferdinandu izručiti morali, da se bližnji gradovi sěgurnie obrane.

Požega je ove godine bila od naših porobljena i popaljena: Turci mnogi pobijeni pod vojvodom Petrom Bakačom na kojeg je město postavljen bio Ivan Drašković. Ovo se je ovako dogodilo: Petar Bakač s dobrom četom junakah se iz Moslavine uputi u Slavoniu, i poslě kako bi Pakrac i Čaklovac porobio, dojde u Požegu. Ovo je već prije kroz otajne poruke začuo Luka Senčević malo više spomenuti vitez, svoju ljubovcu, koja se je pokerstila bila, pošalje u Hèrvatsku nekakvom priatelju (rado u Bakačev grad) a on pričme sa svih stranah buniti podjarmljene Slavonce na toliko, da je u kratko vrěme do blizu 500 junakah imao. S ovimi se sa Petrom Bakačem kod Požege združig, i poslě kako bi ju několiko danah obsědjenu deržali, zapali ju sam Senčević obnoć, i tako grad

Digitized by Google

i varoš izgori; malo šta bi spaseno od plamena. Paša Požežki bi ubijen, njegov sin Mustafa uhvaćen s drugih do blizu 300 odličnih Turakah, toliko je dvaput još mertvih palo. Bakač uzamši robje i plěn vrati se u Moslavinu, a Senčević sa svojimi proti Oseku, da se osveti begu, koji mu je prije nekoliko mesecih vojsku pobio. Došavši tamo noću grad bez da bi se tko i nadao, zapali, i kad su u najvećem nemiru s oslobodjenjem stvarih Turci zabavljeni bili, naš junak unide i sve pokolje. Nu bega ni živa ni mertva u ruke dobiti nemogaše, zato pohiti za njim u potěru prama Valpovu, gdi ga je na putu uhvatio, i na kolac nataknuo. Poslě obsědne Valpovo, i kada bi dulje vrěmena obsědjenog děržao i mnoge Turke smaknuo, kuga se u vojsci pojavi, i njega medju parvimi udavi. Njegovi junaci razidu se po cěloj Slavonii, jer zbog kuge, koja je strašno běsnila skupa ostati nemogoše. Njegova je Fatima poslě u Požegu došla i onde umerla Iz ovih napadanjah je očito i věrojatno da bi se Slavonci Turskog jarma mogli bili bèrzo osloboditi, samo da su odkud kakvu pomoć imali.

Senjani su pohvatali Martološe, koji su po Istrii, i Furlanskoj robili. Bilo ih je 25 s njihovim harambašom: sve su na kolje ponabijali, i ovako strašnom smertjom poubijali.

God. 1600. bio je od starinah običaj; da je pra-bilježnik kraljevine Hervatske, jedan od Ugrih bio; za uzderžati ove kraljevine narodne pravice, i druge poslove obaviti, jer pako prabilježnici nisu uvěk dolazili; zato su svoga vice-prabilježnika imali: kada bi indi pra-bilježnik Zekelj ove godine umro: stališi za prabilježnika izberu Gašpara Petričevića i takim je s Boltom Napali u sabor Ugarski poslan. Napervo je stavljeno kraljevskom veličanstvu, da je u imanja biškupie Zagrebačke naime Ivanić gornji, Deršjane i Rovišće general silom naselio Serblje. General je odgovorio, da iz ovih krajinah nikakova hasna nedolazi u kraljevsku pěneznicu, poradi šta je molba dana na cara; da kraljevine svoje nezapušta, jer su kraljevine ove sa svojimi cělimi pravicami na poveličanu kuću Austriansku spale, i uvěk su vèrne bile, i děržavah Štajerske, Krajnske i Gorotanske, zid su i zaštita, radi toga mole, da porušenje svoje od onih nebi zadobili, koje su do sada uvěk čuvali. Evo vidiš moj štioče! da stališi Slavonie sami izpovědaju, da su na poveličanu kuću Austriansku spali bili: to je bilo pod Ludovikom II. kada se protiva sili Turskoj sami braniti nisu

Digitized by Google

mogli: zato su u sabor stališah Ugarskih, peklisare poslali, koji su očito kazali, da su oni kojem god drugomu kerstjanskomu kralju pod krilo stupiti pripravni, ili istomu Turčinu podverći se prisiljeni će biti, ako im Ugarska kruna s kojom su toliko zla od više stotinah godinah bratinski dělili, sad u tolikoj nuždi nepomogne. U ovom je saboru u posebnom članku naredjeno, da se za vrěme samo ilirske kraljevine naime Dalmacia, Hervatska i Slavonia Ferdinandu arki-vojvodi od Austrie izruče, koji je takodjer ove krajine pod svoju obrambu i primio. Uslěd ovog je odredjenja pričimavši od ovog dana kad je ovaj članak ustrojen, pričela se kuća Austrianska ozbiljno i otčinski brinuti za naše kraljevine, zato je neprestano iz Austrie, Gorotanske, Štajerske i Krajnske nove i nove vojake dizala, i u Hervatsku vodila, i zbilja istinski se od ono doba uvěk kuća Austrianska s vojskami iz Austrie, Gorotanske, Štajerske i Krajnske Hervatsku kraljevinu je pomagala; da istinsko kazati more, da Hervatska, t. j. Slavinska ova bi kraljevina bila pod jaram Turski pala, da kuća Austrianska nebi bila pomogla. Što se pako krune Ugarske dotiče, s kojom se je Hervatska združila: mogu kazati, i svaki, koji moju dogodovštinu štio bude, isto će to potverdit, da je više Hervatskoj kraljevini naudila, nego dobra učinila, jer su zaista njihove věkovite bune, věkoviti domaći, i sa stranjskimi kraljevi nepreterpljivi bojevi mnogo i mnogo hiljadah ilirskih vitezovah i junakah izjela i u propast turila; s koimi se sada nestidi kao rodjenimi Magjari hvaliti, prem su po kervi, imenu i činu Iliri bili, i svoju kerv neznam za čiju? nu to znam ne za svoju i vlastite domovine hasnu prolili. — Od kud je slědilo, da je Dalmacia zanemarena, koju su najprie Mletčani, zatim Turci na komade raztergati, što se nebi bilo dogodilo, da je vojska Hervatska kod kuće bila, i svoju bratju sjedinjenom snagom branila. Ali u ovoj strašnoj pogibeli, što je i mogla učinit Ugarska dobrog Hervatskoj? kad je sama u pogibeli nu po svojoj i svojih vlastitih sinovah neslogi, bila, jer su ju s jedne strane Turci s' druge Erdeljski vojvode upropastjivali. Ali što da više pišem, dosta je to reći, da je Austrianska kuća bila, koja je Ugarsku i Hervatsku od skrajne propasti sačuvala. — U ovom je saboru i primorskim imanjom daća nametnuta, i da poslenike davati imadu. Tako je naredjeno da Dubovac šestora, Švarča dvoja, Zaveršić jedna, Križanić troja kola dade. Frankopan od svojih imanjah 10, Šubić 15 kolah šalju;

Digitized by Google

Ozal pako od svakih vratah dva poslenika. Ovi su poslenici za opravljanje putovah na brĕgu Macel i grada Merkiševine upotrĕbljeni. Odredjeno je takodjer, da ako nebi knezovi i pod-knezovi upravljanje mostah i putovah nemarne pedepsali, da sam ban takove po glasu članka 6. g. 1600 učinjenom po svojoj vlasti pedepsa.

General Herberštein je sve sa Haramiami i Raci okolo Sigeta robio: bez da bi na molbu Nasufa Sigetskog-bega, hotio svojimi zabraniti, niti zadovoljnosti dati; nego je još više činio i marvu Tursku zarobljenu medju svoje razdĕlio, što čujući beg sa dopuštenjem Ibrahima Baboču četverti dan obsĕdjenja osvoji, a Ibrahim sa svom silom došavši Kanižu obsĕdne, i 45. dan obsĕdjenja osvoji, bio je u gradu Paradajser, koj je grad predao: i zato je po zapovĕdi cara glavu izgubio. Poradi kuge Němačka je i Latinska vojska iz Zagreba bila odvedena: za vožnju bombardih i topovah, Zagrebački varoš 40 volovah, Varaždinski 80, Križevački 20, Koprivnica 16 su dali. Ove godine Klemens VIII. papa poslao je na pomoć Rudolfu caru 10,000 vojnikah Latinah, koji su od Ankone po moru u Dalmaciu dojadrili, odanle su u Zagreb došli, i u Slavonii prezimili.

God. 1601. poslanici su u sabor odredjeni Bolto Napuli i Stĕpan Berislavić. Začulo se je, da su stanovite povelje županiah čitave kraljevine, u vrĕme razsutja kaptola Casmenskoga u grad Zelinu postavljene bile: zato su vlastnici grada od stališah bili opomenuti; da pod zakletvom takova pisma na svĕtlo dadu. Latinska je vojska s Ilirskom i Němačkom združena pod rukovodstvom bana i drugih generalah, za predobiti Kanižu a mĕsec Kolovoza otišla. Medjutim je Aldobrandin najveći vojvoda, i papin rodjak, razbolio se, i u Varaždinu umro.

Zabilĕženo nahodi se; da stališem Ugarskim nije bilo drago, što poslĕ smerti Matie Zekelja prabilježnika nijedan od Ugarah u Slavonii nije bio izabran. Zato su ovu stvar Ugari, kano da se je Slavonia od Ugarske oddruzila, deržali. Ovo se je očito iz članka 12. vidilo: gdi je odredjeno, da se Slavonia za svoje obranjenje neka podigne, po običaju one kraljevine. Od kud se vidi, da su Slavoniu za različitu kraljevinu deržali. U članku pako 31. poradi krajinah Slavonie napervo stavljene točke su odbacili, i na kraljevinu Slavonie poslali, da Ferdinand arki-vojvoda providi, umolili su. Težko je bilo ovo stališem Slavonie. Od ovuda je slĕdilo, da dojduću god. 1602 kada su Ugri od Hèrvatah pomoć za Bĕlu-stolicu

Digitized by Google

od Turakah zadobiti tražili, nisu dati hotěli Hervati, odgovoreći jim, da vojsku trebaju zà občuvanje svoje kraljevine. Vidiš o štioče! da isti Ugri nisu deržali Hèrvatsku kano sebi podložnu, već kano sa s. krunom združenu kraljevinu. Hervati su pako ovo uvěk kano temelj deržali, i zato su svoja domorodna prava i pravice, uvěk neoskvernjene sačuvali. Ovo se iz mlogih poveljah, i kraljevskih odredjenjah očito znade, da Hervati na nijednu pravdu, na nijedan sud prěko Drave nisu dužni bili iti; poglej dogadjaje Ludovika I., Sigismunda, Vladislava, i pervašnjih kraljevah od Kolomana počemši.

Dok su ova u Hervatskoj bila u Slavonii čim se je šumaj g. 1600. izlistala Mato Lapsanović sa svojim pobratinom Markom Lapsanovićem od Broda pričimavši svo do Kraljeve-Velike podjarmene Ilire pobuni i sa više nego 1,000 junakah se na oružje proti turskim svojim kervolokom podigne, gradove: **Bělu-Stěnu, Pakrac, Rušerje** (kod Rešetara) **Gradišku, Brod,** i **Drenovac** popali, Turke pokolje i sve njihovo imanje otme. Ovo čuvši Požežki paša, iz **Požege, Oseka, Valpova** i drugih gradovah do 5,000 Turakah skupi i proti Lapsanoviću pohiti, i ondi ga najde, gdě se Orljava u Savu utiče (to je medju **Prisčem** i **Kobašom** u Gradiškoj regimenti) drugi se dan pobiju. Naših je do 350 palo, Turakah do 1,000 aga Osečki i beg Valpovački budu u ovoj bitki ubijeni Slavonci budu prisiljeni běžati, koje paša nije smio progonit, bojeći se da u zasědu nepade. Paša došavši u Požegu, dade sve fratre pohvatat i u tavnicu zatvorit, Gvardiana pako na kolac natakne. Kerstjane je dao bez kraja i konca na sve moguće načine mučit, tako je ženam sise rezao, ljudmi uha, nos i jezik; někoje je žive parao i okolo grada na kolac natikao druge je u kipuću vodu žive bacao, da se kuvaju; děcu je pako žive u tavnicu zatvorao, gdě su od glada ginula. Ovo su isto radili sviuh gradovah nadzornici po čeloj Slavonii kroz čitava dva měseca; dok nio paša u Budim na odgovor pozvan, odkud se nije više ni povratio. Ovom su prilikom mnoge inače plemenite obitelji tako zaterte, da se od njih ni traga ni glasa nezna. Lapsanović, koi se je sa svojimi u šumah zaděržavao, dobro znavši, da je on pašu razjario, zakleo se, tako dugo nemirovati dok ili nepogine, ili nedužnu kerv bratje svoje (Slavonacah) neosveti, što mu je malo kasnie za rukom i pošlo. — Sa 600 odvažnih Slavonskih junakah prišavši iz Bosne, kud je bio utekao, gdi Bosut

Digitized by Google

u Savu utiče u Slavonii, i gdě je kog Turčina uhvatio sa istimi ga je mukami mučio s koimi je paša kerstjane, koje je samo u ruke dobio. Više se putah s Turci pobio i mnogo im kvara učinio. Zimovao je u Valpovačkoj tverdji, koju je od Turakah na juriš odteo, lětom je robio i palio, cěle dvě godine. Nu nemogavši Turskoj sili već odoléti zbog velike kuge i glada svoje junake do srětniih vrěmenah razpusti.

Na početku god. 1602. Bihčani su sve po sněgu k Tovunju došli, i porobili Lešće, i više od 100 dušah odveli. Daniel Frankoli vice-general Karlovački sa Karlovačkom i Senjskom krajinom porobi Kerbavu, i ubije Hali-bega Momibegovića u Udjbinskoj planini.

Senjani su malo zatim udarili na moru na jednu veliku tursku galiu, u kojoj je bilo 236 Turakah. Sve je izsěku, i u more pobacaju, blago i galiu zadobe, i u Senj dojadre. Ove je godine došao u Senj komisar kraljevski Josip Rabata, da Mletčanom zadovoljštinu dade, koje su Senjani mlogo putah na moru pobili. Ovaj podmitjen od Mletčanah, dao je kneza Posedarskoga, i nekoje vrědne junake pogubiti. Senjani nato razljutjeni, kraljevski grad obiju, i Rabatu na komadiće izsěku. Na novo-lěto, to jest 1. Sěčnja god. 1602. na sabor su u ime kraljevine odredjeni poslanici: Franjo Ergeljski, prepušt Zagrebački i Štěpan Berislavić. U ovom je saboru u članku 22. u odredjeno, da se sudbine osmine pod predsědničtvom banovim imaju obderžavati, usléd čega su naimenovani stola banskoga predsědnici: Franjo Ergeljski prepušt i Bolto Napuli lektor Zagrebački, vice-prabilježnik Berislavić: zupaniah bilježnik Šamšinoci, Mihailo Zelnicej, Krištof Vragović, Mihailo Konski, Franjo Modošoci, Tomo Ztrezemlej, Juraj Sugnetić, Gerga Lackoviić i Štěpan Patačić. Knjige plemenite biše proštivene Jurja Čeha i Jurja Hervoića. U posědovanje Gomerje u grad Kutinju spadajuće bili su Raci uvedeni, grad je bio Šubički. — Senjani su robili po Liki, mlogo Turakah pobili, mlogo robstvo i plěn zadobili. Ove su godine glad i potresi mlogo ove kraljevine pohadjali.

God. 1603. Tatari, koji su okolo Sigeta, Kaniže i Pečuha stajali, velika su zla počinili: najprie Cestreg i Dobronog porobe: onda překo Mure, koja se je bila premerzla prejdu, i sve Medjumurje tiam do Preloga porobe: zatim na ovu stranu Drave dojdu, generala Grasmana, koji e proti njimi sa svojom Koprivničkom vojskom došao, uhvate, vojsku njegovu izsěku i rastěraju. Zatim svu

Digitized by Google

onu stranu, koja se od Koprivnice, tiam do Varaždina, i Vinice proteže popale i porobe. Ban ih je Drašković od selah Varaždinskih, i od Varaždina s junaci svojimi proterao. Dok je jedna stran Tatarah kod Varaždina bila druga se odputi proti Križevcem; nu neprojde tako srětno kano što je perva, jer je naši dočekavši amatice izseku i pokolju, da ih je samo jedna mala šaka izmaći i život spasiti mogla. Medjutim su ipak bili Jurja Keglevića i Boltu Vragovića u grad Gušćerovec natěrali i obseli: ali drugi su dan otišli u Ludbreg, i u tabor se Turski povratili: mlogo robstvo odveli, piše Kerčelić 1,500 dušah. Poslě toga se odputi Nikola Šubić s generalom Trautmansdorfom u Slavoniu. Čim začuje gore spomenuti Mato Lapsanović sa svoim pobratimom pokupi svoje čete i pohiti ovim junakom na pomoć. Nu uz put porobi i popali Kamengrad, Trojeglavu i Pakrac poslědnji po drugi put, i kod grada Dobrakuća (kod Daruvara) sa Šubićem se sastane, sve Požežko polje (*campus Požeganus*) varošince i sela porobe. Sternje koje je bilo baš za žetvu dozrělo sve sataru i pópale. Iz raznih gradovah mnoge sužnje oslobode, i iz tavnicah izvedu. U gradu Stupčanica izveli su medju ostalimi iz tavnice jednog starca, koi je 32 godine bez světlosti bio. Kad je izišao, ništa nije vidio, i izza několiko je danah umro. Šubić naš i Trautmansdorf robjem i plěnom turskim napunjeni povrate se, a Lapsanović ode pram Požegi, da pašu Požežkog Hasana-Zloića upokori, koi je strašno kerstjane mučio i proganjao. Došavši do Brěstovca najde pašinog sina Muju s 500 Turakah, na nje udari, sve pobije osim někojih koi su utekli. Muju uhvati i na kolac natakne. Nu u ovoj mu je bitki, věrni pobratim Marko Savić pao. Lapsanović od Brěstovca pohiti, da pašu uhiti; nu prie nego bi ga našao, goruća gradića s jedne kuće pade i ubije ga. Medjutim su njegovi druzi dobro deržali i mnoge iz tavnice oslobodili, i pašu iz grada u ponor bacili. Izza tog su se naši junaci neimavši pravog vodje razišli, jer jih je više od tri četverti pod turskim mačem palo. Ovo je ipak nebi bilo rastavilo, da nije opet kuga počela na sve strane gnjaviti.

Na sabor su ove godine odredjeni Ergeljski i Franjo Orehoci. Petrinja se je popravljala, sve su kuće, po svih trih županiah bile popisane, da se daća more pravo razděliti. Prejasni arki-vojvoda Ferdinando bio je od Rudolfa cara za poglavara od Hervatske kralje-

Digitized by Google

vine odredjen: kao što je prije Karlo, koga su bili Hèrvati primili s ovom pogodbom, da se s banom Jurjem Draškovićem, i s biškupom-banom slaže; i ništa što bi slobodnosti Hèrvatskoj suprotivno bilo, sam nepočima. Dakle bez ove dvoice ništa učinit nije mogao. Da znadu moji štioci, kakova je cèna bila stvarih u ovo vrème: kako kod Kerčelića nahodim popisat ću: Svilena roba bila je jedan rif 2 fl. Sukna prostoga' Darovec zvan tri rifa za 1 fl. 5 groših, Čizme za gospodu 45 denarah, pirinč ili riškaša funt za 14 den., mesa funt 2 den., sala ili loja funt 4 den., sol se je s pšenicom zaměnjivala tako, da je pšenice merov vèrhom, za merov ravan soli davat; za proje, ili drobnog žita dva merova i pol je davan merov soli. Kože pako marveće nikuda iz kraljevine nije bilo slobodno prodati. Ove je godine biškup Zagrebački Zemlicej umro, na sve domovine veliku žalost. Od ovog su se vrěmena strašni bojevi započeli s Luterani, koje su vojvode Erdeljski najviše uzdržavali i podžigali proti slavnoj Austrianskoj kući. U ovaj su boj malo po malo i drugi principi i kraljevi upleteni bili i kroz mnogo i mnogo godinah boj vodili. Češka je najviše zla uslěd ovog věroizpovědanja patila. Nu ilirske kraljevine jedine su se čiste uzdržale od ovog věroispovědanja, i Austrianskom domu věrne i stalne u svojih poduzećih ostale, česa radi su velike pohvale i povelje mnoge dobili, kako ćemo niže malo to viděti.

God. 1604 veliki su se nemiri od strane Luteranah i Kalvinah podigli bili. Medjutim u saboru Požunskom izišla je knjiga brez imena u ime svih stališah, u kojoj u obće je napervo stavljena molba: da svakomu slobodno bude věrozakon onaj slěditi, koji hoće, podignuta je takodjer tužba poradi cerkvih, predikantih, koji su podignuti. Velika je morala biti kavga medju stališi, jer su hotěli Lutera zakonoše da se im slobodno dopusti po svimi kraljevine stranami dapače i po istoj Hèrvatskoj raziti se i stanovati. Ovomu se je Ivan Drašković ban Hèrvatski suprotstavio, i kako piše Juraj Ratkaj *(Lib. 4 pag. 185.)* ovako se je pred svimi stališi u saboru izjavio. „Da se on voli sa svom kraljevinom od Ugarske krune oddružiti, nego duši smertdonoseću kugu, i najkervoločnie razsutje pod svojom baniom primiti i dopušteno viděti. Rudolf je car takodjer spomenutu knjigu odbacio; jer niti je bio tko podpisan, niti se je znalo što bi brezimenci radi, zato je sva pervašnjih kraljevah odredjenja glede na zakon potverdio, i oštro zabranio, da se poslě nitko u saboru

Digitized by Google

štogod od zakona novoga napervo staviti neusudi: jer stvari zakona spadaju na duhovne sabore. Ovako Praj na istu godinu piše: Ove nehasnovite pravde prekinuo je Hasan mladoga cara Ahmeta vezir sa svom Turskom silom u Ugarsku poslan. Dok je Stěpan Bočkaj to razumĕo, koi je mnoga zla po Ugarskoj učinio i Karlovac u Hérvatskoj porobio, pohiti veziru i pod Sultanovo se zmožno krilo i obrambu utekne. U ovo isto vrĕme Ivan Ilinić ali Ilić gradić Kobaš otajno zapali noću, dočim se je do prahnice dovukao, i u nju vatru srětno bacio. Na ovaj se prasak Turci iz bližnjih selah pobune i na jata dolete. Nu naš je junak bez da bi ga tko bio opazio srětno izmako i naměravao je da Dubočkog Sefer-bega pogubi, što mu je za rukom i pošlo. Došavši u Dubočac (još se razvaline ovog grada tik nuz Savu u pol sela poznadu) ponudi se agi za slugu. Koi ga i primi za čibukčiu t. j. koi se s lulami brine. Nĕkoliko danah izza toga kada bi sve dobro po gradu razvidio, dvĕm Ilirom svoju naměru očitnje, koi se u odredjeni dan u grad zavuku i sakriveni do tavnog mraka ostanu. U večer je kasno po običaju aga sa svojimi dvorjanici za večerom sĕdio, dok su ova dva iz zasĕdah izišli i grad iz nutra dobro zapèrli. Po tom dojdu k agi u sobu i zaištu večeru. Aga se na njihovu smionost razserdi i poviče Ivana sa inimi slugami. Ovaj dojde, dočim su drugi s većom stranom već poklani bili, i reče agi; Evo me ali ne na tvoju zapovĕd; nego na zapovĕd moga poginuvšeg brata, kog si kervoločno u Savi utopio. Uzmav dakle vrĕću, agu u nju sveže, i kroz prozor u Savu baci, medjutim su njegovi drugi dvorjanike, koi su s agom sĕdili poklali, najposlĕ grad upale i u takvoj se tišini iz njega odvuku, da sami Dubočani nisu znali kako se je to dogodilo. Neprojde tomu dugo vrĕmena donese novi Požežki paša Karamustafa Ćunić zapovĕd iz Carigrada, da iz Slavonie 200 najlĕpsih dĕvojakah, i toliko mladićah naših tamo pošalje. Paša čim se nastanio pričme toli kervoločnu zapovĕd, da izpuni; nu nepojde mu za rukom, jer se je sva raja t. j. kerstjani Slavonski na oružje podigla, i tako se dugo umirili nisu, dok jim paša neobeća, da na mĕsto dĕvojakah i mladićah toliko dukatah poslati mogu, na što su Slavonci i privoleli, jer od nikud pomoći nisu imali; da bi se toli čemernog i potlačenog jarma osloboditi mogli. Vodja je i upravitelj ove Slavonske čete bio spomenuti Ilić sa drugovi, koi je najviše i doprineo da se podignu. Poslĕ kad su se

Digitized by Google

pomirili, paša se s Ilićem Ivanom siluim junakom pobrati, i tako je bio paši omilio, da štogod je iskao sve mu je dragovoljno dozvolio. Kazati se more, da su pod Turskim jarmom Slavonci pod Karamustafe vladom najmirnii bili, fratri su směli i procesie na dane svečane vodit, što se nigda nie dogodilo bilo. Ali se ovog dobra nisu dugo uživali, jer Turci nenavidni, da im paša plěnjat, robit i tlačit raju neda, otajno i njeg i našeg silnog Ivana otruju. Štioče moj! jeli da je lěpa prilika bila Turke iz Slavonie protěrat, samo da su kakvu takvu pomoć imali ma odkuda. Ali božanskoj providnosti još se dopalo, da pokori ilirski narod toli slavni i velik u stara vrěmena.

God. 1605. Da zlo koje je svu Ugarsku napalo, i u Hèrvatsku nedojde: Ivan se Drašković ban, s generalom Trautmansdorfom dogovori, i vojsku podigne na obali Drave od Vinice do Ludbrega zasedne i cělo lěto ga sa svojimi junaci mudro je proti svakom nasertanju čuvao. Malo poslě dojde Gabriel Nemeti poslanik Bočkaja s vojskom do Kermenda, i ondi tabor načini: nu nije smio na Hèrvatsku udariti, već je vojsku pram Sigetu natrag potegnuo. Bočkaj je pako bio u Budim pozvan od paše kud je i otišao, da sebe i svoje zakonoše pod krilo mogućega Sultana prěporuči, paša ga zato pohvali i na dar mu dade dervenu zlatnimi pločami narešenu krunu, i za kralja ga od Ugarske prozove.

Dok je Ivan Drašković Hèrvatsko medje čuvao Slavonci su nova proganstva zadaću rěšiti morali. Aga Pavić 26. Prosinca pozove fratra Ivana od Našicah na sud, štoje je u svojoj kući s. Misu služio. Fratar sa dva priatelja dojde u Slankamen i najavi se kod age. Ovaj čim ga ugleda pozdravi ga govoreći *„Os geldi Papas“* (dobro došo otče) na što mu fratar Turski odgovori. Aga se obraduju što on Turski znade i ljubezno ga upita: gdi je *ochui* to jest službu činio? Kod kuće odgovori ovaj. Dobro nastavi aga, ti si sgrěšio proti zakonu Sultana; nu jer turski znaš platit ćeš samo 500 dukatah, a da to neznaš 1000 bi morao dati, fratar poslě duljeg moljenja odpravi se i pojde od svojih župljanah prositi, nu nemogavši toliko nakupit bude u tavnicu bačen sa drugih 50 osobah, koje su za njega došle molit. Ovo začuje Karamustafa paša Požežki agu dade k sebi u Požegu dozvati, a fratra i drugove njegove iz tavnice pusti.

God. 1606. Na tolika zla, koja je Bočkaj s naslědnici Lutera ne samo po Ugarskoj, nego takodjer i po Moravskoj, Slezskoj, Českoj, Austrii i Štajerskoj po-

Digitized by Google

činio, jer su neizbrojne sužnje pokupili, i Turkom za malu plaću prodavali: Rudolf car ganut; dozove Matiu brata, i njemu sve ravnanje od Ugarske izruči i dade mu svu oblast, da mir s Bočkajom i njegovimi drugovi kako najbolje zna, načini: Matia je to i učinio: perva je pogodba dakle bila, da svakom prosto bude zakon slěditi, koji hoće. Osim toga su još mnoga druga hotěli Luterovi naslědnici, da se potverde ovom prilikom; nu princip Matia nije hotěo od toga ni čuti, govoreći; da ove stvari ne samo na kralja, nego i svu kraljevinu spadaju: ali Ilježhazi poklisar Bočkajov počeo je Matiu lukavo obilaziti, i napervo mu stavljati, da Bočkaj imade vodenu bolest, i da će skoro umrěti, po kojeg će se smerti opet sva u pervi stališ povratiti i da će Ilježhazi s drugimi nastajati; da Matia na kraljevsku stolicu stupi, ne pako Ferdinando kako je Rudolf car naumio. Matia ovimi i sličnimi lažmi naveden posluša Ilešhazia i dopusti, da svakomu prosto bude zakon slěditi, koji hoće, ali tako da se zakonu kerstjanskomu, kano pravomu, i u kraljevini uvedenomu ništa nenaudi *„absque præjudicio Catholicæ Romanæ Religionis“* brez presude, to jest kvara katoličanskog Rimskoga zakona. Ovo je ona Bečka pogodba, koju Latinskim jezikom někoji *Compactata* zovu. Na koju se naslědnici Lutera i Kalvina tako ponosito upiraju prem je gledom na prava Ugarske kraljevine u sebi nevaljana: jer niti isti okruniti kralj nemore ništa za občinsku uredbu odrediti brez privoljenja svih stališah, i redovah kraljevine: što pako sam kralj nemore, one se niti njegovom naměstniku dati nemore, zatim ova pogodba samo dopuštja, da more svaki slěditi zakon, koji hoće, to se razumije u miru, a ne sa kvarom Rimsko-katoličanskoga zakona. Od kud se očito njimi zabranjuju sve sile, i svaka progonstva Rimskih duhovnikah i cerkvih, koja su sva silovito posle činili. Ova Praj obilatije izpisuje. Poslě ove pogodbe je mir takodjer s Turci na dvadeset godinah načinjen. Bočkaj je vojvoda Erdeljski 28. Prosinca u vodenoj bolesti umro, prie smèrti svoje dao je Mihaila Kataja kancelara svoga smaknuti, kano da ga je on otrovao, ali je pravi uzrok bio, što nije Kataj skrovna dèržao.

God. 1607. Dana 1. Travnja osvanu Karamustafa Čunić i Ivan Ilić, kako sam već napomenuo mèrtvi, naravno od Turakah otrovani. Turci, da u tlačenju kerstjanah nadoknade, što su kroz kratko dobrog Karamu-

Digitized by Google

stafe vladanje u Slavonii zanemarili, nametnu takim novu daću „*Čulos*“ zvanu, i odrede, ako im se do skora neizruče ti novci, da će sve fratre poubijat. I zbilja već pervog Svibnja su Požežki zatvoreni u tavnicu bili. Požežani, da svoje redovnike odkupe, sve svoje, koje su imali pokućstvo i imanja prodadu i sa 1000 talirah fratre izkupe. Drugačie se je u Djakovu zgodilo, tamo su osim tri fratra još 50 kerstjanah nekoliko dana izza ove zapovědi na kolac nátakli. Ovaj okrutni kervoločnosti čin na toliko razjari kerstjane, da su odredili pasti, ili se osloboditi, jer su se i po drugih městih slične kervoločnosti zgodile. Mato Delimanić s Tomom Mihaljevićem skupi množinu Slavonacah i pričme se Turkom suprotstavljat na toliko, da su Turci morali iz Bosne i Budima pomoć tražiti. Nu Delimanić začuje Tursku naměru, zato berže bolje Ilok od Turakah otme i ondi se sa svoimi Iliri utabori i dobro obšanca. Odavlje je na sve strane navaljivao i Turke robio. U isto vrěme Antun Slavetić otme Sirac grad, Franjo Kolaković Kobaš. Turci vidivši da se uzderžat nemogu, počmu běžat u Bosnu. Nu Muselim Seragli (veliki njihov sveštenik) doleti iz Bosne s 10,000 janičarah, Kolakovića protěra iz Kobaša, zatim vojsku na dvě strane razděli. jedan děo pošalje k Požegi, s novim pašom Usemom Zulimanićem, a drugom pohiti u Srěm. Druga vojska dojde iz Budima k Oseku, koju je vodio Osman aga Sigetski. Ovako sa svih stranah na Slavoniu udare i iznova je tako oplene i poruše, da nie kamen sverhu kamena ostao. Delimanić izajde pred Osmana, pozove ga na dvoboj. Ovaj izide, i na pervi udarac Osman-aga od ilirskog mača sa zemljom se sastavi. Njegovu vojsku raztěra i pohiti proti Požežkom paši, nu prie nego bi do njeg dospěo u kugi umrě. Mihaljević se pobie s Muselim Seragliom; nu nemogavši množini odoleti sa svojimi Slavonci dično p ne. Čim su ovo čete ilirske u drugih krajevih začule pomire se s Turci i razidu. U ovom su boju i žene Slavonske vojevale, osobito ih je mnogo bilo sa Delimanićem, iz medju koih se je najbolje izkazala Kata našeg Mate supruga; buduć je kod Oseka s mačem u ruci proti dva se Turčina slavno obranila, i poslě u bitki istoj pala.

Digitized by Google

Poglavje LI.

Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Matiom II. kraljem od god. 1608. do god. 1618.

Matia II. sin Maksimiliana, i brat Rudolfa, kralj od Hèrvatske XXX. sa dogovorom stališah Ugarskih i Českih, krunu je kraljevine Ugarske, od mirnoga i dobroga Rudolfa cara i kralja zadobio samo da se kerv kerstjanska neproliva, i dana 19. Studena god. 1608. je krunjen za kralja Ugarske i Hèrvatske. U ovom su se saboru strašne kavge poradi zakona podigle bile; jer su Lutera i Kalvina naslědnici hotěli da se ono zaključenje „brez kvara katoličanskog-rimskoga zakona“ izpusti i iztare, ali kardinal Forgač, i svi biškupi sa knezovi, velikaši, stališi i redovi věroispovědanje katoličanskoga suprotstave se i pismenu protestaciu dadu. Isto tako je protestirao od strane ilirskih kraljevinah ban Toma Bakač; nu Luterovi su naslědnici tako bezobrazni bili, da su svom silom nesamo u Ugarskoj, nego i u sjedinjenih kraljevinah svoje věroispovědanja razprostèrto viděti hotěli. Ban Toma Bakač, kako Ratkaj (str. 161 piše,) poslě duge i mnoge pravde ustane, tergne sablju i baci je u nazočnosti svih stališah i redovah u saboru obćem na stol govoreć. „S ovim ću željezom, ako inače moguće nebude, tu kugu iz mojih kraljevinah protěrat: nuz to imam tri rěke Dravu, Savu i Kupu, izmedju kojih ćemo novim gostom jednog odlučit da piju“. Sva je ova Matia kralj radostno čuo; a Martina Lutera i Kalvina zakonoše ušutiše, i ovako poradi zakona ništa dalje nije odredjeno. Spomenute rěči mogao je Tomo Bakač ban u dieti izgovoriti jer je dobro znao stališ Hèrvatske kraljevine, i naručenje poklisarom Gergi Peteo i Stěpanu Patačiču za dojduću dietu god. 1608. dano. Da se nijedan drugi zakon u Dalmatinskoj, Hèrvatskoj i Slavonskoj kraljevini obsluživat i tèrpiti nemore, osim jednoga i samoga Rimsko-katoličanskoga; koi su blaženi nekdašnji kraljevi Stěpan, Ladislav i Koloman, jedan i drugi Andria: Ludovik I. i Vladislav štovali i razprostirali. Od ovih kraljevah ostala su nesamo Ugrom nego i nami mnoga prava, zatim su Ladislav i Koloman odabrani i krunjeni Hèrvatsko Slav. i Dalmatinski kralji svòm marljivostju se tèrsili razprosterti

Digitized by Google

i učverstiti ovdě Rimo-katoličanski zakon. Naš Kerčelić od spomenuteg bana Tome Bakača proglasa, ovako piše: Medju odlučenji kraljevine Slavonske nalazi se i to da je ban Toma Bakač hotěo magistrat Varaždinski, što je u svoj krug někoje nevěrne primio, u skupu 13. Svibnja 1613 u Zagrebu deržanom oštrie pedepsan imati. Ovom je prilikom tèrgo mač i reko: da će ili on od toga željeza prie pogmuti, ili se s onimi, koji dèrže nepovoljne goste pobiti, ili u Dravi potopiti; kako odbačenoga zakona ljude neće u kraljevini terpeti. Od ovuda Kerčelić dvoumi, jeli onaj proglas u dieti god. 1608. bio učinjen? ili u ilirskih kraljevinah saboru? Nu ako je na jednom i drugom městu rečeno, Kerčelić ništa usuprot nema, da se s nikim zbog toga u pravdu pustiti neće. Ovako *Constitut. Diœcesanæ de Anno 1805.*

U istoj dieti je bilo medju ostalimi i odredjeno; da se od Drave tiam do mora i vlast bana protegne, zatim da iz svih gradovah tako Ugarskih, kako i Hèrvatskih generali i poglavice Němački, s vojskom otidu u svoja města natrag, gradove pako, neka narodna vojska pod rukovodstvom narodnih vojvodah čuva; iz ovog slědi, da je i Senj pod bansku vlast pripadao. Nu ovo odredjenje vojske istim někojim Ugarskim velikašem nije se dopadalo: Hèrvati su pako već prije Ferdinanda arki-vojvodu kano sve kraljevine upravitelja (gubernatora) primili, tako da se u svakom dogadjaju s banom dogovara, i ništa, što bi slobodnosti kraljevine bilo suprotivno, neučini. Buduć pako da sva u obćem saboru ove godine dokončana nisu; na dojduću su godinu odložena. Nu da vidimo što su bratja naša u Slavonii današnjoj radili ove godine. Antun Slavetić i Franjo Kolaković zaderžavali su se sa 100 i više junakah u šumi od padnutja njihovog god. 1607 do Listopada god. 1608, tražeći zgodnu priliku, kako bi svoju bratju osvetili, koi su tako dično za slobodu pali. I eto iznenada poruče im fratri iz Požege da Požežki paša naměrava s novom vojskom pram Oseku ići. Oni se u potaji dovuku do Našicah, i ondě u šumi ga pričekaju. Pred večer 18 Listopada iz zasědah turskimi haljinami zaoděveni nahrupe na pašu i 300 Turakah pobiu, paša misleći da je Našićki aga na njeg navalio utekne natrag sa ostali, i dojde u desnu ruku ranjen sretno u Požegu. Odavle pošalje tužbu u Budim. Budimski poglavica dade Našićkog poglavicu pozvati k sebi. Ovaj ništa zloga nemisleći sa dari dojde u Budim; nu prie nego bi ga poglavica preda se na odgovor pustio,

Digitized by Google

dade ga na gradska vrata obĕsiti. Po tom Rustana Županića poturicu pošalje u Našice za poglavicu, koi došavši na odlučeno mĕsto, začuje da je prevara bila. Počme dakle misliti kako bi Slavetića i Kolakovića uhvatio: nu nemogavši ništa opraviti zbog stanovitih poslovah zbog kojih je u Carigrad morao otići, i tako ostadoše jedno kratko vrĕme naši u miru.

God. 1609. U saboru u Požunu bilo je odredjeno, da se vlast banu po svoj Ilirii podpuno dade, a Ferdinand arki-vojvoda da najveći gubernator u Hèrvatskoj kraljevini ostane, zatim da sve gradove, i mĕsta s vojskom i potrĕbitim iz dèržavah Štajerske, Krajnske i Koruške obs kerbi, s tom opazkom da ban Hèrvatski nad svimi generali i poglavicami kako Ilirskimi, tako i Nĕmačkimi oblast najveću imade. Raci ili Uskoci, koi su se iz Turske u naše krajine priselili, kao narod bojni starinski ilirski bio je pod vladanje vlastelinah odredjen; nu on je volio u boju, i vojnici služiti, zato se većom stranom okolo Senja naměstio, i pod Ferdinanda vojvode vlastjom u vojsci služio.

Ove se je godine kneza Keglevića obitelj, buduć se je jako umnožala, razdĕlila. Ivan Keglević sa svojimi odvĕtci ode u Ugarsku gdĕ zbog velikih zaslugah ove toli dične obitelji od Matie kralja grad Deven god. 1609 na dar dobio. Ovako Du Fresne. — Ove je godine paša Požežki nov harač u Slavonii nametnuo, koi su morali kroz pet godinah plaćati, osim običnog, kog su od svog podjarmlenja Turčinu davali, i to zato, što mu nisu hotĕli poglavice poslĕdne bune naime Slavetića i Kolakovića izručiti. Ovi dva vidivši da njihova bratja zbog njih tèrpe, odvaže se i sami dojdu paši u Požegu. Kada su k paši u sobu stupili, upita ih paša, što hoće i što žele? Kolaković odgovori: Svĕtli pasa, ja sam Kolaković a ovo je moj drug Slavetić zbog koih si ti mojoj bratji novi harač nametnuo. Evo, mi se u tvoje ruke predajemo, samo prosti, da naša bratja netèrpe. Paša se začudi nad tolikom smionostju i slobodnostju Ilirah i reče jim: Vi ste so predali u moje ruke, ja vam život poklanjam, ali raja plaćati mora, jer sam već caru u Carigrad javio. Kolaković nastavi: hvala svĕtli paša, nu mi idemo u Carigrad cara molit. — Poslĕ odu u Carigrad i izmole od cara harač; nu natrag se nisu više povratili, što se je š njimi dogodilo to se nezna. Slavonci su dakle ovaj izvanredni harač do godine 1611 plaćali. Iste ove godine prie nego je od cara zapovĕd došla, dĕvojka jedna iz Kobaša

Digitized by Google

Mara Margetića obuče se u Tursko mužko odělo i dojde u Požegu s tom naměrom, da pašu zakolje. Nu prie nego bi svoju naměru izvela bila bi od stražanah ubita, poslě kako bi tri Turčina srušila. — Sada dragi štioče! izza kako si vidio, što se kod bratje Slavonacah radi, hodi da vidiš stališ nadalje u Hèrvatskoj.

Godine dakle 1610 Senjani, Turskog cara babu, koja je s velikimi i proštimanimi darovi iz Karamanie k unuku svom Turskomu caru u Carigrad brodila, uhvate, i mlogo neizrečene cěne blago zadobiju; medju ostalimi jednu sablju velike vrědnosti, koju su Rudolfu caru odněli: car je za velike prozva vitezove, i odredi jim věkovitu plaću, někojim po 14 fl. a nekojim po 12 fl. na godinu, poverh toga dade jim za trošak 500 talirah, ovako Vitezović piše.

God. 1611 dana 25. Svibnja bi Matia kralj Ugarski za kralja od Češke, a slědeće godine za cara Rimskog dana 14. Sèrpnja krunjen po smèrti Rudolfa. Ovako Praj. Ove je iste godine zbog Turske ncharnosti grad Bělа-Stěna izgorio, kog je raja morala opravljat o vlastitom trošku. Usled toga je cěla okolica morala osim potrěbte gradje 1000 talirah u novcu dati, da si Turci kvar naplate, koji su kod požare štetovali. Dakle još i to su trěbali razbojnički turski poglavari.

God. 1613. Buduć je pervašnje godine 1612. Nikola Nagj pod obrambom palatina došao u Varaždin, i podučio někoje Varošane, da u zbor varoški i drugoga zakona ljude prime, usled česa su někoji i primiti: Zbog šta je iste godine 1613. u skupu svih stališah dana 13. Svibnja dèržanom, spomenuti Nikola Nagj hoteći svoje jednovèrce braniti, bi iztěran, i zapovědjeno mu, da za 15 danah iz kraljevine Hèrvatske ode, jer drugačie, da će poznati što su prava Hèrvatska, koja oni znadu braniti i čuvati. (Kod ovoga dogadjaja, da je ban sablju istèrgo i rěči gore popisane ponovio, nahodi se u pismospravu kraljevine Hèrvatske) u istom su saboru i zabrani Gerga Peteo i Stěpan Gereci, koi su po zapovědi svih stališah u petak poslě s. Vida u Varaždin došli, sudca i zbornike izbacili, mloge gradjane iz broja gradjaninah iztěrali, i sve drugoga zakona iz službe protèrali, da što više, koi su jim privèrženi bili, biše iz kraljevine protěrani. — Ovom su prilikom i poslanici za sabor obći Požunski izabrani: Bolto napuli, i Gerga Peteo: Ovim su zapověditi, da nesmiju proměnu Varaždinskog zbora izgovarali, ili izpričati, već da moraju suzderžati, i očito oglasiti, da

Digitized by Google

će stališi Slavonie ovu proměnu sa svojom kervlju braniti. Kada je ova stvar u dieti bila napervo uzeta: Ferdinando princip je branio dělo stališah, a Matia kralj je krivio bana, što je sablju izvukao; jer su pako mlogi protestantah principi za protěrane Varaždince molili; zato je ban Toma Bakač baniu ostavio, nu zasluge njegove nemogoše se uništiti, zato bi za meštra Tavernikah kraljevskih imenovan. Ovako je ova pravda dokončana *Constit. Diœc. pag. 333 ex Actis Reg. Dal. Croat. & Slav.*

Ove su iste godine Mletački Arbanasi iz zasědali několiko Senjanah, koi su na Tèrsatsko proštenje išli, obnoć pobili. Senjani povrativši se kući, dokažu bratji; ovi za osvetiti se izjadriše na brodovih tražiti koi Mletački brod: najdu jednu galin, nju razbiju, i sve Mletčane izsěku, neoprostivši istomu kapetanu, koi je mloge novce davao. Galin odvezu u Senj, pak uzamši s nje sve blago, puške i ostale spreme, upališe ju. U to je vrěme došao Turski vezir od cara Turskoga poslan u Mletke, i tužio se zbog usilja, koja su jim Senjani učinili, moleći od strane cara, da Mletčani s Turci skupa na Senjane i po suhu, i po moru udare. K tomu Mletčani privole, ali nisu mlogo Senjanom naudili. Poslě Tome Bakača ban Hèrvatski bio je Benko Turoc, koji je god. 1616. umro; na njegovo je město postavljen ban Nikola Frankopan. *Du Fresne.*

Od god. 1611. do god. 1615. mnoga su progonstva u današnjoj Slavonii podjarmeni Slavonci pretèrpeti morali, kano da je B. žanska providnost njihovu postojanost kušati hotěla. Osim mnogih progonstvah i tlačenjah morali su gledati, gdě im 300 mladićah paša ote i u Carigrad posla. Tomu neprojde dugo vrěmena god. 1613. toliko děvojakah odvede. Naši su već tako bili oslabljeni i izkorenjeni, da su se i sami nadali, da će za nje do skora skrajnje vrěme biti, i da jih Turska sila baš sa svim izkoreniti naměrava. Izgledali su sa svih stranah, hoćeli tkogod dojti, da jih oslobodi ili barem utaži. Mnogi su pričeli běžat; nu malim je ta sréća u dio pala, da su mogli glavu na ramenih iznéti. Dok se neodvaži Franjo Matievič i u Požegu nedojde, tamo kod fratarah dobie tursko odělo, i pojde okolo pol dana paši u grad. Došavši tamo, najde ga za stolom gdi jede, pak bez dabi govorio tèrgne pušku iza pojasa i pašu ubije. Dvorjanici i priatelji pašini, koji su okolo njega bili, iz početka se uplaše; nu kada se malo osvěste, već nisu pred sobom viděli pašinog ubojicu, ovaj je srětno s mako. Nu kada bi iz grada hotio da izide naměri se na jednog sužnja, u kom

Digitized by Google

poznade svoga otca, koi je prčko pet godinah u gradu, bez da bi o njem šta znao, bio zatvoren, razjaren sruši vratara i otca izpusti, a on se kao razjaren lav povèrne natrag i dva pašina sina zakolje. Ovdě se sruše na njeg Turci i na male ga komadiće izsěku. Fratri ovo začuvši uplaše se, da nebi Turci sada nje i kerstjane još gorje proganjali, proglase vitežkog Franja Matievića za poturicu. Ova im je izlika u toliko na ruku bila, da su se od većjeg proganjanja spasili: Slědeće je godine došao nekakov Nuri-Efendia iz Budima na pašu. Ovaj je čověk bio pošten i razborit. Pod njim su kerstjani nčkoliko godinah bili odahnuli. Turci takove poglavice nisu terpeli, i zato je njegova vlada posve kratka bila.

God. 1615. Dana 12. Svibnja poklisar Turski dojde u Beč, i mir na 20 godinah načini, nu pored tog su opet Turci palili kuće izpod Križanić-Tornja. Ove su se godine doselili u Česku, Ternavu i u Ugarsku kraljevinu Isusovci (*Jesuitæ*)

God. 1616. udare Mletčani na Senjane očitim bojem. Senjani su im ipak više kvara učinili, dočim su mlogo po Albanii i Maćedonii robili.

God. 1617. Ferdinando je II. arki-vojvoda od Austrie dana 29. Lipnja za kralja od Češke, a dojduće godine 16. Svibnja od Ugarske krunjen. U ovo se je isto vrěme novi boj započeo sa naslědnici Lutera i Kalvina, koi je punih 30 godina tèrpio. Od ovog su trideset godišnjeg boja mnogi ne bez pohvale, kao na primĕr Šiler i mnogi drugi pisali. Dok se je ove godine Ferdinando za kralja krunio, u Slavonii su Turci nove gradove podizali, tako su dva podignuta na Fruškoj gori, u kojih je mala posada stojala pod upravljanjem bega Karlovačkog. Jedan je na brĕgu medju Oriovcem i Drenovcem, da stoje u boljem savezu Turci Požežki sa Bosnom. Ovaj je grad sam paša zidao o svom trošku, i što je za veliko čudo, sve je težake platjao na toliko, da nikoga nije bilo, koi bi što badava na njemu radio bio. Ovaj Nuri-Efendi paša, kako vele mogao je na jedan obrok cělo pečeno janje pojesti: I zato je najradie imao, ako mu je tko janje na poklon donio.

Digitized by Google

Poglavje LII.

Od dogadjajah u Hèrvatskoj i Slavonii pod Ferdinandom II. kraljem od god. 1618 do 1637.

Ferdinando II. Matię kralja stričević, kralj od Hèrvatske XXXI. strašno je nemirna vrěmena kroz sav svoj život imao, i to najviše poradi zakona je od naslědnikah Lutera i Kalvina bio uznemirivan. Knez Turian pervi vojsku podigne, u Austriu nahrupi, i Beč obsědne, Kralj se tomu nije nadao, i prie nego bi i mogao šta zla pomisliti, obsědnu ga Austrianski evangelici, i svom silom traže, da im se kralj izruči. Nu prie nego im naměra za rukom pojde, dojde Santelier sa 500 konjanikah i protěra buntovnike od kraljevske palače, i kralja oslobodi. U isto su se vrěme u Ugarskoj i Erdelju bune podigle. Betlen vojvoda Erdeljski postavi se za vodju od sviuh nezadovoljacah, robeći Ugarsku, Česku i Erdelj. Neprestano je nagovarao i Hèrvate, da se njemu pridruže. Uslěd toga je s vojskom i na medje od Hèrvatske došao, nu kad začuje, da je ban ilirskih pokrajinah Nikola Frankopan s svojimi se junaci prama njemu podigao, uplašen povrati se natrag i ode prama Austrii. Od ovih bojevah s naslědnici Lutera, kojih je Betlen bio vodja, nije moja naměra pisati.

Ove se je godine Franjo Batjan k Betlenu priklopio, zato je na zapověd Ferdinanda ban Teržački kako Vitezović veli, a kako Du Fresne piše ban Frankopan (To je sve jedno, jer je jedna grana knezovah Kèrčkih iliti Frankopanah ime Teržačkih knezovah imala.) Greben grad obsio, koi je Juro Turković branio; i poslě silnog prolitja kervi dobije ga, nu malo poslě ga je opet Turković oteo. Slědeće godine dade ban Ivana Kruselia ubiti samo iz sumnje, da Betlema slědi, poradi šta je u Šopronskom saboru god. 1622. iz banie izbačen, i na město njegovo Juro Šubić ban postao.

God. 1622. Jure Šubić ban je s Ivanom Draškovićem, Sigismundom Ratkajem, Nikolom i Žigom Keglevićem na polje Kanižko udario, 600 Turakah pobio, i mlogo roblje doveo. Na jednaki je način Bakač Kostajničke Turke u strah natěrao, čim je 700 Turakah izsěko i raztěrao: u kojem su boju Vojković, i Vuk Križanić svoje junačtvo medju ostalimi pokazali: ovo se je god. 1623. dogodilo.

Digitized by Google

Godine 1624. Juraj Šubić ban udari opet s vojskom Hèrvatskom na Kostajnicu, gdi je Turke strašno pobio; u ovom su boju Vuk Mernjavić, Ivan Vojković, i Vuk Križanić opet svoje junačtvo pokazali. Ove je godine udario grom u stolnu Zagrebačku cerkvu s. Stěpana tako, da je i sva izgoréla *(Vitezović.)*

God. 1624. nametnuli su Turci napose samostanu Gradovarskom u Bosni, a Bosancem i Slavoncem u obće novi harač zbog toga, što se je iz Rima putujući biškup Tribalski Petar Zlojutrović u samostanu navernuo i tude umro. Turci misleći, da je on iz Rima veliki broj novacah od s. otca pape dobio, da vojsku podigne i Bosnu sa Slavoniom od Turakah oslobodi zaištu od fratarah donešeno blago; nu kada ga fratri nemogoše dati, buduć ga imali nisu, ne samo, da su Turci samostan oplenili; nego su još nametnuli harač od 2000 talirah samostanu. Ovoliko su morali i drugi samostani po Slavonii i Bosni Turkom položit. Ali Slavonia je već sva utamanjena bila, a i nuz to je njihov branitelj Nuri-Efendia, paša Požežki umro (něki vele da je otrovan, što će rado biti, buduć, da je po svojoj mogućnosti bran.o Slavonce od Turskoga nasèrtanja), zato dojde Temišvarski veliki Šeraskier sa 600 janjičarah u Slavoniu, da nametnuti harač kupi. Mnoge je Ilire u tavnicu bacio, mnoge mučiti dao, a mnoge i poubijao, samo da more dobiti novce. Ova je pošast na toliko Slavoniu upropastila, da su mislili, da propasti svi moraju; nu providnost je božanska uvěk potlačenoj Slavonii u nuždi na pomoć priskočila tako, da je ni u ovom opasnom stališu nije pustila propasti. Podiže se Toma Bakić sa nčkoliko junakah, provali kod Vinkovacah u šator Seraskiera, ondě ga s nčkoliko poglavicah ubije, i srětno izmakne. Nu s tim nebiaše zadovoljan, nego skupi u bèrzom jednu malu ali vratrenu četu naših, i na okolo plenjajuće Janičare udari, nje pobije i raztěra, i tako osužnjenu raju, koja je bila zatvorena srětno oslobodi. — Bakić vidivši da mu ostanka neima u domovini, razděli svoje junake na dvě strane: jedna ostane u Slavonii pod rukovodstvom Stěpana sina Bakića, a on sa Lovrom Ilićem, Franjom Ferićem, Lukom Trubićem i mlogimi drugimi okrene se put Hèrvatske, i priklopi se Gjorgji Šubiću banu ilirskih kraljevinah, koi je dojduće godine priklopivši je svojim vitezovom, otišao u Němačku uslěd zahtěvanja Ferdinanda kralja na pomoć Valenšteinu. Subić se nie stidio sa svoih 1000 ilirskih konjanikah pokazati se, koji su dosta doprineli, da je nepriatelj preobla-

Digitized by Google

dan. Po pobědi dobie naš vitez Šubić zapověd, da u Ugarsku proti Bethenu ide. Nu kod Palanke u rotkvi bi otrovan iz nenavidnosti. Na město je njegovo za bana ilirskih kraljevinah Žiga Bakač postavljen.

God. 1625. Na sabor su Šopronski poslanici ed strane Hervatske kraljevine bili odredjeni, Benko Vinković, prepušt Zagrebački: Stěpan Patačić i Gerga Peteo. U onom se je saboru opet kavga poradi zakona započela, jer su svi predikatori Luterovi i Kalvinovi iztěrani iz Medjumurja. Vinković jim odgovori na sva njihova nasertanja, nu kad mu ovi već ništa oproverći mogli nisu, podignu se proti njemu i svu mu bradu osim drugih pogerdah izčupaju. Stališi su i redovi poslě zadovolštinu iskali, i kakvu su dobili svědoci članak 61 i 62 iste godine. Osim toga je Ferdinando II. podčlio prepuštom Zagrebačkim povelju, usléd koje su opati s. Margarite od Bele, priori od Vrane i kraljevski věćnici. *(Consist. Diœces. pag. 333 i 334.)* Ove je godine Ferdinando III. sin Ferdinanda II. za kralja Ugarskoga dana 8. Prosinca okrunjen.

God. 1627. Žiga Bakač ban više se je putah s Turci srětno pobio: Turan-aga Badajnković, poglavica grada Krupe tražio je od Petra Levojevića harač, što ban Bakač zabrani. Turan-aga se na to razljuti, i pozove bana ili kog drugog na dvoboj; to teško dočeka, Vuk Merujavić, i kao razjaren lav pram agi izleti, i jednim mahom njemu i njegovom konju glavu odsěče. Ovaj se je dvoboj dogodio blizu grada Sredičkog kod Kupe. Turci da osvete svoga Turan-agu skupe se u velikoj množini kod Pěskovita Berda; nu Toma Bakač i Petar Keglević je raztěraju. — Dojduće se godine Petar Domitrović biškup Zagrebački u grabah kod Varaždina utopi. Sahranjen je u petak poslě Tělova u Zagrebu. Ove je godine Stěpan Bakić sa svojimi Slavonci Turke pobio kod Broda, i poslě se u grad Oriovac kog je Nuri-Efendi-paša sazidao bio. U njem se je dulje vrěmena hrabro branio, nu najposlě bi měseca Studenoga preobladan. Videći da poginut mora, zato da ludo glavu neizgubi, pozove Husein-agu Vrančića na mejdan; ovaj se nije ufao izići, nu izidje na město njega beg Ugrinović. Bakić izterče i bega poslě kratkog boja obali, Turci na to na njeg razljutjeni nasernu i na male ga komadiće izsěku. Ovako pade dično slavni junak Bakić sa svojimi junaci boreći se za žudjenu slobodu

God. 1630. Sabor je u Požunu deržan: u njemu je odredjeno; da se tverdjave pokraj Kupe bolje utverde. Ban-

Digitized by Google

sko je dostojanstvo i povlast bolje ustanovljena. Zatim su medje Senja, Tersata i Bakra razredjene; i najposlě Raci ili Uskoci pod uredbu natěrani.

God. 1634. Gašo Teržački udari u Tursku, i porobi Pritinsku, razbi Bihćane Turke, i njihovoga Derviš-agu Huduragića, i drugih 40 glavah doně, nčkoliko sužnjevah, i 300 glavah velike marve dotěra.

God. 1635. Isti Gašo Teržački ili Frankopane razbi Duraliu bega, i svu njegovu vojsku pobi i raztěra.

God. 1637. Nikola Keglević je na poglavarstvo od Onoda, od Ferdinanda kralja izvišen. Iste godine 1637. dana 15. Veljače Ferdinando kralj je umro u Beču; i u Gradcu, kako je u testamentu odredio, sahranjen.

Za pokazati svim onim, koji hoće imat da su Ilirske kraljevine s Ugarskom jedno i isto, neka služi Ferdinanda drugog kralja povelja, koju je god. 1636. dao stališem i redovom, gdi potverdjuje sve članke u domaćih saborih od god. 1609. pričamši do ovo doba sastavljene. Ovo kralj Ferdinand učiniti mogao ne bi, da nije za stalno znao, da su ilirske kraljevine od Ugarske nezavisne. Povelja ovako počinje: Mi Ferdinando II. po Božjoj milosti izabrani car Rimski uvěk uzmnožni Němački, Ugarske Ceske, Hèrvatske, Dalmacie i Slavonie itd. kralj, arkivojvoda od Austrie, vojvoda od Burgundie, Štajerske, Koruške, Krajnske, markion Moravski, knez Tirolski i Goricie, itd. Na znanje dajemo po glasu ovih, na koje spada svim, da věrni naš poštovani Ivan Somogji, arki-diakon Kamarski, i kanonik cerkve Zagrebačke stališah i redovah kraljevinah naših poslanik, k našemu veličanstvu poslanih, u ime istih stališah i redovah spomenutih kraljevinah naših Hèrvatske i Slavonie napèrvodonio i predstavio je nami dole podpisane članke, u različitih občinskih njihovih saborih od god. 1609. do godine 1635. dèržanih sa občinskom njihovom voljom i zahtěvanjem s jednakim i skupnim privoljenjem odredjene: moleći isti poslanik u ime istih spomenutih stališah i redovah kraljevinah naših Hèrvatske i Slavonie veličanstvo naše preponizno, da sve i posebne one članke, i sva, i posebna u njih saderžana, odobrimo; što smo i učinili naše kraljevsko privoljenje njimi dajući, i po vlasti našoj kraljevskoj milostivno primiti, odobriti, objačiti, i potverditi, i tako isti mi obderžavati kako po drugih svih, na koje spada, obderžavati zapověditi smo dostojali. Kojih zaisto članakah saděržaj

Digitized by Google

takov jest itd. U Beču dana 8. měseca Kolovoza godine gospodina 1636. Ferdinando. itd.

Poglavje LIII.

Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Ferdinandom III. od god. 1637. do god. 1657.

Ferdinando III. sin Ferdinanda II. od Hèrvatske kralj XXXII. Po smerti otca poprimi već jako oslabljeno kraljestvo. Najprie je god. 1639. sabor u Požun navěstio. U ovom je od strane poklisarah Hèrvatske kraljevine tužba dana, da bi se tverdjave kod Kupe morale potverditi, jer su od Turakah i od poturicah već mloga zla počinjena. Bi dakle odredjeno, da se tverdjave utverde, graničarska vojna umnoža: nu da se svim oštro zabrani na Turski kraj prelazit i tamo plěnjat. Zatim da se Raci pod oblast pravorednih vlastelah stave, da se predavci i Uskoci iz Turske neprimaju u kraljevinu brez znanja i dopuštenja bana, i inih poglavicah. U istom je saboru dano pravo Senjskomu varošu, da smě na občinski sabor svoje poslanike slati. Slědeće je godine Žiga Frankopan, ban Hèrvatski, umro. Na njegovo je město godine 1640. Ivan Drašković postao ban ilirskih kraljevinah i po Benku Vojkoviću; biškupu Zagrebačkom i knezu Vuku Frankopanu uveden. Ovaj viteški ban s vojvodom Petrom Keglevićem udari na Turke, Odo-pašu i agu Bradavića zvanog vojsku pobije, i mloge Race iz Turskoga sužanjstva oslobodi.

God. 1641. Turci su porobili Sisak, ali su poslě bili od naših pobijeni. Ovom je zgodom Imbro Bakač poglavica Petrinjski sve robove iz Kostajnice oslobodio. Kladušani Turci, koji su sve okolo Karlovca, tiam do Rečice robili, biše pod vojvodstvom bana i Gaše Orehoca kod Kladuše pobijeni. U ovo je isto vrěme Seraskier Temišvarski novi harač Slavonii razpisao. Ovo je tako siromašne stanovnike uzdermalo, da nisu znali, što da počmu. Medjutim nčki se od Zemuna podignu i odu Seraskieru molit, da bi ih od tog harača oslobodio, budući da već ništa nemaju, sve su dali, što su imali. Seraskier to poslaničtvo dade zatvorit u tavnicu. To začuvši rodjaci i priatelji zasužnjenih pobune se i na broju 30 hra-

Digitized by Google

brih ljudih na način razbonikah odu u Temišvar i nesamo, da su poslaničtvo izbavili, nego su i Seraskiera na komade izsěkli sa njegovom děcom i bulami. — Turci su istina veliki broj novacah postavili na glave ovih 30 junakah, nu nigda im nepojde za rukom da ih uhvate. Oni se naravno nisu više kući povratili, nego su pod svojim arambašom Gjurom Matićem neprestano Turke robili i plenjali, plěn svoj kući slali, da mogu navèrgnuti harač lašnje platiti.

God. 1642. Turci su stari grad Perušić popravljali i objačali, ali Gašo Teržački Frankopan, skupi u onih krajinah vojsku, Turke razbije, grad osvoji i razori. Slědeće su godine Turci razbili Ogulince kod Perjastića. Ondi je poginuo Martin Mogorić, pod-kapetan, Dokmanović knez Gomirski, i mlogi drugi viteški junaci, ali i mlogi Turci izginuše; jer gdě se Hèrvat tuče, tamo nepriatelj s lahka nigda neprojde.

God. 1645. Bili su strašni potresi, a za ovim je běsnila kuga po Hèrvatskoj. Zagreb je pako sa kaptolom pogorio dana 15. Ožujka. Ove godine započeo je Turčin rat s Mletčani. U isto vrěme porobiše Turci Smoljake selo kod Karlovca. Nu Gašo Teržački Cetin grad osvoji i poruši; udari poslě na Zavalje, Turke razbije, i 1200 dušah kerstanskih iz sužanjstva oslobodi. Ove je godine Nikola Šubić s Hèrvatskom vojskom otišao cesaru na pomoć proti Švedom, koje s ilirskimi junaci, i nadjači, a Puhajm i Šubić razbiše vojsku Rakocievu kod Tise. Medjutim Turci nisu mirovali, nego su utverdili Kremen grad. Naši to vidivši utverde Karlovac, i u njeg 300 Němacah postave sa ženami i s dětcom. Knin ili Nin, starinsko Hèrvatskih kraljevah město, poruše Mletčani od straha Turskoga. Budući pako Turci proti Mletčanom počeli rat; zato da nebi na Hèrvatsku nasèrnuli, ban Drašković Gore, Pokupsko i Berkušu gradove dao je objačiti i zadobivši iz Štajerske po Ivanu Vojkoviću svu bojnu spravu, svih je Hèrvatah serdca na junačtvo ganuo.

God. 1647 Ivan Drašković ban Hèrvatski bio je za palatina izabran, a bana nije bilo do godine 1649. Petar Šubić vodio je lěpu Hèrvatsku vojsku proti Švedom caru na pomoć, koja je Švede několiko putah protěrala i preobladala. Gjuro Matić od Zemuna rodom cěle se je četiri godine sa svojom četom, koja se je na několiko stotinah bila podigla, po Slavonii okolo klatio i mnogog Turčina u grob spravio. Najposlě su Verho-

Digitized by Google

vački grad na juriš noću u oči Uskersa otcli, Turke izsěkli i u gradu jaganjca Uskersnog blagovali. Iz ovog su grada na sve strane išli i Turke robili. Paša Požežki ponudio im je više putah mir, da mogu bez svake kaštige kući otići, samo ako se tog razbojničkog života ostave. Nu badava; znali su Slavonci, da u Turčina nema věre, da on ono, verhu čega se na svom ćitapu zakune, od petka do sut ote, kako veli ilirska poslovica, teško derži. Zato oružja položiti nisu hotěli. Od ovoga vrěmena pričamši Slavonia nie bila prosta od razbojnikah, dok nije Trenk svoje glasovite Pandure podigao. Ali i onda još nije to zlo, koje se u svom početku istina, što se kerstjanstva tiče, za zlo uzeti nije moglo, jer su samo proti Turkom nepriateljski i razbojnički se děržali, do srětnih se vrěmenah tako uvrěžilo, da je velikog truda vladu stalo, dok je Slavoniu od tih gostih oslobodila. Medjutim Matićeva je četa dan na dan rasla na toliko, da se već ni sami nisu mogli u opuštenoj domovini uzderžavati. Dogodi se, da je Stěpan sin Matićev s jednom četom tia do Mojslavine došao, ondě se na poziv Petra Šubića s Hèrvatskim četam sdruži, i poslě caru na pomoć prama Švedom, odkud su se kako sam već napomenuo kao dobitnici povratili. Ove su godine velike povodnje bile u Senju, tako da je voda porušila jedan komad zida Varaškoga, i više od 50 kućah na dan s. Bartola. Godina je 1648. veoma u dogodovštini znamenita, jer su u njoj mnoge velike osobe pomerle, kanoti Ibrahim Turski car, njegov veliki vezir, Vladislav kralj Poljački, Jure Rakoci vojvoda Erdeljski, Ivan Drašković palatin Ugarski, i Martin Bogdan biskup Zagrebački. Ove se je godine trideseto-godišnji boj u Němačkoj dovèršio, i mir načinjen. Bogoslav je Hmelnicki sa kozaci od Poljske odstupio, od kuda su kervavi bojevi nastali medju Poljaci i Kozaci.

God. 1649. Nikola Šubić postane ban Hèrvatske, Dalmatinske i Slavonske kraljevine, komu je od kralja naručeno bilo; da Race i predavce pod uredbu kraljevine natěra: Petar Šubić robio je okolo Izačića i Klokoča, udari na njega Deli-paša Badnjević kod cerkve Rakovačke, ali ga Šubić razbije, i sam paša glavu izgubi: poginulo je Turakah više od 100, uhvatjena 104, osim nebrojne množine plena.

God. 1650. Načinjen je s Turci mir u Legradu, kamo je sam ban išo, da pogodbe ugovori. U Legradu je iz daljnih stranah množinu Turakah našao, koi su jedino iz tog uzroka došli, da bana Nikolu vide, buduć da je bio od

Digitized by Google

neobične visine i krupnoće, pogleda veličanstvena i velike jakosti. Iste godine plaha kiša mnogo kvara u Zagrebu i okolo njega učini. — Malo kasnie odputi se Ivan Vojkard, od Ivanić grada kapetan Savom u Dubicu; nu Turci na njeg navale i on više od 100 vojakah izgubi. Nikola Šubić ban dojduće godine 1651. da Turkom poverne što su na njegove vojake Ivančane udarili, sakupi vojsku, i kod Kostajnice pobije se pet puta š njimi i svaki ih put strašno pobie. Kanižki Turci obsědnu isto vrěme malu Komornu. Nu čim je Hasan-aga začuo, da se ban s vojskom približava, odmakne se od grada. Ban da mu put nebude badava, varoš Segedin porobi i popali. U isto je vrěme Petar Šubić sa krajišnici Senjani široku Kulu u Liki porobio. Dok su se ova zbijala kod susědne bratje Hervatah, u Slavomii su neprestano razbojničtva trajala. Turci nemogavši odoléti i sami se puste u razbojničtvo, i tako su ove dvě čete čas ukupno na gradove nasèrtale, čas opet jedna prama drugoj vojevale. Tako su grad Pleternički porušili, koga više Turci nisu ni podigli, tako je Kobaški i Dubočki grad porušen, i Turci koje pobiti koje u Savu pobacani. Turci, osobito Požežki paša, da se Kerstjanom osveti, poče fratre progoniti i zatvorat, odkud bi ih samo po izručenju velikog broja novacah puštao, da ih opet što skorie uhvati i zatvori. Ovom zlu da se u koliko je moguće Kerstjani uklone, odvaži se Nikola Sarić, poslě kako se je izpovědio i pričestio, da pašu smakne. Ovaj odvažni muž, što je naumio, to je srětno i izveo, ubivši pašu iz puške kroz prozor u sobi sědećega. Istina i on sam od dvoranikah pašinih pade, ali je bar za vrěme od progona svoju jednokervnu braću spasio. Na koncu godine 1651. dojde drugi paša Ibrahim u Požegu, on je malo prijazniі i krotkii bio nego je pokojni Rustan.

God. 1652. umro je Vuk Frankopan vojvoda Karlovački, i vitez, koga je sva krajina žalila. Ove se je godine viděla repata zvězda.

God. 1653. Ferdinando IV. sin stariji Ferdinanda III. kralj Ugarski i Českі za kralja je Rimskoga u Ratisboni dana 8. Lipnja krunjen. Ovaj isti dan su Kerstjani grad Drenovac do zemlje porušili, i Turke sve posěkli. Izza několiko danah grad Rušerje zapale, i Cernik porobe. Ibrahim paša im poruči, da zarobljeno blago natrag vernu, inače da će ih dati sve pohvatat i pooběšat. Nu niti su oni blago vèrnuli, niti ih je paša oběsio. Ibrahim se je bio upriateljio s fratrom Tomom od Broda,

Digitized by Google

koi je kod njega skoro uvěk u gradu bio. On je kod paše mnogo mogao opravit, što je i učinio u koliko mu je bilo moguće. Tako je medju ostalimi i to zadobio, da je paša sve prie od Rustana pozatvorane pustio, i oprostio harač od Seraskiera Temišvarskog i Rustana nametnuti godine 1641.

God. 1654. umro je Ferdinando IV. Rimski car, Ugarski i Ceski kralj. Ove je godine Juraj Teržački razbio Turke kod Popovića, gdi je medju ostalimi viteškimi Turci uhvatjen Kariman-aga, zvan Tudorovački.

God. 1655. Nikola je Šubić ban kmete od Siska i Novogagrada, koji su se bili prama svojoj zemaljskoj gospodi pobunili na zapověd kraljevsku upokorio, i perve puntare pedepsao. Isto su vrěme Andriu Gusića vojvodu Otočkog razbili Turci, gdi je poginulo Otočanah i Senjanah više od 200, ali su zato Otočani još iste godine dvaputa Turke pobili. Knez pako Petar Šubić sa Senjskom i Ogulinskom krajinom porobio je Korenicu, i s velikim se plěnom i robjem srětno povratio.

God. 1656. Dana 5. Rujna sakupe se Turci počamši od Požege, Dubice i Kostajnice robiti, tiam do Kerbave. Pred njimi su bili vojvode Ibrahim paša iz Požege, i Mustaj-beg Bihaćki poglavica: robili su do Križanić tornja. Ondě ih to dočecka, knez Juro Teržački, i na nje udari silovito, razbije ih i većom stranom izsěče; Hustain-bega, i Salim-bega Horosovića žive uhvati; uhvatio je i 2 Badnjevića, 21 agu, i mloge druge Turke: u boju je pako poginuo Muhamed-beg Beziragić, a Ibrahim jedva s někojimi utekue. Od tog se vrěmena nisu směli pokazati u Hèrvatskoj Turci.

God. 1657. Car i kralj Ugarski i Hèrvatski Ferdinando III. izza kako je pervašnje godine 1656. sina mladjega Leopolda I., budući mu starji Ferdinando IV. umro, kako sam spomenuo 26. Ljpnja za kralja Ugarskoga kruniti dao, za kralja pako Ceskoga dana 4. Rujna, umro je dana 23. Ožujka.

Poglavje LIV.

Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Leopoldom I. Velikim zvanim od god. 1657. do god. 1705.

Leopold I. mladji sin Ferdinanda III. kralj od Hèrvatske XL. Po smerti otca kraljevanje je poprimio.

Digitized by Google

Ove su godine Turci udarili na Berlog u Senjsku krajinu, koje su naši 100 konjanikah i 200 pěšakah dočekali, i prem da je 6000 Turakah bilo, ipak su je razbili i slavu junačtva zaderzali dično.

God. 1658. Kralj Leopold postade car Rimski i kralj Němački.

God. 1659. Leopoldo kralj potverdio je s kraljevskom odsudom pravice, i slobode Hèrvatah. Race i predavce je kraljevini Hèrvatskoj pripisao, Hèrvatsku do mora Adrianskoga produljio i odredio, da se sve pravde pred sudom kraljevine moraju sveršivati. Isto je vrěme prepisan red vojsci Hèrvatskoj, da ne samo plemeniti nego takodjer misnici, varoši i seljani moraju dati vojake za čuvati medje kraljevine. Vojaci su za gradske posade za novce najmljeni. Najposlě u vrěme rata, da i naselci oružje pograbit imadu i s inim se vojničtvom sdružit. Slědeće je godine 1660. ban Nikola Šubić medju Murom i Kanižom 700. janjičarah pobio; da pako Turci nebi mogli na Hèrvatsku naterkivati, dao je Novigrad na obali Mure pram Kaniži sazîdati: paša ga Kanižki nije smio u zidanju smetat, zato ga oběsi Cuplera najveći vojvoda vojske Turske.

God. 1661. Petar Šubić je porobio i popalio Ostrožac.

God. 1662. Turci su osvojili veliki Varadin.

God. 1663. Turci tražili Novigrad Šubićev, s glavom njegovom. Odkuda prevideći car rat Turski, vojsku je izveo u tabor, i svoj vojsci Ugarskoj i Hèrvatskoj postavi za vojvodu Nikolu Subića. Ov izsěče od Arnautske vojske 600 Turakah, a još više ih pohvata: od kud Kanižki paša na zapověd vezira, da sramotu Turakah osveti, Novigrad Subića obsědne, ali od Šubića bude pobijen: 900 mertvih Turakah i sva sprema našim u rukuh ostade. Vezir Turski da se osveti, veliku složi vojsku iz Turakah i Tatarah i u Hèrvatsku napušta, ali ju Nikola Šubić sa 480 konjanikah dočeka, i iz busie iznenada na nju udari, mloge izsěče, a još više u Muru natěra, gdě se potopiše. Vezir nemogavši tolikoj sramoti odoleti, sve svoje sile upne i s teškom mukom Ujvar, Levu, Nitru i Novigrad osvoji. Malo poslě iste godine dana 16. Rujna Petar Šubić vojvoda Senjske krajine, s malom vojskom razbije Ali-pašu Cengića na Jurjevih Stěnah kod Gacke. U ovom su boju mlogi vrědni Turci poginuli; uhvaljen je bio Bakši beg, pašin brat, i aga Janjičarah sa mlogimi drugimi.

God. 1664. Nikola Šubić, sa Volfgangom Hohenlojem i Pavom Esterhazom skupi vojsku do 25,000, i udari

Digitized by Google

na Turke s one strane Drave. Predobie Breznicu, i Baboču, a s one strane Drave Věroviticu, i popali most Osečki, koi je bio 8565 koračajah dugačak. Kada se ban Hèrvatski bavio sa svojimi drugovi i još s one strane Drave, Slavonci se iz cěle okolice pod svojim vojvodom Tomom Saričem skupe do blizu 600 naših junakah, i dovuku se do Věrovitice, ter nju obsědnu. Drugi dan obsědnutja dojde ban u pomoć, i tako sjedinjenom snagom u kratko Věroviticu dobiu. Morebit da im nebi tako za rukom bèrzo pošlo predobit, da nije Stanko Ilić obukavši Turske odore u grad se zavukao. Njemu je to tim lašnje za rukom pošlo, jer je bio u aginu kćer zaljubljen, koja mu je k tomu ruku pružila. Nu došavši u grad, upali ga prie nego što je svoju ljubovcu oslobodio. Srětno se po tom š njom povrati u logor, i banu odkrie svoj čin. Ban dakle čim se je vatra u gradu pojavila, nahrupi na grad i tako ga srětno dobiu i poruše. Poslě se Slavonci pod svojim vodjom Saričem s banom odpute. Nu od rane, koju je kod Osečkog mosta zadobio, umrě naš Sarić. Na njegovo je město njegov pobratim Ilić stupio za kapitana. Odavle se s vojskom pod Pečuh skrene, Turke izseče, i Pečuh osvoji. U to su vrěme Senjani pobili više od 400 Turakah u podgorju kod Vidovca. Vezir je od cara Turskoga knjigu baš u ovo doba dobio, u kojoj mu car prěti, što neće da Šubiću suprot stane. Vezir da što učini, odredi grad Zrinj obsěsti; ali po junačtvu Petra Šubića, brata Nikole bana, bio je suzbien. Nikola Šubić ban u isto vrěme s nčkoliko konjanikah otide pod Kanižu i privuče se tim do zidinah izvidjajuć, kako bi ju s većim uspěhom obsěsti mogao. Ali bi Turkom izdan: Ovi ga obkole, i tako mu ništa drugo neostane, neg pasti ili u sužanjstvo poći. Konjanici vidivši bana i sebe u pogibeli, podignu veliku viku, koja domami druge ilirske konjanike, i tako im sjedinjenom moću pojde za rukom Turke poběditi i svog bana osloboditi. Vezir čuvši naměru Šubićevu pohiti Kaniži u pomoć, i tako ovo obsědjenje ostade bez uspěha. Naši povratjajući se od Kaniže metnu u Novigrad Zrinjski nčkoliko Němacah u pomoć. Ovi ga poslě Veziru izdaše, koi ga porušiti dao. U ovoj je bitki slavni Ilić kapetan pao kod Kaniže. Njegovi se junaci povrate poslě kako su Franju Gušića za kapetana izabrali u Slavoniu Malo je zatim dana 9. Lipnja Turska vojska na polju s. Gotarda bila od Montekukula, sva pobijena, gdi je i vezir poginuo. Ovako *Du Fresne*. Ove je iste go-

Digitized by Google

dine Nikola Subić ban Ilirskih, strah Turski, u Kušancih kod Čakovca od vepra bio raztergan. Praj piše, da je od najmitoga ubojice probodjen. Što će prije biti.

God. 1665. Petar je Šubić, brat Nikolin, postao ban od Hèrvatske, Dalmacie i Slavonie, koi je prie bio vojvoda Senjski, Franjo pako Teržački Ogulinske krajine kapetan, postao je vojvoda Senjski. Ove se je godine viděla strašna repata zvězda, a dojduće velika suša, od kud je velika neplodnost slědila *Du Fresne.*

God. 1667. boj medju Zagrebačkim kaptolom i varošani poradi mosta, koji vodi preko potoka Medvedice iz kaptola u gornji varoš. Danas se taj most zove kervavi most, morebit od tog boja. Ove je iste godine grad Trojglavu, Dobrukuću i Petrovgrad kapetan Gušić sa svojimi junaci porušio i Turke pobio. —

God. 1668. Dana 23. Sěčnja pogorio je carski novi dvor u Beču, koga su na 500,000 cěnili. Ove su godine Dalmatini udarili na pašu Kotorskoga, njegovu vojsku pobiju a njega uhvate. Malo zatim na drugu Tursku vojsku udare medju Klisom i Solinom. Uhvatjeno je preko 400 Turakah, osim onih koji su pali. U isto se je vrěme kovarstvo proti kralju započelo. U njem su mnogi Hèrvati rukom junaci, plemenom veliki, bili upleteni, kao Petar Šubić ban po nagovoru svoje žene. Franjo Frankopan, Franjo Nadaždi, Franjo Bonić i Erasmo Tattenbah. Ugovore s Rakociom, da kada on u gornju Ugarsku, daće oni u Hèrvatsku, a Tatenbah u Stajersku udariti. God. 1670. Petar Šubić pričme nagovarat Hèrvate, nu nemogavši ništa opraviti, uteče se Turkom. Turci se kod Kaniže pričmu kupit, a Šubić sa 8,000 Racah, Uskokah i predavacah pod izlikom, da će Hèrvatsku braniti Koprivnicu i Zagreb zaokupi; hotio je onda Rakersburg Ptuj i Němački Gradac osvojiti. Nu to biaše kasno, jer je kovarstvo bilo odkrito, i Tatenbah uhvatjen, a pram Šubiću je Spankavio sa 7 šeregah berzim korakom stupao. Šubić se s njim pobie ali nesrětno. Utekne dakle u Čakovac, odavle po nagovoru Lobkovića kroz sve čete neopažen projde, i uputi se put Beča, da milost od cara i kralja moli. Nu na putu bude od Keria uhvatjen, koji ga je kao sužnja u Beč doveo, ondanle je u bečki Novigrad prenešen, i u tavnicu bačen. Veseljeni, glava ove bune u Murani je gradu dèržao dopise svojih sukletnikah, u podrumu u jednom sudiću. Ovo se najde, i tako biše svi odkriti. Kralj odredi, da se po pravdi sudi, nu tim putem biše na smert odsudjeni.

Digitized by Google

Frankopan i Subić kao jedini odvětci toli dičnih i vele zaslužnih za Hèrvatsku napose a Ilire sve ukupno obiteljah moradoše svoj grěh mačem kervnika platiti. Istina, ovisu vitezovi slali molbe svoje na cara, u kojih su se ne samo iskreno izpovědali, nego i za oproštenje molili. Ali to bi sve zaman; oni moradoše pasti u cvětu svoje mladosti. Oba su 30. Travnja 1671. izza kako su se bratinski zagerlili i poljubili, pod mačem kervnika pali. Pokazali su u isto oka trenutje svoj veliki duh, jer su na stratište slobodno i bez straha išli. Isti je dan Nadaždi u Beču odsudu svoju junački čuo, ali kad su počeli njegove cimere s njega tèrgati, njegove nadpise i dostojanstva, kojimi nakitjen biaše, uzimati, i kad je čuo, da će dětca njegova poslě „gospoda od križa“ zvatise onda je gorko zaplakao; jer je 11 dětce imao, vapeći: „Dostojanstva, poštenje, život uzmite, ali nedužnoj dětci oprostite.“ U ono vrěme kada su Petar Šubić i Franjo Frankopan bili kano nevěrnici pohvatani, Karlovački general je robio Subića i Teržačkoga imanja: Švarču, grad Petra Šubića Karlovčani su porušili i od onog kamenja popravljali Dubovac. U Karlovcu su sazidane kuće generalske i cerkva s. Josipa. Naměstnici su bana postali Martin Borković biškup Zagrebački i Nikola Bakač. Senjsku pako kapitaniju dobio je kapitan Karlovački. U Požunskom saboru god. 1672. izvidjivanja su puntarah deržana, krivci su prognani iz sve kraljevine, Luteranom i Kalvinom, koji su bili u isto kovarstvo zapleteni, cerkve su uzete, i iz svake službe su bili izbačeni. Poslě je kao i prie Tekelia bune proti kralju goio, i iste je Hèrvate više putah uplesti hotio, nu badava, oni ostadoše svomu kralju věrni. God. 1677. Tekelia sa svojimi četovodjami obeća Frankopanovom množinu blaga, da se k njima pridruže, nu i to bez uspěha ostade.

God. 1678. Kotarani su sa svojom četom porobili i oplěnili Turska sela. Turci se skupe, poletiše za njimi stignu ih, plěn otmu i Kotarane potěraju. Kotaranci, koji su više na junačtvo nego roblje gledali, da sramotno pred Turci neběže, okrenuse prema Turkom, i zavapiju: Aj Juriša Senjanine! evo Turci.“ Turci zbilja misleći, da Juriša, kog su se oni bojali, ide na pomoć: ostave sve robje, i okrenu ledja. Kotarani za njimi, mloge izsěku, mloge pohvataju, ostali ranjeni, malo zdravih, uteku, zato na zahvalnost ovoga imena, koje ih je tako srětnih učinilo, jednog poglavitoga Turčina, kojeg su ubili, sablju

Digitized by Google

velike cěne Demeskinju donesu na poklon Juriši Balenoviću u Senj.

God. 1679. Dragić haram-baša izveo je nĕkoliko kućah Racah iz Like, kojim je general Herberštajn dao mĕsto stanište u Brijnskoj okolici: Brinjani se na to pobune, i oružje pograbe. Senjani to začuše, dojdu i potiše Brinjane. Od ovih Racah su nĕkoji i u doljnoj se Hèrvatskoj nastanili. Ove je iste godine 300 Senjanah prĕko Velebića u Liku pod Novi došlo; tamo su mnogo svĕta robili i veliki plĕn učinili. Nu odveć slobodni nehoteći se kući vraćati, u veselje se puste, nĕki su pili i pĕvali, drugi kolo igrali i spavali, dok su se konjanici po selih razišli i plenjali. Turci to videći tajno se skupe, nepripravne raztĕraju i plĕn otmu. Senjanah 21, a Turakah 30 pade, ipak su 8 Turakah odveli. *Ovako Vitezović.*

God. 1681. Sabor u Šopronu deržan, deset je mĕsecih trajao: U njem je za palatina Pavao Esterhazi izabran: Nikola pako Bakač za bana ilirskih kraljevinah. On se je u Zagrebu u cerkvi s. Marka zakleo. Banu je sva vlast u ovih kraljevinah povratjena, vojska je Hèrvatska kako i prije skupljena, gradovi i medje kod Kupe utverdjene. Osminske sudbine počete. Raci i predavci zakonom podvèrženi. U ovom su saboru stališi i redovi Ilirskih kraljevinah dali svojih saborah članke po cesaru i kralju potverditi. Kralj jim je to srĕdstvom kraljevske povelje i učinio. Povelja pričima ovako „Mi Leopoldo po Božjoj milosti izabrani Rimski car, uvĕk uzmnožni i Nĕmački, Ugarski, Ceski, Hèrvatski Slavonie itd. kralj: Na uspomenu dajemo po glasu ovoga lista obznanjujući, svim na koje spada, da su vĕrni naši Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie stališi i redovi, po vĕrnomu takodjer našemu viteškomu Petru Antolčiću meštru istih kraljevinah naših prabilježniku i u sadašnjih občinski kraljevine naše Ugarski sabor poslanom poklisaru, predali nam i napervo stavili stanovite nĕkoje članke u različitih občinskih njihovih saborih od godine 1643. do godine 1681. deržanih, sa skupnom njihovom željom i v ćem, i s jednakim privoljenjem za občuvanje i mirnost istih stališah i redovah sastavljene, i veoma potrĕbite, i njim samo služeće, s poniznom podložnostju moleći, da Mi svekolike one članke i svaka i posebne u njih zaderžana odobrimo itd. Po očitoj vlasti' našoj kraljevskoj primamo, odobravamo, za dobre deržimo i potverdjujemo. Dano kroz ruke vĕrnog našeg dragog poštovanog Ivana Guba-

Digitized by Google

šocia, cerkve Nitranske biškupa u arki-vojvodskom našemu gradu Novom dana 17. Kolovoza měseca god. gospodinove 1681. Leopoldo v. r.

Prenapisanu Diplomu je Leopoldo stališem Hervatske kraljevine podělio u vrěme sabora Šopronskoga, u kom velike bune podigoše slědbenici Lutera i Kalvina: ovi sad poslědnji put odstupiše, i k Tekeliu se pridružiše.

God. 1682. pouzdao se Tekeli sa svojimi pod štit cara Turskoga, i s pomoćju Turakah neizrečena zla po Ugarskoj načini; za badava Leopoldo Kapraru za mir steći u Carigrad šalje, pogodbe-bo mira bi nemoguće primiti, izmedju kojih perva je bila, da car 1,000,000 dukatah za mir plati; druga da sva města, koja se iz ove strane Tise medju Ujvarom i Trenčinom nahode, Turkom predade, i još někoje druge, iz kojih je car očito vidio, da će njemu Turci boj iznenada zadati. God. 1683. Primio je Tekelia od Sultana u město krune jednu dragim kamenjem nakitjenu sablju, klobuk i stolicu po velikom veziru, s kojim savez načiniše pod slědećimi pogodbami. 1.) da Turski car predade Tekelii sva města gradove i posědovanja, koja je dobio u Ugarskoj poslědnjih 13 godinah. 2. Da se imadu zaměniti sužnji jedne i druge strane. 3.) Da Ugarska svake godine 40 hiljadah talirah Sultanu plati. 4.) da imadu vlast Ugarska gospoda poslě Tekelieve smerti za kralja iz medju svoga naroda po volji sabrati. 5.) da se daje sloboština izpovědanju Lutera i Kalvina. 6.) da se protěraju svi Katolici, navlastito Svećenici iz njihovih gradovah, samostanah i cerkvah, a u město njih da se uvedu Lutéranski i Kalvinski propovědnici. 7.) da zapovědnik Turski Tekelii proti caru Němačkomu na pomoć biti ima. Ove pogodbe načinjene su 25. Svibnja. Strašne pogodbe za sve kerstjanstvo! ali Bog nije dao, da se spune.

Leopoldo ova sva u naprědak saznavši, svom jakostju odluči se braniti, ali i od svih kerstjanskih kraljevah pomoć zamoli i zadobije. Zašto odmah digne svoje vojske 40,000 vojakah, Bavarski kralj 12,000; Saksonski toliko, ostali Němački knezovi još većma obećahu i poslaše. Najposlě kralj Poljački u slěd pogodbe s Leopoldom načinjene pridruži 40,000 vojakah. Car vojsku svoju izruči Hercegu od Lotaringie, koji obsědne s vojskom Eršekujvar; nu potegne se s vojskom k Gjuru, dočim čuje, da obsědjenim Veliki vezir na pomoć ide. Čuvši pako car i Herzog od Lotringa, da Turci Beč obsěsti naměravaju, čitava vojska bi k Beču povučena, i u tabor na-

Digitized by Google

měštena. Za malo danah kasnie vidio se dim od upaljenih selah, kuda prolazaše veliki vezir Kara-Mustafa s vojskom od 300,000, i bez protivljenja 14. Sèrpnja Beč obsědne. Već prie uklonio se pogibeli Cesar prošavši u Linac; u Beču pako ostavio je generala Štarenberga sa 20,000 vojske, i njegovoj vèrnosti izručì grad. Sa dvěh stranah udaraše Turci na Beč, i puno vrěmena, tja do 12. Rujna bijahu ga ljuto: ali Štarenberg sa svojimi vitezovi junački navaljenja odbija. U to doba kupiše se vojske kerstjanske. Nikola Bakač ban s Hèrvatskom vojskom kod Budinšćine u taboru je stojao imajući deržavni šabor sa stališi, kojim Leopoldo slědeći list pisa: Izvišeni, veledični itd. Neoskvèrnjenu i neprctèrgnutu slavne kraljevine Hèrvatske věru i stališah oviuh za stvar kerstjansku braniti, i naši glasoviti pohvalili su predji, i mi sami u ovo navlastito gorko vrěme radostno spoznajemo. Njih nije ganulo kao něke druge, da se pogerdno zakletve učinjene zaborave, kad je strašni Turčin mir prekeršio, nije njih navuklo jedovito světovanje, da stanu u družtvo mnogih n e v ě r n i h M a g j a r a h, niti ih u ostanku pradědinske věrnosti smutjuje sadanja silovitost Turakah; kervoločno u kraljevine i deržave naše nahrupljenje, ili istoga stolnoga Austrie grada Beča obsědjenje, i na sve strane učinjeno strašno razsutje. Radujemo se dakle u nami nad tako věrnimi, zakletvu i dužnost naravsku tako obderžajućimi podložnici: u vami pako poradi vaše kroz svako doba i u čitavom kerstjanskom světu za uzpomenu pripovědane stalnosti. Niti nedvojimo, da će se s ovom i ostalom pomoćju, koju od věrnih čekamo, preljutoga nepriatelja nevěra u vlastito svoje smutjenje na skoro odbiti, jer na vašu radost vam kazati izvoljujemo, da od svih stranah, tako od krajinah naših odvetnih, kako iz carstva rimskoga kupi se pomoć, s kojom se ufamo, da će naši pomnožani nepriatelja od zidovah Beča, koj previteško i sada nepriateljska napadjivajna odbija, da pače i sa svih Austrie i kraljevine naše Ugarske krajinah iztěrati. Jur stoje u Štajerskoj takodjer tri čitava šerega — dojti ćedu množtva arci-biškupa od Slangrada (Salcburga), vojsku će upravljati poznatom svojom věštinom vice-maršal naš knez Štrasoldo, koj od nas za ravnanje varoša gradca jest odredjen. Vojničtvo pako naše skupa s mnogimi pomoćnici iz pod berdinah Štajerskih utaboriti se misli, da i vaša lasnie braniti, i opet za pripomoći obsědjenomu Beču sdružiti

Digitized by Google

se može. Sveudiljni dakle i izvèrstan dogovor medju vama, dvorjanici našimi gradačkimi i medju našim vojvodom Hèrcegom od Lotringie od potrèbe jest: da sa savèti, serdci i odlukami skupnimi za Austrianske, i kraljevine naše Hèrvatske krajine, koje jednim i jednakim nagnutjem otčinskim gerlimo, po običaju i vèrnosti predjih što najbolje viteški vojujete. Mi smo doista gradačkim našim vèčnikom oštro i otvoreno naručili, da na koliko bi krajine one trèbale pomoći, svim mogućim da su vam na pomoć, i pripomažu, kako se i od vaše strane mi ufamo; da ćete i vi opet vèrno njimi pomoći, i da ćete se vi š njimi s jednakom ljubavjom i vèrom, bratinski zavezani gledati. Na koja sasvim zaufani, carsku i kraljevsku našu milost vami što najveću potvèrdjujemo. Dano u Pasavi dana 26. Sèrpnja 1683. Leopoldo s. r.

Poslè tretji dan pisao je opet knjigu na iste stališe Hèrvatske u kojoj se kralj tuži, da su nèkoji velikaši stupili na stranu Turčina, i da će biti proti njemu. Polag svega toga i što je grad Beč obsèdjen obećaje veliku brigu za Hèrvatsku, i šalje u Gradac kneza Štrasolda maršala, da s banom vèrno obći. Hvali njihovu vèrnost, i nagovara na stalnu postojanost. Pisan je u Posavi dana 28 Sèrpnja 1683. Leopoldo s. r. Vidiš dragi štioče! Ilirsku stalnost i vèrnost, koju su cari i kralji spoznali, i na slavu naroda pismeno ostavili. Ova se sva nahode u pismospravu kraljevine Hèrvatske.

Poglavje LV.

Slède na dalje dogadjaji pod Leopoldom carom kraljem do god. 1705.

Vidilismo, kakov je bio stališ Hèrvatske, i da je ban sa svom Hèrvatskom vojskom u taboru stajao, pripravan za odbiti puntare Ugarske, ako bi u Hèrvatsku udarili, kako su hotèli; medjutim je Karamustafa veliki vezir Beč neprestance bijo: Turski je pako car sa svojim dvorom u Biogradu stojao, čekajući hoćeli se skoro Beč predati. Ovako se je do měseca Rujna vuklo, dok su se pomoćne vojske skupile. Knez Rudiger Starenberg silu je nepriateljah kroz to vrčme junački odbijo. Ivan kralj Poljački, herceg

Digitized by Google

Bavarski, Ivan herceg Saksonski, knez Valdek: dva kneza od Badena, i mlogi vojvode i knezovi od Němačkoga carstva dojdoše pod Beč, deržaše savět 12. Rujna, gdě su naredili jednokupno na nepriatelja udarit. Udare na Turčina i raztěraju ga 70,000 mertvih Turakah pade, tabor našim pripade, 30 topovah, 100 šatorah, 10,000 volovah, 5,000 devah, žita, kafe i ostalih stvarih neznade se ni broja. Uslěd ovoga predobitja dade Rimski papa kralju Poljskom naslov „branitelja verle". Kralj pako Španjolski generalu Starenbergu, za junačko njegovo obranenje Beča viteštvo zlatoga Runa (*Aurei Veleris*) podari.

U to je vrěme general Karlovački robio s ove strane Dunava, gradove i městа, koja su se Turkom bila predala: ban je pako Dravu i Muru čuvao od Turakah, i Magjarah, koji su se s Turci bili združili, i zapalio je kod Mure grad Suboticu i varoš. Kerstjanska vojska pako udari na Turke, koji su se bili kod Šoprona utverdili, nje prioblada i protěra.

Dana 6. Listopada Poljski kralj udari na Turke, koji su se bili u Parkanju utverdili: nečekajući na Němačku vojsku: nu Turci mu se suprotstave, i pobiju do 2,000 poljakah: tako, da je isti kralj sa sinom svojim bio u pogibeli, i Bog znade što bi se bilo dogodilo, da ne dojde herceg Lotrinski s vojskom svojom na pomoć, on je kralja i vojsku njegovu oslobodio, ali su ipak Turci odèržali mejdan.

Dana 10. Listopada, udariše po drugi put na Turke kod Parkanja; ovdě 4,000 mertvih pade, a toliko se u Dunavi potopi. Turci u Parkanju zatvoriti moliše za milost; ali naši oborivši vrata, mnoge izsěku, a 800 uhvate: poslě varoš upale.

U isto vrěme Karlovčani i Pokupci grad i varoš Tuderovo zapale i porobe, 100 Turakah pobiju, 80 uhvate, i 1,000 volovah doprate.

Ban Hèrvatski s generalom Karlovačkim obsědne Bresnicu, koja njim se i predade. Zatim Bobovac, iz kojeg Turci obnoć uteku.

God. 1684. cesar navěsti sabor u Požun, na koj je sve puntare pozvao, i po kraljevskoj svojoj rěči svim oprošteuje obećao, koji god na skup dojdu, i k njemu se povrate, što su mnogi velikaši i županiе učinili, povrativši se i milost zadobivši.

Ove su godine Uskòci pograbili oružje, i u Turske krajine udarili, Vranu, Obrovac, Skradin, Duaru; i

Digitized by Google

druga mĕsta porobili, popalili i u strah natĕrali. U to je vrĕme general Lezle s carskom vojskom i Hèrvatskimi graničari podsio Vĕroviticu. Maročki paša obsĕdjenim na pomoć dojde, koji je Oseĉke mostove čuvao sa 6,000 Turakah. Naši udare na Turke, nje razbiju i raztĕraju. Ovom prilikom pade 1,200 Turakah. Naši zadobe sve bojne puške, šatore i hranu. Sutradan se predade Vĕrovitica sa 800 Turakah, koje su skoro sve naši izsĕkli, da Turkom povernu čast u zajam. Morebit, da Lesle baš tako lasno nebi bio pobĕdu obderžao, da mu se nisu Slavonci pridruzili, koji su mnogo pobĕdi doprineli. Poslĕ se general Lesle postavi kod Barče, odkud su Hèrvati na Siget navaljivali i varoš upalili. Medjutim se ponudi Ivan Matijević od Vĕrovitice, koi je dobro turski znao, da će iĉi u grad i njega zapalit. Obuče se dakle u tursko odĕlo, dojde u grad i tude zapali hambar. Nu u to vrĕme dojde Saroč-paša sa druga dva, i obsĕde Vĕroviticu, i po tom Lesla generala kod Drave u stisku postavi. Ban je poslao istina pomoć Leslu. Nu Turci medju beregi ove dočekaju, i š njimi se pobiju, i raztĕraju je. Na to se skupe Slavonci, i da se već jedanput od Turakah oslobode, udare na Turke, koji su pomoć banovu raztĕrali, nje pobiju, i bez traga raztĕraju. Dok su se ovi s Turci naganjali, dohiti sam ban Leslu u pomoć. Turci kod Vĕrovitice čuvši dolazak bana, kom su se i Slavonci pridružili, uplašeni istu noć od obsĕdjenja odustanu i uteknu ostavivši tabor i oružje. — Ban, čim su Turci utekli, poverne se natrag i dojduće god. 1685. uzput Beluštinu obsĕdne i na juriš od Turakah otme. Nu morebit tako berzo nebi ju bio dobio, da se nije zgodilo slučajno, da se je Franjo Ilinić u grad uvukao, i s Begovimi dvorjanici dobro poznat u sobu unišao, begu noću glavu odsĕkao, i na zidine od grada na kolac natako. Turci ovo vidivši sutradan, uplašeni uteknu. Odavle se krene, otme Kraljevu Veliku, Kostajnicu i Dubicu. Dok je ban ove gradove predobio, ode general Heberstein sa Senjskom i Karlovačkom krajinom u Liku i Kèrbavu, i tamo sve porobe i popale, bez da bi mu se smĕli Turci gdĕ pokazati. U Slavonii je isto vrĕme Lesle Oseĉke mostove popalio s varošem; nu grada nije ni hotio zbog manjkanja topovah obsĕdati. Dojduće god. 1686. Janko Makar s pomoću naših pobije se kod Orahovice sa Funduk-pašom, mnoge Turke pobije još više uhvati. Sam paša jedva živ izmače.

God. 1687. ban ilirskih kraljevinah pobie se opet kod Kostajnice s Turci. i po dobitoj bitki Kostajnicu

Digitized by Google

zapali. U ovom je boju poginuo Ogulinski vojvoda Stěpan Vojnović. Odavle za Turci poteče, Jezersko i Stěnu popali, Turke na Časinskom polju pobije. Poslě opet pod Teržcem bitku zamětne, i bez traga je protěra. Ovo je ona srětna godina, gdi je Turkom smertni udarac podat, da naše deržave neposěduju. Dragutin od Lotringa i princip Bavarski povèrnu Turkom bitku na Muhačkom polju. Po bitki Turci pričmu hametice běžat, ter istu noć iz Oseka uteknu. Bavarski vodja u oči s. Mihaila Leopolda kralja barjak u grad Osečki unese. Grad Osečki nije bio tako kao sad sazidan. Ovaj su istom god. 1710 počeli graditi. Glavni je kamen kod zidanja postavio u ime kralja Ivan Josip baron Pekres general maršalskog dostojanstva. Doveršen je 1719. Nu god. 1762 istom je konačno u sadašnji stališ postavljen.

Ove su godine Turci iz Valpova, Vukovara, Zvonica, Slankamena, Karlovacah, Petrovaradina, Požege, Gradiške i drugih okolo ležećih manjih gradovah iztěrani. Da su iz Pakraca, Cernika, Čaklovca, Kamengrada, Trojeglave, Petrovgrada i drugih iztěrani, to se more hrabrosti i junačtvu Slavonacah pripisat, koji su se podigli bili, i na nje srezno udarili, i tako je sami iz svoje domovine izagnali.

U isto je vrěme otišao na zapověd cara Nikola Bakač ban s Hèrvatskom vojskom překo Une u Bosnu, Kostajnicu i Dubicu popalio i Hofkirha poslao s jednom stranom vojske, da izvidi putove i druge pripřeke, da tim lašnje more svu Bosnu osvojit, ako nebi velikih i teških nezgodah bilo. Nu budući da su puti zatvoreni i zaraštjeni bili, bi prisiljen natrag se povratiti u zimne konake; to je isto i Dinevald došavši u Hèrvatsku učinio.

Ove je iste godine obćeni sabor na dan 18. Listopada u Požun pozvan, u kojem je Josip sin cara istom od 9 godinah za kralja od Ugarske, Hèrvatske, Dalmacie i Slavonie odabran, i dana 9. Prosinca krunjen. Ovdi je od svih stališah odredjeno, da odsele nikoga, nego iz kèrvi cara Leopolda, i njegovih pèrvorodnih odvětakah za kralje imati neće; nu ako bi njegovo pokolenje izumèrlo: pravo naslědničtva na najstarijega sina iz pokolenja kralja Spanjolskoga spadati će: Poslě kako je to ugovoreno, bi iz Povelje Andrie II. ona točka izpuštena, koja veli „sa običajnom slobodnom kralju suprotslovit“ budući da je ona već mnogo nemira i nesloge u domovini uzrokovala. Što se tiče ilirskih kraljevinah, kralj je u ovom saboru potverdio municipalna prava i čast bansku.

Digitized by Google

God. 1688. carska vojska, koja je u Oseku u taboru stajala, osim Ugarskih i Hèrvatskih šeregah brojila je do 53,000 vojakah pod upravom vojvode Bavarskoga, jer se je Dragutin herceg od Lotringa bio razbolio. Ovaj se upravi od Oseka k Biogradu, kod Zemuna Savu predje, otme Smederovo, i dana 11. Kolovoza Biograd obsědne. Poslě velikoga i kervavoga boja pade mu u ruke 6 Rujna. Turci uplašeni sa svih stranah běžali su. Tako je general Veteraní osvojio Karanšebeš, Oršavu, Novigrad, i Turke s velikom štetom protěrao. Dok su se ovdě Turci proganjali, Ludovik Bavarski uze Hèrvatsku vojsku i sve Slavonce, koji su bili oružje pograbili, i š njimi dojde do Gradiške, nju otme na juriš, zatim predobije Jasenovac i prejde u Bosnu, i kod Trivanice se s Turci pobije. Kada se je najžestja bitka zametnula odcěpi se Marko, Slavonacah kapetan, od Ludovika, i Turkom dojde za ledja. Ludovik je izperva mislio, da je on Turkom preběgao, nu kada vidi, da Turci pričimlju běžat, opazi da ih je Marko sa svojimi iliri iza ledjah popao. Bitka bi poslě duljeg kervavog boja naša, 6,000 Turakah mertvih pade, a dvě hiljade uhvatiše sa velikim blagom, hranom i oružjem. Odavle se krene Ludovik jedinim, Marko kapitane drugim putem: pervi opusti Bajnuluku, drugi se s Turci pobije, i nje protěra, i s Ludovikom se kod Zvornika sastane, grad otmu i metnuvši posadu unutra niz Drinu odu i prejdu na ovaj kraj. Ovako je na sve strane Leopoldovo oružje s uspěhom Turke progonilo. Franceski kralj nenavidan Austrianskoj kući, da Turkom što polaštice učini, dojde s vojskom u němačku. Usléd toga dakle morade princip Bavarski otiti kući da svoje krajine brani

Po protěranom posve iz Slavonie Turčinu iste ove god. 1688 deržan je ilirskih kraljevinah obći sabor, u kom je jednoglasno od stališah i redovah za verhovnoga župana u Věrovitičkoj županii odabran Franjo Ivanović podžupan Križevačke županie. Ovaj je polag sebi pověrenog naloga spomenute dvě županie vlasti Kraljevskoj i banskoj podvergao. (*Acta Congregationum Regni.* str. 472.) Iz ovog je stalno i věredostojno, da su slavonsko-ilirske županie spadale pod bansku vlast i s Hèrvatskom su bile skopčane, a ne s Ugarskom, kao što bi něki rad. Ugarski su stališi dobro to znali, i zato se nisu ništa u njihova prava měšali ni pačali, kano što to u sadašnje vrěme něki bez razloga i temelja rade i nasèrtju, želeći silom dokazati, da Slavonske županie nespa-

Digitized by Google

daju k Hèrvatskoj i pod bansku vlast; nego pod Ugarsku. Nu od ovih nižje obširnia.

Dočim se je u Slavonii sve u red postavljalo, Turski car posla god. 1689. svoga poslanika u Beč, da ugovori mir s cesarom. Nu poslě duljeg prebiranja i pogadjanja, poslanik se povrati u Carigrad, bez dabi što bio opraviti mogao. Na taj glas Sultan se najde uvrědjen, da je car ponudjen mir zabacio, veliku vojsku skupi i izruči ju u Drinopolju velikom veziru, koi se s njom proti Novomgradu i Oršavi krene. Ova dva grada poslě dugoga i kervavog boja dobije i dalje vojnu nastavi. Nu s nejednakom je srěćom vodjena.

Ivan Drašković ban Hèrvatski na dan s. Petra s malom Hèrvatskom vojskom udari na 12,000 Turakah, koji su po Zrinjskom polju robili: pod zapovědju pašinog šure Bas-ćehaje; bitka se velika zametne, nu Turci budu poslě malo běžati prisiljeni. Mnogi padoše, a još više u Uni se utopi, da su njihova tělesa vodu zajazila. Ovdi je medju ostalimi poginuo baša Bihaćki. Poveržen, a uhvatjen je Ćehaja, s drugimi mlogimi Turci. U isto vrěme general Karlovački s Karlovačkom i Senjskom krajinom, robio je Turska sela i gradove po Lici i Kèrbavi. Medju ostalimi osvojio je poslě teškog boja Belaj grad, budući da je na velikom berdu i čversto sagradjen. Nu još ga više truda stade čvarsti grad osvojiti zbog izabrane i junačke posade. Iz pod ovoga grada bio je jedan grob: u kojem někojega svetca Tělo ukupano leži: Turci kazu, da je njihovoga svetca, naši opet, daje našega. Ovaj je grob počeo bio odkapati někoji pop, ali Bože! u čas postade strašno nevrěme, munje, gromovi, mećava, led, kiša, da su svi mislili da će nastati sudnji dan, i pop jedva živ kući dojde. Ovako je sva Lika i Kèrbava došla opet pod naše vladanje, Turci pako većom stranom dali su se pokèrstiti, koji nisu, hotěli izselit. U oči s. Mandalene obnoć udarili su Turci na Alagovu kulu i selo na Unskom Otočcu; i ubili su spavajućega našeg vojvodu, i druge izvan kule spavajuće, i sela jednu stranu popale: koji su u kuli bili, zdravi ostadoše: sam fratar Pilip, bojeći se, da se kula nezapali, skoči u Unu vodu, i ondě smert najde. Na dan s. Franje Turci Unu pregaze pod Dubicom kod mlina, i posčku desetak naših vojakah, i 50 uhvate, ali naši posčku još više Turakah, i uhvate jednoga, za kojega su Turci 20 naših davali.

Digitized by Google

God. 1690. Turci su s Tatari u velikom broju došli k Nišu, i ondě Štrasera generala našega vojskom pobili, odkud je veliko zlo, i strah u carskoj vojsci porodio se; sva su města u Vlaškoj izgubljena, a malo poslě i isti Biograd, u Slavonii pako Brod, Požega i Kraljeva velika Turčinu u ruke padoše, izza kako se je mnoga kerv Slavoncah prolila, koji su volili pasti dično, nego se opet gvozdenom Turskom jarmu podvèrći. Osim ovih gradovah padoše i svi drugi manji gradići u cěloj okolici ovih gradovah Turkom u ruke, koi prie nisu bili porušeni. Dok su se ova u Slavonii dogadjala, Karlovački je general s Karlovačkom i Senjskom vojskom podsio Bihać, i razbio Tursku vojsku, nu nadojduća mećava, i zlo vrěme prisili ga, da je morao grad ostaviti. U ovo su se vrěme mlogi Sèrblji u Slavoniu preselili pod Arseniom Černovićem patriarkom, koi nisu već mogli podnašati okrutničtva Turskih ugnjetenjah. Ovi su naselci poslě vojujuć za kuću Austriansku mnogo njezinoj slavi doprineli. Uslěd hrabrih i dičnih zaslugah dobili su i povelje, koje se dan danas u Karlovcih nahode. Tako im je Leopoldo slědeću povelju podario.

Mi Leopoldo po Božjoj nagnutoj miloserdnosti izabrani Rimski car uvěk umnožan, Němačke, Ugarske, Ceske, Dalmacie, Hèrvatske, Slavonie, Bosne, Serbie, Bugarske itd. kralj: arki-vojvoda Austrie, vojvoda Burgundie, Brabantie, Štajerske, Krajnske, Gorotanske, Lucenburga, gornje i dolnje Slezie, Wittenberga i Teške, princip Švevie; markion svetoga Rimskoga carstva, Burgundie, Moravske, gornje i dolnje Lužice, knez Habsburga, Tirolske, Fereta, Kiburga i Koruške, landgraf Alsatie gospodin markie Slavonske, brodišta Naona i Salinarah poštovanomu, pobožnomu, nami dragomu Arsenii Černoviću istočne cerkve, zakona Gerčkoga Racah arci-biškupu, biškupom, i svim ostalim svieštenikom i světovnim stališem, kapetanom, vice-kapetanom, i svoj skupštini istoga zakona Gerčkoga i naroda Rackoga, po Gerčkoj Bugarskoj, Sèrbskoj, Hercegovini, Dalmacii, Podgorskoj, Jenopoljskoj i ostalih bližnjih městih, i svim kolikim drugim ovu knjigu stijućim, videćim i čujućim miloštu našu carsku i kraljevsku, i svako dobro.

Ne samo iz poslanog nam lista u imenu sviuh vas po poslaniku k nami biškupu Jenopolitanskom Isaii Djakoviću, nego takodjer iz ustmenoga njegovoga razlaganja ubavěšteni premiloserdno razuměli smo poniznu zahvalnost vašu, što vas od proždirajućeg Turakah sužajn-

Digitized by Google

stva otete, u pervašnju povratili smo slobodnost, zavezu věkovitu, s kojom nami poradi tolikoga dobročinstva učinjenoga zavezane vas, i poslědke vaše izpovědate s dužnostjom zaisto vašom, s našom pako time većom zadovoljštinom, jer ste spoznali pravu našu miloštju i miloserdnost našu kanoti gospodina i kralja vašega pravorednoga predaliste se u naš naručaj pod sěnom obrambe naše, da živiti i umrěti hoćete, s hvale vrědnom serdca i jakostjom očitujete. Na koje nami sa svim primito svědočanstvo i predanje vaše gledeć, vas svekolike i posebne pod obrambu našu carsko kraljevsku premiloserdno primamo, da se viteško odlučenje u serdcih vaših utemelji i sinom se pripověda, nauvěke, i u svih dogodjajih, po dokazu istih stvarih većma i većma utverdi se. Oružje dakle protiva najzlotvornjemu kerstjanskoga imena nepriatelju i progonitelju vašemu pod vladanjem našim i naših bojnih vojvodah ravnanjem, imadete pograbiti, i osvetiti krive nevolje, i tegobe vama najnepravie i najkervoločnije dosada učinjene, na što otčinsko vas nagovaramo. Opet da slobodnost i slast carstva i gospodovanja našega u istomu početku poćutite, na molbe vaše po Bogoljubnosti nama prirodjenoj prignuti miloserdno odredili smo, da po istočne cerkve Gerčkoga zakona Racah običaju, i u smislu starinskoga dnevnika slobodno živite, i kako dosada, tako i odsele od nijednih duhovnih ili světovnih stališah u ničem spačke nećete imati, i da slobodno će vam biti medju vama, iz vlastite vaše kervi i iz naroda i jezika Rackoga načiniti arcibiskupa, kojega jednověrno štališi duhovni i svetovni iz medju sebe izaberu, i onaj aci-biškup slobodnu da imade vlast upravljati sa svimi istočnimi Gerčkoga zakona cerkvami, biškupe posvečivati, duhovnike u samostanih razredjivati, cerkve gdi su potrěbne, vlastitom mogućnostju podignuti: u varoših, i na selih Racke svěštenike podložiti sebi: s rečjom, kako su do sada Gerčkoga zakona cerkvam, istoga izpovědanja skupštini predpostavljeni bili, tako, i odsele neka budu i po svoj osebnoj povlasti cerkovnoj, s jakostju pověljah od predšastnikah naših blaženih nekdašnjih Ugarskih kraljevah vama podarenih, po svoj Gerčkoj, Rackoj, Bugarskoj, Dalmatinskoj, Bosanskoj, Jenopolskoj, Hercegovini, Ugarskoj i Hèrvatskoj, gdě za sada stanuju, i nakoliko i dokle nam svikoliki i posebni věrni i prignuti budu, da vlast upravljati imadu. Duhovnim stališem nadalje, kanoti arcibiškupu i biškupom, kalugjerom i svake versti svešte-

Digitized by Google

nikom zakona Gèrčkoga u samostanih i cerkvah neka ostane posebna vlast upravljati tako, da nitko u spomenutih samostanih i cerkvah, i stajalištih vaših silu učiniti nesmě, već da imate i zaderžite u desetinah, daćah i konakih, starinsku slobodu. Zatim nad duhovnim stališem nitko od svetovnih osim nas, neće povlast imati ili moć koga zaperti ili pedepsati, osim jedini arcibiškup, koi će takove sebi podložne sveštenike, koji bi pedepsu kakovu zaslužili, po pravu cerkvenom ili po kanonih pedepsati. Podarujemo takodjer i potverdjujemo Gerčkoga zakona cerkve, samostane, i na njih spadajuća, kako takodjer na arcibiškupa, i na biškupe spadajuća imanja, kakva godar su ona, da po nadarenju predšastnikah naših ona poseduju; koja vam je pako cerkve kerstjanskoga imena nepriatelj Turčin oteo, ona takodjer, kada se natrag zadobe, u vaše ruke izručiti zapovědit ćemo; arcibiškupu najposlě, ili biškupom vasim, kada bude potrěba iztraživala, da samostane i cerkve u varoših i selih pohadjaju, ili takodjer župnike i skupštinu naučaju, od nikoga, ili Duhovnoga ili svetovnoga neprilika kakva da se učini, nećemo tèrpiti. Koje preblagodarno i premiloserdno naše dozvoljenje, da krěpostno zaslužite, zatim věru i prignutje vaše neoskvernjeno sveudilj da zaderžite, tako da od nikakovih nahudnih vrěmenah zaterti se nemore. Nami tverdno obetjujemo. U ostalom svim kolikim vam i svakom na pose milost našu cesarsko-kraljevsku premiloserdno potverdjujemo. Dano u gradu našem Beču dana 21. Kolovoza god. 1690. kraljevanja našega Rimskoga 33., Ugarskoga 36. Ceskoga 34. Leopold m. p. *(Kerčelić pag. 436)*. Ovo je perva povelja, koja se kao temelj smatrati more, po kojem bratja naši Raci, ili kako je něki, iz lakerdie običaju zvati, Hrištjani u kraljevinah Slavonii, Hèrvatskoj i Ugarskoj, jesu utverdjeni; kazo sam bratja naša gledom na narod, jer smo zaisto jednoga naroda, jednoga pokolenja s t a r o i l i r s k o g a, premda se ovog imena někoi maloznanci stide, ali smo i jedne kraljevine i zakona bili prie, dok se istočna cerkva nije od zapadne oddružila. Od ono doba počelo je sve zlo: nemir, nesloga, progonstvo medju bratjom i sinovi ovoga velikoga naroda dok su se najposlě Iliri k zapadnoj cerkvi prignuti, od bratje ilirah k istočnoj cerkvi prignutih oddružili. Na ovaj su način ona dva carstva istočno i zapadno oslabila, da su do skora pasti morala, a i kako uc, kada su se nesamo medju se, nego i kod kuće klala i progo-

Digitized by Google

nla bratja jedne majke staroilirske, jednoga bogatog jezika, jedne kervi i roda. Ta šta nam je već do toga stalo, da li se naš brat s lěva na desno, ili s desna na lěvo kersti, čemu dà ga progonimo, psujemo i ružimo, a zašto da nas on prezire i beži?? Věk je bratjo Serboiliri devetnaesti, věk prosvete i izobraženosti, věk sloge i ljubavi. Vrěme je da se upoznamo, tko smo i što smo. Vrěme je, da napervo u izobraženosti i ljubavi stupamo, nu to ako želimo k žudjenom uspěhu dovesti, moramo ruku u ruku kao bratja jedne slavoilirske majke slavjanske zagerljeni hrabrim posłojanim i junačkim korakom ići. Što pako Leopoldo car spominja u svojoj povelji, da im sva potverdjiva, koja su im njegovi pridšastnici podarili; moramo misliti, da odkada su Turci Traciu, Serbiu i druge krajine otimati počeli, od ono su se doba iz onih stranah mlogi istoga Gerčkoga naroda počeli u naše krajine seliti: znademo takodjer, da je Jure despot od Rascie zaměnio Biograd za mloga města i gradove u Ugarskoj i Slavonii pod Albertom II carom i kraljem, koja Albert *(Decretu 6. Art. 35.)* potverdjuje; despot je bio primit u broj velikašah Ugarskih, ali ostali Gerčkoga zakona, još do Leopolda nikakve za narod povelje nisu imali. Leopoldovu pako povelju potverdio je poslě Josip I. sin njegov dana 7. Kolovoza 1706. u Beču i Karlo VI. brat Josipov, u Beču dana 2. Kolovoza god. 1713.

God. 1691. krene se princip Badenski sa svom vojskom iz Budima, dojde na Oseк k Petrovaradinu, i kod Slankamena tabor načini, veliki se pako vezir Kuperlia kod Zemuna bio obšanco. Princip Badenski videći, da bi pogibelno bilo na Turke udariti, vojsku svoju digne na izliku, da će se natrag vratiti, a to zato uradi, da Turke iz šancah izmami; što se je i dogodilo. Veliki vezir misleći, da su se naši uplašili, i da běže, sa svom silom na naših udari, koji ga junački pozdraviše. Bitka se oštra zametne. Turci su se hrabro deržali, i nisu hotěli popuštati, dok Ilirski i Ugarski šerezi u srědinu Turskih mložtvah nisu udarili i Turke prosękli: za toga Němački šerezi Turke obidju, i ovako ih od svih stranah strašno pobiju. U ovom je boju izginulo Turakah, kako Praj piše 30,000, kako *Du Frcsne* 50,000, i sam veliki vezir. Od naše strane poginuo je Kolonić i Adam Šubić knezovi, general Starenberg. Naši su dobili 145. velikih pušakah, sav taborski trošak; cimere vezirove, i dva repa konjska. Ostali su Turci na onu stranu Save pouticali. Ludovik princip Badenski ode zatim s vojskom pram velikom Varadinu

Digitized by Google

Vojvodu pako Kroja sa stranom vojske kod Save u Slavoni ostavi, kom su se mnogi Iliri pridružili, i tako mu lasno za rukom pojde opet u kratko od Turakah oteti Brod, Gradišku, Požegu, Kraljevu-Veliku, i druge u okolici onoj manje gradiće. Sami su Slavonci ovom prilikom veći broj gradovah porušili, da se nema gdi Turčin zaderžavat, ako bi opet prešao. Nu poslě ga više nie bilo. A ako bog da, baš tako lahko i neće doći s ovom naměrom, s kojom su onda dolažili.

God. 1693. je Nikola Bakač ban ilirskih kraljevinah umro. Na město njegovo postavljen je knez Adam Batjani. Ove je godine general pervi vojske carske Kroj postao; jer je princip Badenski u Nemačku odazvan, gdi je car s Francuzi boj takodjer imao. General je Kroj dana 23. Sèrpnja Biograd obsio, ali kada je začuo, da vezir sa 70,000 ide na pomoć, odveo je vojsku brez svakoga kvara, i kod Karlovca u tabor metnuo. Piše *Du Fresne*, da je Batjani ban Bruntsen osvojio, i sav okoliš porobio. Gdi je to město ja neznam.

God. 1694. General je Kaprara medjutim carsku vojsku ravno, i kod velikog Varadina se obšančao. Veliki vezir s vojskom Turskom dojde, i okolo se vojske carske obšanca. Nu vojska mu poče bolovati, zato bi prisiljen vezir vojsku svoju dignuti i u Biograd odvesti. Dok su se ovdě s Turci naganjali, u isto vrěme županiah Věrovitičke i Požežke podžupan Ivan Dolovac, pred stališi kraljevine Hèrvatske jest zakletvu položio (*Acta Congregationum pag. 75*). Od ovuda vidimo, da je Hèrvatska kraljevina svoje pravo u ove županie imala, što učiniti nikako nebi bila směla, niti bi to stališi i redovi Ugarske kraljevine dopustili bili, da nisu znali, da to na njihovu vlast nespada, nego na bansku. Odkud se takodjer nedoslědnost onih vidi, koi bi svom silom radi dokazat, da Slavonske županie pod Ugarsku spadaju. Ali badava mlate praznu slamu. Slavonia je od početka tako rekuć uzmožnog staro ilirskog kraljestva s današnjom Hèrvatskom najužje skopčana bila, i ostati će, nepazeći mnogo na roptanja nepriateljah naše Slavo-Ilirske narodnosti, kojim je vodja mnogo pisajući a čisto malo, ili ništa kazajući *Fejer* sa svojim i mnogo skupa malo-poznatim dělom. „*Croatiae ac Slavoniae cum Regno Hung. nexus & Relationes 1839*“

God. 1695. Mustafa je postao Sultan Turski. August princip Saksonie doveo je na pomoć šerege u carsku vojsku, i verhovni je vodja nad svom vojskom po-

Digitized by Google

stao. Veteran general u Erdelju je s malom vojskom protiva caru Mustafi kod Lugoša sela bio pobijen, ali i Turakah više od 5,000 mertvih ostade na bojištu. Dojduće je godine 1696 slavni Batjani naših kraljevinah sa svojom vojskom Hèrvatskom osvojio Vranogoru, Tudorovo i veliku Kladušu. Ovom je prilikom mloge Turke na zakon kerstjanski obratio. Poslao je zatim Sima Forgača s jednom stranom vojske u Bosnu, koi je mlogo Turakah pebio, i mloga mèsta porobio i popalio.

Poglavje LVI.

Slède ostali dogadjaji u Hèrvatskoj pod Leopoldom Carom i kraljem do god. 1705.

God. 1697. princip Eugenio je pervi vojvoda nad carskom vojskom postao, i vojsku verlo malu našao. Medjutim su ove iste godine dana 1. Lipnja Batjani ban i herceg Auersperg Bihać podsèli, nu jer su se Turci verlo junački bránili, zato je obsèdjenje bilo dignuto, a vojska se je k Eugeniu principu pridružila. U to je vrème Mustafa car Turski 70,000 vojske k Biogradu doveo, ali nitko još njegovu naměru nije znao, što će poduzet, i kuda će se krenut, zato su naši na sve strane paziti morali. Nu malo zatim pojde našim za rukom jednoga pašu uhvatiti, od koga je princip Eugenio razumio, da Sultan Turski s vojskom s one strane Tise kod obale u taboru stoji, i na ovu stranu konjanike robit šilje. Ovo je 11. Rujna čuo, i taki vojsku podigne, i protiva Turkom pohiti. Vojsku svoju bèrzo razredi, i ljuto udari na Turke, koji biahu s ove strane Tise. Sultan šalje vojsku svojim na pomoć, ali kad su naši Turke potèrali, jedni se s jedne strane, drugi s druge na mostu sterpaju. Medjutim Eugenio neprestano most dade iz topovah biti, koj něšto oštetjen, něšto od mnogog terha, najposlě se skupa sa svojim terhom u proždirajuće slapove duboke Tise sruši i utopi. Na ovaj su način svi Turci na ovoj strani bivši ili potopili ili od naših ubijeni: dvě ure je boj tèrpio, i istom ih mrak rastavi. Sultan noću s několiko hiljada u Temišvar uteče. A u logoru ostade Tekelia, koi poslě kad je Sultan izmakao, pokupi dragocěne stvari u Sultanovom šato-

Digitized by Google

ru i izmakne srětno. Eugenio nije dao ništa plěnjati do sutra dan zbog Turakah, koji su bili utekli, da se nebi morebit povratili. Ova je zapověd veoma prijazna Tekelii bila, jer inače nebi bio mogao s Turskim blagom danom uteć. Nu sutra dan je istom Eugenio spazio, koliko je slavnu bitku dobio, jer na mejdanu ostade mertvih Turakah osim onih, koji su se u Tisi potopili 20,000, medju njimi veliki vezir, i 27 pašah. Uhvatjeno je 10,000, sav je tabor sa svom spremom, šator Sultana sa svim blagom i carskim pečatom, 100 velikih topovah sedam repovah konjskih, barjakah većih 60, konjah 5,000 devah 6,000, volovah i bivolah 12,000. Ova je bitka tako Turke u strah natěrala, da su se od to doba imena Eugen bojali, i svu volju k vojni izgubili.

Ove je godine u Vukovarskoj ili Srěmskoj županii bio predpostavljen za velikoga župana Ivan Drašković (*Acta Congr. pag. 246.*). Budući pako da veliki župani Ivan Drašković Srěmske i David Ivanović Požežke i Věrovitičke županiah sve u red žudjeni još nisu polag kraljevskoga zahtěvanja mogli postaviti, zato je Zemljak, koi je ove županie od strane cara upravljao (jer su za ono vrěme na komoru spadale) caru tužbu dao zbog někojih neredah i usiljenjah od strane carske vojske učinjenih. Leopoldo usled ove tužbe slědeću povelju na stališe i redove Slavonske kraljevine posla: „Leopoldo itd. Viteški, věrni naš zemljak, imanjah naših komorskih, u kraljevini Slavonskoj ležećih nastojnik, ponizno je predložio našemu Veličanstvu: kako kroz sva ova prošasta vrěmena i godine častnici naši vojnički i komisari bojni po samoj svojoj vlasti, u već spomenutom našem po različitih bojevih nezgodom pritisnutomu i razsutomu kraljestvu konake za sebe po svojoj volji graditi, daće sami po sebi nametati, i po izterajućih svojih vojacih po sve skoro vrěme amo tamo terkajućih po želji svojoj (niti velikoga niti maloga župana, ili bar velikog ili maloga sudca, dapače niti malog kojeg pověrovanog župnog čověka za svědočanstvo zovu) onakove porcie iztraživati, sa svakojakimi nadalje kraljevskimi daćami, pokloni, miti i tegobami siromašni puk mučeć, na sirotinju i strašno razsutje, s očitim iste domovine pustošenjem terati počeli su na toliko, da kroz četiri godine, više od 2,000 dušah kerstjanskih poradi ovakovih pritiskanjah i otimanjah, ostavivši kuće svoje, u različite krajine i děržave odseliti morali su. Ova pako sva odtuda dolaze, jer se nikakovi u děržavnih stvarih i poslovih u spomenu-

Digitized by Google

lom kraljestvu našem Slavonie, osobito pako u županijah Požežkoj, Věrovitičkoj i Vukovarskoj, red neobderžaje, niti se uredno za opraviti političke, civilske i občinske poslove po onih, na koje to spada, razredjenja izdaju. Buduć pako da bi na korist službe naše i dobra občinskoga, i občuvanje domovine ove spadalo, da se žudjeni po naměri drugih dobro uredjenih županiah u svih napervostavljenih red obderži, i u odkazanju i iztraživanju vojačkih porciah, službenici županski s nazočnostju potrěbuju. Zatim naposlědku gore spomenuti vojački siloviti čini (kako će već u ovom slučaju bojni savět našega dvora, potrěbite načiniti uredbe), da se ukinu i zabrane. Poradi toga vašim i věrnostjam, na kojih takodjer dužnost spada, občinske ovakove obavljati poslove i poměšanim stvarmi red prepisati. premilostivno po ovom listu zajedno i oštro nalažemo i zapovědamo, da kada primite ovaj list, od prošastnih doista prekorednih dělah i prekeršenjih podpuno izvidjenje načinite, i nam zatim za poprimiti takovu protimbu obznati učinite. U ostalom pako kada oštro opomenute verhu obslužívanja službih njihovih, da velikim spomenutih županiah županom onaj red, i urednost što najprie načinite, da u svem na poslě, ne po vojacih i komisarih, nego po spomenutih velikih i vice-županih, i ostalih županie služa benicih onakove političke, civilske i občinske službe i poslove pravoredno obavljuju, da se običajna županiah spravišta i stolovi takodjer sudbeni za pravicu dužno poděliti, i za pokarati zločestih pregrěške, gušće puta obslužuju ili u običajnih takodjer občinskih vaših saborih, uzroci i pravde ovoga kraljestva našega Slavonie, promatraju se, protresavaju, i polag pravice zahtěvanja odsude i doverše. Najposlě neka se pravom istoga puka na izgled i način uredne kraljevine naše Hèrvatske, na svaki bolji način, providi. U kojem slučaju, da će milostivnu ovu volju našu věrnosti vaše podpuno izveršiti, nedvoumimo, tako istim sa miloštom i milosèrdnostju našom itd. Dano u gradu Eberšdorfu 28. Rujna 1697. Leopoldo m. p. Jovan, Jure Hoffman, Ivan Domanicki.

Iz ove se kraljevske povelje vidi, da je Leopoldo kralj sam spoznao i dobro znao, da su Slavonske kraljevine županie s Hèrvatskom združene bile, zato SS. i RR. i nagovara, da na način Hèrvatskih županiah i svoje urede, što doista nebi bio učinio, da su ikad Slavonske županie na Ugarsku spadale.

Digitized by Google

God. 1698. Stališi kraljevine Hèrvatske, kada su prenapisani kraljevski rešKript primili, sabor su u Varaždinu dana 1. Veljače deržali, u kojem su velike župane Davida Ivanovića Valpovačke županie i Ivana Draškovića Věrovitičke i Požežke županie opomenuli. Nu buduć da su se veliki spomenuti župani izgovorili, da nemaju kućah, gdě bi stanovali, i još drugih uzrokah napervo stavljajuć: zato su slavni stališi odredili, da se banski naměstnik u one krajine pošalje i medju Slavonci neprestano prebiva, tamo red žndjeni uvede, i da polag kraljevskoga nalog uslěd municipalnih pravah kraljevinu upravljati nastoji. Uslěd ovog odredjenja dakle izabraše stališi i redovi Petra Gotala, da se tamo prenese sa slědećim prepisom, poleg koga se vladati imade u upravljanju: 1.) Buduć da su ove na novo predobljene strane po kraljevskom veličanstvu gospodi stališem kraljevinah ovih, kano od starinah na Slavoniu spadajuće priklopljene i podložene, zato njihova města i obraz stališa političkoga u red se moraju postaviti, da se tada něgda s vrěmenom na način drugih županiah, ovih kraljevinah obderžati, obstojati i upravljati mogu. Nu buduć da naš gospodin knez ban zbog sebi pověrenih kraljevinah ovih i kraljevskoga veličanstva poslovah u spomenutih županiah se baviti nemore, niti će se tako skoro moći, da bi sam red i pravo i potrěbno upravljanje uveo, a gospoda pako veliki župani iz pomanjkanja kućah, do sada ondě zaderžavati se nisu mogli, a i malo je ufanja, da će tamo stanovati, da indi po njihovoj nenazočnosti gospoda stališi u pravih, koja imadu i koja su od kraljevskoga veličanstva opet spoznata i potverdjena, nebi kvara terpili, i da se za falingu nebi pripisalo, što do sada podpunie dokončati nisu mogli gospoda odabrana, kako da se po naměstniku banske službe onim stranam i njihovim stanovnikom (u ostalom, da cěla velikih županah prava i predvlastitosti obstoje) providi i pripomogne. I zato po najprie. 2.) Na službu istoga gospodina naměstnika kanoti temelj spadati će, da na svaki način provide, neka stanovnikom onih stranah njihovi veliki župani, ili pod-župani kroje pravicu; zatim neka jih što više putah pritěra na deržanje sudbenih stolovah a osobito kada potrěba bude zahtěvala, da se putem pravice izverše, koja se izveršiti moraju. Ako li pako gospoda knezovi, ili radi nenazočnosti svoje, ili radi drugoga dogadjaja bi propuštali, tako će on sam po gospod. pod-županu i sudcih stole sudbene deržati

Digitized by Google

i uzderžanje pravicah providěti; zapověditi će, da se zločinci pokaraju, i vrědnom pedepsom pedepsaju 3.) Neka se svakako tersi, da bude kod svakoga suda varmedjskoga, nepazeć na to, jeli ondě verhovni župan ili nije; a to zato, da im u svakom světovanju na pomoć bude, buduć da sami neimaju ljudih u deržavnom zakonu věštih. 4.) Tersiti će se gospodin naměstnik, da se prava spasonosna věra, i njezin zakon u onih stranah umloža i poveća. Veliku će brigu nositi i nastojati, da se u starih župah misnici světovni i redovni biskupie Zagrebačke naměste i predpostave. Presvětloga Zagrebačkog biškupa pomoć i polahčicu, kako i od krajinah takodjer presvětloga gospodina generala moliti ima, kada potrěbno bude, za braniti i čuvati sa svom mogučnostju, jer su strane one kraljevinam ovim priklopljene, i od starinah se je uvěk ondě pravověrni zakon sam nahodio, da nebi dakle drugoga navlastito nevěrnoga zakona ljudi uňišli, i ako bi se nahodili, ili uniti hotěli, da taki gospodi stališem obznani, da oni brez otczanja svoje presveto veličanstvo zverhu toga za pomoć moliti mogu. 5.) Buduć da su one strane uslěd konakah mnogo kvara i nepravde terpile, kako je to kraljevsko veličanstvo milostivno izjaviti u svojih nalozih na gospodu stališe danih izvolilo, želeć da se ova više dogadjala nebi, česa radi će u Oseku sudbeno věće postaviti, ili je već postavio, zato će biti gospodina naměstnika banskoga ona takodjer služba i dužnost, da takove po gospodi podžupani ili sudci, ako budu prikladni u vrěme zimine svaki měsec po načinu izvidjenja zapovědi popisati, i za dobiti za krivo obteretjene i kvar terpeće dostojnu zadovoljnost, sa znanjem sudbenoga stolaupo rukah onoga, koji će bit u ime stališah kraljevine istomu sudu pridružen, ili ako njega nebi bilo, sam će po sebi napervo staviti. i pisat će na poklisara oviuh kraljevinah kod dvora za vrěme postavljenog, da priskerbi zadovoljštinu. 6.) U vrěme tabora i bojne službe kraljevskom veličanstvu, ako gospoda veliki župani, ili koji god od njih nebi bio nazočan, on će sam županiam s punom vlastju, i u ime banskoga dostojanstva predpostavljen biti, i podignutje vojske po zapovědi gospodina bana, u nagloj pako potrěbočí sam će podig nutje vojske izjaviti, bez da bi odgovoran bio. 7.) Naměstnik će neprestano tamo stanovati, uslěd toga od visokog poslaničtva neka moli: da mu se někoja imanja u najam dadu, što ćemo ako bude potrěbno kod kra-

Digitized by Google

ljevskoga veličanstva s molbom podpomoči. Niti u zimno vrěme, kada vojna u zimskih konacih bude ležala, nikuda bez dozvoljenja kneza bana, ili u njegovoj nepribitnosti gospode deputatah otiti nesmije. U lětu pako, osim ako bi taborske službe smetale, svaki tretji měsec u ova takodjer imanja dojti moći će i ovdě se zaderžavati: ali tako razuměvajuć, da to gospodinu knezu banu, ako u kraljevini bude, drugačie pako njegovom nastojniku objaviti nepropusti, najposlě da taborsku službu, njemu izručitu, nezapušta. 8) U pravdopravnih pravice i policie poslovih iz županiah, kada otide veliki župan, imati će vlast gospodin naměstnik *(locumtenens)* tužbe i tegobe stanovnikah posluhnuti, i za presudu i zadovoljnost na župane poslati. Ako bi pako na hasnu svoju gledali podžupani, tako će onda on sam presudu izreći, i na izveršenje natěrati moći, ali čitavo i ovdě u ostalom dostojanstvo velikih županah ostati mora. 9.) Plaća će se gospodina naměstnika do srětniih vrěmenah, kada se bude mogla povekšat, sastojat iz 400 fl. renskih. Pèrve će godine onu plaću iz pěneznicah stališah, a poslě iz pěneznice onih stranah stanovnikah i stališah županiah pridruženih dobivati.

Od ovuda vidiš moj domorodni štioče, da 1.) stališi i redovi kraljevine Hèrvatske ili Slavonie, što je sve jedno — kako su ove županie od nepriatelja otete, spoznali su je kanoti prave svoje, i na kraljevinu njihovu spadajuće, s koimi su upravljati počeli. 2.) da je isti Leopoldo car i kralj kanoti na kraljevinu Hèrvatsku spadajuće, spoznao, i stališem kraljevine Hèrvatske izručio; 3.) da su taki dani onim stranam veliki župani, i to iz stališah Hèrvatske kraljevine. 4.) Za uzderžati u istih krajinah bansku vlast i pravo, da je bio u one strane odredjen banski naměstnik Petar Gotal. 5.) Da su osim uredne vojske bile takodjer i županie u vrěme boja dužne oružje pograbiti, kojim je naměstnik Banski bio predpostavljen; poslě su ove županie i iste regimente bile razděljene i utverdjene. *(Act. Cong. pag. 268).* Godine iste u priliki onoj, kada je princip Livio Odeskalko u vojvodstvo srěmsko, i u službu velikoga i věkovitoga kneza i župana istoga vojvodstva bio uveden i hotio je Srěmsku županiu od kraljevine Hèrvatske odružiti: nu suproti tomu se je podigao u ime svih stališah i redovah Hèrvatske i Slavonske kraljevine Cernković kanonik Zagrebački i prepušt Požežki *(Actor Nr. 4.)* gdě se ono spominja, da isti princip na sabor kraljevine po banu po-

Digitized by Google

zvan, dojti nije hotio. God. ove iste došli su kraljevski komisari, kojim su pokloni zahvalnosti od kraljevine naredjeni, tako knezu Karaffi jeden lěpi, osedlan konj, drugim pako po 50, někojimi po 100 dukatah (*pag. 277*), konj je ovaj koštao 400 fl. (*Act. pag. 279*). Iste godine počeo je mir medju cesarom i turskim carom, koj je god. 1699. dana 26. Sěčna utverdjen u doljnem Karlovcu na 25 godinah. Ovaj se je mir takodjer na Poljake, Russe i Mletčane pretezao.

God. 1701. Sabor je u Varaždinu ilirskih kraljevinah deržan, u kojem se je najviše o tom radilo, da nebi dostojanstvu bana štogod pomanjkalo, ako bi gospoda Hèrvatska pravde svoje na palatina prineła.

G. 1702. Boj je medju carom Leopoldom i Ludovikom XIV. kraljem Franceskim opet započet, zato su stališi Ilirskih kraljevinah sabor u Varaždinu deržali, i u njem 1,200 pěšakah caru na pomoć odredili.

Budući da je prošaste godine velika pravda bila poradi stranah zadobljenih, kako zbog dolnjih krajinah Slavonie, tako i poradi stranah kod Kupe i Une zadobljenih, jer su isti Štajerci zadobljene strane kod Kupe, hotěli k sebi priklopiti, zato što su Hèrvatom u pomoć bili proti Turkom i mloge troškove učinili. Za pripréčiti dakle sve dalješnje pravde, Leopoldo car i kralj stališem Hèrvatske kraljevine slědeću odluku podari god. 1703.

„Leopoldo po Božjoj miloserdnosti odabrani Rimski car uvěk uzmnožan itd. Poštovani, odičeni, izvišeni, vitežki i plemeniti, věrni nam i ljubljeni. Carske i kraljevske dužnosti naše veličanstvo onu sebi najstariu uvěk imati je hotělo brigu, da kako god u svih posvuda nam po Božjoj milosti podložnih kraljevinah i deržavah tako i u onih po najprije svu nastojnost prikazati bi se tersili, kojih su hrabrie prama nami i našoj presvětloj kući zasluge, čversta věra, stalnia prignutost, ne samo u vrěme mira, nego i u najopasniih ratovih, koja se svuda dobra poznade. Kada su indi toliko krěposti i zasluge vaše na spoznanje čitavoga skoro kerstjanskoga světa prama nam i uzveličenoj kući našoj došle, i one su od věkovah věrnostim vašim vlastita slava i preporuka; je na službu i priverženost našu niste uzkratili domovinu, posědovanja, děcu, kerv, život i druga dragocěna, osobito pako u poslědnjih Turskih bojevih, gibanjih i puntarstvih za razširiti naše oružje i sréću i istu vašega imena slavu u pomoć dati: nepazeć, da bi mlogo i mlogoputa najstražnje rasutje, ili podneti ili se uzbojati morali; sva ste

Digitized by Google

opet i nesetna i vas istih u svaku pogibel voléli postaviti; nego se od pradědovah i vami prirodjene krěposti, věre i stalne podložnosti nam i uzveličene kuće Naše odverći.

Poradi šta, da očevidnu nam i cělomu dvoru našem krěpost i věru vaših věrnostih (koje ufanje, buduća takodjer vrěmena nami nedvoumljivo obećavaju) po osebujnom onom, i otčinskom, koje pram věrnostim vašim nosimo nagnutju, i vam u svih dogadjaih sa svim nastojati tèrsenju za dosta vrědno bi spoznali, niti bi terpeli, da posli kako su se raširili po Božjoj milosti preobladajući oružje našega srětni svèršetki, domovine vaše medje stisnute nadalje ostanu: nego za pristojnu, tolikih za preveličanske kuće naše povećauje podnositih poslovah, i pribavljenih od onuda zaslugah nadokladnost: ne samo stranke i krajine, medju Unom, Kupom i Savom stojeće, i s věrnostih vaših trudom junački zadobljene i sačuvane, nego i strane od starine na kraljevine, i bansko vladanje spadajuće po pravu natrag zadoblenja (*Jure postliminii*) kraljevini, i banskomu vladanju bi natrag priklopili, i onih združenje na věrnosti vaše posve spadajuće, u buduća na uvěke i u sva vrěmena sveudilj da obstoje, premiloserdno jesmo odredili.

Od ovuda posli kako se je medju věrnostim vašimi od jedne, i medju Austrie nutarnje sudbenim savětom (*Dicasterium*) od druge strane: poradi puka medju Unom, Kupom i Savom nastanjenog, i poradi pravovlade zemaljske, podloženja vojačkoga, i poradi premeštenja i načina ukinutja Slavonskih i Petrinjskih krajinah, ili generalie Varaždinske, pravda, i kavga započela, i po věrnomu jednako i nami ljubljenomu Franji Cernkoci od Cernkvec, věćniku i pukovniku (oberstaru) našem, kanoti věrnosti vaših u istoj pravdi kod dvora našega poslaniku, veličanstvu našemu preponizno napervo bi bila stavljena. Poslě pako, radi iste pravde i umirenja, pervi put stanovitu komisiu na lice městah (da ona istu ondi po očevidnom razgledanju i istinsko onih krajinah stojanje, i iz podpunoga izvidjenja učinjenoga, pravotvornu napervo donešenih tegobah rednost boljma bi iznašla (premiloserdno bi bili odabrali, zatim sverhu iste poslane komisiè proponizno nami pridanoga odgovora, i ostalih pravdajućih se poradi toga dvornih i deržavnih sudbenih savětah i stališah: kanoti carsko kraljevsko naše věčtvo dvora bojno, nutarnja Austrianska kancelaria, naša dvorna; zatim nutarnje Austrie, drugih bojnih većah

Digitized by Google

naših skupi, niti manje po věrnostjah vaših i Štajerske stališih, za i proti poslanih, i sverhu nutra predanih izputčenjah, i izvodah novu ovdi u Beču komisiu ministrah dvornih bi bili odredili. Stražnji put nadalje tako pismeno, kako ustmeno podpuno načinjeno, i od ove ministerialske komisie odredjeno svih i posebnih polag čina i pokaza pravde ove predmetah, okolicah i pokazah obilatie napervostavljanje i svakoverstno izkazivanje, jer ista pravotvornost i pravica tako je zahtěvala, na službe naše i sve skupštine korist i věrnostjah vaših i pravovladanja banskoga neoskvernost na uvěke obstajajuću, za verhovnu odluku, milostivno odlučili smo i dosudili, da podpuno izverši se, imati hoćemo; da na primĕr. 1.) Sve ono medju Unom, Kupom i Savom rěke ležeće, i našemu vladanju, iz previsokoga s obladajućim oružjem našim pribavljenoga mira, obzira, pravoredno podloženo zemlište, skupa sa svimi i posebnimi kojeg god naroda stanovnici, sadašnjimi i budućimi (medju koje oni takodjer platjeni vojaci, koji su poradi vlastitog dobra stan svoj ondě svoje volje utverdili, razumiti se imadu) gledom na vlastitost i gospodovanje koristno, na koliko je komorsko od komore naše dvorne poslě visěti će: gledom pako na pravovladanska i duhovna uprav kraljevini našoj Hèrvatske i njezinoj banskoj vlasti da se izruče i podlože; sve dakle zemljište, koje je suviše od krajinah novozadobljeno, sa tverdjavami, koje se ukinut i uništit imadu u generalatu Varaždinskom, skupa sa spadajućimi stranami polag priespomenute komore naše dvorne razredbe poredno popisati, na imanja razdělìti, ili prodanje, ili drugi kakov god način, u kasu našu husnu obratiti, i daći s kuplenjem i pravovladanjem kraljevine, i bana (sa saderžanjem u ostalom, svih ostalih pravah kraljevskih običajnih) podložiti se moraju. I nato na dalje sverhu, od tajne naše nutarnje Austrie kancelarie srědstvom unutarnjih tajnih Austrie pravdověčtvah (*Dicasteriorum*) sadašnjim upraviteljom i častnikom Varaždinskim Gjurgjevačkim, Križevačkim, Ivanićkim, Petrinjskim, i drugdě postavljenim oštro smo zajedno zapověditi naručili, da nijedan izmedju njih gore spomenuti u réčenih okružjih stanujući narod **Racki** (ilirski) ili druge stanovnike srědstveno ili nesrědstveno protiva kraljevine i banskom gospodovanju i njihovom zapovědanju buniti, ili da se na drugo město presele pod nijednom izlikom, da se neusude. Da pače, ako bi jedan ili više iz spomenutog naroda tužbe radi častnikom unutarnje Austrie došao, takove od-

Digitized by Google

mah imadu bez otezanja k spomenutom kraljestva našega banu i njegovoj sudbi izručiti i poslati. Verhovni verhu tog Upravitelj Petrinjski, ako vojsku kakovu iz svojih plaćenu, ili iz Kostajnice, ili iz mlogo puta spomenutih stranah još bi imo, onu odanle što berže neka odvede, on sam takodjer, s odvedenimi, i koji bi odvesti morao tako odanle neka otide, i poslě odvedjenja ništa sa svim brige ili posla u onih městih neka si neuzme; već i isti Petrianci dosada u Petrinju i medju spomenutimi medjami nastanjeni, koji ondi ostati, i svoje stanovanje zaderžati budu hotěli, banu i kraljevini pokorni i podložni biti moraju. Ako pako na koji drugi način oni isti, gledeć na Petrinjski, i isti (po svojoj vlastitoj povlasti i jakosti osvojeni, i do sada uživani Kostajnički, ili drugi koi god kotar) bolji nadpis, kako biškupa Zagrebačkoga, i donacie da imadu, i očeviduo pokazati, da mogu, bi mislili, i na posledku spomenutomu biškupu pravdu podignuti, i njega i kaptol na pravdu povući zverhu toga bi hotěli, da onda pravdu ovu svoju po putu prava pravorednom pred istim našim banom kanoti onakovih podignutih tužbih pravorednim sudcem suzderžati moraju. Medjutim pako vrěmenom od svakoga daljega deržanja, silovitoga podhvatjenja, i samovoljnoga uživanja neka se čuvaju. Ne manje takodjer Petrinjci spomenutoga naroda podušitelji i pobunitelji mira i pokoja občinskoga uznemiritelji, u druge, na kakov god more biti način, daljne krajine daleko neka se přesele, i svi do sadašnji putovah kazitelji i službenici ostali, kakove god službe, ili časti nahodeći se (jer ove službe naposlě od nikoga drugoga, nego od spomenutoga našega kraljevine bana davati se imadu) sa svim neka se ukinu, i odanle šnime, i nijednoga naposlě překo Kupe, Une neka neprimaju, i neka nedopuštaju i da se ondě dulje zaderžavaju. Na jednaki način, kada je veličanstvu našemu dokazano, da od našega najvećega naměstnika, principa Leopolda Badenskoga stanovita někakova knjiga Zaštitna carsko-kraljevska istim Racom je preprečena, i od njih knezu Bakaču predana, niti manje da inventar Kostajnički, skupa i bana i vice-bana svědočna knjiga *(Reversales)* pri rukah nutarnjega Austrianskog věća dvorno bojnoga i sada zabadava leže, drugdě većma potrěbite, navlastito što se Kostajnice dotiče; ova tverdjava skupa sa svimi spomenutimi, medju Kupom i Unom ležećimi, kanoti i Jasenovac, takodjer sa onamo spadajućimi krajišnici i ostalimi městi Posavsko-gradjanskimi, već od prie po

Digitized by Google

nami banovini kraljevine i njezinoj i banskoj uredbi premiloserdno izručena i zaufana jesu. Koja sva kako sada tako i odsele buduć da od věčnitva našega bojnoga vise: njemu takodjer prespomenuta četiri dokaza pismena taki da se izručiti moraju. i po našoj skrovnoj kancelarii Austriansko-dvornoj češće spomenutomu nutarnjemu Austric, takodjer bojnom věću izresno odredili smo i zapovědili. 2.) Da nesamo ista generalia Varaždinska i tverdjava s. Gjurdja i Ivanička, nego takodjer Koprivnička, Začesanska, Križevačka i Petrinjska indi sve brez razloga komande, i njihovo pravovladanje s čitavim gornjim stališem vojničkim, kako prie izpraviti, ukinuti i uništiti moraju se. U ostalom četnici, gradjanski i Varaždinski vojaci, koliko god od njih za potrěbu bilo, ili sami se od svoje volje prenoti bi želeli na druga tako već načinjena, ili koja će se još načiniti krajinska města i tverdjave pred ostalimi, iz dobrovoljnosti opet i razredjenja ovoga našega dvorno bojnoga věća premestiti se mogu. Koprivnički pako grad, buduć da se još u někakovom obranjenja stališu nahodi, i kanoti u srědini Slavonskoga onoga zemlišta stojeći, za uzderžanje i domovine iste utočišće zlužiti more: i za sad još s kakovim vojničtvom polag spomenutoga našega dvorno-bojnoga věča volje providjene, ali pod ravnanjem i komandom i pravovladanjem banskim, vice-bana i cěle one kraljevine, pod verhovnim pako ovoga mlogoputa spomenutoga savěta našega dvorno-bojnoga upravljanjem, i zavisnostju, sasvim neka se zaderži. 3.) Buduć da se spomenuta ona medjaška krajišna města odlučiti nemogu od zemaljskoga pravovladanja, ona ista Krajnska města u buduće Banska, takodjer sa svim po kraljevini i banu ondi naměštenim i platnim ili iz generalie Varaždinske, polag savěta našega dvorno-bojnoga razredjenja za potrěboću stvarih morebiti jošter za izvaditi veće vojničtvo, i s ostalimi stranah onih stanovnici i naselci, i istim zemljištem, po imence sa svima u spomenutoj Varaždinskoj nekadašnoj generalii ležečimi městi na način prenapisani kraljevine, i banskomu pravovladanju i ravnanju za stalno neka se priklope. Dakle i ova, i ostale medju Kupom, Unom i Savom potoci stojeće krajine jednako, kako ostala posebna, i svakolika města i kotari, u tolikoputa spomenutoj prie generalii Varaždinskoj ostajuća, iz istih uzrokah i obzirah banovini kraljevine i banskomu razredjenju neka podvěržena i podložna budu, i tako podložena i podveržena u istoj Hèrvatskoj i Slavonii po kra-

Digitized by Google

ljevinah banu kroz buduća věkovita vrěmena stalno i neprěměnljivo neka se ravnaju i upravljaju. I ovako od pervoga do poslědnoga sva i nesětna generalie Varaždinske města i tverdjave (osim Koprivnice, koja kako kazano jest, za utočišće i obrambu někakovu polag spomenutoga toliko puta savěta našega bojnoga razredjenja s vojaci proviđiti se imade) dignuta i ukinuta, i u pervašnji stalıš obernuta za uvěke da budu i ostanu hoćemu. Kostajnicu pako, Novi, i ostala po banskom vojničtvu zasědjena, i druga osim toga, koja će morebit naš savět dvorno-bojni suditi, da se u vojnoj potrěbi podignu i vojskom napune, města posebna i svakolika skupa s banskom krajinskom ondi naměštenom, i iz generalie Varaždinske morebit uzeti se imajućom, ili od kud god dolazečom, i ondi naměštenom vojskom, bana, vice-bana, i njihovim podložnim službenikom, ravnanju, i kraljevine upravljanju i pravovladanju neka se podlože. I ovako isti ban, vice-ban i kraljevina, sa spomenutim sebi podverženim, i tako na novo kako do sada podložnim vojničtvom, i ostalim tako pervašnjimi, kako kraljevini i banii na novo priklopljenimi i poslě mnogo godinah povraćenih krajinah svih, što na vojničtvo spada pod zavisnostju od ovoga našega dvora bojnoga savěta milostivne naše odluke i odredjenja pokorno neka primaju i izveršuju.

Gledeć pako na ona, koja za krajinskih městah i tverdjavah opravljanje i uzderžanje, kanoti i banskih oficirah, osobito pako vice-bana, i posebnoga kojega god stališa i osobe, koja službi podveržena biti mora, da po vrědnosti službe i česti pristojno živiti more, da uzderžanje, prilagotnost i ostale občinske potrěboće od potrěbe jesu razuměva se, porezna kolikoća, što pravo i podnosljivo, jakostim i mogućnostim vašim moguće i prilično po dvorno-bojnom savětu našem sa bana i kraljevine dogovorom, da se odredi i odkaže hoćemo, na to navlastito da se izruči: i po věrnostih vaših, kanoti na vašu sěgurnost i službe naše povećanje svake godine izdade, odlučismo. Koja sva za věkovitu pravah vaših kraljevine i banske pravovladnosti neoskvernjenost i sěgurnost, na uvěke valjajuća, po zrělom i razabranom savětu iz podpunosti carsko-kraljevske jakosti naše vami věrnim spomenutih kraljevinah naših Hèrvatske i Slavonie stališem i redovom, kako god da se izručiti moraju, sudili smo miloserdno, tako u věrnostih vaših prama nam i uzveličenoj kući našoj pradědinskoj věri, stalnom na-

Digitized by Google

gnenju i neumornoj za povećati službu našu želi, tvrdno nadalje ufanje imajući, vam s milostjom našom carskom kraljevskom, milostivno nagnuti ostajemo. Dano u gradu našem Beču, dana 10. Serpnja godine 1703. Leopold m. p. Ovako Kerčelić *(pag. 477. 478. Period. 4.)*

Od ovuda vidiš dragi štioče, da sam car i kralj Leopoldo po mlogih komisiah, mlogih sovětih, i po pravdi je pravice iznašao, da doljnje strane Slavonie županie naime Věrovitička, Požežka i Vukovarska, poslě Srěmska nazvana od starih dobah na kraljevinu su Hèrvatsku ili Slavonsku spadale, i zato je on nje po pravu poslě mlogo godinah zadobljenja (*jure postliminii*) natrag naravskoj svojoj ilirskoj kraljevini povratio. Sram dakle neka bude one puntare, koji se nestide kazati, da su to němci uradili, a gdě su bili Ugri? Oni kako budalasto kažu, nisu znali da one strane spadaju na njih. Lěpa hvala! dakle tako je bila sva Ugarska priprosta, da nije znala za krajine, koje na nju spadaju? — Ali su znali Hèrvati, koji su svoga poslanika imali u tom poslu Franju Černkoci u Beču, znali su Štajerci, Korušci i Austrianci, koji su od nepoznanih dobah bili pod jednu kraljevinu Hèrvatsku, prie Slovinsku spadajući, i to su znali iz starinskih poveljah, i iz Bečkih pismenospravah, gdě se više od starinskih dogadjajah i pravah nahodi, nego u Ugarskoj, koja je toliko puta najviše po domaćih bunah rasuta, sva je izgubila, i neka zahvali Austrianskoj kući da je ovako, kako je ostala. Neka dakle neprestran čověk progleda povelju ovdě sad spomenutu, i viditi će, da nije nigdi Slavonia pod Ugarsku spadala, nego sa Hèrvatskom skopčana bila, i mora ostati. Nu čudim se někim Slavoncem, koji su u Slavonii od Slavonskih roditeljah rodjeni, odhranjeni, i sada kào častnici stoje u službah kraljevine ili drugdě, pak jih je stid bit Slavoncem, Ilirom, nego hoće svom silom, da budu tudjine. Svoje narodne odbacuju, poteptavaju, izsměhavaju i zamiću, a za tudjim obiručki hvataju. Kakvoga su značaja takovi ljudi, to nek svaki sam sudi. — Što se mene tiče; koi svoj materinski jezik, običaje, navade i domovinu, koja je toli nezahvalnog odgoila, zateptava, i za tudjim hlepti, gorji je od nerazložne živine; jer i ona za svojim zavičajem teži, a čověk koi ima razum (teško da ga takovi imadu) to proti svojoj naravi zabacuje. — —

Gog. 1704. Za bana Ilirskih kraljevinah bio je uveden u Varaždinu Ivan Palfi u měsecu Ožujku, koj je s

Digitized by Google

vojskom Hèrvatskom išao u Ugarsku proti Rakociu i puntarom, i nje je pobijo.

God. 1705. Leopoldo se je car i kralj, veliki nazvan, dana 1. Svibnja razbolio, a dana 5. Svibnja je umro u starosti 64 godinah.

Poglavje LVII.

Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Josipom I. carom i kraljom od god. 1705 do 1711.

Josip I. Sin Leopolda velikoga, car i kralj od Hèrvatske XXXIV. Kraljevinu je poslè smerti otca god. 1075 poprimio. Iste su godine ilirske kraljevine sabor dèržali, i poslali su u Beč poklisare, koji će izjaviti žalost SS. i RR. ovih kraljevinah poradi smerti otca, i zajedno srètan početak kraljevanja novom kralju čestitati: nu buduć se ban Ivan Palfi u Ugarskoj sa vojskom protiva Rakociu, i ostalim puntarom magarskim zaderžavao, zato su pod predsèdničtvom Petra Kegljevića za dobro obobćinsko domovine vèča deržali. Medjutim je ban s Hèrvati, Raci i s vojskom Ebervilia u mèsecu Sèrpnju Rakocia uzdignjence razbio i rastèrao kod Podmerića.

God. 1706. Petar se Keglević i Branković biškup Zagrebački na namèstničtvu banskom zahvale, zato stališi ilirskih kraljevinah bana u kraljevinu pozovu, iz uzroka najvećma, jer se je glasilo; da su Turci iz Bosne u Hèrvatsku udariti nakanili, poradi šta je Josip kralj u knjigi na stališe pisanoj pohvalio, koja ovako glasi.

Josip itd. Kada s milostivnom uspomenom promatramo, s kakovom nepokvarenom vèrnostju i istinitostju serdca i serdčenom pripravnostju stališi i redovi naše naslèdne kraljevine Hèrvatske u svih prošastnih vrèmenih najpogibelnimi podbunami za preveličansku kuću našu, sebe i svoja jesu prikazali, i ne samo protiva obćinskomu kerstjanskom nepriatelju sa mlogim prolitjem kervi, junački uvèk vojujući premloge junačkih persah izglede jesu ostavili, nego takodjer neslobodne Magjarah bune uvek bèžeći, sa odapetim kovarstvom nikada sebe nisu po-

Digitized by Google

gordili, zaisto ne brez osebujnog i obilatog veselja serdca ova spomenuti možemo, zašto bo koja prie toga tako hvale vrédno učinjena jesu kod nas, i u vrême našega slavnog vladanja da će se učiniti nam najzanfanije obećajemo navlastito u dogadjajih, koji na stvar občinsku i kraljevine neporaznost spadaju, ili za potišiti pogibelne Magjarske bune potrébovati bi se mogla, u kojoj zaufanosti vas milostivno sègurne činimo, da dužnosti ili službe nam i kući našoj, koje će te izkazati u onom uvèk proštimanju biti će, da od prirodjene miloserdnosti naše i mlogoverstnih carskih i kraljevskih milostih sveudilj sègurni biti budete mogli, kako vama miloštu našu, carsku-kraljevsku ovim milostivno potverdjujemo. Dano u Beču dana 26. Sèrpnja 1706 Josip m. p.

God. 1707. Došao je ban iz Ugarske, i dèržao je sabor u Varaždinu, u kom je opet 1,200 vojakah odredjeno caru, na pomoć protiva puntarom Magjarskim, koje je odveo u tabor u Ugarsku.

God. 1708. U Požunu je Josip kralj sabor navěstio, u koj je od strane stališah Hèrvatske kraljevine bio Adam Kegljević s drugimi někojimi odabran. Ove iste godine Petar Kegljević bio je za velikoga župana Požežke županie po kralju imenovan. Nadalje ove je godine, Ivan Palfi ban i Sigebert, Herster Rakocia i drugih surotnikah vojsku dana 3. Kolovoza kod Trenčina razbio i raztèrao.

God. 1709. Stališi su ilirskih kraljevinah u Zagrebu i Varaždinu dèržali sabore, u kojih su mloga na kraljevinu spadajuća razpravljali, medju ostalimi su odredili, da se 500 pěšakah u okružje kod Mure razrede; osim toga su 2,000 vojakah podigli, koji su čekali pripravni na zapověd kralja, da idu, kuda bi trébalo ići

God. 1711. Šandor se je Karoli, vojvoda vojske puntarske sa svimi surotnici na milost kralja predao i oružje položio. Rakoci pako i Beršteni kano protèrani bègali su. Iste je godine Josip car i kralj dana 3. Travnja umro.

Priložak od Isusovacah (Jesuitah), *i od školah, kada i kako su se u Zagrebu, Varaždinu i Požegi započele.*

God. 1606. Kada su strane od Požege pod jarmom Turakah cvilile: Simo Bratulić biškup Zagrebački, i Ivan Drašković ban Hèrvatski u saboru občinskom stališah Hèrvatskih na pèrvo su stavili, da bi od potrébe bilo za

Digitized by Google

mladež Hèrvatsku, da se škole podignu; i na ovu sverhu, da se Isusovci iz Požuna u Zagreb dozovu. Stališi i redovi kraljevine na to privole, i iste god. 1606. dva otca, otac Ivan Zanić i Petar Vragović u Zagreb dojdu, koje je spomenuti biškup Bratulić blagodarno primio.

God. 1607. na same Duhove u cerkvi s. Marka župskoj u gornjem varošu u Zagrebu držano je obsluživanje na tu zverhu, i škole su otvorene, to jest 6 školah, što se Gimnazium zove, je su započete. Da pako naučitelji školah za život potrébita bi imali, biškup Bratulić prepuštiu Glogovničku, i na nju spadajuća imanja, Kalec i Planina zvana od Matiaša II. kralja je izmolio.

God. 1613. Dana 15. Sèrpnja Petar Domitrović biškup Zagrebački blagoslovio je pervi temeljiti kamen cerkve s. Katarine u Zagrebu.

God. 1632. Franjo Ergelia biškup Zagrebački cerkvu s. Katarine je blagoslovio, ovako se je samostan Isusovacah i Gimnazium u Zagrebu započeo.

God. 1678. Kloštar se je Isusovacah sa školami u Varaždinu započeo, po blagodarnosti Margite, Ane knegine od Tonhausen, i po blagodarnosti Jurja Draškovića biškupa Gjurskoga, koj je na tu zverhu 6000 fl. poklonio, i po blagodarnosti preizvišene familie knezovah Drašković, koja isti Gimnazium Varaždinski od temelja dala je sazidati. Tretji je samostan Isusovacah i Gimnazium školah bio Požežki, kojega je Ivan Josip Babić podigao, kada je imanje Kutjevačko Isusovcem odpuštao, od šta nèkoja podpunie popisati imadem.

God. 1698. dana 18. Listopada (kako se u dnevniku Isusovacah nahodi) došli su patri Isusovci u Požegu valjada od spomenutoga Babića pozvani, po imenu Stručić, Gnostić, Geršler i Rovis, koji su se u starinski nègdašnji Paulinski samostan, iz nad kamenitih vratah stojeći, gdi se kuće Tabakovića, Baloga, Jakoba i Hasela sada nahode, naměstili. Stručić je bio starešina od ovih.

God. 1699. Ivan Josip Babić, izabrani biškup Skradinski, opat b. D. Marie od Gota ili Kutjeva (opatia je ova prie Turakah spadala na Cistercite) i stolne cerkve Zagrebačke kanonik poradi svojih velikih zaslugah dobio je imanje Kutjevačko od Leopolda cara i kralja godine 1689. na poklon. Taj dakle svoju Slavonsku domovinu ljubeći muž i neumerli svega kerstjanstva dobročinitelj gledeć na duhovnu izobraženost, odpustio je ovo imanje istim otcem Isusovcem. Nu da se ovo, i s poveljom kraljevskom potverdi, izmolio ju

Digitized by Google

je god. 1700. dana 7. Veljače od Leopolda kralja. Ja ju u dogodovštini župe moje Sesvetačke imadem; nu ovdě ju izpuštam. Odkud 1.) znamo: Da Isusovci nisu taki u tako poslě nazvanom Kolegiumu Isusovačkom stanovali, buduć da je ovaj samostan prie Turakah Opaticah s. Klare bio: nu kako su Isusovci taj samostan dobili, i u njega se preselili nisam mogao saznati. 2.) Da Isusovci nisu taki po svojem dolazku u Slavoniu škole pričeli učiti, jer su oni sami pismeno ostavili, da su god. 1709. dana 6. Studena dva světovna popa Toma Uršić Grammatiku i Syntaxis, Mato pako Taborić pèrvu i drugu skolu učiti došli. I tako su počeli nauke svoje slavonskoj mladeži dana 12. Studenoga predavati.

God. 1710. Dana 6. Svibnja, počeli su zidati Isusovci u Kolegiumu, koji se je Jezuitski poslě zvao. onu stranu od berdą, gdi je bio refectorium i kuhinja, koju je stranu biškup Šandor Alagović, koji je Kolegium kupio god. 1834. porušena. Sada je tamo sirotište (*Orphanatrophium*) gdě se odhranjuju 24 djaka i 5 učenicah. Ovo je neumerlo dělo. Za Slavonce je Alagović věkovitu si uspomenu ostavio, i dok je Ilirah, hvalit će ga i slavit. Ovdě sirote sve dobivaju, naime: oděću, obuću, knjige i druga, koja su djaku potrěbna. Ovaj je Slavjanski muž lěp priměr dao, bilo bi želět, da se više takovih ljubitcljah najde —

Godine su spomenute 1710. isti Isusovci drugi kat (*tractus*) nadozidali, od kud se more zaključit, da su isti Isusovci od kralja dobili Donaciu; na ovaj nègda bivši opatički samostan. Po njihovom pravičnom i doslědnom prognanju iz ovih kraljevinah, samostan je ostao prazan do god. 1834. kad ga je věkovite uspomene biškup Šandor Alagović kupio, i u odhranilište pretvorio.

Poglavje LVIII.

Od dogodjajah u Hèrvatskoj pod Karlom III. carom i kraljem od god. 1711 do 1740.

Karlo III. sin Leopoldov mladji, po smerti brata Josipa, kralj od Hèrvatske 35; godine 1711. dana 19. Prosinca u Frankfurtu za cara krunjen, god. 1712. sabor je

Digitized by Google

u Požun navěstio. Uslěd toga je Imbro Esterhazi biškup Zagrebački s banom Ivanom Palfiom ilirskih kraljevinah sabor u Zagrebu navěstio U njem je biškup Esterhazi stališem u lěpom govoru napervo stavio; da Karlu kralju i svoj uzveličenoj kući Austrianskoj ništa povoljniega ali i za jaki i věrni narod Ilirski, ništa koristniega nebi moglo biti, nego da oni kraljevsko dostojanstvo, i na ženski spol prenesu, i ovako pervi, da drugim kraljevinam svoje věrnosti pram kući Austrianskoj hvale vrědni izgled dadu. Svi stališi i redovi k tomu privole, što je i poklisarom u Požunski sabor odredjenim bilo naručeno, da se sa svom mogućnostju, to izveršiti terse, ali s tom razlikom, da nijedan drugi, osim koi Austrie, Štajerske, Koruške i Krajnske bude odvětak, u prava ilirskih deržavah stupiti nemore. Stvar ova kako je bila Karli kralju draga, svaki si misliti more, ali premda su stališah ilirskih poslanici ovo nastojali uvesti, ništa opet u ovom saboru opravili nisu; zato Karlo sam u sabor došavši, potverdi pravice Ugrom i Hèrvatom, i naredivši, da se kraljevah naslědničtvo samo na muški spol preteže dana 22. Svibnja bi krunjen.

God. 1713 četiri su sabora stališi ilirskih kraljevinah pod presědničtvom biškupa Imbre Esterhaza deržali, koi je bio naměstnik bana; u kojih su govorili od Kostajnice, tverdjavah, prava Patačićah u imanje Zajezda, i odredili su da se Rabata general medju plemenite Hèrvatske primi.

God. 1714. Biškup naměstnik banov sabor je u Varaždin navěstio: u kojem je Ivan Branjug za prabilježnika izabran. Poslanici su takodjer izabrani na budući sabor u Požun od strane stališah Ilirskih.

God. 1715. U saboru je Požunskom za Hèrvatsku kraljevinu bilo odredjeno, da vladanje i dostojanstvo bana potverdjeno ostaje; da pravice narodne i naroda Hèrvatskoga odredjenja tverda ostanu; da se dolnje strane, to jest Slavonia kraljevini Hèrvatskoj i Dalmatinskoj pridruži, da tabula ili stol sudbeni banski, i osmine sudbene, u svojoj jakosti i stališu ostanu, da se gornji i doljni grad Križevački u jedan varoš sastavi; dva su indi varoša Križevačka u staro doba bila, od kojih se i dan danas uspomena i zlamenja podertinah, nahodi. Medjutim vrěmenom glas pukne, da su Turci Mletčanom boj navěstili, od kuda su stališi Hèrvatske odredili, da se gradovi i sve tverdjave kod Turske medje utverde, i da se vojske potrěbite, za medje čuvati podignu.

Digitized by Google

God. 1716. Karlo car je principu Eugeniu nad svom vojskom carskom zapověd dao, i da vojsku svu k medji Turskoj vodi. On indi kod Futoka tabor načini: Lefelhaca pako generala s někojimi šerezi k Mitrovici pošalje, da pazi kuda Turci udariti kane, i da one krajine brani. Kada začuje, da Turci překo Save prelazeći k Petrovaradinu se potežu, Eugenio pošalje Ivana Palza bana s jednom stranom vojske, da Turke suzbie. Kada je indi na Tursku vojsku od 40,000 naišao, tako se je pametno i junački pobio, da je i svoju vojsku zdravu sačuvao, i natrag ju k velikoj carskoj vojski potegao, i Turke verlo poměšao, pobio i put za preobladanje otvorio; jer je Eugenio vojvoda uto vojsku razredio, i zatime tako silovito na Turke udario i razbio ih tako, da je 30,000 mertvih ostalo; tabor sav Turski, i 170 topovah našim je dopalo. Poslě několiko danah, dok se je vojska opočinula, odveo je vojsku pram Temišvaru, i njega je 1. Rujna obsio, i poslě kada je Seraskira, koji je obsědjenim na pomoć došao, razbio i protěro, Temišvar je predobio god. 1717. Iste godine Eugenio dana 1. Sarpnja je s Dunave i Save Biograd zatvorio i obsio ga. Turski vezir sa silnom vojskom k Biogradu na pomoć dojde, i iz nad tabora Eugeniovog, svoj tabor naměsti. Ovako je vojska carska u velikoj pogibeli, midju gradjanskimi Turci i vojskom vezira, postavljena bila, ali Eugenio, mudri vojvoda, iz nenada obnoć na tabor Turski udari, Turke razbije, i iz tabora protěra. Ovo se je 16. Kolovoza dogodilo. Turci u gradu posl tri dana predadu se, i ovako je Biograd zadobljen. U ovo su vrěme Hèrvati s vojskom svojom na medji stojali, i kraljevinu čuvali, načinili su takodjer nuz medje čardake, da lašnje ako bi Turci od koje strane navalili, saznati, i pomoć kuda bi trěbalo veću poslat mogu.

God. 1718. Turci su mir tražili, koj je takodjer u Požarevcu bio načinjen, i godine 1719 na 25 godinah potverdjen. Karlo car od bojevah prost, sve brige u jednu skupi, kako bi mogao učiniti, da se krajine Austrianske, Ugarske, Ilirske i ostalih kraljevinah nebi medju Europe principe delile, već da skupa pod jednim kraljem i vladaocem ostanu; zato je već god. 1713. odredio, da se odvětne deržave nikada medju više principa nerazděljuju. 2.) Da uvěk najstariji odvětak u njih u vladanju slědi. 3.) Da ako bi nestalo mužkoga spola, onda i ženski spol gledom na starost slěditi mora, i najposlě i najprije od svoga pokolenja, zatim od Josipa, i ako bi

Digitized by Google

ovoga pokolenja nestalo, onda od Leopolda kćeri na vladanje da stupe. U ovom je pristala Austria, Štajerska, Erdeljska i Šlezia. Ilirske su kraljevine to već god. 1712 same dragovoljno napervo stavile u saboru Požunskom. Samo još Ugarska ništa odlučila nije, zato je i njezinu misao hotio znati, i uslěd toga navěsti sabor u Požun na 20. Lipnja 1722. Stališe je i redove Ugarske na to čisto pripravne našao, koji su bez svakog otezanja njegovoj se volji podložili pod slědećimi pogodbami: 1.) Principi vladajući moraju zakona Rimsko katoličanskoga biti, da na isti način kako i Karlo kralj, kada vladanje kraljevine poprime, za obderžati kraljevine pravice i narodnja prava i običaje po povelji pismeno i zakletvom zavežu se. 2.) Da ako bi žensko takodjer pokolenje Karlovo, Josipovo i Leopoldovo izumerlo, onda stališi Ugarske opet slobodni ostanu za izabrati si kralja, koga budu hotěli. U ovom skupu osim mlogih drugih, naredjena je stolica sudbena kraljevska, stolica sedam sudacah, *tabula Septemviralis* zvana, kojoj je najveća sudbena vlast dana. U ostalom, premda *Praj* i *Španjik* ništa nespominju, *Du Fresne* piše, da je u istom saboru godine 1723. jer se sabor na ovu takodjer godinu produljio, od kralja, i od svih stališah i redovah bilo odredjeno, da prava i običaji kraljevine Hèrvatske podpuno, neoskvernjeni ostanu, da se pravde u stolici banskoj, i u osminah sudbenih po običaju svakom doveršuju.

God. 1726. Karlo je car dao vojsku po stranah kraljevine razrediti; stališi Hèrvatski misleći, da to za ukinuti Hèrvatsku sloboštinu služi, zato su više od 9,000 samih konjanikah podigli, da ako do šta dojde, da oružjem svoja starinska prava brane, buduć dužni nisu tudje vojske u kraljevini hraniti; nu kada bi od kralja razuměli, da on protiva njihovim pravom ništa nije naumio uraditi, umirili su se.

God. 1727. Odredio je Karlo kralj tergovinu do mora Jadranskoga kao i na moru uvesti, i na tu je sverhu god. 1728. sam primorska města, kao Bakar, Rěku i Tèrst išao gledati, ali su mu se mloge zapréke pokazale od Holandah i drugih tergovačkih kraljevinah, tako, da je ova nakana u samoj želji ostala. Ove je godine sabor za buduću na 17. Svibnja u Požun navěstio.

God. 1729. Stališi su Hèrvatski u saboru Požunskom to opravili, da se zadobljene strane dolnje Slavonie s Hèrvatskom kraljevinom po pravu natrag zadoblenja sdruže. U ovom je saboru takodjer način prepisan, kako se

Digitized by Google

pravde od stolice banske, na stolicu najveću pravdih preneti imadu.

God. 1731. Ivan Palfi ban Hèrvatski postao je sudac dvora kraljevskoga, a na njegovo je mĕsto Ivan Drašković postao ban Hèrvatski.

God. 1732 umro je Ivan Drašković ban, i na njegovo je mĕsto Josip Esterhazi izabran.

God. 1733. Josip Esterhazi ban Hèrvatski s velikom svetačnostju u Varaždinu bio je po Gjurgju Branjugu biškupu Zagrebačkom uveden, gdĕ mu je štap i barjak po običaju predao. On je u mĕsecu Kolovozu i Studenom sabor deržao, u kom je Bedekovića izabranog za prabilježnika potverdio. Poslĕ je mĕsta kod medje Turske pregledao, Zrinj, Jasenovac, Dubicu, Kostajnicu, Gvozdansku, Petrinju, Goričku, Glinu, i ostala, koja s vojaci oružjem i hranom obskerbiti je zapovĕdio.

God. 1734 sabor je u Zagrebu, a poslĕ u Varaždinu dèržao, u kojem presvĕtla familia Patačićah, nĕkoji za knezove, nĕkoji za barone, poradi njihovih zaslužbih po zapovĕdi Karla cara i kralja, jesu proglašeni. Ban je Esterhazi ove godine dao Savu očistiti, i ovako su po Savi ladje na veliku korist kraljevine mogle broditi.

God. 1726. Josip Esterhazi ban Hèrvatski sabor je deržao, u kojem, jer je glas pukao, da će boj na novo biti s Turci, stališi, koja na obskerbljenje gradovah i tverdjah spadaju, brižljivo su dokončali. U sabor pako Hèrvatske kraljevine, kada su se od važnih stvarih dogovori deržali, morali su takodjer uslĕd zakonah i običajah kraljevine dojti iz stališa duhovnoga, biškup i prepušt Zagrebački, biškupi ostali Ilirski, kanonici Zagrebački, Začesanski, kolegiah družtva Isusovacah ravnitelj, Zagrebačkoga i Varaždinskoga i prior Pavlinski od Lepoglave; iz stališa svĕtovnoga: ban ili njegov naměstnik, koj je predsĕdio, vice-ban, pra-bilježnik, knezovi, baroni, veliki župani županiah i njihovi vice-župani: poglavice gradovah i tverdjah kraljevine, poslanici od kraljevskih varošah: Zagrebačkoga, Varaždinskoga i Križevacah, i od Cerkvene ili Cerkvenoga grada, sada u generalii Varaždinskoj, zatim ostali plemeniti. Poradi Rusah dakle, koji su s Turci boj započeli zbog Tatarah, Karlo car kano savezni Rusah družbenik, svu je vojsku protiva Turkom podigao, i Ivanu je Palfiu zapovĕdio, da tabor kod Tise, kako u Dunav utiče načini: Palfia je god. 1727 knez Sekendorf izmĕnio. Ovaj je vojsku od Dunava pram Vlaškoj potegnuo, Niš, Višicu

Digitized by Google

osvojio, Vidin je takodjer bio obsio, ali zaludu. U ovo su se vrěme Bugari i Arbanasi, s Arseniom Joanovićem patriarkom pod obrambu cara predali, nu Turci za njimi polete u potěru, i tako ih samo mali broj spatriarkom u Slavoniu izmakne.

U ovo vrěme Josip Friderik vojvoda Hilperhuski s Varaždinskimi, Karlovačkimi, Ugarskimi i Němačkimi šerezi u Bosnu udari, Banjuluku obsědne i s Turci se jako pobije, ali je vojsku na medje Hèrvatske natrag povući morao. Medjutim Josip Esterhazi ban Hèrvatski na zapověd kralja sve stališe Hèrvatske u sabor sazove, i na vojsku pozove, konjanike i pěšake po običaju na čete i šerege razredi, i vrědne jim vodje predpostavi. Ovako najprie tabor kod Manjske Poljane, poslě kod Gline naměsti, odanle u Tursku udari, i Bužin někdašnji Keglevićev grad obsědne; nu jer velikih bojnih pušakah nije imo; s vojskom se je u Hèrvatsku u měsecu Kolovozu natrag povratio.

God. 1728. Knezu je Königsegu vojska carska bila izručena. On je u nazočnosti Stěpana Franje vojvode Lotarinskoga šrětno kod Kornie protiva Turkom vojevao, ali poslě od mloštvah Turskih obkoljen; Mediu i Oršovu je izgubio, i vojsku tiam do Biograda natrag potegnuti morao. Josip Esterhazi ban sretnie je proti Bosanskim Turkom vojevao. On bo je grad Zrinj, u kom je Jurašić čuvar bio zatvoren, ne samo od obsědjenja oslobodio, nego je Turke takodjer junački pobijo, i u Bosnu protěrao. U ovo su vrěme svikolici stanovnici u vojvodstvu s. Save i Cernogorci oružje pograbili, i s Hèrvati su se združiti hotěli, ali jih Bosanski paša s vojskom stigne, i vojvode izsěče, a ostale pod gorki jaram opet natěra.

God. 1729. Knez Valis postao je nad svom vojskom carskom vojvoda: nu bio je nesrětan, jer je kod Grodske bio od Turakah pobijen; i s ostalom vojskom k Zemunu morao se je potegnuti, i poslě je Biograd dana 13. Rujna Turkom predan, s tom pogodbom, da sve tverdjave i turnjeve izvan grada, koje je Karlo car bio sagradio, mora na svoje troškove porušiti, i tako je mir načinjen u taboru, da Sava ostane medja obodvojega carstva, a Serbia sa Biogradom i Vlaška s ove strane Alute rěke, da spadne na Tursko carstvo. Polje pako Temeško da pod vladanjem ostane cesara. Medje od Hèrvatske, da ostanu, kako su i bile: ovako je mir na 27. godinah bio potverdjen.

Digitized by Google

God. 1740. umrě Karlo car i kralj Ugarski, poslědnji odvětak mužkoga spola od pokolenja Habsburgskoga dana 20. Listopada, i ostavi kćer Mariu Tereziu, udatu za Franju Lotrinskoga, velikoga vojvodu od Hetrurie kano svih kraljevinah odvětnu naslědnicu: od koje se je poslě zvalo Lotarinsko pokolenje.

Poglavje LIX.

Od dogodjajah u Hèrvatskoj pod Mariom Terezziom od god. 1740 do 1780.

Maria Terezia kći starija Karla cara i kralja, po smerti otca stupi na vladanje kraljevinah, i jest kralj od Hèrvatske XXXVI. Taki je na početku mnoge i jake nepriatelje imala, da nitko nebi bio mogao misliti, da će ona sve kraljevine i krajine otčinske obderžati moći; nu s pomoćju, jakostju i junačtvom Ilirah, Ugarah i drugih združenih principah sve je nepriatelje preobladala. Karlo vojvoda Bavarski, Augusto III kralj Poljački, Elektor Saksonski, Filip V. kralj Španjolski, Karlo Emanuel kralj Sardinski, Karlo palatin Rajnski, Ludovik XV. kralj Francezki i Friderik II. kralj Pruski oružje svoje protiva Marii Terezii podigli su. Nu na dogodovštinu moju nespada, da ja one bojeve, koji su se u različitih kraljevinah mlogi u ono vrěme dogodili, popišem: od onih drugi pisci obilato pišu, meni je dosti samo one dogadjaje popisati, koji na Ilirske kraljevine spadaju.

God. 1741. Maria Terezia, koja je već Josipa sina bila porodila, sabor obćinski u Požun navěsti. Tamo došavši sina Josipa u naručaju deržeći, u kratkom govoru, ali krěpkom věrnosti i jakosti stališah i redovah sebe i děte je preporučila, svi stališi i redovi s tolikom věrom i zakletvom zavapiše, da sva svoja, i isto življenje prie izgubiti, i kerv svoju proliti prie su pripravni, nego nju ostaviti: na što je Maria Therezia od zahvalnosti i radosti milo zaplakala. Taki joj od strane Hèrvatske i Ugarske 30,000 pěšakah u pomoć joj odredjeno, osim konjanikah. Poslě su od drugih deržavnih poslovah mloga věća deržali, i mloge članke načinili, za koje bolje razumeti, moram se na někoje pervašnje dogadjaje povratiti.

Digitized by Google

Leopoldo car i kralj, kako zadobi dolnje strane Slavonie, taki pošlje u nje svoga nastojnika, jer je nje pod komoru kraljevsku bio postavio. Ovaj nastojnik komorski u onih stranah bio je Zemljak. Leopoldo je kralj nekoja města od onih stranah vrědnim i zaslužnim poklonio, někoja je prodao, a někoja su još ostala pod komorom. Buduć da je pako odredio, da se u stranah onih načine dvě Graničarske regimente, koje bi medje od Turakah branile: od kud je slědilo, da je u onih stranah trojstruki stališ vladao, deržavni od strane bana i Hèrvatske kraljevine, vojački i komorski. Ali budući narod ovim bremenom jako obterašen: na tužbu Zemljaka komorskoga nastojnika izruči Leopoldo kralj one deržavne strane pod vladanje i upravlenje bana i stališah kraljevine Hèrvatske poslě mlogih komisiah: kako Leopolda kralja odluka godine 1697 dana svědoči, koju sam u (Poglavju 56) popisao. Ovo rastavljenje krajinah ostalo je do vrěmena Marie Teresie. God. dakle spomenute 1741. u saboru Požunskom glede na Slavoniu bilo je odredjeno u članku 18. „Krajina Srěmska, i dolnje Slavonie, kako se berže stvari u mirnii stališ postave, kraljevini na jednaki način neka se sdruže, i njegovom pravovladanju podlože. Od strane kraljevine ove komisare će takodjer gospodin knez palatin imenovati; od strane pako Slavonie gospodin ban kraljevinah Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie, sa stališi i redovi istih kraljevinah, koji u spomenutih Srěmskoj i dolnje Slavonie stranah, i u drugih stranah medjaških zemljište za podignuti krajine prikladno i zadovoljno odkazati će, i krajišnikom za stanovati i sveršivati ondě službe, tako da u krajinah nepoměšani s drugimi dačnici stanuju: i kada zemlju na način spomenuti rastave, i odkažu: ostalo pod vlast županiah u vrěme podpuno neka podlože, i svoje kraljevsko veličanstvo neka dostoji županiam u onim stranah kraljevine stojećim velike župane predpostaviti. Od ovudase vidi, da su krajine one s voljom kraljevine načinjene. 2.) Da je Srěm i dolnja strana ona spadala na Slavoniu, a ne na Ugarsku, jer stališi i redovi Ugarske očito izpovědaju, „strana Srěmska i doljnje Slavonie", ali kažu maloumni, da toga stališi nisu znali. Sramota, da kraljevina Ugarska nebi znala. U istom saboru slavni stališi od Hèrvatske i Ugarske načinili su članak 50 u kojem se ova nahode:" Ono, što bude . . . iz dolnje Slavonie, pravovladanju s. krune priklopljeno pravovladanju kraljevine i bana podložiti će

Digitized by Google

se. Sto češ_više, sami su indi stališi Ugarske spoznali, i izpovědili, da one strane dolnje Slavonie na pravovladanje kraljevine Hèrvatske, Slavonie i bana spadaju: drugačije pako, kao sva Hèrvatska i Dalmacia, sa s. krunom Ugarskom sdružena pod pravovladanje s. krune i kralja Ugarskoga Hèrvatskoga s uzderžanjem svojih starinskih pravicah i običajah ilirskih spada.

God. 1743. Medje su od strani naše kraljevine, i Turske pokraj Une i Save načinjene; kod toga je posla Karlo Batjani ban Hèrvatski morao biti, i dolnje je strane Slavonie pregledao. Od toga je na stališe Hèrvatske kraljevine objavio, da strane županie Věrovitičke bližnje generalii Varaždinskoj kanoti Vučin, Věrovitica i ostala okolišna sela nebi rada, da se pravovladanju deržavnomu podlože, nego da se generalii Varaždinskoj pridruže, i da nijednomu imanju, to jest gospodinu zemaljskomu nebi radi služiti, već da od sve daće, rabote, i ostalih davanjkah budu prosti, osim samo da vojničke službe, kako i drugi Varaždinske krajine krajišnici obslužiyaju. Na jednaki način krajšnici dolnje Slavenie žele, i obvežuju se jedino u vojničkoj službi ostati, nu pod tom pogodbom, da budu prosti od svake daće, odkud se njihovi častnici izplatjuju, i da su zbilja samo na tu službu odredjeni stanovati, Leopolda povelju stavljaju. (*Acta ban. Nr. 94.*)

God. 1745. Komisia je za Slavoniu dolnju u red metnuti, i krajine dolnje od stališa deržavnoga rastaviti, od veličanstva kraljevskoga poslana bila. Ove komisie perve osobe bile su baron Engelshofen, knez Šandor Patačić, baron Vagaj i mlogi drugi, medju kojimi je i naš prěpoštovani *Kerčelić*, kako sam piše. (Objavljenje od toga *Acta ban. Nr 271.*) Ovoj komisii bilo je naručeno, neka izradi, da nesamo dvě krajine nove kod Dunava i Save, protiva tako bližnjemu nepriatelju za previsoku službu, i s. krune obrambu veoma potrěbne ustroji, nego da i starinske kod Save krajine u redu s novimi tako združi; od svake deržavne strane rastavi, da se ovako medju istimi gradovi gledeć na previsoku službu većja uzajemnost i mir lašnje uzderžati more; zatim da red uvede, u koga manjkanju je dosadašnje poměšanje deržavnih stranah, s graničarskimi smetalo, i zatim, da se ostala strana u tri županie, kanoti Věrovitičku Požežku i Srěmsku razděli, i banskomu, i kraljevinah Dalmacie, Hèrvatske Slavonie pravovladanju, i po ovomu s. kruni kraljevinei Ugarske pridruži. (*Acta ban. Nr. 304.*)

Digitized by Google

S ovom prigodom su za krajinu odredjena naseljena selišta *(Sessie)* 793¾ ostala su županiam priklopljena, kao Vèrovitičkoj 1369¾; Požežkoj 1482¹/₂₄, Srèmskoj; 1305⁹/₂₄ sve skupa 4157¹⁷/₂₄. Sva pako selišta držav na vojničku daću plaćati moraju, svako posebno 21 fl. den. 50. računajuć svake godine, svega skupa 89,336 fl. 25 den. I ovako su spomenute tri županie pravovladanju stališah i redovah poslanikom: knezu Šandoru Patačiću, Ivanu Bužanu i Ivanu Saiću izručene *(Acta ban. Nr. 304)* s onom u ostalom očitom pogodbom, iz previsokoga odredjenja pridanom, da Srèmski i dolnje Slavonie stanovnici od plaćanja devetine, kako do sad, tako i na poslè takodjer uvèk prosti ostanu. *(Ibidem sub Nr. 304.)*

God. 1746. U ovom poslu resk. kraljevski, od dana 27. Travnja godine 1746. na stališe kraljevine Hervatske je došao, po kojem se uredjenje komisie kraljevske odobruje tako, da se Slavonie dolnje županie u plačanju daće po naměri kraljestva Ugarskoga moraju upravljati i věćničtvu kraljevskom Ugarskom podložni neka budu, da se takodjer upravljanje vojačko tamo preteže: na koju su sverhu stanovnici hranu i dele(porcie)davati dužni. Na dalje da se malte ondašnje ukinu, i u nove krajine protiva Turskoj prenesu: zatim da stanovnici dolnje Slavonie od davanja devetine prosti budu; u ostalom pako po prepisu zapovědih domovine kraljevine Hèrvatske i Slavonie, a navlastito po članku 59. 1741. i ondè spomenutomu 66. god. 1681. na način potrebštine oružje poprimiti, i u vojsku iti dužni budu, koju su dužnost istih županiah stanovnici sami spoznali i primili. Najposlè, ona iznimka, koju su poslanici kraljevine Hèrvatske u prigodi one komisie napervo stavili, da ako bi se na koj način u buduće vrème nepriatelj, na dalješna města i krajine protèro, onda da se krajine u dolnjoj Slavonii načinjene opet pod držav no vladanje kraljevine Hèrvatske i Slavonie povrate, i sègurnost postavljena i primita u istom reškriptu kraljevskom imade se držati. *(Acta ban Nr. 67.)* Budući pako da poslanici kraljevine Hèrvatske u vrème gore napisane komisie račune onih trih na novo podignutih županiah od daće selišćah i čitavoga izneska na sebe i slèdom na stališe kraljevine Hèrvatske nisu hoteli primiti, i budući da iz tog uzroka one županie, što se dotiče držav ne daće i zimskih konakah vojničkih na primèr Ugarske visokomu vojničtvu Ugarskomu po istom kraljevskom reškriptu bile su podložene: od ovuda su stališi Hèrvatske i Slavonie kraljevine u saboru nezado-

Digitized by Google

voljni bili; poradi toga su suprotivni predlog banu napervo stavili, da spomenute tri županie dolnje Slavonie u ničem visokomu věču Ugarskom podložne nemoraju biti iz uzrokah ovih, jer věče Ugarsko nikada do sada na kraljevine ove, i pravovladanje bansko nikakovu povlast nije imalo. 2.) Jer podvergnutje ovo teško more za sobom dovući porušenje pravah i smutnje, koje će biti na propast sve skupštine. (*Acta ban. Nr. 110.*) Na ova je ban pisao, da je stvar s velikimi teškoćami zapletena poradi zaveza daće vojničke s domaćom, to bi se indi najprie opraviti moralo, da bi se računi domaće kase banu, ili stališem ponajprije morali predati, i po stališih ili banu njegvomu veličanstvu poslati. (*Acta ban. Nr. 121.*) Kraljevina je račune primala od g. 1747 do god. 1749. *Ibidem.*

Ove iste god. 1746. da se daća županie Srěmske od odredjenih 1305¼ selištah, svako napo se po 21 fl. 50 denara računajuć 28,065 fl. 57¼ denara ukupno iznašajuća, na 20,000 izpravi. Na to je obrambu kneza bana izmolila župania Srěmska (*Acta ban. Nr. 23.*)

God. iste je 1746. daća doljne Slavonie, s računi kraljevskom věću podneta, nu od poslanikah je kraljevine Hèrvatske komisar knez Šandor Patačić uzroke knezu banu dokazao. 1.) Jer gospoda stališi Hèrvatske, koji nikakove vojničke daće nedaju: vojake u konakih rědko kada deržе; putbine vojačke po svojem i različitom načinu odpremaju: za ured dakle metnuti novu, i neurednostih punu krajinu, zadostnu věštinu nemaju. 2.) Buduć da su županie dolnje Slavonie, kako su i njihovi pravitelji i derzavni službenici novaci: s tim se dakle manje novomu takodjer i nevěštomu upraviteljstvu zaufati mogu, da daća kraljevska nepametno, ili pogrěšno sa svim nebi spoznala primanje. 3.) Jer bi u poslu takovom dopisavanja mloga na dvor kraljevski bivala, koja berzo, dapače učasne pomoći trěbaju; a věče kraljevsko uvěk skupljeno, takovu berzo doprineti more. 4.) Poradi sveze cěle daće, koja se u stvari i vrěmenu postaviti mora, previsoka služba to iztražuje. Najposlě 5.) što može većma uditi kraljevini Hèrvatskoj, prostoj od daće? Da li neće ova ako od daće Slavonie svoju ruku nesuztegne, tudje računah previdjenje činec: verhovno prěvidjenje spoznati; a morebiti pomanjkanja daće popunit, ili za ova na poslědku takodjer dobro stojati morat (*Acta ban. Nr. 140*).

Digitized by Google

Iste godine uzraduje se skupština županie Věrovitićke, što je dolnja Slavonia pod bansko pravovladanje povratjena, i sa sestrom svojom Hèrvatskom opet sdružena želeći obćenu věkovitu slogu i jedinost Ilirsku (*Acta ban. Nr. 4*) Srěmska se župania na jednaki način raduje nad skupzdruženjem s Hèrvatskom, očito izpovědajuć, da tako veliko, i nikada nezaboravljivo stališah i redovah dobročinstvo službom svojom posvědočiti, nikada neće propustiti. (*Ibidem Nr. 5.*)

Godine su iste dolnje Slavonie županie, da su u ostalih pravovladanju banskom povratjene, radost svoju izjavile, ali da su gledom na daću i na konake vojakah kraljevskom naměstničkom věću Ugarskom podvergnute protusloviše (*Nr. 68*) izpovědajuć, da je težka rana po tom kraljevini i banskim pravom zadana, buduć da je u svem s Hèrvatskom i Dalmaciom sdružena dolnja Slavonia po pravu natrag zadobljenja po člancih 1. i 5. god. 1741 odredjeno jest.

God. 1747 mnoga su razredjenja u krajini medju Kupom i Unom načinjena: na vlastito su se princip Karlo i knez Batjan tèrsili sve krajine da u red postave. Taki iz početka svoje banie izbacio je mloge upravitelje i pukovnike, koji nisu pravo upravljali; da pako moji štioci znadu, kako su krajine Hèrvatske bile na komande razděljene, izpis komisara gospodina barona Sermage stališa krajinah Kupo-Unskih, kojega je god. 1745 banu predložio, popisuje. Komande su indi kraljevine bile.

1. Kostajnica pod kojom bilo je knežiah 9, selah 82, kućah 3018, pěšakah 2,064, konjanikah 717, kućah pustih 44, obamerlih 155, nemoćnih 130, odselacah drugam 155, pandurah 31, odpravitih u Bavarsku 523, na straže medjaške 108. Ostalih kod kuće 2,150.

2. Komanda Glinska, imala je knežiah 7, selah 58, kućah 1816, pěšakah 1,018, konjanikah 498, obamerlih 73, nemoćnih 61, odselnikah 18, pandurah 100, odpravljenih u Bavarsku 436, na straži 140, ostaju kod kuće 940.

3. Komanda Zrinjska: imade knežiah 7, selah 48, kućah 1214, pěšakah 650, konjanikah 282, kućah pustih 2, obamerlih 31, nemoćnih 128, odselacah 36, pandurah 36, u Bavarsku poslanih 200, na straže medjaške 247, kod kuće ostaju 485.

4. Komanda Dubica: knežia 1, selah 4, kućah 323, pěšakah 272, konjanikah —, kućah pustih 7, u Bavarsku je otišlo 113, na stražu medjašku 54, pandurah 24, kod kuće ostaju 105.

Digitized by Google

5. Komanda Jasenovac: knežie 2, selah 5, kućah 183, pěšakah 150, konjanikah 47, pustarah 48, u Bavarsku je otišlo 30, na stražu 34, pandurah 28, kod kuće ostaje 133. Ukupno knežiah 26, selah 197, kućah 6624, pěšakah 4,154, konjanikah 1,544, pustarah 101, obamerlih 194, nemoćnih 335, odselacah 209, pandurah, 219, u Bavarsku otišavših 1,302, na straži 584. kod kuće ostavših 3,813. Ovako su i druge regimente Hèrvatske bile razredjene u pervo doba, sada je šve drugačie. Da je pako iz Hèrvatskih krajinah mlogo hiljadah vojakah pod Mariom Tereziom protiva nepriatelju išlo, to i gore popisani izpis, i ostali, koji se u pismospravu stola banskoga nahode pokazuju. Zaisto taki izperva boja u Italiu otišlo je pod vojvodom Petrom Paraminskim više od 2,000. U Bavariu pako pod baronom Stěpanom Patačićem 2,011. pěšakah, i 400 konjanikah God. 1747 pod vojvodstvom gosp. Gjure Pogledića osim banderiacah otišlo je 2,985, a koliko drugih godinah, kojih se izpis neznade. Ova je pako naš (Kerčelić str. 481) popisao, kamo je vojska pandurah koju je baron Trenk iz Ilirah sastavio, i kako je on š jnom vojevao u naslědnom ratu, to je dosta poznato. Ovdě na Slavu Trenku i njegovim ilirskim junakom samo toliko stavljam, da si je ime neumerlo pribavio vojujuć za slavnu Austriansku kuću. Kud je Trenk sa svojimi Iliri došao, tamo nie bilo govora o branenju, nego kako da probitačnie kožu svaki svoju spasi, jèr Ilir nigda nije natrag stupao. Neumerlo je ime Slavonsko-ilirskih pandurah kod Prusah, Bavaracah i inih Němacah. —

God. 1750. vojaci su carski iz grada Požežkog, Pakraca i Věrovitice otišli (*Acta ban. Nr. 37.*)

Godine je ove došao kraljevski prepis (*Rescriptum*), da su županie dolnje Slavonie okolišne odluke glede na procembu zanatliah, jednakoće vage, ne od věća kraljevskoga, nego uprav od kraljevine Hèrvatske, primati dužne (*Acta. ban. Nr. 21* i *32.*)

Iste godine u saboru je kraljevine Hèrvatske odredjeno, da se za županie dolnje Slavonie i velikaše rok za sabor prie měsec danah postaviti i prepisati mora. (*Acta ban. Nr. 36*)

Iste godine poslanici su kraljevine išli u Beč, poradi krajinah Hèrvatskih, koje je Karlo Batjan ban po gospodinu Vinku Klefeldu dao u bolji red metnuti, i doneli su iz Beča povelju, u kojoj se u kratkom zaderžaje, da banova oblast u one krajine na dalje ostaje, ali

Digitized by Google

da i stališi kraljevine s banom u one krajine podpunu imadu vlast. Sto se plaće bana dotiće, jer se je ban Batjan očitovo, da plaće netraži, da se za naslědnike njegove za plaću mora gledati. Da věće dvorno od boja na iste krajine imati će obzirnu vlast, kako i prie. Od kuda su se ispisi stališa vojačkoga istomu věću svaki měsec morali predlagati. Ban je sve oficire iz domaćih sinovah sam imenovati dobio pravo, osim pukovnika, (Oberstara) kojeg će na preporučanje bana sam kralj imenovati; svi ovi oficiri imati će jednako poštenje kako i drugi od regulašah kraljevskih. Tverdjave će se s narodnom vojskom popuniti. Najvećega kapitana izabrati i potverditi pravo imade kraljevina, s tim ufanjem, da će ovo dostojanstvo uvěk bana dopasti, ban će pako vice-kapitana Krajinske vojske imenuvati. Oružje, i ostale će se spreme od kralja dati; komisara za krajine izabrati kraljevina vlast neka imade. Kraljevina od uzderžavanja i konakah vojačkih polag članka 48. god. 1741 neka je na dalje prosta; ako bi pako bila potrěba, da se vojska ondi nastani, onda da će vojska živiti iz svoje plaće za gotove novce. Za izplatjanje banske vojske, koje su stališi primili, metnuti su pod porez svi cèrkveni podložnici, koji su do sad bili od takove plaće po povelji izneti: sami gradjanski stanovnici, kaptolski i biškupski kod Zagreba od konakah i drugih osobnih službah neka su prosti; sverhu toga odredjuju, da se povrate imanja Zrinjska i Frankopanska, kako takodjer bližnja Karlovačkoj i Varaždinskoj generalii sela, koja jim još nisu priklopljena, i da se povrate, i da se na poslě neće više primiti svi kraljevine stanovnici u spomenute generalie. Dohodki krajinski, koji dosada upraviteljem slišali su, u kasu kraljevine neka se postave. Kaptol Zagrebački neka obslužuje upravljanje grada Dubice, po jednom kanoniku, kojega sam ban iz napervostavljenih od kaptola izabere, koji čast i plaću imati će majorsku, i od samoga će bana visiti. Ovaj u gradjansku samo vojsku imat će vlast, i samo protiva Turkom morati će vojevati, dohodke krajine Dubičke neka bere, i po duši od njih banu račune neka dade. Na pomoć izplaćanja spomenute vojske odredjuje se takodjer po glasu članka 49. god. 1741. polak malte kraljevske; najposlě želi se, da bi svoje věličanstvo pri podarenju županiah Zagrebačke i Križevačke velikoga župana službu, osobiti plemenitih obzir imati dostojalo. Godine je indi ove u Zagrebu u saboru krajinah banskih proglašeno upravljenje: načinjene su dvě regimente

Digitized by Google

Glinska, koje je pukovnik bio baron Stěpan Patačić, druga Kostajnička, koje je pukovnik bio gosp. Juraj Pogledić. Ovom su prilikom i ostali častnici postavljeni: nu ovo se je god. 1753. prominilo budući da je stališ vojnički od deržavnoga onda sa svim odlučen.

Poslě nekoliko godinah slědilo je novo upravljanje svih po Hèrvatskoj krainah dočim su četiri Karlovačke regimente poslě u red metnute, jer je Lička regimenta, od Leopolda cara god. 1683. bila za županiu odredjena, i za velikog župana bi imenovan Petar Ricciardi, kako povelja Leopolda svědoči, u Zagrebu dana 8. Veljače u skupu proglašena god. 1693. u saboru 5. dana 22. Lipnja u Zagrebu deržanom, knez Adolf Cinsdorf, kanoti knez věkoviti Like i Kèrbave, i kanoti indigena kraljevine zakletvu je položio, ali su se ova sva poslě godine 1750 proměnila.

God. 1751. Da iz županiah dolnje Slavonie takodjer poslanici u sabor občinski kraljevinah Ugarske i Hèrvatske idu odsele, županija je Věrovitička molila bana, da bi to opravio; nu da se po tomu neželi od kraljevine Hèrvatske oddružiti (*Acta ban. Nr. 35.*) Nisu bili u ovom saboru primiti, ali odredjeno jest u članku 23. da se poslě uvěk pozovu; koj ovako glasi. Dokončano jest, da županie Srěmska, Věrovitička i Požežka po svom veličanstvu presvetom odsele na sabor kraljevine pozivaju i medju ostalimi kraljevine ove županiami, i stolicu i glas imati mogu poslě zadobljenja, u ostalom da kraljevine Ugarske i bana pravovladanje u svomu stališu ostane.

Iste godine Požega je varoš molbu dala na stališe i redove Hèrvatske kraljevine, da bi kod svoga veličanstva opravili, da se u broj slobodnih i kraljevskih varošah primi, jer plativši 30,000 fl. u kraljevsku kasu, i postavivši 300 fl. kameralske takse od gospodska pravovladanja sebe su već izplatili (*Acta ban. Nr. 71.*) Ove godine je 26. Svibnja u Hraščini blizu Zagreba kamen 71 funtih težak iz zraka opao, koj se u Beču čuva. God. 1756. urbarium je za dolnju Slavoniu prepisani proglašen (*Acta ban Nr. 45.*)

God. 1759. dojde privisoki prepis upravljanja Hèrvatskih županiah, u kojem se izkažuje, da županie, koje se u red metnuti moraju pravovladanju i upravljanju kraljevine i bana nadalje podložne ostaju, i da občinski i deržavni poslovi, koji se nutarnjeg čitave kraljevine stališa dotiču unapréde, takodjer na bana i kraljevinu moraju spadati, i u saborih kraljevine razpravljati se:

Digitized by Google

na ove će pako sabore, kao i do sada običajni službenici županiah dolaziti, koji će se odredjenju kraljevine, po sve podložiti, i njega izveršivati morati. Milostivni prepis kraljevski, gledom na županie dolnje Slavonie već se obderžava, i po knezu banu se njim slati mora, i oni opet molbe, i za stvar potrèbitu poslaničtva svoja na veličanstvo po njemu neka šalju, brez kojega na dalje i kraljèvine znanja oružje i puk podignuti nesmiju. Najposlè svake sve skupštine protokol po proštivenju urednom spomenutomu knezu banu iz sverhe takodjer one, da sa znanjem poslovah providjen, u upravljanju skupne i občinske stvari upravno postupati može, po sveršetku svake skupštine da pošalju. (*Acta ban. Nr. 55*)

God. 1759 Požežka je varoš dobila slobodne i kraljevske varoši povelju s podarenjem sela *Selce*. Rescript kraljevski Nr. 79. Ostala sela varošu podarena zovu se Vidovci, Derškovci, Emavci, Komošinec i Arslanovci.

God. 1773 dolnja Slavonia, da se u smislu daće pravovladanju kraljevine priklopi, očituje se, i iz ovoga obzira da još osim obične daće 150,000 fl. plate. Reškript kraljevski Nr. 2. Nu moli se, da se za budući sabor odvuče Nr. 32. 33. 34.

Na ovaj su kraljevski reškript stališi kraljevine Hèrvatske pisali, da se za združenje dolnje Slavonie zahvaljuju, moleći, da u odredjenju daće s Ugarskom, kako je po pravu novog zadobljenja združena, ostane. U ovoj se representacii tèrse pokazati, da se je iste Slavonie, kako i Hèrvatske daća od starinah u saborih domaćih odredjivala, i da su ove kraljevine poradi neplodnosti i nepriateljskoga nasèrtanja na polovicu daće bile odredjene. *Ibidem.*

Na ovaj je predmet odluka kraljevska došla, po kojoj je sva representacia stališah bila prevernuta, jer se je kazalo da je uzrok, što su god. 1745 tri županie dolnje Slavonie, što se daće dotiče vèću kraljevskomu naměstnom bile izručene, onaj bio, da se po prepisu daće trih gornjih županiah sa svim različitom, na nijedan način š njimi sjediniti, niti skupno izpraviti nisu mogli. Sistem je pako onaj sad već god. 1770, tako izpravljen, da već sada podpuno u stvarih jednosličnost obstoji. — Neka zadosta bude na dalje, da je god. 1741. u vrème najmre, kad je stranah onih združenje odredjeno, po članku 50. onoga istoga sabora očito bilo odredjeno, da se Slavonia ili za onda odkazane županie pravovladanju kraljevine i banu podlože, iz kojega se zakona naravski

Digitized by Google

ništa drugo izvoditi nemore, nego da brez svake razluke i rastávljenja svi poslovah predmeti pravovladanju kraljevine i bana podložiti se moraju. Brez temelja je pako ona izrěčba: kano da je od daće takodjer trih gornjih županiah do sada u saboru kraljevine Ugarske radjeno i dokončano bilo, i ovako da nikakvoga uzroka nema, zašto bi ovo ponavljanje biti moralo (*Acta ban. Nr. 36 — 40*).

Iste godine gledeć na dolnju Slavoniu sva briga za odkazati kolikoću daćnu od věća kreljevskoga naměstnoga Ugarskoga posve oduzeta, i na drugi za iste Dalmacie, Hèrvatske i Slavonske kraljevine god. 1770 utverdjeno věće prenešena i zaufana. (*Rescriptum regium Nr. 36*) Od kuda znademo, da je u Hèrvatskoj imenito u Zagrebu poslě pako u Varaždinu stojećo věće ili consilium, za samu Hèrvatsku i Slavoniu pod Mariom Tereziom bio načinjen.

God. 1780. umrě Maria Terezia prava mati svih svojih narodah, koje je ravnala, dana 29. Studena.

Poglavje LX.

Slěde cari od zapadnoga carstva věka XV. od god. 1410. do god. 1519.

U Poglavju 30. popisao sam, da je Rupert car umro god. 1410. Ovaj je car umro u Openhemu u dolnjem Rajne palatinatu, a sahranjen je u Heidelbergu, u cerkvi s. duha, koju je sam podigao, i viteški nadario, gdě se slědeći napis nahodi:" Rupert vojvoda Bavarie, knez Rajne, palatin, Rimski kralj, pravedan mira i zakona ljubitelj, vrědan se je bogu vidio, koji bi za pravdu tèrpio. Ove svete kuće i samostana načinitelj ovdě s prevěrnom drugaricom Elisabetom, Norinberskom burggroficom počiva; život doverši god. Isukersta 1410.

Sigismundo, sin Karla IV. i brat Vénceslavov, car je postao god. 1411. On je bio u saboru duhovnom, u Konstancii deržanom; za věru i zakon je mlogo radio, sa Husiti je dugoviti boj imao, nu god 1346. preoblada ih, i unide mirno u svoju Česku kraljevinu. Cerkve porušene, je podigao, popravio očistio i službi božjoj povratio, sve krivověrnike, koji se nisu hotěli povratiti, iz kraljevine Češke je protěrao. Umro je u Znojimu varošu u Morav-

Digitized by Google

skoj, kada je kćeri svojoj išao, dana 9. Prosinca god. 1437. Tělo je njegovo odanle u Ugarsku donešeno, i u Varadinu sahranjeno.

Albert II. Austrianac, zet Sigismundov posta car po njegovoj smerti god. 1438. Tri puta je krunjen: 1. Sěčna kano kralj Ugarski, dana 20. Ožujka kano car zapadnoga carstva, i dana 6. Svibnja, kano kralj Ceski. Poljake je nadvladao, Turke s medje Ugarske protěro i Čehe, koji su se Kazimiru bratu kralju Poljskom bili prikupili, opet pod svoje vladanje natěrao. Kada se Alberto poslě suzbitih Turakah u Budim a odanle u Beč vraćao, od serdobolje napadjen umre god. 1439. danu 26. Listopada.

Friderik III. Austrianac, sin Ernesta vojvode od Austrie a sinovac cara Alberta II. Jako je mirno gaserdca bio, zato je mir u njegovom carstvu bio, od kuda je ime mirnoga zadobio. G. 1452 Eleonoru je kćer kralja Portugalskoga za ženu uzeo, i š njom je zajedno za cara bio okrunjen od Nikole V. pape iste godine dana 17. Ožujka. Po njegovom nagovoru Felix V. antipapa sam se je dragevolje Nikoli papi podložio. Hotio je, da se za života sin njegov Maksimilian za cara izabere, koi je dana 17. Veljače god 1486 izabran, i iste godine dana 10. Travnja u Akvisgrani krunjen. Umro je dana 7. Rujna god. 1493. u Lincu gornje Austrie varošu. Maksimilian, sin Friderika III. u carstvu je slědio; god. 1499 s Karlom VII. Francuzah kraljem mir je utverdio; god. 1496. u Italiu s vojskom je udario, s naměrom, da Poljsku osvoji. Zato je galie po moru poslao, nu od slapovah morskih budu raztepene, i ovako ništa nije opravio, već se je u Němačku povratio. Iz perve žene Marie kćeri Karle vojvode od Burgundie imao je sina Filipa arkivojvodu od Austrie koji je bio otac Karla V.; umro je god. 1519. 12. Sěčnja.

U Poglavju 29. popisaosam, kako je carstvo istočno Gerčko dokončano, zato ću samo Sultane Turske redom ponoviti.

Bajazet car bio je od Tamerlana Tatarskoga cara preobladan, i god. 1402. dana 28. Sarpnja uhvatjen.

Isa Bajazet sin slědio je, ali ovoga brat Emir Soleiman pervoga u boju preoblada i ubije. Soliman je u carstvu slědio, ali brat njegov Musa dao ga je konopcem zagutiti god. 1412.

Musa u carstvu, kog je opet brat drugi Mahumed na isti način dao smaknuti.

Mahumed po imenu I. godine 1422. naravskom je smertju umro.

Digitized by Google

Amurat II. imao je mloge bojeve sa Škender-begom ili Gjurom Kastriotićem; god. je 1450 carstvo ostavio.

Mahumed II. carstvo je pograbio, i ovaj je svu Aziu zadobio, i dvoje carstvo Carigradsko i Trapezuntsko osvojio; god. 1481. je poginuo

Bajazet II. sin Muhameda II. od svoga sina Selima s oružjem prisiljen, carstvo mu predati, poslě je od istoga sina god. 1512. otrovan.

Slěde Bojevi Turski.

God. 1425. udarili su u kraljevinu Ciparsku i sve su porobili, Mletačkoga su vojvodu Rogoneta Priula kěrvoločno ubili; god. 1426. Nikosiu su osvojili, i kralja uhvatili, kojeg su 1427. izpustili iz sužanjstva, ali da jim harač plaća. God. 1431. Tesaloniku su zadobili i Mletčane jako pobili. God. 1434. Antigoniu su varoš u Epiru zadobili. God. 1437. udari Amurat II. u Ugarsku silovito. God. 1453. Carigrad su zadobili. God. 1458. Korint su osvojili, i Pelopones pod harač natčrali. God. 1463. Bosnu su zadobili i Stěpana kralja Bosanskog kervoločno smakli. *Berti* piše, da su kožu s njega derali. Godine 1475. Genuezom su Teodoziu ili Kafu oteli. U Štajersku su i u Krajnsku naderkivali. God. 1480. varoš su Hidruntu osvojili, i ondi nahodećeg se biškupa dèrvenom pilom prepilili. God. 1499. Mletčanom su varoš Eolie Naupaktum odteli, i odanle u Furlansku (*Forum Julii*) naderkavali. U kratko kazuć: Sam je Muhamed II. dva carstva i dvanaest kraljevinah, i više od dvě stotine varošah pod svoje carstvo podložio.

Poglavje LXI.

Slěde cari od zapadnoga carstva věka XVI. Od god. 1519. do god. 1612., i cari Turski.

Karlo V. sin Pilipa arkivojvode od Austrie, Maksimiliana cara sinovac, u carstvu je slědio, kad je stric njegov Maksimilian umro god. 1509. dana 12. Sěčnja. Iste godine dana 28. Lipnja bio je u Frankfurtu izabran, ali stopram god. 1520. dana 13. Listopada u Akvisgrani kru-

Digitized by Google

njen, i poslě god. 1530. u Bolonji od Klementa VII. pape bio je zlatnom krunom Rimskom krunjen. God. 1516. je za kralja od Španjolske krunjen. Imao je dugoviti boj s Franjom I. Francezkim kraljem, kojeg je u boju god. 1525. uhvatio. Kalvine i Luterane je progonio. Godine 1550. sve knjige protestantah, dao je popaliti. Godine 1555. odlučio je kraljevinu ostaviti dana 24. Veljače. God. 1556. kraljestvo Španjsko zadobio je sin njegov Filip II. on pako otišao je u samostan Jerolimianah s. Justa u Estremanduri stojeći. On se je za volju brata svog Ferdinanda od Austrianskog vladanja odrekao, umro je godine 1558.

Ferdinandó I. brat Karla V. u carstvu je slědio, koji je god. 1527. bio izabran za kralja od Češke i Ugarske. God. 1531. za kralja Rimskog. God. 1558. dana 14. Ožujka za kralja Rimskog bio je u Frankfurtu krunjen. S velikom pravdom i razboritostju ravnao je carstvo. Umro je 1564. dana 25. Sèrpnja.

Maksimilian II. sin Ferdinandov zatim carstvo je ravno. Umro je god. 1576. dana 12. Listopada u Ratisboni.

Rudolf II. sin Maksimiliana II. izabran je za cara god. 1576. u Ratisboni; nije se nikada ženio; umro je g. 1612.

Ovoga stolětja podigli su se mlogi nevěrnici, kano ti Martin Luter fratar, Ivan Kalvin, i mlogi kojih imena nije vrědno da popišem, koji su svu Europu pobunili i mloga zla počinili.

Slěde Sultani carstva Istočnoga.

Selim, sin Bajazeta II. kojega je god. 1512. dao otrovati, na carstvo je iste godine stupio. On je Mamoluke ukinuo. Ovako su se zvali Kerštjani, koji su se poturčili i za plaću služili; iz medju njih su veliki veziri i paše postajali: više putah i isti sultani; jer su u boju bili učni i verlo věšti. Dva brata svoja je smakao, i sedam njihovih sinovah; čifutu, koji je otca njegovoga otrovao (biaše bo lěkar), dade glavu odsěći. Ali i on na onom istom městu, gdi je činio otca svoga otrovati, od kužnoga čira god. 1520. je poginuo.

Soliman II. je poslě carevao 46 godinah. Umro je godine 1566.

Selim II. slědio je u carstvu, i umro god. 1574.

Amurath III. za njim je vladao do god. 1595.

Mohamed III. postao je car, i umro je god. 1603.

Digitized by Google

Slěde bojevi koje su Turci imali, i mloga města zadobili.

Selim sultan god. 1516. Mempi veliki i stolni varoš, město sultanah Egipatskih, sad Alkairo zvan, i sve okolišne varoše i gradove je zadobio. Damask, Gazu i Siriu i Žudinsku je odteo. Soliman pako god. 1521. osvojio je Biograd u Serbii. Otok Rod je obsio, i godine 1522. predobio ga. Viteški su ga branili konjanici reda s. Ivana, koji su ga od god 1310. posědovali. U isto vrěme paša Ferat osvojio je Armeniu, Kapadociu i Galaciu. Isti Solimin god. 1562. Ludovika kralja kod Muhača je preoblado, i sve Ilirske deržave, imenito kraljestvo Slavonsko i svu Ugarsku porobio. God. je 1529. predobio Budim i Beč obsio. God. 1532. opet Ugarsku svu porobio. God. 1534. udario je na Persiance, i ondi Tauresiu varoš veliki je zadobio. God. 1537. Mletčanom je odteo otok Kèrf. (*Corfù*) God. 1551. u Afriki Tripoli je varoš zadobio. God. 1560. galie Španjolske bile su razbijene i predobljene od Turakah: trijedarskih 27 i drugih za spremu 14; u njih 18,000 vojakah. God. 1570. Selim II. zadobio je otok Cipar i varoš stolni Nikosiu. God. 1571. na istom otoku zadobio je varoš Famagostu. Ondi vojvodi Mletačkomu, koj je na věru sebe i varoš predao, protiva zavdanoj věri odrězali su nos i uši, i onda iz živoga kožu derali. God. 1574. Vlaška sva došla je pod Turško vladanje. God. 1575. Amurat imao je boj sa Rusi, ali se ondi nije pomogao. God. 1582. Tatari su od Turakah odstupili.

Věka XVII. cari zapadnoga carstva.

Matia, brat Rudolfov, koj je god 1612. brez odvětka umro, iste godine u měsecu Lipnju u Frankfurtu za cara je krunjen. On je poradi Luteranah iz Praga svoju stolicu preneo u Beč, jer pako Matia iz Ane kćeri nije zadobio odvětka; zato je Ferdinanda sina Karla Austrianskoga, koji je bio sin Ferdidinanda I. cara za naslědnika odredio, i njemu god. 1617. izručio Česku, a god. 1618. takodjer Ugarsku. Protestanti su u njegovo vrěme jako bili jogunasti; tomu je on sam bio kriv, jer im je dao povlast, da svaki slobodno zakon slěditi more, kojega hoće. On se je od žalosti razbolio i umro god. 1619.

Ferdinando II postao je car god. 1619. i ravno je carstvo do god 1637., u kojoj je umro dana 8. Veljače

Digitized by Google

Friderika palatina god. 1620. je preobladao u boju, i Česku natrag osvojio. God. 1626. preobladao je krivověrnih vojske. God. 1629. Mantovu, koju su Francezi bili osvojili, natrag je zadobio.

Ferdinando III. sin Ferdinanda II. postao je car god. 1637.; mloge je bojeve imao s nevěrnici navlastito sa Švedi i ostalimi poradi věrozakona. God. 1648. mir je načinio. God. 1657. dana 2. Travnja je umro.

Leopoldo, sin Ferdinanda III. za cara izabran u Frankfurtu god. 1658. dana 18. Sarpnja, i 1. Kolovoza iste godine krunjen. Imao je s Ludovikom XIV. Franceskim kraljem dugoviti rat, i s Ugarskimi puntari, koje je Ludovik kralj podpomagao, i s Turci, koji su god. 1683. Beč obsěli dana 13. Serpnja, nu 12. Rujna su strašno pobijeni i protěrani; oslobodio je Ugarsku od Turskoga jarma. God. 1699. mir je načinio s Turci i umro je god. 1705.

Věka XVII. slěde Turski sultani.

Ahmet I. po smerti Mohameda III. godine 1603. postao je car, i umro je god. 1617. dana 15. Studenoga Mustafa brat Ahmetov kratko je vrěme vladao, buduć da je poradi nemarnosti i kervoločnosti bio izbačen. Osman sin Ahmetov je na carstvo podignut, ali buduć da je god. 1620. nesrětno doveršio rat s Poljaci, poslě god. 1622. bio je iz carstva izbačen, i konopom zadavljen.

Mustafa opet iz zatvora izveden na carstvo je podignut, ali poslě šest měsecah opet izbačen, i u tamnicu metnut god. 1623.

Amurat IV. brat Osmanov, i sin Ahmeta I. postao je car. Ovaj je od same pijanštine poginuo god. 1640. dana 8. Veljače.

Ibrahim, brat Amurata IV., carevao je do god. 1649. — Mohamed IV. sin Ibrahimov do god. 1687. — Soliman IV. i brat Mohameda IV. do god. 1691. — Ahmet II. brat Solimana IV. do god. 1695. — Mustafa II. sin Mohameda IV. do god. 1703.

Ovoga su stoletja Turci svakojakom srěćom vojevali. God. 1601. Španjolci su hotěli Algir osvojiti, ali nisu mogli. God. 1603. Ugarskoj su bili Turci strašno pobijeni. God. 1610. Mauri su iz Španjolske iztěrani od Filipa III. kralja Španjolskoga i više od 900,000 u Afriku morade běžati. God. 1645. u otoku Kretskom su Kaneu varoš po dugovitom obsědjenju zadobili. — God. 1649. 1651.

Digitized by Google

1655. i 1657. od Mletčanah su na moru preobladani bili. God. 1669. Kandiu su otok osvojili, poslě kako su 24 godinah za nju rat vodili. Punih su ju 28. měsecih i 27 danah obsědjenu deržali. Kod obsědjnutja ovog je 150,000 Turakah, Kerstjanah pako 30,000. poginulo. God. 1682, 1683. i 1689. Francuzi su Algir otimali, ali ga nisu mogli zadobiti. God. 1685. kod Strigove u Medjumurju, i god. 1687 kod patrih u Peloponezu od Mletčanah su strašno pobijeni.

Věka XVIII. slěde car i od zapada.

Josip II. sin Leopolda velikoga, bio je već god. 1690. za kralja Rimskoga izabran, i vladanje je carstva poslě smerti otca poprimio. Zadobio je po oružju, Mantovu i Milan s njihovimi krajinami i Neapolitansku. U kozjačah je umro god. 1711.

Karlo VI. brat Josipa izabran je za cara god. 1711. dana 12. Listopada, i krunjen je u Frankfurtu dana 22. Prosinca. Već god. 1703. bio je za kralja Španjolskoga odredjen, nu jer je Karlo II. kralj Španjolski za naslědnika svoga Filipa Borbona odredio, od ovuda su dugoviti bojevi medju Karlom i Filipom nastali. God. 1722. obedvě Sicilie je zadobio. God. 1725. dana 30. Travnja mir je načinjen u Beču, s tom pogodbom, da kraljestvo Napolitansko, Sicilie, Milanska krajina i Belgia spane na kuću Austriansku, da pako Španjolsku Filipu ostavi, i poslě nikakova prava više na Španjolsku nema.

Poslě toga načinio je svetačno deržavni proglas, po kojega bi jakosti naslědničtvo u svih kraljevinah i deržavah na ženski spol takodjer spadalo. Ovaj su proglas, Češka, Ugarska, Hèrvatska, Austria, i ostale deržave primile. I ovako poslě mlogih bojevah, koje je s Turci i drugimi imao, god. 1740. je umro.

Karlo Alberto vojvoda Bavarski, kada je Prag stolni varoš Češki osvojio, za cara po imenu Karla VII. God. 1742. u Frankfurtu bio je krunjen, ali niti je srětno, niti dugovito bilo njegovo carstvo: dvaput je izgubio Bavariu; umro je god. 1745. dana 20. Sěčnja.

Franjo vojvoda Lotringski god. 1745 dana 4. Listopada za cara je krunjen, koi je g. 1736. dobio Karla cara kćer Mariu Tereziu dana 12. Veljače za ženu. Zadobio je Etruriu god. 1735. poslě smerti Ivana Gastana, i pisao se je veliki vojvoda od Etrurie. Mloge bojeve je imao poradi svoje kraljice i carice Marie Terezie, koje

Digitized by Google

je sve srčtno doveršio. God. 1765. dana 18. Kolovoza je umro. Ovdě sada doveršujem od Josipa, Leopolda, Franje, i sina njegovoga Ferdinanda, neka drugi koi sin Ilirske majke nadalje piše, ali osobito dogodovštinu velikoga Ilirskoga naroda neka nezapušta.

Slěde sultani od istočnoga carstva.

Ahmet III. god. 1703. postao je car. On je god. 1713. dao Osman-agu, Mehmeta vezira, i druge někoje, koji su protiva njegovom životu počeli raditi, po zasluženoj pedopsi smaknuti. Umro je god. 1730. — Mohamed V. poslě Ahmeta III. postao je car. Umro je god. 1754. Osman III. je slědio u carstvu, i umro je god. 1757. — Mustafa III., Osmana poslědnjeg sinovac, car je postao. Ovoliko neka bude dosta od Turskih sultanah spomenuti, da moji štioci znadu imena Turskih carah, koji su veću stranu Ilirie pograbili.

Poglavje LXII.

Od banah Hèrvatskih, Dalmatinskih i Slavonskih od god. 1323. do god. 1531.

Popisaosam u Poglavju IX. XVIII. bane od Kolomana kralja vrěmena, t.j. od god. 1102. kada je Hèrvatska Běla sa krunom Ugarskom sdružena. U koje je vrěme Koloman kralj Lapsanoviča za bana, ili vojvodu Dalmacie i Hèrvatske postavio. Velika smutnja je medju pisci, glede na bane kraljevine Hèrvatske, ali i na istu kraljevinu Hèrvatsku, jer hoće někoji, da su tri bile kraljevine Dalmatinska, Hèrvatska i Slavonska, od kud su i bano takodjer poměšali, i druge su Slavonie, a druge opet Dalmatinske izmislili. Ali da one mudrace tko upita, da samo jednoga kralja imenuje od Slavonske, nebi ga nikada znali imenovati: u kojoj pako kraljevini, ili da bolje kažem, deržavi nije nikada bilo kralja, vlastito da ona deržava nemore se kraljevina nazvati. Ja sam već pokazao u mojoj dogodovštini, da do vrěmena, kada su Hèrvati iz Bugarske, Vlaške i Sarmatske u ove krajine došli, da Hun-Avare iz vladanja ovih krajinah protěraju (što se je pod Herakliom carom istočnim i dogodilo), da su se velim sve krajine, kao Bosna, Serbia, Raška, Tracia, Albania, velika strana Macedonie i Epir Slovinsko kraljestvo zvale, i poslě stopram kad su Hèrvati (tako nazvani od vojvode Bugarskoga Hrovata, kojeg su gerčki pisci Chrobat pisali s puci Slovinskimi u spome-

Digitized by Google

nutih krajinah stanujućimi preobladali Hun-Avare, nazvana jest kraljevina ova velika Krobatia ili Croatia, naški Hèrvatska, a kralji su se pisali samo vojvode ili kralji od Hèrvatah (*Duces Croatorum*). Ovo se znade iz povelje Tèrpimira kralja. Poslè Stèpana kralja, koi je sve primorske gradove Gerkom natrag oteo, počeli su se pisati kralji od Hèrvatah i Dalmatinah, što se znade iz povelje Krešimira Petra; ne kano da bi Dalmacia bila zasebe kraljevina, nego da pokažu Gerkom, da su oni kralji i od primorskih gradovah, koje su Gerci Dalmaciu zvali. Ime Slavonie počelo se je pod kralji Ugarskimi, premda se isti Ugarski pervi kralji nisu pisali: od Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie, nego samo od Hèrvatske i Dalmacie kralji. Ali valja znati, da Geiza II., kralj Ugarski, nadajući se stalno, da će stališi Ugarski, kao što se i dogodilo, po njegovoj smerti stariega mu sina Stèpana za kralja odabrati, dade Hèrvatsku i Dalmatinsku kraljevinu drugomu sinu Beli, da ju vlada*) pod imenem vojvode (duke iliti hercega). U ono pak vrème biaše na istoku cesar Manuel, koji budući bez mužkoga dèteta, nakani uzeti vojvodu Belu k sebi u Carigrad za zeta, i učinit ga naslèdnikom iztočnoga prestola, ali suvètom da se Belino vojvodstvo istočnomu carstvu priklopi. Na ovo pristane Bela i brat mu Stèpan III., kralj Ugarski sa svojimi stališi, te tako Hèrvatska i Dalmacia spadnu pod Gerčkoga cara god. 1168. Budući sad Bela, s proměnjenim imenom na Aleksu, kao naslèdnik carski u Carigradu, postavljaše Manuel druge vojvode u Hèrvatskoj i Dalmacii, od kojih je pèrvi Rogerio počeo se pisati „Vojvoda od Slavonie.“ Po Manuelovoj smerti dojde Hèrvatska i Dalmacia opet pod kralje Ugarske, koji su u nju svoje rodjake od kraljevske kervi za vojvode stavljali, i ovi su se poslè Rogeria pisali vojvode od Hèrvatske, Dalmacie i sve Slavonie. Slavonia jest rèč občinska, pod kojom se je sva Hèrvatska i Dal-

*) Pristrani i na svoj mlin vodu tèrajući *Španjik* piše, da je Srèm spadao na Ugarsku; i da su ga Beli samo pod izlikom naměstnika dali, ne pako kano otačbinu Gejze otca: směha vrědno! što je korist stvari měšati i svèt slèpiti? nu nije čudo, kada hoće još dan današnji, da i Slavoniu pod Ugarsku, bilo kako bilo skercaju! Ovakovi ljudi taru dogodovštinu, kerše zakone, svèt zaslèpljuju, samo da mogu ono zadobiti, što nigda njihova bilo nije. Ali čemu da govorim? dosti je ako reknem, da bi bio gospddin *Španjik* bolje učinio, da je spavao, kad je svoju dogodvštinu piso; nego što je svètu bezobrazno plavu boju hotio pred oči navući. — *Cinamus.* Gerčki pisac očito piše, da su sami Ugri dali i spoznali, da Srèm, Hèrvatska i Dalmacia na jedno vojvodstvo ili kraljevinu spadaju.

Digitized by Google

macia razuměvala. Na jednaki su se-način i mlogi bani pisali Dalmacie, Hèrvatske i čitave Slavonie bani. Od ovuda u potlašnja vrěmena postalo je iz jednoga troje kraljestvo Dalmatinsko, Hèrvatsko i Slavonsko, a to navlastito pod Vladislavom, koi je pèrvi nazvao krajinu medju Savom i Dravom kraljevinu Slavonie u povelji, koju je podario Hèrvatom zverhu *Cimera* njihovoga, jer je u vrěme njegovo samo medju Savom i Dravom ostalo još od Turakah prosto. Iz ovih se izvodi, da su kralji Ugarski ove kraljevine zvali i dělili, kako su hotěli. Ovako su i bane polag volje svoje sad samo jednoga, sad više njih stavljali kad je bila potrěba, ali je samo jedan bio pravi: kad su bile bune poradi kraljevah, svaka je strana imala svoga bana, kano pod Korvinom i Zapoljom. Zaisto pod Karlom VI. god. 1327. u stanovitoj povelji nahodi se Mikes ban cěle Slavonie, knez Simegski i od Saroša, Pavao ban Mačvanski, knez Srěmski Valko i Bodrog. (Od ovuda je očito, da je u staro doba bio grad u Valkovu, t. j. Vukovaru današnjem, i knezovi od ovoga grada bili su od svega Srěma knezovi, poslě pako, kada je obitelj Ilirska od Ujlaka, koja se iz pokolenja Gare izvodi, zmožna postala, i grad Ilok podigla: stanovala je u Iloku, i zvali su se knezovi od Iloka bili su gospoda od Srěma, i najposlě vojvode nazvani.)

Sva koja ću od banah popisat, iz *Du Fresne* vadim, i samo gdě bude što dvoumno, ondě ću moje opazke i misli pridati. *Du Fresne* principe takodjer iz kraljevske kervi, koji su za kralje od Hèrvatske pisali se, medju bane piše, ali su oni sami imali bane, i tako je on mloge za bane popisao, koji nisu ni bili bani, već su samo za vrěme poslani bili budi s vojskom ili u drugom poslu. Ovako je:

Nikolu, knezaod Vesprima za bana XXV. popisao, ja bi pako sudio, da je on bio samo s vojskom poslan od kralja protiva Baboniću. Ovaj je Babonića preobladao na polju Korna, i pozvao sve velikaše u Split, i u věrnosti potverdio, onda se je s vojskom u Ugarsku povratio god. 1323. Odkuda je očito, da je bio vojvoda vojske, a ne ban, jer bi ban morao u kraljevini stojati, što on nije.

Mihailo Baro od Bihaća ili Mihać ban XXVI. god. 1326. od Karla je bio u Hèrvatsku poslan, i kad je gradiće Babonićeve predobio, s Friderikom knezom od Kèrka i Stěpanom knezom Bosanskim došao je u Zadar: malo poslě povratio se je u Ugarsku. Kada se je u Ugarsku povratio, ban nije mogao biti, ili mo-

Digitized by Google

rebit što je bio Magjar, da ga Dalmatini i Hèrvati nisu hotěli za bana spoznati, ili za bana nije bio odredjen; već samo poslan da Hèrvate umiri.

Pavao II. ban XXVII. od pokolenja Šubićah, i knezevah Bribirskih knez od Trogira, Pavla I. sin i Mladenov brat ban je postao god. 1336. zove se mogućan princip u povelji; god. 1315. u broj plemenitih od Mletčanah je bio primit.

Nikola Zeč, sve Slavonie ban XXVIII. god. 1345. je postao. Udovu Neliptia i sina njezinog Ivana na věrnost Ludovika kralja je povratio, ali knezovi od Bribira nisu se dali, od Mletčanah buduć suzderžavani.

Stěpan Ludovika kralja brat god. 1349. vojvoda je od sve Slavonie postao god. 1356., ostavivši sina Ivana, u Zagrebu je umro i sahranjen. Margita njegova udova napis, vojvodstva i vladanje zverhu sve Slavonie t. j. Hèrvatske i Dalmacie je do smerti zaderžala. U vrěme ovo da je morao biti ban, koji je poslove opravljo, to je naravno, ali se ime njegovo nespominja. Morebit da je bio kroz sve ovo vrěme pervašnji ban Nikola Zeč, što ćemo viděti.

Mato Marotta ban XXIX. od sve Slavonie postao je, bio je i gospodar od Mačve god. 1350. U boju je Bugarskomu s Nikolom Zagrebačkim biškupom bio, kad je Budim pod srětnim upravljanjem Ludovika kralja zadobljen god. 1349.

Ivan Zuus, Leustakio zvan, ban od Slavonie XXX. i Nikola Zeč ban od Hèrvatske i Dalmacie g. 1357. bili su. Nikola Zeč od Ludovika kralja protiva Mletčanom bio je s vojskom poslan, komu su se Split, Trogir i Šibenik odma predali, Zadar je pako silom osvojio, kada je Konrad Eldebordio poginuo, rado Mletački vojvoda. Poslě je mir načinjen, i Mletčani se od ovo doba nisu směli više, vojvode od Dalmacie pisati. Od ovuda vidiš moj štioče, da je Nikola Zeč bio jednako ban pravi od sve Slavonie, i u vrěme Stěpana vojvode, i poslě dugo vrěmena, kako ćemo viděti: drugi bani, kanoti Marotta, Zuus bili su njemu na pomoć dani, da poslove obavljaju deržavne, jer je on imao u ratu posla; od ovuda něki taki izvode, da je Zuus bio Slavonski ban, a Nikola Zeč od Hèrvatske i Dalmacie. Evoti kako je izmišljeno od nerazumnih različito Slavonsko kraljestvo! što je obodvoje u sebi laž, jer jedan i drugi bio je od sve Slavonie, t. j. od sve Hèrvatske i Dalmacie ban, ali pervi ban poslove bojne morao je obavljati, zato drugi ban

Digitized by Google

u pomoć pervomu je dan, da deržavne poslove, sudove i ostala obavlja, i pervomu banu, kad bi potrěba bila u istih poslovih na pomoć bude.

Petar Zudar ban XXXI. od Hèrvatske i Dalmacie god. 1361. na pomoć je Nikoli Zeču dan: Bolonju je Urbanu papi V. na zapověd Ludovika kralja podložio, poslě je bio poslan u Rašku, i protiva Litvanom, s Imbrom Bebekom: zatim bi poslan s Ladislavom vojvodom od Apulie, da porobi Moravsku.

Knez Anz, od Hèrvatske i Slavonie ban XXXII. Štije se, da je g. 1363. u Senju umro, izza kako je Zudar bio u druge kraljevine poslan, rado na pomoć Nikoli Zeču.

Piše *Du Fresne*, da je bio u Primorju ban, komu se imena nezna, koi je Omišljane suzbio i ukrotio, kad su opet gusariti po moru hotěli, ali je ovaj bio isti Nikola Zeč, koj je sveudilj u Zadru stojao, kako ćemo viděti.

Karlo Drački, Ludovika Dračkoga sin, i Ludovika I. kralja rodjak god. 1369. postao je od Hèrvatske i Dalmacie vladalac. Sa Margitom Karla Dračkoga kćerjom god. 1374. ostavio je Iliriu, i u Napulju se je sa ženom povratio. Njega je Ludovik kralj, osvojivši Na politansku odredio, da Treviz Mletački obsědne s vojskom, da mu Mletčani nebi što smetali. Poslě je po jajakosti Ludovika kraljevinu Napuljsku zadobio, i unišavši u Napulju, metnuo je pod zatvor Ivanu kraljicu s njezinim mužem Ottonom.

Brez Imena ban, koji je bio Nikola Zeč, god. 1378. gradove je primorske protiva Mletčanom branio, ali su se Šibeničani Mletčanom predali: Trogirani su od bana pomoć tražili i zadobili, od Mletčanah su se odbili, i stalni u věrnosti kralju obstojali.

Nikola Zeč, opet dolazi koji je sveudilj ban bio od god. 1344. i u Zadru je stojao, da Mletčani Zadar neosvoje. God. 1380. iz Zadra je otišao, i za sudca je kraljevskoga dvora izabran. Vidiš moj štioče, kako su red banah, tako i mloge druge dogodjaje pisci poměšali.

Imbro Bubek ban XXXIII. od Dalmacie i Hèrvatske na město je Nikole Zeča postao god. 1380. On je Karlu Dračkomu kralju Napuljskom, po zapovědi kralja s vojskom na pomoć u Italiu išao. God. 1382 Hèrvate i Dalmatine, kada je Maria I. počela vladati u věrnosti je suzderžao. God. 1390. sudac dvora je kraljevskoga postao.

Ivan od Mačve i Stěpan od Lindve, bani XXXIV. od sve Slavonie. Pod svu Slavoniu razuměvalo se je vojvodstvo ili bania od Mačve t. j. kako sam već

Digitized by Google

kazao, sva s one strane Save krajina, u današnoj Serbii, i sav Srĕm i ostala Hèrvatska i Dalmatinska kraljevina. Ivan dakle od Mačve ban, imao je pod svojom vlastjom Mačvu, i jednu stranu Srĕma, drugu pako stranu imao je Nikola od Gara palatin, t. j. od Gorjanah koj je poslĕ, kada je Mariu kraljicu kroz Slavoniu pratio od Ivana Hèrvata bana, kod Gare varošinca bio ubijen. Spomenuti Ivan Maćvanski bio je Sigismundu jako věran, i poradi svoje věrnosti zadobio je sva imanja, města i posědovanja někdašnjih puntarah, kanoti Stĕpana sina Pavla Gjantskoga, Jure sina Stĕpana Bodonskog, Stĕpana brata njegovoga i Stĕpana sina Ladislava Hempze Gomskoga i Marka od s. Martina (ovi su bili za Ladislava i sina Karla Dračkoga), sva velim, posědovanja u županiah, Vukovarskoj, Srĕmskoj, u Bačkoj, Bodrogskoj i Peštanskoj ležeća, od Sigismunda kralja na poklon, kako povelja Sigismunda kralja svědoči, istomu Ivanu banu Mačvanskomu u Požunu god. 1404 podarena su. (*Kerčelić Period. 4. pag. 384.*) Stĕpan Lindva drugačie pako, se je zvao Straholt, bio je knez, i svu Věrovitičku županiu je posědovao. Ovoga su Ugri poslĕ smerti otca Jakoba, koji je takodjer někoje vrĕme bio ban, Banfi nazvali, t. j. našim jezikom „banović ili sin“ i ovako postala je familia Banfiah od Lindva. Ovi su postali valjada bani god. 1381., jer je ban Bubek vojsku kupio, i u Italiju vodio.

Ivan Horvat ili Herikart god. 1382. postao je ban XXXV. Piše *Du Fresne* da je bio Petra Zudara drug, ali to stojati nemore, jer Petar Zudar postao je, kako sam *Du Fresne* piše, god. 1377. sudac dvora kraljevskoga, dakle on kano pervašnji ban, kojemu sve one krajine i isti velikaši i plemići od Hèrvatske i Primorja poznati su bili, morao je biti poslan, da s banom Hèrvatom krajine Hèrvatske i Primorje u podložnosti Marie kraljice zaderži, ali opraviti nije ništa mogao, jer Ivan Horvat ban nije mogao terpiti. Mariu kraljicu i Nikolu Garu palatina, i njegovu mogućnost. Poradi toga Karlu Dračkomu, sa Ivanom Palisna, koji je bio prior od Vrane, i brat bana Ivana, i sa Stĕpanom Lackovićem vojvodom Erdeljskim bio je prignut, i zato bio je iz banie izbačen. Od ovuda razljutjen, god. 1384. Karla je na kraljestvo podigao, i Mariu kraljicu s materom Elisabetom, kod varoša Gare uhvatio (gdi su poginuli Nikola Gara palatin i Blaž Forgać) i u Novigrad ju kod mora zatvorio, gdi je Elisabeta

Digitized by Google

mati pred očima kraljice mladje bila kervoločno smaknuta. Ovoga je progonio Sigismundo, kad se Maria u kraljevinu povratila i najprie u Požegi (jer je svu Požešku županiu posědovao, koja se je tiam do Save pružala) u ono vrěme, pak kad je odanle izmakao, onda u Dobor-gradu u Bosni ga je obsio, ali odanle je izmakao, i najposlě po zasědah bio je uhvatjen, i god. 1390. u Pečuh doveden, ondě kod věšalah za stup privezan, zatim sa velikimi klešti bio najprije tergan, poslě na četiri komada razsěčen, ali sam u dogadjajih Sigismunda pokazao, da je Ivan Horvat s drugimi surotnici bio smaknut. Poglej dogodjaje Sigismunda kralja.

Ivan Hervoja, ban Bosanski, a ne kako *Du Fresne* piše od Hèrvatske i Dalmacie. Ja sam od ovoga u dogodjajih Bosanskih vojvodah mloga popisao. On je bio u Hèrvatsku i Primorsku od Stěpana Dabiše poslan, da s dobrim nagovori varoše Primorske, da se predadu, ali nije mogao ništa opraviti, poslě je pristao na stranu Tvartka Škura, i iznevěrio se Sigismundu kralju; mlogo je posla načinio kad je zatim god. 1388. od velikašah někojih Ladislav za kralja u Dalmaciu dozvan god. 1401. Od istoga Ladislava bio je za vojvodu od Splita i někojih Primorskih stranah nazvan. God. 1403. poslao je Sigismundo kralj Pavla Bisena s vojskom protiva Hervoji, ali ovi ga je uhvatio, vojsku mu razbio, a Bissena poslao Aldemarisku, vojvodi Ladislavovom. God. 1408. Sigismundu su se je kralju povratio Hervoja, i za vojvodu od Splita potverdjen, ali kada je god. 1413. Turke u Bosnu dozvao, i u Bosni bune praviti počeo, iz Splitskog je vojvodstva izbačen: zato razljutjen svakake sile poče praviti. Sigismundo kralj opet vojsku protiva njemu pošalje. Vojske one vojvode biahu: Ivan Marota Mačvanski, ban od sve Slavonie, Ivan Gara, knez Kerbavski, i Pavao Čupor. Ali je i ovu vojsku razbio Hervoja, Čupora uhvati i u kožu volovsku dade ušiti, i u potok baciti, Ivan Marota ban i Ivan Gara srětno su premda ranjeni otišli. Od kuda je očito, da Hèrvoja nije nikada bio ban od Hèrvatske i Dalmacie.

Stěpan Lacković od Lindve. Ovo je valjada onaj isti, koj je god. 1381. s Ivanom Mačvanskim, drugačie Marota zvanim od sve Slavonie postao ban, a poslě je vojvoda bio od Erdelja. God. 1383. u měsecu Kolovozu došao je u Zadar, i grad Vranu natěrao je pod vladanje Marie kraljice, ali se je poslě na stranu Ivana

Digitized by Google

Palisne priora od Vrane ili Aurane pridružio, poradi šta god. 1384. bio je iz dostojanstva izbačen. God 1390. dana 24. Veljače u saboru u Križevcih daržanom, bio je na komade izsečen, i kroz prozor na ulicu bačen; šujim je ovom prilikom 30 drugih plemenitih bilo izsečeno.

Tomo Templin, knez od s. Gjurja, Petra II. kneza od s. Gjurja sin, (valjda s. Gjuraj, sada Gjurgjevci zvani) na mesto Lackovića postao je god. 1390. ban. Ovaj je sa Stěpanom Pilipes Mačvanskim već god. 1384. dana 15. Svibnja u Zadar došao, kad je Stěpan Lacković bio izbačen. Ali pervi ban od sve Slavonie bio je sveudilj Ivan Marota Mačvanski: ja dakle samo bana pervoga u broj uzimam, druge ću samo kano pomoćnike popisati.

Ladislav Lucens, i biškup senjski bili su od sve Slavonie upravitelji (*gubernatori*), jer je ban Ivan Marota morao biti u boju s drugimi bani, navlastito protiva Tvartku i Hervoji, dakle ja ove za prave bane nenahodim.

Nikola Gara, brat Ivana Gare kneza od Kèrbavskoga god. 1398. takodjer kano ban dolazi; ovi su valjada bili sinovi kneza palatina Nikole Gare.

Imbro Bubek opet u redu dolazi kod *Du Fresna*, ali sam onog već spomenuo gore.

Ivan Marota Mačvanski opet kod *Du Fresne* dolazi, koji je sve jedan i isti bio, Sigismundu kralju najvernii, i pervi ban od čitave Slavonie. Ovaj i Ivan Gara i brat njegov Nikola Gara god. 1401. občuvali su Sigismunda kralja od smerti. God. 1404. dobio je povelju na mloga imanja od Sigismunda kralja. God. 1405., piše *Du Fresne*, da je bio uhvatjen od Hèrvoje, ali od ovoga Sigismundo kralj ništa nespominja, nego to spominja, da je god. 1387. u boju onom, gdi je Maria kraljica bila uhvatjena, Ivan Marota ban velike rane zadobio, i od Ivana Horvata, i njegovih surotnikah uhvatjen bio, ali poslě izpušten. On već god. 1381. postao je ban od čitave Slavonie. God. 1342. postao je Ivan Horvat: pobili su se blizu varoša Gare, kod varošinca Červega, kako u svojoj povelji pišo Sigismundo. Naš Kerčelić piše, da varoš Gara nije bio u dolnjoj Slavonii, gdi je bio grad Gara, današnji Gorjani, nego da je bio Garjevica u Križevačkoj regimenti, gdě se dan danas nahode zidine od starinskoga grada Garić. Nu *Kerčelić* se vara, jer je stalno 1.) da je Gara u Slavonii imao imanja i gradove, što današnje podertine Gorjanah svědoče. 2.) jer je spomenuto město Červeg rado

Digitized by Google

današnji Cernik, dakle nemore nikako biti u Križevačkoj županii Ovaj je ban i mnoga druga junačtva načinio, koja sva Sigismundo kralj spominja, tako, da on očito izpovĕda, da je po njemu i njegovom junačtvu krunu i život obderžao. U Nitri je umro god. 1405.

Pavo Bisen i Pavao Pet god. 1403. nahode se bani. Pavao Bisen, kako sam gore spomenuo god. 1403. bio je Sigismundu kralju povratjen, i one je godine odredjenja kraljevine Hèrvatske potverdio.

Herman knez Celjski i Zagorja, Sigismunda kralja tast god. 1407. ban XXXV, čitave Slavonie je postao, i Hèrvatsku kraljevinu tiam do god. 1435. s drugimi bani je upravljao. Samostan je u Lepoglavi podigao i bratji reda s. Pavla pustinjaka s velikim imanjem poklonio. Bio je uzmožan i mogućan, sve je Zagorje posĕdovao. God. 1435. u saboru kraljevine piše se za bana od sve Slavonie.

Ivan Štrigonski da je god. 1415. Ugarskoj i Dalmatinskoj za upravitelja *(gubernatora)* imenovan, piše *Du Fresne*, i iste godine otišao u sabor duhovni u Konštanciu.

David Lak Šantovski, cĕle Slavonie ban poslĕ je smerti Ivana Marota postao; u povelji se na god. 1418. štije, ali on nije bio pervi ban, već pomoćnik Hermana kneza Celjskoga.

Ivan Medvedski, bio je takodjer pomoćnik banu. U vrĕme su ovo Mletčani veliku stranu Primorske, s Trogirom, Šplitom i Kotorom god. 1420. osvojili.

Matko Talovački, od sve Slavonie, t. j. od Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie ban nahodi se; Bonfin piše, da je samo bio od Dalmacie, ali to stojati nemore, i znano je, da je Bonfin mloga pomĕšao. More biti, da je u Primorskoj stojao, da Primorje od Mletčanah brani, ali od tuda neslĕdi, da je samo Dalmatinski ban bio. On se god. 1420. ban od sve Slavonie nahodi. Poslĕ smerti je Alberta kralja kano poslanik u Poljsku s Imbrom Marcalskim, Ivanom Perenom, Ivanom Dominiom i Ladislavom Palocom od Ugarske i Hèrvatske kraljevine krunu Vladislavu I. sa privoljenjem svih stališah išao ponudit, poradi šta, kada se je povratio, od Elisabete kraljice bio je u zatvor bačen. Po ovom činu on većma razljućen, ne samo svu Iliriu Vladislavu prignutu je učinio, već je takodjer vĕru kralju zadanu stalno uvĕk obderžao.

Ivan i Stĕpan Kerčki knezovi od Veglie, Senja i Modruše, nahode se g. 1435. na saboru bani od Hèrvatske i Dalmacie zajedno s Hermanom knezom Celjskim banom od sve Slavonie.

Digitized by Google

Ferko Talovac: Matkov brat, Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie ban god. 1442. je postao; Vladislavu, kako i brat njegov věran; u nesrětnom boju kod Varne god. 1444. u kojem mu je brat Matko s kraljem Vladislavom poginuo, ostao je on živ s Sibinjanin-Jankom i s despotom. U saboru poslě deržanom bio je on sa Sibinjanin-Jankom, Nikolom Ujlakom, i s Jurom despotom stališem za upravitelja napervostavljen, od kojih je Sibinjanin-Janko za upravitelja bio izabran. Ulrika Celjskog kneza, koi je svu Hèrvatsku kraljevinu hotio pod svoju vlast spraviti, nahrupivši s vojskom u Celju porobio je. Poslě toga je sveudilj s Turci boj deržao i najposlě je na Kosovom polju od Turakah ubijen. Osim brata Matka imao je i brata Ivana, koji je bio prior od Vrane, i koji je takodjer s bratom Matkom u boju kod Varne poginuo. Ferko je god. 1448. na kosovom polju poginuo: *Kerčelić* piše, da je imao i četvertoga brata Perka ili Petra, ovaj je bio knez od Cetina i Kliša. Svi se ovi pod imenom banah nahode, ali je sam Matko bio pravi ban.

Ulrik knez Celjski, Hermanov sin, god. 1445. postao je ban XXXV. od cele Slavonie po smerti otca. Ovaj je veliku bunu u Hèrvatskoj kraljevini načinio, jer je Varaždinsku, Zagrebačku i veću stranu Križevačke županie pod svoju vlast spravio, i hotio je svu Hèrvatsku i Dalmaciu poda se spraviti. Od ovuda velikaši i knezovi Hèrvatske kraljevine razdružili su se, jedna strana pristala je Ulriku banu, a vojvodu Sibinjanin-Janka nisu hotěli za upravitelja spoznati, druga pako strana, kanoti Križavačke županie strana: Požežka, Věrovtička i Valkovačka pristale su Sibinjanin-Janku upravitelju, i ovim je dao upravitelja Ivana Zekelja, svoga rodjaka za bana. Ovo se pověrovano znade iz pismenoglasa Sibinjanin-Janka upravitelja god. 1446. u ponedělјak poslě s. Tome u Baku pisanog, po kojem zapověda Ivanu Zekelju od s. Gjurgja Dalmacie, Hèvatske i Slavonie banu, i njegovim knezovom u Gari skupljenim, da posědovanje Šime Zudara u okolicah Gradca i Gorice ležeče, koje je sam upravitelj deržao, udovi Ivana Blagaja odpušta, i po njegovoj vlasti izruči. Od kuda je očito, da je i Sibinjanin-Janko imao svoja posědovanja u Hèrvatskoj kraljevini. Ulrika bana pako, kako sam spomenuo upravitelj dao je Celju i posědovanja porobiti, po čem je veliku pravdu od Friderika cara zadobio, ali se je stvar pomirila. Pizma je pako i zloba medju Ulrikom gubernatorom i njegovom dětcom ostala, jer nije Ulriku, kano

Digitized by Google

ujaku Ladislava kralja nauditi mogao, dapače Ulrik je njemu naudio; najposlě je od Ladislava, sina Sibinjanin-Janka u Biogradu posěčen.

Nikola Ujlak, knez od Iloka i drugih městah u Srěmu, ban od Mačve, po smerti Alberta je najprie Elisabetu, a zatim Vladislava slědio. God. 1441. sa Sibinjanin-Jankom vojvoda Erdeljski je postao; poslě nesrětnog boja kod Varne, za upravitelja sa Sibinjanin-Jankom i Ferkom Talovcem bio je napervo stavljen, i kad je Sibinjanin-Janko bio izabran, da se nezadovoljno serdce njegovo umiri, god. 1449. za bana od cěle Slavonie bio je nazvan; poslě toga, da se od strane Friderika III. cara odvrati; god. 1458. za kralja Bosanskog po Matii kralju bio je nazvan, i god. 1643. kano pervi poslanik s drugimi velikaši k caru poslan, da s. krunu kraljevine odanle dopremi.

Ivan Vitovac, knez od Greben-grada, i od svega Zagorja, ban od sve Slavonie u starinskoj se povelji nahodi. Na město Ujlaka, koji je Friderika cara slědio, bio je postavljen, poslě tri godine je umro.

Imbro Zapolja, skupa s Nikolom Ujlakom, bani od sve Slavonie nazvani god. 1463. Ujlak poslě kad je veliku brigu i junačtvo izkazao za osvojiti Jajce i druge gradove u Bosni, nesamo je god. 1463. za kralja Bosanskog prozvan, već je i za bana čitave Ilirie od Matie Korvina izabran, a poslě god. 1468. na dostojanstvo palatina podignut.

Ivan Tus od Laka, Osvalda biškupa Zagrebačkoga brat, čověk mogućan, i u vojski slavan. God. 1465. meštar Tavernikah, i cělog Zagorja knez. God. 1467. ban od sve Slavonie je postao, ali poradi kervoločnoga upravljanja god. 1470. iz banie je dignut i poradi ubojstvih i silovitih zločinstvah od Matie kralja god. 1479. na stanoviti dan na odgovor i pravdu pozvan, ostavivši sva svoja u Ilirii imanja, sa sinovi i 60,000 dukatah, u Mletke je utekao, gdi je u broj Patriciah bio primit.

Blaž Madjar, iz priprostoga vojaka, poradi velikoga junačtva god. 1470. ban je od sve Slavonie, i od Bosne postao, jer je god. 1465. Sueblamu českoga vojvodu razbio kod Kostolane, i vojsku mu pobio. Godine 1468. Špilbergu je tverdi grad u Moravskoj osvojio. God. 1470. kad su Turci Šabac grad podigli, on s ove strane Save tverdi grad naproti je podigao, i onda je ban od Ilirie postao, i premda god. 1475. protiva Stěpanu Vlaškomu Vojvodi nije sretno vojevao: nu G. I. 1479. Stěpanu

Digitized by Google

je Špiškomu sa izabranom Hèrvatah vojskom kod Verbasa na veliku pomoć bio, poslě toga je proti Ivanu Frankopanu u Vinodol i na Kèrk išao; od kuda je sa izabranimi četami Hèrvatah u Napuljsku odbrodio, i Ferdinandu Aragonskom protiva Turkom veliku pomoć ukazao, i Turke suzbio. God. 1490. poslě smerti Matie kralja, od Vlâdislava II. kralja je odběgao, i na stranu Alberta Poljskog bio navučen, malo poslě je umro, imao je jedinu kćer Beninju, koja je za Pavla Kiniža inače Brankovića bila udata.

Ivan Ernest, knez Zolinski, god. 1475. s Ladislavom Hermanom Grebenom, koji je bio knez Križevačke županie, bani od sve Slavonie u starinskih se nahode poveljah.

Petar Bočkaj, od Raščine (Raščina nije daleko od Konščine), god. 1476. takodjer nahodi se ban u starinskimi listovi.

Matko Goreb od Vaingart, Petra Gereba, palatina brat, i Matie Korvina rodjak, koi duduci se u dvojboju osobnom kod obsědjenja Jajca grada, kano još mlad momak, s Mustafom pašom Turskim pobio i Mustafu ubio, od Matie kralja sa prilěpim konjem i zlatnimi ostrugami bio je nadaren, i za bana od Dalmacie Hèrvatske i sve Slavonie nazvan, po čem je toliko serdce za junačtvo zadobio, da se nije samo mnogo put s Turci srětno pobio, već godine istě 1484. 7,000 Turakah, koji tiam do Štajerske i Krajinske sertali su robit, kod Dubice pobio, i 10,000 sužnjevah i neizrečeno robstvo zadobio: bio je kod smerti Matie kralja u Beću, i krunjenje Vladislava II. je proslavio s velikim dostojanstvom god. 1492. je umro.

Ladislav Egervar god. 1490. pod Matiom Korvinom najprije bio je vojvoda vojske u boju Austrianskom i gubernator Lužice, poslě je god. 1492. ban od Hèrvatske kraljevine postao. Turakah 5,000 je pobio, i Němce iz Hèrvatske je protěrao: Iliriu je u věrnosti Vladislava kralja zaderžao, poslě mlogih vitežkih dělah je god 1494. umro.

Poglavje LXIII.

Slěde na dalje bani od Hèrvatske.

Ivan Korvin, kopilan sin Matie kralja, od Vladislava II. za bana od Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie na-

Digitized by Google

zvati se je hotio, premda je već za života otčina bio nazvan vojvoda od Slavonie, Liptovske i Opavie i gospodin od Bajmoca. Pod vladanjem pako Vladislava kralja od sve Slavonie i od Bosne bio je nazvan za kralja. Odjovoga sam ja dosta popisao u dogodjajah Vladislava kralja. Došavši u Hèrvatsku Ivana Zekelja je preobladao i smakao i Zagreb varoš pod vlast Vladislava natěrao. Nu jer ga Hèrvatski velikaši nisu mogli terpěti, morao je baniu ostaviti, koju je opet god 1500. za volju Vladislava primio.

Imbro Derenčin god. 1491. s Ivanom Botom bio je ban od sve Slavonie. Ivan Bot u obsědnutju Brinja grada, u koji se je bio Bernardo Frankopan zatvorio, kad ga je motreći obilazio, od zèrna bude ubijen. Derenčin je hotio da s Ivanom Sekulom, vojvodom Němačke vojske, put zatvori Jakupu uskopniku paši Bosanskomu na Modruškom polju, ali od Turakah bi obkoljen i vojska razbijena: sina je i brata u istom boju izgubio. On pako s Nikolom Frankopanom uhvatjen, i u Carigrad odveden, gdi je god. 1496. ili u tamnici sedam tornjevah umro, ili kako něki pišu na němkom otoku od otrova ili kuge poginuo. Nikola pako Frankopan, još s někojimi plemenitimi sužnjih bi po blagodarstvu Tome Bakača odkupljen.

Gjuraj, někoji pišu Ladislava Kaniža god. 1493. taki poslě onog nesrětnog boja, da nebi što dobro občinsko kraljevine terpilo kano ban od sve Slavonie nazvan, i u kraljevinu Hèrvatsku bio je poslan. Medju ostalimi zapověd je od kralja poglavitu primio, da na grad Jajce, i na Senj svu brigu ima, i zajedno na sve primorje pazi. Kada je u Hèrvatsku došao, sabor je sve kraljevine deržao, u kojem je s velikaši pervu brigu imao, kako bi Osvalda biškupa Zagrebačkoga s vojvodom Ivanom Korvinom pomirio, što je učinio; jer je Osvalda biškupa nagovorio, da je Rakonog (današnji Rakovac) Ivanu Korvinu odpustio, i njega u svoje priateljstvo primio, s tom pogodbom, da koji god pervi od priateljstva odstupi, da se on kano nevěrnik sve kraljevine deržati i pedepsati ima. Ovaj je viteški ban god. 1500 umro.

Ivan Korvin, kad se je s Osvaldom biškupom, i ostalimi velikaši pomirio za volju kralja je opet baniu primio god. 1500. ali se nije više niti vojvoda, niti kralj već samo ban od Dalmacie, Hèrvatske i sve Slovonie hotio zvati. Godine je iste u Věroviticu sabor navěstio, kamo su sam kralj Vladislav, Mletački, i Aleksandra pape poslanici došli. Ja sam u dogodjajih Vladislava pi-

Digitized by Google

sao, da je kralj ovaj sabor za svu kraljevinu navěstio, ali *Du Fresne* piše (Iz Ištvanfia *Com. de Reva*, Ratkaja *lib. 3 pag. 113. Kerč. serie banor. anni 1500*), da je ovaj sabor bio samo kraljevine Hèrvatske. U ovom saboru sa stališi kraljevine Hèrvatske pred kraljem Vladislavom je odredjeno, da za uzderžanje 10,000 konjanikah svake godine 40,000 dukatah kraljevina daću nametne. U ovom je saboru Ožvaldu biškupu desetina od onih imanjah dolnje Hèrvatske dosudjena, koji nisu hotěli platiti prie: u istom su saboru poklisari Mletački obećali svake godine platiti 100,000 dukatah za boj protiva Turkom, poklisar Aleksandra pape obećao je svake godine na istu odluku platiti 30,000 dukatah. Lěpa pomoć, da bi ju Ugri bili znali na korist kraljevine okrenuti, ali oni ponositi kano kraljići, osobito velikaši, koji su s svojim četami u sabor znali dojti, kralja niti dostojno poštovati, niti poslušati, već njemu samo zapovědi prepisivati znali su. U sabor u měseca i godine u pravdi i kavgi potrošiti nisu marili aždaju pako Tursku njihove krajine robiti, paliti puštali, su, i najposlě, kad se je već u isto serdce kraljevine da sve proždere, dovukla, i onda su još u neslogi ostali. Čudo preveliko, kako je ova kraljevina ostala, nu što je ostala, samim principom od Austrie zahvaliti imade!!! U ovom saboru sva briga vojske i boja bila je Ivanu Korvinu izručena. God. 1502. Turci su Jajce grad obsěli. Ivan Korvin ban vojsku skupi, i s Josipom Somi i Petrom knezom s. Gjurja na Turke s konjanici Hèrvatskimi udari, 2,000 pobije, ostale raztěra, i grad od obsědjenja oslobodi.

Iste je godine u Rašku s vojskom išao, i ondě Turke strašno pobijo i bio bi kano i děd mu strah Turski, da ga prenagla smert nije otela, jer god 1504. kad se je iz sabora Ugarskog u Hèrvatsku povratio, umrě u Lěpoglavi, gdi je u samostan u otacah Pavlinah i sahranjen.

Ivan Korvin je bio Matie kralja naravni sin, kog je s jednom Slezkinjom zadobio. Njegov je děd bio Sibinjanin-Janko vojvoda Erdeljski, poslě upravitelj od sve Ugarske i Hèrvatske; žena mu je bila Elisabeta Silagjia, s kojom je dva sina zadobio: Ladislava starijega koi je poglavica od Biograda bio, i koji je poradi ubojstva Ulrika kneza Celjskoga, što se je u Biogradu dogodilo god. 1457. na zapověd kralja Ladislava u Budimu mačem glavu izgubio, i Matiu mladjega, koi je iz Pražkog zatvora u Ugarsku doveden, i na kra-

Digitized by Google

ljevsko dostojanstvo god. 1408. podignut. Ovaj kano kralj nikakvoga dieteta nije imao osim spomenutoga Ivana Ilirskoga bana kao naravno děte: Ivan Korvin imao je ženu Beatru od Frankopanah, š njom je Krištofa sina i Elisabetu kćer zadobio, ali je obodvoje umerlo. Poslě smerti njegove, Beatra udova za Gjurja markiona Brandenburgskoga s privoljenjem se je kralja udala. Ivan Korvin je u Testamentu svomu razdělio sve varoše, gradove imanja i kraljevsko svoje pokućstvo medju priatelje i službenike, od kojih je Beno Ratkaj dobio grad Veliki Tabor, inače Urboc zvan. Ovo pako pokolenje Korvinah izlazi od glasovitoga plemena Marnjavića, kako sam u dogadjajah Matie kralja pokazao.

Andria Bot i Franjo Balaša Gjarmatski god. 1304. bani su od sve Slavonie imenovani, ali kada su u sabor občinski u Križevci deržan došli, Botu su, jer je imao u Hèrvatskoj imanja, za bana primili, a Balašu koi nikakva posědovanja u Hèrvatskoj kraljevini nije imao, nisu hotěli spoznati za bana, zato je na město njega kralj poslao Marka Mišljenovića, koji je u ono vrěme bio poglavica grada Budimskog. Bota je god. 1495. kod Vladislava kralja opravio, i kralja namolio, da je svoju kreljevsku rěč dao, da Lovro Ujlak, koi je bio mogućan i ponosit gospodin od Iloka, i veće strane Srěma, a kralja je volom nazvao, slobodno u Pečuh pred oči kralja dojde, što je učinjeno, i njemu su, kad se je pred kraljem verlo ponizio, imanja povratili. Bota je god. 1512. umro, Mišljenović takodjer iz konja pavši vrat je slomio iste godine.

Petar Berislavić, biškup Vesprimski i Imbro Peren god. 1513. bani su od sve Hèrvatske ili Slavonie postali. Kako je u Hèrvatsku došao s drugom svojim Perenom na Dubičkom je polju na Turke udario, 2,000 Turakah izsěkao, mloge pohvatio, i ovako je iz početka taki svoje viteštvo pokazao. God. 1514. Peren je bio na dostojanstvo palatina podignut, Berislavić je pako sam do god. 1520. ban ostao, mlogo je putah Turke pobio, ali iste god. 1512. kada je Knin grad od Turakah oteti hotio, u zasědah Turskih je poginuo. Piše *Du Fresne*, da mu nije Krušić vojvoda Kliški na pomoć dojti hotio.

Franjo Baćani ili Batjani i Ivan Karlović god. 1522. od čitave su Slavonie postali bani. U ona tužna vrěmena, kad je kralj Ludovik II. na Muhačkom polju poginuo, onda je i kraljevina Hèrvatska na dvě strane razděljena, medju sobom više se od svojih, nego od istih Turakah

Digitized by Google

razsula. Ovo se je dogodilo poslě Muhačkoga boja, jedna je strana slědila Ivana Zapolju: na ovoj strani bio je banKrištof Frankopan i Simo Bakač biškup Zagrebački, na strani pako Ferdinanda I. Austrianskog vojvode bili su Franjo Baćan i Ivan Karlović potverdjeni. Od potrěbe nahodim, da někoja prie rata spomenem, kad je kralj Ludovik poslao kervavi mač po kraljevini, da svi velikaši i plemići oružje protiva Turkom pograbe, Franjo Baćan i Ivan Karlović bani, sabor občinski navěste u Raeciu blizu Požege, i onda je od stališah Hèrvatskih bilo odredjeno, da Karlović ban brani domovinu, Baćan pako ban da s izabranom stranom vojske ide na polje Muhačko kralju na pomoć. Onde je zaisto Gaši Ratkaju, Ivanu Kalaju i Valentinu Turzovu velikim vitezovom bilo naručeno, da istoga kralja čuvaju, Ban Baćan je sa svojimi Hèrvati po starinskom običaju na desnom krilu stojao, i pervi se s Turci pobio, i svaku Tursku silu junački suzbio; Turci su lěvo krilo Ugarah obišli, i većom ih stranom izsěkli, da je kralj već bio utekao. Ovo vidivši ban i sam se okrene, da u sěgurno mesto s palatinom i svojimi Ilirskimi junaci život spasi. Ovako *Du Fresne* iz *Ištvanfia (Com. de Reva, Ratkaja etc)* izpisuje. Sad se pita, koje je to město Raecia blizu Požege? ako nije Raić, ja neznam, koje bi moglo drugo biti. Ovako imena gradovah pokvarena i proměnjena čine veliku smutjnu u dogodovštini. Što se pod ovimi bani u Hèrvatskoj dogodilo, poglej pervašnje Pogl.

Petar Keglević, vitez i veliki vojvoda mloga je junačtva počinio. Pod Ludovikom je II. kraljem naprie poglavica od Jajca grada bio postavljen god. 1521. Kad su Turci Srebernik osvojili, sertali su u polje od Jajca. Petar Kegljević nije se strašio, s izabranimi svojimi junaci na Turke udariti, neg ih je junački razbio i protěrao. Poslě ovoga dogodjaja Balibeg Biogradski; Usref Varb Savić i Sinan Turski vojvoda sakupiše vojsku do 20,000 i Jajce god. 1525. obsědoše. Ovu silu Petar Kegljević junački suzbi dokle Krištof Frankopan, Petar Krušić Kliški vojvoda, Gergo Orlović Senjski vojvoda i Frankopani ostali, knez Gjuraj Blagaj i knez Ivan Šubić, vojske Hèrvatske skupi, i na pomoć pod grad Jajce dojdu. Tri su dana pod Jajcem boj deržali, tretji su dan konjanici Hèrvatski, kano ljuti lavi udarili na Turke tako, da su Turci hametice běžati počeli. Mlogo je Turakah poginulo, ali to je naravski da je i od naših dosta

Digitized by Google

izginulo, nu neznade se koliko. Karlović ban umro je god. 1531. Baćan ostavio je službu. Ovako do god. 1538. Hervatska bana nije imala, koje su godine Turci Dubicu i Jasenovac zadobili. Onda je na molbu stališah Ferdinando I. kralj god. 1538. dao bana Petra Kegljevića i Tomu Nadažda. Kako je u Hèrvatsku došao, vojsku je skupio, i na Jasenovac udario, Turke razbio, i grad osvojio; sve što je zarobio, med vojake je razdělio, po čem je vojsku na boj podžegao tako, da su jednokupno vapili, da jih vodi pod Dubicu, nu mudri ban previdio je hrabra serdca vojakah svojih, ali broj malen, zato je volio svoju vojsku u sěgurnia mesta potegnuti, i odanle na Turke motriti i domovinu braniti. Mloge je bojeve s Turci, ali i mloge poradi imanjah imao; god. 1541. baniu je ostavio.

Tomo Nadažd, Franjin sin piše *Du Fresne* iz *Ištvanfia*, da je bio rodom Ugar, ali nepiše od njegova pokolenja. Ovoga izpisuju jako učenoga, u pravdi i u vojski. Poslě Muhačkoga boja slědio je Ferdinanda kralja, i od njega je za čuvara i poglavicu grada Budimskog postavljen, s gradom Fogaraš je bio nadaren. God. 1529., kada je Soliman drugiput s vojskom u Ugarsku došao, i Budim grad obsio, jer nije hotio privoljiti, da se Turkom pridade, od Ivana Traubingera i Krištofa Besenia bio je u zatvor metnut, iz kojega, kad je Budim bio Turkom predan, izpustili su ga Turci, i Ivanu Zapolji izručili, komu je věru dati morao, da će mu věran ostati. Ostao je u službi Zapoljinoj stalan do god. 1533. Ali vidivši, da Zapoljine stvari na gorje dan na dan idu, i njegovoga věćnika Ludvika Griti kervoločnost više podněti mogavši, spomenute godine u věrnost Ferdinanda kralja se je povratio, koji kano prie sebi věrnoga i poslě da Zapolju služi prisiljenog, radostno je primio. Njemu je sam Ferdinando světovao, da Uršulu kćer Ladislava Kanižaja, vele bogatu za ženu uzme; što je i učinio, i ovako je velika imanja u Ugarskoj i Hèrvatskoj zadobio; jer je pako kralja već prignuta sebi imao, god. 1538. ban je Hèrvatski postao, za pomoć Petra Kegljevića. God. 1542. od kralja Ferdinanda iz Hèrvatske je u Ugarsku odazvan, postao je vojvoda nad svom kraljevskom vojskom u Ugarskoj. God. 1553. sudac je dvora kraljevskog postao. God. 1554. je palatin postao. Zaisto vitez veliki, koji svoje pokolenje po svomu viteštvu u boju, po mudrosti u pravdi, istinitosti i věrnosti napervo je podigao.

Nikola Šubić knez Zrinjski Petra mladjega sin, veliki júnak i vitez. U ovo vrěme je Ferdinando svu

Digitized by Google

Štajersku, Kranjsku i Hèrvatsku Kaciaueru zaufao bio. Ovaj je kao izdaica k Turkom uteći hotio, ali svrativši se k Šubiću, i njega na iednako izdajstvo počne nagovarati. Šubić, koi pradědovah svojih věrnost pred očima je vazda imao, dade ga smaknuti, i kralju onda javi. Poslě toga u dogodjaju onom, kad je brat njegov u boju poginuo od biškupovih vojakah, hoteći se biskupu Zagrebačkomu osvetiti, na zapověd se je kralja s biškupom pomirio, po čem se je kralju verlo dopao, i god. 1542. ban je od sve Slavonie postao, a malo poslě sve Medjumurje od Ferdinanda kralja na poklon zadobio. God. 1544. U Zagorju je od Ulamana Bosanskoga paše preobladan bio, al godine 1552. u Varaždinskoj okolici istog Ulamana s pomoćju Luke Zekelja ubio, i svu njegovu vojsku izsěkao. God. 1556. Ali-pašu je Budimskoga s Ivanom Lenkovićem na polju Kanižkom suzbio, i dva se dana s Turci bijo, Turke razbio, i od obsědjenja Sigeta protěrao. Poslě ovoga Ferdinando sin cara Ferdinanda je vojvoda nad svom vojskom u Hèrvatskoj postao. Nikola je Šubić, kano pomoćnik arki-vojvodi dan, kod Korotne je jako na pomoć bio; malo poslě na banii se je zahvalio, i god. 1557. meštar Tavernikah postao, ali zato nije domovinu zapuštao, jer je njoj uvěk na pomoć bio. Ovako je god 1562, kad je Jahioglia Bosanski paša hotio zabraniti, da se grad Moslavina neutverdi, dosavši s vojskom Turke je u pervi mah izsěkao, da je malo živih otišlo. Nu vitežka je svoja děla s istom smertju najposlě proslavio, kad je Solimana Turskoga cara vojsku 200,000 jaku dugo vrěmena od Sigeta odbijao, i najposlě, kad su već sve zidine porušene bile, sa 3000 svoji vitezovah vrata otvori, i junački vojujući glavu izgubi god. 1566. dana 7. Rujna.*)

Petar Bakač III, Petra drugog sin, koji je u Mletke bio otišao, i veliki je ban prie bio. God 1557. na město Nikole Šubića od sve Slavonie t. j. Dalmacie i Hèrvatske ban postao. On je već u boju Saksonskom toliko viteztva pokazao, da mu je Ferdinado I. kralj, zlatni lanac na vrat i persa metnuo u Pragu godine 1546. Kad je ban postao, junački je Hèrvatsku protiva nasertanju Turakah branio. God. 1563. kad je Ulaman Věroviticu i Začesansku popalio, i sva robio, on je takodjer Veliku i Gradišku s knezom Gjurgjem Slunjom

*) Obširniji izpis ove dogodovštine, dobije se u slavnom Ilirskom narěčju pod napisom „Oddiljenje Sigetsko.“ tiskano u Zagrebu 1836.

Digitized by Google

ili Frankopanom, porobio. God. 1565. kada je Mustafa Sokolović grad Krupu osvojio, i ponosit u polje medju Križevci i Koprivnicom išao, da robi, četar ban s svojimi věrnimi Hèrvati 1,500 konjanikah i izabranih pěšakah na ovu stranu Save prejde, za Mustafom se otisne, vojsku svoju u zasěde razredi: kad pak Turci u pravo město dojdu, tako ljuto na nje udari, da se je 27,000 Turakah razběžalo, koje je on amo tamo běžeće sěkao, i hvatao: 3,000 mertvih Turakah na městu ostade, 128 uhvaćeno. God. 1566. u vojski Karlu arki-vojvodi je veliku pomoć s Franjom Frankopanom protiva Solimanu ukazao. Poslě toga, kad se je iz pira kćeri svoje, koju je za Stěpana Deršfi dao, u Hèrvatsku povratio, u Jastrebarskoj umro, i u Cerkvi s. Nikole sahranjen.

Franjo Slunjski inače Frankopan je god. 1566. poslě smerti Petra Bakača ban postao. Ovaj je bio glasovit vele i jak junak i strah Turski. God. 1571. kada je bio kod oběda u kući svojoj, dojdemu glas, da Turci polje Hèrvatsko pale i robe: skoči kano lav, i ostavi sve jestvine na posudah, skupi svoje věrne konjanike, i za Turci se otisne, tri se puta onaj dan s Turci pobije, i svaki je put razbije. Poslě ovog boja Turci nisu se na oči Franji banu smili pokazati. Mloge su poklone obećali onomu, koji bi njega uhvatio, ili smako, ali su ga Hèrvati čuvali kano oko i serdce svoje. Koga niti sila, niti lukavština Turska nije mogla nadvladati, ovoga je lěkara neumětnost smaknula; dobivši čire blizu uha, koje za izlěčiti u Zagreb je došao, gdi je još u cvatučoj dobi po neznanosti lěkara umro god. 1572. i u Cerkvi stolnoj s. Stěpana sahranjen.

Gjuraj Draškowić, biškup Zagrebački je god. 1566. s Franjom Slunjom postao. Ban bio je uměran, razborit, mudar i veleučen. zato je od kralja u skup duhovni u Trient bio poslan. Poslě smerti Franje bana obavljao je sam poslove, Najprie puntaro seljane, koji nemogući više prevelika ugnjetenja svoje zemaljske gospode podnositi Matu su Gubca bili sebi za kralja krunili, s pomoćjom Gaše Alapića i Mate Kegljevića i ostalih plemenitih razbio: god. 1573. je Gašu Alapića bana pomočnika dobio. God. 1578. prenešen je iz Zagrebačke biškupie na Jegarsku, a odanle, a odanle na Koločku arcibiškupiu. U to je vrěme Alapić takodjer baniu ostavio. God. 1584. je umro, i u Remetah iznad Zagreba sahranjen.

Krištof Ungnad, biškup Jegarski god. 1578. postao je ban Hèrvatski, bio je serdca junačkoga i jakih šakah.

Digitized by Google

On je Karlu arki-vojvodi bio u svakom dogodjaju na pomoć. Ali Hèrvatom nije bio povoljan, zato je god. 1584. Baniu svomu zetu Tomi Bakaču izručio.

Tomo Bakač, Petra bana sin, god. 1584. postao je ban. U njegovo su vrěme bili strašni paše Bosanske, koji su sa svom silom odredili da osvoje i onaj dio Hèrvatske, štoje još slobodno od jarma Turskoga. Zato je Tomo ban sve načine poprimio, kako bi i domovinu od navale Turske mogao sěgurnu učiniti, gradove i města, koja su Turci oteli natrag dobiti. Nije mogao sve ono izveršiti, što je bio naumio, jer mu generali Němački, brez kojih věća ništa nije smio započeti, nisu bili priatelji. Ja sam ovoga bana, kako i drugih banovah dogadjaje popisao u Pogl. 48. i slědećih. Po najprie god. 1584. Ferhata je pašu, koji se je iz Kranjske s velikim robstvom povratio, kod Slunja razbio, i 1,600 kerstjanah od Turskoga sužanjstva oslobodio. God. 1585. Kostajnicu je popalio. God. 1586. Ali-bega, i svu njegovu vojsku izsěkao. Od ovo doba do god, 1591. bilo je mirno u Hèrvatskoj God. 1591. ljuti su se bojevi započeli. Hasan-paša Bosanski od Sinana velikoga vezira dobio je povlast, da slobodno sva ostala města Hèrvatske osvoji. Oto dakle Bihać, Petrinju iz nova podiže, na očigled vojske naše. Ban ništa nije mogao sam, Němačka pako vojska, samo je jěla i pila, ali na nepriatelja udariti, zato niti čuti nije hotěla. God. 1592. bio je ban s vojskom svojom medju Siskom i Petrinjom jako pobijen, ali malo zatim naša je vojska svu Tursku vojsku porazila i čast zajam vernula, u kojem je boju glasoviti Hasan poginuo. God. 1595. ostavio je baniu, jer je imao mloge nepriatelje, koji su ga pred Rudolfom tužili i cernili. Nu da je po svomu viteštvu poleg svega tog dosta bio izvišen, jer je i od Rimskog pape Klementa VIII. dobio pohvalu, i od Filipa II. Španjolskog kralja s redom zlatnoga Runa bio nadaren.

Gjuraj Stankovački biškup Zagrebački i Ivan Drašković, god. 1595. postali su bani: biškup za malo je danah umro, tako je sam Drašković ostao. God. 1596. Kostajnicu je bio obsio, ali je morao vojsku u sěgurnia města odvesti. God. 1597. Petrinju je obsio, i uškopnika serdara s njegovom vojskom razbio. Iste je godine s pomoćjom generala Heberštajna, Slanin, Černek i Požegu porobio i Kurt-pašu razbio. God. 1603. kada je Ibrahim paša Kanižu obsio, vojsku je svoju Hèrvatsku kod Mure naměstio, i Tatare od robljenja suzbio, ali i god. 1605.

Digitized by Google

Gavru Nemeta, koji s vojskom Boćkaja hotio je u Hèrvatsku udariti, i Hèrvate protiva zakonitomu kralju pobuniti od medjah Hèrvatskih je odbio. Poslè toga je god. 1606. postao tavernikah i posteljnikah meštar, da preko Dunavsku stranu brani za vojvodu. God. 1613. je u Požunu umro, u cerkvu s. Martina sahranjen.

Tomo Bakač je opet ban god. 1608. postao, u sve vrème mirno je vladao. God. 1615. zahvalio se je na službi, i poslè mirno u svom gradu, u Krapini je živio, gdi je god. 1644. umro. U stolnoj cerkvi s. Stèpana u Zagrebu sahranjen.

Benko Turoc veliki vitez je bio. God. 1587. kada je protiva Sasvaru kod Sigeta vojevao, šaka mu je odsèčena. God. 1615 ban je postao, slèdeće god. 1616. je umro. U Vinici u Cerkvi s. Martina sahranjen.

Nikola Frankopan je god. 1616. ban postao, junak veliki, kano i svi pokolenja Frankopanah, ali jer je hotio s Hèrvati odveć zapovèdati, zato ga terpiti nisu mogli. Ovako je Stèpana Patačića kraljevine prabilježnika za ništa deržao, kraljevine pečat od njega silom hotio imat, po čem je sve plemenite od Hèrvatske tako uvrèdio, da ga za bana nisu hotèli spoznati. Zaisto god. 1620. kada bi protiva Betlehenu vojsku po zapovèdi kralja hotio izvoditi, niti su ga hotèli slèditi, nit za njegove zapovèdi mariti. Još su manje ga tèrpeli, kada je u gradu Grubenu Ivana Krušelića brez svake pravde smaknuo, kao da je on potajne razgovore deržao s Betlenom. Poradi šta god. 1621. bio je sabor u Zagrebu deržan, u kojemu su pred kraljem plemići i stališi bana svakakvimi psovkami nagerdili, i kralja molili, da njim drugoga bana dade Od kuda god. 1622. u saboru Sopronskom deržanom, Gjuru Subića za bana je imenovao. Frankopan ovo čujući, baniu je ostavio. Poslè je u miru živio. God. 1641. u Požun je na sabor pozvan, ondi se razboli odkud je u Beč, da se lèči otišao. Nu tamo skoro umre. Tèlo je njegovo u Hèrvatsku na Tersat dopremljeno, i ondè sahranjeno.

Gjuraj Šubić, Nikolin sin, god. 1622. ban je postao; bio je verlo učen i velik vitez, svu je brigu poprimio, kako bi Turke Kanižance i Kostajničane od nasertanjah u Hèrvatsku suzbiti mogao. Zato je sve vitezove Hèrvatske sebi prignute učinio, i š njimi skupno vèće u svakom dogadjaju dèržao, iz medju ostalih pervi su bili, Žiga Bakač, Nikola i Žiga Keglević, Ivan Drašković, Žiga Ratkaj, Vuk Križanić i Vojković nje-

Digitized by Google

govi věrni priatelji, s kojimi je na svakoj strani Turke srětno suzbio, i domovinu branio. Malo poslě na zapověd Ferdinanda II. kralja s 1,000 konjanikah u Němačku Valenštajnu vojvodi na pomoć je morao iti, gdi je junačtva Hèrvatskog Slavu věkovitu ostavio, jer su Švede i ostale nepriatelje srětno preobladali. Zatim od Ferdinanda u Ugarsku pozvan, da puntare magjarske raztěra, gdi je na novo Šubić ban junačtvo svoje, i svojih Hèrvatah proslavio, jer je kod Palanke tako junački i tako pametno na Turke (drugove Betlenove i njegovih Magjarah) udario, mloge izsěkao, u běg natěrao i svoju vojsku zdravu sačuvao, poradi šta je isti Vallenštain uzeo bana na zub, i zato ga je, kako někoji pišu, otrovao u Rotkvi, koju je jako rado jio. Umro je god. 1626. u Požunu, kamo se je lěčiti krenuo. Odanle mu je u Čakovac prenešeno tělo i u cerkvi s. Helene kod Paulinah sahranjeno.

Žiga Bakač, Tomin sin. Ovaj je več god. 1625. junačtvo svoje u boju s Turci kod grada Zrinja pokazao, kada su dva konja pod njim ubijena bila, a on je još Hervate nagovarao i podžigao, da na Turke udaraju, najpotlě sili odoleti nemogavši morao je sa svojimi uteći. God. 1627. ban je postao. Imao je s Turci pravdu, koji su smert Petra Levojevića hotěli imati naplatjenu, u tu su obe strane privolile, da od svake strane jedan na mejdan izide. Ban odredi Vuka Marnavića, od strane Turske Safiro-aga. Nu Marnović kad se udari s Turčinom, na jedan mah odsěče glavu Turčinu i njegovom konju. Ovo se Turkom uvidi sramota, verlo im žao biaše, ali nisu směli kod Srědička, na mejdan iziti, zato konjanici Hèrvatski kod Berkuša na nje udare i protěra ju ih, te ovako ništa nisu dokončali. Turci zatim, da se Hèrvatom osvete, pod vojvodom Malagrudićem, koji je k Turkom od nas uskočio, udarili su na polje Hèrvastko, ali od naših vitezovah Tome Bakača, Gjurgja Bakača i Petra Keglevića kod Pěšćenice biahu dočekani, i tako pobijeni, da ih je malo živih pouticalo. Poslě ovih dogadjajah ban je Bakač, sve uskoke u red metnuo, i pod vlast njihove gospode zemaljske natěrao, kako je od kralja g. 1635. bilo odredjeno. Umro je pun slave i zaslugah u gradu Červenom blizu Tèrnave Češke, odanle mu je tělo u Hèrvatsku doprěmljeno, i u Klanjcu kod fratarah sahranjeno.

Ivan Drašković je god. 1640. postao ban; bio je jako učen u svih naucih, vojsku Hèrvatsku povećati i gradove utverditi perva mu je briga bila. Od ovuda je slědilo, da

Digitized by Google

je Odobašu i agu Bradavicu, hoteći ih po Hèrvatskoj robiti s Petrom Keglevićem junački razbio i preobladao, ter mloge Kerstjane od jarma turskoga oslobodio. Turke Kladušane, koji su na polje Karlovačke često nasertali, jest satro kad je Komliu vojvodu preobladao, i vojsku njegovu razbio. Gore, Pokupsko i Berkušu gradiće je utverdio i objačao. God. 1646. palatin je postao, i u Požunu god. 1648. umro, u cerkvi s. Martina sahranjen.

Nikola Šubić god. 1648. za bana je bio izabran, a god. 1749. svečano uveden. Pervo junačtvo je pokazao u boju Švedskom, kad je kod Egre sa svojimi Hèrvati u pol noći 200 Švedah pobijo; i ovako Ferdinanda oslobodio, da od Švedah noćom iznenada nije bio napadjen, i odanle je u Ugarsku na zapovĕd kralja otišao, gdi je buntovnike Magjarske Rakocianah kod Tise pobijo, 3,000 u boju. Turke koji su Medjumurje jako robili, s dopuštenjem Ferdinanda III. je razbijo, izsĕkao i iz Medjumurja protĕrao. Turkom je bio za strah i čudo, od kuda su god. 1650. kada se je mir načinio, Turci od Kaniže, i drugih mĕstah u Legrad dolazili samo da Zrinia pohoditi i viděti mogu. Biaše velik i lĕpog jedrog struka. Poslĕ nĕkoliko vrĕmena, kada Turci opet polje Hèrvatsko robiti počmu, Šubić skupi vojsku, i najprie Turke Kostajničke pobije i izsĕče, zatim Hasan-agu Kanižkog u zasĕdah pričeka, vojsku mu pobije i raztĕra; hotio je zatim Kanižu i Petrinju osvojiti, ali mu car nije dopustio. God. 1660. kada su Turci protiva zavezu mira Varadin osvojili. Nikola Šubić ban je kod Mure Novigrad sagradio god. 1661. i ondi s vojskom Hèrvatskom Turke je od domovine suzbio. Godine 1673. razbijo je vojsku Arnaut-paše i Kanižkoga pašu od obsĕdjenja grada Šubićkoga protĕrao. Zatim je na Turke kod Ujvara udario, i 3,000 izsĕkao. U isto je vrĕme Turke i Tataro, koji su tiam do Stajerske robiti sertali, u zgodnom mĕstu pričekao, i iz zasĕdah na nje udario, razbio i izsĕkao tako, da im je više smerdilo na Hèrvatske strane robiti iti. God. 1664. kad se je velika vojska Turska opet podigla, da Hèrvatsku porobi i popali, Šubić ban, da Turke preteče, udari s vojskom pram Oseku, i most Osečki popali, zatim Pečuh osvoji i Siget obsĕdne, zatim vojsku potegne u Hèrvatsku, i sve zasĕde, koje su Turci po šumah načinili, junački raztĕra, izsĕče i uprav pod Kanižu dovede vojsku, i počme Kanižu biti, nu jer je vezir s velikom vojskom hotio na pomoć obsĕdjenim, zato je vojsku svoju potegnuo k novom Zrinju. God. 1665. kad je Leopoldo

Digitized by Google

mir s Turci načinio, Nikola Šubić se je ban s lovom zabavljao, i u lovu tolik vojvoda, koga nijedna sila Turska nije mogla savladati, od jednog je vepra bio razporen. Veliki je vitez bio, kojeg su Aleksander VIII. papa s svojim kipom osobnim, Filip V. Španjolski kralj zlatnim runom, Barberin kardinal plaćom godišnjom nadarili.

Petar Šubić rodjak Nikolin, veliki vitez i junak god. 1666. je ban postao. On kano mladić od 16. godinah strašnog vepra je probo, da su se svi, i isti kralj Ferdinando čudili. On je u boju sa Švedi i Turci mnoga junačtva pokazao. God. 1671. u kovarstvo protiva caru i kralju Leopoldu, s Veseljenom palatinom, Franjom Rakociom bio je upleten, i poslě iste godine s Frankopanom dana 30. Travnja u bečkom Novomměstu mačem pogubljen. Ovako dvě velike, hrabre i možne Ilirsko-hèrvatske starinske obitelji padoše. Kolike su ujihove usluge věri, kralju a po najviše ilirskoj našoj domovini bile, to sam dosta kroz tečaj ove dogodvštine pokazao. Istina ovi su dva sagrěšili, nu kano ljudi; zato su bili pomilovanja vrědni: što bi kralj Leopoldom i učinio bio, da su do njegovih rukuh njihove molbe doperle. Ali to potišteni duh dvorjanikah zlobnih nedopusti, koji su sva njihova na kralja poslana pisma uništili, i još gorje kod kralja ocernili, da samo toli velika dobra medju se podělit mogu. I tako padoše dvě velike i slavne obitelji sa svojimi poslědnjimi odvetci. Što *Du Fresne* izvodi pleme Frankopanah i Šubićah od starinskih Rimljanah; to je težko moći pokazati, dosta nam neka bude, da je pleme Frankopanah i Šubićah starinsko pleme Hèrvatah, koje ja izvodim od Slavinske rěči Franko Pan ili Franje ban. Ova je familia do godine 1430. samo pod imenom „Kerčki," a u latinskom jeziku pod imenom „de Weghla" bila poznata. To se more svaki lahko osvedočiti, samo ako Ugarske zakone i diplome starinske pogleda. Zašto su pako u novie vrěme svoje ime bili na Frankopan promenili, to se nezna, nego u latinskom jeziku pisali su se Frangepanis, t. j. da su nazvani od frango i panis što će naski reći „lomi hlěb" kanoti, dasu bili miloserdni i ubogim lomili hlěb. Nu ovakovi brez temeljni izvodi na dogodovštinu ništa pověrovanoga nedoprinose. Zrinijski ime dolazi od grada Zrinja, koji je grad Jure Šubić I. knez od Brebira i Ostrovice godine 1347. od Ludovika I. kralja sa 60 okolišnih kaštelah i městah na poklon dobio, a poslě se je pleme njegovo „knezovi od Zrinja iliti Zrinjski" zvalo, god. 1671. kada je Petar Zrinjski poginuo.

Digitized by Google

Nikola Bakač, knez god. 1673. naměstnik je bana postao, a god. 1681. na molbu stališah kraljevine za bana je i potverdjen. Bio je velik vitez; god. 1685. Turke je od Hèrvatske i puntare Magjarske Tekelievce suzbio. Zatim je Kostajnicu, Dubicu i bĕlu Stĕnu od obsĕdnutja Turskog oslobodio, i mloge Turke pobijo. U velikom je proštimanju kod cara Leopolda i kod svega naroda Ilirskog bio. Umro je god. 1693.

Adam Batjan knez, Krištofov sin, velik vitez i junak u mlogih se je u Ugarskoj bojevih izkazao, zato je od Leopolda cara na dostojanstvo bana od Hèrvatske i Dalmacie bio izvišen. God. 1692. je puntare seljane, koji su Štajersku hotĕli porobit, razterao, i njihove vodje obĕsio. Godine 1693. je novo Tudorovo, Veliku, Kladušu osvojio, i Simu Forgača poslao u Bosnu s izabranom vojskom, koji je mloga mĕsta osvojio, i Turke u strah natĕrao. God. 1698. kada je u dolnjem Karlovcu mir s Turci načinjen, krajine je kod Une i Save u red metnuo. God. 1699. kada se je Josip I. kralj ženio, s izabranimi Hèrvatskimi konjanici, koje je s konjanici Pave Esterhazia palatina sdružio, pir je s velikom dopadnostju i veseljem svih gledajućih proslavio. Umro je god. 1702.

Ivan Palfi, kneza Nikole sin, veliki vitez, poslĕ mlogih službah god. 1704. ban je Hèrvatski postao i Petra Keglevića za pomočnika dobio. Hèrvatsku je vojsku uzmložao, i iste godine s vojskom Hèrvatskom 40,000 puntarah Rakocievih i Francuzah združenih s njihovim vojvodom Erbevilom kod Podmerie razbio. God. 1706. Očkaja je vojvodu konjanikah puntarskih kod Šoprona preobladao i raztĕrao, Čakovac je zadobio, i sve Medjumurje od puntarah oslobodio, odanle je u polje Požunsko išao, i ondĕ puntare pĕšake, koji su se u taboru bili obšancali, razbio i raztĕrao. God. 1708. vojsku s vojskom Sigberta Hajstera je združio i 60,000 je jaku vojsku puntarah i njihovih družbenikah razbio, i njihov tabor zadobio. Od ovuda je god. 1709. za pervoga i najvećeg vojvodu od vojske carske proglašen. God. 1710. bio je za otajnog vĕćnika odabran. God. 1711. kada je najprije Aleksandra Karolia na podložnost cara nagovorio, u Satmaru je svu Ugarsku na mir povratio. God. 1716. kada je Karlo cesar poradi Mletčanah Turkom boj navĕstio: Ivan Palfi ban je kod Petrovaradina pervi boj započeo, i svoju umĕtnost pokazao, gdi je s malom svojom vojskom svu silu Turakah suzderžao i vojsku srĕtno u tabor doveo, i put na preobladanje nepriatelja otvorio. U ovo je vrĕme

Digitized by Google

na mesto Petra Keglevića, Ivan Drašković postao pomoćni ban Hèrvatski, koji podignuvši vojsku Hèrvatsku, god. 1717. s pomoćju Matatića i Paraminskoga, vojvodah od Zrinja i Kostajnice, Dubicu, Perkovicu, Ostrožac i Kozaru gradove osvojio, i Cerića pašu od Une razbio, i njegovu vojsku izsěkao. Ivan je pako Palfi ban godine 1724. postao predsědnik izvišenog věćiva kraljevskog. Godine 1731. postao je sudac dvora kraljevskoga i s mlogimi imanji s. Gjurgja, i Basinje bio je od kralja nadaren. God. 1740. postao je zlatnog Runa konjanik. God. 1741. postao je palatin. Ovaj glasoviti vitez od početka kroz sve službe vojačke věrno i junački je služio, dokle je najveći vojvoda nad vojskom postao. Ovako je poslě u deržavnom stališu, najveće palatina dostojanstvo, po svojimi krěpostimi zadobio, vrědan věkovite slave i uspomene.

Ivan Drašković, kneza Ivana sin god. 1732. ban je postao. Viteštvo i junačtvo njegovo sam gore god. 1717. spomenuo, poradi kojeg i ostalih krěpostih od Karla VI. bio je za bana izabran, ali dugo nije živio jer je 1732. umro.

Josip Esterhazi, sin kneza Franje god. 1733. ban je postao. Učen je u boju vitez bio. On je Hèrvatske pěšake i konjanice tako izvežbao, da su znali u svakom dogadjaju na nepriatelja udariti, okretati se, i kad bi trěbalo, stati, što je poslě Hèrvatom na veliku korist bilo. God. 1741. pod Mariom Tereziom je postao sudac dvora kraljevskoga.

Karlo Bačan, kneza Adama sin god. 1741. ban je postao, kojem je, jer je u boju Bavarskom bio potrěbau, na pomoć Gjuraj Branjug biškup Zagrebački bio dan. On je pako sveudilj protiva Bavarom i protiva Francezom vojevao. God. 1738. i 1739. u dolnjoj je Slavonii kuga u Požegi i u svem njezinom okolišu mloge kuće, města i sela opustila. Poslě god. 1741. kako je Maria Terezia na vladanje stupila, sveudiljni su bojevi nastali, koi su mlogo i mlogo hiljadah vojakah iz krajinah Hèrvatskih i slavonirskih protiva nepriatelju potrebovali, navlastito u vrěme kervavoga s Prusi rata, koji je sedam godinah od god. 1756. do 1763. trajao: u ono je vrěme vojvoda Baron Trenk, koji je Požegu, Pakrac i sva okolišna města pod svojim vladanjem imao, sve hajduke, pustajije i ostale svojevoljne momke od svih krajinah dolnje Slavonie sakupio, i ovako šerege bojnih junakah sastavio, koji su Frideriku kralju Pruskomu mlogoputa do-

Digitized by Google

dosadili, i njegovu vojsku u běg natěrali, od ovih Trenk mnogoputah u životu svom obilato piše. Ova je četa poznata Francezom, Bavarcem, Prusom i inoj Němačkoj pod imenom Trenkovih Pandurah. Nadaždi pako ban Hèrvatski, onaj glasoviti vitez i vojvoda krajišnikah Hèrvatskih, kako je glasovit bio, Němački pěšaci dosta svědoče. — Iz kojih svih dragi štioče obilato vidiš, da je kraljevina Hèrvatska i Slavonska od kako je s Ugarskom sdružena, sveudilj imala svoje naměstnike kraljah, koji su se od nepoznanih stariuah, i pod istimi kraljevi Hèrvatskimi bani zvali, i da su svi veliki vitezovi i junaci bili, koje su viteštvo koliko po sebi, i svomu junačtvu, toliko mlogo većma po věrnosti i junačtvu naroda bojnog Ilirskoga zadobili, jer najpametniji i najhrabrii vojvoda, ako nema věrne i hrabre vojske, slavu i diku lasno gubi, a stalna věrna i junačka vojska sebe i vojvodu svoga proslavljuje i poveličaje, kako su to Iliri uvěk učinili.

Doveršujem moju dogodovštinu, koju na poštenje, slavu i diku naroda moga Ilirskoga, zatim Slovinskoga, a najposlě Hèrvatskoga, i Sèrbskoga zvanoga kroz četiri godine, i što više jest tako sam vručoželjno pisao, da sam od čitanja različitih knjigah, od mlogog i sveudiljnog nočom i danjom pisanja najposlě obolio i tako oslabio, da jedva pisati mogu. I to je uzrok, da do današnjeg dana moju dogodovštinu s njezinimi dogadjaji popisati nemogu. Najveća děla Ilirskih junakah u turskih i franceskih bojevih učinjena moram ostavit neproslavljena zbog slaboće i bolesti. Nu najtiće se još věštiih perah, koji će ne samo ovaj od mene probijeni put pojednačit i ugladit, nego takodjer i one hvale vrědne dogadjaje novieg vrěmena popisat, koje sam ja izpustio. U ostalom narode moj Ilirski! veselim se da sam ti štogod u narodnom našem Ilirskom t.j. Hèrvatskom jeziku ostavio, veselim se, velim stim više, što sam prvi prem da slabim i neumětnim perom u materinskom našem jeziku našu dogodovštinu kušao pisati. Znam ja dobro, da će učeni ljudi mnoge pregrěške ovde najti; jer kako na ovom světu ništa nema saveršenoga, tako nije ni ova dogodovština; nu zato imadu pero, neka poprave i izjasne što je zlo ali gerbavo postavljeno. Neka nesamo mene, nego i druge poduče, da im znanost njihova š njimi nebude, kao kod mnogih i mnogih, u zemlju pokopana, kad ovdě more nesamo našem Ilirskom narodu, nego i svemu světu prudit. Veliki su u Evropi narodi, ali na koliko sam ja izvadio, nijednoga naroda nije, koji bi od toliko věkovah svoje kraljeve i dogadjaje naroda svoga

Digitized by Google

izvoditi mogao, kako narod Ilirski, ili Hèrvatsko-Slavjanski. Dogodovština je moja kano ogledalo sve občinske dogodovštine Ilirske, koja bi na mlogo stotinah Poglavjah mogla izrasti, nu tomu niti sam ja fizično niti moralno sposoban; jer je to posao mnogih i mnogih godinah, koji jedan čověk točno izvesti teško da je kadar. Za najposlě moj domorodni štioče zdravstvuj, i oprosti starcu, ako je gdi u tolikoj šumi od Ilirskih dogadjajah zabludio, ali pako oštrii bio, nego što ukus devetnaestog tako nazvanog izobraženog stoletja iziskuje, — jer sam ja onako pisao, kako sam znao, i u sèrdcu ćutio. Medjutim, neljuti se, nego pero u ruke, i što ja nepopisah, piši; što zlo ali nakrivo postavih, izpravljaj, te tako će se onda s višeumnih perah ona starinsko-Ilirska poslovica izpuniti

„Zerno do zerna pogača.
Kamen do kamena palača".

Sav posao i trud moj, neka bude na slavu Boga věčnoga, a korist i hasnu naroda Ilirsko-Slavjanskoga.

Sverha.

Digitized by Google

KAZALO

Strane I.

Strana.

Poglavje 1. Od potopa to jest godine Světa 1656. do razdèljenja sinovah Noemovih . . . . . 7.

Poglavje 2. Od postanja Imena Ilirskoga . . . . . 10.

Poglavje 3. Od pervih pukah Ilirskih . . . . . 13.

Poglavje 4. Od Panona i Skordiska, sinovah Autaria, unukah Ilira i ražširavanja Ilirie prèko Istra u Panoniu, Daciu, Valahiu, Moldaviu i Sarmatiu. . . . . 19.

Poglavje 5. Od jezika pèrvih Ilirah i Panonah. . . . . 24.

Poglavje 6. Od imena i naroda Slavinskog, koi od Mosoha sina Jafetova izlazi. . . . . 31.

Poglavje 7. Od Enetah, koji su se potli porušenja Troje pod vojvodom Atenorum u kraj mora Adrianskoga naselili, i od onih Enetah, koji su u Paflagonii ostali. . . . . 34.

Poglavje 8. Od vrědnih uspomene dogadjajah naroda Ilirskoga potle rata Trojanskoga do Aleksandra Velikoga. . . . . 37.

Poglavje 9. Od Gallah, koji su u Latinsku doselili se pod Belovezom vojvodom. . . . . 43.

Poglavje 10. Kako Eneti, poslě Slavini nazvani po Europi razišli su se, i da li materinski narodni jezik jednoga puka more se na drugi jezik preokrenuti da li se pak more popraviti ili pokvariti. 51.

Poglavje 11. Od dogadjajah Ilirah pod Aleksandrom kraljem Molosah, bratom Olimpie, i ujakom Aleksandra Maćedona velikoga nazvanoga od god. Rim. 415. . . . . 56.

Poglavje 12. Od dogadjajah Ilirah u vrěme Aleksandra Velikoga 57.

Poglavje 13. Od dogadjajah Ilirah po smerti Aleksandra Velikoga i Aleksandra kralja od Epira. . . . . 66.

Poglavje 14. Od kraljevah Epira, i Ilirah, do Teute udove kralja Agrona, do godine Rima 508. . . . . 69.

Poglavje 15. Od kraljevah i dogadjajah Ilirah od god. Rima 508. do god. Rima 559. . . . . 73.

Poglavje 16. Od dogadjajah Ilirah od godine Rima 559. do godine Rima 567. . . . . 75.

Poglavje 17. Od Istrianah, kako su pod vladanje Rimsko pali . 81.

Poglavje 18. Od Albanie, Epira i Dalmacie sadašnje, kako pod vladanje Rimsko spadoše. . . . . 87.

Poglavje 19. Od ostalih dogadjajah Ilirah Albanie, Epira i Dalmacie, kako pod vlast Rimljanah spadoše. . . . . 93.

Digitized by Google

Strana.

Poglavje 20. Od Ilirie kako je od Rimljanah razděljena, i što od nje pod Rimljane je spalo . . . . . 99.

Poglavje 21. Od postanja imena Dalmatah. . . . . 103.

Poglavje 22. Od ratovah Ilirskih, koje sa Rimljani deržali su, do godine Rima 741. . . . . 105.

Poglavje 23. Od dogadjajah Ilirah pod K. Juliom Cesarom, i carom Oktavianom Augustom, od g. Rima 691. do g. Rima 741. . 108.

Strane II.

Poglavje 1. Od stališa pukovah u Ilirii i Panonii u vrěme cara Augusta. . . . . 1.

Poglavje 2. Od Oktaviana Augusta cara I. Rimskoga do g. I. 14. 2.

Poglavje 3. Od Klaudia Tiberia II. cara i Kaja Kaligule III. cara Rim. od godine I. 14 — 41. . . . . 11.

Poglavje 4. Od zakona i Bogovah pervašnjih Ilirah, Panonah i svih Slavinah do Isu-Kersta. . . . . 13.

Poglavje 5. Od dogadjajah pod Klaudiom Tiberiom II. i Neronom do godine 68. . . . . 18.

Poglavje 6. Od dogadjajah pod carevi Vespasianom, Titom, Domicianom i Nervom, Od g. I. 69 — 98. . . . . 20.

Poglavje 7. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod Trajanom, Hadrianom i Antoninom, od g. 98 — 161. . . . . 22.

Poglavje 8. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod Markom Aureliom, Antoninom Verom, i L. Aurelom Komodom od godine 161. do godine 192. . . . . 27.

Poglavje 9. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod carevi Septimiom Severom, Basianom Antoninom, Severom Makrinom, Antoninom Heliogabalom i Severom Alexandrom. od g. I. 193 — 235. . 30.

Poglavje 10. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod carevi Juliom Maksiminom, Antoniom Gordianom, Juliom Filipom i Trajanom Deciom od g. 235 — 251. . . . . 32.

Poglavje 11. Od Postanja i imena Getah, Sarmatah i Vandalah. . 36.

Poglavje 12. Od dogodjajah Ilirah i Panonah pod carevi Kajom, Vibiom Trebonianom; Publiom Liciniom Valerianom i Galienom pak Ml. Aureliom Klaudiom II. Od god. 251 — 270. . . 43.

Poglavje 13. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod Luciom Domiciom Aurelianom. Od god. I. 270 do god. I. 275. . . 45.

Poglavje 14. Od dogadjajah Ilirah i Panonah, pod Markom Klaudiom Tacitom i Markom Aniom Florianom. Od g. 275 — 284. 48.

Poglavje 15. Od dogadjajah Ilirah i Panonah, pod Dioklecianom, Maksimianom, Konstanciom Klorom i Maksimianom Galeriom carevi, od god. 284 — 306. . . . . 52.

Digitized by Google

Poglavje 16. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod carom Konstantinom velikim, od god. 306 — 337. carom XXXIV. . . 56.

Poglavje 17. Od uspomene vrèdnih pod Konstantinom. . . 64.

Poglavje 18. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod Konstantinom, Konstanciom i Konstantom carevi, od godine 337 — 361. i Julianom odmetnikom god. 363. . . . . 65.

Poglavje 19. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod carevi Rimskimi Jovianom, Valentinianom stariim, i Valentinianom mladjim i Teodosiom. Od g. 363 — 395. car XXXVII. . . . 68.

Poglavje 20. Od dogadjajah Ilirah i Panonah pod carevi Rimskimi Honoriom i Arkadiom, od god. 395 — 423. . . . . 75.

Poglavje 21. Od Valentiniana III. u broju cesarah Rimskih XLII. do Augustula poslèdnjega Rimskoga cara. Od god. 425 — 475. . 85.

Poglavje 22. Od kraljevah Slavinskih u Ilirii, Panonii i Latinskoj. Od godine 475 — 552. . . . . 93.

Poglavje 23. Od kraljevah, koji u Galii od pokolenja Merovingah, u Hispanii od pokolenja Gotah i u Afriki od pokolenja Vandalah od god. 400 vladali su. . . . . 107.

Poglavje 24. Od carevah carigradskih od god. 400 — 540. gdè Getah kralji opet spomenut će se. . . . . 116.

Strane III.

Poglavje 1. Od dogadjajah Ilirah i Panonah u vrème carevah carigradskih: Justiniana, Justina mladjega, i Tiberia Konstantina. Od. god. I. 540 — 582. . . . . 5.

Poglavje 2. Od dogadjajah Slavinah pod kraljevi Vladanom i Radimirom od god. 582. do god. 720. . . . . 19.

Poglavje 3. Od daljesnih dogadjajah. . . . . 29.

Poglavje 4. Od daljesnih dogadjah. . . . . 41.

Poglavje 5. Od carevah Gerèkih, od vojvodah Bugarskih, i od ostalih dogadjajah, koji su do god. 720 pripetili se. . . 54.

Poglavje 6. Od Saracenah, poslè Turakah zvanih. . . . 65.

Poglavje 7. Od dogadjajah Slavinah pod kraljem Svetimirom od god. 720. do god. 756. . . . . 67.

Poglavje 8. Od dogadjajah Slavjanah pod kraljem Budimirom, iliti Svetopilekom, iliti Mislavom. Od god. 756. do g. 796 . 69.

Poglavje 9. Od vrèmena, u kojem Horvati, koji su u neznabožtvu bili po drugi put okersteni su. . . . . 73.

Poglavje 10. Od kraljevah Bugarskih nadalje, i od carah carigradskih do god. 832. . . . . 82.

Digitized by Google

Strana

Poglavje 11. Od dogadjajah Karla Velikoga, na koliko se na krajine naše Ilirie pretežu, do god. 832. . . . . 91.

Poglavje 12. Slède nadalje dogadjaji Karla Velikoga . . 96.

Poglavje 13. Slède ostali dogadjaji u vrême Karla. . . . 103.

Poglavje 14. Slède nadalje dogadjaji Horvatah do god. 832. . 111.

Poglavje 15. Od uspomena vrêdnih stvarih, koje za razuměti dogadjaje Horvatah, od potrêbe je znati. . . . . 126.

Poglavje 16. Od dogadjajih pod kraljevi Sebaslavom od Serbie, i Terpimirom od Hèrvatske. Od god. 832. do god. 853. . . 131.

Poglavje 17. Od dogadjajah Ilirah pod kraljevi Razbinom i Vladimirom od god. 853. do god. 873. i 886. . . . . 134.

Poglavje 18. Od ostalih dogodjajah do god. 886. . . . 146.

Poglavje 19. Od postanja Hunah, od kojih se današnji Magjari izvode . . . . . 156.

Poglavje 20. Izvod pokolenja Magjarah Ivana Turoca. . . . 159.

Poglavje 21. (20.) Od imena Hunah, i od današnjih Magjarah, kada i kako su u Panoniu došli. . . . . 165.

Poglavje 22. Od imena Pacinacitah, Hazarah i Hungarah (Ugarah) 187

Poglavje 23. Od dogadjajah Magjarah pod principom Arpadom, od god. 892. — 907., u kojoj Arpad je umro. . . . 195.

Poglavje 24. Od vojvodah i krajinah Dalmacie i Hèrvatske; od postanja Serbie i Bosne; i od ostalih uspomene vrêdnih stvarih. 203.

Poglavje 25. Od Mutimira kralja Serbie i Hèrvatske; od kraljevah Bugarskih; od carevah carigradskih; od kraljevah franaèkih, i od carah zapadnih. Od god. 870. — 932. . . . . 214.

Poglavje 26. Slède kralji Bugarah. . . . . 221.

Poglavje 27. Slède kralji Hèrvatah od Mislava t. j. Svetopileka, koji biše zajedno i vladaoci od Serbie, Dalmacie i Panonie do god. 932. . . . . 229.

Poglavje 28. Slède cesari istočnoga i zapadnoga carstva s kratkim izpisanjem njihovoga života. . . . . 240.

Poglavje 29. Slède kralji Hèrvatah, od god. 932. do god. 1000. 242.

Poglavje 30. Slède kralji Bugarah, od god. 932. do god. 1014. 252.

Poglavje 31. Slède vojvode Magjarski, cesari i kralji Nèmaèki, i cesari carigradski. . . . . 258.

Poglavje 32. i 33. Razlaganje dogadjajah od god. 899., u kojoj je Ludovik IV., sin Arnulfov, poèeo vladati, do god. 1000. . . 265.

Poglavje 34. Dalje razlaganje od sinovah Prelimira i Krešimira do god. 1000. . . . . 273.

Poglavje 35. Od dogadjajah Ilirah pod kraljevi Držislavom, Svetoslavom, Stêpanom, Krešimirom Petrom, Slavićem i Zvonimirom, od god. 1000. do god. 1089 . . . . . 277.

Digitized by Google

Strana.

Poglavje 35. Slěde nadalje kraljevi Ilirski . . . . . 304.
Poglavje 36. Slěde nadalje dogadjaji kraljah Zvonimira i Stěpana 310.
Poglavje 37. Kralji Ugarski od god. 997. — 1075. . . . 327.
Poglavje 38. Kralji Ugarski Ladislav i Koloman, od godine 1077 — 1114. . . . . 333.
Poglavje 39. Kralji Bugarski od god. 1014. — 1074. . . . 345.
Poglavje 40. Cesari istočnoga i zapadnoga carstva . . . 350.

Strane IV.

Poglavje 1. Dogadjaje Hèrvatah od god. 1114 — 1131., koje godine je kralj Stěpan II. preminuo. . . . . 3.
Poglavje 2. Dogadjaji Serbaljah od god. 1114 — 1131. . . 8.
Poglavje 3. Dogadjaji Hèrvatah od godine 1131 — 1173. . . 9.
Poglavje 4. Dalješni dogadjaji od Hèrvatske do god. 1173. . 13.
Poglavje 5. Dogadjaji Serbaljah od god. 1138 — 1180 . . . 18.
Poglavje 6. Dogadjaji Hèrvatske od god. 1173 — 1204. . . . 21.
Poglavje 7. Dogadjaji Serbie od god. 1185 — 1204. . . . 31.
Poglavje 8. Dogadjaji Bugarah od god. 1185 — 1207. . . . 33.
Poglavje 9. Dogadjaji Hèrvatah od god. 1204 — 1235. . . . 41.
Poglavje 10. Nèkoje privilegie Andrie II. i njegovih sinovah Bele i Kolomana. . . . . 46.
Poglavje 10. Kralji Serbski, bani Bosanski i kralji Bugarski od god. 1204 — 1250. 55
Poglavje 11. Dogadjaji Hèrvatah pod kraljem Belom IV. od god. 1230. do 1275. . . . . 56.
Poglavje 12. Dogadjaji kralja Bele IV. u Hèrvatskoj. . . . 60.
Poglavje 13. Nèkoje privilegie od kralja Bele IV. poděljene. . 68.
Poglavje 14. Ostali dogadjaji kralja Bele IV. u Hèrvatskoj, do godine 1270. . . . . 77.
Poglavje 15. Od Koruške, Štajerske i Krajnske. . . . . 86.
Poglavje 16. Dogadjaji Serbaljah i Bugarah od god. 1250—1305. . 88.
Poglavje 17. Dogadjaji Hèrvatah pod kraljevi: Stěpanom V., Ladislavom III., Andriom III. i Vaclavom Čehom od g. 1270—1310. 91.
Poglavje 18. Cesari zapadnoga carstva. . . . . 109.
Poglavje 19. Dogadjaji Hèrvatske pod Karlom Robertom od 1310. do godine 1342. . . . . 118.

Digitized by Google

Strana.

Poglavje 20. Dogadjaji Hèrvatah pod kraljem Ludovikom Velikim od godine 1342 — 1347. . . . . 126.

Poglavje 21. Od dogadjajah u Hèrvatskoj nadalje pod Ludovikom kraljem, do god. 1382. . . . . 132.

Poglavje 22. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Ludovikom I. kraljem nadalje do god. 1382. . . . . 141.

Poglavje 23. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Mariom kraljem, Karlom Dračaninom, i Ladislavom sinom Karlovim od god. 1372. do god. 1409. . . . . 147.

Poglavje 24. Slède nadalje dogadjaji pod Mariom i Sigismundom od g. I. 1387 — 1409. i 1437. . . . . 158.

Poglavje 25. Od kraljevah i dogadjajah u Serbii od godine 1307. do godine 1368. . . . . 177.

Poglavje 26. Od Dogodjajah u Serbii pod despoti Vukašinom Marnjavićem, i Lazarom Grebljanovićem, kako je vlada na njihovo pokolenje došla, i kako je Serbia pod Turski jaram pala Od god. 1368. do god. 1458. . . . . 185.

Poglavje 27. Od dogadjajah Bosanskih poslè Mladena bana od Bosne: kako su bani Bosanski na kraljevsku se čast popeli, Od god, 1322. do god. 1467. . . . . 193.

Poglavje 28. Od dogadjajah nèkojih poglavitih vojvodah, i njihovoga pokolenja u Ilirii. . . . . 205.

Poglavje 29. Od dogadjajah u Bugarii, i poslèdnih kraljevah Bugarskih, od god. 1323. do god. 1371. . . . . 214.

Poglavje 30. Slède cesari od zapadnoga carstva, od god. 1308. do godine 1418. . . . . 218.

Poglavje 31. Princi Saracenski . . . . . 221.

Poglavje 32. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Albertom kraljem Ugarskim i Hèrvatskim od god. 1337. do god. 1440. . . . 233.

Poglavje 33. Od dogadjajah u Hèrvatskoj, pod Vladislavom kraljem. Od god. 1440. do god. 1445. . . . . 238.

Poglavje 34. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Ladislavom IV. Od god. 1444. do god. 1457. . . . . 246.

Poglavje 35. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Matiom I. Korvinom žvanim od god. 1457. do god. 1490. . . . . 271.

Poglavje 36. Od dogadjajah nadalje u Hèrvatskoj u vrème Matie kralja od god. 1466. do god. 1490. . . . . 278.

Poglavje 37. Od dogadjajah pod Vladislavom drugim kraljem od Hèrvatske od god. 1490. do 1516. . . . . 290.

Poglavje 38. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Ludovikom II. kraljem, od god. 1516. do god. 1526. . . . . 312.

Poglavje 39. Od dogadjajah u Hèrvatskoj od god. 1526. do smerti Ivana Zapolje 1540. . . . . 319.

Poglavje 41. Od dogadjajah nadalje pod Ferdinandom kraljem 323.

Digitized by Google

Strana.

Poglavje 40. Slědi 18 listovah Ivana Karlovića Torkvata, bana od Dalmacie, Hèrvatke i Slavonie . . . . . 331.

Poglavje 43. Od dogodjajah na dalje pod Ferdinandom I. kraljem Ilirskih kraljevinah od godine 1540. do god. 1564. 351.

Poglavje 43. O ! dogadjajah u Hèrvatskoj pod Maksimilianom kraljem od god. 1564. do god. 1576. . . . . 367.

Poglavje 44. Od dogadjajah u Hèrvatskoj od godine 1576. do 1608. pod Rudolfom kraljem . . . . . 377.

Poglavje 45. Od dogadjajah nadalje u Hèrvatskoj od godine 1579. do 1608. . . . . 382.

Poglavje 46. Od dogadjajah na dalje u Hèrvatskoj pod Rudolfom II. carom i kraljem, od god. 1590. do 1608. . . . . 390.

Poglavje 47. Slède listovi iz Siska, i iz tabora kod Kupe, nastojnikah kaptola Zagrebačkoga . . . . . 398.

Poglavje 48. Od dogadjajah na dalje u Hèrvatskoj pod Rudolfom II. carom i kraljem god. 1593.. . . . . 405.

Poglavje 49. Od dogadjajah nadalje u Hervatskoj pod Rudolfom carom i kraljem, god. 1594. . . . . 414.

Poglavje 50. Od dogadjajah nadalje u Hèrvatskoj pod Rudolfom od god. 1596 do 1608. . . . . 423.

Poglavje 51. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Matiom II. kraljem od god. 1608. do god. 1618. . . . . 445.

Poglavje 52. Od dogadjajah u Hèrvatskoj i Slavonii pod Ferdinandom II. kraljem od god. 1618 — 1637. . . . . 451.

Poglavje 53. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Ferdinandom III. od god. 1637 — 1657. . . . . 455.

Poglavje 54. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Leopoldom I. Velikim zvanim od god. 1657 — 1705. . . . . 459.

Poglavje 55. Slède na dalje dogadjaji pod Leopoldom carom i kraljem do god. 1705. . . . . 467.

Poglavje 56. Slède ostali dogadjaji u Hèrvatskoj pod Leopoldom carom i kraljem do godine 1705. . . . . 478.

Poglavje 57. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Josipom I. carom i kraljem od 1705. do 1711. . . . . 491.

Poglavje 58. Od dogadjajah u Hèrvatskoj pod Karlom III. carom i kraljem od god. 1711 — 1740. . . . . 494.

Poglavje 59. Od dogadjah u Hèrvatskoj pod Mariom Tereziom od god. 1740 — 1780. . . . . 500.

Poglavje 60. Slède cari od zapadnoga carstva věka XV. od god. 1410 — 1519. . . . . 510.

Poglavje 61. Slède cari od zapadnoga carstva věka XVI. Od god. 1519. do god. 1612., i cari Turski. . . . . 512.

Digitized by Google

Strana.

Poglavje 62. Od banah Hèrvatskih, Dalmatinskih i Slavonskih od godine 1323 — 1531. 517

Poglavje 63. Slĕde na dalje bani od Hèrvatske 528

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DR 36
.S92
v.4

Svear
Ogledalo Iliriuma

Mar 7 67

Digitized by Google

UNIVERSITY OF CHICAGO
089 577 385

Digitized by Google